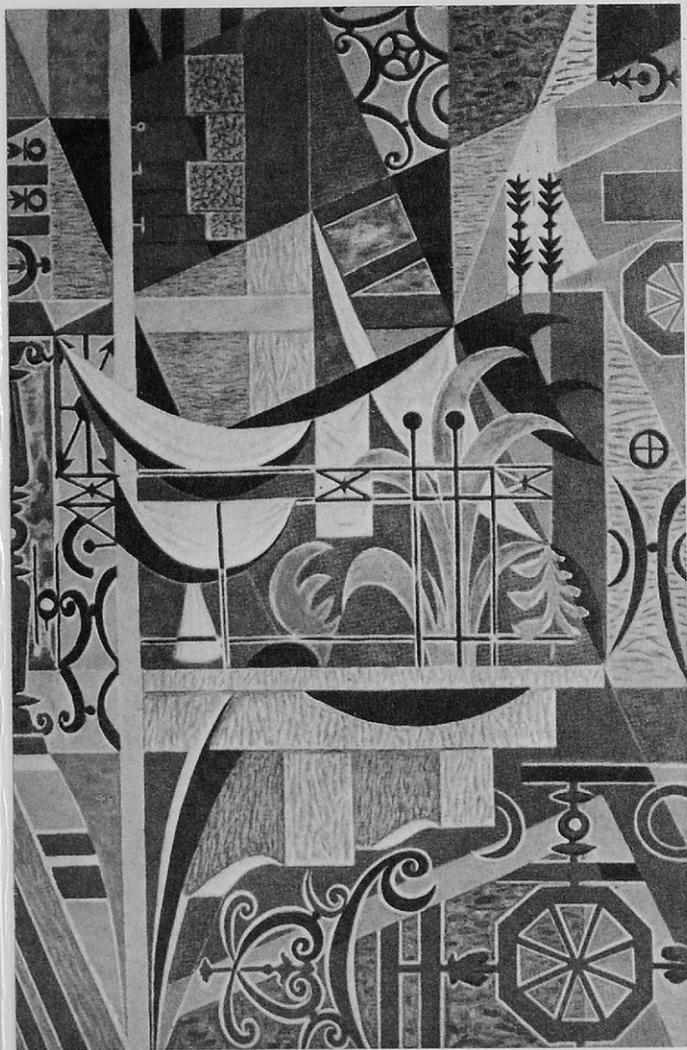

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ,
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ,
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ,
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ,
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

19853

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Με απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και μοιράζονται δωρεάν.

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ,
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ, Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ

Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΠΑΝΩΤ, Α. ΚΑΡΑΒΕΛΗΣ, Α. ΜΗΛΙΩΝΗΣ, Ν. ΓΡΗΓΟΡΑΚΗ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ 1830 ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Η περίοδος αυτή αποτελεί την τέταρτη και τελευταία περίοδο της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Για τις τρεις προηγούμενες βλέπε: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Λυκείου, σ. 10.).

Υποδιαιρέσεις της περιόδου αυτής αποτελούν:

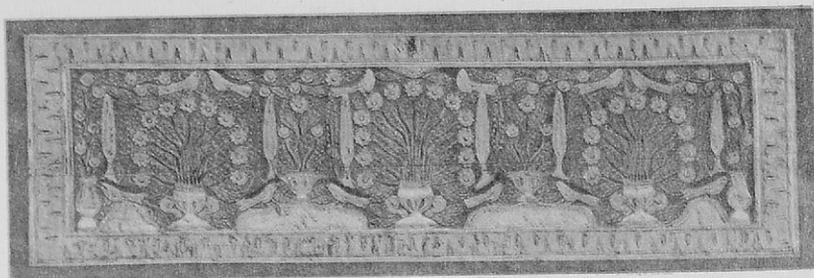
- I. Η Επανησιακή Σχολή*
- II. Οι Φαναριώτες και η Ρομαντική Σχολή των Αθηνών (1830-1880)
- III. Η Νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880-1922)
- IV. Η Νεότερη Λογοτεχνία (1922 ως σήμερα). Υποδιαιρέσεις της:
 - A. Από το 1922 ως το 1945. Δύο φάσεις:
 1. Πρώτη δεκαετία του μεσοπολέμου (1922-1930)
 2. Η γενιά του 1930
 - B. Η μεταπολεμική λογοτεχνία (1945 ως σήμερα)**

Από την τέταρτη αυτή περίοδο έχουμε ήδη εξετάσει τη λογοτεχνία της γενιάς του 1930 στα ΚΝΛ της Α' Λυκείου. Εδώ εξετάζονται οι υπόλοιπες υποδιαιρέσεις.

Το βιβλίο συντάχτηκε σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα της Β' Λυκείου, που προβλέπει κείμενα α) Επανησιακής Σχολής, β) Νέας Αθηναϊκής Σχολής, γ) Σύγχρονης Λογοτεχνίας και δ) Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας 18ου και 19ου αιώνα.

* Η Επανησιακή Σχολή δεν καλύπτεται απόλυτα από τη χρονολογία του τίτλου, γιατί εμφανίζεται νωρίτερα, όπως θα δούμε στη σχετική εισαγωγή.

** Στο βιβλίο ανθολογούνται συγγραφείς και ποιητές που παρουσιάστηκαν με βιβλίο τους ως το 1960.

Α. ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ

Τα Επτάνησα ή Ιόνια νησιά από το 1204 είχαν περιέλθει στην κυριαρχία των Ενετών που τα οργάνωσαν κατά το δικό τους φεουδαρχικό σύστημα και τα διατήρησαν ως τους ναπολεόντειους χρόνους. Το 1797, με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο, έφτασε στα Ιόνια νησιά ο γαλλικός στόλος και κατέλυσε το φεουδαρχικό καθεστώς. Οι κάτοικοι υποδέχτηκαν τους δημοκρατικούς Γάλλους του Ναπολέοντα σαν ελευθερωτές όχι μόνο από την κυριαρχία των Ενετών, αλλά και από την καταπίεση και την τυραννία των «ευγενών», εναντίον των οποίων είχαν γίνει κατά καιρούς λαϊκές εξεγέρσεις, όπως το ρεμπελιό των ποπολάρων στη Ζάκυνθο (1628), η στάση στην Κέρκυρα (1640), στα Κύθηρα (1780) και άλλες μικρότερες. Με την άφιξη των Γάλλων ο λαός της Ζακύνθου έκαψε το Λίμπρο ντ' όρο¹ στην πλατεία, ενώ ο Αντώνιος Μαρτελάος έγραφε:

Δεν μπορεί ανθρώπου γλώσσα
να ειπεί τι συμφορές
εγεννούσαν των αρχόντων
οι κλεμιές κι οι αδικιές...

Την επόμενη χρονιά όμως (1798) τα νησιά πέρασαν στους Ρώσους και το 1800 ιδρύθηκε η Ιόνιος Πολιτεία κάτω από την επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης. Το 1807 επιστρέφουν οι Γάλλοι. Από το 1815, με τη συνθήκη της Βιέννης, τα νησιά περιήλθαν στην «προστασία» της Αγγλίας όπου παρέμειναν ως το 1864, οπότε ενσωματώθηκαν, ύστερα από σκληρούς αγώνες, στον εθνικό κορμό.

Η μακρόχρονη επαφή με τη Δύση, η απουσία τουρκικού ζυγού², η οικονο-

1. Χρυσή βίβλος: βιβλίο που περιείχε τα ονόματα των ευγενών.

2. Οι Τούρκοι στα Επτάνησα εμφανίστηκαν το 1497. Ερήμωσαν τη Ζάκυνθο και κατέλαβαν την Κεφαλλονιά, αλλά για λίγο χρονικό διάστημα. Περισσότερο έμειναν στη Λευκάδα. Η πρό-σκαιρη παρουσία τους δεν επηρεάζει την πολιτιστική εξέλιξη των νησιών.

μική ανάπτυξη των νησιών και η ειρηνική διαβίωση των κατοίκων αποτέλεσαν ευνοϊκές συνθήκες για την καλλιέργεια των γραμμάτων και της τέχνης, ώστε τα Επτάνησα να γίνουν το πιο αξιόλογο πνευματικό κέντρο που επηρέασε σημαντικά το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Το 1824 ιδρύεται στην Κέρκυρα το πρώτο ελληνικό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, η Ιόνιος Ακαδημία, με πρωτοβουλία του φιλέλληνα Άγγλου αρμοστή λόρδου Γκίλφορντ. Σ' αυτό δίδαξαν επιφανείς λόγιοι της εποχής, ανάμεσα στους οποίους και ο ποιητής Ανδρέας Κάλβος. Στα Ιόνια νησιά καλλιεργήθηκαν και αναπτύχθηκαν πολύ η μουσική και η ζωγραφική.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η λογοτεχνική παραγωγή των Επτανήσων που άρχισε στα τέλη του ΙΗ' αιώνα, κορυφώθηκε στα χρόνια της ακμής του Σολωμού και συνεχίστηκε ως τις αρχές του αιώνα μας. Στο διάστημα αυτό αναπτύχθηκε κυρίως η ποίηση, λυρική και σατιρική, αλλά και άλλα λογοτεχνικά είδη: κριτικό δοκίμιο, μεταφράσεις, θέατρο. Οι ποιητές που εμφανίστηκαν δεν είχαν ούτε την ίδια άποψη για την ποίηση ούτε την ίδια τεχνολογία. Μερικούς μάλιστα, όπως π.χ. το Σολωμό και τον Κάλβο, τους χωρίζουν μεγάλες διαφορές. Παρά τις διαφορές όμως υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στο περιεχόμενο ή και στη μορφή της ποίησης των Επτανησίων, που μας επιτρέπουν να μιλούμε για μια ιδιαίτερη «σχολή», την Επτανησιακή, όπου το τοπικό στοιχείο εκφράστηκε με δικό του τρόπο, αφού διασταυρώθηκε γόνιμα με τις παρακάτω επιδράσεις: α) της ιταλικής και γενικότερα της Ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, β) της Κρητικής Σχολής (είναι γνωστό ότι μετά την πτώση της Κρήτης το 1669 πολλοί Κρητικοί κατέφυγαν στα Επτάνησα μεταφέροντας και τα πολιτιστικά στοιχεία της ζωής τους), γ) του δημοτικού τραγουδιού και δ) του ποιητικού έργου του Βηλαρά και του Χριστόπουλου. Τα κοινά εξάλλου χαρακτηριστικά της ποιητικής έκφρασης των Επτανησίων συνοψίζονται, όπως είχε επισημάνει ήδη ο Παλαμάς, στη λατρεία της θρησκείας, της πατρίδας και της γυναικάς. Σ' αυτές θα πρέπει να προστεθεί και η λατρεία της φύσης. Ως προς τη μορφή θα πρέπει να σημειώσουμε προπαντός την προσήλωση των Επτανησίων στη δημοτική γλώσσα.

Την Επτανησιακή Σχολή την εγκαινιάζουν ορισμένοι ποιητές που έζησαν κυρίως στη Ζάκυνθο από τα μέσα του ΙΗ' ως τις αρχές του ΙΘ' αιώνα. Πάironτας το Σολωμό ως κέντρο, τους ποιητές αυτούς τους ονομάζουμε προσολωμικούς. Ο πιο αντιπροσωπευτικός από τους προσολωμικούς ποιητές είναι ο Αντώνιος Μαρτελάος (1754 - 1819). Φλογερός πατριώτης, δημοκρατικός, δάσκαλος του Φόσκολου¹ και ίσως του Σολωμού, μυημένος στη Φιλική Εταιρεία, με φιλελεύθερες ιδέες, στάθηκε το αντίστοιχο του Ρήγα στα Επτάνησα. Ιδεολογικός αντίπαλός του ο Νικόλαος Κουτούζης (1746 - 1813;), ιδιόρρυθ-

1. Ο Ούγος Φόσκολος (1778 - 1827) γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, όπου έζησε τα πρώτα χρόνια του. Ύστερα πήγε στην Ιταλία, έγραψε στα ιταλικά και αναδείχτηκε σε μεγάλο ποιητή, που διακρίθηκε παράλληλα και για τους φιλελεύθερους αγώνες του.

μος άνθρωπος, ποιητής με σατιρική φλέβα, αγιογράφος και, αργότερα, κληρικός. Σημειώνουμε ακόμη το Θωμά Δανελάκη, τον Ανδρέα Σιγούρο και το Νικ. Κούρτσολα.

Οι προσολωμικοί με το έργο τους ετοίμασαν το έδαφος για να εμφανιστούν αργότερα, στα χρόνια της Επανάστασης, δυο κορυφαίες ποιητικές φυσιογνωμίες, όχι μόνο της Επαναστασιακής, αλλά και ολόκληρης της νεοελληνικής ποίησης: Ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857) και ο Ανδρέας Κάλβος (1792 - 1869). Και οι δύο εμπνέονται από τον αγώνα της Εθνεγερσίας. Ο Σολωμός, προσηλωμένος στην ιδέα της τελειότητας και επιδιώκοντας την απόλυτη ταύτιση των ποιητικών του συλλήψεων με την εκφραστική τους απόδοση, μας άφησε τελικά έργο αποσπασματικό, αλλά με τέτοια ποιότητα και καθαρότητα ποιητικού λόγου, που δίκαια κατέχει την πρώτη θέση στη νεοελληνική ποίηση (βλ. και σελ. 21). Ο Κάλβος, αυστηρός και μοναχικός, με ποιητικό έργο που περιλαμβάνει μόνο είκοσι ποιήματα (ωδές) αφιερωμένα σχεδόν αποκλειστικά στον Αγώνα, δυσπρόσιτος και άγνωστος, καθιερώθηκε είκοσι χρόνια μετά το θάνατό του. Προσηλωμένος στην ιδέα της πατρίδας και της αρετής, ύμνησε τον αγώνα με υψηλό και σοβαρό τόνο, με τολμηρές και μεγαλόπρεπες εικόνες και με εντελώς προσωπικό ύφος (βλ. και σελ.11). Ο Κάλβος τυπικά μόνο εντάσσεται στην Επαναστασιακή Σχολή.

Μεταγενέστερος στην Επαναστασιακή Σχολή, είναι ο Λευκαδίτης Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879), που παράλληλα με την ποίηση ανέπτυξε και έντονη πολιτική δράση και αυθόρμητος για την ένωση των Επαναστών με την Ελλάδα. Ρομαντικός και αισθηρόρητος με χειμαρρώδη και συχνά πομπώδη λόγο απέδωσε σε πλατιές επικούρικες συνθέσεις κατορθώματα αγωνιστών αναπλάθοντας την ηρωική ατμόσφαιρα του αγώνα. (βλ. σελ. 64). Ιδιότυπη πνευματική παρουσία είναι και ο Κεφαλλονίτης Ανδρέας Λασκαράτος (1811 - 1901), ποιητής και πεζογράφος με γνήσια σατιρική φλέβα, που χρησιμοποίησε τη δηκτική και πνευματώδη σάτιρά του, για να διορθώσει την κοινωνία της εποχής του στηλιτεύοντας την ψευτιά, την υποκρισία, τη διαφθορά των ηθών και τις οπισθοδρομικές αντιλήψεις (βλ. και σελ. 58).

Στην Επαναστασιακή Σχολή ανήκει και μια πλειάδα ποιητών που επηρεάζονται άμεσα από το Σολωμό, τον έχουν ως πρότυπο και βαδίζουν στα ίχνη του. Είναι οι σολωμικοί, αυτοί που είναι περίπου σύγχρονοι με το Σολωμό και οι μετασολωμικοί, δηλαδή οι μεταγενέστεροί του. Στους πρώτους ανήκουν ο Γεώργιος Τερτσάτης (1800 - 1874), που περισσότερο από ποιητής έμεινε γνωστός ως άνθρωπος ακέραιος με υψηλό ήθος και εντιμότητα, ο Αντώνιος Μάτεσης (1794 - 1873), περισσότερο γνωστός ως θεατρικός συγγραφέας, ο Ιούλιος Τυπάλδος (1814 - 1883), ευαίσθητος ποιητής, αλλά με έργο που δεν άντεξε στο χρόνο, ο Ιάκωβος Πολυλάς (1825 - 1896), φωτισμένη και πολύπλευρη προσωπικότητα με μεγάλη μόρφωση και ποικίλη πνευματική δραστηριότητα, ο Γεράσιμος Μαρκοράς (1826 - 1911), ο Σπυρ. Μελισσηνός (1823 - 1888), ο Αντώνιος Μανούσος κ.ά. Από τους μετασολωμικούς ξεχωρίζουν ο Γεώργιος Καλοσγούρος (1853 - 1902), που διακρίθηκε περισσότερο ως μεταφραστής και μετέφρασε και ιταλικά ποιήματα του Σολωμού, ο Λο-

ρέντζος Μαβίλης (1860 - 1912), άριστος τεχνίτης του σονέτου, ποιητής και ήρωας, που έπεσε στο Δρίσκο πολεμώντας για την απελευθέρωση της Ηπείρου και άλλοι που απομακρύνονται πια από την Επτανήσιακή παράδοση και συγχωνεύονται με το κέντρο της ελληνικής πνευματικής ζωής, την Αθήνα. Αξίζει να σημειωθεί ο Μικέλγος Άβλιχος (1844 - 1917), που διακρίθηκε ιδιαίτερα στη σατιρική ποίηση, ένα είδος που καλλιεργήθηκε πολύ στα Επτάνησα.

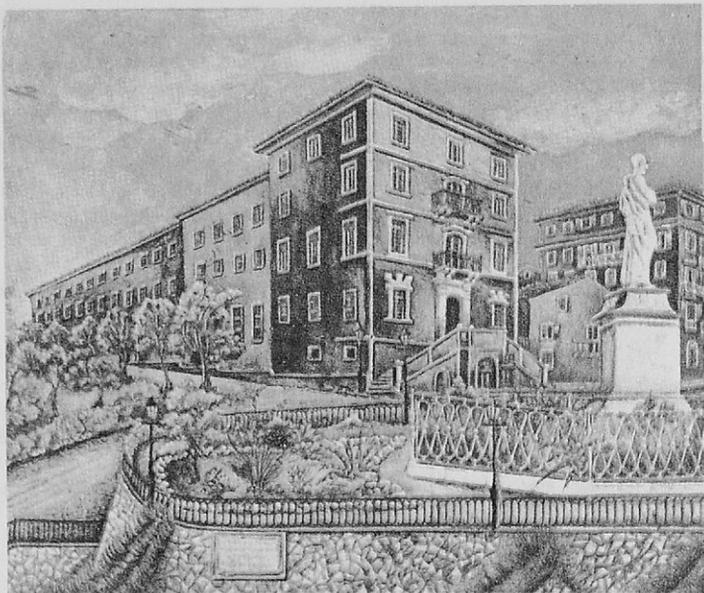
Από τα άλλα λογοτεχνικά είδη που καλλιέργησαν οι Επτανήσιοι, θα πρέπει να αναφερθούν ιδιαίτερα το κριτικό δοκίμιο, η μετάφραση και το θέατρο.

Με το δοκίμιο οι Επτανήσιοι ανέπτυξαν και υποστήριξαν θεωρητικά τις απόψεις τους, κυρίως σχετικά με τη σημασία της δημοτικής γλώσσας. Μερικές φορές αυτά τα κείμενα έχουν τη μορφή διαλόγου κατά το πρότυπο του Σολωμού. Δοκίμια για τη γλώσσα έγραψαν όλοι σχεδόν οι Επτανήσιοι από το Σολωμό ως το Μαβίλη που, βουλευτής, αγόρευσε το 1911 στη Βουλή εξαιρώντας τη δημοτική και τονίζοντας τη σημασία της για την πνευματική αναγέννηση του τόπου. Ο κατεξοχήν κριτικός όμως της Επτανησιακής Σχολής είναι ο Ιάκωβος Πολυλάς, που με τα περίφημα «Προλεγόμενα» στην έκδοση των «Ευρισκομένων» του Σολωμού, έγινε ο θεμελιωτής της νεοελληνικής κριτικής.

Οι Επτανήσιοι λογοτέχνες ασχολήθηκαν συστηματικά και με τη μετάφραση, μεταφράζοντας στη δημοτική έργα όχι μόνο από την αρχαία ελληνική και τη λατινική φιλολογία, αλλά και από την αγγλική, τη γερμανική, την ιταλική, ακόμα και τη σανσκριτική. Οι μεταφράσεις των Επτανησίων διακρίνονται για τη δημιουργική πνοή τους.

Το θέατρο στα Επτάνησα γνώρισε ξεχωριστή άνθηση. Στην πρώτη φάση του (1Η΄ αι.) το επτανησιακό θέατρο ακολούθησε την κρητική παράδοση, δηλαδή μιμήθηκε το κρητικό θέατρο ακόμη και στη γλώσσα. Παράλληλα, τις μέρες των πανηγυριών, δίνονταν υπαίθριες λαϊκές παραστάσεις, οι λεγόμενες «Ομιλίες», με δασκευές γνωστών τραγωδιών ή μυθιστορημάτων. Στα τέλη του 1Η΄ αι. ο Δημήτριος Γουζέλης (1774 - 1848) γράφει σε καθαρά λαϊκό ιδίωμα της Ζακύνθου την κωμωδία Ο Χάσης, στην οποία διακωμωδείται ο τύπος του Λεονταρή, του ψευτοπαλικάρη, που με τα λόγια παριστάνει το γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός. Στο έργο υπάρχουν και άλλοι «τύποι» (ο τεμπέλης γιος, το πονηρό θηλυκό), καθώς και πολλά κωμικά ευρήματα. Αλλά το πιο αξιόλογο έργο του επτανησιακού θεάτρου και ένα από τα πιο σημαντικά στο νεοελληνικό δραματολόγιο είναι Ο Βασιλικός του Αντώνιου Μάτση, κοινωνικό δράμα με καθαρά ελληνικό χρώμα και με περιεχόμενο που αποδίδει την επτανησιακή κοινωνία, όπως διαμορφώθηκε από το φεουδαρχικό σύστημα.

Τέλος θα ήταν παράλειψη, αν κλείναμε τη σύντομη αυτή περιδιάβαση στην Επτανησιακή Σχολή χωρίς να αναφέρουμε το αξιόλογο αυτοβιογραφικό αφήγημα της Ελισάβετ Μαρτινέγκου - Μουτζάν (1801 - 1832) που με απλότητα και χάρη μας δίνει μια εικόνα για την κοινωνία της εποχής και για τη θέση της γυναίκας σ' αυτή.

Κέρκυρα, Η Ιόνιος Ακαδημία.

Ανδρέας Κάλβος (1792 - 1869).

Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Δεν είχε την ευκαιρία να πάρει συστηματική μόρφωση, γιατί από μικρός ξενιτεύτηκε ακολουθώντας τον πατέρα του στην Ιταλία. Εκεί γοητευμένος από την κλασική παιδεία της χώρας προσπάθησε, ως αυτοδίδακτος, να την αφομοιώσει και να κατακτήσει κάποια κοινωνική θέση. Σε ηλικία είκοσι ετών είχε μια αποφασιστική για τη ζωή του γνωριμία: έγινε γραμματέας του ποιητή Ούγο Φόσκολο και τον συνόδευσε στην εξορία του στην Ελβετία και στο Λονδίνο, όπου επήλθε και η τελική ρήξη στις σχέσεις τους (1817). Από τότε ο Κάλβος ασχολείται με ιδιαίτερα μωθήματα και μεταφράσεις, για να ζήσει. Το 1821 φυλακίζεται στη Φλωρεντία ως καρμπονάρος¹ και το 1826 βρίσκεται υπό επιτήρηση στη Γαλλία, γιατί «πρέσβευε αισθήματα ένθερμου φιλελευθερισμού». Ο ένθερμος αυτός φιλελευθερισμός θα σταθεί ο πυρήνας όλου του έργου του. Αισθάνεται βαρύ το χρέος όχι μόνο να μνησεί την επανάσταση και την Ελλάδα που αγωνίζεται να αποτινάξει τον τουρκικό ζυγό, αλλά κυρίως να διαμορφώσει συνειδήσεις σύμφωνα με το πνεύμα ενός υψηλού ανθρωπισμού. Κεντρική ιδέα στην ποίησή του είναι η αρετή, όχι μόνο με την αρχαία ελληνική (ανδρεία) και τη χριστιανική σημασία της, αλλά και με την κοινωνική της ιδιότητα, την ενεργητική, που παρακινεί τον άνθρωπο στο κοινό καλό. Η αρετή του δηλαδή είναι έ-

1. **Καρμπονάροι:** μέλη ιταλικής επαναστατικής οργάνωσης στις αρχές του 19ου αιώνα.

νας άσβηστος πόθος για ελευθερία και δικαιοσύνη. Οι υψηλές ιδέες του Κάλβου εκφράζονται με μια εντελώς ξεχωριστή ιδιοτυπία τόσο στη γλώσσα όσο και στη δομή και τη στιχουργία των ποιημάτων του. Ίσως αυτός είναι ο κυριότερος λόγος που οι σύγχρονοί του αλλά και οι μεταγενέστεροι αγνόησαν ή και περιφρονούσαν ακόμη το έργο του. Πρώτος ο Παλαμάς το 1888 μίλησε με ενθουσιασμό για τη μεγάλη ποιητική αξία των Ωδών του. Από τότε το έργο του Κάλβου κερδίζει συνεχώς τις νεότερες γενιές, και στις μέρες μας θεωρείται πρωτοπόρος της λυρικής έκφρασης και ένας από τους κορυφαίους ποιητές μας. Έργα του (στα Ελληνικά): Λύρα, Γενεύη 1824, Λυρικά, Παρίσι 1826. Ο γενικός τίτλος των έργων του είναι Ωδαί. Το 1826 ήρθε στην Ελλάδα και από το 1827 ως το 1852 έμεινε στην Κέρκυρα, όπου υπηρέτησε ως καθηγήτης στην Ιόνιο Ακαδημία. Από το 1852 ως το θάνατό του έζησε στην Αγγλία. Τα οστά του, με ενέργειες του ελληνικού κράτους, μεταφέρθηκαν στη Ζάκυνθο το 1960.

Ο Φιλόπατρις

Ο φιλόπατρις μαζί με την ωδή **Εις θάνατον** είναι τα μόνα ποιήματα του Κάλβου που δεν αναφέρονται στην Ελληνική Επανάσταση. Η πρώτη ωδή είναι ένας ύμνος στην ιδιαίτερη πατρίδα του· η άλλη μια αναπόληση της πεθαμένης μητέρας του.

α΄	γ΄	
<p>Ω φιλόπατρις πατρίς, ω θαυμασία νήσος, Ζάκυνθε· συ μου έδωκας την πνοήν, και του Απόλλωνος 5 τα χρυσά δώρα!</p>	<p>Ποτέ δεν σε ελησμόνησα, ποτέ· — Και η τύχη μ΄ έρριψε μακρά από σε· με είδε το πέμπτον του αιώνος εις ξένα έθνη.</p>	15
β΄	δ΄	
<p>Και συ τον ύμνον δέξου· εχθαίρουσιν* οι Αθάνατοι την ψυχήν, και βροντάουσιν επί τας κεφαλάς 10 των αχαρίστων.</p>	<p>Αλλά ευτυχής, ή δύστηνος, όταν το φως επλούτει τα βουνά, και τα κύματα, σε εμπρός των οφθαλμών μου πάντοτες είχαν.</p>	20

Στίχ. 4-5: του Απόλλωνος τα χρυσά δώρα· τη λύρα του Απόλλωνα, το ποιητικό χάρισμα.

Στίχ. 13-15: με είδε... έθνη· εννοεί τα είκοσι χρόνια που ήταν ξενιτεμένος.

εχθαίρω· εχθρεύομαι, μισώ.

Σημείωση: Μετά τη διδασκαλία των Ωδών του Κάλβου να διδαχτεί το δοκίμιο του Μάρκου Αυγέρη **Ο Κάλβος κι η εποχή του.**

	ε΄	η΄ -	
	Συ, όταν τα ουράνια ρόδα με το αμαυρότατον πέπλον σκεπάζῃ ἡ νύκτα, σου εἶσαι των ονείρων μου 25 ἡ χαρὰ μόνῃ.	Ἄγρια, μεγάλα τρέχουσι τα νερά της θαλάσσης, καὶ ρίπνονται, καὶ σχίζονται βίαια, ἐπὶ τοὺς βράχους αλβιονείους.	40
	στ΄	θ΄	
	Τα βήματά μου ἐφώτισε ποτέ εἰς τὴν Αὐσονίαν, γῆ μακαρία, ὁ ἥλιος· καὶ καθαρὸς ὁ ἀέρας 30 πάντα γελάει.	Ἀδειάζει ἐπὶ τὰς ὄχθας τοῦ κλεινοῦ Ταμησσού*, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν, καὶ πλοῦτον αναρίθμητον το ἀμαλθείον.	45
	ζ΄	ί΄	
	Εκεῖ ὁ λαὸς ἠτυχήσεν· ἐκεῖ οἱ Παρνάσσαι κόραι χορεύουν, καὶ τὸ λύσιον* φύλλον αὐτῶν τὴν λύραν 35 καὶ στεφανώνει.	Εκεῖ τὸ αἰόλιον φύσημα μ' ἔφερον· οἱ ἀκτίνες μ' ἔθρεψαν, μ' ἐθεράπευσαν τῆς υπεργλυκυτάτης ἐλευθερίας.	50

Στίχ. 27: **εἰς τὴν Αὐσονίαν**: Αὐσονία ὀνομαζόταν ἀρχικὰ ἡ κεντρικὴ καὶ ἀργότερα ὅλη ἡ Ἰταλία. Ὁ Κάλβος ἐξῆσε πολλὰ χρόνια σ' αὐτή.

Στίχ. 32: **Οἱ Παρνάσσαι κόραι**: οἱ Μούσες. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θεωροῦσαν τὸν Παρνασσὸ ἱερὸ ὄρος τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῶν Μουσῶν, οἱ ὁποῖες ὀνομάζονταν καὶ «Κωρύκια νύμφαι», ἐπειδὴ ἔμεναν στὸ Κωρύκιον ἄντρον.

Στίχ. 33: **λύσιον φύλλον**: **λύσιος**: αὐτὸς ποὺ ἐλευθερώνει, ποὺ ἀπολυτρώνει. Ἐπίθετο τοῦ Βάκχου. Τὸ **λύσιον φύλλον** (τὸ φύλλο τοῦ Βάκχου)· στολίδι ἀπὸ φύλλα ἀμπελιοῦ καὶ ἀπὸ τσαμπιά σταφυλιῶν ποὺ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ διακοσμοῦνται οἱ ραβδώσεις τῶν κιόνων.

Στίχ. 39-40: **Τοὺς βράχους αλβιονείους**: ἐννοεῖ τῆς βραχώδους ακτῆς τῆς Ἀγγλίας.

Στίχ. 45: **τὸ ἀμαλθείον**: τὸ κέρασ τῆς Ἀμάλθειας. Κατὰ τὴ μυθολογία μας ἡ κατσικὰ Ἀμάλθεια θήλασε τὸ Δία, ὅταν ἦταν βρέφος, ἢ οἱ Νύμφες τοῦ πρόσφεραν τὸ γάλα μέσα στὸ κέρατό τῆς ποὺ ἐγένε σύμβολο ἀφθονίας ἀγαθῶν.

Ταμησσός: ὁ ποταμὸς Τάμεσης.

	ια΄		ιε΄	
	Και τους ναούς σου εθαύμασα των Κελτών ιερά πόλις· του λόγου ποία, ποία εις εσέ του πνεύματος		Το κύμα ἰόνιον πρώτον εφίλησε το σώμα· πρώτοι οι ἰόνιοι Ζέφυροι εχάιδευσαν το στήθος της Κυθερείας*.	75
55	λείπει αφροδίτη*;			
	ιβ΄		ις΄	
	Χαίρε Αυσονία, χαίρε και συ Αλβιών, χαιρέτωσαν τα ἔνδοξα Παρίσια· ωραία και μόνη η Ζάκυνθος		Κι ὅταν το εσπέριον ἄστρον* ο ουρανός ἀνάπη, και πλέωσι γέμοντα ἔρωτος και φωνών μουσικῶν θαλάσσια ξύλα*.	80
60	με κυριεύει.			
	ιγ΄		ιζ΄	
	Της Ζακύνθου· τα δάση, και τα βουνά σκιώδη, ἤκουον ποτέ σημαίνοντα τα θεία της Αρτέμιδος		Φιλεί το ἴδιον κύμα, οι αυτοί χαϊδεύουν Ζέφυροι το σώμα και το στήθος των λαμπρών Ζακυνθίων, ἄνθος παρθένων.	85
65	αργυρά τόξα.			
	ιδ΄		ιη΄	
	Και σήμερον τα δένδρα, και τας πηγάς σεβάζονται δροσεράς οι ποιμένες· αυτοῦ πλανώνται ἀκόμα		Μοσχοβολάει το κλίμα σου, ω φιλότατη πατρίς μου, και πλουτίζει το πέλαγος ἀπό την μυρωδιάν των χρυσῶν κίτρων.	90
70	οι Νηρηίδες.			

Στίχ. 52: **Των Κελτών ιερά πόλις**: εννοεῖ το Παρίσι που φημιζόταν για τους μεγαλόπρεπους ναούς του (Παναγία των Παρισίων κ.ά.).

αφροδίτη: ομορφιά, χάρη.

αλβιόνειος: ἀπό το Αλβιών, Αγγλία.

Κυθέρεια: η θεά Αφροδίτη.

εσπέριον ἄστρον: ο αποσπερίτης.

ξύλα: βάρκες, πλοία.

ιθ´

Σταφυλοφόρους ρίζας,
ελαφρά, καθαρά,
διαφανή τα σύννεφα
ο βασιλεύς σου εχάρισε
95 των Αθανάτων.

κα´

Δεν έμεινεν έαν* έπεσε
ποτέ εις το πρόσωπόν σου
η χιών· δεν εμάρανε
ποτέ ο θερμός Κύων,
τα σμάραγδά* σου. 105

κ´

Η λαμπάς η αιώνιος*
σου βρέχει την ημέραν
τους καρπούς, και τα δάκρυα
γίνονται της νυκτός
100 εις εσέ κρίνοι.

κβ´

Είσαι ευτυχής· και πλέον
σε λέγω ευτυχεστέραν,
ότι συ δεν εγνώρισας
ποτέ την σκληράν μάστιγα
εχθρών, τυράννων. 110

κγ´

Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα
εις την πατρίδα. 115

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής θέλει να υμνήσει τις ομορφιές της Ζακύνθου. Πώς το πετυχαίνει;
2. Στο ποίημα είναι έντονο το συναίσθημα της φιλοπατρίας. Να παρακολουθήσετε πώς κλιμακώνεται και σε ποιο σημείο φτάνει στην κορύφωσή του.
3. Είναι φανερή η εικονοπλαστική δύναμη του Κάλβου. Πού τη βλέπουμε;
4. Ποιες εικόνες συγκρατεί ο ποιητής από την πατρίδα του;
5. Τι πιστεύει ο Κάλβος ότι δίνει στον άνθρωπο την πληρότητα και την πραγματική ευτυχία;
6. Να επισημάνετε τα βιογραφικά στοιχεία που μπορούν να βγουν από την οδή.

Στίχ. 104: Ο **Θερμός Κύων**: οι ζέστες του καλοκαιριού (κυνικά καύματα). **Κύων**: αστερισμός που εμφανίζεται τους χειμερινούς μήνες.

Η **λαμπάς η αιώνιος**: ο ήλιος.

έαν: εάν.

σμάραγδα: το πράσινο χρώμα, (οι πρασινάδες).

Εἰς Ἀγαρηνοῦς*

Ὁ Ἀ. Κάλβος στα περισσότερα ποιήματά του υπερασπίζεται την ἀρετή (που ταυτίζεται με τὴ δικαιοσύνη) καὶ ἐναντιώνεται στὴν ἀδικία καὶ τὴν τυραννία. Το ποίημά μας, μαζί με τὴς ᾠδές *Εἰς Πάργαν* καὶ *εἰς Χίον*, ἀποτελεῖ, μπορούμε νὰ πούμε, μιὰ τριλογία «κατὰ τυράννων». Τὴν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν τιμωρία τῶν ἀδίκων ὁ ποιητὴς ἐμπιστεύεται στὸ Θεό.

α΄

Ἕνας Θεός καὶ μόνος
αστράπτει ἀπὸ τὸν ὕψιστον
θρόνον· καὶ τῶν χειρῶν του
ἐπισκοπεῖ τὰ αἰώνια
5 ἀπειρα ἔργα.

β΄

Κρέμονται ὑπὸ τοὺς πόδας του
πάντα τὰ ἔθνη, ὡς κρέμεται
βροχὴ ἔτι ἐναέριος
ἐν ᾧ κοιμῶνται οἱ ἄνεμοι
10 τῆς οἰκουμένης.

Ἀγαρηνοί: Οἱ Ἄραβες ὡς ἀπόγονοι τῆς Ἄγαρ που ἦταν δούλη τῆς Σάρρας.

Ζάκυνθος. (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

γ´

15 Αλλ' η φωνή του ακούεται,
φωνή δικαιοσύνης,
και οι ψυχάι των ανόμων
ως αίματος σταγόνες
πέφτουν στον ἄδην.

ε´

Μόνον βλέπω τον Ἴλιον
μένοντα εις τον αέρα·
τους τριγύρω χορεύοντας
ουρανοῦς κυβερνάει
με δίκαιον νόμον. 25

δ´

20 Των οσίων τα πνεύματα
ὡς αργυρέα ομίχλη
τα υψηλά αναβαίνει,
και εις ποταμούς διαλύεται
φωτός και δόξης.

ς´

Φαίνεται εις τον ορίζοντα
ὡσάν χαράς ιδέα,
και φωτίζει την γην
και των θνητῶν τα ἔργα
των πολυπόνων. 30

ζ´

Όμως ιδού τα σκήπτρα
 άφησεν, εβασίλευσεν
 ότι ανάγκην το ανθρώπινον
 στήθος έχει αναπαύσεως
 35 ανάγκην ύπνου.

η´

Ποίος ποτέ του Θεού,
 ποίος του Ηλίου ωμοίασεν;
 διατί βωμούς, θυμίαμα
 διατί ζητούν οι μύριοι
 40 τύραννοι, κι ύμνους;

θ´

Ύψιστοι αυτοί! — λαμπρότεροι
 αυτοί των άλλων! — μόνοι! —
 Λαμπροί, κι ύψιστοι οι δίκαιοι,
 και μόνοι των ανθρώπων
 45 οι ευεργέται.

ι´

Κριταί ως θεοί! και πότε
 την αρετήν αθλίως,
 πότε δεν εκατάτρεξαν;
 πότε ευσπλαγχνίαν εγνώρισαν,
 50 δικαιοσύνην;

ια´

Με υπερηφάνους πόδας
 καταφρονητικούς,
 δεν πατούν το χρυσούν
 συντριφθέν τώρα ζύγωθρον*
 55 του ορθού νόμου;

ιβ´

Το αχόρταστον δρέπανον
 αυτοί βαστούν· θερίζουν
 πάντ´ όσα ο ιδρωτάς μας
 ωρίμασεν αστάχια
 60 δια τους υιούς μας.

ιγ´

Τρέξε επάνω εις τα κύματα
 της φοβεράς θαλάσσης,
 κινδύνευσε, αναστέναξε,
 πίο το πικρόν ποτήριον
 65 της ξενιτείας·

ιδ´

Δια την τροφήν που εσύναξας
 με κόπους ανεκφράστους,
 εις τα παραθαλάσσια
 ιδού χάσκει το λαίμαργον
 70 στόμα τυράννων.

ιε´

Τι τα ευωδή αγκαλιάζετε
 προσκέφαλα του γάμου;
 τι φιλείτε το μέτωπον
 ιερών των γονέων σας
 75 με τόσον πόθον;

ις´

Η σάλπιγγα, τα τύμπανα
 σας προσκαλούν· αδίκους
 ασυνέτους πολέμους
 φέρετε, κατασφάζατε
 80 τα έθνη αθώα.

ζύγωθρον· ζυγαριά.

	ιζ´		κ´	
	Όχι μόνον τον ίδρωτα, αλλά και τ´ αίμα οι τύραννοι ζητούσιν από σας, κι αφού ποτάμια εχύσατε		Εάν τις το νουθέτημα θείον ακολουθήση, στόμα μαχαίρας, βάσανα, κλαύματα φυλακής	
85	μήπως τους φθάνει;		τότε ας προσμένη.	100

	ιη´		κα´	
	Την πνοήν σας αχόρταστοι επιθυμούν· αλίμονον αν ποτε επί τα σφάγια των τυράννων αναστε-		Και τοιοῦτοι, εμπρός σας εγώ να γονατίσω! — η γη ας σχισθῆ, εις το βάραθρον η βροντή τ´ ουρανού	
90	-νάξη η ψυχή σας.		ας με τινάξη·	105

	ιθ´		κβ´	
	Αλίμονον, αλίμονον, όταν ο Θεός πέμψη ακτίναν αληθείας και με αυτήν το στήθος σας		Προτού σας ατιμήσω ω γόνατά μου. — Ατάρακτον έχω το βλέμμα, οπότεν το καταβάσω εις πρόσωπον ενός τυράννου.	
95	ζωοποιήση.			110

κγ´

Εσείς ωσάν ο Ήλιος
λαμπροί! — ναι φλόγας βέβαια
βλέπω διαδημάτων,
αλλά τας δυστυχίας μας
μόνον φωτίζουν.

115

Ερωτήσεις

1. Το ποίημα παρουσιάζει αυστηρή αρχιτεκτονική διάρθρωση. Οι πρώτες επτά στροφές αποτελούν τον πρόλογο· στις στροφές η´-κβ´ αναπτύσσεται το θέμα· η τελευταία στροφή είναι ο επίλογος. Με βάση τη διαίρεση αυτή να παρακολουθήσετε α) πώς συνδέει ο ποιητής τις ενότητες μεταξύ τους, β) τι προβάλλει στην κάθε ενότητα.
2. Πώς θεωρούν τους εαυτούς τους οι τύραννοι και πώς τους παρουσιάζει ο ποιητής; Ποιές ενέργειές τους κυρίως στηλιτεύει;
3. Τι ήθος φανερώνει η στάση του ποιητή απέναντι στους τυράννους;
4. Να εξετάσετε το εικονοπλαστικό σύστημα των στροφών α´-ζ´. Πώς σχετίζεται με την ιδέα που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής;
5. Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος στις στροφές θ´,ι´ και κγ´;

Εἰς Σάμον
(Ἀπόσπασμα)

α΄

Ὅσοι το χάλκεον χέρι
βαρὺ το φόβου αισθάνονται,
ζυγόν δουλείας ας ἔχωσι·
θέλει ἀρετὴν καὶ τόλμην
5 ἠ ελευθερία.

β΄

Αὐτὴ (καὶ ο μῦθος κρύπτει
νοῦν ἀληθείας) ἐπέρωσε
τον Ἴκαρον· καὶ ἀν ἔπεσεν
ο ππερωθεῖς κὶ ἐπνίγη
10 θαλασσωμένος·

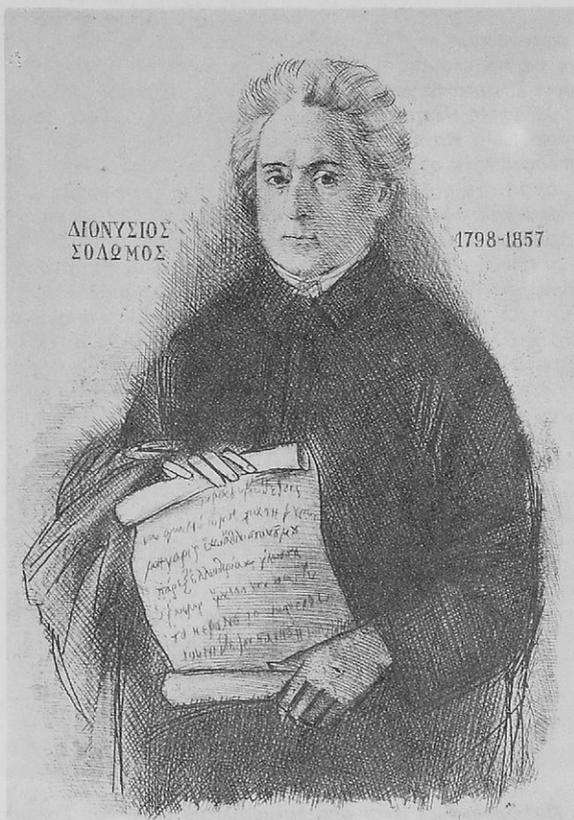
γ΄

ἀφ' ὑψηλά ὅμως ἔπεσε,
καὶ ἀπέθανεν ἐλεύθερος. —
Ἄν γένης σφάγιον ἀτιμον
ενός τυράννου, νόμιζε
15 φρικτόν τον τάφον.

Ερωτήσεις

1. Να απομνημονεύσετε το ποίημα.
2. Να σχολιάσετε τους στίχους 4-5 και 13-15.
3. Τι σημαίνει η φράση «και ο μῦθος κρύπτει νοῦν ἀληθείας»;

Διονύσιος Σολωμός (1798 - 1857)

Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Ο πατέρας του Κόντες Νικόλαος Σολωμός ανήκε στην τάξη των ευγενών, ενώ η μητέρα του Αγγελική Νίκη ήταν γυναίκα του λαού, που εργαζόταν, πριν από το γάμο της, ως υπηρέτρια στο σπίτι του Σολωμού. Το 1808, σε ηλικία 10 ετών, ο Διονύσιος Σολωμός πήγε στην Ιταλία, όπου σπούδασε πρώτα στο Λύκειο της Κρεμόνας και έπειτα Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Παβίας. Εκεί γράφει και τα πρώτα ποιήματα σε ιταλική γλώσσα και αρχίζει να γίνεται γνωστός στους ιταλικούς λογοτεχνικούς κύκλους.

Το 1818 επιστρέφει στη Ζάκυνθο και αφοσιώνεται στην ελληνική ποίηση και τη δημοτική γλώσσα. Μελετάει το νεοελληνικό ποιητικό λόγο στα έργα της κρητικής λο-

γοτεχνίας, στα δημοτικά μας τραγούδια και στα ποιήματα του Βηλαρά και του Χριστόπουλου και ασκείται γράφοντας λυρικά ποιήματα με θέματα ρομαντικά. Το 1821 ξεσπά η ελληνική επανάσταση που θα σημαδέψει βαθύτατα την ποίησή του. Το 1823 γράφει τον Ύμνο εις την ελευθερία και ένα χρόνο αργότερα την ωδή Εις το θάνατο του Λορδ Μπάιρον. Σ' αυτά τα χρόνια ανήκουν και τα πεζά του Διάλογος (1824), όπου υποστηρίζει με πολλή θέρμη τη δημοτική γλώσσα, και η Γυναίκα της Ζάκυθος, κείμενο με σατιρικό αλλά και οραματικό χαρακτήρα.

Το 1828 εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα. Εκεί τα πρώτα χρόνια προσπάθησε να δώσει οριστική μορφή στο ποίημα Λάμπρος χωρίς να το ολοκληρώσει. Ένα μεγάλο απόσπασμά του το δημοσιεύει στην Ιόνιο Ανθολογία. Το 1833 γράφει τον Κρητικό, το πρώτο από τα μεγάλα του έργα, που ανοίγει την περίοδο της ωριμότητάς του. Το ποίημα που θα τον απασχολήσει σε όλη αυτή την περίοδο ως το θάνατό του είναι οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, ενώ το 1849 αρχίζει να γράφει παράλληλα τον Πόρφυρα. Και τα δύο αυτά έργα επίσης δεν τα ολοκλήρωσε, αλλά έμειναν αποσπασματικά. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ξαναγράφει ποιητικά σχεδιάσματα σε ιταλική γλώσσα, με σκοπό να τα μεταπλάσει στα ελληνικά.

Πέθανε στην Κέρκυρα και κηδεύτηκε με μεγάλες τιμές. Τα έργα του εξέδωσε το 1859 ο στενός του φίλος Ιάκωβος Πολυλάς με τίτλο: Τα ευρισκόμενα. Στο μεταξύ βρέθηκαν και άλλα χειρόγραφα του και ξαναεκδόθηκαν συγκεντρωμένα σε τρεις τόμους από το Λίνο Πολίτη.

Ο Διονύσιος Σολωμός είναι κορυφαίος ποιητής. Ο αγώνας του 21 στάθηκε γι' αυτόν η μεγάλη εμπειρία που αναστάτωσε τον ψυχικό και πνευματικό του κόσμο. Τα οράματα του αγωνιζόμενου γένους προσπάθησε να εκφράσει με την ποίησή του. Αυτός ουσιαστικά συνέχισε τη νεοελληνική ποιητική παράδοση που μετά την άνθηση της κρητικής λογοτεχνίας είχε διακοπεί από την τουρκοκρατία.

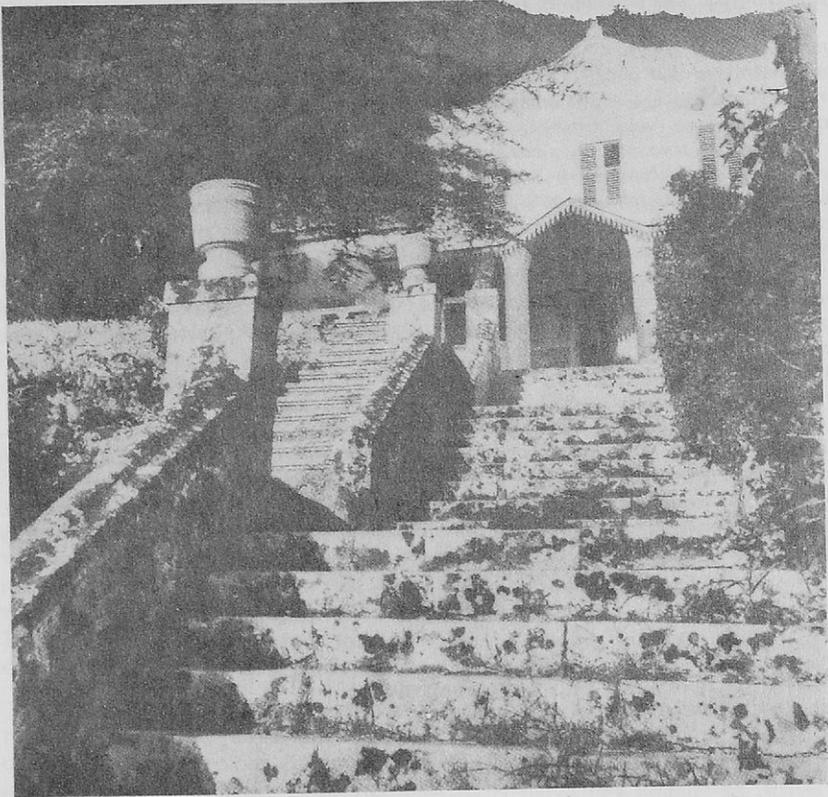
Γι' αυτούς τους λόγους χαρακτηρίζεται ως ο εθνικός μας ποιητής.

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Οι **Ελεύθεροι Πολιορκημένοι** είναι από τα κορυφαία έργα του Σολωμού και της νεοελληνικής ποιήσεως γενικότερα. Μπορούμε επίσης να πούμε ότι είναι το έργο ζωής του Σολωμού, αφού, όπως φαίνεται, τον απασχόλησε σε όλη τη διάρκεια της ώριμης ποιητικής του περιόδου.

Θέμα του είναι ο ηρωικός αγώνας των Μεσολογγιτών κατά τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1825 - 1826) ως την απεγνωσμένη έξοδο, την παραμονή των Βαΐων. Ο ποιητής ξεκινώντας από το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός ανάγεται στον αγώνα του ανθρώπου για την ηθική, την εσωτερική του ελευθερία. Το έργο όμως ποτέ δεν ολοκληρώθηκε και έφτασε σ' εμάς σε χειρόγραφα «αποσπάσματα» συγκροτημένα σε τρία **Σχεδιάσματα**¹ που το καθένα τους αντιπροσωπεύει όχι μονάχα διαφερε-

1. Οι **Στοχασμοί** και τα πεζά των **Ελεύθερων Πολιορκημένων** γράφτηκαν ιταλικά (εκτός από τα πεζά του Α' Σχεδιάσματος) και μεταφράστηκαν από τον Πολυλά.

Το σπίτι του Σολωμού στη Ζάκυνθο (πριν από το σεισμό).

τικό στάδιο επεξεργασίας αλλά και διαφορετική ποιητική αντίληψη. Το αρχικό σχέδιασμα, «συνθεμένο εις είδος προφητικού θρήνου εις το πέσιμο του Μεσολογγίου», πρέπει να γράφτηκε γύρω στα 1830. Παρουσιάζει στενή σχέση με το 5ο κεφ. της **Γυναίκας της Ζάκυνθος**. Το Β' Σχεδιάσμα σε στίχους δεκαπεντασύλλαβους ομοιοκατάληκτους ζευγαρωτούς, «εις το οποίον εικονίζοντο τα παθήματα των γενναίων αγωνιστάδων εις τες υστερινές ημέρες της πολιορκίας έως οπού έκαμαν το γιουρούσι», το δούλευε ο ποιητής από το 1833 ως το 1844, οπότε αρχίζει να το ξαναπλάθει σε νέα μορφή (Γ' Σχεδιάσμα), σε στίχους λιτούς, χωρίς ομοιοκαταληξίες, αλλά αρμονικότερους.

Πριν από τα τρία Σχεδιάσματα παραθέτουμε **Στοχασμούς** του ποιητή (δηλαδή ση-

μειώσεις του για τις βασικές αρχές που θ' ακολουθούσε κατά τη σύνθεση).

Σ' αυτούς θα βρούμε επίσης τις βασικές ποιητικές ιδέες του έργου και στοιχεία που φωτίζουν αρκετά σημεία του. Θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ανάμεσα στα αποσπάσματα δεν υπάρχει πάντα αλληλουχία (χρονική, θεματική ή νοηματική), αλλά τα περισσότερα έχουν μια αυτοτέλεια. Τα χωρία σε πεζό ανήκουν στον ποιητή, ενώ οι παρέμβλητες διευκρινιστικές σημειώσεις (με πλάγια στοιχεία) είναι του Πολυλά.

Βασικό κείμενο για την κατανόηση του σολωμικού έργου είναι τα **Προλεγόμενα** του Ιάκωβου Πολυλά (στην έκδοση των **Ευρισκομένων**). Μιλώντας ειδικά για τους **Ελεύθερους Πολιορκημένους** ο Πολυλάς λέει ότι η ηθική ελευθερία είναι το πιο οχυρό καταφύγιο της ανθρώπινης ψυχής που πολιορκείται από τη φυσική βία. Ο άνθρωπος που συνειδητοποιεί την αυτονομία του απέναντι στις φυσικές δυνάμεις οδηγείται στη δράση και από τη σύγκρουση αυτή γεννιούνται οι υψηλές πράξεις. Στο ποίημα έπρεπε να φανεί ακέραιος ο άνθρωπος· το ύψος της ψυχής του και συνάμα τα φυσικά αισθήματα (έρωτας, μητρική αγάπη, ενθουσιασμός της δόξας, φιλοζωία, έρωτας προς τα κάλλη της φύσης) σ' όλη τους τη σφοδρότητα, την ώρα που τα σκεπάζει η σκιά του θανάτου. Και συγχρόνως αυτή η υπεροχή του πνεύματος μπροστά στη βία έπρεπε να φανεί και στον ανδρικό και στο γυναικείο χαρακτήρα.

Στην ουράνια γαλήνη, όπου υψώνει ο Σολωμός τους Πολιορκημένους, έτσι που «όλα τους τα έργα, τα λόγια και οι στοχασμοί να παρομοιάζονται με το ωραιότερο και τερπνότερο γέννημα της φύσης» (Σχεδ. Γ', απόσπ. 2, στ. 1-3) αντιπαράτάσσεται η άγρια ζωική δύναμη του βαρβάρου που περιπαίζει την αδυναμία τους (Σχεδ. Β', απόσπ. 3), αλλά τελικά, ταπεινωμένος, αδημονεί που δεν μπορεί να τους καταβάλει. Έτσι οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι θριαμβεύουν και μέσα στην ψυχή των εχθρών τους.

Στοχασμοί του ποιητή

(Επιλογή)

1. Εφάρμοσε εις την πνευματική μορφή την ιστορία του φυτού, το οποίον αρχινάει από το σπόρο και γυρίζει εις αυτόν, αφού περιέλθει, ως βαθμούς ζετυλιγμού, όλες της φυτικές μορφές, δηλαδή τη ρίζα, τον κορμό, τα φύλλα, τ' άνθη και τους καρπούς. Εφάρμοσέ την και σέψου βαθιά την υπόσταση του υποκειμένου* και τη μορφή της τέχνης. Πρόσεξε ώστε τούτο το έργο να γένεται δίχως ποσώς να διακόπεται.

2. Σκέψου βαθιά και σταθερά (μία φορά για πάντα) τη φύση της Ιδέας, πριν πραγματοποιήσεις το ποίημα. Εις αυτό θα ενσαρκωθεί το ουσιαστικότερο και υψηλότερο περιεχόμενο της αληθινής ανθρώπινης φύσης, η Πατρίδα και η Πίστις.

υποκείμενο· εδώ: το θέμα.

3. Ο θεμελιώδης ρυθμός ας στυλωθεί εις το κέντρο της Εθνικότητας και ας υψώνεται κάθετα, ενώ το νόημα, από το οποίο πηγάζει η Ποίηση, και το οποίο αυτή υπηρετεί, απλώνει βαθμηδόν τους κύκλους του.

4. Εις το ποίημα του Χρέους¹ μακρινή πρέπει να είναι η φριχτή αγωνία μέσα εις τη δυστυχία και εις τους πόνους, όπως εκείθε φανερωθεί επείραχτη και άγια η διανοητική και ηθική Παράδεισος.

5. Κοίταξε να σχηματίσεις βαθμηδόν ωσάν μίαν αναβάθρα* από δυσκολίες, τες οποίες θα υπερβούν εκείνοι οι Μεγάλοι, με όσα οι αίσθητες απορροφούν από τα εξωτερικά, τα οποία ή τους τραβούν με τα κάλλη τους, ή τους βιάζουν με την ανάγκη και με τον πόνο, έως εις τη βεβαιότητα του θανάτου, αλλά εξαιρέτως με την ενθύμηση της περασμένης δόξας. Όλα αυτά, όσο μεγαλύτερα είναι και πλέον διάφορα, εις τόσο υψηλότερο στυλοπόδι* σταίνουν την Ελευθερία, μεστήν από το Χρέος, δηλαδή, απ' όσα περιέχει η Ηθική, η Θρησκεία, η Πατρίδα, η Πολιτική κ.ά.

6. Κάμε ώστε ο μικρός Κύκλος, μέσα εις τον οποίο κινιέται η πολιορκημένη πόλη, να ξεσκεπάζει εις την ατμοσφαίρα του τα μεγαλύτερα συμφέροντα της Ελλάδας, για την υλική θέση, οπού αξίζει τόσο για εκείνους οπού θέλουν να τη βαστάζουν, όσο για εκείνους οπού θέλουν να την αρπάξουν, — και, για την ηθική θέση, τα μεγαλύτερα συμφέροντα της Ανθρωπότητας. Τοιοιούτρόπως η υπόθεση δένεται με το παγκόσμιο σύστημα. — Ιδές τον Προμηθέα και εν γένει τα συγγράμματα του Αισχύλου. — Ας φανεί καθαρά η μικρότης του τόπου και ο σιδερένιος και ασύντριφτος κύκλος οπού την έχει κλεισμένη. Τοιοιούτρόπως από τη μικρότητα του τόπου, ο οποίος παλεύει με μεγάλες ενάντιες δυνάμεις, θέλει έβγουν οι Μεγάλες Ουσίες.

7. Μείνε σταθερός εις τούτη την υψηλή θέση. Η θλίψη τους στέκεται εις το να θυμούνται την ευτυχισμένη κατάστασή τους, όθεν έπρεπε να βλαστήσει το καλό της πατρίδας. Τώρα αισθάνονται ότι θα χάσουν τα πάντα· το αισθάνονται βαθμηδόν, και επομένως ολικώς. Η πείνα δεν μπαίνει εις αυτόν τον κύκλον, ειμημόνον* ως εξωτερική δύναμη, την οποίαν υπερνικούν καθώς όλες τες άλλες.

8. Σκέψου την ισοζυγία των δυνάμεων, μεταξύ ανδρών και γυναικών. Εκείνοι ας αισθάνονται όλα, και ας νικάνε όλα, με την ουσίαν έξυπνη*· τούτες ας νικάνε και αυτές, αλλ' ωσάν γυναίκες.

αναβάθρα: κλίμακα.

στυλοπόδι: βάθρο.

ειμημόνον: παραμόνο.

έξυπνη ουσία: άγρυπνη συνείδηση.

1. Άλλη επιγραφή, την οποίαν ήθελε κατ' αρχάς να βάλει εις το ποίημα (Σημ. Ι. Πολ.).

Ζάκυνθος. Ο Λόφος του
Στράνη, όπου ο Σολωμός
έγραψε τον Ύμνο.

Σχεδίασμα Α΄

1

Τότες εταραχτήκανε τα σωθικά μου και έλεγα πως ήρθε ώρα να ξεψυχήσω· κι ευρέθηκα σε σκοτεινό τόπο και βροντερό, που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι στο μύλο που αλέθει ογλήγορα, ωσάν το χόχλο στο νερό που αναβράζει· ετότες εκατάλαβα πως εκείνο ήτανε το Μεσολόγγι· αλλά δεν έβλεπα μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα, μήτε τη γη που επάτουνα, μήτε τον ουρανό· εκατασκέπαζε όλα τα πάντα μαυρίλα και πίσσα, γιομάτη λάμψη, βροντή και αστροπελέκι· και ύψωσα τα χέρια μου και τα μάτια μου να κάμω δέηση, και ιδού μες στην καπνίλα μία μεγάλη γυναίκα*· με φόρεμα μαύρο σαν του λαγού το αίμα, όπου η σπίθα έγγιζε κι εσβενότουνε· και με φωνή που μου εφαίνονταν πως νικάει την ταραχή του πολέμου άρχισε:

γυναίκα: ο Πολυλάς τη χαρακτηρίζει ως «θεόπνευστη ψάλτρα».

«Το χάραμα επήρα
Του Ήλιου το δρόμο,
Κρεμώντας τη λύρα
Τη δίκαιη στον ώμο
Κι απ' όπου χαράζει
Ως όπου βυθά,

Τα μάτια μου δεν είδαν τόπον ενδοξότερον από τούτο το αλωνάκι.»*

2

Παράμερα στέκει
Ο άντρας και κλαίει·
Αργά το τουφέκι
Σηκώνει και λέει:
«Σε τούτο το χέρι
Τι κάνεις εσύ;
Ο εχθρός μου το ξέρει
Πως μου είσαι βαρύ.»

3

Γρικόουν να ταράζει
Του εχθρού τον αέρα
Μιαν άλλη*, που μοιάζει
Τ' αντίλαλου πέρα·
Και ξάφνου πετιέται
Με τρόμου λαλιά·
Πολληώρα γρικιέται,
Κι ο κόσμος βροντά.

4

Της μάνας ω λαύρα!·
Τα τέκνα τριγύρου
Φθαρμένα και μαύρα
Σαν ίσκιους ονείρου·
Λαλεί το πουλάκι
Στου πόνου τη γη
Και βρίσκει σπυράκι
Και μάνα* φθονεί.

Αμέριμνον όντας
Τ' Αράπη* το στόμα
Σφυρίζει, περνώντας
Στου Μάρκου* το χώμα·
Διαβαίνει, κι αγάλι
Ξαπλώνετ' εκεί
Που εβγήκ' η μεγάλη
Του Μπαίρον ψυχή.

αλωνάκι: εννοεί το Μεσολόγγι.

λαύρα: φωτιά· μτφ. πόνος, δυστυχία.

μάνο: η μάνα (υποκειμ. στο φθονεί).

μιαν άλλη: σάλπιγγα. Για την κατανόηση του αποσπ. 3 κοιτάξε το 3ο απ. στο Β' Σχεδιάσμα.

Αράπης: οι Άραβες (Αιγύπτιοι) που όπως ξέρουμε πήραν μέρος στη δεύτερη φάση της πολιορκίας του Μεσολογγίου (υπό τον Ιμπραήμ). - **Μάρκου:** του Μπότσαρη.

Προβαίνει και κράζει
Τα έθνη σκιασμένα.

Και ω πείνα και φρίκη!
Δε σκούζει σκυλί!

7

Και η μέρα προβαίνει,
Τα νέφια συντρίβει·
Να, η νύχτα που βγαίνει
Κι αστέρι δεν κρύβει.

Σχεδίασμα Β'

1

Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει·
Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει*·¹
Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι-σ' έχω γω στο χέρι;
Οπού συ μου 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός* το ξέρει.»

2

Το Μεσολόγγι έπεσε την άνοιξη· ο ποιητής παρασταίνει τη Φύση, εις τη στιγμή που είναι ωραιότερη, ως μία δύναμη, η οποία, με όλα τ' άλλα και υλικά και ηθικά ενάντια, προσπαθεί να δειλιάσει τους πολιορκημένους· ιδού οι Στοχασμοί του ποιητή:

Η ζωή που ανασταίνεται με όλες της τες χαρές, αναβρύζοντας ολούθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εις όλα τα όντα· η ζωή ακέραιη, απ' όλα της φύσης τα μέρη, θέλει να καταβάλει την ανθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γη, ουρανός, συγχωνευμένα, επιφάνεια και βάθος συγχωνευμένα, τα οποία πάλι πολιορκούν την ανθρώπινη φύση στην επιφάνεια και εις το βάθος της.

Η ωραιότης της φύσης, που τους περιτριγυρίζει, αυξάνει εις τους εχθρούς την ανυπομονησία να πάρουν τη χαριτωμένη γη, και εις τους πολιορκημένους τον πόνο ότι θα τη χάσουν.

μνέω: ορκίζομαι (αρχ. ομνύω).

Αγαρηνός: αντί Αγαρηνοί· ονομασία των Αράβων.

1. Η πιθανότερη ερμηνεία του στίχου είναι η εξής: Η πείνα εμαύρισε τα μάτια, που είναι το πιο πολύτιμο πράγμα, αφού σ' αυτά ορκίζεται η μάνα (π.χ. «στα μάτια του παιδιού μου» ή «στο φως μου»).

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
Κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τός' άρματα σε κλειούνε.

Λευκό βουνάκι* πρόβατα κινούμενο βελάζει,
Και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
Κι ολόλευκο εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στις λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα*,
Έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
Που ευώδισσε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
Το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη,
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι·
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραινεί·
Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της.

3

Ενώ ακούεται το μαγευτικό τραγούδι της άνοιξης, οπού κινδυνεύει να ξυπνήσει εις τους πολιορκημένους την αγάπη της ζωής τόσο, ώστε να ολιγοστέψει η αντρεία τους, ένας των Ελλήνων πολεμάρχων σαλπίζει κρίζοντας τους άλλους εις συμβούλιο, και η σβησμένη κλαγγή, οπού βγαίνει μέσ' από το αδυνατισμένο στήθος του, φθάνοντας εις το εχθρικό στρατόπεδο παρακινεί έναν Αράπη να κάμει ό,τι περιγράφουν οι στίχοι 4-12.

«Σάλπιγγα*, κόψ' του τραγουδιού τα μάγια με βία,
Γυναικός, γέροντος, παιδιού, μη κόψουν την αντρεία.»

Χαμένη, αλίμονον! κι οκνή* τη σάλπιγγα γρικαί·
Αλλά πώς φθάνει στον εχθρό και κάθ' ηχώ ξυπνάει;
Γέλιο στο σκόρπιο στράτευμα σφοδρό γεννοβολείται,
Κι η περιπαίχτρα* σάλπιγγα μεσουρανίς πετιέται·
Και με χαρούμενη πνοή το στήθος το χορτάτο,

βουνάκι: (πρόβατα): κοπαδάκι.

ασπούδα: σπουδή, βιασύνη.

σάλπιγγα (στίχ. 1): η σάλπιγγα του Έλληνα πολεμάρχου.

οκνός: βραδύς, εξασθενημένος.

περιπαίχτρα (σάλπιγγα): η σάλπιγγα του Αράπη, που σαλπίζει κι αυτός για να περιπαίξει τον αντίπαλο (να προσέξετε τη σύγκριση).

Τ' αράθυμο*, το δυνατό, κι όλο ψυχές γιομάτο,
Βαρώντας γύρου ολόγυρα, ολόγυρα και πέρα,

Τον όμορφο τρικύμισε και ξάστερον αέρα·
Τέλος μακριά σέρνει λαλιά, σαν το πεσούμεν' άστρο*
Τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητή* κατά το κάστρο.

4

Μόλις έπαυσε το σάλπισμα ο Αράπης, μία μυριόφωνη βοή ακούεται εις το εχθρικό στρατόπεδο, και η βίγλα του κάστρου, αχνή σαν το χάρο, λέει των Ελλήνων: «Μπαίνει ο εχθρικός στόλος.» Το πυκνό δάσος έμεινε ακίνητο εις τα νερά, όπου η ελπίδα απάντεχε να ιδεί τα φιλικά καράβια. Τότε ο εχθρός εξανάνεωσε την κραυγή, και εις αυτήν αντιβόησαν οι νεόφθαστοί μεσ' από τα καράβια. Μετά ταύτα μία ακατάπαυτη βροντή έκανε τον αέρα να τρέμει πολλή ώρα, και εις αυτή την τρικυμία

Η μαύρη γη σκιρτά ως χοχλό* μες στο νερό που βράζει.

— Έως εκείνη τη στιγμή οι πολιορκημένοι είχαν υπομείνει πολλούς αγώνες με κάποιαν ελπίδα να φθάσει ο φιλικός στόλος και να συντρίψει ίσως τον σιδερένιο κύκλο οπού τους περιζώνει· τώρα οπού έχασαν κάθε ελπίδα, και ο εχθρός τούς τάζει να τους χαρίσει τη ζωή αν αλλαξοπιστήσουν, η υστερινή τους αντίσταση τους αποδείχνει Μάρτυρες.

5

. Στην πεισμωνμένη μάχη
Σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι,
Και τα γλυκοχαράματα, και μες στα μεσημέρια,
Κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν εβγούν τ' αστέρια.
Φοβούνται γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε,
Κι οι ξένοι ναύκληροι μακριά πικραίνονται και λένε:

αράθυμος: ευέξαπτος, οργίλος, νευρώδης.
πεσούμενο άστρο: ο διάπτων, το πεφτάστρι.
ρητός: σαφής, κατηγορηματικός.
χοχλός (και **χόχλος**): κοχλασμός.

«Αραπιάς άτι,* Γάλλου* νους, σπαθί Τουρκιάς μολύβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι.»

6

Ένας πολέμαρχος ξάφνου απομακραίνεται από τον κύκλο, όπου είναι συναγμένοι εις συμβούλιο για το γιουρούσι, γιατί τον επλάκωσε η ενθύμηση, τρομερή εις εκείνη την ώρα της άκρας δυστυχίας, ότι εις εκείνο το ίδιο μέρος, εις τες λαμπρές ημέρες της νίκης, είχε πέσει κοπιασμένος από τον πολεμικόν αγώνα, και αυτού επρωτάκουσε, από τα χείλη της αγαπημένης του, τον αντίλαλο της δόξας του, η οποία έως τότε είχε μείνει άγνωστη εις την απλή και ταπεινή ψυχή του.

Μακριά απ' όπ' ήτα, αντίστροφος κι ακίνητος εστήθη·
Μόνε σφοδρά βροντοκοπούν τ' αρματωμένα στήθη·

«Εκεί 'ρθε το χρυσότερο από τα ονειράτά μου·
Με τ' άρματ' όλα βρόντησα τυφλός του κόπου χάμου.
Φωνή 'πε: — Ο δρόμος σου γλυκός και μοσχοβολισμένος·
Στην κεφαλή σου κρέμεται ο ήλιος μαγεμένος·
Παλικαρά και μορφονιέ, γεια σου, Καλέ, χαρά σου!
Άκου! νησιά, σπεριές της γης, εμάθαν τ' όνομά σου. —
Τούτος, αχ! πού 'ν' ο δοξαστός κι η θεϊκιά θωριά του;
Η αγκάλη μ' έτρεμ' ανοιχτή κατά τα γόνατά του.
Έριξε χάμου τα χαρτιά* με τς είδησες του κόσμου
Η κορασιά τρεμάμενη
Χαρά της έσβηγε τη φωνή που 'ν' τώρα αποσβησμένη·
Άμε, χρυσ' όνειρο, και συ με τη σαβανωμένη.
Εδώ 'ναι χρεία να κατεβώ, να σφίξω το σπαθί μου,
Πριν όλοι χάσουν τη ζωή, κι εγ' όλη την πνοή μου·
Τα λίγα απομεινάρια της πείνας και τς αντρείας,
.
Γκόλφι* να τά 'χω στο πλευρό και να τα βγάλω πέρα*
Που μ' έκραξαν μ' απαντοχή, φίλο, αδελφό, πατέρα·

άτι: άλογο, ιππικό.

Γάλλου (νους): εννοεί τους Γάλλους αξιωματικούς που είχαν οργανώσει τον αιγυπτιακό στρατό.
τα χαρτιά: (με τς είδησες του κόσμου): τις εφημερίδες. Στο Μεσολόγγι τότε έβγαινε η εφημερίδα
Ελληνικά Χρονικά του Ελβετού φιλέλληνα Μάγιερ.

γκόλφι: εγκόλπιο, φυλαχτό.

πέρα: δηλ. στο ελεύθερο έδαφος.

Δρόμ' αστραφτά* να σχίσω τους σ' εχθρούς καλά θερμεμένους,
Σ' εχθρούς πολλούς, πολλ' άξιους, πολλά φαρμακωμένους:
Να μείνεις, χώμα πατρικό, για μισητό ποδάρι:
Η μαύρη πέτρα σου χρυσή και το ξερό χορτάρι.»

«Θύρες ανοίξτ' ολόχρυσες για την γλυκιάν ελπίδα.»

7

Κρυφή χαρά 'στραψε σ' εσέ: κάτι καλό 'χει ο νους σου:
Πες, να το ξεμυστηρευτείς θες τ' αδελφοποιτού σου;

Ψυχή μεγάλη και γλυκιά, μετά χαράς σ' το λέω:
Θαυμάζω τες γυναίκες μας και στ' όνομά τους μνέω.

Εφοβήθηκα κάποτε μη δειλιάσουν και τες επαπατήρησα αδιάκοπα, 5

Για* η δύναμη δεν είν' σ' αυτές ίσια με τ' άλλα δώρα.

Απόψε, ενώ είχαν τα παράθυρα ανοιχτά για τη δροσιά, μία απ' αυτές, η νεότερη, επήγε να τα κλείσει, αλλά μία άλλη της είπε: «Όχι, παιδί μου: άφησε νά 'μπει η μυρωδιά από τα φαγητά: είναι χρεία να συνηθίσουμε»

Μεγάλο πραμα η υπομονή!

Αχ! μας την έπεμψε ο Θεός: κλει θησαυρούς κι εκείνη.

Εμείς πρέπει να έχουμε υπομονή, αν και έρχονταν οι μυρωδιές:

Απ' όσα δίν' η θάλασσα, απ' όσ' η γη, ο αέρας.»

Κι έτσι λέγοντας εματόνοιξε το παράθυρο, και η πολλή μυρωδιά των αρωμάτων εχυνότουν μέσα κι εγιόμισε το δωμάτιο. Και η πρώτη είπε: «Και το αεράκι μας πολεμάει.» — Μία άλλη έστεκε σιμά εις το ετοιμοθάνατο παιδί της,

Κι άφ'σε το χέρι του παιδιού κι εσώπασε λιγάκι,

Και ξάφνου της εφάνηκε* στο στόμα το βαμπάκι*.

10

αστραφτά: γρήγορα σαν αστραπή.

για: γιατί, επειδή.

της εφάνηκε: της φάνηκε ότι είδε.

το βαμπάκι: που βάζουν στο στόμα του νεκρού (δηλ. της φάνηκε ότι το παιδί ήταν νεκρό).

Και άλλη είπε χαμογελώντας, να διηγηθεί καθεμία τ' όνειρό της.

Κι όλες εφώναζαν μαζί κι είπαν πως είδαν ένα.

Κι ό,τι αποφάσισαν μαζί να πουν τα ονειράτά τους,

Είπα να ιδώ τη γνώμη τους στην υποφантаσία τους.

Και μία είπε: «Μου εφαινόταν ότι όλοι εμείς, άντρες και γυναίκες, παιδιά και γέροι, ήμαστε ποτάμια, ποια μικρά, ποια μεγάλα, κι ετρέχαμε ανάμεσα εις τόπους φωτεινούς, εις τόπους σκοτεινούς, σε λαγκάδια, σε γκρεμούς, απάνου κάτω, κι έπειτα εφθάναμε μαζί στη θάλασσα με πολλή ορμή.

Και μες στη θάλασσα γλυκά βαστούσαν τα νερά μας.»

Και μία δεύτερη είπε:

«Εγώ 'δα δάφνες. — Κι εγώ φως'

15

— Κι εγώ σ' φωτιά μιαν όμορφη π' αστράφταν τα μαλλιά της.»

Και αφού όλες εδιηγήθηκαν τα ονειράτά τους, εκείνη πού 'χε το παιδί ετοιμοθάνατο είπε: «'Ιδές, και εις τα ονειράτα ομογνωμούμε, καθώς εις τη θέληση και εις όλα τ' άλλα έργα.» Και όλες οι άλλες εσυμφώνησαν κι ετριγύρισαν με αγάπη το παιδί της που 'χε ξεψυχήσει.

Ίδού, αυτές οι γυναίκες φέρνονται θαυμαστά: αυτές είναι μεγαλόψυχες, και λένε ότι μαθαίνουν από μας: δε δειλιάζουν, μολονότι τους επάρθηκε η ελπίδα που είχαν να γεννήσουν τέκνα για τη δόξα και για την ευτυχία. Εμείς λοιπόν μπορούμε να μάθουμε απ' αυτές και να τες λατρεύουμε έως την ύστερην ώρα.

— Πες μου και συ τώρα γιατί εχθές, ύστερ' από το συμβούλιο, ενώ εστεκόμαστε σιωπηλοί, απομακρύνθηκες ταραγμένος:

Να μου το πεις να το 'χω γω γκολφισταυρό* στον άδη.

Εχαμογέλασε πικρά κι ολούθενε κοιτάζει:

Κι ανεί* πολύ τα βλέφαρα τα δάκρυα να βαστάξουν.

9

Ετούτ' είν' ύστερη* νυχτιά: όλα τ' αστέρια βγάνει:

Ολονυχτίς ανέβαινε η δέηση, το λιβάνι.

γκολφισταυρό: φυλαχτό.

ανεί: ανοίγει.

ύστερη (νυχτιά): η τελευταία νύχτα: η νύχτα της Εξόδου.

Δραματική σκηνή από την Έξοδο. (Αντίγραφο ελαιογραφίας Βρυζάκη, Πανακοθήκη Δήμου Μεσολογγίου).

Ο Αράπης, τραβηγμένος από τη μυρωδιά που εσκορπούσε το θυμίαμα, περιέργως και ανυπόμονος, με βιαστικά πατήματα πλησιάζει εις το τείχος,

Και απάνου, ανάγκη φοβερή! σκυλί δεν του 'λυχτάει.

Και ακροάζεται· αλλά τη νυχτική γαλήνη δεν αντίσκοβε μήτε φωνή, μήτε κλάψα, μήτε αναστεναγμός· ήθελε πεις ότι είχε παύσει η ζωή· οι ήρωες είναι ενωμένοι και, μέσα τους, λόγια λένε

Για την αιωνιότητα, που μόλις τα χωράει·

- 5 Στα μάτια και στο πρόσωπο φαίνοντ' οι στοχασμοί τους·
Τους λέει μεγάλα και πολλά η τρίσβαθη ψυχή τους.
Αγάπη κι έρωτας καλού τα σπλάχνα τους τινάζουν·
Τα σπλάχνα τους κι η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζουν·
Γλυκιά κι ελεύθερ' η ψυχή σα να 'τανε βγαλμένη,
- 10 Κι υψώναν με χαμόγελο την όψη τη φθαρμένη.

10

Αφού έκαψαν τα κρεβάτια, οι γυναίκες παρακαλούν τους άντρες να τες αφήσουν να κάμουνε αντάμα, εις το σπήλαιο, την υστερινή·δέηση. Μι' απ' αυτές, η γεροντότερη, μιλεί για τες άλλες: «Άκουσε, παιδί μου, και τούτο από το στόμα μου,

Που' μ' όλη κάτου από τη γη κι ένα μπουτσούνι* απ' έξω.

Ορκίζου σε στη στάχτ' αυτή

Και στα κρεβάτια τ' άτυχα με το σεμνά στεφάνι·

Ν' αφήστε σας παρακαλούν να τρέξουμε σ' εκείνο,

- 5 Να κάμουμ' άμα το στερνό χαιρετισμό και θρήνο.»

Κι επειδή εκείνος αργούσε ολίγο να δώσει την απόκριση,

Όλες στη γη τα γόνατα εχτύπησαν ομπρός του,

Κι εβάστααν όλες κατ' αυτόν τη χούφτα σηκωμένη,

Και με πικρό χαμόγελο την όψη τη φθαρμένη,

Σα να 'θελ' έσπλαχνα ο Θεός βρέξει ψωμί σ' εκείνες.

μπουτσούνι· (λ. ιταλ.) κομματάκι.

Οι γυναίκες, εις τες οποίες έως τότε είχε φανεί όμοια μεγαλοφυχία με τους άντρες, όταν δέονται και αυτές, δειλιάζουν λιγάκι και κλαίνε· όθεν προχωρεί η Πράξη· διότι όλα τα φερσίματα των γυναικών αντιχτυπούν εις την καρδιά των πολεμιστάδων, και αυτή είναι η υστερινή εξωτερική δύναμη που τους καταπολεμεί, από την οποίαν, ως απ' όλες τες άλλες, αυτοί βγαίνουν ελεύθεροι.

Είναι προσωποποιημένη η Πατρίδα, η Μεγάλη Μητέρα, θεάνθρωπη, ώστε να αισθάνεται όλα τα παθήματα, και καθαρίζοντάς τα εις τη μεγάλη ψυχή της να αναπνέει την Παράδεισο·

Πολλές πληγές κι εγλύκαναν γιατ' έσταξ' αγιομόρος.

Μένει άγρυπνη μέρα και νύχτα, καρτερώντας το τέλος του αγώνος· δεν τα φοβάται τα παιδιά της μη δειλιάσουν· εις τα μάτια της είναι φανερά τα πλέον απόκρυφα της ψυχής τους·

Στου τέκνου σύρριζα το νου, Θεού της μάνας μάτι*·

Λόγο, έργο, νόημα

Από το πρώτο μίλημα στον αγγελοκρουμό* του.

Για τούτο αυτή είναι

Ήσυχη για τη γνώμη τους, αλλ' όχι για τη Μοίρα,
Και μες στην τρίσβαθη ψυχή ο πόνος της 'πλημμύρα,

Επειδή βλέπει τον εχθρόν άσπονδον, άπονον από το πολύ πείσμα, και καταλαβαίνει ότι αν το Έλεός έχυνε μες στα σπλάχνα του όλους τους θησαυρούς του, τούτοι

Τριαντάφυλλά 'ναι θεϊκά στην κόλαση πεσμένα.

Μένουν οι Μάρτυρες με τα μάτια προσηλωμένα εις την ανατολή· να φέξει για νά 'βγουνε στο γιουρούσι, και η φοβερή αυγή,

μάτι· η σειρά: το μάτι της μάνας σύρριζα στο νου του τέκνου, (σαν) μάτι Θεού.
αγγελοκρουμός· το ξεψύχισμα, το ψυχωράγημα.

Μνήσθητι, Κύριε — είναι κοντά· Μνήσθητι, Κύριε — εφάνη!

Επάπαν τα φιλιά στη γη

Στα στήθια και στο πρόσωπο, στα χέρια και στα πόδια.

Μία χούφτα χώμα να κρατώ και να σωθώ μ' εκείνο.

14

Το μάτι μου έτρεχε ρονιά* κι ομπρός του δεν εθώρα,
Κι έχασα αυτό το θεϊκό πρόσωπο για πολλή ώρα,
Π' άστραψε γέλιο αθάνατο, παιγνίδι της χαράς του,
Στο φως της καλοσύνης του, στο φως της ομορφιάς του.

16

Μ' όλον που τότ' ασάλευτος στο νου μ' ο νιος εστήθη,
Κι είχε τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθη.

17

Κι άνθιζε μέσα μου η ζωή μ' όλα τα πλούτια πόχει

18

Συχνά τα στήθια εκούρασα, ποτέ την καλοσύνη.

20

Στον ύπνο της μουρμούριζε την κλάψα της τρυγόνας.

36

Πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα, τα μάτια της ψυχής μου.

41

Ολίγο φως και μακρινό σε μέγα σκότος κι έρμο.

* ρονιά· υδρορρόη, κρουνός.

Σε βυθό πέφτει από βυθό ως που δεν ήταν άλλος
Εκείθ' εβγήκε ανίκητος.

Φως που πατεί χαρούμενο τον Άδη και το χάρο.

Η δύναμή σου πέλαγο κι η θέλησή μου βράχος.

Σχεδιάσμα Γ'

1

Μητέρα*, μεγαλόψυχη στον πόνο και στη δόξα,
Κι αν στο κρυφό μυστήριο ζουν πάντα τα παιδιά σου
Με λογισμό και μ' όνειρο, τι χάρ' έχουν τα μάτια,
Τα μάτια τούτα*, να σ' ιδούν μες στο πανέρμο δάσος,
Που ξάφνου σου τριγύρισε τ' αθάνατα ποδάρια 5
(Κοίτα) με φύλλα της Λαμπρής, με φύλλα του Βαιώνει!
Το θεικό σου πάτημα δεν άκουσα, δεν είδα,
Ατάραχη σαν ουρανός μ' όλα τα κάλλη πόχει,
Που μέρη τόσα φαίνονται και μέρη 'ναι κρυμμένα·
Αλλά, Θεά, δεν ημπορώ ν' ακούσω τη φωνή σου, 10
Κι ευθύς εγώ τ' Ελληνικού κόσμου να τη χαρίσω;
Δόξα 'χ' η μαύρη πέτρα του και το ξερό χορτάρι.

(Η Θεά απαντάει εις τον ποιητή και τον προστάζει να ψάλει την πολιορκία του Μεσολογγίου).

2

Έργα και λόγια,¹ στοχασμοί, — στέκομαι και κοιτάζω —
Λούλουδα μύρια, πούλουδα*, που κρύβουν το χορτάρι,

μητέρα: κοίταξε Σχεδ. Β', σπ. 12.

τα μάτια τούτα: δηλαδή τα μάτια του ποιητή.

πούλουδο: λουλούδι.

1. Για την ερμηνεία των στίχων 1-3 κοίταξε το εισαγωγικό σημείωμα. Ολόκληρο το σπ. 2 να συσχετιστεί με το απόσπασμα 5 του Β' Σχεδιάσματος.

- Κι άσπρα, γαλάζια, κόκκινα καλούν χρυσό μελίσι.
Εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το χάρο. —
- 5 Μες στα χαράματα συχνά, και μες στα μεσημέρια,
Και σα θολώσουν τα νερά, και τ' άστρα σα πληθύνουν,
Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα κι οι βράχοι.
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τόπ* Άγγλου!

- Πέλαγο μέγα πολεμά, βαρεί το καλυβάκι·
- 10 Κι αλιά! σε λίγο ξέσκεπα τα λίγα στήθια μένουν·
Αθανάτ' 'σαι, που ποτέ, βροντή, δεν ησυχάζεις;»
Στην πλώρη, που σκιρτά, γυρτός, τούτα 'π' ο ξένος ναύτης.
Δειλιάζουν γύρου τα νησιά*, παρακαλούν και κλαίνε,
Και με λιβάνια δέχεται και φώτα τον καημό τους
- 15 Ο σταυροθόλωτος ναός και το φτωχό ξωκλήσι.
Το μίσος* όμως έβγαλε και κείνο τη φωνή του:
«Ψαρού*, τ' αγκίστρι π' άφησες, αλλού να ρίξεις άμε.»

- Μες στα χαράματα συχνά, και μες στα μεσημέρια,
Κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν πληθύνουν τ' άστρα,
- 20 Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα κι οι βράχοι.
Γέρος μακριά, π' απίθωσε στ' αγκίστρι τη ζωή του,
Το πέταξε, τ' αστόχησε, και περιτριγυρνώντας:
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τόπ' Άγγλου!
Πέλαγο μέγ', αλίμονον! βαρεί το καλυβάκι·
- 25 Σε λίγην ώρα ξέσκεπα τα λίγα στήθη μένουν·
Αθανάτ' 'σαι, που, βροντή, ποτέ δεν ησυχάζεις;
Πανερημιά της γνώρας μου, θέλω μ' εμέ να κλάψεις.»

3

Δεν τους βαραίν' ο πόλεμος, αλλ' έγινε πνοή τους,
..... κι εμπόδισμα δεν είναι
Στες κορασιές να τραγουδούν και στα παιδιά να παίζουν.

τόπι· κανόνι, και η μπάλα του κανονιού.

τα νησιά· τα Επάνησα.

το μίσος· οι στίχοι 16-17 αναφέρονται σε ανθρώπους που δεν είχαν συνειδητοποιήσει τη σημασία του αγώνα. Το θέμα το ξαναβρίσκουμε στη **Γυναίκα της Ζάκυθος**.

Ψαρού· θηλ. του ψαράς (αναφέρεται σε πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στα Επάνησα).

Από το μαύρο σύγνεφο κι από τη μαύρη πίσσα,

Αλλ' ήλιος, αλλ' άόρατος αιθέρας κοσμοφόρος
 Ο στύλος* φανερώνεται, με κάτου μαζωμένα
 Τα παλικάρια τα καλά, μ' άπάνου τη σημαία,
 Που μουρμουρίζει και μιλεί και το Σταυρόν απλώνει 5
 Παντόγυρα στον όμορφον αέρα της αντρείας,
 Κι ο ουρανός καμάρωνε, κι η γη χεροκροτούσε·
 Κάθε φωνή κινούμενη κατά το φως μιλούσε,
 Κι εσκόρπα τα τρισεύγενα λουλούδια της αγάπης:
 «Όμορφη, πλούσια, κι άπартη, και σεβαστή, κι αγία!» 10

Ο πειρασμός

Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
 Κι η φύσις ήυρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
 Και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μύσχους
 Ανάκουστος* κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος,
 Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα, 5
 Χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
 Και παίρνουνε το μύσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
 Κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
 Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.
 Έξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα. 10
 Αλλά στις λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο,
 Ακίνητ' όπου κι αν ιδείς, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
 Με μικρόν ίσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
 Που 'χ' ευωδίσει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
 Αλαφροΐσκιωτε* καλέ, για πες απόψε τι 'δες' 15

στύλος: *το κοντάρι της σημαίας.

ανάκουστος: που δεν έχει ακουστεί άλλη φορά, πρωτάκουστος.

αλαφροΐσκιωτος: κατά τη λαϊκή πίστη, εκείνος που έχει την ιδιότητα και την ικανότητα να βλέπει τον άόρατο κόσμο των ξωτικών, «ν' ακούει και να βλέπει όλα τα μυστικά της φύσης».

Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανός και θάλασσα να πνένε,
Ουδ' όσο κάν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
Γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
Μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
Κι όμορφη βγαίνει κορασιά¹ ντυμένη με το φως του.

20

7

Έρμα 'ν' τα μάτια, που καλείς, χρυσέ ζωής αέρα.

9

Τα σπλάχνα μου κι η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζουν,
Κι όσ' άνθια θρέφει και καρπούς τόσ' άρματα σε κλειούνε.

10

Φεύγω τ' αλόγου την ορμή και του σπαθιού τον τρόπο.
Τ' ονείρου μάταια πιθυμιά, κι όνειρο αυτή 'ν' η ίδια!
Εγύρισε η παράξενη του κόσμου ταξιδεύτρα,
Μου 'πε με θείο χαμόγελο βρεμένο μ' ένα δάκρυ:
Κόψ' το νερό στη μάνα του, μπάσ'το στο περιβόλι,
Στο περιβόλι της ψυχής το μοσχαναθρεμμένο.

11

*Μία των γυναικών προσφεύγει εις το στοχασμό του Θανάτου ως μόνη
σωτηρία της με τη χαρά την οποίαν αισθάνεται το πουλάκι,*

Οπού 'δε σκιάς παράδεισο και τηνέ χαιρετάει
Με του φτερού το σάλαγο και με κανέναν ήχο,

*εις τη στιγμήν οπου είναι κοπιασμένο από μακρινό ταξίδι, εις τη φλόγα καλο-
καιρινού ήλιου.*

1. Για την ερμηνεία του οράματος και το συμβολισμό της «φεγγαρωντυμένης» διατυπώθηκαν πολλές απόψεις: παρασταίνει την ομορφιά της ζωής και της φύσης, είναι μορφή αντίστοιχη με τις νεράιδες, είναι η αναδυόμενη Αφροδίτη, είναι η θεά Ελευθερία — Ελλάδα κ.ά. Πάντως πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι, όπως προκύπτει από παραλλαγές του στίχου, πρόκειται για θεϊκή μορφή και ότι την ξαναβρίσκουμε στα ποιήματα του Σολωμού **Λάμπρος** και **Κρητικός**.

Και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες
 Γύρου στη φλόγα π' άναψαν*, και θλιβερά τη θρέψαν
 Μ' αγαπημένα πράματα και με σεμνά κρεβάτια,
 Ακίνητες, αστέναχτες, δίχως να ρίξουν δάκρυ·
 Και γγίζ' η σπίθα τα μαλλιά και τα λιωμένα ρούχα·
 Γλήγορα, στάχτη, να φανείς, οι φούχτες να γιομίσουν.

Είν' έτοιμα* στην άσπονδη πλημμύρα των αρμάτων
 Δρόμο να σχίσουν τα σπαθιά, κι ελεύθεροι να μείνουν,
 Εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το χάρο.

Ερωτήσεις

Για τη μελέτη των Ελεύθερων Πολιορκημένων να διαβάσετε στο σπίτι σας τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρονται στη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου.

Σχεδίασμα Α'

1. Η γυναίκα στο όραμα κρατάει στον ώμο της λύρα «δίκαιη»· τι εννοεί μ' αυτό το χαρακτηρισμό ο ποιητής;
2. Για να εκφράσει το μέγεθος της πείνας ο ποιητής χρησιμοποιεί τον πολεμιστή και τη μάνα· είναι εύστοχη αυτή η επιλογή; Γιατί;
3. Όποιος έχει τη δυνατότητα, να παρουσιάσει στην τάξη το 5ο κεφ. από τη **Γυναίκα της Ζάκυθος**, που αναφέρεται στο όραμα του ιερομόναχου Διονυσίου.
4. Να επισημάνετε τα βασικά θέματα που ξεχωρίζουν στο Α' Σχεδίασμα, για να τα παρακολουθήσετε στα επόμενα.

Σχεδίασμα Β'

1. **απ. 1.** Συγκρίνοντας το απόσπασμα αυτό με το απ. 2 του Α' Σχεδιάσματος να βρείτε τις διαφορές: α) ως προς τη σκηνοθεσία· ποιο νέο στοιχείο προστίθεται και τι αποτέλεσμα έχει η προσθήκη του; Ποιο αφαιρείται; β) ως προς τη στιχουργία (είδος στίχου και μέτρο)· μπορείτε να εξηγήσετε πώς υπηρετεί το ποίημα η νέα μορφή; Πριν απαντήσετε, να λάβετε υπόψη σας ότι το Α' Σχεδ. χαρακτηρίζεται από τον Πολυλά «είδος προφητικού θρήνου», ενώ το Β' Σχεδ. είναι περισσότερο αφηγηματικό.

άναψαν· για να κάψουν τ' αγαπημένα τους πράγματα, πριν από την έξοδο.

έτοιμα· ενν. τα σπαθιά.

2. **απ. 2.** Στο πεζό τμήμα ο ποιητής διατυπώνει την ιδέα που θέλει να πραγματώσει στους στίχους που ακολουθούν: «Θάλασσα, γη.... και εις το βάθος της». Αφού μελετήσετε τους στίχους του αποσπάσματος 2, να απαντήσετε στα ερωτήματα: α) Με ποιον τρόπο ο ποιητής πραγματώνει την πρόθεσή του; β) Ποιοι είναι οι στίχοι που εκφράζουν συνοπτικότερα την ιδέα του ποιητή;

3. **απ. 3.** Στο απόσπασμα αυτό έχουμε μια αντιπαράθεση σαλπισμάτων (ήχων). Μπορείτε να πείτε α) ποια είναι η τελική εντύπωση που αφήνει αυτή η αντιπαράθεση; β) ποιες είναι οι λέξεις που δηλώνουν ήχο; γ) ποιοι είναι οι στίχοι που δημιουργούν τις ισχυρότερες ηχητικές εντυπώσεις και ποιοι οι επικρατέστεροι φθόγγοι σ' αυτούς;

4. **απ. 5.** Πώς κατορθώνει να δώσει ο ποιητής: α) την ένταση και την αδιάκοπη διεξαγωγή του πολέμου; β) την ανισότητα των δυνάμεων;

5. **απ. 6.** α) Ο πολεμιστής ονομάζει την ανάμνησή του «χρυσότερο από τα ονειράτα του»: γιατί; β) Ποια είναι η σημασία της ανάμνησης για το ποίημα ολόκληρο; γ) Πώς διαγράφεται το ήθος του ήρωα σ' αυτό το απόσπασμα; δ) Τι αίσθημα εκφράζουν οι στίχοι 22-23; ε) Ο στίχος 21 θυμίζει πάρα πολύ Ερωτόκριτο. Μπορείτε να βρείτε άλλα στοιχεία στιχουργικά που συνδέουν το Β' Σχεδ. με τον Ερωτόκριτο;

6. **απ. 7.** α) Ο ποιητής λέει για τις Μεσολογίτισσες ότι «φέρονται θαυμαστά». Ποιες είναι οι πράξεις ή τα λόγια τους που δικαιολογούν αυτό το θαυμασμό; β) Στη φράση: «εμείς πρέπει...» ποια λέξη πρέπει να τονίσουμε κατά την ανάγνωση και γιατί;

Σχεδιάσμα Γ'

1. **απ. 1.** Να συγκρίνετε το απόσπασμα αυτό με το απ. 1 του Α' Σχεδίσματος και να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποια είναι η θέση κάθε αποσπάσματος μέσα στο ποίημα; β) Σε ποιο χώρο τοποθετείται το όραμα στη μια περίπτωση και σε ποιον στην άλλη; γ) Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές διαπιστώνετε στη γυναικεία μορφή κάθε οράματος (στην απεικόνιση, στα χαρακτηριστικά και στο συμβολισμό);

2. **απ. 1.** Σε τι αντιδιαστέλλει ο ποιητής τον εαυτό του από τα άλλα «παιδιά» της Μητέρας - πατρίδας;

3. **απ. 2.** Το απόσπασμα χωρίζεται σε δύο ενότητες (στ. 1-17 και 18-27). Ορισμένοι στίχοι επαναλαμβάνονται αυτολεξεί σχεδόν. Ποια νομίζετε ότι είναι η σημασία αυτής της επανάληψης;

4. **απ. 2.** Πώς συμπεριφέρονται, στο άκουσμα του άνισου πολέμου, ο «ξένος ναύτης», τα νησιά και ο γέρος; Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

5. **απ. 4.** Στο απόσπασμα αυτό έχουμε την εμφάνιση της σημαίας ως συμβόλου των πιο υψηλών ιδανικών. Αφού μελετήσετε με προσοχή το απόσπασμα, να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποιες είναι οι λέξεις που εκφράζουν τον πλούτο, την αξία και την αγιότητα αυτού του συμβόλου; Να δικαιολογήσετε τη χρήση αυτών των λέξεων. β) Σε ποια σχέση βρίσκεται ο πρώτος στίχος με τους επόμενους του αποσπάσματος; γ) Πώς αντιλαμβάνεστε το στίχο 7 (ο ουρανός... χειροκροτούσε); Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στα δύο ημιστίχια; δ) Με ποιους στίχους ο ποιητής κάνει αισθητό το κυμάτισμα της σημαίας;

6. **απ. 6.** α) Να βρείτε τις δύο βασικές ενότητες του αποσπάσματος και να προσδιορίσετε το περιεχόμενό τους. β) Στους δύο πρώτους στίχους τα κύρια θέματα είναι ο Έρωτας και η Άνοιξη. Με ποιες εικόνες αναπτύσσονται αυτά τα θέματα στους επόμενους στίχους του αποσπάσματος; γ) Από τα κύρια χαρακτηριστικά της πρώτης ενότητας είναι η κίνηση· πώς εκφράζεται και ποια είναι η σημασία της για το απόσπασμα; δ) Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της δεύτερης ενότητας; ε) Να δικαιολογή-

σετε τον τίτλο του αποσπάσματος, αφού λάβετε υπόψη σας και το στίχο 14 του αποσπ. 2 του Β' Σχεδ.

7. Ποια από τα μικρότερα αποσπάσματα που ακολουθούν σας συγκινούν περισσότερο; Μπορείτε να τα σχολιάσετε;

Γενικές ερωτήσεις

1. Γιατί ο ποιητής ονομάζει τους πολιορκημένους «ελεύθερους»;
2. Ο Σίλλερ λέει ότι μία αυτόνομη ψυχή «από κάθε φοβερό αντικείμενο (= περιστατικό, γεγονός, κατάσταση) ηξεύρει να γεννήσει ένα υψηλό». Ισχύει αυτή η γνώμη για τους πολιορκημένους;
3. Ο ποιητής στους **Στοχασμούς** του (αριθ. 5) διατυπώνει την επιθυμία του να σχηματίσει μια κλίμακα από δυνάμεις που «πολιορκούν» τους Μεσολογγίτες και που εκείνοι κατορθώνουν να υπερνικήσουν. Κοιτάζοντας ξανά το Β' και Γ' Σχεδίωμα: α) να ανακεφαλιώσετε αυτές τις δυνάμεις β) να πείτε ποιες από αυτές είναι φυσικές (που αφορούν το φυσικό άνθρωπο) και ποιες ηθικές (που αφορούν το ηθικό μέρος του ανθρώπου).
4. Σε ποια αποσπάσματα νομίζετε ότι ο ποιητής πραγματώνει τους στοχασμούς 6 («ας φανεί καθαρά η μικρότης κτλ.») και 8 («σκέψου την ισοζυγία των δυνάμεων κτλ.»).
5. Να αποστηθίσετε και να απαγγείλετε ένα απόσπασμα, τουλάχιστο πέντε στίχων.

Η Γυναίκα της Ζάκυθος

Εκτός από τα ποιήματά του ο Σολωμός μας άφησε και δύο πεζά: Το **Διάλογο** (για τη γλώσσα) και τη **Γυναίκα της Ζάκυθος**. Και τα δύο ανήκουν στη νεανική περίοδο της ζωής του. Η **Γυναίκα της Ζάκυθος** γράφτηκε το 1826· ο ποιητής το ξαναδούλεψε ως το 1829, αλλά τελικά το έργο έμεινε ημιτελές. Η πρόθεσή του είναι αινιγματική. Η επικρατέστερη άποψη είναι ότι πρόκειται για σάτιρα με την οποία ο Σολωμός θέλησε να στιγματίσει μέσω της γυναίκας αυτής τη συμπεριφορά ορισμένων αριστοκρατικών κύκλων της Ζακύνθου προς τις Μεσολογγίτισσες. Παρά την αποσπασματικότητα και τη σκοτεινότητα του το θαυμάσιο αυτό κείμενο είναι αρκετό για να αναδείξει το Σολωμό σε πρώτο μεγάλο πεζογράφο.

Κεφάλαιο 3

Οι Μισολογγίτισσες.

1. Και εσουνέβηκε αυτές τες ημέρες οπού οι Τούρκοι επολιορκούσαν το Μισολόγγι, και συχνά ολημερνίς και κάποτε οληνυχτίς έτρεμε η Ζάκυθο από το κανόνισμα το πολύ.
2. Και κάποιες γυναίκες Μισολογγίτισσες επερπατούσαν τριγύρω γυρεύοντας* για τους άνδρες τους, για τα παιδιά τους, για τ' αδέλφια τους που επολεμούσανε.
3. Στην αρχή εντρεπόντανε νά 'βγουνε και επροσμένανε το σκοτάδι για ν' απλώσουν το χέρι, επειδή δεν ήτανε μαθημένε.
4. Και είχανε δούλους και είχανε σε πολλές πεδιάδες και γίδια και πρόβata και βόιδα πολλά.
5. Ακολούθως εβιαζόντανε και εσυχνοτηράζανε από το παρεθύρι τον ήλιο πότε να βασιλέψει για νά 'βγουνε.
6. Αλλά όταν επερισσέψανε οι χρείες, εχάσανε την ντροπή, ετρέχανε ολημερνίς.
7. Και όταν εκουραζόντανε, εκαθόντανε στ' ακρογιάλι κι ακούανε, γιατί εφοβόντανε μην πέσει το Μισολόγγι.
8. Και τες έβλεπε ο κόσμος να τρέχουνε τα τρίστρατα, τα σταυροδόρμια, τα σπίτια, τα ανώγια και τα χαμώγια, τες εκκλησίες, τα ξωκκλήσια γυρεύοντας.
9. Και ελαβαίνανε χρήματα, πανιά για τους λαβωμένους.
10. Και δεν τους έλεγε κανένας το όχι, γιατί οι ρώτησες των γυναικών ήτανε τες περισσότερες φορές συντροφευμένες από τες κανονιές του Μισολογγιού και η γη έτρεμε αποκάτου από τα πόδια μας.
11. Και οι πλέον πάμφτωχοι εβγάλανε το οβολάκι τους και το δίνανε και εκάνανε το σταυρό τους κοιτάζοντας κατά το Μισολόγγι και κλαίοντας.

γυρεύοντας: ζητιανεύοντας.

Κεφάλαιο 4

Οι γυναίκες του Μισολογγιού διακονούν και η γυναίκα της Ζάκυθος έχει δουλειά

1. Ωστόσο η γυναίκα της Ζάκυθος είχε στα γόνατα τη θυγατέρα της και επολέμαε να την καλοπιάσει.
2. Έβαλε το λοιπόν το ζουρλάδι* τα μαλλιά της αποπίσω από τ' αυτιά, γιατί η ανησυχία τής τα 'χε πετάξει, και έλεγε φιλώντας τα μάτια της θυγατρός της:
3. «Μάτια μου, ψυχή μου, να γένεις καλή, να παντρευτείς, και να βγαίνουμε και να μπαίνουμε και να βλέπουμε τον κόσμο και να καθόμαστε μαζί στο παρεθύρι και να διαβάζουμε τη Θεία Γραφή και τη Χαλιμά.»
4. Και αφού την εκάιδεψε και της φίλησε τα μάτια και τα χείλα, την άφησε απάνου στην καθίκλα* λέοντάς της: Να και ένα καθρεφτάκι και κοιτάξου που είσ' όμορφη και μου μοιάζεις.
5. Και η κόρη που δεν ήτανε μαθημένη με τα καλά ησύχασε, και από τη χαρά της εδάκρuse.
6. Και ιδού μεγάλη ταραχή ποδιών, οπού πάντοτες αύζαινε.
7. Και εσταμάτησε κοιτάζοντας κατά τη θύρα και φουσκώνοντας τα ρουθούνια της.
8. Και ιδού παρσιάζονται ομπρός της οι γυναίκες του Μισολογγιού. Εβάλανε το δεξί τους στα στήθια και επροσκυνήσανε· και εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες.
9. «Και έτσι δα, πώς; Τι κάνουμε; Θα παίξουμε; Τι ορίζετε, κυράδες; Εκάμετε ανεβαινοντας τόση ταραχή με τα συρτοπάπουτσα, που λογιάζω πως ήρθετε να μου δώσετε προσταγές.»
10. Και όλες εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες· αλλά μία είπε: «Αμ' έχεις δίκιο. Είσαι στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου, και εμείς είμαστε ξένες και όλο σπρωξιμο θέλουμε.»
11. Και ετότες η γυναίκα της Ζάκυθος την αντίσκοψε και αποκρίθηκε: «Κυρά δασκάλα, όλα τα χάσετε, αλλά από εκείνο που ακούω η γλώσσα σάς έμεινε.
12. »Είμαι στην πατρίδα μου και στο σπίτι μου; Και η αφεντιά σου δεν ήσouna στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου;
13. »Και τι σας έλειπε, και τι κακό είδετε από τον Τούρκο; Δε σας άφηνε φαητά, δούλους, περιβόλια, πλούτια; Και δόξα σοι ο Θεός είχετε περισσότερα από εκείνα που έχω εγώ.
14. »Σας είπα εγώ ίσως να χτυπήστε τον Τούρκο, που ερχόστενε τώρα σε με να μου γυρέψετε και να με βρίσετε;
15. »Ναίσκε! Εβγήκετε όξω να κάμετε παλικαριές. Οι γυναίκες επολεμούσε-

ζουρλάδι: (το): η παλαβή, η ανόητη γυναίκα.

καθίκλα: καρέκλα.

τε (όμορφο πράμα που ήθελ' ήστανε με τουφέκι και με βελέσι*· ή εβά-
νετε και βρακί*);). Και κάτι εκάμετε στην αρχή, γιατί επήρετε τα άτυχα
παλικάρια της Τουρκιάς ζάφνου.

16. »Και πώς εμπόρειε ποτέ του να υποφτευτεί τέτοια προδοσία; Το 'θελε ο
Θεός; Δεν ανακατωνόστενε* με δαύτον μέρα και νύχτα;
17. »Τόσο κάνει και εγώ να μπήξω το μαχαίρι μες στο ξημέρωμα στο λαιμό
του αντρός μου (που να τονέ πάρει ο διάολος).
18. »Και τώρα που βλέπετε πως πάνε τα πράματά σας κακά, θέλετε να πέ-
σει το βάρος απάνου μου.
19. »Καλή, μα την αλήθεια. Αύριο πέφτει το Μισολόγγι, βάνουνε σε τάξη
την Ελλάδα τη ζουρλή οι βασιλιάδες, εις τους οποίους έχω όλες μου τες
ελπίδες,
20. »Και όσοι μείνουμε από τον ξελοθρεμό έρχονται στη Ζάκυθο να τους
θρέψουμε, και με την κοιλιά γιομάτη μας βρίζουνε».
21. Λέοντας εσιώπησε ολίγο κοιτάζοντας μες στα μάτια τες γυναίκες του
Μισολογγιού.
22. »Και έτσι ξέρω και μιλώ και εγώ, ναι ή όχι; Και τώρα δα τι ακαρτερείτε;
Ευρήκετε ίσως εύχαρίστηση να με 'ακούτε να μιλώ;
23. »Εσείς δεν έχετε άλλη δουλειά παρά να ψωμοζητάτε. Και, να πούμε την
αλήθεια, στοχαζόμυαι πως θε να 'ναι μία θαράπαψη για όποιον δεν
ντρέπεται.
24. »Αλλά εγώ έχω δουλειά. Ακούστε; έχω δουλειά». Και φωνάζοντας τέ-
τοια δεν ήτανε πλέον το τριπίθαμο μπουρίκι*, αλλά εφάνηκε σωστή.
25. Γιατί ασηκώθηκε με μεγάλο θυμό στην άκρη των ποδιών, και μόλις άγ-
γισε το πάτωμα· και εγκρίλωσε* τα μάτια, και το άβλαφτο μάτι εφάνηκε
αλληθώρικο και το αλληθώρικο έσιαξε. Και εγίνηκε σαν την προσωπίδα
την ύψινη* οπου χύνουνε οι ζωγράφοι εις τα πρόσωπα των νεκρών για
νά. . .
26. Και όποιος την έβλεπε να ξανάρθει στην πρώτη της μορφή έλεγε: Ο διά-
βολος ίσως την είχε αδράξει, αλλά εμετάνωσε και την άφησε, για το μί-
σος που έχει του κόσμου.
27. Και η θυγατέρα της κοιτάζοντάς την εφώναξε· και οι δούλοι εξαστόχη-
σαν την πείνα τους, και οι γυναίκες του Μισολογγιού εκατέβηκαν χωρίς
να κάμουνε ταραχή.

βελέσι: μάλλινο υφαντό μεσοφούστανο.

βρακί: παντελόνι.

ανακατωνόστενε: ιδιωμ. τύπος αντί ανακατωνώσαστε, δηλ. ζούσατε μαζί (με τους Τούρκους).

μπουρίκι: μπρίκι του καφέ.

εγκρίλωσε: γούρλωσε.

ύψινη: γύψινη.

Ερωτήσεις

1. Να μελετήσετε το ήθος α) των Μεσολογγισισών β) των κατοίκων της Ζακύνθου γ) της γυναίκας της Ζάκυθος.

2. Με τη Γυναίκα της Ζάκυθος ο Σολωμός θέλησε να στιγματίσει τη συμπεριφορά ορισμένων αριστοκρατικών κύκλων της Ζακύνθου. Ποια είναι τα γνωρίσματα και ποια η ιδεολογία αυτών των κύκλων, όπως φανερώνονται από τα λόγια της γυναίκας;

3. Στο κείμενο αφηγητής είναι ένας Διονύσιος ιερομόναχος. Νομίζετε πως αυτό σχετίζεται με το ύφος του κειμένου;

4. Ποια άλλα γνωστά σας κείμενα σας θυμίζει το ύφος του Σολωμού στη Γυναίκα της Ζάκυθος;

Ιάκωβος Πολυλάς

Ερασιτέχνης*

Το ποίημα αισθητοποιεί την Πλατωνική θεωρία των ιδεών· κατά τον Πλάτωνα ο αισθητός κόσμος δεν είναι η αληθινή πραγματικότητα. Η αληθινή πραγματικότητα βρίσκεται μόνο στις ιδέες, που είναι όντα νοητά και υπάρχουν σ' έναν υπερουράνιο κόσμο. Οι ιδέες είναι προσιτές μόνο με τη νόηση και αποτελούν τα πρότυπα των αισθητών όντων.

Όταν στα βάθη της νυκτός με περιζώνει
άκρα θαλάσσης¹, ουρανού και γης ειρήνη,*
το πνεύμα, οπού στην ταραχήν του κόσμου² σβήνει,
σιγά την μυστικήν ζωήν του ανανεώνει·
των πόθων όλων και παθών αγάλι' οι πόνοι
παύουν, καθώς στον νουν απλώνετ' ευφροσύνη,
ο αιθέρας³, οπού αρχήθεν η ψυχή μου κλίνει,
ήσυχη ορμή προς κόσμον άλλον με φτερώνει.
Και όσα πνεύματα εδώ στα πλάσματά* τους είδα,
ακαθρέφτιστα εκεί θωρεί τα η φαντασία⁴,
και όταν θαρρώ πως την χρυσήν πατώ βαθμίδα,
όπου αντηχεί ψηλάθε απέραντη αρμονία,
θαμπή στιγμή την ιλαρή μου παίρνει ελπίδα,
με ουράνιο λάλημα να ειπώ τραγούδια θεία.

1 **άκρα θαλάσσης.....ειρήνη:** θυμίζει το στίχο του Σολωμού **άκρα του τάφου σιωπή στον κάμμο βασιλεύει** (βλ. **Ελεύθεροι Πολιορκημένοι**, Σχεδ. Β, στ. 1)

2 **στην ταραχήν του κόσμου:** εδώ η ταραχή του κόσμου μπορεί να θεωρηθεί ως η τύρβη των καθημερινών φροντίδων της ζωής, που δεν αφήνει το πνεύμα να ζήσει τη δική του ζωή.

3 **ο αιθέρας:** το ανώτατο στρώμα του ουρανού, που, κατά τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, φωτίζεται και θερμαίνεται από το φως του ήλιου και των άστρων. Το νόημα των δύο τελευταίων στίχων της δεύτερης στροφής: ο αιθέρας, δηλαδή τα ανώτατα στρώματα του ουρανού, προς τα οποία ανέκαθεν (αρχήθεν) ρέπει η ψυχή μου, μου δίνει τα φτερά, ώστε με ήσυχη ορμή να πάω προς κόσμον άλλον (τον υπερουράνιο, δηλαδή, κόσμο των ιδεών).

4 **Και όσαη φαντασία:** το νόημα: όσα πνεύματα (ιδέες) είδα εδώ (στον αισθητό κόσμο) στα είδωλά τους (στα πλάσματά τους· εννοεί τα αισθητά όντα), η φαντασία μου τα βλέπει εκεί (στον άλλον κόσμο) όχι σαν μέσα από καθρέφτη, αλλά ακαθρέφτιστα, όπως είναι δηλαδή στην πραγματικότητα.

ερασιτέχνης: από το ρήμα εράω (= αγαπώ) και τη λέξη τέχνη. Η λέξη έχει τις εξής σημασίες: 1. Αυτός που αγαπάει την τέχνη, ο φιλότεχνος. 2. Αυτός που ασκεί κάποια τέχνη κι επιστήμη όχι ως κύριο επάγγελμα, αλλά ως πάρεργο από ευχαρίστηση.

άκρα...ειρήνη: απόλυτη ειρήνη.

πλάσματα: ομοιώματα, είδωλα.

Ερωτήσεις

1. Να διατυπώσετε με δικά σας λόγια το περιεχόμενο του ποιήματος, αφού λάβετε υπόψη σας και ό,τι αναγράφεται στα σχόλια.

2. Το ποίημα, όπως σημειώνεται και στο εισαγωγικό σημείωμα, αισθητοποιεί τη θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, το ποίημα διατρέχει τον κίνδυνο να κατατρέπει σε διανοητικό και ψυχρό κατασκευάσμα, παρ'όλες τις υψηλές ιδέες που εκφράζει. Διαβάζοντάς το όμως διαπιστώνουμε ότι εκφράζει μια έντονα βίωματική και ποιητικά καταξιωμένη πνευματική ανάταση, που χαρακτηρίζει και την επανησιακή ποίηση. Πώς θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε αυτή την άποψη;

Ιάκωβος Πολυλάς (1825 - 1896).

Γεννήθηκε και πέθανε στην Κέρκυρα. Την πνευματική του διαμόρφωση επηρέασε πολύ ο Σολωμός, με τον οποίο συνδέθηκε φιλικά σε νεαρή ηλικία. Αγωνίστηκε θερμά για την ένωση των Εφτανήσων με την Ελλάδα δημοσιεύοντας σειρά άρθρων κατά της ξενοκρατίας και των ξένων μηχανοραφιών. Μετά την ένωση των Εφτανήσων με την Ελλάδα ασχολήθηκε με την πολιτική και πολλές φορές εκλέχτηκε βουλευτής. Η ενασχόλησή του όμως με την πολιτική δεν τον απομάκρυνε από τις λογοτεχνικές του ασχολίες, που ήταν ποικίλες (ποίηση, πεζογραφία, μεταφράσεις, κριτικά μελετήματα, διάφορα άρθρα κτλ.). Το 1859, δυο χρόνια μετά το θάνατο του Σολωμού, συγκέντρωσε σ' ένα τόμο Τα ευρισκόμενα του ποιητή. Εκτός όμως από την επιμέλεια, με την οποία συγκέντρωσε και αποκατέστησε διάφορα κατεσπαρμένα σχεδιάσματα του Σολωμού, έδειξε και όλη την κριτική του οξυδέρκεια και ευαισθησία με τα «Προλεγόμενα», που αποτελούν ακόμα και σήμερα την πιο συνθετική ανάλυση του έργου του εθνικού μας ποιητή.

Εκδόσεις του έργου του: 1) Ιακώβου Πολυλά «Διηγήματα και Πεζά» με βιογραφική εισαγωγή του Μαρίνου Σιγούρου (εκδ. Γ. Φέξη, 1917) 2) «Πολυλάς: Άπαντα τα λογοτεχνικά και κριτικά», Γ. Βαλέτας, Αθήνα (εκδ. Πηγή, 1950).

Γεώργιος Τερτσέτης

Απομνημονεύματα αγωνιστών του Εικοσιένα

(απόσπασμα)

Μια από τις πιο σημαντικές υπηρεσίες που πρόσφερε ο Τερτσέτης στη νεοελληνική πνευματική ζωή είναι η καταγραφή των αφηγήσεων πολλών αγωνιστών του Εικοσιένα για τη ζωή και για τη δράση τους. Μας περισώθηκαν έτσι πολύτιμες μαρτυρίες που, εκτός από την ιστορική αξία που έχουν, μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε καλύτερα το ήθος, τη σκέψη και το λόγο των αγωνιστών αυτών. Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Τερτσέτης στα Προλεγόμενα των Απομνημονευμάτων των αγωνιστών του Εικοσιένα (όπως του Κολοκοτρώνη, Νικηταρά κ.ά.) μας αφηγείται πώς έπεισε τον Κολοκοτρώνη να του υπαγορεύσει τα δικά του απομνημονεύματα το 1836.

Εις τόσο σύγνεφο πολυλογίας, ομιλώ με θάρρος εις φίλους ακροατάς, αλησμόνησα το ουσιωδέστερο, πώς έστερξε* ο μακαρίτης να μου κάμει την διήγησίν του. Και άλλοι τού το είχαν ζητήσει, αρνήθη πάντοτε. Μάρτυρας ο έντιμος υιός του.* Μία, δύο φορές του το επρόβαλα, αρνήθη· είδα πως χρειάζεται τόλμη και λόγος να τον σύρω εις το έργον. Τρίτη φορά του είπα: «Στρατηγέ, οι Έλληνες μοιάζετε τα λαλούμενα που βγάζουν ωραία φωνή, οι άνθρωποι την αισθάνονται, αλλά αυτά τα ίδια δεν κατέχουν το λάλημά τους. Τι εκάματε; Αν δεν ημπορείς να ιστορήσεις τα έργα σας, ομοιάζουν παιγνίδια της τύχης, όχι συνειδήσεως έργα και φρονήσεως, και, αν σας φεύγει τι εκάμετε, και πού πάτε, λαθεύεσθε, φύλλα οι κόποι σας του φθινοπώρου, που τα ανεμοσκορπίζει η χιονιά. Περηφανεύουσιν με την ελληνικήν σου περικεφαλαία από τες λεύκες εις το γιαλό, τότε εις τα εισόδια, αποβατήρια, ως τα λέγουν, του Βασιλέως*, ότι τάχα ανάστησες με την περικεφαλαίαν σου τον αρχαίον Νέστορα ή Αγαμέμνονα, καθώς έπειτα ο καλός σου Σχινάς¹, που εβάφτισε τες Σπέτσες Τυπάρηνον, και ανάστησε το ελληνικό, και οι Σπέτσες επλημύρισαν ευτυχίες με την θαυμαστήν του κουτοπονηριάν* — έργα ηρώων, έργα συνέσεως είναι Ελληνισμός, και να γράφονται τα έργα, καθώς και οι παλαιοί τα έγραφαν. Λες, φοβάσαι μην αδικήσεις κανέναν· μικροψυχία. Ειπέ την αλήθειαν, όπως την ζεύρεις, ή όπως σου φαίνεται. Μην βάνεις συλλογήν αν λαθευθείς, δεν θα πλανέσεις τον κόσμον, η αλήθεια θα φανεί· το μνημονικό σου αν σε αδικήσει εις λεπτομέρειες, ποιος θα σου το γράψει

έστερξε· ρ. στέργω· συγκατατίθεμαι, συμφωνώ.

υιός· ο Γενναίος Κολοκοτρώνης.

του Βασιλέως· εννοεί την άφιξη του Όθωνα το 1833.

κουτοπονηριάν· ο Τερτσέτης θεωρεί ανόητη και εθνικά βλαβερή την αλλαγή των τοπωνυμίων για να γίνουν αρχαιοπρεπή.

1. Κωνσταντίνος Σχινάς (1801 - 1870). Πολιτικός και ιστορικός.

αμάρτημα; Λες, δεν ηξεύρεις γράμματα, — και πολλά ηξεύρεις· τα λόγια είναι γράμματα. Μίλειε και εγώ γράφω, ή άλλος, αν θέλεις. Πολλοί έζησαν ανδρείοι, καπετάν Θεοδωράκη, πριν του Αγαμέμνονος και του Αχιλλέως, αλλά κείτονται αδάκρυτοι, χωρίς θυμίαμα επαίνου εις άχαρη λησμονιά, δεν έντεσαν* ιστοριογράφον.

Μην εμπιστευθείς εις άλλον από σε την διήγησιν των έργων σου, αφού και καιρό, και κοντύλι έχομεν. Φοβού τους τυχοδιώκτας εις τα γράμματα, καθώς τους εφοβήθηκες και εις άλλα πολλά.»

Μ' εκοίταξε ο μακαρίτης εις το ήμερο και εις το άγριο, και έπειτα μου είπε: Έλα αύριον· πρwί έλα, μου εφώναζε από το παραθύρι, όταν έφευγα. Του έβαλα την όρεξιν· εις δύο μήνες ετελειώσαμεν, και το δίμηνον έργον μας δημοσιεύω σήμεραν.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Κολοκοτρώνης δεν ήθελε να δώσει τα απομνημονεύματά του; Ποιοι ήταν οι διαταγμοί του;

2. Με ποια επιχειρήματα τον έπεισε ο Τερτσέτης; Να τα απαριθμήσετε και να τα κρίνετε.

3. Γιατί τα μεγάλα έργα δεν αρκεί να γίνονται αλλά πρέπει και να γράφονται;

4. Τι θέλει να πει ο Τερτσέτης με τη φράση «οι Έλληνες μοιάζετε με τα λαλούμενα» και τι θέλει να δείξει με το παράδειγμα των ανδρείων που έζησαν πριν από τον Αγαμέμνονα και τον Αχιλλέα;

Γεώργιος Τερτσέτης (1800 - 1874).

Φίλος του Σολωμού στη Ζάκυνθο. Σπούδασε νομικά στην Ιταλία και υπηρέτησε ως δικαστής. Η αντίθεσή του στην πρόθεση της Αντιβασιλείας να καταδικάσει σε θάνατο τον Κολοκοτρώνη το 1833 είχε ως συνέπεια την απόλυση και τον εκπατρισμό του. Γύρισε με τη μεταπολίτευση του 1843 και από τότε ως το θάνατό του εργάστηκε ως βιβλιοθηκάριος στη Βουλή. Το έργο του είναι ποιητικό και πεζογραφικό. Το ποιητικό έργο του είναι άριστο και στηρίζεται στην τεχνοτροπία του δημοτικού τραγουδιού. Το πεζογραφικό έργο του αποτελείται κυρίως από λόγους που εκφωνούσε κάθε 25η Μαρτίου και διακρίνεται για τον εθνικό παλμό και την άνετη δημοτική γλώσσα του.

*δεν έντεσαν· δεν έτυχε να βρουν.

Γεράσιμος Μαρκοράς

Πατρική ευτυχία

Όσα εξιστορούνται στο ποίημα τοποθετούνται στη χρονική περίοδο που ακολούθησε μετά την έκπτωση των πρωτοπλάστων από τον Παράδεισο.

Το βράδυ βράδυ από βουνίσια μέρη
κουρασμένος ο Αδάμ γυρνούσε αγάλι,
κι ετήραε* θλιβερά το πρώτο αστέρι,
που αντίκρυ του καθάριο είχε προβάλει.

Των αγγέλων στο νου του αυτό* να φέρει
τ' αγνά δυνήθη αγαπημένα κάλλη,
κι είπε ξυπνώντας του βραδιού τ' αέρι*:
— Πότε θα ιδώ τη θεία τους λάμψη πάλι;

Πλην* όλα τα βαθιά της πίκρας ίχνη
σβηώνται μέσα του ξάφνου, ως κατεβαίνει
μια ματιά — μία μονάχη ομπρός του ρίχνει,

και την Εύα θωράει, που, καθισμένη
σε στρώμα χλόης, πρώτη φορά του δείχνει
αφτέρωτο αγγελούδι οπού βυζαίνει.

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το σκηνικό πλαίσιο των δύο πρώτων στροφών και ποιο το νόημα του τελευταίου στίχου της δεύτερης στροφής;
2. Πώς απεικονίζεται η απαλλαγή του Αδάμ από την πίκρα; Ποια είναι η γήινη χαρά που την αναπληρώνει;
3. Δίνει ο τίτλος του ποιήματος τη βασική του ιδέα;

τηράω· κοιτώ.
αυτό· το αστέρι.

κι είπε..... λάμψη πάλι; Το δίστιχο θυμίζει τους στίχους του Σολωμού στην **Ημέρα της Λαμπρής:**

κι από κει κινημένο αργοφυσούσε
τόσο γλυκό στο πρόσωπο τ' αέρι
που λες και λείε μες στις καρδιάς τα φύλλα:
Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα.

Υποκείμ. του ξυπνώντας είναι τ' αέρι.

πλήν· όμως.

Γεράσιμος Μαρκοράς (1826 - 1911).

Γεννήθηκε στην Κεφαλλονιά και πέθανε στην Κέρκυρα. Αφού σπούδασε νομικά στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας, όπου είχε ως δάσκαλό του και τον Ανδρέα Κάλβο, συνέχισε τις σπουδές του στην Ιταλία. Ύστερα όμως από δύο χρόνια τις διέκοψε για λόγους οικογενειακούς κι επέστρεψε, στην Κέρκυρα, όπου έζησε ως το θάνατό του αποτελώντας ένα από τα πιο επίλεκτα μέλη της συντροφιάς του Σολωμού. Ποιητής μικρής πνοής και χαμηλού τόνου, ο Μαρκοράς δε διακρίνεται για πρωτοτυπία στα θέματά του, που στρέφονται κυρίως γύρω από τον έρωτα, το θάνατο και την πατρίδα. (Σημειώνουμε εδώ το γνωστό επικόλυτικό του ποίημα Ο όρκος, που αποτελείται από 1216 ομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους κι αναφέρεται στην ηρωική αντίσταση του παλιορκημένου Αρκαδίου και την ανατίναξη του κατά την Κρητική Επανάσταση του 1866). Η ποίησή του, που στις καλύτερες στιγμές της αποπνέει αβρότητα και ευγένεια, έκαμε ιδιαίτερη εντύπωση στην Αθήνα, όταν το 1890 κυκλοφόρησαν για πρώτη φορά τα Ποιητικά έργα του. Χρησίμευσαν, βασικά, ως πηγή, που διοχέτευσε τη σολωμική παράδοση στην Αθήνα, η οποία τώρα έχει ωριμάσει για να τη δεχτεί.

Το έργο του: ποίηση: Ο όρκος (1875), Ποιητικά έργα (1890), Μικρά ταξίδια (1899). Το 1950 ο Γ. Βαλέτας εξέδωσε τα Άπαντα του ποιητή.

Προβόδισμα^{1*}

...Σύρτε, λοιπόν, σύρτε στίχοι μου. Μπορεί να μην είστε ποιήσες, αλλά θέλ' είσθ' ελπίζω κατιτί καλύτερο από ποιήσες· θέλ' είσθε, σήμερα, κεντιστήρι για το κοιμώμενο ελληνικό πνεύμα, και αύριο μεθαύριο, μαρτυρίες του σήμερα...

Σύρτε, στίχοι μου, σύρτε τυπωθείτε
Δεν είναι πουλιό* στον κόσμο αφορεστάδες*
Βουβοί, σβησμένοι, πάν' οι υποκριτάδες
Και σεις μπορείτε τώρα να φανείτε.*
Λεύθεροι στίχοι, ελεύθερα μιλείτε.
Στηλιτέψετε* ολούθε τσι ασχημάδες*
Παρόμοια σε λαϊκούς ή σε παπάδες·
Εμπαίξετέ* τες όπου τες ιδείτε.
Στην Αίγυφτό σας ως και σεις κρυμμένοι,
Άγγελος και σ' εσάς φέρνει την είδηση·
«Ελάτε», σας φωνάζει, «είν' πεθαμένοι
Οι ζητούντες να πνίξουν τη συνείδηση».
Σύρτε, στίχοι μου, εβγήτε παρρησία*
Και φωνάξετε: Ζήτω Ελευθερία.

προβόδισμα: κατευόδιο, προπομπή.

πουλιό: επίρρ. πλέον, πια.

αφορεστάδες: εννοεί το δεσπότη και τη Σύνοδο που τον είχαν αφορίσει.

φανείτε: δημοσιευθείτε.

στηλιτεύω: στιγματίζω δημόσια, κατακρίνω με δριμύτητα.

ασχημάδες: ηθικές ασχήμιες, διαφθορά.

εμπαίζω: ειρωνεύομαι, κοροϊδεύω.

παρρησία: θάρρος, ελευθερία εκφράσεως.

1. Το παραπάνω ποίημα, μαζί με ένα πεζό πρόλογο, προτάσσεται στη συλλογή **Σπικουργήματα διάφορα** (1872) που εξέδωσε ο ποιητής, όταν είχαν κοπάσει πια οι διώξεις εναντίον του εξαιτίας του αφορισμού.

Ερωτήσεις

1. Πώς διαγράφει το σκοπό της σατιρικής ποίησης ο Λασκαράτος;
2. Να σχολιάσετε την άποψη που διατυπώνει ο ποιητής στο πεζό απόσπασμα για την αξία αυτής της ποίησης.
3. Τι εμπόδιζε το Λασκαράτο να εκφραστεί ελεύθερα;

Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς

(απόσπασμα)

Στο παραπάνω βιβλίο που εκδόθηκε το 1856 ο συγγραφέας παρουσιάζει τα κοινωνικά ήθη της πατρίδας του και προτείνει μεταρρυθμίσεις τολμηρές για την εποχή του. Οι σκέψεις του είναι διατυπωμένες σε άρθρα που αναφέρονται στην οικογένεια, τη θρησκεία και την πολιτική. Οι αντίπαλοί του έπεισαν το δεσπότη της Κεφαλονιάς να τον αφορέσει.

Η Προίκα

Τίποτις πουλιό* ενάρετο από τες θυσίες ενός γονή, για να πανδρέψει τη θυγατέρα του· μα κάθε αρετή έχει και τα όριά της, περασμένα* τα οποία η αρετή εκείνη χάνει το χαρακτήρα της, και βαθμηδόν προχωρώντας γίνεται έγκλημα. Ο Κεφαλονίτης εις τες θυσίες οπού κάνει για να παντρέψει τη θυγατέρα του· προσθέτει και τη θυσία της θυγατέρας του· επειδή θυσιάζει τη θυγατέρα του την ίδια εις την απόφαση τού να την υπανδρέψει!

Το προικιό είναι η αιτία της θυσίας. Ένα προικιό είναι απαραίτητο, ένα προικιό πρέπει να υπάρξει, επειδή τούτο είν' εκείνο που στην Κεφαλονιά κάνει τον κύριο σκοπό* του γάμου· οι γονείς ως επί το πλείστον δεν ημπορούνε να τον δώσουνε χωρίς μεγάλες θυσίες. Βαλμένοι ανάμεσα στο Πρέπει, και την αδυναμίαν της εκτελέσεως, νομίζουνε, ναν τους είναι συγχωρημένο ν' απανωτιάσουνε* το προικιό, λείποντες από τα χρέη τους* τα πλέον ιερά με τες θυγατέρες τους.

Έτσι, ο γονής αρνείται κάθε έξοδο δια την ανατροφήν της κόρης του· κάθε έξοδο δια την ψυχαγωγίαν της· κάθε έξοδο δια την ευπρέπειαν των φορεμάτων της. Η θροφή της είναι από τες φθηνότερες· και ο γιατρός δεν έρχεται ποτέ στην αρχή της αρρώστιας της!... Μα δε φθάνει· ετούτη έχει χρέος να δουλέψει το σπίτι!... και ο γονής οικονομάει κι εδώθε το έξοδο της δούλας,

πουλιό: περισσότερο, πιο.

περασμένα: πεπερασμένα, περιορισμένα.

κάνει τον κύριο σκοπό: θεωρείται κύριος σκοπός.

απανωτιάζω: τοποθετώ απανωτά, στοιβάζω.

λείποντες από τα χρέη τους: παραλείποντας τις υποχρεώσεις τους.

κάνοντας δούλα τη θυγατέρα του, δια να προσθέσει στο προικιό της και τούτηνε την οικονομία!

Οι ελεεινές τούτες οικονομίες, οι οποίες δια να γένουνε τάλαρα εξουπήξανε* τες ψυχικές δύνამες του παιδιού μας, μαζώνουνται όμως εις το ύστερο, και κάνουν' ένα ποσόν, αρκετό να κινήσει την κερδοσκοπία ενός γαμπρού. Ο γαμπρός μας έρχεται τότε και παίρνει τα αργύρια εκείνα, τιμή* της ψυχοχτονίας οπού ο γονής έκαμε εις τη θυγατέρα του, και τα οποία παρασταίνουνε στο γαμπρό την αξία της ανθρωπιάς οπού ήθελ' έχει η γυναίκα του, αν ήθελε ξοδευθούνε σ' εδαύτη!

Έτσι, το θηλυκό τούτο το αδικημένο ξαναρχίζει ως και στο σπίτι του ανδρός της την παλιά της τέχνη, και βάνεται κι εκεί να κάμει τη δούλα!...

Προς τι λοιπόν η 'παντρεία της; Προς τι οι τόσες θυσίες; Προς τι η απανθρωπία των γονέων;

»Ναί, ήθελε μου πούνε οι γονείς, αλλ' αν δεν κάμομε έτσι, οι θυγατέρες μας μένουν ανύπανδρες· επειδή ο μόνος όρος οπού μας βάνουνε οι γαμπροί είναι τα χρήματα, και όποια δεν έχει χρήματα δεν 'πανδρεύεται.

Όταν ήθελε ανασταίνουμε* γουρούνια για πούλημα, ήθελ' είναι λογικό το φοβέρισμα, και ο φόβος. Ο πωλητής, τω όντι, πρέπει να κοιτάει την ευχαρίστηση του αγοραστή. Και τότες, αν ο αγοραστής ήθελ' έχει χρεία για γουρούνια παχιά, παχιά έπρεπε να 'ναι τα γουρούνια μας· αν ήθελε τα χρειάζεται μεγάλα, μεγάλα· και αν, για μία περίπτωση εξαιρετική, ήθελε τα χρειάζεται στραβά και κουτσά, τα γουρούνια μας έπρεπε να 'ναι στραβά και κουτσά. Πραγματικώς, η αρρώστια του σκοτιού* δίνει περσσότερη τιμή εις τες χήνες· και όποιος έχει χήνες για πούλημα κάνει καλά ναν τους προμηθεύει την αρρώστια εκείνη· το ευνουχίσμα περσσότερη τιμή στους κοκόρους· και όσοι ανασταίνουνε κοκόρους για δόσιμο* κάνουν καλά ναν τους καπονίζουμε,* κτλ. Τέτοια είναι η φύση και οι όροι του εμπορίου.

Αλλ' όταν πρόκειται δια τα παιδιά μας, το πράμα αλλάζει. Τα παιδιά μας δεν πρέπει ναν τα μεταχειριζόμαστε ως πράγματα εμπορεύσιμα. Εμείς δεν πρέπει ν' ανασταίνουμε τα παιδιά μας για το κόμοδο* ενός τρίτου. Εμείς πρέπει ν' ανασταίνουμε τα παιδιά μας για τον εαυτό τους. Ο γάμος είναι βέβαια ένα από τα συμβάντα τα πλέον αξιοσημείωτα, ίσως, κίολες το πλέον αξιοσημείωτο της ζωής τους· ακολούθως πρέπει πάντα να 'χομε κατά νουν ως και τούτο στην ανατροφή που τους δίνουμε· λέω ακόμη περσσότερο, λέω ότι πρέπει

εξουπήξανε: έλιωσαν, εξάντλησαν.

τιμή: το αντίτιμο.

όταν ήθελε ανασταίνουμε: αν θα μεγαλώναμε.

σκοτί, το: σηκίτι.

δόσιμο: πούλημα.

καπονίζω: από το καπόνι· ευνουχίζω κόκορα για πάχυνση.

κόμοδο: λ. ιταλ. άνεση, ευκολία.

ναν τα αναθρέφουμε δια τον γάμον· αλλά καθόσον* ο γάμος ημπορεί ναν τα ωφελήσει· καθόσον ο γάμος ημπορεί να καλυτερέψει ακόμη περισσότερο την καλή θέση εις την οποία κρεωστούμε ναν τα βάλομε, διαμέσου μιας ανατροφής όσο 'μπορούμε καλύτερης.

Και όμως δεν κάνουμ' έτσι. Εμείς εξεναντίας θυσιάζουμε την ανατροφή, δηλαδή την ανθρωπιά των παιδιών μας, εις την ιδέα της υπανδρείας τους!... Εμείς χτηνοποιούμε το παιδί μας, για να σωρέψουμε τάλαρα, ναν τα δώσομε, μαζί με το παιδί μας το χτηνοποιημένο, εις όποιον θέλει ναν τα πάρει και τα δύο!...

Θυσιάζοντες την ανθρωπιά στην ιδέα του γάμου, θυσιάζουμε εκείνο που δε δίνει καιρό, σ' εκείνο που δίνει καιρό· εκείνο που αν δεν το κάμωμ' εμείς δε γίνεται, εις άλλο που 'μπορεί να γίνει εμάς. Θυσιάζουμε το βέβαιο εις το αβέβαιο· το κύριον εις το εξαρτούμενο. Θυσιάζουμε τέλος πάντων το παιδί μας και τη συνείδησή μας εις τη χτηνώδη φιλαργυρία ενός κερδοσκόπου αγνώστου!... Και όλο τούτο γιατί; Γιατί έτσι εσυνηθίστηκε!...

Έτσι εσυνηθίστηκε!... Μα κάποτε οι συνήθειες έχουνε μιαν αιτία, και στην περίστασή μας αιτία είναι η καμία συμπάθεια μεταξύ θηλυκών και γονέων! Ένα θηλυκό παιδί ήθελε προτιμήσει να πεθάνει καλύτερα παρά να μείνει να περάσει τη ζωή του με τους γονέους του!... Ένας πατέρας, μία μάνα, ήθελε προτιμήσουνε κάθε άλλο δυστύχημα παρά ναν τους μείνει ένα θηλυκό στο σπίτι!...

Και γιατί πάλε τούτο;

Επειδή ένας κύκλος φαύλος προλήψεων κάνει το σύστημα των οικογενειών μας. Ο γονής, για να πανδρέψει τη θυγατέρα του, νομίζει ναν του είναι συγχωρημένο* να 'βγάλει το προικιό της έως μέσα από τα σπλάγχχνα της. Ενώ το θηλυκό εκείνο το τυρανεμένο, το κακοβλεμμένο,* το υβρισμένο, δεν βλέπει άλλο μέσος ελευθερώσεως από τη σκλαβιά του παρά το γάμο!... Έτσι, η τυραννία γίνεται αιτία της απαιτήσεως της υπανδρείας, ενώ η απαίτηση τούτη γίνεται πάλιν αιτία της τυραννίας!...

Εγώ πιστεύω ότι, αν εμεταχειριζόμεθα τες θυγατέρες μας με περισσότερη αγάπη, το σπίτι μας ήθελε πάψει να είναι ωθηστικό* για δαύτες. Τότες με το πνεύμα τους αναπτυγμένο καλύτερα, ήθελ' έχουνε γνώριση* και πείρα του κόσμου, κι ερχόμενη η ώρα της υπανδρείας τους, ήθελ' έχουν υπομονή και γνώση δια να διαλέξουν το σύντροφό τους. Ήθελε δεχτούν, εκείνον οπού ήθελε κρίνουνε κατάλληλον να κάμει την ευδαιμονία τους, και ήθελε απορρίψουνε τον κερδοσκόπο που δεν ήθελε βλέπει σ' εδαύτες παρά το προικιό τους...

καθόσον· εφόσον, αν.
του είναι συγχωρημένο· του επιτρέπεται.
κακοβλεμμένος· περιφρονημένος.
ωθηστικός· αποκρουστικός, μισητός.
γνώριση· γνώση.

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζει ο Λασκαράτος τη ζωή της γυναίκας στο πατρικό και στο συζυγικό σπίτι;
2. Πώς κρίνει την αγωγή των κοριτσιών και τι προτείνει για τη βελτίωσή της;
3. Νομίζετε ότι οι απόψεις του Λασκαράτου έχουν κάτι να πουν στην εποχή μας;

Λασκαράτος Ανδρέας (1811-1900)

Γεννήθηκε στο Ληξούρι. Στην Κέρκυρα, όπου παρακολούθησε μαθήματα στην Ιό-νιο Ακαδημία, είχε δάσκαλο τον Κάλβο. Γνώρισε επίσης το Σολωμό. Σπούδασε νομικά στην Ιταλία και Γαλλία και διορίστηκε ειρηνοδίκης στην πατρίδα του. Μετά τον αφορισμό για το βιβλίο του Τα Μυστήρια της Κεφαλονιάς (1856) αντιμετώπισε πολλούς εξευτελισμούς και ταπεινώσεις και αναγκάστηκε να καταφύγει στη Ζάκυνθο και από εκεί στο Λονδίνο. Οι κατατρεγμοί του τελείωσαν, όταν ένα χρόνο πριν από το θάνατό του με τη μεσολάβηση ενός φωτισμένου και φιλελεύθερου δεσπότη λύθηκε ο αφορισμός του. Έργα του: I. Ποιήματα: Ληξούρι εις τους 1836, Στιχουργήματα διάφορα 1872. II. Πεζά: Τα Μυστήρια της Κεφαλονιάς (1856) και Ιδού ο άνθρωπος (1886).

Λορέντζος Μαβίλης

Λήθη

*Ο Κωστής Παλαμάς στον Πρόλογο της ποιητικής του συλλογής **Δεκατετράστιχα** έγραψε για την ποίηση του Μαβίλη: «Ανταμώνονται στα ωραιότερα σονέτα μια επιμειλημένη και στα ελάχιστα φροντίδα με μια θερμότερη στη σύλληψη πνοή για να δείξουν, ακόμα μια φορά, πως τεχνική δεξιοσύνη και καθαρή ποίηση ένα είναι».*

Καλότυχοι οι νεκροί που λησμονάνε
την πίκρια της ζωής. Όντας βυθίσει*
ο ήλιος και το σούρρουπο ακλουθήσει,
μην τους κλαις, ο καημός σου όσος και να 'ναι.

Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν και πάνε
στης λησμονιάς την κρουσταλλένια βρύση.*
μα βούρκος το νεράκι θα μαυρίσει,
α* σάξει γι' αυτές δάκρυ όθε* αγαπάνε.

Κι αν πιουν θολό νερό ξαναθυμούνται,
διαβαίνοντας λιβάδια από ασφοδίλι,*
πόνους παλιούς, που μέσα τους κοιμούνται.

Α δε μπορείς παρά να κλαις το δείλι,
τους ζωντανούς τα μάτια σου ας θρηνήσουν:
θέλουν — μα δε βολεί να λησμονήσουν.

όντας βυθίσει: όταν βυθιστεί, όταν δύσει.

στης λησμονιάς...βρύση: σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες οι νεκροί πίνουν το νερό της λησμονιάς και ξεχνούν όλα τα επίγεια.

α: αν.

όθε: απ' αυτούς που...

λιβάδια από ασφοδίλι: η εικόνα θυμίζει τον «ασφοδελό λειμώνα» (=λιβάδια από ασφοδίλια), χώρο του 'Αδη, όπου κατά τους αρχαίους Έλληνες περιφέρονταν μόνιμα ή ησάχαζαν οι ψυχές των ηρώων.

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το κύριο νόημα του ποιήματος (να συσχετίσετε τον πρώτο και τον τελευταίο στίχο)

2. Μπορεί να συσχετιστεί το νόημα αυτό με τις αντιλήψεις του Σοπενχάουερ; (Κοιτάξτε και το βιογραφικό σημείωμα.)

3. Το ποίημα ξεκινάει από ορισμένες φιλοσοφικές αντιλήψεις. Πώς κατορθώνει ο ποιητής να δώσει σ' αυτές ποιητική έκφραση;

Μούχρωμα

Ο τίτλος του ποιήματος λειτουργεί σε δύο επίπεδα· το ένα, το κυριολεκτικό, αναφέρεται στο φυσικό και ατμοσφαιρικό διάκωμο: κυριαρχεί το λυκόφως, κάτι ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι· το δεύτερο, το μεταφορικό, τοποθετεί αυτή την ατμόσφαιρα στις καρδιές των ανθρώπων. Η φύση, δηλαδή, και οι καρδιές των ανθρώπων παρουσιάζονται σε μια απόλυτη συστοιχία.

Φυσάει τ' αεράκι μ' ανάλαφρη φόρα
και τες τριανταφυλλίες αργά σαλεύει·
στες καρδιές και στην πλάση βασιλεύει
ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα,

χρυσή θυμητικών ονείρων ώρα,
που η ψυχή τη γαλήνη προμαντεύει,
την αιώνια γαλήνη, και αγναντεύει
σα για στερνή φορά κάθε της γνώρα*

αξέχαστη· ξανθές κρινοτραχίλες
αγάπες, γαλανά βασιλεμένα
μέτια ογρά* και φιλιά και ανατριχίλες

και δάκρυα· πλάνα δώρα ζηλεμένα
της ζήσης, που αχνοσβιέται και τελειώνει
σαν το θαμπό γιουλί* που ολοένα λιώνει.

μούχρωμα: λυκόφως, σούρουπο.

γνώρα: γνωριμία, εμπειρία.

ογρά: υγρά.

γιουλί: μενεξελί χρώμα.

Ερωτήσεις

1. Με τι παρομοιάζει τη ζωή ο ποιητής; Πώς βλέπει τη μεταθανάτια ζωή της ψυχής, (να επισημάνετε τους στίχους).

2. Γιατί αυτά που θυμάται η ψυχή αποκαλούνται «πλάνα δώρα ζηλημένα της ζήσης»;

3. Ο ποιητής κατορθώνει να παρουσιάσει αφηρημένες φιλοσοφικές θεωρίες ως γνήσιες βιωματικές καταστάσεις. Βασισμένοι και σε όσα γράφονται στο εισαγωγικό σημείωμα ν' απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:

α) Πώς δίνεται αυτή η μετέωρη κατάσταση, που κυριαρχεί σ' όλο το ποίημα, και παίζει ανάμεσα σε μια απόλυτη συστοιχία της φύσης (χρωματικά κυρίως) και της εσωτερικής ζωής της ψυχής; (να επισημάνετε με ποιες λέξεις αποδίδονται οι διάφορες καταστάσεις και με ποια άλλα μέσα, που έχουν σχέση με το μέτρο, την ομοιοκαταληξία κλπ.).

β) Πώς εικονίζεται η αναδρομή της ψυχής στο παρελθόν;

Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912)

Γεννήθηκε στην Ιθάκη από γονείς Κερκυραίους. Μεγάλωσε και συμπλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στην Κέρκυρα, όπου συνδέθηκε με τον Πολυλά, που τον μύησε στην ποίηση του Σολωμού και του ενστάλαξε το σεβασμό στην τέχνη, την αγάπη στην ποίηση και την αφοσίωση στην ιδέα της πατρίδας. Στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών φοίτησε ένα μόνο χρόνο. Κατόπιν πήγε στη Γερμανία, όπου παρέμεινε, με μικρές διακοπές, ως το 1890. Εκεί φοίτησε σε διάφορα Πανεπιστήμια και στο τέλος πήρε δίπλωμα φιλοσοφίας. Μετά το 1890 επέστρεψε στην Ελλάδα και πήρε μέρος στην επανάσταση της Κρήτης (1896), στον πόλεμο του 1897 (κατατάχτηκε σε ανταρτικό σώμα) και στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1912. Κατατάχτηκε ως εθελοντής στο σώμα των Γαριβαλδινών και σκοτώθηκε στη μάχη του Δρίσκου (έξω από τα Γιάννενα) στις 28/11/1912. Πριν από το θάνατό του είχε εκλεγεί βουλευτής κι υποστήριξε με πάθος τη δημοτική γλώσσα.

Τα συνέτα του είναι δουλεμένα άμογα. Κύρια χαρακτηριστικά τους είναι τα εξής: γλώσσα μεστή, στίχος επίμονα λεπτοουργημένος, ομοιοκαταληξία πλούσια. Η απαισιοδοξία του, που ήταν αποτέλεσμα των επιδράσεων της φιλοσοφίας του Σοπενχάουερ και της ινδικής, δεν μπόρεσε να μαράνει τη θέρμη και τη δροσιά της ποίησής του. Έχει επηρεαστεί επίσης από τους Γάλλους Παρνασσιστές, που κατά την εποχή της νεότητάς του είχαν καλλιεργήσει πολύ το σονέτο.

Το έργο του: Τα έργα του Λορέντζου Μαβίλη (Αλεξάνδρεια 1915, 1922). Τα σονέτα (εισαγωγή-σχόλια Γερ. Σπαταλά, Αθήνα 1935, 1949).

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

Φωτεινός (απόσπασμα)

Ο Φωτεινός είναι το πιο ώριμο έργο του Βαλαωρίτη που ωστόσο ο θάνατος δεν τον άφησε να το ολοκληρώσει. Η υπόθεσή του βασίζεται σε ένα επεισόδιο που συνέβη στη φραγκοκρατούμενη Λευκάδα το 1357. Ο Φωτεινός, εβδομηντάρης αγρότης και παλιός οπλαρχηγός, πετροβολάει και χτυπάει τα σκυλιά του αυθέντη Γρατιανού Τζώρτζη, γιατί του χαλάνε τα σπαρτά. Για την πράξη του αυτή συλλαμβάνεται, δένεται και εξευτελιζεται. Το εθνικό φιλότιμο του γέρου πληγώνεται, γι' αυτό και αγανακτισμένος καταφεύγει στο βουνό, για να ετοιμάσει επανάσταση και να εκδικηθεί τον ξένο δυνάστη.

Το ποίημα αποτελείται από τρία άσματα – το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στο πρώτο – και τονίζει την ασυμβίβαστη πάλη του ελληνισμού εναντίον της ξένης κυριαρχίας.

Ολόρθος μένει ο γέροντας, θολός,* στο πάτημά του,
και καρτερεί το σίφουνα που μούγκριζ' εμπροστά του.
Κάτασπρο το κεφάλι του, πυκνό, μακρύ το γένη
στα λιοκαμένα στήθια του αφράτο κατεβαίνει
σαν ανθισμένη αγράμπη που πέφτει από κοτρώνι·
του χρόνου τ' άσπλαχνο γενί* και της σκλαβιάς οι πόνοι
το μέτωπό του αυλάκωσαν, του το 'χαν κατακόψει·
ο ήλιος του φθινόπωρου του ρόδιζε την όψη,
ετύλωνε* τη φλέβα του, του πύρωνε τα χείλη,
σαν κάποιος να ξεφτίλιζε, ν' άναβε το καντήλι
της συντριμμένης του ζωής, κι έριχνε στην καρδιά του
της νιότης όλον το θυμό και τα παλιά όνειρά του.

Ξένος ζυγός δεν έγειρε του Φωτεινού την πλάτη.
Γι' αυτόν, για τους συντρόφους του, τα Σταυρωτά κι η Ελάτη*
ήσαν λημέρια απάτητα, κι εκείθε ροβολούσαν

θολός· παραγμένος.

γενί· υνί.

τυλώνω· φουσκώνω.

Σταυρωτά, Ελάτη· τα δυο ψηλότερα βουνά της Λευκάδας.

και καθ' εχτρό που φύτρωνε, τη νύχτα επελεκούσαν.
Το ρέμα του Σαρακηνού, τ' άγριο Δημοσάρι,*
χίλιες φορές τα χόρτασε με φράγκικο κουφάρι,
κι ήταν σωρός τα κόκαλα που στην Κουφή Λαγκάδα
και στη Νεράιδα ασπρίζανε γυμνά στην πρασινάδα.
Μόνος ακόμ' απόμενε. Το Γήταυρο,* τον Πάλα,
το Διγενή, το Ρουπακιά, τους έφαγε η κρεμάλα·
κι άλλους εσύντριψε ο τροχός... Μια μέρα, στο χορτάρι,
μ' έναν παλιόν παλικαρά, το γέρο το Θειοχάρη,
ετρώγαν ένα λιάνωμα,* και ρώτησε την πλάτη.*
Κανείς ποτέ δεν έμαθε τι ξάνοιξε το μάτι
πάνου σ' αυτό το κόκαλο, κι ευθύς του λέει: «Πατέρα,
μου δίνεις την Αργύρω σου;» (Την είχε θυγατέρα
ο προεστός, μονάκριβη και πολυγυρεμένη).
«Να 'ναι, παιδί μου, ώρα καλή και τρισευλογημένη!»
και το 'δωσε το χέρι του και την ευχή του ο γέρος.
Από τα τότε ημέρεψε. Είχεν αρχίσει ο θέρος,
και ζήλεψε χερόβολα κι αθεμωνιές κι αλώνι.
Είδε οι καιροί που 'σαν κακοί, φαρμακεμέν' οι χρόνοι,
ολόγυρά του συγνεφιά... Χίλιων λογιών θερία
εξέσχιζαν το γένος του, και παντοχή καμία.
Συντρίμματα και χαλασμοί... Γάβρα παντού και λύσσα!*
Κανένα γλυκοχάραμα· νύχτα, σκοτάδι πίσσα.
Αρνήθηκε την κλεφτουριά, τα φλογερά όνειρά της,
κι έγινε ζευγολάτης.

Ερωτήσεις

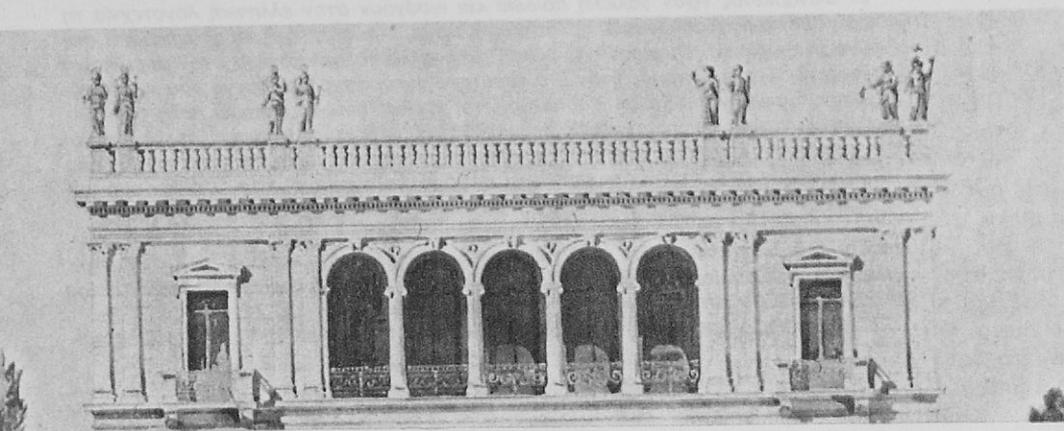
1. Με βάση το κείμενο να δώσετε την εξωτερική μορφή και το χαρακτηρισμό του Φωτεινού υπογραμμίζοντας τις αντίστοιχες φράσεις.
2. Να σχολιάσετε τους στίχους: **του χρόνου...κατακόψει (6-7)· του πύρωνα τα χείλη (9)· και καθ' εχτρό...επελεκούσαν (16).**
3. Να τοποθετήσετε το απόσπασμα στην οικονομία του έργου.

Σαρακηνός, Δημοσάρι: χείμαρροι που διατρέχουν απότομες χαράδρες της Λευκάδας.
Γήταυρος κλπ.: ονόματα κλεφταρματωλών.
λιάνωμα: μικρό σφάγιο.
ρώτησε την πλάτη: τρόπος λαϊκήςμαντείας.
γάβρα και λύσσα: κατάσταση ανυπόφορη.

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1879)

Γεννήθηκε στη Μαδουρή της Λευκάδας, όπου και πέθανε. Σπούδασε φιλολογία στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας και συνέχισε τις σπουδές του στην Ιταλία, Ελβετία και Γαλλία. Πήρε μέρος στην πολιτική και εργάστηκε για την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα. Ο πατριωτισμός κυριαρχεί σ' ολόκληρο το έργο του. Τα θέματά του τα εμπνεύστηκε κυρίως από την Επανάσταση του '21 και τους αγώνες των αρματωλών και κλεφτών. Έχει επηρεαστεί από το δημοτικό τραγούδι, καθώς επίσης κι από το ρομαντισμό, γι' αυτό και δε μπόρεσε να απαλλαγεί από τη μεγαλοστομία και το ρητορισμό. Κυριότερα έργα του: Η Κυρά Φροσύνη (1859), Αθανάσης Διάκος (1867), Φωτεινός (1879) κ.ά.

B. ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (1830–1880)

Προεισαγωγικά: Επειδή δεν προβλέπεται η διδασκαλία λογοτεχνικών κειμένων της Ρομαντικής Σχολής Αθηνών, κρίθηκε αναγκαίο να προταχτεί μια συνοπτική γραμματολογική παρουσίαση της λογοτεχνικής παραγωγής της περιόδου (χωρίς ανθολόγηση κειμένων), ώστε να μη δημιουργείται κενό στη συνολική θεώρηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Όταν στα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα η ποίηση φτάνει σε θαυμάσια επιτεύγματα με το Σολωμό, στην ηπειρωτική Ελλάδα το πρώτο νεοελληνικό κράτος αγωνίζεται να συγκροτηθεί διοικητικά, οικονομικά και πνευματικά. Στην πρώτη του πρωτεύουσα, το Ναύπλιο, και από το 1833 στην Αθήνα, δημιουργείται μια έντονη λογοτεχνική κίνηση, στην οποία παίζουν το σημαντικότερο ρόλο οι Έλληνες λόγιοι που κατέβηκαν στην Ελλάδα από την Κωνίλη και τις παραδουνάβιες Ηγεμονίες, γνωστοί ως Φαναριώτες. Αυτοί αποτέλεσαν τον πυρήνα της Αθηναϊκής Σχολής, που είναι η πρώτη λογοτεχνική σχολή του απελευθερωμένου Ελληνισμού και καλύπτει την πρώτη πενητηκονταετία, από το 1830 ως το 1880.

Οι Φαναριώτες είχαν γαλλική παιδεία και εισάγουν στην ελληνική λογοτεχνία τη Λόγια γλώσσα (καθαρεύουσα) και το ρομαντισμό, που αυτή την εποχή επικρατεί στη Γαλλία (Λαμαρτίνος, Ουγκό, Βινύ, Μυσέ κ.ά.), αλλά και γενικότερα στην Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία. Ο ρομαντισμός ήταν ένα ευρύτερο πνευματικό φαινόμενο που κυριάρχησε στην Ευρώπη το 19ο αι. Χαρακτηρίζεται κυρίως από τη στροφή προς την αδέσμευτη φαντασία και το συναίσθημα, καθώς και από την επιστροφή στη φύση και στο παρελθόν. Στο χώρο της λογοτεχνίας ο ρομαντισμός χαρακτηρίζεται επίσης από την ελευθερία στη μορφή, σε αντίθεση προς τον κλασικισμό, που διέπεται από αυστηρούς μορφολογικούς κανόνες και ισορροπία λόγου και αισθήματος.

Στην Ελλάδα ο ρομαντισμός βρήκε πρόσφορο έδαφος, καθώς η μίζερη πραγματικότητα του μικρού κρατιδίου (μόλις έφθανε ως την Όθρη) με τα οξύτα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά προβλήματα, ευνοούσε τη φυγή στους χώρους της φαντασίας ή δημιουργούσε καταθλιπτικές ψυχικές καταστάσεις.

Ο ελληνικός ρομαντισμός της Αθηναϊκής Σχολής διαμορφώνει τα εξής χαρακτηριστικά:

- α) στροφή προς το ένδοξο παρελθόν (το αρχαίο και το πρόσφατο),
- β) χρήση της καθαρεύουσας,
- γ) μελαγχολική διάθεση που φτάνει ως την απαισιοδοξία και την έμμηνη ιδέα του θανάτου,
- δ) χαλαρή έκφραση που μερικές φορές φτάνει ως την προχειρολογία,
- ε) ύφος πομπώδες.

Ο ρομαντισμός εισβάλλει στην Αθηναϊκή Σχολή με τον Οδοιπόρο (1831), ένα πολύστιχο δραματικό ποίημα του Παναγιώτη Σούτσου (1806-1868) που παρά τις απιθανότητες και τις υπερβολές του, μερικές φορές παρουσιάζει κάποιες ποιητικές αρετές. Η γλώσσα του ακόμη βρίσκεται κοντά στην ομιλουμένη. Στα κατοπινά του όμως έργα ο Παναγ. Σούτσος εξαρχάζει όλο και πιο πολύ τη γλώσσα του, ενώ η ποίησή του γίνεται ακόμα πιο ψυχρή. Παράλληλα εμφανίζεται και ο αδελφός του Αλέξανδρος Σούτσος (Ο περιπλανώμενος, Τουρκομάχος Ελλάς): η ποίησή του συχνά αναφέρεται στην πολιτική επικαιρότητα και παίρνει σατιρικό ή πατριωτικό χαρακτήρα. Οι Σούτσοι ήταν Φαναριώτες. Φαναριώτης και συγγενής τους ήταν και ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, αξιόλογη προσωπικότητα με ποικίλη δράση, πολιτική, επιστημονική και λογοτεχνική. Ξεκινάει κι αυτός από το ρομαντισμό και τη δημοτική (Δήμος και Ελένη), αλλά στρέφεται προς την αρχαίζουσα και το νεοκλασικισμό και γράφει ποιήματα που διακρίνονται για την κομψότητα του ύφους. Το πιο χαρακτηριστικό του ποίημα είναι ο Διονύσου πλους:

Η έκτασις του αχανούς
Αιγαίου εκοιμάτο
κι έβλεπες δύο ουρανούς,
ο είς ην άνω κυανούς,
γλαυκός ο άλλος κάτω.

Αι διαλείπουσαι πνοαί
του έαρος εφύσων
αμφίβολοι και αραιαί·
μακράν δ' εφαινοντ' ως σκιαί
αι κορυφαί των νήσων...

... Εις δε την πρόραν απαλώς
εις δέρματα πανθήρων
νέος κατέκειτο καλός,
εις τον βραχίον' αμελώς
το σώμα υπεγείρων...

Σύγχρονος με τους παραπάνω είναι ο Γεώργιος Ζαλοκώστας (1805-1858) που γράφει άλλοτε στην καθαρεύουσα και άλλοτε στη, δημοτική, όπου κατορθώνει να δώσει μερικά χαριτωμένα και μελωδικά ποιήματα:

Ξυπνώ και μου είπαν έφυγεν η κόρη που αγαπούσα,
και κατεβαίνω στο γιαλό
τη θάλασσα παρακαλώ
την πικροκυματούσα...
(Η αναχώρησής της)

ή
Χαρά της πρώτης μου ζωής, φεγγάρι αγαπημένο
συ δεν πονείς, εγώ πονώ;
γιατί ψηλά στον ουρανό
κρεμιέσαι λυπημένο;
(Εις το φεγγάρι)

Νεότεροι είναι οι ποιητές Θεόδωρος Ορφανίδης (1817-1886), Ιωάννης Καρασούτσας (1824-1879) και Δημοσθένης Βαλαβάνης (1829-1854). Οι δυο τελευταίοι είναι αξιολογότεροι. Μάλιστα ο πρόωρα χαμένος Δημοσθ. Βαλαβάνης, παρά τον πένθιμο χαρακτήρα που έχουν τα ποιήματά του (όπως και του Καρασούτσα), παρουσιάζεται συγκρατημένος σε σύγκριση με τις υπερβολές των άλλων ρομαντικών:

Εις σύρτιν όπου στρώνεται ανύποπτος γαλήνη
το εύθρυπτον ακάτιον του βίου μου προσπλέει,
χειρ άγνωστος την τρόπιδα προς ταύτην διευθύνει
και πεπρωμένη θύελλα ως ζέφυρός μου πνέει...
(Εκείνη)

Ο ρομαντισμός φτάνει στις ακραίες υπερβολές του με τον Δημήτριο Παπαρρηγόπουλο (1843-1873) και τον Σπυρίδωνα Βασιλειάδη (1844-1874). Τα θέματα του πένθους και του θανάτου κυριαρχούν στην ποίησή τους:

Μόνος, καθώς αυτό το φως εις το νεκροταφείον,
φωτίζουν πόθων μνήματα και πτώματα ονειρών,

αγνώστου πόνου έρμαιον διέρχομαι τον βίον
τα ράκη σύρων της ζωής, το παρελθόν μου σύρων
(Δημ. Παπαρρηγόπουλου: Ο φανός
του κοιμητηρίου Αθηνών).

ή
‘Όταν προβάλλ’ εις το βουνόν η συμπαθής Σελήνη
και, ως λυχνία εις ειρκτήν, παρήγορον φως χύνη
ποθώ λαμπρά ερείπια και σκιαυγείς ερήμους
μονήρης να αφήνωμαι εις ρεμβασμούς πενθίμους.
Τι είμαι δεν γνωρίζω
και ως εις σκόπη άλυτα σκιά κι εγώ γυρίζω

(Σπ. Βασιλειάδη: Εικόνες)

Τελευταίος εκπρόσωπος του ρομαντισμού, που έχει πια παρακμάσει και δεν μπορεί να δώσει τίποτε αξιόλογο, είναι ο Αχιλλέας Παράσχος (1838-1895). Παρά τη φήμη που κέρδισε για ένα διάστημα, η ποίησή του που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα, στόμφο και έλλειψη πειθούς, γίνεται στόχος σάτιρας και παρωδίας από τους νέους ποιητές που εμφανίζονται γύρω στα 1880, ανανεώνουν τη λογοτεχνία και δημιουργούν τη Νέα Αθηνάϊκή Σχολή.

Ενώ η ποίηση κινήθηκε αυστηρά μέσα στο κλίμα του ρομαντισμού και παρουσίασε πλήθος από έργα, δε βλέπουμε να συμβαίνει το ίδιο και με την πεζογραφία. Αν εξαιρέσουμε τα ιστορικά μυθιστορήματα, που το περιεχόμενό τους ταίριαζε στο ρομαντικό κλίμα (Αυθέντης του Μορέως, 1850, του Α.Ρ. Ραγκαβή· Ηρωίδα της Ελληνικής Επανάστασης, 1852, του Στέφανου Ξένου· Κατσαντώνης, 1860, Τελευταία ημέρα του Αλή Πασά, 1862, του Κωνσταντίνου Ράμφου), τα έργα που ξεχωρίζουν από την άλλη πεζογραφική παραγωγή της εποχής δεν παρουσιάζουν ρομαντικά γνωρίσματα. Έτσι το νεανικό έργο του Ερμανουήλ Ροΐδη Πάπισσα Ιωάννα (1866), παρά το ιστορικό του πλαίσιο, κινείται μέσα στο πνεύμα του ορθολογισμού και της ειρωνείας, ενώ ο Θάνος Βλέκας (1855) του Παύλου Καλλιγά, που αντλεί το θέμα του όχι από το παρελθόν αλλά από τη σύγχρονη πραγματικότητα της εποχής του συγγραφέα, απορρίπτει κάθε ρομαντικό στολίδι και δίνει εικόνες ρεαλιστικές που εκφράζονται με ειρωνεία και σαρκασμό. Όμως και τα έργα αυτά είναι γραμμένα σε γλώσσα αρχαϊζουσα.

Μακριά από το κλίμα του ρομαντισμού κινείται και η θεατρική παραγωγή της εποχής, που είναι πολύ ισχνή. Το πιο πετυχημένο θεατρικό έργο είναι η κωμωδία Βαβυλωνία (1836) του Δημήτριου Βυζάντιου, που μαζί με το Χάση του Γκουζέλι και το Βασιλικό του Μάτση αποτελούν ίσως τα μόνα γνήσια έργα της παλιότερης αυτής περιόδου. Άλλα έργα μεταγενέστερα, γραμμένα στην καθαρεύουσα, είναι η Μαρία Δοξαπατρή (1857), οι Κυψελίδαι (1860), η Μερόπη (1865) και η Φαύστα (1893) του Δημ. Βερναρδάκη.

Ελαιογραφία του κτιρίου του πρώτου Πανεπιστημίου της Ελλάδας. Ζωγράφος: Ανδρέας ο Κρης.

Γ. ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

Από το 1880 τα πράγματα αρχίζουν να διαφοροποιούνται: και η ποίηση και η πεζογραφία στρέφονται προς άλλες κατευθύνσεις και χρησιμοποιούν νέα εκφραστικά μέσα. Ο καινούριος αυτός προσανατολισμός δεν είναι τυχαίος: θα πρέπει να συσχετιστεί με την εσωτερική αναδιάρθρωση του κράτους που παρατηρείται από το 1881 και ύστερα, οπότε η κυβέρνηση, αυτοδύναμη πια, πέρασε στα χέρια του Χαρίλαου Τρικούπη. Κατά την περίοδο αυτή παρατηρείται συντονισμένη ανορθωτική προσπάθεια με στόχο την εκβιομηχάνιση της χώρας, την ενίσχυση της οικονομίας και την εξυγίανση της δημόσιας ζωής, καθώς επίσης και τη δημιουργία αναπτυξιακών έργων κοινής ωφέλειας, όπως η δίδιοση του Ισθμού της Κορίνθου, η επέκταση του σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου, η κατασκευή λιμενικών και εγχειοβελτιωτικών έργων κ.ά.

Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας, καθώς επίσης και τη μετατόπιση του πληθυσμού της υπαίθρου προς τα αστικά κέντρα με την ανάλογη δημογραφική τους επέκταση. Τη μεγαλύτερη όμως πληθυσμιακή ανάπτυξη σημείωσε η Αθήνα, που από 45.000 κατοίκους το 1870, ξεπέρασε τις 180.000 το 1896.

Η μετασχηματιστική αυτή τάση της ελληνικής κοινωνίας υπαγόρευσε τη δημιουργία εργοστασίων στα μεγάλα κέντρα και την ίδρυση σχολείων· εξάλλου η έκδοση ολόένα και περισσότερων περιοδικών και εφημερίδων στην περίοδο αυτή αποδεικνύει πως το έντυπο έχει περάσει πια στη ζωή των κατοίκων των μεγαλουπόλεων.

Με τις εσωτερικές αυτές ανακατατάξεις θα πρέπει να συσχετιστούν και τα γεγονότα που συνέβησαν στον εθνικό τομέα. Με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης (1881) παραχωρούνταν στην Ελλάδα η Θεσσαλία και η Άρτα, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα και την ανάλογη αύξηση του πληθυσμού και της καλλιεργήσιμης γης.

Με την εσωτερική αναδιάρθρωση συμβαδίζει επίσης και η δημιουργική προσπάθεια για μια πιο συγχρονισμένη πνευματική ζωή. Τη μια πλευρά καλύπτει η στροφή προς τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού και η ανάπτυξη της Λαογραφίας (Νικόλαος Πολίτης) και την άλλη ο αγώνας για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, κυρίως μετά το 1888, οπότε εκδόθηκε το Ταξίδι μου του Ψυχάρη.

Και τα δύο αυτά κινήματα της δεκαετίας του '80 θα αποτελέσουν τα κυριότερα χαρακτηριστικά στοιχεία της ποίησης και ιδίως της πεζογραφίας που αυτή την εποχή σημειώνει αλματώδη ανάπτυξη.

α) Η ποίηση

Ήδη στα χρόνια της παρακμής του ρομαντισμού (1870-1880) οι όροι για μια αναζωογόνηση και αλλαγή σε όλους τους τομείς της πνευματικής ζωής και ειδικότερα της ποίησης ήταν ευνοϊκοί. Σημάδια αυτής της αλλαγής παρατηρούνται ήδη στα ποιήματα του Γεωργίου Βιζυηνού, του Αριστομένη Προβελλέγγιου και κυρίως του Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου (Jean Moréas), που με τη συλλογή του Τρυγόνες και Έχιδνα (1878) «αποχαιρετούσε κάτι που έσβηνε». Ουσιαστικότερη όμως βοήθεια πρόσφερε στην αλλαγή η έκδοση του φιλολογικού-σατιρικού περιοδικού Ραμπαγάς, από τους

Κωνσταντινουπολίτες δημοσιογράφους Κλεάνθη Τριαντάφυλλο και Βλάση Γαβριηλίδη. Σ' αυτό έκαναν την πρώτη τους εμφάνιση ο Γεώργιος Δροσίνης, ο Κωστής Παλαμάς, ο Γεώργιος Σουρής, ο Ιώ. Πολέμης, που απορρίπτοντας τα ως τότε καθιερωμένα ποιητικά θέματα μάχονταν το ρομαντισμό και το εκφραστικό του όργανο, την καθαρεύουσα.

Στην πολεμική τους αυτή είχαν οδηγήσει τα νέα ποιητικά ρεύματα της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως τους Γάλλους Παρνασσικούς, που έδωσαν και την ονομασία σε ολόκληρο το λογοτεχνικό κίνημα (Παρνασσισμός).

Ο παρνασσισμός αντιδρώντας στη θεματική του ξεπεσμένου ρομαντισμού αλλά και στο ασημένιο ύφος και τους υπερβολικούς αισθηματισμούς του, αναζήτησε την έμπνευσή του στην κλασική παράδοση, κυρίως στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό. Πρόβαλε ως έμβλημά του την απάθεια και ως ιδανικό την άσφογη μορφική εμφάνιση των ποιημάτων. Οι παρνασσιστές αγαπούσαν τον ηχηρό και ρωμαλέο στίχο, επιμένουν στην πλαστική του επεξεργασία και την πλούσια ομοιοκαταληξία και αποδίδουν πολύ μεγάλη σημασία στην ανεύρεση και τη χρήση της μοναδικής λέξης, αλλά και στις πολύ έντονες εκρηκτικές εικόνες και φράσεις, οργανωμένες όμως σε αυστηρή ισορροπία. Επιδιώκουν επίσης τον ηχητικό πλούτο και γενικότερα την εκμετάλλευσή της ακρότητας των ρυθμικών και πλαστικών στοιχείων του στίχου. Η επίμονη όμως προσπάθεια για μορφική τελειότητα του στίχου οδήγησε τελικά σε επίδειξη ικανότητας στο χειρισμό των ποιητικών κανόνων και μόνο, με αποτέλεσμα να λείπει από τα ποιήματά τους η ζωνή και η ανθρώπινη τρυφερότητα.

Οι Έλληνες όμως παρνασσικοί, όσο κι αν ακολουθούσαν τους Γάλλους συναδέλφους τους, δεν έφτασαν ποτέ στην τέλεια απάθεια· διατήρησαν αρκετή αισθηματολογία, όχι τόσο με τη ρομαντική έννοια, όσο με την έννοια κάποιας υποκειμενικής στάσης απέναντι στα θέματά τους. Κοντά στην επιμέλεια του στίχου εισάγουν στα ποιήματά τους την καθημερινότητα, την απλότητα στην έκφραση και τη θέρμη της κοινής ομιλίας.

Η επίσημη παρουσία της «γενιάς του 1880» – των πρώτων παρνασσικών – γίνεται το 1880 με την έκδοση δύο, σημαντικών για το ανανεωτικό τους πνεύμα, ποιητικών συλλογών. Είναι οι Στίχοι του Νίκου Καμπά (1857-1932) και οι Ιστοί Αράχνης του Γεωργίου Δροσίνη (1859-1951). Τη σχολή του παρνασσισμού θα ακολουθήσουν σε πολλά ποιήματά τους ο Κωστής Παλαμάς (1859-1943), κυρίως στη συλλογή του Πατρίδες, ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951), στα κυρίως λυρικά του ποιήματα, ο Κώστας Βάρναλης (1884-1974), στην πρώτη του ποιητική περίοδο, και ο Ιωάννης Γρυπάρης (1870-1942), ο αντιπροσωπευτικότερος και ο τελευταίος από τους Έλληνες παρνασσιστές.

Σε ολόκληρη την περίοδο που εξετάζουμε, στην ποίηση κυριαρχεί η μορφή του Κωστή Παλαμά, που υπήρξε όχι μόνο ο πιο αντιπροσωπευτικός της γενιάς του και ένας από τους κορυφαίους της νεοελληνικής ποίησης, αλλά και η πιο εξέχουσα ηγετική φυσιογνωμία της περιόδου στο γενικό πνευματικό χώρο. Λίγοι ποιητές απομακρύνονται από τη «βαριά σκιά του» και κρατούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Εντελώς ιδιότυπος και έξω από κάθε επίδραση από τον Παλαμά είναι ο ποιητής Κ.Π. Καβάφης (1863-1933). Εγκαταστημένος στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου εγκαι-νιάζει έναν καινούριο δρόμο στην ποίηση απορρίπτοντας τα καθιερωμένα σχήματα στην επιλογή των θεμάτων και στα εκφραστικά μέσα. Κορυφαία ποιητική φυσιογνωμία, άσκησε σημαντική επίδραση στους περισσότερους από τους νεότερους ποιητές μας. Ιδιαιτυπία παρουσιάζει και ο άλλος μεγάλος μας ποιητής, ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951), με το πληθωρικό ταλέντο του, το γνήσιο λυρισμό του και τη βαθιά λα-

τρία του στην ελληνική παράδοση και τη φύση. Ανεξάρτητα από τον Παλαμά έγραψε ακόμη ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957), πνεύμα ανήσυχο και ανοιχτό σε κάθε είδους γνώση, ο οποίος τελικά έστρεψε το ενδιαφέρον του στην πεζογραφία.

Η επίδραση του παρνασσαισμού κράτησε είκοσι περίπου χρόνια (1880-1898). Υποχώρησε, όταν η νεοελληνική λογοτεχνία άρχισε να προσανατολίζεται προς το συμβολισμό που ήταν και αυτός γέννημα της γαλλικής λογοτεχνίας. (Για το συμβολισμό βλέπε: ΚΝΛ. Α' Λυκείου, τόμος Β', σ. 7). Από το συμβολισμό επηρεάστηκαν ακόμη και παρνασσαϊστές ποιητές, όπως ο Ι. Γρυπάρης και ο Κ. Παλαμάς, πιστά όμως τον ακολούθησαν κυρίως ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920), ο πιο γνήσιος εκπρόσωπος του συμβολισμού, εκδότης του βραχύβιου περιοδικού Η Τέχνη (1898-9), ο Γιάννης Καμπύσης (1872-1902), που συνέχισε την ίδια γραμμή με το περιοδικό Διώνυσος (1901-2), ο Λάμπρος Πορφύρας (1879-1932) και ο Απόστολος Μελαχρινός (1880-1952).

Πιο ανεξάρτητοι από σχολές και τεχνοτροπίες αρχίζουν και συνεχίζουν το έργο τους ο Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943), ο Ν. Πετμεζάς-Λαύρας (1875-1952), ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου (1877-1940) κ.ά.

Από το συμβολισμό θα ξεκινήσει ο Άγγελος Σικελιανός και από τον παρνασσαισμό ο Κώστας Βάρναλης, για να προχωρήσουν, ο πρώτος στη συνειδητοποίηση μερικών βασικών απόψεων (τη θέση του μέσα στη ζωή και την ένωση της ψυχής του με το κέντρο του παντός) και ο δεύτερος στο διαλεκτικό υλισμό.

β) Η πεζογραφία

Η πεζογραφία στην περίοδο αυτή κινείται στο χώρο της ηθογραφίας. Με τον όρο ηθογραφία εννοούμε τη στροφή των λογοτεχνών προς την ύπαιθρο με στόχο την περιγραφή και απεικόνιση των ηθών και εθίμων του ελληνικού λαού. Η στροφή αυτή είχε ως αποτέλεσμα να συνδεθεί η λογοτεχνία με τη λαϊκή ψυχή, να γραφούν πρωτότυπα έργα προσαρμοσμένα στη σύγχρονη ζωή και να δημιουργηθεί έτσι εθνική πεζογραφία, απαλλαγμένη από τη δουλική μίμηση ξένων προτύπων. Εξάλλου η ανάπτυξη της λαογραφίας, που είχε ως στόχο τη συγκέντρωση και τη μελέτη δημοτικών τραγουδιών, παραμυθιών και άλλων ανάλογων μνημείων του λόγου, καθώς επίσης και την καταγραφή παραδόσεων, συνθημάτων, εθίμων και άλλων λαϊκών εκδηλώσεων, της έδωσε πλούσιο υλικό για εκμετάλλευση.

Έτσι οι συγγραφείς, στην προσπάθειά τους για μια ολοένα και πιο πιστή αναπαράσταση και απεικόνιση της ζωής της υπαίθρου, έδωσαν στο έργο τους ρεαλιστικό και νατουραλιστικό χαρακτήρα. Η στροφή αυτή θα πρέπει να συσχετιστεί και με την επίδραση που άσκησε το πολύκροτο μυθιστόρημα του Αιμ. Ζολά η Νανά, που τόσο θόρυβο ξεσήκωσε στην εποχή του για το τολμηρό του περιεχόμενο. Χαρακτηριστικά δείγματα ρεαλιστικής πεζογραφίας αυτής της περιόδου με νατουραλιστικά στοιχεία αποτελούν ο Ζητιάνος (1896) του Ανδρέα Καρκαβίτσα (1866-1922), Η φόνισσα (1903) του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (1851-1911) κ.ά.

Ωστόσο η προσκόλληση στην ειδική ζωή της υπαίθρου έφερε κάποια στάσιμότητα στον πεζό λόγο. Οι πεζογράφοι, καθώς αντιλούσαν τις υποθέσεις των έργων τους από την ιδιαίτερη πατρίδα τους (ο Κρυστάλλης από την Ήπειρο, ο Βλαχογιάννης από τη Ρούμελη, ο Κονδυλάκης από την Κρήτη κ.ά.), ήταν επόμενο να δώσουν στο έργο τους τοπικό χαρακτήρα και να τραπούν προς την εθμογραφία και το λαογραφισμό. Την ανανέωση του πεζού λόγου θα επιχειρήσουν λίγο αργότερα ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης (1872-1923) και ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920).

Το δρόμο για την καλλιέργεια του ηθογραφικού διηγήματος άνοιξε ο Δημήτριος Βικέλας (1835-1909) με το έργο του Λουκής Λάρας (1879), γι' αυτό και θεωρείται ο προδρομικός πεζογράφος της λεγόμενης «γενιάς του 1880». Την πραγματική όμως ώθηση έδωσαν δυο άλλα φιλολογικά γεγονότα που συνέβησαν το 1883: το πρώτο είναι η δημοσίευση των αποκαλυπτικών για την εποχή τους διηγημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού (1849-1896) Το αμάρτημα της μητρός μου και Ποίος ήτο ο φονεύς του αδελφού μου, και το δεύτερο η διεξαγωγή του πρώτου στο είδος του διαγωνισμού «προς συγγραφήν ελληνικού διηγήματος», που προκήρυξε το περιοδικό Εστία. Η Εστία (1876-1895) είναι το κυριότερο περιοδικό της εποχής και συνδέεται στενά με τη γέννηση και την καταξίωση του νεοελληνικού διηγήματος. Στο αίτημά της για συγγραφή πεζών, που ήταν και γενικότερο διάχυτο αίτημα, έσπευσαν να ανταποκριθούν όλοι σχεδόν οι λογοτέχνες, με αποτέλεσμα μέσα σε λίγα χρόνια, εκτός από το Βικέλα, το Βιζυηνό και τον Παπαδιάμαντη, να εμφανιστούν και όλοι οι άλλοι πεζογράφοι της εποχής: Ανδρέας Καρκαβίτσας, Γεώργιος Δροσίνης, Ιωάννης Κονδυλάκης, Μιχαήλ Μητσάκης, Γρηγόριος Ξενόπουλος κ λ π

Από τις αρχές του αιώνα μας η πεζογραφία, όπως και η ποίηση, αρχίζει να αποδεσμεύεται από τα παλιότερα πρότυπα και να ανανεώνεται. Η εποχή αυτή συνοδεύεται κι από κάποια ιστορικά γεγονότα, όπως είναι ο Μακεδονικός Αγώνας (1903 κ.εξ.), το κίνημα στο Γουδί (1909), οι νικηφόροι Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-13) ως αντιστάθμισμα της ντροπής του '97, ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-18), ο Διχασμός και τέλος η Μικρασιατική καταστροφή (1922), με τα τεράστια προβλήματα που συσσώρευσε στη χώρα μας. Στην πολιτική ζωή κυριαρχεί το όνομα ενός νέου πολιτικού, του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Στο χώρο της πεζογραφίας τώρα δεσπόζουν κυρίως δυο συγγραφείς: ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης και ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, στο έργο των οποίων είναι έκδηλος ο κοινωνικός προβληματισμός. Η ίδια τάση παρατηρείται και στο έργο του Δημοσθένη Βουτουρά (1871-1958), ο οποίος αντλεί κυρίως τα θέματά του από τις φτωχογειτονίες και τις απόμερες συνοικίες των αστικών κέντρων, και επίσης του Κώστα Παρορίτη (1878-1931). Στο ίδιο κλίμα κινείται περίπου και ο Πέτρος Πικρός (1900-1957). Εδώ εντάσσονται χρονικά και οι «ελληνοκεντρικοί» πεζογράφοι Περικλής Γιαννόπουλος (1872-1910) και Ίων Δραγούμης (1878-1920) και ακόμα η Πηνελόπη Δέλτα (1874-1941), ο Πλάτων Ροδοκανάκης (1883-1919) και κυρίως ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957), πάρολο που το κύριο αφηγηματικό του έργο το έδωσε μετά το 1945.

γ) Τα άλλα είδη

Παράλληλα προς την πεζογραφία και την ποίηση καλλιεργείται επίσης το θέατρο και η κριτική.

1. Το θέατρο. Η ρεαλιστική τάση της «γενιάς του '80» είχε την απήχσή της και στο θέατρο. Αν στην πεζογραφία άσκησε μεγάλη επίδραση ο Ζολά και ο Ντοστογιέφσκι, στο θέατρο βρήκε κανείς έντονες τις επιδράσεις του Ίψεν και του Ντ'Ανούσιο. Το λογοτεχνικό αυτό είδος ουσιαστικά εγκαινιάστηκε με τα κωμειδύλια Η τύχη της Μαρούλας (1889) και Ο Αγαπητικός της Βοσκοπούλας (1891) του Δημ. Κορομηλά (1850-1898). Με την πάροδο του χρόνου παρουσιάζονται θεατρικά έργα του Γρηγόριου Ξενόπουλου (1867-1951) Το μυστικό της κοντέσας Βαλέραινας κ.ά., του Παντελή Χορν (1880-1941) Το Φιντανάκι, του Σπύρου Μελά (1883-1966) Το κόκκινο πουκάμισο, του Δημήτρη Μπόγρη (1890-1964) Τ' αρραβωνιάσματα, του Κ. Χρηστομάνου (1867-1911) Τρία φιλιά κ.ά. Ο Χρηστομάνος μάλιστα έδωσε σημαντική ώ-

θηση στο νεοελληνικό θέατρο και με τη δημιουργία της Νέας Σκηνής, που άρχισε να λειτουργεί από το 1901. Η Νέα Σκηνή μαζί με το Βασιλικό Θέατρο προώθησαν σημαντικά τη θεατρική κίνηση του τόπου στις αρχές του αιώνα, ανάδειξαν ηθοποιούς και ευνόησαν τη συγγραφή θεατρικών έργων προορισμένων για τη σκηνή.

2. Η κριτική. Με συναίσθηση ευθύνης καλλιιεργείται τώρα και η κριτική που γίνεται από τις στήλες των περιοδικών Εικονογραφημένη Εστία, Η Τέχνη, Τα Παναθήναια, Ο Νουμάς, Νέα Ζωή (Αλεξάνδρεια) κ.ά. Ανάμεσα στους κριτικούς ξεχωρίζουν ο Κωστής Παλαμάς, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, ο Ηλίας Βουτιερίδης, ο Άριστος Καμπάνης, ο Γιάννης Αποστολάκης, ο Φώτος Πολίτης, ο Τέλλος Άγρας, ο Κλέων Παράσχος, ο Μάρκος Αυγέρης, ο Κώστας Βάρναλης κ.ά. Ο Βουτιερίδης και ο Καμπάνης έγραψαν επίσης και Ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ενώ οι άλλοι, εκτός από σύντομες κριτικές, άφησαν και συνθετότερα κριτικά έργα με φιλολογικό ενδιαφέρον (π.χ. Αποστολάκης, Η ποίηση στη ζωή μας· Βάρναλης, Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική κ.ά.).

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

Όπως είδαμε και πιο πάνω, ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της λεγόμενης «γενιάς του '80» είναι και η υιοθέτηση της δημοτικής γλώσσας που από το 1888 κι ύστερα άρχισε να χρησιμοποιείται όλο και πιο συχνά και στην πεζογραφία. Ουσιαστική ώθηση στην τάση της αυτή έδωσε ο Ψυχάρης με «Το ταξίδι μου», στην προσπάθειά του να δοκιμασθεί έμπρακτα η δημοτική και στη συγγραφή πεζών έργων, αφού πια είχε καθιερωθεί ως γλώσσα του ποιητικού λόγου. Το κήρυγμα του Ψυχάρη βρήκε απήχηση στην εποχή του και οι περισσότεροι πεζογράφοι έσπευσαν να ανταποκριθούν στο αίτημά του – που ήταν και γενικότερο διάχυτο αίτημα –, όπως ο Παλαμάς, ο Καρκαβίτσας, ο Πάλλης, ο Εφταλιώτης, ο Ξενόπουλος, ο Βλαχογιάννης, ο Κ. Θεοτόκης, ο Κ. Χατζόπουλος κ.ά.

Με τον καιρό άρχισαν να κυκλοφορούν και περιοδικά που υποστήριζαν το κίνημα του δημοτικισμού, όπως Η Τέχνη (1898-1899), Ο Δόνουσος (1901-1902), Ο Νουμάς (1903 κ.εξ.) κ.ά. Ο Νουμάς μάλιστα έγινε το μαχητικό όργανο των δημοτικιστών για αρκετά χρόνια.

Αλλά η δημοτική δεν παρέμεινε μόνο ως γλώσσα της ποίησης και της πεζογραφίας· από τις αρχές του αιώνα μας άρχισε να χρησιμοποιείται και σε άλλα είδη του γραπτού λόγου, για να εκφραστούν απόψεις πιο πυκνές και πιο σύνθετες. Χρησιμοποιήθηκε σε μια σειρά έργα που αντιπροσωπεύουν τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό με στόχο την αναγέννηση της νεοελληνικής παιδείας (Φ. Φωτιάδης, Το γλωσσικόν ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας αναγέννησις (1902), Στ. Ραμάς [=Μάρκος Τσιριμώκος], Τα παλιά και τα καινούργια (1905), Αλ. Δελμούζος Από το κρυφό σχολειό (1911)), ή σε έργα με κοινωνικό περιεχόμενο, όπου γίνεται συσχετισμός του δημοτικισμού με το νεοελληνικό πολιτισμό και τη σύγχρονη πνευματική ζωή [Γ. Σκληρός, Το κοινωνικόν μας ζήτημα (1907), Ελισσείος Γιανίδης, Γλώσσα και Ζωή (1908), Ίων Δραγούμης, Ελληνικός πολιτισμός (1913), Μ. Τριανταφυλλίδης, Απολογία της δημοτικής (1914), Δημ. Γληνός, Δημιουργικός ιστορισμός (1920) κ.ά.]

1. Δελμούζος, 2. Ψυχάρης, 3. Φωτιάδης, 4. Γληνός, 5. Τριανταφυλλίδης.

Δυο λόγια

Το κείμενο είναι πρόλογος στο βιβλίο *Το Ταξίδι μου*, για το οποίο έγινε λόγος επίσης στα ΚΝΛ Γ΄ Γυμνασίου, σ. 215.

Όποιος με διαβάσει θα καταλάβει με τί σκοπό έγραψα το *Ταξίδι μου*. Γλώσσα και πατρίδα είναι το ίδιο. Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την εθνική τη γλώσσα, ένας είναι ο αγώνας. Πάντα *ἀμύνεται περί πάτρης*.¹

Η ζωή μου είναι της Γαλλίας. Ό,τι είμαι, στη Γαλλία το χρωστώ. Την αγαπώ σα μητέρα και σαν πατρίδα. Έγινα παιδί της στην ώρα της δυστυχίας και της θλίψης· πώς να μην τη λατρεύω; Γεννήθηκα όμως Γραικός και δεν μπορώ να το ξεχάσω· έχω χρέη και στην Ελλάδα. Θέλησα να της το δείξω. Αφού δεν μπορεί να της είμαι χρήσιμος στον πόλεμο, τουλάχιστο πολεμώ για την εθνική μας γλώσσα. Ένα έθνος, για να γίνει έθνος, θέλει δυο πράματα· να μεγαλώσουν τα σύνορά του και να κάμει φιλολογία δική του. Άμα δείξει που ξέρει τι αξίζει η δημοτική του γλώσσα κι άμα δεν ντραπεί γι' αυτή τη γλώσσα, βλέπουμε που τόντις είναι έθνος. Πρέπει να μεγαλώσει όχι μόνο τα φυσικά, μα και τα νοερά του τα σύνορα. Γι' αυτά τα σύνορα πολεμώ.

Άλλα δεν είχα να πω στον πρόλόγό μου. Όσοι πιάσουν το βιβλίο μου στο χέρι για να διασκεδάσουν και να περάσει η ώρα — να το πω φανερά, γι' αυτούς γράφω — δεν έχουν ανάγκη μήτε να τους ξηγήσω το ορθογραφικό σύστημα που ακουλούθησα, μήτε να τους δώσω λόγο για κάθε λέξη, για κάθε φράση που έγραψα. Δεν έβαλα έναν τύπο γραμματικό, δεν έγραψα μια λέξη, μια συλλαβή στο βιβλίο μου, χωρίς να το συλλογιστώ πριν ώρες, μπορώ μάλιστα να πω χρόνια, αφού κάθε χειμώνα στα δημόσια μαθήματα που δίνω, της γλώσσας μας την ιστορία μελετώ.

Όποιος πάλε θέλει να με διαβάσει για να με κατακρίνει, για να βρει *λάθη*, για να κάμει το δάσκαλο, τον παρακαλώ πρώτα να ρίξει μια ματιά στα επιστημονικά και φιλολογικά μου δοκίμια — στα *Ιστορικά ζητήματα* και στα γαλλικά μου συγγράμματα. Για να με κατηγορήσει, πρέπει πρώτα να δει με τι ιδέα γράφω κι αν ακουλούθησα παντού την ίδια ιδέα ή όχι. Θα με κάμουν παρατήρηση για πολλά πράματα που αποκρίθηκα αλλού, χωρίς μάλιστα να προσμένω την παρατήρηση. Δε θ' απαντήσω και δεύτερη φορά. Δική μου γλώσσα δεν έχω και δεν έφτιαξα γλώσσα, γιατί πλάστης δεν είμαι. Γράφω την *κοινή* γλώσσα του λαού· όταν η δημοτική μας γλώσσα δεν έχει μια λέξη που μας χρειάζεται, παίρνω τη λέξη από την αρχαία και προσπαθώ, όσο είναι

1. Βλ. τον ομηρικό στίχο: «Εἷς οἰωνός ἄριστος ἀμύνεσθαι περί πάτρης», *Ιλιάδα*, Μ 243.

δυνατό, να την ταιριάζω με τη γραμματική του λαού. Έτσι έκαμαν όλα τα έθνη του κόσμου· έτσι θα κάμουμε και μεις. Με φαίνεται που για πρώτη φορά, σ' αυτό το βιβλίο, γράφηκε με κάποια σειρά και ενότητα η γλώσσα του λαού. Προσπάθησα να τη γράψω κανονικά, να φυλάξω τους νόμους της, να προσέξω στη φωνολογία, στη μορφολογία, στο τυπικό και στη σύνταξη της δημοτικής γραμματικής.

Δεν είμαι τόσο νέος, δεν είμαι και τόσο παιδί, για να νομίζω που κατόρθωσα μ' αυτό μου το βιβλίο να λύσω το πρόβλημα που μας βασανίζει όλους. Για να το λύσουμε, χρειάζονται ακόμη πολλά· πρέπει πρώτα ο καθένας να πιάσει να μάθει με τα σωστά του αυτή τη γλώσσα που καταφρονεί χωρίς να την ξέρει, να γίνουμε γραμματικές, να παραδίδεται η αληθινή μας γλώσσα κι όχι μόνο η καθαρεύουσα στα σκολειά και στο Πανεπιστήμιο. Πρέπει μάλιστα να σπουδάξουμε καλύτερα την αρχαία, για να καταλάβουμε την ιστορική αξία της δημοτικής, να τη μελετήσουμε με σέβας και να διούμε που μόνο τη δημοτική είναι δυνατό να καλλιεργήσουμε και να γράψουμε. Προσπάθησα να δείξω που μπορεί κανείς να γράψει αυτή τη γλώσσα και πεζά. Το λέω φανερά και μ' όλη μου την καρδιά· αν το βιβλίο μου δεν είναι καλό, φταίω γω· η γλώσσα μας δε φταίει.

Γραμματική όμως δε θέλησα να κάμω. Το βιβλίο μου άλλο δεν είναι παρά φαντασία και ποίηση. Πήρα πρόφαση το ταξίδι που έκαμα, κοντεύουν τώρα δυο χρόνια, στην Ανατολή και στην Ελλάδα. Πολλοί ταξιδιώτες συνηθίζουν και μας λεν τι έκαμαν τη Δευτέρα και την Τρίτη, τι ώρα έφταξαν και τι ώρα έφυγαν, τι κρασί ήπιαν, πόσα κουνούπια τους δάγκασαν, ποιόνα είδαν εκεί που κατέβηκαν, τι μαλλιά είχαν η νοικοκερά και ο νοικοκύρης του σπιτιού. Έπειτα, σ' ό,τι χώρα κι αν πατήσουν, κάθονται και μας διγούνται τα ιστορικά της. Τέτοια δεν έχω. Ο *guide Joanne*² είναι πολύ πιο χρήσιμος οδηγός από μένα. Κανένα απ' όσα λέω στο βιβλίο μου δε συνέβηκε αλήθεια. Ποτές στη ζωή μου δεν έδωσα μεγάλη προσοχή στ' άτομα· ο άνθρωπος μονάχα, η ιδέα κι ο νους έχουν κάποια αξία στον κόσμο. Τα γενικά ζητήματα είναι τα μόνα σπουδαία ζητήματα. Για τούτο, όπου γράφω το *εγώ*, είναι τύπος ρητορικής· *εγώ* τίποτις δεν είμαι· η εθνική ψυχή κάτι σημαίνει· προσπάθησα να δω πού και πού τι έχει μέσα της αυτή η ψυχή, και μιλώντας για μένα, συλλογιούμαι τους άλλους. Το βιβλίο μου είναι παραμύθι, όχι ταξίδι.

Αυτό θέλησα. Θέλησα και κάτιτις άλλο· να διασκεδάσει ο αναγνώστης μου, κι αν είναι δυνατό να μη με βαρεθεί, ακόμη κι όταν του μιλώ για σοβαρά κι επιστημονικά ζητήματα. Μα πρώτ' απ' όλα θέλησα να μπορέσει ο καθένας να με καταλάβει.

Παρίσι, 1888.

1. Adolphe Joanne (1813 - 1881): Γάλλος γεωγράφος, συντάκτης «οδηγών».

Ερωτήσεις

1. Βρίσκετε ορθή την άποψη του Ψυχάρη ότι γλώσσα και πατρίδα ταυτίζονται; Να την αιτιολογήσετε και να τη συσχετίσετε με την αντίστοιχη φράση του Σολωμού: «Μήγαρις έχω άλλο στον νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» (Διάλογος).

2. Πώς αντιλαμβάνεστε την ομολογία του συγγραφέα: «Δική μου γλώσσα δεν έχω και δεν έφτιαξα γλώσσα, γιατί πλάστης δεν είμαι. Γράφω την κοινή γλώσσα του λαού».

3. Ποιο το βαθύτερο κίνητρο που οδήγησε τον Ψυχάρη στη συγγραφή αυτού του έργου;

4. Ένας μαθητής να παρουσιάσει ολόκληρο «Το Ταξίδι μου» στην τάξη.

Γιάννης Ψυχάρης (1854-1929)

Γλωσσολόγος και κορυφαίος εκπρόσωπος του Δημοτικισμού. Γεννήθηκε στην Οδησό της Ρωσίας και τα πρώτα χρόνια τα έζησε στην Κωνσταντινούπολη. Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε στο Παρίσι, όπου παντρεύτηκε την κόρη του Ερνέστου Ρενάν. Δίδαξε νεοελληνική γλώσσα και φιλολογία στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών του Παρισιού. Το 1888 εξέδωσε Το Ταξίδι μου που θεωρήθηκε ντοκουμέντο μιας ολόκληρης εποχής και αποτέλεσε σταθμό στην πνευματική ζωή του τόπου. Στο έργο αυτό, που είναι ένα κράμα λογοτεχνίας και γλωσσολογίας, ο Ψυχάρης τονίζει την ανάγκη της επικράτησης της δημοτικής γλώσσας στην ποίηση και την πεζογραφία —ιδίως στην πεζογραφία, γιατί διαβάζεται πιο πολύ από το λαό κι έτσι βοηθάει στη γλωσσική του καλλιέργεια. Άλλα πεζογραφήματά του: Τ' όνειρο του Γιαννίρη (1897), Ζωή κι αγάπη στη μοναξιά (1904), Αγνή (1912) κ.ά. Πολλά δημοσιεύματά του γύρω από διάφορα θέματα της πνευματικής ζωής του τόπου έχουν καταχωριστεί στην πεντάτομη σειρά Ρόδα και Μήλα.

Φώτης Φωτιάδης

Το γλωσσικόν ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας αναγέννησις

[απόσπασμα]

Το έργο αυτό του Φωτιάδη είναι το πρώτο στο είδος του, όπου εξετάζεται με τόσο αναλυτικό τρόπο η σχέση παιδείας και γλώσσας. Ο Φωτιάδης υποστηρίζει πως το γλωσσικό είναι ταυτόχρονα θέμα εθνικό και εκπαιδευτικό και χωρίς την καθιέρωση της δημοτικής εκπαιδευτική αναγέννηση δεν μπορεί να υπάρξει. Αυτή θα βοηθήσει το Νεοέλληνα να οδηγηθεί σε μια βαθύτερη και ουσιαστικότερη κατανόηση της πνευματικής μας ζωής και θα τον απαλλάξει από τη δουλική μίμηση ξένων προτύπων.

Να μη νομίσει κανείς πως κατηγορώ τον κοσμοπολιτισμό. Καθόλου. Βλέπω μονάχα πως κάθε έθνος τον εννοεί διαφορετικά και θα επιθυμούσα και το έθνος μας να τον νιώσει πιο σωστά. Δε μου φαίνεται πως το να προσπαθεί κανείς να παίρνει, ως είναι και τα καλά και μεγάλα των ξένων, είναι κοσμοπολιτισμός καλός.

Εδώ δε είν' ο κόμπος. Για ένα έθνος που έχει ιστορία και παράδοση, φιλότιμο κι αξιοπρέπεια, ο κοσμοπολιτισμός θα 'ναι ένα είδος ανταλλαγής. Α δεν έχει ένα έθνος κάτι να παρουσιάσει σ' αυτή την ανταλλαγή, αρπάζει τα ξένα αλλά δουλώνεται, ρουφιέται, εξοντώνεται. Αν έχει κάτι, πρέπει να 'χει και το φιλότιμο και τη θέληση να τα παρουσιάσει αυτά τα δικά του μ' αξιοπρέπεια. Τα ιδιαίτερα του αυτά είναι ο νους κι η καρδιά του λαού του, όπως τα δείχνει φυσικά κι αβίαστα με τη γλώσσα του, τη μουσική του, την ποίησή του, τα έθιμά του. Αυτά πρέπει να τα τιμήσει και να τα καλλιεργήσει, για να παρουσιάσει σαν έθνος που αξίζει τ' όνομά του στην κοσμοπολιτική αυτή ανταλλαγή!

Και λοιπόν κι εμείς μ' αυτά τα δικά μας πρέπει να μορφώνουμε τα παιδιά μας από μικρά. Έτσι θα καλλιεργήσουμε το εθνικό μας Εγώ, και τότες μπορούμε να παρουσιαστούμε μ' αξιοπρέπεια στον Παγκόσμιο Ανθρωπισμό. [...]

Όταν το εκπαιδευτικό σύστημα πιάσει τη θέση του τη σωστή στον κοινωνικό οργανισμό, τότες θ' αρχίσει κι η ενέργειά του όλη κι αλάκερη. Δε θα περιορίζεται πια τότες μόνο στα συντηρητικά έργα, να παίρνει και να περνά στη νέα γενεά όσα οι περασμένες με πείρα και μελέτη απόχτησαν, να ταιριάζει τη νέα γενεά με τους κοινωνικούς τύπους, ως εκεί που τους έφερ' η εξέλιξη η κοινωνική, αλλά τότες θα καταπιαστεί η εκπαιδευτική και μορφωτική ενέργεια κι άλλα έργα προοδευτικά. Θα προσπαθεί να μας οδηγήει σε τύπους ανώτερους: σε τύπους που θα ζητούν να φέρουν την ευτυχία του κοινωνικού οργανισμού αλάκερου.

Και τα ιδανικά αυτά ούτ' άσχετα ούτ' απόλυτα είναι ούτ' άπιαστα.

Δεν προσπαθούμε όλοι μας μέρα νύχτα το καλό για μας, το καλύτερο για τα παιδιά μας; να από πού θα ξεκινήσουμε θετικά και σχετικά. Να η οργανική ορμή. Δεν ξέρομε να την οργανίσουμε για την ωφέλεια του οργανισμού. Δε

μελετήσαμε, δε μάθαμε, δεν προσπαθήσαμε για το σωστό. Ωστόσο ολοένα φωνάζομε «δια την έκκλιση των ηθών, δια την έκκλιση της ιεράς λειτουργίας της Θέμιδος, δια την έκκλιση του θρησκευτικού συναισθήματος».

Μα όταν συλλογιστούμε πως τα κοινωνικά φαινόμενα είναι σ' ακατάπαυτ' αλλαγή, όταν νιώσομε πως αυτό θα πει ότι το υλικό τ' οργανικό ζυμώνεται και πλάθεται' ευκολότερ' από κάθε άλλο, τότες θα καταλάβομε πως δε θα 'ταν κι αδύνατο να κατορθώσομε με τη σωστή μόρφωση και με καιρό να παρουσιάσομε καλύτερες ψυχές μέσα σ' ωραιότερα σώματα! [...]

Πρέπει να νιώσει ο νέος πως ζήτημα γλωσσικό, ζήτημα εκπαιδευτικό, ζήτημα μορφωτικό, ζήτημα υγείας νου και ψυχής, όλ' αυτά τα ζητήματα είναι ένα ζήτημα, και ζήτημα εθνικό.

Πρέπει να μάθει να τιμά το Εγώ του το τωρινό! Καλό είναι να 'χει κανείς μεγάλους προγόνους: καλύτερο είναι να προσπαθεί να τους ξεπεράσει. Πρέπει λοιπόν ο νέος να αρχίσει να τιμά εκείνο που είναι κι εκείνο που έχει, τη γλώσσα του δηλαδή, το νου του, την ψυχή του, την καρδιά του, τα ήθη του, τα έθιμά του, το εγώ του, το εθνικό, το τωρινό. Αυτά πρέπει ν' αγαπά, να καλλιεργεί, αυτά τα τωρινά να τιμήσει και να δοξάσει. Έτσι κι όχι με μαιμούδιές θα τιμήσει και τα περασμένα και τους περασμένους.

Πρέπει ο νέος να νιώσει καλά πως αν ο νους μπορεί να μορφωθεί και με μια ξένη γλώσσα, όμως η ψυχή, η καρδιά δεν μπορεί ν' αποκτήσει εθνική μόρφωση αλλιώς παρά με τη γλώσσα αυτή που μιλεί από μικρός κι αγράμματος!

Ερωτήσεις

1. Τι εννοεί ο συγγραφέας με τη φράση: «Για ένα έθνος που έχει ιστορία και παράδοση, φιλότιμο κι αξιοπρέπεια, ο κοσμοπολιτισμός θα 'ναι ένα είδος ανταλλαγής».
2. Συμφωνείτε με την άποψή του ότι ένα έθνος «αν δεν έχει κάτι να παρουσιάσει... εξοντώνεται»; Ποιος ο ρόλος της γλώσσας στο θέμα αυτό;

Φώτης Φωτιάδης (1849-1936)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε Ιατρική στη Γερμανία και ως το 1922 έζησε στην Πόλη ασκώντας το επάγγελμα του γιατρού. Παράλληλα όμως προς την ιατρική επιστήμη επιδόθηκε και στη μελέτη του γλωσσικού ζητήματος, το οποίο ταύτισε με το εκπαιδευτικό πρόβλημα και την εκπαιδευτική αναγέννηση της χώρας. Για τούτο και θεωρείται ο εισηγητής του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Ο Φωτιάδης είναι επίσης από τους πρώτους που έγραψαν επιστημονικές εργασίες στη δημοτική γλώσσα, αποδεικνύοντας έτσι πως η χρήση της μπορεί να έχει εξίσου καλά αποτελέσματα και στον επιστημονικό λόγο. Ένα τέτοιο επιστημονικό του έργο γραμμένο στη δημοτική είναι και το Έμφυτον θερμόν (1935). Το κήρυγμα του Φωτιάδη επηρέασε τους νεότερους του δημοτικιστές Αλέξ. Δελμούζο, Μανόλη Τριναφυλλίδη κ.ά.

Αλέξανδρος Δελμούζος

Το ανθρωπιστικό ιδανικό

Όπως το κάθε άτομο χρειάζεται ένα σκοπό στη ζωή του για να πάρει νόημα η ζωή αυτή, για να συντονίζει όλες του τις προσπάθειες προς μια ενιαία κατεύθυνση και να το βοηθά εντείνοντας τις δυνάμεις του να γίνεται ολοένα καλύτερο, το ίδιο και ένας ολόκληρος λαός. Αλλιώς, άτομο και λαός αφήνονται στην τύχη και ζουν ζωή της στιγμής, χωρίς προοπτική και ελπίδα για πρόοδο πραγματική. Όπως όμως στο άτομο ο σκοπός της ζωής του είναι δυναμογόνος όταν πηγάζει από μέσα του, από τις δικές του ανάγκες και δυνατότητες, έτσι και για το λαό. Κι αυτόν μπορεί να τον συγκινήσει και τον εμπνεύσει μονάχα ένα ιδανικό που ριζώνει στο δικό του χώμα και στη δική του φυσική ζωή. Ιδανικό δηλαδή που πηγάζει από την ιστορία του και τη ζωντανή του παράδοση, που ταιριάζει με την ψυχολογία του, με τον τόπο του και τις ανάγκες που δημιουργεί.

Τέτοιο ιδανικό βγαλμένο μέσα από το ελληνικό χώμα και την ιστορία του λαού του είναι ο ανθρωπισμός. Ανθρωπισμός θα ειπεί να πλάθουμε ανθρώπους με γερό και ωραίο σώμα, με καθαρό στοχαστικό νου, με δυνατή θέληση και σεβασμό και αγάπη στους συνανθρώπους των. Ανοιχτομάτες που είναι σε θέση να κρίνουν οι ίδιοι υπεύθυνα όσα προβλήματα τους παρουσιάζει η ατομική και ομαδική ζωή τους, χωρίς να παρασύρονται σαν άβουλη αγέλη από τον πρώτο δυνατό ή δημαγωγό της ημέρας· ανθρώπους ικανούς να εξασφαλίζουν οι ίδιοι με την προσωπική τους εργασία τους υλικούς όρους της ζωής των, όσοι χρειάζονται για να κρατιέται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, να καταφάσκουν ελεύθερα τις δεσμεύσεις που επιβάλλει η ομαλή συμβίωση με τους συνανθρώπους των και η προκοπή τους· ικανούς να οργανώσουν τη ζωή της λαϊκής ολότητας όπου ανήκουν έτσι, που και τα άτομα και η ολότητα να προκόβουν και να καλυτερεύουν όλο και περισσότερο το επίπεδο της υλικής και πνευματικής των ζωής· για την προκοπή της να μη ρίχνουν την ευθύνη σε άλλους ή και στην τύχη, παρά να νιώθουν τον εαυτό τους όχι μόνο συνυπεύθυνο με τους φυσικούς ηγέτες αλλά και ως τον κυρίως υπεύθυνο· να βάζουν γι' αυτή κάθε δυνατή προσπάθεια, δίνοντας οι ίδιοι την κατεύθυνση και υπερνικώντας εσωτερικές και εξωτερικές αντίθετες δυνάμεις, και να είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν γι' αυτή όχι μόνο την ησυχία και τη βολή τους παρά στην ανάγκη και τη ζωή τους την ίδια. Ανθρώπους δηλαδή που έχουν υψωθεί από το ζωικό στο ανθρώπινο επίπεδο, που έχουν δουλέψει μέσα τους όσο γίνεται το ανθρώπινο βάθος και που πραγματικά ελεύθεροι στέκουν μόira στη μοίρα τους.

Ανθρωπισμός δε θα ειπεί ισοπέδωση των ατόμων σε μια πολιτεία. Ο κάθε πολίτης έχει βέβαια δικαίωμα να ζήσει και ν' αναπτύξει ελεύθερα τον εαυτό του μέσα στα όρια που επιβάλλουν σε όλους οι δεσμεύσεις για την ομαλή

σα στα όρια που ορίζουν όσες δεσμεύσεις επιβάλλει σε όλα ανεξαιρέτως τα κράτη αυτό το ίδιο ανθρωπιστικό ιδανικό: η ελεύθερη μάλιστα ανάπτυξή τους πλουτίζει ποικιλότητα και υψώνει τη ζωή γενικά της ανθρωπότητας και τον πολιτισμό της.

Ερωτήσεις

1. Με ποιους παράγοντες συσχετίζει τη δημιουργία ιδανικών ο συγγραφέας;
2. Ποια θεωρεί ως βασικά στοιχεία του ανθρωπισμού;
3. Ποιοι οι πραγματικά ελεύθεροι κατά το συγγραφέα;
4. Να σχολιάσετε τη φράση: «Αναγκαία συνέπεια των διαφορών αυτών σε μια πολιτεία καλά οργανωμένη είναι ο καθένας να παίρνει μέσα σ' αυτή τη θέση που του έχει ορίσει το φυσικό του και όχι η κοινωνική και οικονομική θέση του σπιτιού του».
5. Πώς πρέπει να αντιμετωπίζουν τους άλλους λαούς τα άτομα που εμπνέονται από ανθρωπιστικά ιδανικά; Ποια θέση παίρνει πάνω σ' αυτό ο Δελμούζος;

Αλέξανδρος Δελμούζος (1880 - 1956).

Γεννήθηκε στην Άμφισσα και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και Παιδαγωγικά στη Γερμανία. Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης για μια δεκαετία περίπου και ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1910). Υπήρξε κορυφαίος παιδαγωγός και μια από τις πιο αξιόλογες μορφές του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, τον οποίο είδε σαν ένα γενικότερο εθνικό πνευματικό κίνημα. Έσκυψε με πάθος πάνω στα προβλήματα του νέου ελληνισμού κι εργάστηκε για την αναμόρφωση της εθνικής παιδείας. Ο Δελμούζος συνδύαζε θεωρητικό και πρακτικό νου. Ό,τι κυρίως τον χαρακτήριζε ήταν η παιδαγωγική πράξη. Για την πραγμάτωση των απόψεών του οργάνωσε το πρωτοποριακό Παρθεναιγωγείο του Βόλου. Οι νεωτεριστικές του όψεις τάσεις και οι παιδαγωγικές καινοτομίες του τον έφεραν σε αντίθεση με διάφορους αντιδραστικούς κύκλους που και το σχολείο τον ανάγκασαν να κλείσει και τον ίδιο, με αστήρικτες, όπως αποδείχτηκε, κατηγορίες τον οδήγησαν στο δικαστήριο (Εφετείο Ναυπλίου). Αυτές τις εμπειρίες του από το σχολείο του Βόλου ο Δελμούζος τις εκθέτει στο έργο του: «Το κρυφό Σχολείο 1908 - 1911», (1950). Άλλα έργα του και δημοσιεύματα: Οι κλασικοί σε μετάφραση (1916), Προς την εκπαιδευτική αναγέννηση (1919), Δημοτικισμός και Παιδεία (1927), Ο Φώτης Φωτιάδης και το Παιδαγωγικό του έργο (1948), Μελέτες και Πάρεργα (1958) κ.ά.

Δημιουργικός ιστορισμός

(απόσπασμα)

Στη μελέτη αυτή που γράφτηκε το 1916 ο συγγραφέας εξετάζει το πώς θα ήταν δυνατόν οι πολιτισμικές αξίες των κλασικών εποχών να είναι γόνιμες στην εποχή μας. Οι αξίες αυτές, παρατηρεί ο Γληνός, όπως είναι η γλώσσα, οι ηθικές αντιλήψεις, το δικαιο. τα ήθη και έθιμα κτλ., μεταβιβάζονται στους μεταγενέστερους είτε **υποσυνείδητα** είτε **συνειδητά**. Υποσυνείδητη μεταβίβαση των πολιτισμικών αξιών του παρελθόντος γίνεται με την ιστορική συνέχεια από γενιά σε γενιά. Έτσι μεταβιβάζονται ως άμεση κληρονομιά γλωσσικοί, λογοτεχνικοί και εκφραστικοί γενικά τύποι, θρησκευτικές και ηθικές αντιλήψεις καθώς και τεχνικά μέσα. Οι κληρονομημένες αυτές αξίες αποτελούν το συντηρητικό θεμέλιο του πολιτισμού.

Εκτός όμως από την άμεση αυτή και υποσυνείδητη επιβίωση των αξιών του παρελθόντος έχουμε και τη συνειδητή προσπάθεια να ξαναγυρίσουμε σε παλιές αξίες και να τις εκμεταλλευτούμε για το παρόν. Τη συνειδητή αυτή επιστροφή στα περασμένα ο συγγραφέας την ονομάζει **ιστορισμό**. Στην περίπτωση αυτή δε χρειάζεται άμεση συνέχεια. Λαοί που βγαίνουν από τα σκότη της πρωτόγονης ζωής στρέφουν τα μάτια τους στις ανώτερες αξίες του παρελθόντος. Σ' αυτές επίσης στρεφόμεσθε κάθε φορά που οι σύγχρονες αξίες κλονίζονται και περνούν μία κρίση. Υπάρχουν όμως δύο είδη ιστορισμού· το πρώτο που χαρακτηρίζεται ως αυτούσια μεταφορά και μίμηση αξιών είναι ο **άγονος ιστορισμός**. Το δεύτερο είδος το ονομάζει μετουσίωση* αξιών. Εδώ διακόπτουμε την περίληψη, για να δούμε τη συνέχεια της μελέτης:

Το δεύτερο είδος του ιστορισμού, που τ' ονομάσανε μετουσίωση αξιών, φανερώνεται σ' εποχές δημιουργικής ορμής. Κάθε λαός δεν αποτελεί ένα ομοιομορφο σύνολο ατόμων, ούτε επομένως οι συνιστάμενες των κοινωνικών ενεργειών, που τις ονομάσαμε αξίες του πολιτισμού, είναι γεννήματα του συνόλου των ατόμων ενός λαού. Τις περισσότερες φορές είναι δημιουργήματα στενωτέρων ομάδων ή κοινωνικών τάξεων. Μια κοινωνική τάξη, που έχει την ηγεμονία μέσα στο σύνολο, όσο και αν έχει κοινές τις ρίζες και αντλεί στοιχεία από το σύνολο, δημιουργεί ή συντηρεί τις αξίες του πολιτισμού αυτή κατά έναν τύπο σύμφωνο με τα συμφωντά της, τις επιδράσεις που δέχεται και την πλαστική της δύναμη. Οι γερασμένες λοιπόν κοινωνικές τάξεις κρατιούνται στα περασμένα κατά το πρώτο είδος του ιστορισμού και όσο ο υπόλοιπος λαός από αδυναμία δεν κατορθώνει να σπάσει τα δεσμά, που του βάνει η κυρίαρχη τάξη του, μένει στάσιμος και παρουσιάζει ως σύ-

μετουσίωση· μεταβολή της ουσίας, αφομοίωση.

νολο την εικόνα που δώσαμε παραπάνω, όταν επικρατεί ο νοσηρός ιστορισμός. Το ίδιο συμβαίνει και με λαούς νέους, που όταν πρωτοήρθαν σ' επαφή με ανώτερο πολιτισμό, δέχτηκαν την επίδρασή του και υποτάχτηκαν σ' έναν ψυχικό κόσμο ανώτερο με όλες τις αντιπροσωπευτικές του αξίες. Έτσι λ.χ. οι γερμανικοί λαοί άμα ήρθαν σ' επαφή με το ρωμαϊκό κόσμο. Άμα όμως μια υποταγμένη κοινωνική τάξη, παίρνοντας σιγά σιγά στα χέρια οικονομική βάση ανεξάρτητη και επομένως και δύναμη και ολοένα μεγαλύτερη συνείδηση του εαυτού της, τείνει να κυριαρχήσει αυτή μέσα στο σύνολο του λαού, ή άμα ένα έθνος ωριμάζοντας ολοένα περισσότερο πάρει συνείδηση του εγώ του απέναντι του ξένου ψυχικού κόσμου, που τον κυριάρχησεν ως τώρα, τότε όλες οι δημιουργικές δυνάμεις ξυπνούν και οι προσπάθειες τείνουν να διαμορφώσουν αξίες, που να εκφράζουν ικανοποιητικά τις ορμές και τις ψυχικές ανάγκες καθώς και τα συμφέροντα της τάξης ή του έθνους, που ανεβαίνει.

Αυτές είναι οι εποχές των κρίσεων, που παλαιοί πολιτισμοί και γερασμένες αξίες κλονίζονται και νέοι κόσμοι γεννιούνται. Τα κινήματα μάλιστα αυτά, όταν συντρέχουν οι ιστορικοί όροι, παίρνουν πολύ πλατύτερη έκταση, ξεπερνούν τα σύνορα λαών και εθνών, απλώνονται σε μεγάλο μέρος ή και στο σύνολο του πολιτισμένου κόσμου και γίνονται παγκόσμια, με την περιορισμένη έννοια που δίνομε στο παγκόσμιο, κλείνοντάς το κάθε φορά μέσα στα όρια της πολιτισμένης ανθρωπότητας. Έτσι λ.χ. το ρωμαϊκό κράτος είχε πλάσει τους κατάλληλους όρους για να ξαπλωθεί σ' όλο τον πολιτισμένο κόσμο η μεγάλη ηθική και πνευματική κρίση, απ' όπου πήγασε ο χριστιανισμός. Έτσι επίσης στην εποχή της *Αναγέννησης* υπήρχαν οι κατάλληλοι ιστορικοί όροι για ν' απλωθεί το κίνημα, που φέρνει τ' όνομα τούτο, σ' όλη σχεδόν τη δυτική Ευρώπη.

Σε τέτοιες λοιπόν εποχές δημιουργικής ζύμωσης φανερώνεται πρώτα μια αντίθεση έντονη προς τα καθιερωμένα καθεστώτα, προς την παράδοση, προς τις αντιπροσωπευτικές αξίες, που ως τότε κυριαρχούσαν. Αυτές φαίνονται κενές, πενιχρές, δεν ανταποκρίνονται πια στις ψυχικές ανάγκες των ανθρώπων, είναι δεσμά που πρέπει να σπάσουν. Κάτι νέο πρέπει νά 'ρθει, κάτι καλύτερο, κάτι απολυτρωτικό, και φυσικά ορμούν οι ανώτεροι άνθρωποι κάθε λαού, για να βρουν την έκφραση αυτού του νέου.

Τότε δύο πράγματα είναι δυνατά να συμβούν.

Α) Απαρνιούνται οι άνθρωποι ολωσδιόλου την καθιερωμένη παράδοση. Όλος ο ως τότε πολιτισμός χαρακτηρίζεται νοσηρό γέννημα, παραστράτημα του ανθρώπου από τη φύση. Ξαναγύρισμα στη φύση, αναγνώριση απόλυτη των ειδολογικών* δυνάμεων του ανθρώπου, ανεξάρτητα και αντίθετα προς κάθε καθιερωμένη έκφραση είναι τα χαρακτηριστικά σημάδια των εποχών

ειδολογικός: αυτός που αναφέρεται στο είδος.

αυτών. Νατουραλισμός,* ορθολογισμός,* απόλυτος συγχρονισμός είναι οι όροι, που εκφράζουν μια τέτοια κατάσταση. Χαρακτηριστικός τύπος τέτοιας εποχής ο δέκατος όγδοος αιώνας στη δυτική Ευρώπη. Και ονομάζουμε την τάση αυτή απόλυτο συγχρονισμό, γιατί φυσικά η τέλεια απάρνηση κάθε αξίας δημιουργημένης ως τότε είναι εικονική. Οι ζωντανές αξίες του παρόντος και το παρελθόν που ζει μέσα σ' αυτές αποτελούν αναπόσπαστο και αναφαίρετο στοιχείο της ψυχικής ζωής των ανθρώπων.

Έτσι ο Ρουσσό* κηρύχνοντας την απάρνηση του πολιτισμού και την επιστροφή στη φύση κρατά λ.χ. τη γλώσσα, τη γαλλική γλώσσα του καιρού του, που είναι καταστάλαγμα ψυχικής εξέλιξης μακρόχρονου πολιτισμού και άπειροι θησαυροί και αξίες κληρονομημένες από τα περασμένα ζουν μέσα της.

Β') Συχνότερα όμως η δημιουργική ζύμωση δεν παίρνει το δρόμο τούτο, δεν είναι τέτοια η πεποίθηση των ανθρώπων στο εγώ τους, στο «φυσικό και έμφυτο λόγο», που κηρύσσεται από τους ορθολογιστές ως μόνος οδηγός. Συχνότερα η ζήτηση του νέου στρέφεται στα περασμένα και πριν να βρει την ιδιότυπη έκφραση, που θα ικανοποιήσει ολοκληρωτικά τις ανάγκες του παρόντος, αναζητά στο παρελθόν τις ιδανικές αξίες, που είναι οι συγγενέστερες και επομένως οι σχετικά ικανοποιητικότερες για τις σύγχρονες ορμές, και προσπαθεί σ' αυτές να ξεχύσει τη δημιουργική πνοή ή αυτές ν' αφομοιώσει και απ' αυτές να πάρει τα στοιχεία για να πλάσει τις νέες αξίες. Τότε το παρελθόν γίνεται σπέρμα ζωογόνο για το παρόν, βοηθεί τη διαμόρφωσή του, δίνει ιδανικά παραδείγματα και όχι καλούπια, που να πρέπει αυτούσια να επιβληθούν και να συντρίψουν κάθε ορμή. Αυτές είναι αληθινά δημιουργικές εποχές και το είδος του ιστορισμού, που φανερώνεται σ' αυτές είναι ο δημιουργικός ιστορισμός, δηλ. ο αρμονικός συνδυασμός των αξιών του παρελθόντος με τις δυνάμεις και τις ορμές του παρόντος, έτσι που και τα περασμένα να δίνουν κάθε στοιχείο, που μπορεί να χρησιμεύει για ιδανικό παράδειγμα και ν' αφομοιώνεται από το παρόν και η σύγχρονη ορμή ν' απλώνεται άνετα και να εξυψώνεται τα δικά της στοιχεία σε αξίες πολιτισμού όσο μπορεί περισσότερο ικανοποιητικές για τις σύγχρονες ψυχικές ανάγκες.

Αυτή είναι και η μόνη σωστή έννοια του κλασικισμού.

Εννοείται ότι η δημιουργική ζύμωση, όπως την περιγράψαμε παραπάνω, μπορεί να έχει γενικότερο ή πιο περιορισμένο χαρακτήρα, μπορεί ν' αποβλέπει σε όλα τα είδη των αξιών του πολιτισμού ή σε μερικά απ' αυτά. Το συχνότερο μάλιστα είναι ότι ποτέ δε φανερώνεται ταυτόχρονα μια γενική και

νατουραλισμός: ως φιλοσ. όρος σημαίνει το σύστημα εκείνο που αποδίδει τα πάντα στη φύση ως πρώτη αρχή.

ορθολογισμός: η φιλοσ. θεωρία που υποστηρίζει ότι όλα μπορούν να εξηγηθούν με τη βοήθεια του ορθού λόγου, δηλ. με μέσο τη λογική που διαθέτει ο άνθρωπος.

Ρουσσό (Zan-Zak, 1712-1778). Γάλλος συγγραφέας και φιλόσοφος που κήρυξε ανάμεσα στα άλλα και την ανάγκη να επιστρέψει ο άνθρωπος στη φύση, δηλ. σε ένα φυσικότερο τρόπο ζωής.

πολύμερη δημιουργία, αλλά μια κύρια γραμμή, που πότε είναι θρησκευτική, πότε πολιτειακή, πότε κοινωνική, πότε λογοτεχνική, πότε καλλιτεχνική, πότε βιοτεχνική. Έμμεσα όμως πάλι και είτε ταυτόχρονα είτε σε μια αλληλουχία όχι πολύ μακρόχρονη, η δημιουργία σ' ένα επίπεδο δεν αφήνει αδιάφορα και μερικά άλλα συγγενή.

Παραδείγματα τέτοιου ιστορισμού μας δίνει πάλι πρώτα πρώτα η γλώσσα, που επειδή είναι το κυριότερο εκφραστικό μέσο του ψυχικού κόσμου, γίνεται συνθηθέστερα το όργανο των δημιουργικών κινήσεων. Έτσι λ.χ. όταν οι λαοί της δυτικής Ευρώπης έφτασαν σε συνείδηση του εγώ τους και πολεμώντας τη λατινική παράδοση κινήθηκαν να δημιουργήσουν ιδιότυπο πολιτισμό, αισθάνθηκαν την ανάγκη να υψώσουν τις εθνικές ή μητρικές τους γλώσσες σε όργανα εκφραστικά των ψυχικών αναγκών τους. Οι λογοτέχνες, οι κοινωνικοί και θρησκευτικοί μεταρρυθμιστές καλλιέργησαν τις περιφρονημένες ως τότε γλώσσες, που μόνο τις μιλούσαν ή τις χρησιμοποιούσαν στο λαϊκό τραγούδι. Ταυτόχρονα όμως έχουμε και ένα άνθισμα του κλασικισμού, με ιδανικό ως προς το γλωσσικό μέρος την καλλιπέια, την eloquentiam.

Ο τέτοιος κλασικισμός στάθηκε χρησιμότητας στη διάπλαση όλων των γλωσσών και των νεολατινικών και των αγγλοσαξωνικών και των σλαβικών ακόμη. Γιατί η καλλιπέια, που τα πρότυπά της τ' αναζητούσαν στους κλασικούς συγγραφείς της Ρώμης και των Αθηνών, συνειδητά ή υποσυνείδητα βοήθησε τη διαμόρφωση των γλωσσών αυτών, τις πλούτιζε με εκφραστικούς τρόπους, τους μετέδινε αρετές του ύφους, ακρίβεια, αποχρώσεις, λεπτότητα, σαφήνεια. Έτσι έγιναν οι κλασικοί των Αθηνών και της Ρώμης το σχολείο των μεγάλων συγγραφέων και αυτή την έννοια είχε όχι μόνο τότε μα και αργότερα στη Γερμανία του Γκαίτε λ.χ. και έχει και σήμερα ακόμη ο σωστός γλωσσικός κλασικισμός για όλα τα πνεύματα που κήρυξαν την ανεκτίμητη αξία του.

Ερωτήσεις

1. Αφού μελετήσετε προσεχτικά την περίληψη που περιέχεται στο εισαγωγικό σημείωμα να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις: α) Πώς μεταβιβάζονται στους μεταγενέστερους οι πολιτισμικές αξίες του παρελθόντος; β) Τι ονομάζει ο συγγραφέας ιστορισμό και σε ποια είδη τον διακρίνει;

2. Πότε μια κοινωνική τάξη ή ένα έθνος μπορεί να διαμορφώσει νέες αξίες και τι εκφράζουν οι αξίες αυτές;

3. Ποιες εποχές ονομάζει ο συγγραφέας «εποχές κρίσεων» και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους;

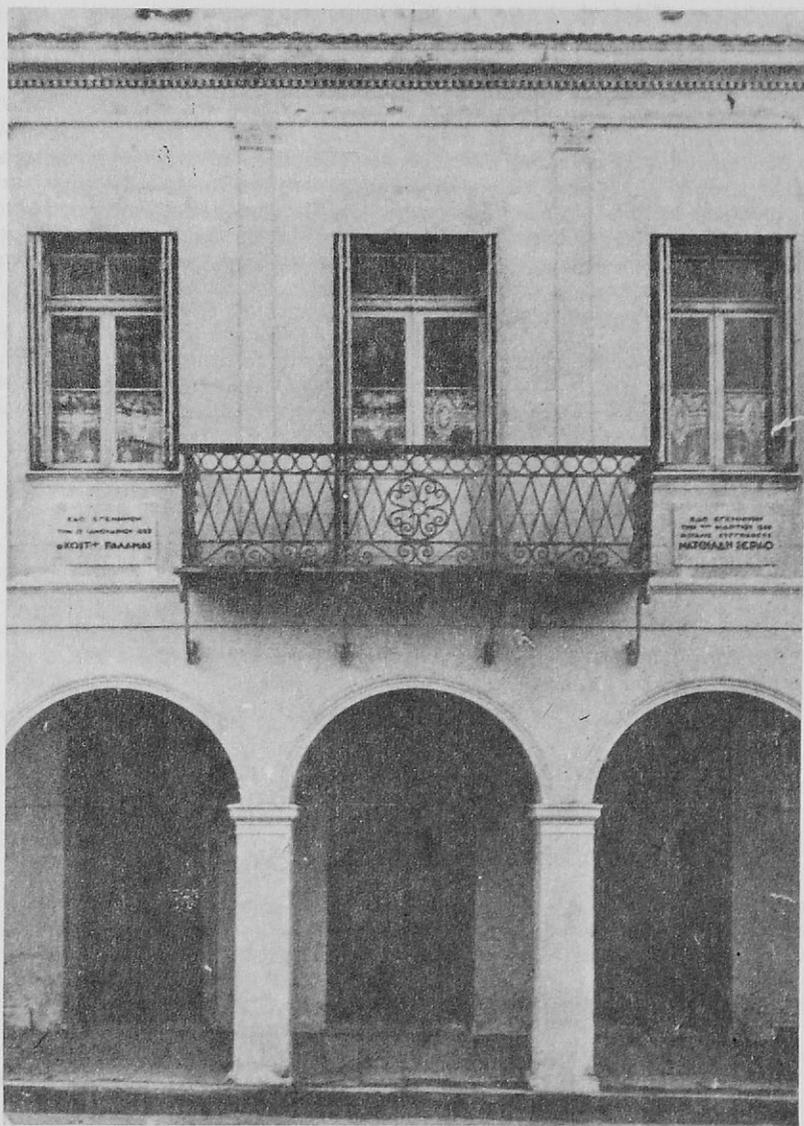
4. Τι είναι κατά το συγγραφέα ο δημιουργικός ιστορισμός;

5. Μπορούμε να κατατάξουμε και το πνευματικό κίνημα του δημοτικισμού στο δημιουργικό ιστορισμό; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. (Να βασίσετε την απάντησή σας στην προσεχτική μελέτη του κειμένου, στην εισαγωγή της ενότητας και σε ό,τι άλλο σχετικό γνωρίζετε για το δημοτικισμό).

Δημήτρης Γληνός (1882-1943)

Κοινωνιολόγος και εκπαιδευτικός με βαθύ φιλοσοφικό στοχασμό και καθαρή σκέψη, κατέχει μια από τις πρώτες θέσεις στην ιστορία των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων. Γεννήθηκε στη Σμύρνη και ύστερα από μεταπτυχιακές σπουδές που έκανε στη Γερμανία εγκαταστάθηκε το 1911 στην Ελλάδα και αγωνίστηκε για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ήταν μέλος του Εκπαιδευτικού Ομίλου και συνέταξε τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913. Προσχώρησε στην Επανάσταση της Θεσσαλονίκης και πρωτοστάτησε μαζί με τον Αλέξ. Δελημούζο και το Μαν. Τριανταφυλλίδη στην Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1917 από τη θέση του Γεν. Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας. Αργότερα ίδρυσε την Ανώτερη Γυναικεία Σχολή και την Παιδαγωγική Ακαδημία, όπου δίδαξε κοινωνιολογία και ιστορία. Μετά τη διάσπαση του Εκπαιδευτικού Ομίλου το 1926 ιδρύει το περιοδικό Αναγέννηση. Για τις πολιτικές του ιδέες εξορίστηκε από το δικτατορικό καθεστώς του Μεταξά και πέθανε κατά την κατοχή στην Αθήνα. Έργα του: Έθνος και Γλώσσα (1915, 1922), Δημιουργικός Ιστορισμός (1920), Η κρίση του δημοτικισμού (1923), Ένας άταφος νεκρός (1925), μετάφραση με εισαγωγή του Σοφιστή του Πλάτωνα. Μετά το θάνατό του εκδόθηκαν Η τριλογία του πολέμου και Οι εκλεκτές σελίδες.

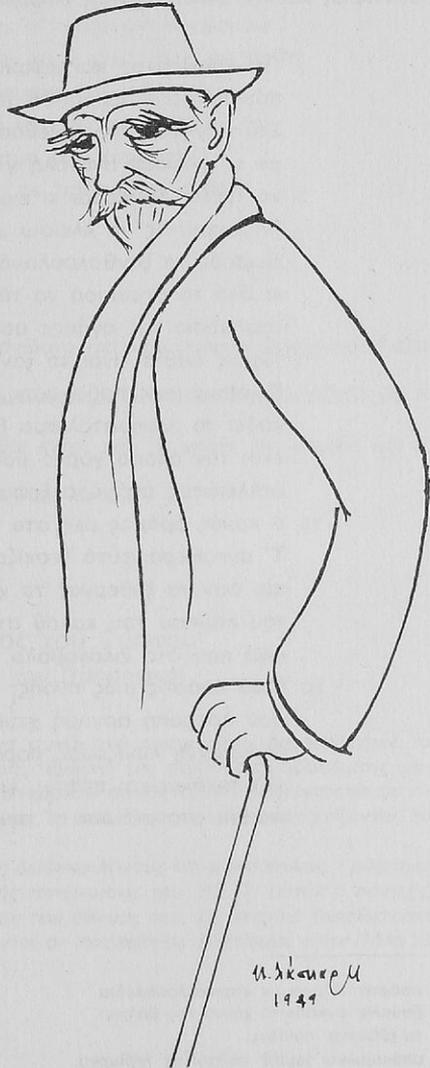

Το σπίτι όπου γεννήθηκε ο Παλαμάς, στην Πάτρα.

Κωστής Παλαμάς

(1859-1943)

Γεννήθηκε στην Πάτρα από γονείς Μεσολογγίτες. Σε ηλικία επτά χρονών έμεινε ορφανός από μητέρα και πατέρα, οπότε τον πήρε υπό την προστασία του στο Μεσολόγγι ο θείος του Δημήτριος Παλαμάς. Το 1876 ήρθε στην Αθήνα, για να σπουδάσει Νομικά· γρήγορα όμως τα εγκατέλειψε, για να αφοσιωθεί στην ποίηση. Άρχισε να δημοσιεύει ποιήματα σε διάφορα έντυπα της εποχής και κυρίως στα πρωτοποριακά φύλλα Ραμπαγάς* και Μη Χάνεσαι. Είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος της λεγόμενης «γενιάς του '80». Κυριάρχησε για πολλά χρόνια στην πνευματική ζωή του τόπου και άσκησε μεγάλη επίδραση στους κατοπινούς ποιητές. Στο έργο του συντηρείται ολόκληρος ο ελληνισμός από την αρχαιότητα ως την εποχή του. Η πρώτη ποιητική συλλογή του Παλαμά, Τραγούδια της πατρίδος μου, εκδόθηκε το 1886. Ακολούθησαν: Ίαμβοι και Ανάπαιστοι (1897) και Ο Τάφος (1898). Το 1899 έλαβε μέρος στον πρώτο Φιλαδέλφειο Ποιητικό διαγωνισμό και τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο. Άλλες ποιητικές συλλογές: Η Ασάλευτη Ζωή (1904), Ο δωδεκάλογος του Γύφτου (1907), Η Φλογέρα του Βασιλιά (1910), Οι καημοί της Λιμοθάλασσας (1912) κτλ. Ασχολήθηκε επίσης με την πεζογραφία και το θέατρο και διακρίθηκε ως κριτικός της λογοτεχνίας.

Το πανηγύρι στα σπάρτα

*Το ποίημα που ακολουθεί είναι από τη συλλογή **Ασάλευτη Ζωή**. Ανήκει σ' ένα κύκλο ποιημάτων με το γενικό τίτλο **Γυρισμός**, όπου κυριαρχεί το μοτίβο του πόνου, της αδυναμίας και της ανικανοποίητης επιθυμίας.*

- Για κοίτα πέρα και μακριά τί πανηγύρι
που πλέκουν τα χρυσά τα σπάρτα στο λιβάδι!
Στο πανηγύρι το πανεύοσμο απ' τα σπάρτα*
με τη γλυκιάν ανατολή γλυκοξυπνώντας
- 5 να τρέξω βούλομαι κι εγώ στο πανηγύρι,
θησαυριστής να κλείσω μες στην αγκαλιά μου
σωρούς τα ξανθολούλουδα και τα δροσάνθια,
κι όλο το θησαυρό να τότε σπαταλέψω
στα πόδια της αγάπης μου και της κυράς μου.
- 10 Όμως βαθιά είναι το ξανθόσπαρτο λιβάδι.
Κι όπως μιας πρόσχαρης ζωής είκοσι χρόνων
κόβει το λευκοστόλισμα θανάτου λύπη,
έτσι τον άκοπο γοργό μου κόβει δρόμο
ατέλειωτος ανάμεσα ξεφυτρωμένος
- 15 ο κακός δρόμος μες στα βάλτα και στα βούρλα.*
Τ' αγκαθερά φυτά ξεσκίζουνε σα νύχια
και σαν τα ξόβεργα* το χώμα παγιδεύει
του κάμπου του κακού στα βούρλα και στα βάλτα,
εκεί που στο φλογοβόλο το αψύ του ήλιου
- 20 (πού δρόσος μιας πνοής; πού σκέπασμα ενός δέντρου;)
σαν αστραπή αργυρή χτυπάει τα μάτια η άρμη.
Λιγοψυχώ, λυγίζομαι, παραστρατίζω,
κι αποκάνω και πέφτω, κι αποκαρωμένος*
βιώθω στο μέτωπο τ' αγκάθια, και στα χείλια

σπάρτα: θάμνοι με κίτρινα λουλούδια.

βούρλα: αγκαθωτά χόρτα του βάλτου.

τα ξόβεργα: παγίδες.

αποκαρώνω (ομαι): πέφτω σε λήθαργο.

- 25 νιώθω την πίκρα της αρμύρας, και στα χέρια
νιώθω τη γλίνα* της νοτιάς, και στα ποδάρια
νιώθω το φίλημα του βάλτου, και στα στήθη
νιώθω το χάιδεμα του βούρλου, νιώθω εντός μου
τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου.
- 30 (Ω! πού είσαι, αγάπη και κυρά μου;) Και σε βάθη
δειλινών πορφυρών, πλούσια ζωγραφισμένων,
το πανηγύρι που χρυσά τα σπάρτα πλέκουν,
το πανηγύρι το πανεύοσμο στα σπάρτα,
με βλέπει, με καλεί, και με προσμένει ακόμα.

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής έχει μπροστά του ένα ολάνθιστο τοπίο με σπάρτα: πώς αντιδρά στη θέα του;
2. Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη συσσωρευση ρημάτων στους στίχους 22-23 και τι με την επανάληψη του ρήματος **νιώθω**;
3. Να σχολιάσετε τους στίχους: «νιώθω εντός μου τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου».
4. Να συσχετίσετε τους στίχους 5, 10, 22 και 34.

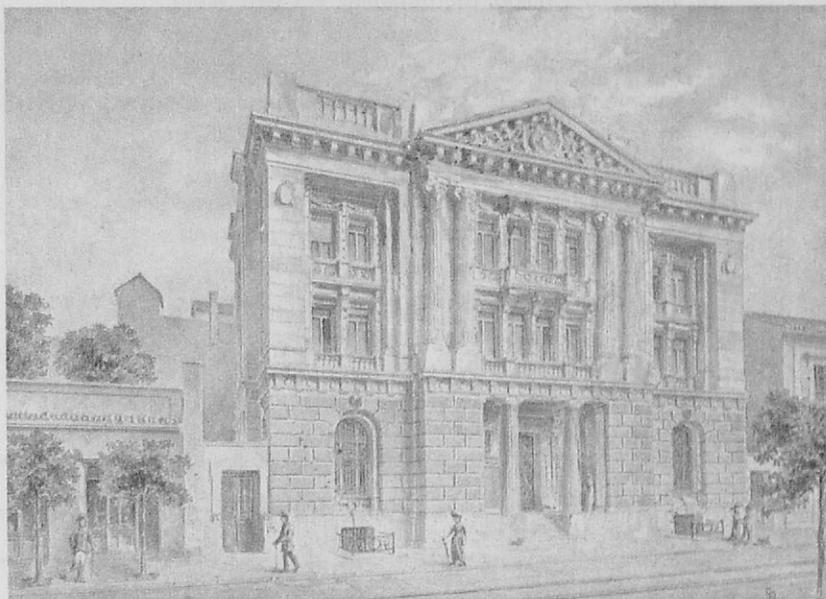
Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου

(απόσπασμα από τον *Προφητικό*)

Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου είναι ένα συνθετικό ποίημα που δημοσιεύτηκε το 1907. Σ' αυτό ο Γύφτος παρουσιάζεται ως σύμβολο της ελεύθερης, αδούλτης ψυχής και της δημιουργικής δράσης που δε σταματάει πουθενά, δεν υποτάσσεται σε τίποτε, αλλά προχωρεί συνεχώς γκρεμίζοντας τα παλιά και τα σάπια και χτίζοντας τα καινούρια και τα γερά.

Ο Προφητικός είναι ο όγδοος από τους δώδεκα λόγους και ο πιο παλιός. Γράφτηκε το 1899, δηλαδή την επαύριο της εθνικής ταπείνωσης του '97. Σ' αυτόν ο ποιητής, βαθιά πληγωμένος, εκφράζει τη συνείδηση του έθνους του. Το σκηνικό τοποθετείται στο Βυζάντιο και τα γεγονότα μετατρέπονται σε προφητείες. Βλέπουμε στην Πόλη το

*γλίνα: λάσπη.

Αθήνα, Νεοκλασικό κτίριο.

βασιλιά να διασκεδάξει, να παίρνει μέρος σε αγώνες σαν άλλος Νέρωνας και να αποθεώνεται από τους κόλακες και τους αυλόδουλους. Ο Τούρκος πλησιάζει, αλλά όλοι μένουν αδιάφοροι, παραδομένοι στη διαφθορά. Κανένας δεν ακούει τη φωνή των ακριτών. Ο ποιητής-προφήτης τα βλέπει όλ' αυτά, αγανακτεί και προλέγει το χαμό της πολιτείας. Ο πόνος του για τον ξεπεσμό και το κατάντημα που βλέπει, φτάνει ως τα όρια της απελπισίας και από κει αναδύεται ένα όραμα ελπίδας και αισιόδοξο μήνυμα εθνικής αναγέννησης.

Μες τις παινεμένες χώρες, Χώρα
παινεμένη, θα 'ρθει κι η ώρα,
και θα πέσεις, κι από σέν' απάνου η Φήμη*
το στερνό το σάλπισμά της θα σαλπίσει
5 σε βοριά κι ανατολή, νοτιά και δύση.
Πάει το ψήλος σου, το χτίσμα σου συντρίμι.

Φήμη: Θεότητα των Ελλήνων και των Ρωμαίων, προσωποποίηση των διαδόσεων και αγγελιαφόρος των νικών.

Θά 'ρθει κι η ώρα· εσένα ήταν ο δρόμος
σε βοριά κι ανατολή, νοτιά και δύση,
σαν το δρόμο του ήλιου· γέρνεις· όμως
10 το πρωί για σε δε θα γυρίσει.

Και θα σβήσεις καθώς σβήνουνε λιβάδια
από μάισσες* φυτρωμένα με γητείες*
πιο αλαφρά του περασμού σου τα σημάδια
κι από τις δροσοσταλαματιές·
15 θα σε κλαίν' τα κλαποπούλια στ' αχνά βράδια
και στα μνήματα οι κλωνόγυρτες ιτιές.

.....
Και θα φύγεις κι απ' το σάπιο το κορμί,
ω Ψυχή* παραδαρμένη από το κρίμα,
και δε θά 'βρει το κορμί μια σπιθαμή
20 μες στη γη για να την κάμει μνήμα,
κι άθαφτο θα μείνει το ψοφίμι,
να το φάνε τα σκυλιά και τα ερπετά,
κι ο Καιρός μέσα στους γύρους του τη μνήμη
κάποιου σκέλεθρου πανάθλιου θα βαστά.

25 Όσο να σε λυπηθεί
της αγάπης ο Θεός,
και να ξημερώσει μιαν αυγή,
και να σε καλέσει ο λυτρωμός,
ω Ψυχή παραδαρμένη από το κρίμα!
30 Και θ' ακούσεις τη φωνή του λυτρωτή,
θα γδυθείς της αμαρτίας το ντύμα,
και ξανά κυβερνημένη κι αλαφρή,
θα σαλέψεις σαν τη χλόη, σαν το πουλί,
σαν τον κόρφο το γυναίκειο, σαν το κύμα,

μάισσες· μάγισσες.
γητεία· μάγια.
Ψυχή· εννοεί της χώρας.

35 και μην έχοντας πιο κάτω άλλο σκαλί
να κατακυλήσεις πιο βαθιά
στον Κακού τη σκάλα,—
για τ' ανέβασμα ξανά που σε καλεί
θα αιστανθείς να σου φυτρώσουν, ω χαρά!
40 τα φτερά,
τα φτερά τα πρωτινά σου τα μεγάλα!

Ερωτήσεις

1. Να μελετήσετε το πρώτο απόσπασμα. α) Για ποια χώρα μιλάει ο ποιητής; β) Πώς τη χαρακτηρίζει και γιατί; γ) Τι προφητεύει;
2. Να μελετήσετε το δεύτερο απόσπασμα. α) Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής; β) Τι σημαίνει η φράση «παροδαρμένη από το κρίμα»; γ) Ποιο είναι το τελικό μήνυμα;
3. Ποιος είναι ο στόχος του ποιητή στον Προφητικό και ποια είναι η τεχνική που χρησιμοποιεί;
4. Ποια στοιχεία συνθέτουν τον προφητικό τόνο του αποσπάσματος;
5. Στο απόσπασμα εύκολα δυο διαφορετικές ψυχικές διαθέσεις του ποιητή. Ποιες είναι αυτές και πώς δικαιολογείται η καθेमιά;

Σατιρικά Γυμνάσματα

Τα Σατιρικά Γυμνάσματα είναι δυο σειρές ποιημάτων. Η πρώτη σειρά αποτελείται από 20 ποιήματα που γράφτηκαν το 1907 και δημοσιεύτηκαν τον επόμενο χρόνο στο περιοδικό **Νουμάς**. Η δεύτερη σειρά αποτελείται από 24 ποιήματα που γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν στο Νουμά το 1909, σχεδόν ταυτόχρονα με το κίνημα στο Γουδί. Η σάτιρα του Παλαμά δεν είναι λεπτή ειρωνεία, ούτε ευφυολογία, ούτε απλή και ανώδυνη κριτική. Δεν είναι ούτε κοινωνική σάτιρα, όπως του Λασκαράτου. Είναι μια σάτιρα που κρατάει μαστίγιο και χτυπάει σκληρά την πολιτική κατάσταση και, τις κίβδηλες αξίες της εποχής. Είναι πικρός σαρκασμός που βγαίνει από την οργή και την αγανάκτηση του ποιητή και προσπαθεί να ξυπνήσει τις ναρκωμένες συνειδήσεις των συμπολιτών του. Ο ίδιος ο ποιητής γράφει: «Τα Σατιρικά Γυμνάσματα ενώ αρχίζουν με την πρόθεση να χτυπήσουν πρόσωπα και αντικείμενα σε ορισμέν' απάνου συνταρακτικά ζητήματα πολιτικά και κοινωνικά, προχωρούν, τραβούν σε στοχαστικές γενικότητες και υπονοητικές εικόνες». Τα δυο σατιρικά που ακολουθούν είναι το 3 και το 5 της δεύτερης σειράς.

Αθήνα - γλωσσική 1907

Πορτογαλικά γράμματα

.....

υπερτιμωμένο

μεγαλολατίνικη, διαζευκτική
για διαβήκη και το έργο λαλο, και
διαζευκτική ή γοργά στα κείναι κείνη
έργο ^{όχι βιβλίο} (σάρα σένω), εικαίνα εικό

φύλο [...]

έχρασε γαλάτα για αραμίνα σκε-
τάλεια από το βασίλειο λατινική
γναίκα. όλα κείναι δόσαντο
μαζα, διαζευκτική κείναι κείνη
να λαίρινα σάνο γάση.

Δηλ. φασίλα εγείραση
κί παρασεί.

3. Αμνηστώ

Ζαγάρια* και τσακάλια και κοκόροι
σηκωτοί κάθε τόσο στο ποδάρι
μόρτηδες,* λούστροι, αργοί,* λιμοκοντόροι*

Στον αφέντη χαρά που τους λανσάρει!*

Και ποια είναι τα σωστά ποια τα μεγάλα
που την ορμή τούς δίνουν και τη χάρη;

Προδότες οι Τρικούπηδες.* Κρεμάλα!
Κι οι Ψυχάρηδες,* Γιούχα!* Πλερωμένοι.
Να η Ελλάδα! Αρσακιώτισσα* δασκάλα,

με λογιότατους* παραγομισμένη.
Κι ο Ρωμιός,* Αφερίμ!* Μυαλό; Κουκούτσι.
Από τον καφενέ στην Πόλη μπαίνει

του ναργιλέ κρατώντας το μαρκούτσι.*

Ζαγάρι: κυνηγητικό σκυλί· μετφ. τιποτένιος άνθρωπος.

μόρτης: αλήτης, μάγκας.

αργός: αυτός που δεν κάνει τίποτε, που ζει χωρίς δουλειά.

λιμοκοντόρος: νέος που ενώ δεν έχει να φάει φροντίζει να ντύνεται κομψά και να επιδεικνύεται.

λανσάρω: εμφανίζω, αναδεικνύω κάποιον ή κάτι (Γαλ. λέξη).

Τρικούπης: πρόκειται για το Χαρίλαο Τρικούπη (1832-1896) που διετέλεσε πολλές φορές πρωθυπουργός και θεωρείται από τους πιο επιτυχημένους παλιούς πολιτικούς.

Ψυχάρης: ο μαχητικός ηγέτης του δημοτικισμού. Τρικούπης και Ψυχάρης: ο πειστής εννοεί γενικά όλους όσους προσπαθούν να θεμελιώσουν κάτι καλό και σωστό στον τόπο.

γιούχα: επιφώνημα αποδοκίμασης.

Αρσακιώτισσα: του Αρσακείου. Εκπαιδευτικό ίδρυμα θηλέων, γνωστό για τις συντηρητικές του τάσεις.

λογιότατους: εδώ ειρωνικά: ο σχολαστικός μελετητής των συγγραμμάτων.

ρωμιός: ο Έλληνας.

αφερίμ: τουρκ. λέξη· επιφώνημα· μπράβο, εύγε (ειρωνικά).

μαρκούτσι: ο μακρύς ευλύγιστος σωλήνας που κρατούν αυτοί που καπνίζουν ναργιλέ.

Ο Θάνατος του Παλαμά

β'

Οι βωμοί συντριμμένοι και σβησμένα¹
τα πολυκάντηλα όλα της λατρείας.
Ούτ' η Αθηνά,² πολεμική παρθένα,

1. Οι βωμοί... σβησμένα: Παράβαλε το στίχο **Σβησμένες όλες οι φωτιές οι πλάστρες μες στη χώρα από τη Φλογέρα του Βασιλιά**.
2. Αθηνά, Παναγία: Ο ποιητής εννοεί ότι έχουν χαθεί και οι αρχαίες και οι χριστιανικές θεότητες, ότι δηλαδή οι άνθρωποι του καιρού δεν εμπνέονται πια ούτε από το αρχαίο ούτε από το χριστιανικό αγωνιστικό πνεύμα.

και μήτε η ευλογία της Παναγίας.
Σ' αρχαία και νέα, παλάτια και ρημάδια*
τ' άδειο παντού· το κρύο της αθεΐας.

Σαν αγριμιών και σαν αρνιών κοπάδια
ζουν οι ζωές, τρων, τρώγονται και πάνε.
Κι απάνου απ' όλα των θεών τα βράδια¹

υπέρθεα ξωτικά* φεγγοβολάνε
μακριά από μας Ιδέα και Επιστήμη.
Βάρβαροι σε ναούς τις προσκυνάνε.

Τ' άτι σου ακόμα μας πατά, Μπραίμη!

Ερωτήσεις

1. Στο πρώτο ποίημα: α) Σηκωτοί κάθε τόσο στο ποδάρι. Ποιοι είναι αυτοί; Τι φανερώνουν οι χαρακτηρισμοί του ποιητή; Ποιος τους ξεσηκώνει; Τι ζητούν; Τι φανερώνουν τα «αιτήματά» τους; β) Πώς χαρακτηρίζει ο ποιητής την Ελλάδα και πώς τους Έλληνες; γ) Τι σημαίνουν οι δυο τελευταίοι στίχοι; δ) Τι θέλει να στιγματίσει ο ποιητής;

2. Στο δεύτερο ποίημα: α) Ποια διάσταση της ελληνικής πραγματικότητας του καιρού του τονίζει ο ποιητής στις δυο πρώτες στροφές; β) Ποιες είναι οι συνέπειές της για τη ζωή των ανθρώπων; γ) Ποιες είναι οι νέες θεότητες; δ) Πώς συμπεριφέρονται στις νέες θεότητες οι «βάρβαροι» Ευρωπαίοι και τι γίνεται στην Ελλάδα; ε) Τι σημαίνει ο τελευταίος στίχος; στ) Τι θέλει να στιγματίσει ο ποιητής;

3. Λαβαίνοντας υπόψη το εισαγωγικό σημείωμα και συσχετίζοντας τα δυο ποιήματα, να αποδώσετε την εικόνα που παρουσιάζει ο ποιητής για τα πολιτικά και κοινωνικά ήθη στην Ελλάδα του καιρού του.

1. Των θεών τα βράδια: Με τη φράση αυτή ο ποιητής υπαινίσσεται το γνωστό έργο του φιλόσοφου Φρειδερίκου Νίτσε **Το λυκόφως των ειδώλων**, στο οποίο ο Γερμανός φιλόσοφος αναπτύσσει τη θεωρία του για το θάνατο των θεών.

ξωτικό· δαιμόνιο.

ρημάδια· ερείπια, λείψανα.

Ο κύκλος του περιοδικού «Εστία»
Όρθιοι από αριστερά: Ι. Ψυχάρης, Δ. Κακλαμάνος, Γ. Κασσόνης, Ι. Βλαχογιάννης, Κ. Παλαμιάς, Γ. Δροσί-
νης και Γρ. Ξενοπούλος. Καθιστοί: Θ. Βελανίτης, Περρής, Ν. Πολίτης, Στ. Στεφάνου, Μ. Λάμπρος, Γ. Σου-
ρής, Εμμ. Ροΐδης και Εμμ. Λυκούδης.

Γεώργιος Δροσίνης

Τα πρωτοβρόχια

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή «Θα βραδιάζει» (1930). Ο ποιητής εδώ απευθύνεται σε αγαπημένη γυναίκα που την οδηγεί στην εξοχή και εκφράζει με γραφικές και ειδυλλιακές εικόνες την αγάπη του για την ελληνική φύση και τη ζωή του χωριού.

Με τα πρωτοβρόχια θα 'ρθουν τα μηνύματα
του χειμώνα: το ποτάμι θα θολώσει,
θα τριζοβολούν ξερά τα πλατανόφυλλα,
θα κρύνει η νύχτα και θα μεγαλώσει.

Θα δροσοσταλάζουν κόκκινα τα κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ανθούν στο χώμα ταίρια ταίρια,
θα καπνίζουν σφαιριστά τα χωριατόσπιτα,
και θ' αρχίσουν τα σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θα σπάσει ο τζίτζικας, κι ετοιμοτάξιδα
γι' άλλων τόπων άνοιξη, μακριά απ' τα χιόνια,
βράδυ βράδυ ως τα μεσουράνα θα χύνονται
μαύροι φτερωτοί σταυροί, τα χελιδόνια.

Ω χαρά μας! το χειμώνα θα προσμένομε,
δίχως πάγους και χιονιές να φοβηθούμε:
της ζωής μας το στερνό ταξίδι εκάναμε
και την άνοιξη άλλων τόπων δεν ποθούμε!

Ερωτήσεις

1. Να επισημάνετε στο ποίημα τις εικόνες που αναφέρονται στη φύση και στη ζωή του ελληνικού χωριού.

2. Πώς παρουσιάζει ο ποιητής τη ζωή της ελληνικής υπαίθρου; Να τη συγκρίνετε με τη ζωή στον τόπο της διαμονής σας.

Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951)

Γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς Μεσολογγίτες. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά προτού τελειώσει μεταγράφηκε στη Φιλοσοφική Σχολή. Το 1885 πήγε στη Γερμανία και σπούδασε φιλολογία στη Λιψία. Πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στην αναγέννηση της λογοτεχνίας και στο δημοτικισμό. Υπηρέτησε στο Υπουργείο Παιδείας και στη Διεύθυνση Γραμμάτων και Τεχνών. Το 1926 έγινε ακαδημαϊκός. Ως ποιητής είναι ειδυλλιακός με παρνασσικές τάσεις. Τα έργα του, αν και μικρής λυρικής πνοής, χαρακτηρίζονται από ευγένεια και λεπτότητα και βοήθησαν να απαλλαγεί η ποίησή μας από τον κραυγαλαίο ρομαντισμό. Έργα του: Ποίηση: Ιστοί αράχνης (1880), Σταλακτίτι (1881), Ειδύλλια (1884), Γαλήνη (1902), Φωτερά σκοτάδια (1915), Κλειστά βλέφαρα (1918), Πύρινη ρομφαία (1921), Θα βραδιάζει (1930) κ.ά. Πεζά: Αγροτικά επιστολαί (1882), Το βοτάνι της αγάπης (1901), Έρση (1922) κ.ά.

Στο Σταυραϊτό

Το ποίημα περιλαμβάνεται στη συλλογή **Ο τραγουδιστής του βουνού και της στά-
νης**, η οποία εκδόθηκε ένα χρόνο πριν από το θάνατό του ποιητή.

Από μικρό κι απ' άφαντο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
παίρνεις κορμί με τον καιρό και δύναμη κι αγέρα
κι απλώνεις πήχες τα φτερά και πιθαμές τα νύχια
και μες στα σύγνεφα πετάς, μες στα βουνά ανεμίζεις·
5 φωλιάζεις μες στα κράκουρα,* συχνομιλάς με τ' άστρα,
με την βροντή ερωτεύεσαι κι απιδρομάς* και παίζεις
με τ' άγρια αστροπέλεκα και βασιλιά σε κράζου
του κάμπου τα πετούμενα και του βουνού οι πετρίτες.*

Έτσι εγεννήθηκε μικρός κι ο πόθος μου στα στήθη
10 κι απ' άφαντο κι απ' άπλερο* πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
μεγάλωσε, πήρε φτερά, πήρε κορμί και νύχια
και μου ματώνει την καρδιά, τα σωθικά μου σκίζει·
κι έγινε τώρα ο πόθος μου αϊτός, στοιχειό και δράκος
κι εφώλιασε βαθιά βαθιά μες στ' άσαρκο κορμί μου
15 και τρώει κρυφά τα σπλάχνα μου, κουφοβοσκάει τη νιότη.
Μπεζερίσα* να περπατώ στου κάμπου τα λιοβόρια.*
Θέλω τ' αφήλου* ν' ανεβώ· ν' αράξω θέλω, αϊτέ μου,
μες στην παλιά μου κατοικιά, στην πρώτη τη φωλιά μου,
θέλω ν' αράξω στα βουνά, θέλω να ζάω* μ' εσένα.

κράκουρα: οι άκρες των ψηλών βουνών.

απιδρομώ: παίρνω φόρα για να τρέξω, ορμώ.

πετρίτης: είδος γερακιού.

άπλερος: χωρίς φτερά.

μπεζερίζω: λ. τουρκ. κουράζομαι, βαριέμαι.

λιοβόρι: λίβας.

τ' αφήλου: ψηλά.

ζάω: ζω.

20 Θέλω τ' ανήμερο καπρί,* τ' αρκούδι, το πλατόνι,*
καθημερινή μου κι ακριβή να τα 'χω συντροφιά μου.
Κάθε βραδούλα, κάθε αυγή, θέλω το κρύο τ' αγέρι
να 'ρχεται από την λαγκαδιά, σαν μάνα, σαν αδέρφι
να μου χαϊδεύει τα μαλλιά και τ' ανοιχτά μου στήθη.

25 Θέλω η βρυσούλα, η ρεματιά, παλιές γλυκιές μου αγάπες
να μου προσφέρουν γιατρικό τ' αθάνατα νερά τους.
Θέλω του λόγκου τα πουλιά με τον κελαιδισμό τους
να με κοιμίζουν το βραδύ, να με ξυπνούν το τάχυ.*
Και θέλω να 'χω στρώμα μου να 'χω και σκέπασμά μου
30 το καλοκαίρι τα κλαδιά και τον χειμών' τα χιόνια.
Κλωνάρια απ' αγριοπρίναρα, φουρκάλες* από ελάτια
θέλω να στρώνω στοιβανιές* κι απάνου να πλαγιάζω,
ν' ακούω τον ήχο της βροχής και να γλυκοκοιμιέμαι.

Από ημερόδεντρον,* αιτέ, θέλω να τρώω βαλάνια,
35 θέλω να τρώω τυρί αλαφιού και γάλα απ' άγριο γίδι.
Θέλω ν' ακούω τριγύρω μου πεύκα κι οξιές να σκουίζουν,
θέλω να περπατώ γκρεμούς, ραιδιά,* ψηλά στεφάνια,*
θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά να βλέπω.
Θέλω .ν' ακούω τα νύχια σου να τα τροχάς στα βράχια,
40 ν' ακούω την άγρια σου κραυγή, τον ίσκιο σου να βλέπω.
Θέλω, μα δεν έχω φτερά, δεν έχω κλαπατάρια*
και τυραννιέμαι και πονώ και σβηέμαι νύχτα .μέρα.
Παρακαλώ σε, σταυραϊτέ, για χαμηλώσου ολίγο
και δώσ' μου τες φτερούγες σου και πάρε με μαζί σου,
45 πάρε με απάνου στα βουνά, τι θα με φάει ο κάμπος!

καπρί: αγριογούρουνο.

πλατόνι: ελάφι.

το τάχυ: το πρωί.

φουρκάλα: διχαλωτό ξύλο.

στοιβανιά: σωρός από ξύλα.

ημερόδεντρο: η ήμερη βαλανιδιά.

ραιδιά: γκρεμός.

στεφάνι: απότομη κορυφή βουνού.

κλαπατάρια: μεγάλα φτερά.

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής χρησιμοποιεί την παρομοίωση, τη συσσωρευση και την αντίθεση: να τα επισημάνετε και να βρείτε ποια συναισθήματα εκφράζουν αυτά τα μέσα.
2. Με ποια άλλα μέσα εκφράζεται η ορεσίβια τραχύτητα στο ποίημα; (προτού απαντήσετε να προσέξετε την ποιότητα των ήχων).
3. Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει ο στίχος του Κρυστάλλη με το στίχο του δημοτικού τραγουδιού;

Κώστας Κρυστάλλης (1868-1894)

Ποιητής της αγροτικής και ποιμενικής ζωής. Γεννήθηκε στο Συρράκο της Ηπείρου και τελείωσε το Ελληνικό Σχολείο και το Γυμνάσιο στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων. Με αφορμή την έκδοση της συλλογής του Αι Σκιαί του Άδου (1887) καταδιώχτηκε από τις τουρκικές αρχές των Ιωαννίνων και για να μη συλληφθεί, διέφυγε κρυφά στην Αθήνα. Στην πρωτεύουσα αντιμετωπίζοντας οικονομικές δυσκολίες αναγκάστηκε να εργαστεί πρώτα ως τυπογράφος και αργότερα ως εργάτης στην Εταιρεία Σιδηροδρόμων (Σ.Π.Α.Π.). Οι ανθυγιεινές συνθήκες ζωής και οι στερήσεις έβλαψαν γρήγορα την υγεία του. Πέθανε φυματικός σε ηλικία 26 ετών.

Επηρεασμένος από το δημοτικό τραγούδι ο Κρυστάλλης εκφράζει με την ποίησή του τη φυσιολατρική διάθεση και το αίσθημα της νοσταλγίας.

Έργα του: *I. Ποιήματα:* Αι Σκιαί του Άδου (1887), Ο καλόγηρος της Κλεισούρας του Μεσολογγίου (1889), Αγροτικά (1890), Ο τραγουδιστής του βουνού και της στάνης (1893). *II. Πεζά:* Πεζογραφήματα (1894). Τα Άπαντα του Κρυστάλλη έχουν εκδοθεί σε δυο τόμους με επιμέλεια Μιχάλη Περάνθη.

Εστιάδες

*Το ποίημα είναι το τρίτο στη σειρά **Ελεγεία** και κλείνει τη μοναδική συλλογή του Γρυπάρη **Σκαρβαίοι και Τερακότες**. Σ' αυτό ο ποιητής εκμεταλλεύεται τη ρωμαϊκή παράδοση για το αμάρτημα των Εστιάδων που από αβουλία άφησαν και έσβησε η ιερή φλόγα, την οποία τάχτηκαν να κρατούν άσβηστη στο βωμό της θεάς.*

Βαθιά άκραχτα* μεσάνυχτα, τρισκότεινοι ουρανοί
πάν' απ' την πολιτεία την κοιμισμένη·
κι άξαφνα σέρνει του Κακού το Πνεύμα μια φωνή,
τρόμου φωνή —κι όλοι πετιούνται αλαλιασμένοι.*

«Έσβησε η άσβηστη φωτιά!» κι όλοι δρομούν φορά*
τυφλοί μέσα στη νύχτα να προφτάσουν,
όχι μ' ελπίδα πως μπορεί να 'ν' ψεύτρα η συμφορά,
παρά να δουν τα μάτια τους και τη χορτάσουν.

Θαρρείς νεκροί κι απάριασαν* τα μνήματ' αραχνά*,
σύγκαира ορθοί για τη στερνή την κρίση,
κι ενώ οι ανέγνωμοι σπαρνούν* μες σε κακό βραχνά,
μην τύχει τρέμουνε κανείς και τους ξυπνήσει.

Μ' ένα πνιχτό μονόχνωτο αναφιλητό σκυφτοί
προς της Εστίας το Ναό τραβούνε,
και μπρος στην Πύλη διάπλατα τη χάλκινη ανοιχτή
ένα τα μύρια γίνονται μάτια να ιδούνε.

Και βλέπουν: με της γνώριμης αρχαίας των αρετής
το σχήμα τ' ανωφέλευτο ντυμένες,

άκραχτος: σιωπηλός, που δεν έχει κράξει (λαλήσει) ο πετεινός.

αλαλιασμένος: ξέφρενος, αναστατωμένος.

δρομω φορά: τρέχω ορμητικά.

απαριάζω: αφήνω, παρτώ.

αραχνός: αραχνιασμένος.

σπαρνών: σπαράζω, αναταράζομαι από φόβο.

στον προδομένο το Βωμόν εμπρός γονυπετείς
τις Εστιάδες,* τις σεμνές, μα κολασμένες.

Το κρίμα τους εστάθηκε μια άβουλη αναμελιά
κι αραθυμιά* —σαν της δικής μας νιότης!
μα η Άγια Φωτιά, μια πόσβησε, δεν την ανάβει πλια
ανθρώπινο προσάναμμα ή πυροδότης.

Κι όσο κι αν με τις φούχτες των σκορπίζουν στα μαλλιά
με συντριβή και με ταπεινοσύνη,
του κάκου! στη χλια χόβολη και μες στη στάχτη πλια
σπίθας ιδέα ουδ' έλπιση δεν έχει μείνει.

Κι είναι γραμμένη του χαμού η Πολιτεία: εχτός
αν, πρι ο καινούριος ο ήλιος ανατείλει,
κάμει το θάμα του ο ουρανός, και στ' άωρα της νυχτός
μακρόθυμος τον κεραυνό του κάτω στείλει.

Κι αν είν' και πέσει απάνω τους, ας πέσει! όπως ζητά
το δίκιο κι οι Παρθένες το ζητούνε,
που ιδού τις με τα χέρια τους στα ουράνια σηκωτά
και την ψυχή στα μάτια τους τον προσκαλούνε.

.....
Τάχα το θάμα κι έγινε; Πες μου το να σ' το πω,
γνώμη άβουλη, γνώμη άδικη μιας νιότης
σαν τη δικιά μας, πόσβησεν έτσι χωρίς σκοπό
κι ακόμα ζει και ζένεται* —με το σκοπό της!

Εστιάδες: ιέρειες στο ναό της Εστίας στην αρχαία Ρώμη. Ανήκαν σε ευυπόληπτες οικογένειες της Ρώμης. Μπαίνοντας στην υπηρεσία της Θεάς αναλάμβαναν την υποχρέωση να μείνουν αγνές σε όλη τους τη ζωή και να φυλάγουν να μη σβήσει η ιερή φωτιά στο ναό. Αν παραμελούσαν το χρέος τους, τις έθιθαν ζωντανές, γιατί πίστευαν ότι το σβήσιμο της φωτιάς προημνούσε συμφορές για την πόλη.

αραθυμιά: αδράνεια, αβουλία.

ζένομα: βράζω.

Ερωτήσεις

1. Παρατηρήστε αυτά που συμβαίνουν έξω από το ναό και προσπαθήστε να συνδέσετε (α) το σκηνικό που προοιωνίζει τη συμφορά και (β) την ψυχολογία του πλήθους και τις αντιδράσεις του απέναντι στη συμφορά.

2. Ποια είναι η σκηνή που διαδραματίζεται μέσα στο ναό; Πώς συμπεριφέρονται οι Εστιάδες μετά το αμάρτημα της «ανεμελιάς» και πώς εξηγείτε αυτή τη συμπεριφορά τους;

3. Ποιος υπαινιγμός μέσα στην ενότητα αυτή ευρύνει το νόημα του μύθου και τον κάνει σύμβολο; Ποια είναι τα βαθύτερα περιεχόμενα που δίνει ο ποιητής στο σύμβολο;

4. Ποιο θαύμα περιμένει ο ποιητής και τι ελπίζει από αυτό;

Ιωάννης Γρυπάρης (1871-1942)

Γεννήθηκε στη Σίφνο, αλλά μεγάλωσε και μορφώθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Υπηρέτησε ως καθηγητής σε διάφορα σχολεία και μελέτησε τη νεότερη λογοτεχνία στην Ιταλία, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Διορίστηκε το 1923 διευθυντής στο Υπουργείο Παιδείας (στη διεύθυνση Τμήματος Γραμμάτων και Τεχνών) και αργότερα (1931) στο Εθνικό Θέατρο της Ελλάδος. Τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων. Ο Γρυπάρης συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πιο αξιόλογους ποιητές μας. Έχει αφομοιώσει τα διδάγματα όλων των λογοτεχνικών ρευμάτων της εποχής του (παρνασσιισμού, νεοκλασικισμού, συμβολισμού) και δημιούργησε τη δική του ιδιότυπη ποίηση. Κύρια χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι η άψογη τεχνική και η πλαστική επεξεργασία του στίχου (σύμφωνα με τις απαιτήσεις του παρνασσιισμού), αλλά και η μουσικότητα και υποβλητικότητα (σύμφωνα με τις αρχές του συμβολισμού). Παρ' όλη την επίδοσή του στη δημιουργική ποίηση, γρήγορα την εγκατέλειψε και αφιερώθηκε στη μετάφραση των τραγικών της αρχαιότητας. Έργα του: Ποίηση: Σκαραβαίοι και Τερακότες, 1919. Μεταφράσεις: Αισχύλου τραγωδίες, Σοφοκλή τραγωδίες, Πλάτωνα: Πολιτεία, Ευθύδημος κ.ά.

Κώστας Χατζόπουλος

Ο Χατζόπουλος στην ποίησή του δημιουργεί, σύμφωνα με τα διδάγματα του συμβολισμού μια υποβλητική ατμόσφαιρα, όπου κυριαρχεί ο ελεγειακός τόνος και ένας ακαθόριστος ποιητικός ρεμβασμός με θολές και αζεκαθάριστες εικόνες, που τις ενισχύει η μουσική γοητεία του στίχου.

Δε γυρεύω ξένο

Δε γυρεύω ξένο, δε ρωτώ κρυφό,
δε γυρεύω χάρη·
κάτι μου έχουν πάρει, μέσ' απ' την ψυχή
κάτι μου έχουν πάρει.

Και δεν ήταν ούτε ξωτικά,*
και δεν ήταν χέρια,
και ήταν ένα βράδυ που έπαιζαν θολά
στο γιαλό τ' αστέρια.

Κι ήρθε ένας αέρας κι ήρθε ένας βοριάς
κι ήρθε ένα σκοτάδι —
ω αδερφή, χαμένο κάποιο μυστικό,
που θρηνούμε ομάδα,*

μες στο κύμα ανοίγει δρόμο μυστικό,
δείχνει το φεγγάρι: —
κάτι μου έχουν πάρει, μέσ' απ' την ψυχή
κάτι μου έχουν πάρει.

Έρθες

Έρθες· και η μέρα ήταν χλωμή
και ήτανε κρύο —
ήρθες, μα με απλωμένα τα πανιά
έμενε το πλοίο.

ξωτικό· γενική ονομασία των φαντασμάτων (στοιχειά, νεράιδες κ τ λ).
ομάδι· μαζί.

Έρθες·

και τα πουλιά καθίσαν στα κλαδιά
και κελαηδούσαν,
και τα παράθυρα ήταν ανοιχτά
κι άνθη σκορπούσαν.

Έρθες·

αλλά τα φύλλα στα κλαδιά
ήταν μαδημένα
και ήταν τα σύννεφα σταχτιά
και κρεμασμένα.

Κι ήταν η θάλασσα χλωμή
και ήτανε κρύο·

κι όλοι κοιτάζανε χλωμοί
που με απλωμένα τα πανιά
έμενε το πλοίο.

Ερωτήσεις

1. Να επισημάνετε τα στοιχεία που αναφέρονται στο εισαγωγικό σημείωμα.
2. Να επισημάνετε τις εικόνες των ποιημάτων και να βρείτε τις συναισθηματικές τους αντιστοιχίες.

Βιογραφία του ποιητή βλ. σ. 228.

Ο Μπαταριάς

Όλα τα πρόσωπα του ποιήματος, και ειδικότερα ο Μπαταριάς, είναι πραγματικά. Ο Θανάσης Μπαταριάς πήγε στο Μεσολόγγι, όταν ήταν 35 χρονών και πέθανε εκεί σε βαθιά γεράματα (1917). Ο ποιητής Ρήγας Γκόλφης έχει γράψει γι' αυτόν τα εξής: «Η συντροφιά του, που αυτός ήτανε ψυχή, είχε τρία όργανα, λαούτο του Μπαταριά, βιολί του Κατσαρού και κλαρίνο του τσιγγάνου Σουλείμνη. Μα πάνω απ' όλα τούτα βασίλευε και τρικύμιζε κι ανέβαινε σε ουρανούς από πάθος, το τραγούδι του Μπαταριά. Η φωνή του, που έφτανε αβίαστα τις υψηλές νότες και κατρακυλούσε σκαλί σκαλί με χίλια παιχνιδίσματα, γυρίσματα και τσακίσματα ως τους χαμηλούς τόνους, έπαιρνε όλη τη χάρη και το αίσημα, αφού πρώτα ο τραγουδιστής ερχότανε στο κέφι με κρασί. Η άφταστη επιτυχία του ήτανε τα Γιαννιώτικα, τα κλέφτικα και τα ερωτικά λιανοτράγουδα». Κι ο ποιητής Κωστής Παλαμάς στην ποιητική του συλλογή **Καημοί της λιμνοθάλασσας** ύμνησε επίσης το Μπαταριά.

«ένα Σαββάτο βράδυ
μια Κυριακή πρωί...»*

Ο Μπουκουβάλας ο μικρός κι ο Κλης του Τσαγκαράκη
κι ο Νίκος του Βρανά,
Σάββατο βράδυ, κάποτε, το 'ριχναν στο μεράκι,
στου Βλάχου κουτσοπίνοντας κρυφά.

Κι ως ήσανε αρχοντόπουλα κι οι τρεις, στο κέφι απάνω,
στέλναν για τα βιολιά,
και μες σε λίγο βλέπανε τον Κατσαρό τον Πάνο,
και πίσω το Θανάση Μπαταριά.

Κι αμέσως με το βιολιτζή και με το λαουτέρη,*
και μ' έναν πιφιρτζή,*
για το βιλούχι* κίναγαν του Κώστα Καλιαντέρη,
που σίγουρα τον έβρισκαν εκεί.

ένα...πρωί: στίχος από δημοτικό τραγούδι για την Έξοδο.

λαουτέρης: αυτός που παίζει λαούτο.

πιφιρτζής: αυτός που παίζει πίφερο (είδος μικρού φλάουτου).

βιλούχι: εδώ: είδος εξοχικού κέντρου της εποχής, που συνήθως ήταν χτισμένο με καλάμια.

Κι ο Κώστας λαγοκοίμητος, πάντα με την ποδιά του,
τους δέχονταν ορθός,
και το τραπέζι ετοιμάζε προς τ' αρμυρίκια κάτου,
στης άπλας λιμνοθάλασσας το φως.

Κι ως να στρωθεί και να σιαχτεί, και να συγκαριστούνε
τ' άργανα, σιγαλά
τα λιανοτράγουδα άρχιζαν, τα γιαρεδάκια,* οπου'ναι
καθώς τα προσανάμματα στη στιά.

Μα στο τραπέζι ως κάθονταν, κι άνοιγεν η φωνή σου,
μεγάλε Μπαταριά!
στο τρίτο κρασοπότηρο, πουλιά του Παραδείσου
ξυπνούσανε κι αηδόνια στα κλαδιά.

Και λίγο λίγο ως γύριζες μες στο τραγούδι, ω θάμα!
παλικαριές, καημούς,
Τ' άρματολίκι ανέβαζες και την αγάπη αντάμα,
στ' αστέρια, στο φεγγάρι, στους Θεούς.

Κι εκείθε, που δεν έφτανε κανένας, κι η ανάσα,
πιάνονταν ως κι αυτή,
κι εκείθε αλέγρα, παίζοντας σκαλί σκαλί τα μπάσα,
κατέβαινε η γαλιάντρα* σου η φωνή.

Κι όπως ετύχαινε συχνά σε τέτοια γλέντια να 'ναι
καλοκαιριού χαρά,
και ο κόσμος έξω, τα νερά κι οι κάμποι να ευωδάνε
κι όλα μαζί να σπρώχνουν δυνατά,

και την πιο λίγο ανάθαρρη,* παρέκει να πατήσει,
ν' ακούσει και να δει, —

γιαρεδάκια: (λ. τουρκική): τραγουδάκια, σκοποί.

αλέγρα: γοργά.

γαλιάντρα φωνή: φωνή που γοητεύει.

ανάθαρρος: θαρρετός.

δεν έμεινε εικοσόχρονη που να μην ξεπορτίσει,
και χήρα νια στο δρόμο να μη βγει.

Κι όσες ακόμα, οι άπλερες* δε βόλιε* να φτερίσουν*
σε μάντρες και σε αυλές,
τα κοχυλάκια αυτάκια τους στυλώναν να γρικήσουν,
τα μάτια τους να ρίξουν σαϊτιές.

Και τα τραγούδια, αέρηδες δροσιάς μαζί και λαύρας,
— ο δόλιος ο σεβντάς!*
πότε τις φλόγες έφερναν και πότε μιας ανάβρας
το ράντισμα στα φύλλα της καρδιάς.

Μα εκεί που πέλαγο η φωνή σάλευε πια τα φρένα,
κι ο πλανταγμένος* νους,
πού πήγαινε, δεν ήξερε, με τα φτερά χαμένα,
σ' αναθυμιές* και πόθους ωκεανούς,

καθώς η νύχτα, εθάμπιζε, και της αυγής η χάρη
σπίθιζ' αντικρινά,
ξάμωνε* ο Μπαταριάς με μιας και πέταε το δοξάρι,
με το στερνό του βόγκο στα νερά.

Και ασηκωμένος γενεύοντας να ετοιμαστούν και οι άλλοι
και σκύβοντας στους τρεις
νιόβγαλτους καλεστάδες του, που 'χανε το κεφάλι
γερμάτο από καπνούς αποβραδίσ

τους έλεγε, ξενέρωτος,* πως δεν ήταν η τάξη,*
πρωί και Κυριακή,

άπλερος: αυτός που ακόμα δεν έχει τελείως διαπλαστεί.

δε βόλιε: (διαφορετικός τύπος παρατατικού του βολεύω): δε μπορούσαν.

φτερίζω: πετώ.

σεβντάς: (τουρκ. λέξη): ο έρωτας, η αγάπη.

πλανταγμένος: αυτός που πάει να σκάσει (να πλαντάξει) από πάθος.

αναθυμιά: ανάμνηση.

Ξάμωνε με μιας: ορμούσε, σηκωνόταν απότομα.

ξενέρωτος: ξεμέθυστος.

Δεν ήταν η τάξη: δεν ήταν σωστό, δεν ταίριαζε.

να δουν παιδιά που τα 'χανε μη βρέξει και μη στάξει,
μπλεγμένα στα βιολιά και στο κρασί.

Κι ενώ τους έλεγεν αυτά, κι οι γύρω παρωρίτες,*
σα σ' υπνοφαντασιά,
παίρναν το δρόμο του γιαλού, οι απανωπαζαρίτες,*
κι οι κάτω* τα ντερσέκια* τα στενά,

μέσα στ'ανάφλογο το φως, άρχιζαν κι οι καμπάνες,
που φάνταζαν χρυσές,
και τα κορτίσια εμπαίνανε να κοιμηθούν κι οι μάνες
ξαλλάζανε* να παν στις εκκλησιές...

Ερωτήσεις

Βασικά στοιχεία του ποιήματος είναι η αφηγηματικότητα κι ο έντονα μουσικός (τραγουδιστός) τόνος. Με βάση αυτή την παρατήρηση ν' απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Σε ποιες θεματικές ενότητες μπορεί να διαιρεθεί το ποίημα;
2. Ποιος ο ρόλος της κάθε θεματικής ενότητας; Τι το ιδιαίτερο παρουσιάζει η καθεμία;
3. Ποιος είναι ο γραμματικός χρόνος του ποιήματος; Τι συνέπεια έχει αυτό στην αναπαράσταση των διαδραματιζομένων;
4. Συμφωνείτε με την άποψη ότι τα δυο βασικά στοιχεία του ποιήματος είναι η αφηγηματικότητα κι ο τραγουδιστός τόνος;
5. Τι παρακίνησε το Μαλακάση ν' αναστήσει με το ποίημα τη μορφή του Μπαταριά;
6. Ποια εικόνα σχηματίζετε εσείς για τους απλούς ανθρώπους της επαρχίας εκείνης της εποχής;

παρωρίτης: ο ξενύχτης (αυτός που μένει πέρα από την κανονική ώρα έξω από το σπίτι του).

απανωπαζαρίτης: αυτός που μένει στην περιοχή που ήταν το πάνω παζάρι.

κι οι κάτω: εννοεί οι κατωπαζαρίτες.

ντερσέκι: (τουρκ. λέξη): γωνιά του δρόμου.

ξαλλάζω: βγάζω τα καθημερινά ρούχα και φοράω τα γιορτινά.

Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943)

Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά. Για πολλά χρόνια υπηρέτησε ως διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Βουλής. Εμφανίστηκε στα Ελληνικά Γράμματα με ανανεωτική διάθεση. Βασικά χαρακτηριστικά της ποίησής του, που τη διαποτίζει μια απαισιόδοξη διάθεση, είναι η στιχουργική επιδεξιότητα και η μουσική αίσθηση. Πιο ρωμαλέα γίνεται η ποίησή του, όταν εμπνέεται από το Μεσολόγγι. Στα ποιήματα αυτά κυριαρχεί η νοσταλγία και το όραμα ενός κόσμου που έχει χαθεί. Γι' αυτό, αν και πολλά από τα πρόσωπα που παρουσιάζονται, όπως ο Τάκης Πλούμας, ο Μπαταριάς, είναι μορφές ατομικές, εντούτοις ξεχωρίζουν κι εκφράζουν το ήθος και τον τρόπο ζωής του ελληνικού λαού κατά την πρώτη περίοδο μετά την επανάσταση του 1821. Ο αφηγηματικός τόνος, που κυριαρχεί στα ποιήματα αυτά, θυμίζει το δημοτικό τραγούδι. Κι όπως έχει γραφτεί, ο ποιητής είχε την τόλμη να βάλει στην ποίησή του πράγματα και ανθρώπους με τα ονόματά τους, που ήταν αντιποιητικά, αλλά εναρμονίστηκαν μέσα στον επικό και αφηγηματικό τόνο του κάθε ποιήματος.

Το έργο του: α) Ποίηση: Συντρίμια (1898), Ώρες (1908), Πεπρωμένα (1909), Ασφόμελοι (1918), Ο Μπαταριάς (1919), Ο Μπαταριάς — Τάκη Πλούμας — Μπάυρον (1920· περιέχονται στη συλλογή Συντρίμια β' έκδοση), Αντίφωνα (1931), Το ερωτικό (1939), Τα Μεσολογγίτικα (1946· εκλογή από τις συλλογές Συντρίμια, α' και β' έκδοση, Ασφόμελοι, α' και β' έκδοση, Αντίφωνα) β) Μεταφράσεις: Στροφές του Ζαν Μορέας.

Απόστολος Μελαχρινός

Πάλι βρέχει

Πάλι βρέχει!

Στα παράμερα τριόδια*
οι ψαλμοί θρηγούν* που εδιάβαζες στον όρθρο.
Μυροβόλησε η ψυχούλα σου η ευώδια
το κορμί σου, σε μια δέησην ολόρθο.

Πάλι βρέχει!

Στου κελιού τ' άραχνα* τζάμια
κλαίν' μυστηριακές αγιογραφίες,*
που ήλιοι με το αίμα τους ζωγράφιζαν
στις λιβανιστές σου ψαλμωδίες.

Πάλι βρέχει!

Σαν αντίφωνο μες στη θαμπή σου μνήμη
η κλαιάμενη βροχή.
Λες, της φύσης που είναι η προσευχή.
Κι η ψυχή σου κλαίει κάτι που αποθύμει.

Πάλι βρέχει!

Τι σε θέλουν οι καημοί που λεν: Θυμήσου;
Οι ψαλμοί τους βρόχινοι
μούσκεψαν την άσπιλη* ψυχή σου
και στα δάκρυα δεν αντέχει.

Πάλι βρέχει!

1907

τριόδια: η συμβολή τριων δρόμων, τρίστρατο.

οι ψαλμοί θρηγούν: ακούονται θρηνητικοί ψαλμοί.

άραχνα: αραχνισσμένα.

άσπιλη: αγνή, αμόλυντη.

μυστηριακές αγιογραφίες: τα σχέδια που σχηματίζονται στο παράθυρο όταν πέφτει ο ήλιος άπ άνω του.

Ερωτήσεις

1. Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ποιητικής συλλογής **Παραλλαγές** του Μελαχρινού, όπου και δημοσιεύτηκε σε πρώτη μορφή και το ανωτέρω ποίημα, είναι και η μελαγχολική διάθεση. Το ποίημα που διαβάσατε επιβεβαιώνει αυτή την άποψη;
2. Τι πετυχαίνει ο ποιητής με την επανάληψη του πρώτου στίχου;
3. Ποιες φράσεις απηχούν τη θρησκευτική ατμόσφαιρα του ποιήματος; Να τις υπογραμμίσετε.

Απόστολος Μελαχρινός (1880-1952)

Γεννήθηκε στη Βράιλα της Ρουμανίας και την ίδια χρονιά η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1922, μετά τη μικρασιατική καταστροφή, κατέφυγε στην Αθήνα, όπου και άνοιξε δικό του τυπογραφείο. Ο Μελαχρινός ανανέωσε την ποιητική έκφραση και είναι ο κατεξοχήν εκπρόσωπος του συμβολισμού. Η πρώτη ποιητική του συλλογή έχει τον τίτλο Ο δρόμος φέρνει..., μια συλλογή που ξάφνιασε τόσο με τον τίτλο όσο και με την τεχνοτροπία της. Ακολουθούν: Παραλλαγές (1907), Φίλτρα επωδών (1935), Ο Απολλώνιος (1938) κ.ά. Υπέγραφε και με το ψευδώνυμο Κλήμης Πορφυρογέννητος.

Λάμπρος Πορφύρας

Το Θέατρο

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή του Πορφύρα Σκιές (1920) και εντάσσεται στο κλίμα του συμβολισμού.

Δεν ξέρω πώς να σου το ειπώ. Μα ο δρόμος, χθες το βράδυ,
μες στη σταχτιά τη συννεφιά σα θέατρο είχε γίνει.
Μόλις φαινόταν η σκηνή στ' ανάριο το σκοτάδι
και σα σκιές φαινότανε μακριά μου οι θεατρίνοι.

Τα σπίτια πέρα κι οι αυλές και τα κλωνάρια αντάμα
έλεγες κι ήταν σκηνικά παλιά και ξεβαμμένα,
κι εκείνοι εβγαίναν κι έπαιζαν τ' αλλόκοτό τους δράμα,
κι άκουγες βόγκους κι άκουγες και γέλια ευτυχισμένα.

Εγώ δεν ξέρω. Εβγαίνανε κι εσμίγαν κι επαγαίναν
κι ήτανε μια παράσταση και θλιβερή κι ωραία.
Κι έβγαίνε, Θε μου! κι η νυχτιά, καθώς επαρασταΐναν,
έβγαίνε, Θε μου, κι έριχνε τη μαύρη της αυλαία.

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής βλέπει μια εξωτερική πραγματικότητα αλλά η ψυχική του διάθεση τη μεταμορφώνει και μεταμορφώνοντάς την της δίνει συμβολικές προεκτάσεις. Να βρείτε α) Ποια είναι τα πραγματικά στοιχεία. β) Ποια είναι η εντύπωση του ποιητή γι' αυτά, πώς τα βλέπει δηλαδή και πώς τα μεταμορφώνει ο ποιητής. γ) Ποια είναι η συμβολική προέκταση. Να στηρίξετε την απάντησή σας στη βασική παρομοίωση και στις επιμέρους παρομοιώσεις και μεταφορικές εκφράσεις.

2. Η ποίηση του Πορφύρα διακρίνεται για τη μελαγχολική της διάθεση. Επαληθεύεται στο συγκεκριμένο ποίημα ο χαρακτηρισμός;

3. Κύρια χαρακτηριστικά του συμβολισμού στην ποίηση είναι: α) η μουσικότητα, β) η υποβλητική ατμόσφαιρα, γ) η σύνδεση των πραγμάτων με τις ψυχικές καταστάσεις. Υπάρχουν αυτά τα γνωρίσματα στο ποίημα;

Λάμπρος Πορφύρας (1879-1932)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημητρίου Σύψωμου που γεννήθηκε στη Χίο και πέθανε στον Πειραιά, όπου έζησε το μεγαλύτερο μέρος της απλής και αθόρυβης ζωής του. Η ποίησή του διακρίνεται για τη μελαγχολική διάθεση, το χαμηλό τόνο και την υποβλητική της ατμόσφαιρα. Μοναδική ποιητική συλλογή που δημοσίευσε όσο ζούσε είναι οι Σκιές (1920). Η δεύτερη συλλογή του με τίτλο Μουσικές Φωνές κυκλοφόρησε μετά το θάνατό του. Τα Άπαντά του συγκεντρώθηκαν σε τόμο με επιμέλεια Γ. Βαλέτα.

Κ. Π. Καβάφης (1863-1933)

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, όπου υπήρχε ακμαία ελληνική παροικία, κυρίως εμπόρων και υπαλλήλων. Έμπορος ήταν και ο πατέρας του. Η μητέρα του καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Ο Κωνσταντίνος μετά το θάνατο του πατέρα του ακολούθησε τις μετακινήσεις της οικογένειάς του και έζησε από το 1872 ως το 1878 στο Λονδίνο και από το 1882 ως το 1885 στην Κωνσταντινούπολη. Μετά το 1885 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αλεξάνδρεια, όπου και πέθανε. Τις εγκύκλιες σπουδές του έκανε στο Λονδίνο και στην Αλεξάνδρεια. Πανεπιστημιακές σπουδές δεν έκανε,

αλλά κατόρθωσε ν' αποκτήσει βαθύτατη μόρφωση με τις προσωπικές του μελέτες (κυρίως της Ιστορίας). Επίσης η διαμονή του στα μεγάλα κοσμοπολίτικα κέντρα της εποχής του (Λονδίνο, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια) τον εφοδίασε με πλούσια πείρα. Μιλούσε πολύ καλά τα αγγλικά, τα γαλλικά και τα ιταλικά.

Ποιήματα αρχίζει να δημοσιεύει το 1886, αλλά θ' αργήσει να βρει την προσωπική του έκφραση. Ως το 1900 περίπου η ποίησή του είναι επηρεασμένη από τους ρομαντικούς ποιητές στη διάθεση, στη στιχουργία και στη γλώσσα (καθαρεύουσα). Κατόρθωσε όμως να απαλλαγεί από τους παραδοσιακούς λυρικούς τρόπους και να δημιουργήσει μια ποίηση έντονα προσωπική. Κύρια γνωρίσματά της είναι η θελημένη πεζολογία, ο ρεαλισμός, η υπαινικτικότητα, η ειρωνεία, η δραματικότητα. Η γλώσσα του, ιδιότυπη, είναι βασικά η γλώσσα της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας· δημοτική με τύπους λόγιους και κωνσταντινουπολίτικους. Οι στίχοι του, σε ιαμβικό ρυθμό, δίνουν κι αυτοί την εντύπωση του πεζού λόγου, μολονότι είναι πολύ προσεγμένοι και τίποτε σ' αυτούς δεν είναι τυχαίο. Από την άποψη του περιεχομένου τα ποιήματά του χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: φιλοσοφικά, ερωτικά και ιστορικά. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει μέσα στην ποίηση του Καβάφη η ιστορία και κυρίως των ελληνιστικών χρόνων. Ιστορικά συμβάντα (μερικές φορές πλαστά) μεταπλάθονται ελεύθερα με την ποιητική του φαντασία, για να φωτιστεί ο ιδιαίτερος χαρακτήρας τους ή για να αποκαλυφθούν αναλογίες προς τη σύγχρονη ζωή. Μια τέτοια ποίηση ερχόταν σε αντίθεση με την ποίηση που την ίδια εποχή καλλιεργούνταν στην Αθήνα με κύριο εκπρόσωπο τον Κωστή Παλαμά. Γι αυτό και άργησε να γίνει αποδεκτή. Πρώτος τον παρουσίασε στην Αθήνα ο Γρηγόριος Ξενόπουλος το 1903 μ' ένα άρθρο του στο περιοδικό «Παναθηναϊα», αλλά η φήμη του εδραϊώνεται μετά το 1920. Σήμερα οι σύγχρονοι Έλληνες ποιητές τον αναγνωρίζουν ως δάσκαλό τους γιατί όλοι, σε διάφορο βαθμό καθένας, έχουν επηρεαστεί από τον Καβάφη. Το έργο του έχει αποκτήσει παγκόσμια προβολή και αναγνώριση.

Συγκεντρωμένες εκδόσεις των ποιημάτων του: Ποιήματα (Αλεξάνδρεια 1935 και Αθήνα, Ίκαρος 1968), Ανέκδοτα ποιήματα (1882-1923), Φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη (Αθήνα, Ίκαρος 1968).

Περιμένοντας τους βαρβάρους

Στο ποίημα αυτό, που γράφτηκε γύρω στο 1900, ο Καβάφης επιχειρεί την πρώτη του έξοδο από τα μικρά δράματα της έκλειστης ψυχής προς το κοινωνικό επίπεδο. Το πιο εντυπωσιακό από άποψη τεχνικής σ' αυτό το ποίημα, συγκριτικά με παλιότερες προσπάθειες του ποιητή, είναι ο θεατρικός τρόπος ανάπτυξής του.

—Τι περιμένουμε στην αγορά* συναθροισμένοι;

Είναι οι βάρβαροι να φθάσουν σήμερα.

Αγορά (το Forum των Ρωμαίων): τόπος, όπου στα αρχαία χρόνια μαζευόταν ο λαός. Εκεί γίνονταν συζητήσεις, μεταδίδονταν ειδήσεις και μιλούσαν οι ρήτορες.

– Γιατί μέσα στην Σύγκλητο* μια τέτοια απραξία;
Τι κάθοντ’ οι Συγκλητικοί και δεν νομοθετούνε;

5 Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.
Τι νόμους πια θα κάμουν οι Συγκλητικοί;
Οι βάρβαροι σαν έλθουν θα νομοθετήσουν.

–Γιατί ο αυτοκράτωρ μας τόσο πρωί σηκώθη,
και κάθεται στην πόλεως την πιο μεγάλη πύλη
10 στον θρόνο επάνω, επίσημος, φορώντας την κορόνα;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.
Κι ο αυτοκράτωρ περιμένει να δεχθεί
τον αρχηγό τους. Μάλιστα ετοίμασε
για να τον* δώσει μια περγαμνή. Εκεί
15 τον έγραψε τίτλους πολλούς κι ονόματα.

–Γιατί οι, δυο μας ύπατοι* κι οι πραιτορες* εβγήκαν
σήμερα με τες κόκκινες, τες κεντημένες τόγες*
γιατί βραχιόλια φόρεσαν με τόσους αμεθύστους*,
και δαχτυλίδια με λαμπρά, γυαλιστερά σμαράγδια·
20 γιατί να πιάσουν σήμερα πολύτιμα μαστούνια
μ’ ασήμια και μαλάματα έκτακτα σκαλιγμένα;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα·
και τέτοια πράγματα θαμπώνουν τους βαρβάρους.

–Γιατί κι οι άξιοι ρήτορες δεν έρχονται σαν πάντα
25 να βγάλουνε τους λόγους τους, να πούνε τα δικά τους;

Σύγκλητος: συλλογικό σώμα διαφόρων αρχαίων και νεότερων πολιτειών με ύψιστα καθήκοντα (νομοθετικά, διοικητικά κτλ.).

τον: του (ιδίωμ. τύπος).

Ύπατος: τίτλος ανώτατου άρχοντα με ευρύτατες δικαιοδοσίες.

Πραιτορες: ανώτεροι άρχοντες στην αρχαία Ρώμη και το Βυζάντιο.

τόγα ή τόγκα: επίσημη περιβολή ανώτατων αξιωματούχων.

αμέθυστος: πολύτιμος λίθος.

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα;
κι αυτοί βαριούντ' ευφράδειες και δημηγορίες.

- Γιατί ν' αρχίσει μονομιάς αυτή η ανησυχία
κι η σύγχυσις. (Τα πρόσωπα τι σοβαρά που έγιναν).
- 30 Γιατί αδειάζουν γρήγορα οι δρόμοι κι οι πλατέες,
κι όλοι γυρνούν στα σπίτια τους πολύ συλλογισμένοι;

Γιατί ενύχτωσε κι οι βάρβαροι δεν ήλθαν.
Και μερικοί έφθασαν απ' τα σύνορα,
και είπανε πως βάρβαροι πια δεν υπάρχουν.

- 35 Και τώρα τι θα γένουμε χωρίς βαρβάρους.
Οι άνθρωποι αυτοί ήσαν μια κάποια λύσις.

Ερωτήσεις

1. Από τα στοιχεία που δίνει το ποίημα σε ποια εποχή ή πόλη νομίζετε ότι διαδραματίζονται τα γεγονότα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
2. Το ποίημα διακρίνεται για τη θεατρικότητά του. Να βρείτε τα στοιχεία που τη συνιστούν και να συζητήσετε το αισθητικό τους αποτέλεσμα.
3. Να σχολιάσετε τους δυο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

Ιθάκη

Το ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό **Γράμματα** του Οκτωβρίου - Νοεμβρίου 1911, όταν ο ποιητής ήταν σαράντα οκτώ ετών. Ανήκει στα διδακτικά ποιήματα του Καβάφη.

Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,
να εύχεται να 'ναι μακρύς ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
Τους Λαιστρυγόνες* και τους Κύκλωπας,
5 τον θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι,

Λαιστρυγόνες: μυθική φυλή γιγαντώσμων ανθρωποφάγων, που είχαν πρωτεύουσά τους τη Λαιστρυγονία, την υψηλή πόλη του Λάμου.

τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δεν θα βρεις,
αν μὲν ἡ σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεῦμα και το σώμα σου αγγίζει.
Τους Λαιστρυγόνας* και τους Κύκλωπας,
10 τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς* μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.

Να εύχεσαι να ἴναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
15 που με τι ευχαρίστηση, με τι χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοῖδωμένους·
να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,
και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις,
σεντέφια* και κοράλλια, κεχριμπάρια κι έβενους,
20 και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,
όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά·
σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.

Πάντα στον νου σου να ἔχεις την Ιθάκη.
25 Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
Ἄλλά μη βιάζεις το ταξίδι διόλου.
Καλύτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει·
καί γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
30 μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.

Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι.
Χωρίς αυτήν δεν θα ἔβγαινες στον δρόμο.
Ἄλλα δεν έχει να σε δώσει πια.

κουβανείς: κουβαλάς.

σεντέφι ή σιντέφι: αντικείμενο φτιαγμένο από μάρμαρο, μια σκληρή ουσία που ιριδίζει και αποτελεί την επιφάνεια ορισμένων οστράκων.

έβενος: μαύρο πολύτιμο ξύλο σκληρό, κατάλληλο για στίλβωση.

- Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε.
35 Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν.

Ερωτήσεις

1. Να σχολιάσετε το νόημα των στίχων 9-10.
2. Τι είναι κατά την άποψή σας η Ιθάκη του ποιήματος;
3. Ποια συγκεκριμένα θέλητρα παρουσιάζει το ταξίδι για την Ιθάκη; (Να στηρίξετε την απάντησή σας κυρίως στη δεύτερη στροφή).
4. Να αναπτύξετε το νόημα του ποιήματος γραπτά σε μια περιεκτική παράγραφο ως δέκα γραμμές.
5. Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο το μήνυμα της «Ιθάκης»; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
6. Ο ποιητής χρησιμοποιεί στο ποίημα το β' ενικό πρόσωπο: α) σε ποιον νομίζετε ότι απευθύνεται; β) Τι πετυχαίνει με αυτό τον εκφραστικό τρόπο;

Αλεξανδρινοί Βασιλείς

Το ποίημα έχει την αφετηρία του στο **Βίο του Αντωνίου** του Πλουτάρχου. Εκεί ο ιστορικός διηγείται πώς ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα οργάνωσαν μια μεγαλοπρεπή γιορτή στο στάδιο της Αλεξάνδρειας και καθισμένοι πάνω σε χρυσούς θρόνους μοίρασαν βασιλικούς τίτλους στα παιδιά της Κλεοπάτρας. Σκοπός του Πλουτάρχου είναι να δείξει πόσο ο Αντώνιος είχε υποδουλωθεί όχι μονάχα στην Κλεοπάτρα, αλλά και στο πνεύμα της ανατολίτικης χλιδής, πράγματα ανάρμοστα για ένα Ρωμαίο στρατηγό.

Ο Καβάφης γράφει το ποίημα στα 1912. Να προσέξετε ιδιαίτερα πώς ο ποιητής μεταπλάθει το ιστορικό γεγονός, ποια στοιχεία προβάλλει ιδιαίτερα και πού μετατοπίζει το βάρος του νοήματος.

Μαζεύθηκαν οι Αλεξανδρινοί
να δουν της Κλεοπάτρας τα παιδιά,
τον Καισαρίωνα,* και τα μικρά του αδέρφια,
Αλέξανδρο* και Πτολεμαίο,* που πρώτη

Καισαρίων: γιος της Κλεοπάτρας και του Ιουλίου Καίσαρα. Θανατώθηκε σε ηλικία δεκαεπτά χρονών από τον Οκταβιανό στην Αλεξάνδρεια, το 30 π.Χ.

Αλέξανδρος και Πτολεμαίος: παιδιά της Κλεοπάτρας από τον Αντώνιο.

5 φορά τα βγάζαν έξω στο Γυμνάσιο,*
εκεί να τα κηρύξουν βασιλείς,
μες στη λαμπρή παράταξη των στρατιωτών.

Ο Αλέξανδρος – τον είπαν* βασιλέα
της Αρμενίας, της Μηδίας, και των Πάρθων.

10 Ο Πτολεμαίος – τον είπαν βασιλέα
της Κιλικίας, της Συρίας, και της Φοινίκης.
Ο Καισαρίων στέκονταν πιο εμπροστά,
ντυμένος σε μετάξι τριανταφυλλί,
στο στήθος του ανθοδέσμη από υακίνθους,*

15 η ζώνη του διπλή σειρά σαπφείρων κι αμεθύστων,
δεμένα τα ποδήματά του μ' άσπρες
κορδέλες κεντημένες με ροδόχροα μαργαριτάρια.
Αυτόν τον είπαν πίοτερο από τους μικρούς,
αυτόν τον είπαν Βασιλέα των Βασιλέων.

20 Οι Αλεξανδρινοί ένωσαν βέβαια
που ήσαν λόγια αυτά και θεατρικά.

Αλλά η μέρα ήτανε ζεστή και ποιητική,
ο ουρανός ένα γαλάζιο ανοιχτό,
το Αλεξανδρινό Γυμνάσιον ένα

25 θριαμβικό κατόρθωμα της τέχνης,
των αυλικών η πολυτέλεια έκτακτη,
ο Καισαρίων όλο χάρις κι εμορφιά
(της Κλεοπάτρας υιός, αίμα των Λαγιδών*)·
κι οι Αλεξανδρινοί έτρεχαν πια στην εορτή,

30 κι ενθουσιάζονταν, κι επευφημούσαν

Γυμνάσιο: γυμναστήριο, το στάδιο της Αλεξάνδρειας.

τον είπαν: τον ανακήρυξαν.

υακίνθος: λουλούδι με δυνατό άρωμα, ζουμπούλι.

αίμα των Λαγιδών: φυσικά από τη μητέρα του μόνο. Η δυναστεία της Κλεοπάτρας (Λαγίδες) είχε γενάρχη της τον Πτολεμαίο τον Λάγου, στρατηγό και έναν από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου, ιδρυτή του βασιλείου της Αιγύπτου.

ελληνικά, κι αιγυπτιακά, και ποιοί* εβραϊκά,
γοητευμένοι με τ' ωραίο θέαμα —
μόλο που βέβαια ήξευραν τι άξιζαν αυτά,
τι κούφια λόγια ήσανε αυτές οι βασιλείες.

Ερωτήσεις

1. Στο περιστατικό που διηγείται ο Πλούταρχος κεντρικά πρόσωπα είναι ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα. Εδώ πώς δηλώνεται η παρουσία τους; Ποια είναι τα κύρια πρόσωπα;

2. Ποια η θέση των παιδιών στα όσα διαδραματίζονται;

3. Τι έχετε να παρατηρήσετε σχετικά με τον τρόπο που παρουσιάζεται ο Καισαρίων;

4. Η περιγραφή της απονομής των τίτλων έχει μια μεγαλοπρέπεια· πώς εκφράζεται αυτή η μεγαλοπρέπεια, πού κορυφώνεται και σε ποιους στίχους αποκαλύπτεται η κουφότητά της;

5. Πώς παρουσιάζονται οι Αλεξανδρινοί σχετικά α) με την εθνολογική τους σύνθεση β) με τη στάση τους απέναντι στην τελετή; Είναι στάση που χαρακτηρίζει υπεύθυνους πολίτες;

6. Η ειρωνεία είναι από τα κύρια γνωρίσματα της ποιήσεως του Καβάφη. Μπορείτε να την αναγνωρίσετε στο ποίημα;

7. Το ποίημα χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εποχή (την αλεξανδρινή). Νομίζετε ότι η σημασία του περιορίζεται σ' αυτή;

Νέοι της Σιδώνας 400 μ.Χ.

Το ποίημα είναι γραμμένο το 1920. Η σκηνοθεσία μας μεταφέρει στο 400 μ.Χ. στην πλούσια Σιδώνα, εξελληνισμένη πόλη στα παράλια της Φοινίκης που έχει πια καταστεί ρωμαϊκή επαρχία. Πέντε εύποροι και καλλιεργημένοι νεαροί διασκεδάζουν σε ένα σπίτι. Έχουν φέρει κι έναν ηθοποιό που τους απαγγέλλει ποιήματα. Ανάμεσα σε άλλα ποιήματα ο ηθοποιός απαγγέλλει και το επίγραμμα που, κατά την παράδοση, έγραψε ο Αισχύλος για να χαραχτεί στον τάφο του:

Αισχύλον Ευφορίωνος Ἴθηναῖον τότε κεύθει
μνήμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλα·
ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἂν εἶποι
καὶ βαθυχαϊτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Που σημαίνει: «Αυτό το μνήμα σκεπάζει τον Αισχύλο, το γιο του Ευφορίωνα, Ἀθηναίο που πέθανε στη σιτοφόρα Γέλα· για την ευδόκιμη ανδρεία του μπορεί να μιλήσει το ἄλσος του Μαραθῶνα και ο Πέρσης με την πυκνή χαίτη, που τη γνώρισε καλά». Το επίγραμμα αυτό αποτελεί και το επίκεντρο του ποιήματος του Καβάφη.

ποιοί· κάποιοι, μερικοί.

Ο ηθοποιός που έφεραν για να τους διασκεδάσει
απήγγειλε και μερικά επιγράμματα εκλεκτά.

Η αίθουσα άνοιγε στον κήπο επάνω·
κι είχε μια ελαφρά ευωδία ανθέων
5 που ενώνονταν με τα μυρωδικά
των πέντε αρωματισμένων Σιδωνίων νέων.

Διαβάσθηκαν Μελέαγρος,* και Κριναγόρας,* και Ριανός.*
Μα σαν απήγγειλεν ο ηθοποιός,
«Αίσχylum Εύφορίωνος Αθηναϊον τότε κεύθει»
10 (τονίζοντας ίσως υπέρ το δέον*
το «άλκην δ' ευδόκιμον», το «Μαραθώνιον ἄλσος»),
πετάχθηκεν ευθύς ένα παιδί ζωηρό,
φανατικό για γράμματα, και φώναξε·

«Α δεν μ' αρέσει το τετράστιχον αυτό.
15 Εκφράσεις τοιούτου είδους μοιάζουν κάπως σαν λιποψυχίες
Δώσε - κηρύττω - στο έργον σου όλην την δυναμή σου
όλην την μέριμνα, και πάλι το έργον σου θυμήσου
μες στην δοκιμασίαν, ή όταν η ώρα σου πια γέρνει.
Έτσι από σένα περιμένω κι απαιτώ.
20 Κι όχι απ' τον νου σου ολότελα να βγάλεις
της Τραγωδίας τον Λόγο τον λαμπρό-
τι Αγαμέμνονα,* τι Προμηθέα θαυμαστό,
τι Ορέστου, τι Κασσάνδρας παρουσίες,
τι Επτά επί Θήβας - και για μνήμη* σου να βάλεις
25 μόνον* που μες στων στρατιωτών τες τάξεις, τον σωρό
πολέμησες και συ τον Δάτι και τον Αρταφέρην.»*

Μελέαγρος, Κριναγόρας, Ριανός: ελάσσονες ποιητές των ελληνιστικών χρόνων που καλλιέργησαν το επίγραμμα και έγραψαν κυρίως ερωτικά ποιήματα

υπέρ το δέον: περισσότερο από το κανονικό· με μεγαλύτερη έμφαση.

Αναμέμνονα κτλ. εδώ γίνεται αναφορά σε ορισμένα από τα περίφημα έργα του Αισχύλου.
μνήμη: ενθύμημα.

μόνον: στο κείμενο είναι αραϊά γραμμένο για να τονιστεί ιδιαίτερα στην ανάγνωση.

Δάτις και Αρταφέρνης: οι ηγέτες των Περσών στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.). Όπως είναι γνωστό, στο Μαραθώνα ο Αισχύλος πολέμησε ηρωικά, τραυματίστηκε βαριά, και κινδύνεψε να πεθάνει. Ο Αισχύλος πέθανε το 456 στην πόλη Γέλα της Σικελίας.

Ερωτήσεις

1. Τι τονίζει ιδιαίτερα στο επίγραμμα του ο Αισχύλος;
2. Γιατί ενοχλήθηκε ο Σιδώνιος νέος από το επίγραμμα του Αισχύλου; Τι ήταν αυτό που τον ενόχλησε περισσότερο;
3. Ποια στάση ζωής εκφράζει ο Αισχύλος με το επίγραμμά του και ποια ο Σιδώνιος νέος με τα λόγια του; Η απάντησή σας να στηριχτεί εκτός των άλλων και α) στην εποχή που ζει ο καθένας β) στον τρόπο που ζουν.
4. Όπως και σε άλλα ποιήματα του Καβάφη έτσι κι εδώ είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε τη θέση του ποιητή. Άλλοι μελετητές υποστήριξαν πως ο Καβάφης ειρωνεύεται το Σιδώνιο νέο, άλλοι πως συμφωνεί κατά βάθος μαζί του και άλλοι πως παραδέχεται τα λόγια του νέου χωρίς όμως και να ταυτίζεται μαζί του. Μπορείτε να βρείτε στο ποίημα στοιχεία που ενισχύουν τη μια ή την άλλη άποψη;
5. Ποιο είναι το κεντρικό πρόβλημα που θέτει το ποίημα; Αφορά μόνο τη συγκεκριμένη περίπτωση και την αντιπαράθεση των εποχών ή διατηρεί την επικαιρότητά του; (Να διαβάσετε και το ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη Νέοι της Σιδώνος 1970.
6. Μερικά από τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καβάφη είναι: Η μετατόπιση του χρόνου στην αλεξανδρινή εποχή, η θεατρικότητα, ο διδακτικός τόνος, η χρήση των προσώπων ως συμβόλων, η στοχαστική διάθεση, ο λιτός και κάποτε πεζολογικός στίχος. Μπορείτε να επισημάνετε στο ποίημα αυτά τα γνωρίσματα;

Γεννήθηκε στη Λευκάδα, όπου και περάτωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου, αλλά παράλληλα άρχισε να ασχολείται με τη λογοτεχνία εγκαταλείποντας τις σπουδές. Το 1907 έγραψε το συνθετικό ποίημα Αλαφροϊσκιωτος με το οποίο καθιερώθηκε ως ποιητής. Το ίδιο έτος παντρεύτηκε με την Εύα Πάλμερ, Αμερικανίδα που λάτρευε την Αρχαία Ελλάδα. Μαζί θα δουλέψουν για την πραγμάτωση της Δελφικής Ιδέας, που ήταν μια προσπάθεια για την αναβίωση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος στους Δελφούς. Ο Σικελιανός είχε δική του άποψη για τη ζωή και δική του κοσμοθεωρία. Πίστευε σε μια σφαιρική ενότητα και καθολική σύνθεση του παντός και οραματιζόταν ένα γενικό θρησκευτικό μύθο, που να κλείνει μέσα του τη λατρεία της φύσης και της ζωής, τις πρωτογονικές μητριαρχικές θρησκείες, το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, την ορφική διδασκαλία και τη χριστιανική συμβολική. Προς αυτή την ενοποιητική αρχή στράφηκε η ποίησή του, που διακρίνεται για την πηγαία έμπνευση και τη γνήσια λυρική πνοή, τη ρωμαλέα σύλληψη της φαντασίας, τον πλούτο και τη λάμψη της γλώσσας σε μια ποιητική έκφραση μεγαλόπρεπη και συχνά μεγαλόστομη. Τα Άπαντα του Σικελιανού σε επιμέλεια Γιώργου Σαββίδη περιλαμβάνουν έξι τόμους ποιήματα με τον τίτλο Άυρικός Βίος (Α΄ - ΣΤ΄), τρεις τόμους ποιητικό θέατρο (τραγωδίες) με τον τίτλο Θυμέλη και δυο προς το παρόν τόμους από τα πεζά του με τον τίτλο Πεζός λόγος.

Ο Σικελιανός στους Δελφούς.

Τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ Σ. Βασιλείου

Δείπνος

Το ποίημα ανήκει στην πρώτη ποιητική σύνθεση του Σικελιανού, στον **Αλαφροϊσκιωτο**. Στον **Αλαφροϊσκιωτο** αντικρίζεται η φύση με μια καθαρότητα και ευαισθησία παρθενική. Η επικοινωνία με τη φύση είναι άμεση, όπως άμεση και αμοιβαία παρασταίνεται και η σχέση ανάμεσα στη φύση και στον ποιητή. Για τον «Αλαφροϊσκιωτο» ο Σικελιανός γράφει ανάμεσα στα άλλα και τα εξής: «από παιδί προσέφετοντας αυθόρμητος ικέτης μπρος στη φύση, δεν μετάφερα ποτέ μαζί μου ούτε μια σκέψη, ούτε και μια λέξη μαθημένου *a priori*¹ απέναντί της, που να μπορεί να σταθεί ωσάν εμπόδιο κι ως σκιά στη μεταξύ μας λαγυρή επικοινωνία... Μια σιωπηρή κατάσταση λεπτής και ευλαβικής αισθαντικότητας και καλοσύνης ως το βάθος δεχτικής—... τέτοια ήταν η πρωταρχική μου διάθεση μπροστά στη φύση... Ο **Αλαφροϊσκιωτος** λοιπόν γραμμένος σε ηλικία είκοσι χρόνων, είναι η πρώτη κοσμική μου προέκταση μες στην ψυχή της φύσης...» Πρέπει να προσέξουμε στο λυρικό αυτό ποίημα τη λυτρωτική επίδραση που ασκεί στην ψυχική διάθεση του ανθρώπου η γαληνεμένη φύση και γενικότερα τον τόνο της γαλήνης και της ηρεμίας που κυριαρχεί.

1. *a priori*: όρος φιλοσ., εκ των προτέρων, προτού δηλαδή γνωρίσουμε κάτι με τις αισθήσεις μας.

Στο δώμα, απάνω στο βουνόν, έτοιμος είν' ο δείπνος.
Γλυκό είναι του λαδιού το φως σαν το γλυκό καρπό του,
θροφή στα μάτια, με γλαυκή στο χάλκωμα τη ρίζα...
Σα γαληνός* αστερισμός στο σπίτι ο λυχνοστάτης.*

- 5 Και το τραπέζι με λινόν ευωδισμένο εστρώθη,
απάνω του οι χλωροί καρποί, απάνω κι η κερήθρα,
κι η ελιά γλυκιά στα στόματα, καθώς το φως στα μάτια.
Και η ανύφάντρα εδείπναγε, και η νια μοιρολογήτρα,
γυναίκες γλυκομέτωπες, η Λυγιά δίπλα εδείπνα,
10 που τη φλογέρα απίθωσε στον αργαλιόν απάνω,
και η Γλαύκη, μεγαλόφωτη γυναίκα, αναπαμένα
στο μέτωπό της τα μαλλιά που 'χε σε δυο φτερούγες
χρυσές και πόφεγγε ήσυχα το μέγα μέτωπό της.

- Κι ήσυχη εσπέρα εφώταγε μες στα βαθιά μας φρένα,
15 στα παραθύρια τ' ανοιχτά βαθιάν Ολύμπια νύχτα,
με τα βουνά σαν τον αχνόν απ' το λειψό φεγγάρι,
με τ' άστρα πόπιναν το φως στις ηρεμίας το λάδι.
Θροφή στα μάτια, σαν η ελιά στο στόμα, ο λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τα φρένα μας με την Ολύμπια νύχτα.
20 Το λάδι έφεγγε μέσα μας, βαθιά, την καλοσύνη,

κι η νύχτα την αγέρωχη γαλήνη και τη σκέψη.
Πίσω απ' τ' αλαργινό βουνό, που εδιάφεγγε σαν άχνα,
κατέβαινε κι ο πόνος μας μαζί με το φεγγάρι,
που επύρωνε, ως βασίλευε, τη σιωπηλή αγωνία...

Ερωτήσεις

1. Το ποίημα μας μεταφέρει μια εικόνα ζωής σε μια ατμόσφαιρα διαφορετική από τη δική μας ζωή. Πώς το κατορθώνει αυτό ο ποιητής;
2. α) Ποια συναισθηματική κατάσταση κυριαρχεί στην πρώτη και ποια στη δεύτερη στροφή; β) σε ποιους στίχους υποδηλώνεται η βαθύτερη επικοινωνία του ανθρώπου με τη φύση και με ποια εικόνα;
3. Ποια επίθετα επαναλαμβάνονται σταθερά σε καθεμιά στροφή και ποια ψυχική διάθεση υποβάλλουν; (Να παρατηρήσετε και τη μεταφορική χρήση των επιθέτων καθώς και τις παρηχήσεις που δημιουργούνται).

γαληνός: γαλήνιος, ήρεμος.
λυχνοστάτης: λύχνος, λυχνάρι.

Ιερά οδός

Το ποίημα γράφτηκε το 1935 και είναι από τα πιο σημαντικά του ποιητή. Δεν πρόκειται μόνο για ένα ανθρωπιστικό θέμα, για την απολύτρωση δηλαδή του ανθρώπου από την καταπίεση και τον πόνο. Στο υποβλητικό ακόμη τότε σκηνικό της Ιεράς Οδού, του δρόμου που οδηγούσε από την Αθήνα στην Ελευσίνα και που ακολουθούσαν οι αρχαίες πομπές των Ελευσίνιων μυστηρίων, ο ποιητής, μέσα από το «συμβολικό δρώμενο» που βλέπει και περιγράφει, αναπαρασταίνει καταστάσεις ανάλογες με αυτές που ζούσαν οι μνημένοι στα Ελευσίνια μυστήρια. Μας δίνει δηλαδή την εικόνα του ξεπεσμού και της υποδούλωσης που οδήγησε τον άνθρωπο η αφροσύνη του να αλυσοδέσει και να υποτάξει τη Μάνα-Γη, σύμβολο της μητρότητας και της αγάπης, για να οραματιστεί τελικά τη μέρα της σωτηρίας και της λύτρωσης, όταν η ψυχή του ανθρώπου θα συμφιλιωθεί απόλυτα και θα ταυτιστεί με τους αιώνιους νόμους της ζωής και με τη φύση. Παρήγορο μήνυμα ανάστασης και θριάμβου της ζωής.

Από τη νέα πληγή που μ' άνοιξεν η μοίρα
έμπαιν' ο ήλιος θαρρούσα στην καρδιά μου
με τόση ορμή, καθώς βασίλευε, όπως
από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
5 το κύμα σε καράβι π' ολοένα
βουλιάζει... Γιατί εκείνο πια το δέιλι,
σαν άρρωστος, καιρό, που πρωτοβγαίνει
ν' αρμέξει ζωή απ' τον έξω κόσμο, ήμουν
περπατητής μοναχικός στο δρόμο
10 που ξεκινά από την Αθήνα κι έχει
σημάδι του ιερό την Ελευσίνα.*
Τι ήταν για μένα αυτός ο δρόμος πάντα
σα δρόμος της Ψυχής*... Φανερωμένος
μεγάλος ποταμός, κυλούσε εδώθε
15 αργά συρμένα από τα βόδια αμάξια,
γεμάτα αθεμωνιές ή ξύλα, κι άλλα

Ελευσίνα: παραλιακή πόλη της Αττικής, σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο στην αρχαιότητα. Εκεί τελούνταν τα Ελευσίνια μυστήρια, μυστικές εορτές προς τιμή της Δήμητρας που αρχικά απέβλεπαν στην καρποφορία του σιταριού. Η ιστορία όμως του σιταριού που κατά τη σπορά σκεπάζεται με χώμα για να βλαστήσει αργότερα πλούσιο στάχυ, έγινε το σύμβολο του θανάτου και της ζωής. Έτσι τα Ελευσίνια μυστήρια έγιναν μια παρήγορη αποκάλυψη σχετικά με τη μεταθανάτια μοίρα του ανθρώπου. Τις εορτές παρακολουθούσαν μόνο οι μνημένοι, οι οποίοι όμως δεν είχαν δικαίωμα να αποκαλύπτουν τίποτε.

δρόμος της Ψυχής: ο ποιητής εννοεί ότι αυτός ο δρόμος τον οδηγούσε στα άδυτα της ψυχής του, ήταν δηλαδή μια ώθηση για στοχασμό και περισυλλογή.

αμάξια, γοργά που προσπερνούσαν,
με τους ανθρώπους μέσα τους σαν ίσκιους...
Μα παραπέρα, σα να χάθη ο κόσμος
20 κι έμειν' η φύση μόνη, ώρα κι ώρα
μιαν ησυχία βασίλεψε... Κι η πέτρα,
π' αντίκρισα σε μια άκρη ριζωμένη,
θρονί μου φάνη μοιραμένο μου ήταν
απ' τους αιώνες. Κι έπλεξα τα χέρια,
25 σαν κάθισα, στα γόνατα, ξεχνώντας
αν κίνησα τη μέρα αυτή ή αν πήρα
αιώνες πίσω αυτό τον ίδιο δρόμο...

Μα να: στην ησυχία αυτή απ' το γύρο
τον κοντινό προβάλανε τρεις ίσκιои.
30 Ένας Ατσίγγανος αγνάντια ερχόνταν,
και πίσωθέ του ακλούθασαν, μ' αλυσίδες
συρμένες, δυο αργοβάδιστες αρκούδες.

Και να: ως σε λίγο ζύγωσαν μπροστά μου
και μ' είδε ο Γύφτος, πριν καλά προφτάσω
35 να τον κοιτάξω, τράβηξε απ' τον ώμο
το ντέφι και, χτυπώντας το με το 'να
χέρι, με τ' άλλον έσυρε με βία
τις αλυσίδες. Κι οι δυο αρκούδες τότε
στα δυο τους σκώθηκαν βαριά... Η μία,
40 (ήτανε η μάνα, φανερά), η μεγάλη,
με πλεχτές χάντρες όλο στολισμένο
το μέτωπο γαλάζιες, κι από πάνω
μιαν άσπρη αβασκαντήρα,* ανασηκώθη
ξάφνου τρανή, σαν προαιώνιο να 'ταν
45 ξόανο* Μεγάλης Θεάς, της αιώνιας Μάνας,
αυτής της ίδιας που ιερά θλιμμένη,

αβασκαντήρα: φυλαχτό για το μάτισμα (περίσπτο).

ξόανο: πανάρχαιο ξύλινο άγαλμα που παράσταινε ανθρώπινο σώμα στις γενικές μόνο γραμμές του. Οι αρχαίοι λάτρευαν με μεγάλη ευλάβεια τα ξόανα, γιατί πίστευαν πως είχαν πέσει από τον ουρανό (διιπετή).

με τον καιρόν ως πήρε ανθρώπινη όψη,
για τον καημό της κόρης της λεγόνταν
Δήμητρα* εδώ, για τον καημό του γιου της
50 πιο πέρα ήταν Αλκμήνη* ή Παναγία.
Και το μικρό στο πλάγι της αρκούδι,
σα μεγάλο παιχνίδι, σαν ανίδεο
μικρό παιδί, ανασκώθηκε κι εκείνο
υπάκοο, μη μαντεύοντας ακόμα
55 του πόνου του το μάκρος και την πίκρα
της σκλαβιάς που καθρέφτιζεν η μάνα
στα δυο πυρρά της που το κοίτααν μάτια!

Αλλ' ως από τον κάματον εκείνη
οκνούσε να χορέψει, ο Γύφτος, μ' ένα
60 πιδέξιο τράβηγμα της αλυσίδας
στου μικρού το ρουθούνι, ματωμένο
ακόμα απ' το χαλκά που λίγες μέρες
φαινόταν πως του τρύπησεν, αιφνίδια
την έκαμε, μουγκρίζοντας με πόνο,
65 να ορθώνεται ψηλά, προς το παιδί της
γυρνώντας το κεφάλι, και να ορχιέται*
ζωηρά...
Κι εγώ, ως εκοίταζα, τραβούσα
έξω απ' το χρόνο, μακριά απ' το χρόνο,
ελεύτερος από μορφές κλεισμένες
70 στον καιρό, από αγάλματα κι εικόνες·
ήμουν έξω, ήμουν έξω από το χρόνο...

Δήμητρα. Θεά της γεωργίας, αλλά και της οικογένειας, της πολιτείας, της γέννας. Η λατρεία της αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Ελευσίνα, όπου κατά την παράδοση είχε φιλοξενηθεί από το βασιλιά Κελεύ, όταν περιπλανιόταν εκεί αναζητώντας την κόρη της Περσεφόνη που την είχε αρπάξει ο Πλούτων.

Αλκμήνη· μυθ. μητέρα του Ηρακλή που υπέφερε κι αυτή από το τραγικό τέλος του παιδιού της. Όπως είναι γνωστό από τη Μυθολογία, ο Ηρακλής φορώντας το χιτώνα με το αίμα του κένταυρου Νέσσου καταλαμβάνεται από φριχτούς πόνους, ενώ στην προσπάθειά του να τον βγάλει ξεκολλάει μαζί και κομμάτια από το σώμα του. Μη μπορώντας να υποφέρει το μαρτύριο, ανάβει μια τεράστια φωτιά και ρίχνεται μέσα.

ορχιέμαι· χορεύω.

Μα μπροστά μου, ορθωμένη από τη βία
του χαλκά και της άμοιρης στοργής της,
δεν έβλεπα άλλο απ' την τρανήν αρκούδα
75 με τις γαλάζιες χάντρες στο κεφάλι,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου
του κόσμου, τωρινού και περασμένου,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου
του πόνου του πανάρχαιου, οπ' ακόμα
80 δεν του πληρώθη απ' τους θνητούς αιώνες
ο φόρος της ψυχής... Τι ετούτη ακόμα
ήταν κι είναι στον Άδη...

Και σκυμμένο
το κεφάλι μου κράτησα ολοένα,
καθώς στο ντέφι μέσα έριχνα, σκλάβος
85 κι εγώ του κόσμου, μια δραχμή...

Μα ως, τέλος,
ο Ατσίγγανος ξεμάκρυνε, τραβώντας
ξανά τις δυο αργοβάδιστες αρκούδες,
και χάθηκε στο μούχρωμα, η καρδιά μου
με σήκωσε να ξαναπάρω πάλι
90 το δρόμον οπού τέλειωνε στα ρείπια
του Ιερού της Ψυχής, στην Ελευσίνα.
Κι η καρδιά μου, ως εβάδιζα, βογκούσε:
«Θά 'ρτει τάχα ποτέ, θε νά 'ρτει η ώρα
που η ψυχή της αρκούδας και του Γύφτου,
95 κι η ψυχή μου, που Μυημένη* τήνε κράζω,
θα γιορτάσουν μαζί;»

Κι ως προχωρούσα,
κι εβράδιαζε, ξανάνιωσα απ' την ίδια
πληγή, που η μοίρα μ' άνοιξε, το σκότος
να μπαίνει ορμητικά μες στην καρδιά μου,

Μυημένη: μπασμένη στα μυστήρια. Σε αρχαία κείμενα μακαρίζονται όσοι ήταν μυημένοι στα Ελευσίνα μυστήρια και προδιαγράφεται ζοφερή η μοίρα εκείνων που πεθαίνουν αμύητοι. Ο ποιητής ονομάζοντας την ψυχή του «μυημένη» εννοεί ότι έχει συλλάβει τα μεγάλα νοήματα της ζωής, έχει ταυτιστεί με τη «συνολική ψυχή του κόσμου» σε μια καθολική ενότητα.

100 καθώς από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
το κύμα σε καράβι που ολοένα
βουλιάζει... Κι όμως τέτοια ως να διψούσε
πλημμύραν η καρδιά μου, σα βυθίστη
ως να πνίγηκε ακέρια στα σκοτάδια,
105 σα βυθίστηκε ακέρια στα σκοτάδια,
ένα μούρμουρο απλώθη απάνωθέ μου,
ένα μούρμουρο,

κι έμοιαζ' έλεε:
«Θά 'ρτει...»

Ερωτήσεις

1. Στίχοι 1-27: Να προσδιορίσετε α) το σκηνικό και τη σημασία που έχει για τον ποιητή β) τη χρονική μετάθεση του ποιητή.

2. Πώς βλέπει ο ποιητής α) το δρόμο, β) την πέτρα, γ) την αρκούδα και δ) το αρκούδακι.

3. Να επισημάνετε βασικά θέματα που θίγονται στο ποίημα προσέχοντας ιδιαίτερα τους στίχους 10-11, 26-27, 30-32, 45, 61-65, 76-79, 93-96, 107.

4. Το περιστατικό που αφηγείται ο ποιητής μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα «συμβολικό δρώμενο» ανάλογο με αυτά που τελούνταν στα Ελευσίνια μυστήρια, δηλαδή λειτουργεί ως «σημαίνον». Να διαβάσετε το εισαγωγικό σημείωμα και να συζητήσετε τους πιθανούς συμβολισμούς, δηλαδή τα πιθανά «σημαινόμενα» που μπορεί να πάρει το περιστατικό.

5. Να συγκρίνετε την εικόνα στην αρχή του ποιήματος (στ. 1-6) με την εικόνα στο τέλος (στ. 97-102) και να βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές.

6. Ο ποιητής παρακολουθώντας ένα θλιβερό θέαμα το μετατρέπει σε αισιόδοξο όραμα και παρήγορο μήνυμα. Ποιο είναι αυτό;

Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι

Βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία του ποιήματος που ακολουθεί είναι η αφηγηματικότητα και η προοδευτική μετάβαση από το θείο στο ανθρώπινο πάθος. Πρωτοδημοσιεύτηκε το 1935 στο περιοδικό «Τα Νέα Γράμματα».

Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι, απ' όσες
γυναίκες του Στειριού* συμμαζεούταν

Στειρί: χωριό της Βοιωτίας όπου και το βυζαντινό μοναστήρι του Όσιου Λουκά.

τον Επιτάφιο να στολίσουν, κι όσες
μοιρολογήτρες ώσμε του Μεγάλου
Σαββάτου το ξημέρωμα αγρυπνήσαν,
ποια να στοχάστη — έτσι γλυκά θρηνούσαν! —
πως, κάτου απ' τους ανθούς, τ' ολόαχνο σμάλτο
του πεθαμένου του Άδωνη* ήταν σάρκα
που πόνεσε βαθιά;

Γιατί κι ο πόνος

10 στα ρόδα μέσα, κι ο Επιτάφιος Θρήνος,
κι οι αναπνοές της άνοιξης που μπαίνουν
απ' του ναού τη θύρα, αναφτερώναν
το νου τους στις Ανάστασης το θάμα,
και του Χριστού οι πληγές σαν ανεμώνες*
τους φάνταζαν στα χέρια και στα πόδια,
τι πολλά τον σκεπάζανε λουλούδια
που έτσι τρανά, έτσι βαθιά ευωδούσαν!

Αλλά το βράδυ το ίδιο του Σαββάτου,
την ώρα π' απ' την Άγια Πύλη το ένα
20 κερί προσάναψε όλα τ' άλλα ως κάτου,
κι απ' τ' Άγιο Βήμα σάμπως κύμα απλώθη
το φως ώσμε την ξώπορτα, όλοι κι όλες
ανατριχιάξαν π' άκουσαν στη μέση
απ' τα «Χριστός Ανέστη» μιαν αιφνίδια
φωνή να σκούζει: «Γιώργαινα, ο Βαγγέλης!»

Και να· ο λεβέντης του χωριού, ο Βαγγέλης,
των κοριτσιών το λάμπασμα,* ο Βαγγέλης
που τον λογιάζαν όλοι για χαμένο
στον πόλεμο· και στέκονταν ολόρτος
30 στις εκκλησιάς τη θύρα, με ποδάρι

***Άδωνης**: Θεός που λατρεύονταν από τους αρχαίους Φοίνικες ή Ασσύριους. Προς τιμή του γιορτάζονταν τα Αδώνια. Η γιορτή γινόταν την άνοιξη και διαρκούσε δυο μέρες. Την πρώτη μέρα, που λεγόταν «αφανισμός», γυναίκες θρηνούσαν γύρω από μια νεκρική κλίνη στολισμένη με λουλούδια, και τη δεύτερη γιορτάζονταν η ανάστασή του με χαρούμενα άσματα.

ανεμώνη: λουλούδι που, σύμφωνα με την παράδοση, βλάστησε από το αίμα του πανέμορφου Θεού.

λάμπασμα: θαυμασμός, λαχτάρα.

ξύλινο, και δε διάβαινε τη θύρα
της εκκλησιάς, τι τον κοιτάζαν όλοι
με τα κεριά στο χέρι, τον κοιτάζαν,
το χορευτή που τράνταζε τ' αλώνι
του Στεριού, μια στην όψη, μια στο πόδι,
που ως να το κάρφωσε ήταν στο κατώφλι
της θύρας, και δεν έμπαινε πιο μέσα!

Και τότε - μάρτυράς μου να 'ναι ο στίχος,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος -
40 απ' το στασίδι που' μouna σημενος
ξαντίκρισα τη μάνα, απ' το κεφάλι
πετώντας το μαντίλι, να χιμήξει
σκυφτή και ν' αγκαλιάσει το ποδάρι,
το ξύλινο ποδάρι του στρατιώτη,
-έτσι όπως το είδα ο στίχος μου το γράφει,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος -,
και να σύρει απ' τα βάθη της καρδιάς της
ένα σκούξιμο: «Μάτια μου... Βαγγέλη!»

Κι ακόμα - μάρτυράς μου να 'ναι ο στίχος,
50 ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος-,
ξοπίσωθέ της, όσες μαζευτήκαν
από το βράδυ της Μεγάλης Πέφτης,
νανουριστά, θαμπά για να θρηνήσουν
τον πεθαμένον Άδωνη, κρυμμένο
μες στα λουλούδια, τώρα να ξεσπάσουν
μαζί την αξεθύμαστη του τρόμου
κραυγή που, ως στο στασίδι μου κρατιόμουν,
58 ένας πέπλος μου σκέπασε τα μάτια!...

Ερωτήσεις

1. Πώς γίνεται η μετάβαση από το θείο πάθος στον ανθρώπινο πόνο;
2. Πώς αντιδρούν στη θέα του Βαγγέλη, α) η μάνα του και οι άλλες γυναίκες, και β) ο ποιητής;
3. Να συνδέσετε την πρώτη σκηνή με την τελευταία.
4. Τι σημασία έχει για το ποίημα η επανάληψη των στίχων 38 και 39;

Κώστας Βάρναλης (1884 - 1974).

Ο ποιητής προέρχεται από τον απόδημο ελληνισμό. Γεννήθηκε στον Πύργο της Βουλγαρίας και σπούδασε φιλολογία στην Αθήνα. Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση και αργότερα (1919 - 22), με κρατική υποτροφία, σπούδασε στο Παρίσι Νεοελληνική Φιλολογία και Αισθητική. Εκεί έζησε στο κλίμα της γενικής απογοήτευσης που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στα ποιήματα της πρώτης περιόδου (προ του 1922) είναι έντονος ο αισθησιασμός και το βαθύ μουσικό αίσθημα. Επίσης φαίνονται εδώ και οι επιδράσεις που δέχτηκε από τον Παρνασσισμό. Η πολιτική του ιδεολογία επηρέασε την ποίηση, την πεζογραφία και τις κριτικές του μελέτες. Στα ποιήματα της δεύτερης περιόδου η σάτιρα και ο σαρκασμός εναλλάσσονται με τους λυρικούς τόνους. Έργα του: α) Ποίηση: Κηρήθρες (1905), Προσκυνητής (1919), Το φως που καίει (1922), Σκλάβοι πολιορκημένοι (1927), Ελεύθερος Κόσμος (1965), Οργή λαού (1975). β) Πεζά: Η αληθινή απολογία του Σωκράτη (1931), Ημερολόγιο της Πηνελόπης (1946) κ.ά. γ) Θέατρο: Άτταλος ο Γ΄ (1970). δ) Φιλολογικά - Κριτικά: Σολωμικά (1957), Αισθητικά - Κριτικά (1958) κ.ά.

Οι μοιραίοι

Οι μοιραίοι, το δημοφιλέστερο ποίημα του Βάρναλη, χαρακτηρίστηκε ως ένα από τα κατορθώματα του νεοελληνικού λυρισμού. Το ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό **Μαύρος γάτος** το 1922, τον ίδιο χρόνο που ο ποιητής με τη σύνθεσή του **Το φως που καίει** εγκαταλείποντας τις προηγούμενες ανασζητήσεις του χάραξε τη νέα του πορεία: να υπηρετήσει με την τέχνη του την αριστερή ιδεολογία στην οποία είχε ενταχθεί.

Ο κοινωνικός στόχος του ποιήματος είναι σαφής: να απεικονίσει με τα πιο παραστατικά χρώματα τη δυστυχία των απόκληρων της ζωής.

Μες την υπόγεια την ταβέρνα,
μες σε καπνούς και σε βρισές
(απάνω στρίγκλιζε η λατέρνα)
όλ' η παρέα πίναμ' εμές·
εμές, σαν όλα τα βραδάκια,
να πάνε κάτω τα φαρμάκια.

Σφιγγόταν ένας πλάι στον άλλο
και κάπου εφτουούσε καταγής.
Ω! πόσο βάσανο μεγάλο
το βάσανο είναι της ζωής!
Όσο κι ο νους να τυραννιέται,
άσπρη η ημέρα δε θυμίζεται.

Ήλιε και θάλασσα γαλάζα
και βάθος τ' άσωτ'* ουρανού!
Ω! της αυγής κροκάτη γάζα*,
γαρούφαλα του δειλινού,
λάμπετε, σβήνετε μακριά μας,
χωρίς να μπείτε στην καρδιά μας!

Του ενού ο πατέρας χρόνια δέκα
παράλυτος, ίδιο στοιχειό*
τ' άλλου κοντόμηρ'* η γυναίκα
στο σπίτι λιώνει από χτικιό*·
στο Παλαμήδι* ο γιος του Μάζη
κι η κόρη του Γιαβή στο Γκάζι*.

—Φταίει το ζαβό το ριζικό* μας!
—Φταίει ο Θεός που μας μισεί!
—Φταίει το κεφάλι το κακό μας!
—Φταίει πρώτ' απ' όλα το κρασί!
Ποιος, φταίει; ποιος φταίει; Κανένα στόμα
δεν τό 'βρε και δεν το 'πε ακόμα.

Έτσι στη σκότεινη ταβέρνα
πίνουμε πάντα μας σκυφτοί.
Σαν τα σκουλήκια, κάθε φτέρνα,
όπου μας εύρει, μας πατεί.
Δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα,
προσμένουμε, ίσως, κάποιο θάμα!

άσωτος: ατέλειωτος, απέραντος.

κροκάτη γάζα: λεπτό διαφανές ύφασμα με τα χρώματα του λουλουδιού κρόκος. Της αυγής κροκάτη γάζα: η αυγή· η εικόνα υποδηλώνει τη διαύγεια της ατμόσφαιρας και τα χρώματα του πρωινού και είναι δανεισμένη από τον Όμηρο, που αποκαλούσε την αυγή «Χροκόπελος Ηώς».

στοιχειό: φάντασμα.

κοντόμηρη: που της απομένουν λίγες ακόμη μέρες ζωής.

χτικιό: φυματίωση.

Παλαμήδι: το γνωστό κάστρο του Ναυπλίου, όπου βρίσκονταν παλαιότερα οι πιο άθλιες ελληνικές φυλακές για βαρυποινίτες.

Γκάζι: κακόφημη αθηναϊκή συνοικία γύρω από το εργοστάσιο του Φωταερίου.

ζαβό ριζικό: στραβή και ανάποδη τύχη.

Ερωτήσεις

1. Τι νόημα θέλει να δώσει στον τίτλο του ο ποιητής;
Προτού απαντήσετε να προσέξετε: α) τη ζωή των προσώπων, όπως απεικονίζεται στο ποίημα β) στους δύο τελευταίους στίχους.
2. Τι θέλει να πει στην τρίτη στροφή ο ποιητής;
3. Πού αναζητούν την αιτία της δυστυχίας τους οι μοιραίοι;
4. Πώς κλιμακώνονται στις τέσσερις πρώτες στροφές οι ρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος και ποιο είναι το αισθητικό αποτέλεσμα από αυτή την κλιμάκωση;
5. Ο ποιητής χρησιμοποιεί στην αφήγηση άλλοτε το γ' ενικό και άλλοτε το α' πληθυντικό πρόσωπο στα ρήματα: τι πετυχαίνει να εκφράσει σε κάθε περίπτωση;
6. Να παρατηρήσετε με προσοχή το χιαστό σχήμα στο οποίο τελειώνει η τέταρτη στροφή:

στο Παλαμίδι ο γιος του Μάξι

~~κι η κόρη του Γιαβή στο Γκάσι.~~

Τι πετυχαίνει με αυτό το σχήμα ο ποιητής;

Οι πόνοι της Παναγιάς

(απόσπασμα)

Το ποίημα ανήκει στο πρώτο μέρος της ποιητικής σύνθεσης **Σκλάβοι Πολιορκημένοι**, η οποία εκδόθηκε το 1927. Ο ποιητής, ακολουθώντας τη δημοτική μας παράδοση, χρησιμοποιεί τη μορφή της Παναγιάς, για να εκφράσει τον ανθρώπινο πόνο της μάνας: η Παναγιά κατέχεται από τα τρυφερότερα συναισθήματα για το παιδί που πρόκειται να γεννηθεί, αλλά και από κακά προαισθήματα για την τύχη που το περιμένει.

Πού να σε κρύψω, γιόκα μου, να μη σε φτάνουν οι κακοί;

Σε ποιο νησί του Ωκεανού, σε ποια κορφήν ερημική;

Δε θα σε μάθω να μιλάς και τ' άδικο φωνάζεις.*

Ξέρω, πως θα 'χεις την καρδιά τόσο καλή, τόσο γλυκή,

5 που μες στα βρόχια* της οργής ταχιά θενά σπαράξεις.

Συ θα 'χεις μάτια γαλανά, θα 'χεις κορμάκι τρυφερό,

θα σε φυλάω από ματιά κακή κι από κακόν καιρό,

από το πρώτο ξάφνιασμα της ξυπνημένης νιότης.

Δεν είσαι συ για μάχητες, δεν είσαι συ για το σταυρό.

10 Εσύ νοικοκερόπουλο, όχι σκλάβος ή προδότης.

και τ' άδικο φωνάζεις: να φωνάζεις, να αποκαλύψεις.

βρόχια: θηλιά, παγίδα.

Τη νύχτα θα σηκώνομαι κι αγάλια θα νυχοπατώ*,
να σκύβω την ανάσα σου ν' ακώ*, πουλάκι μου ζεστό,
να σου τοιμάζω στη φωτιά γάλα και χαμομήλι
κι ύστερ' απ' το παράθυρο με καρδιοχτύπι θα κοιτώ
15 που θα πηγαίνεις στο σκολεϊό με πλάκα και κοντύλι...

Κι αν κάποτε τα φρένα* σου το Δίκιο, φως της αστραπής,
κι η Αλήθεια σου χτυπήσουνε, παιδάκι μου, να μην τα πεις.
Θεριά οι άνθρωποι, δεν μπορούν το φως να το σηκώσουν.
Δεν είναι αλήθεια πιο χρυσή σαν την αλήθεια της σιωπής.
20 Χίλιες φορές να γεννηθείς, τόσες θα σε σταυρώσουν.

Ώχου, μου μπήγεις στην καρδιά, χίλια μαχαίρια και σπαθιά.
Στη γλώσσα μου ξεραίνεται το σάλιο, σαν πικρή αψιθιά*!
—Ω! πώς βελάζεις ήσυχα, κοπάδι εσύ βουνίσο...—
Βοηθάτε, ουράνιες δύνames, κι ανοίχτε μου την πιο βαθιά
25 την άβυσσο, μακριά απ' τους λύκους να κρυφογεννήσω!

Ερωτήσεις

1. Στο μονόλογο της Παναγιάς υπάρχουν στίχοι που εκφράζουν τα πιο τρυφερά συναισθήματα και άλλοι που εκφράζουν τις πιο πικρές διαπιστώσεις: να τους εντοπίσετε στο απόσπασμα.

2. «Θεριά οι άνθρωποι... θα σε σταυρώσουν»: να σχολιάσετε το νόημα των τριών αυτών στίχων.

3. Πώς κλιμακώνεται η αγωνία της Παναγιάς από την πρώτη ως την τελευταία στροφή του αποσπάσματος;

νυχοπατώ: πατώ στα νύχια των ποδιών, περπατώ αθόρυβα.

ακώ: ακούω.

τα φρένα: οι σκέψεις, ο νούς.

αψιθιά: αρωματικό φυτό με πικρή γεύση, που χρησιμοποιείται και για ζεστό ρόφημα.

Παλιά Αθήνα – Λεωφόρος Πανεπιστημίου (Π. Μαθιόπουλος)

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Εμμ. Ροΐδης

Αθηναϊκοί περίπατοι

Το πρόβλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο σημερινό για τους κατοίκους της πρωτεύουσας· ο Εμμ. Ροΐδης στο παρακάτω χρονογράφημα, που δημοσιεύτηκε στο περ. «Εστία» στις 22.5.1896 μας πληροφορεί ότι οι Αθηναίοι και τον περασμένο αιώνα είχαν πολλούς λόγους να παραπονούνται για τη ρύπανση και τους κινδύνους που διέτρεχε η υγεία τους.

Πολύ περισσότερο παρ' όσα από τον καιρόν του Αμπού* έως σήμερον έτυχε να διαβάσω εις τον ξένον τύπον υβριστικά δια την Ελλάδα, μ' έκαμαν να εντρέπωμαι αι κατά τας παραμονάς των Ολυμπιακών αγώνων συστάσεις των ιδικών μας εφημερίδων προς την αστυνομίαν και τους οικοκυραίους, να επιμεληθούν προς χάριν των ξένων την καθαριότητα των δρόμων, και να φροντίσουν να μη βρωθούν αι μάνδραι και να μην είναι τα πεζοδρόμια παραρτήματα μακελλείων και λαχανοπωλείων. Όλα αυτά εζητούντο ως και όταν επρόκειτο να επισκεφθούν τας Αθήνας οι αυτοκράτορες Δον Πέτρος* και Γουλιέλμος*, ως μέτρα έκτακτα, με την υπόμνησιν μάλιστα ότι δεν θα παρετέινοντο επί πολλάς ημέρας αι τοιαύται περί καθαριότητος ενοχλήσεις. Τι άλλο δύναται τις εκ των συστάσεων τούτων να συμπεράνη παρά μόνον ότι, καθώς οι Τζιφούττες* της Βλαχίας αλλάζουν και κυνηγούν τας ψείρας των μόνον κατά τας μεγάλας των θρησκευτικής εορτάς, ούτω και οι κάτοικοι των Αθηνών μόνον εις εκτάκτους περιστάσεις πρέπει ν' αναπνέουν άσσημον αέρα, να μη γλιστρούν εις αίματα και να μη σκοντάπτουν εις σάπια πορτοκάλια και λείψανα γάτων και ορνίθων;

Μη βιασθήτε να με κατατάξητε εις το γένος των αναμασητικών ζώων αν σας ομιλώ δια την κατάστασιν των αθηναϊκών δρόμων. Ούτε καμήλα είμαι ούτε επικήδειος ρήτωρ δια να μου αρέσουν τα αναμασήματα. Τούτο όμως εσυλλογίσθηεν, ότι μετά τους Ολυμπιακούς αγώνας οι Αθηναίοι, εξιππασθέντες* από την λαμπρότητα της πανηγύρεως, την συρροήν του τόσου κόσμου,

Αμπού· (About Edmond 1828 - 1885)· Γάλλος αρχαιολόγος και συγγραφέας, που έγραψε το βιβλίο «Ο βασιλεύς των ορέων» (1857), στο οποίο σατιρίζει την ελληνική κοινωνία της Οθωμικής εποχής.

Δον Πέτρος, Γουλιέλμος· αυτοκράτορες της Βραζιλίας και της Γερμανίας αντίστοιχα, που είχαν επισκεφτεί την εποχή εκείνη την Αθήνα.

Τζιφούττες· Εβραίοι.

ξιπάζομαι (από το μεσν. ξυπάζω) και **ξιπάζομαι·** περηφανεύομαι, κομπάζω.

την παρουσία του βασιλέως και των πριγκίπων, τας σημαίας, τα σαλπίσματα, τας φωτοχυσίας, τας μουσικάς και του Λούη* τας τιμάς, εκατόνησαν όλοι αθλομανείς. Η Πλάκα, προ πάντων, όπου κατοικώ, έγινε όλη ένα είδος Σταδίου. Καθ' ημέραν κινδυνεύω ν' ανατραπώ από υποψηφίους μαραθωνοδρόμους, ή να σπάσουν οι δισκοβόλοι την κεφαλήν μου. Δια να σχηματίσετε ιδέαν του βαθμού εις τον οποίον έφθασεν η αγωνομανία, αρκεί να σας είπω ότι κάθε απόγευμα περί την δύσιν του ηλίου ημπορεί ο διαβάτης να καμαρώση περί τον πλάτανον της Πλάκας και το φανάρι του Διογένους, εκτός των παιδων και νεανίσκων και κάμποσα, όχι μόνον μικρά αλλά και αρκετά μεγάλα αγοροκόριτza, να σηκώνουν βάρη, να πηδούν, να ρίπτουν δίσκους και να τρέχουν, χωρίς φόβον να δείξουν το χρώμα της καλτσοδέτας των, συμμεριζόμενοι, ως φαίνεται, τας περί εξισώσεως των δύο φύλων προοδευτικάς ιδέας της «Εφημερίδας των Κυριών»*.

Καλά θα εκάμνατε να στείλετε εκεί κανένα από τους ρεπόρτερ σας να περιγράψη αυτά τα σπαρτιατικά παιγνίδια, διότι αξίζουν τον κόπον. Εγώ ήθελα μόνον να σας υποδείξω ότι, αφού από τόσα έτη βοά όλος ο κόσμος κατά του κονιορτού, της λάσπης, των λάκκων και της δυσωδίας και ματαίως αγωνίζεται, όλος ο τύπος να φέρη εις θεογονσίαν τους δημοτικούς μας άρχοντας και την αστυνομίαν, καλόν ίσως θα ήτο ν' αποταθή σήμεραν προς διόρθωσιν του κακού εις την αγωνομανίαν, να προσπαθήση δηλαδή να πείση τους φιλάθλους ότι χωρίς πνεύμονας υγείας αδύνατον είναι να υπάρξουν μυώνες ισχυροί· ότι εφ' όσον εξακολουθούν ν' αναπνέουν τας αναθυμιάσεις της Πλάκας*, της Βάθιας*, της Παλαιάς Αγοράς*, του Ροδακιού* και του Βαθρακονησίου*, χάνουν τον καιρόν των γυμναζόμενοι και ονειρευόμενοι τας δάφνας του Λούη, του ροφώντος καθαρόν αέρα εις το Μαρούσι, ή των αθλητών της Αμερικής, όπου σκουπίζονται οι δρόμοι τετράκις την ημέραν και καταδικάζονται εις βαρύ πρόστιμον οι ρίπτοντες από το παράθυρον, όχι κοφίνια σκουπιδίων, αλλά και μίαν μαραμένην ανθοδέσμην. Το επιχείρημα τούτο είναι ίσως το μόνον δυνάμενον να συγκινήση τους αγωνιστάς μας, αφού ούτε περί της υγείας των πολυφροντίζουν ούτε φαίνεται να τους ενοχλή πολύ η ακαθαρσία.

Οι πανηγυρισταί της Θείας Προνοίας συγκαταλέγουν εις τα ευεργετήματα αυτής την επιδεκτικότητα των αισθήσεών μας να καταντούν με τον καιρόν και την συνήθειαν αναισθητοί εις τα δυσάρεστα θεάματα, ακούσματα και μυρίσματα. Και έχουν μέγα δίκαιον. Πρόχειρον τούτου απόδειξιν μας δίδουν οι

Λούης Σπύρος: Έλληνας δρομέας από το Μαρούσι της Αττικής, νικητής στο μαραθώνιο στους πρώτους, μετά την αναστάσή τους, Ολυμπιακούς Αγώνες που έγιναν στην Αθήνα το 1896.

Εφημερίς των Κυριών: περιοδικό που έβγαζε στην Αθήνα η φεμινίστρια Καλλιρρόη Παρρέν. Ο Ροΐδης ειρωνευόταν τη φεμινιστική κίνηση για την απλευθέρωση των γυναικών.

Πλάκα, Βάθια, Παλαιά Αγορά, Ροδάκι, Βαθρακονησί: λαϊκές συνοικίες εκείνης της εποχής κοντά στο κέντρο της Αθήνας.

ενορταί του Αγίου Γεωργίου, των οποίων, ως εσυνήθισαν τ' αυτά την ρινοφωνίαν του ψάλτου, ούτω πλησιάζουν και οι οφθαλμοί να συνηθίσουν την νεοχάροτον επί του τοίχου του ναού εξάπηχυν εκείνην γελιογραφίαν, ήτις τόσον πολύ τους εσκανδάλιζε κατά τας πρώτας ημέρας. Η όσφρησις προ πάντων είναι εξ όλων μας των αισθήσεων η επιδεκτικώτερα να μεταβληθή δια της έξεως εις αναισθησίαν. Γνωρίζετε βεβαίως το περίφημον ποίημα του Βωδελαιρ*, το Ψοφίμι (La Charogne), με την ανοικτήν του κοιλίαν, όπου βόσκουν κοπρόμυγες, μαμούνια, σκώληκες και ασκάριδες*. Ο ποιητής εύρισκε τρόπον να μυρίζεται το πράγμα τούτο «ως άνθος» και όλοι τον ενόμισαν τρελόν, δέκα έτη πριν τρελαθής. Το κατόρθωμα του Βωδελαιρ δύναται βεβαίως να θεωρηθή ως εξαιρετικόν, ουδεμίαν όμως επιδέχεται αμφισβήτησιν ότι ούτε οι ζωογάρται, ούτε οι ταμπάκηδες*, ούτε οι σκουπιδοξύστες, ούτε οι βαλσαμωταί ορνέων, ούτε οι κάτοικοι των οδών «Αίαντος» και «Πρωτογένους» ενοχλούνται πολύ από την ποιότητα του αέρος τον οποίον αναπνέουν. Η μύτη των καταντά με τον καιρόν στωική*. Το κακόν είναι ότι δεν ηυδόκησεν η Θεία Πρόνοια να καταστήση και τους πνεύμονας ημών επίσης επιδεκτικούς να εξοικειωθούν με τα μολύσματα της ατμοσφαιρας.

Δεν εννοώ βεβαίως ότι όλοι οι μετερχόμενοι ακάθαρτα επαγγέλματα και όλοι οι γείτονες κοπρώνων αποθνήσκουν από φθίσην, κακοήθη πυρετόν, κοιλιακόν τύφον ή σηπαιμία, αλλά μόνον ότι δεν έχομεν δίκαιον να περιφρονώμεν τόσον πολύ τους ιατροστατιστικούς πίνακας, εκ των οποίων προκύπτει ότι εις όλας τας πόλεις της Ευρώπης, ο αριθμός των νόσων και ο μέσος όρος της ανθρωπίνης ζωής διαφέρει πολύ κατά τα επαγγέλματα και τας συνοικίας. Δεν έχω πρόχειρον τον Bouchardat*, δια να σας παρατάξω αριθμούς και τι λέγει περί της ευρωστίας των équarisseurs*, των boyaudiers*, των chiffonniers* και των άλλων καταδικασμένων εκ του επαγγέλματός των ν' αναπνέουν εις το Παρίσι αθηναϊκόν αέρα: δεν βλέπω όμως και την ανάγκην ν' αναζητήσω ξένα παραδείγματα, αφού πρόχειρα και πειστικώτατα είναι τα δικά μας. Σοφός καθηγητής του Πανεπιστημίου μας μου έλεγε, πρό τινων μηνών, ότι εις μόνην την περισσοτέραν ακαθαρσίαν του Γαζοχωρίου, της Αγίας Τριάδος και εν γένει των κάτω μαχαλάδων, πρέπει ν' αποδοθή ο μεγαλύτερος αριθμός των προώρων θανάτων. Εύκολον και ασφαλέστατον μέσον αποδείξεως θα ήτο η επί τη βάσει της επιγραφής των επικηδείων πλακών ή

Βωδελαιρ (Baudelaire Charles, 1821 - 1867): Γάλλος ποιητής, γνωστός για την ποιητική του συλλογή «Τά άνθη του κακού».

ασκάριδες: παρασιτικά σκουλήκια, λεβίθες.

στωικός: εδώ υπομονετικός, ανεκτικός.

Bouchardat (Μπουσαρντά) **Apollinaire** (1806 - 1886). Γάλλος χημικός και φαρμακοποιός.

équarisseur (εκαρισέρ): λ. γαλλ. σφαγέας ζώων, χασάπης.

boyaudier (μπουαγιοντιέ): λ. γαλλ. χορδοποιός.

chiffonnier (σιφονιέ): λ. γαλλ. ρακοσυλλέκτης.

σταυρών εξακρίβωσις του μέσου όρου της ηλικίας εις την οποίαν απεθαναν οι αναπαυόμενοι εις το κοιμητήριον της Βάθιας και οι ευτυχήσαντες ν' αναπνεύσουν καθαρώτατον αέρα πριν ενταφιασθούν εις το Α' νεκροταφείον. Η διαφορά θα ήτο, πιστεύω, μεγάλη, αφού και εκ πρώτης όψεως προξενεί αλγεινήν έκπληξιν εις τον επισκέπτην του λαϊκού Β' νεκροταφείου το μέγα πλήθος των παιδικών και νεανικών σταυρών.

Αλλά σκοπός μου σήμερον δεν είναι να θρηνήσω επ' αυτών, αλλά μόνον να υποδείξω ότι η σημερινή αγωνομαχία παρέχει εις τον τύπον μοναδικήν ευκαιρίαν να την εκμεταλλευθῆ υπέρ της καθαριότητος και της ευπρεπειάς των δρόμων της πρωτεύουσας. Την ελπίδα επιτυχίας ενισχύει η σύμπτωση ότι η αγωνιστίτις αἴτη επέσκηψεν οξυτέρα επί των κατοικούντων τας ρυπαράς συνοικίας. Τούτους πρόκειται ο τύπος να πείσῃ ὅχι ὅτι κινδυνεύει το στήθος των ἀπὸ φθίσις, ἀφοῦ δεν τοῦς μέλει περὶ τούτου, ἀλλ' οἱ μυῶνες των ἀπὸ ἀτροφίαν, και μάταιον εἶναι να γυμνάζωνται, να τρέχουν, να δισκοβολοῦν και να βλέπουν εις τον ὕπνον των ολυμπιακὰ βραβεῖα, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθοῦν να τρέφουν τους πνεύμονάς των με τελμάτων, σφαγείων και βόθρων αναθυμιάσεις.

Ερωτήσεις

1. Ποιοι ἦταν υπεύθυνοι για τη ρύπανση του περιβάλλοντος στην Παλιὰ Ἀθήνα;

2. Ο συγγραφέας λέει ὅτι ντράπηκε περισσότερο για τις συστάσεις που ἔκαναν οἱ εφημερίδες προς τους κατοίκους και την αστυνομία στις παραμονές των Ολυμπιακῶν Ἀγώνων για την προσωρινὴ καθαριότητα της πόλης, παρά για ὅσα υβριστικὰ ἔγραψαν κατὰ καιροῦς οἱ ξένες εφημερίδες για την Ελλάδα: να σχολιάσετε την παραπάνω παράτηρηση.

3. Ἐξακολουθοῦν να ισχύουν οἱ ἴδιοι παράγοντες σχετικά με τη ρύπανση στην Ἀθήνα; Ποια μορφή ἔχει πάρει σήμερα το πρόβλημα;

4. Ο συγγραφέας λέει πολύ σοβαρὰ πράγματα με τρόπο ειρωνικό: να επισημάνετε στο κείμενο τις πιο χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις ειρωνείας.

Εμμανουήλ Ροῖδης (1836 - 1904).

Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου και ἔζησε ἓνα μέρος της παιδικῆς του ηλικίας στη Γένοβα της Ἰταλίας. Ἀργότερα σπούδασε στη Γερμανία Νομικά και Φιλοσοφία. Προικισμένος με κριτικὴ οξύτητα και ἔχοντας μια παιδεία ευρωπαϊκὴ, αφοσιώθηκε κυρίως στη λογοτεχνικὴ κριτικὴ και τη δημοσιογραφία και ἄσκησε μεγάλη ἐπίδραση στους συγχρόνους του. Το ιστορικὸ του μυθιστόρημα Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα

(1866) αποτελεί σταθμό στην ιστορία της λογοτεχνίας μας. Στο βιβλίο αυτό, που είχε μεγάλη εκδοτική επιτυχία, ο Ρσΐδης σατιρίζει τον κλήρο και τις υπερβολές των ρομαντικών μυθιστοριογράφων της εποχής του. Εκτός από τις κριτικές και γλωσσικές του μελέτες έγραψε και μερικά ρεαλιστικά διηγήματα, όπως Ιστορία ενός αλόγου, Ψυχολογία Συριανού συζύγου, Το ξεστούπωμα κ.ά. Τα Άπαντα του Ρσΐδη έχουν συγκεντρωθεί σε 5 τόμους στις εκδόσεις Ερμής.

Μονόλογος ευαισθήτου

Το παρακάτω σατιρικό χρονογράφημα δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην Εφημερίδα **Εμπρός** στις 11.11.1896. Ο συγγραφέας εδώ μας δίνει έμμεσα και πολλές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη ζωή και τα ήθη των Αθηναίων στα τέλη του 19ου αιώνα. Δεν πρέπει να μας διαφύγει ο ειρωνικός χαρακτήρας του χρονογραφήματος.

Μεγάλη δυστυχία είναι να έχη κανείς πολύ καλήν καρδίαν. Το ηξεύρω εκ πείρας, διότι μ' έκαμεν ο Θεός παραπολύ ευαίσθητον. Δεν ημπορώ να ιδώ άνθρωπον να πάσχη και να κλαίη, χωρίς να γίνουν τα νεύρα μου άνω κάτω, ούτε να εννοήσω πώς κατορθώνουν άλλοι να παρειρίσκωνται εις λυπηρά θεάματα. Αν τύχη ν' αποθάνη γνώριμός των, τρέχουν εις την κηδείαν, ακόμη και αν χιονίζη. Αλλ' εγώ δεν ημπορώ να ιδω αποθαμένον άνθρωπον όπου εγνώρισα ζωντανόν, χωρίς να με τάραξη η σκέψις ότι κι εγώ θ' αποθάνω. Έπειτα, αν οι συγγενείς του εφάινοντο φρόνιμοι και παρηγορημένοι, τούτο θα μ' επείραζε, διότι δεν αγαπώ τους εγωιστάς· ανάλιν έκλαιαν και εθρή-

νουν, το θέαμα θα μου έκοπτε την όρεξιν ή θα εχαλούσε την χώνεψίν μου. Το στομάχι μου είναι κι εκείνο ευαίσθητο και δύο πράγματα δεν ημπορεί να χωνέψη, τον αστακόν και τας συγκινήσεις. Τας συγκινήσεις εύκολον είναι να τας αποφύγω· να μη τρώγω όμως αστακόν θα ήτο θυσία τόσο μεγάλη, ώστε μου συμβαίνει πολλές φορές να ξεχάσω πως είναι βαρυστόμαχος και να θυμηθώ ότι πρέπει κανείς να συγχωρή εις όσους αγαπά τα ελαττώματά των.

Άλλο πράγμα όπου δεν ημπορώ να καταλάβω είναι να υπάρχουν άνθρωποι τόσο σκληρόκαρδοι, ώστε να δέχονται να παρασταθούν φίλοι των εις μονομαχίαν. Αλλ' εγώ είμαι ευαίσθητος, και μόνη η ιδέα ότι ημπορεί ο φίλος μου ή και ο αντίπαλός του να πάθη, με κάμνει ν' ανατριχιάζω· προ πάντων όταν συλλογίζωμαι, ότι την ημέραν της μονομαχίας πρέπει να σηκωθώ εις τας επτά, ας είναι καιρός άσχημος, να χασομερέψω εις τρεχάματα, συνεντεύξεις και συντάξεις πρωτοκόλλων, και ίσως να πληρώσω και αμαξιάτικα με κίνδυνον να τα χάσω, αν τύχη, Θεός φυλάξοι, ο φίλος μου να σκοτωθή.

Μεγάλη πρέπει να είναι η αναισθησία και εκείνων όπου δανείζουν εις τους φίλους των χρήματα, χωρίς να συλλογισθούν ότι ενδέχεται να μη δυνηθή να τα αποδώση εις την προθεσίαν, να τους εντρέπεται και να τους αποφεύγη. Τούτο ημπορεί να φανή μικρόν κακόν εις όσους δεν έχουν καρδίαν, αλλ' η ιδική μου θα ερραγίζετο, αν παλαιός μου φίλος, μ' απαντούσεν εις τον δρόμον και εκαμώνετο πως δεν με είδεν. Αυτός είναι ο λόγος που μ' έκαμε να πάρω την απόφασιν να μη δανείσω ποτέ εις φίλον μου εκατόν δραχμάς, έστω και αν πρόκειται να σωθή με αυτάς η τιμή και η ζωή του. Παρά να τον ίδω αχάριστον, καλύτερα να τον κλάψω αποθαμένον, αφού μάλιστα θα μ' εμπόδιζεν η ευαισθησία μου να υπάγω εις την κηδείαν του. (...)

Άλλη σκληρότης και κουταμάρα είναι εκείνων όπου δίδουν ελεημοσύνην εις τους πτωχούς, χωρίς να συλλογισθούν ότι αν μεν είναι ο ελεούμενος ικανός να εργασθή, ενθαρρύνουν την σκνηρίαν του, αν δε τύχη χωλός, στραβός, κουλοχέρης ή λωβιασμένος*, το ψμί που του δίδουν προμακράνει ζωήν αθλίαν και βασανισμένην. Τούτο δεν το λέγω εγώ, το λέγουν οι μεγάλοι φιλόσοφοι, ο Σπένσερ* και ο Δαρβίνος*, που απέδειξαν πόσον απάνθρωπα είναι τα λεγόμενα φιλανθρωπικά καταστήματα, τα άσυλα των ανιάτων, τα γηροκομεία και τα λεπροκομεία. Εσημάδεψα εις τα βιβλία των τα μέρη όπου το λέγουν, και τα δείχνω εις όσους έχουν την αδιακρισίαν να μου ζητούν χρήματα, δια να εμποδίσουν ν' αποθάνουν με την ησυχίαν των δυστυχισμένα πλάσματα, που θα ήτο δι' αυτά ο θάνατος ευεργεσία.

Προ μερικών μηνών μου έστειλεν ο αγιοχώματος μητροπολίτης Γερμανός μίαν επιτροπήν να μου ζητήσει να συνεισφέρω, ως μεγάλος κτηματίας, δια να

Σπένσερ (1820 - 1903): Άγγλος φιλόσοφος, εισηγητής της θεωρίας της εξελίξεως.

Δαρβίνος (1809 - 1882): Άγγλος φυσιοδίφης και βιολόγος, ο οποίος διέτυπωσε τη θεωρία της εξελίξεως των ειδών και της καταγωγής του ανθρώπου.

συστηθή εις κάθε τμήμα των Αθηνών ένα «λαϊκόν μαγειρείον», όπου θα εύρισκαν οι πτωχοί άνθρωποι με μόνον δεκαπέντε λεπτά ένα φλιτζάνι ζουμί κι ένα κομμάτι κρέας. Αν ήμουν άκαρδος καθώς οι άλλοι, θα έδιδα κι εγώ τας είκοσι δραχμάς μου χωρίς δυσκολίαν. Η ευαισθησία μου όμως δεν μου συγχωρεί ούτε καν να συλλογισθώ ότι τρέφονται εις το πλάγι μου δυστυχείς άνθρωποι με νερόζουμο και κοιλιές, ενώ τρώγω εγώ μπαρμπούνια και φιλέτο.

Τρανή απόδειξις της υπερβολικής μου ευαισθησίας είναι και ο τρόπος όπου υπανδρεύθη. Όταν επλησίασαν να με πλακώσουν τα γεράματα, να με κουράζουν αι διασκεδάσεις και να μ' ενοχλούν οι ρευματισμοί, αισθάνθηκα την ανάγκην να έχω ένα σπιτικόν και μίαν γυναίκα δική μου να με περιποιήται. Καθώς πας άλλος, αγαπώ κι εγώ τις εύμορφες, και πλούσιος καθώς είμαι, εύκολον ήτο να εύρω ένα νόστιμο κορίτζι, αν δεν εζητούσα προίκα. Άλλος εις την θέσιν μου θα το έκαμνεν, αλλ' εγώ εσυλλογίσθηκα πόσον θα εβασάνιζε την ευαισθησίαν μου, αν υπανδρευόμην εύμορφην πτωχοκόρην, η ιδέα ότι μ' επήρην όχι δια τα ευγενή μου, αλλά δια τα επτά μου σπίτια. Παρά αυτήν την ανυπόφορην υποψίαν επροτίμησα να θυσιασθώ και να πάρω πλουσίαν ασχημομούραν. Η ευγένεια της ψυχής μου είναι τόση, ώστε η μεγάλη της μύτη και τα ψεύτικά της δόντια δεν μ' εμπόδισαν, όχι μόνον να φέρωμαι καλά μαζί της, αλλά και να την αγαπώ, περισσότερον ίσως παρ' ότι πρέπει. Ως απόδειξιν της αγάπης μου αρκεί ν' αναφέρω πως, όταν έτυχε πέρουσι ν' αρρωστήση, δεν κατώρθωσα ποτέ να την βλέπω να υποφέρη. Ο βήχας της και το γλου - γλου της γαργάρας της μου έσχιζε την καρδιά και την ακοήν, και η μυρωδιά της αρρωστοκάμερας μου έφερνε ζάλη. Η ανικανότης μου να την βλέπω να υποφέρη με ανάγκαζε να μένω έξω από το σπίτι από το πρωί έως το βράδυ και καμμί φορά από το βράδυ έως το πρωί. Αυτή η αρρώστια της γυναίκας μου μ' έκαμε να εξοδέψω πολλά χρήματα εις αμάξια, θέατρα, γεύματα εις την Μεγάλην Βρετανίαν και εκδρομάς με φίλους μου εις την Κηφισσιάν και την Πεντέλην. Το μεγαλύτερο όμως έξοδο ήτο ότι τας ημέρας που η γυναίκα μου δεν εφάινετο διόλου καλά, η ανησυχία και η λύπη μου ήτον τόσο μεγάλη, ώστε ηναγκάσθηκα να πάρω δια παρηγορήτραν μίαν Γαλιίδα του Φαλήρου. Περιπτώον είναι να προσθέσω ότι η ευγένεια της ψυχής και των τρόπων μου μ' εμπόδισαν να είπω τίποτε δι' αυτά τα έξοδα εις την γυναίκα μου, όταν έγινε καλά.

Εναντίον της δεν έχω κανένα σπουδαίο παράπονο. Προσπαθεί εις όλα να μ' ευχαριστήση και ποτέ δεν ερωτά ούτε πού ήμουν ούτε τι κάμνω. Είναι φρόνιμη, ήσυχη νοικοκυρά και με κάμνει να καλοπερνώ χωρίς να εξοδεύη πολλά. Το σπίτι λάμπει, ποτέ δεν έλειψε κουμπί από τα ποικάμισά μου και είμαι πάντοτε βέβαιος να εύρω εις το τραπέζι το φαγί που μ' άρεσει. Εκατάφερε μάλιστα να μαγειρεύη και τον αστακόν με μία αμερικάνικη σάλτσα που ημπορεί τώρα να τον τρώγω χωρίς να μου πειράξη το στομάχι. Αυτά είναι βέβαια μεγάλα προτερήματα. Ένα μόνον πράγμα της λείπει, η ευαισθησία. Αυτό το εκατάλαβα, όταν ήλθεν η σειρά μου ν' αρρωστήσω!

Ενώ εγώ εις την δικήν της αρρώστιαν δεν ημπορούσα να την βλέπω να υποφέρη, και αναγκαζόμουν να φεύγω και να ζητώ παρηγορίαν εις το ξεφάν-

τωμα, αυτή ούτε στιγμή δεν έλειπεν από κοντά μου· αγρύπνησε δέκα νύχτες κατά σειράν εις το προσκέφαλό μου. Ήθελεν η ίδια να μου δίνη τα γιατρικά, να μ' αλλάζη και να με μεταγουρίζη, χωρίς να με συνερίζεται δια τον κακόν μου τρόπο, χωρίς να σιχαίνεται τα καταπλάσματα ούτε να ενοχλήται από την αρρωστομυρωδιάν του δωματίου. Αυτά μ' έκαμαν να υποπτευθώ, ότι η γυναίκα μου δεν έχει ούτε καλήν όσφρησιν ούτε μεγάλην ευαισθησίαν. Πώς τω όντι θα ημπορούσε, αν ήτο ευαίσθητη, να με βλέπη να υποφέρω, να βασανίζωμαι, να με καίουν οι συναπισμοί και να με δαγκάνουν αι αβδέλλαι ; Κατάντησα να πιστεύω πως έχουν κάποιον δίκαιον όσοι θεωρούν την υπερβολικήν τρυφερότητα των γυναικών ως πρόληψιν και παραμύθι. Άδικον όμως θα ήτο και ν' απαιτήσω από τους άλλους την ιδικήν μου έκτακτον και μοναδικήν ευαισθησίαν.

Ερωτήσεις

1. Τι δεν μπορεί να ανεχτεί ο «ευαίσθητος» του κειμένου.;
2. Τι είδους άνθρωπος κρύβεται κάτω από τον ειρωνικό αυτό τίτλο; (Προτού απαντήσετε να εξετάσετε τα επιχειρήματα που αντιτάσσει ο ευαίσθητος σε μια τουλάχιστον από τις πολλές πράξεις τις οποίες δεν ανέχεται).
3. Ποιος είναι κατά τη γνώμη σας ο πραγματικά ευαίσθητος άνθρωπος; Να διατυπώσετε γρηγορά την απάντησή σας σε ένα σύντομο και περιεκτικό κείμενο.
4. Σε ποια κοινωνική τάξη ανήκει ο ευαίσθητος του κειμένου; Έχει σημασία η τοποθέτησή του σε ορισμένη κοινωνική τάξη; (Να βασίσετε την απάντησή σας στις τρεις τελευταίες παραγράφους).
5. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το κείμενο αυτό ρεαλιστικό; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Λουκής Λάρας

(απόσπασμα)

‘Όπως είπαμε και πιο πάνω (σελ. 75) ο Λουκής Λάρας του Δημ. Βικέλα είναι έργο αφηγηρικό· με τη δημοσίευσή του εγκαινιάζεται μια καινούρια περίοδος της νεοελληνικής πεζογραφίας. Η υπόθεσή του αναφέρεται στην Επανάσταση του ‘21 και ιδιαίτερα στις αντιδράσεις του άμαχου πληθυσμού. Τοπικά εξελίσσεται στη Σμύρνη, στη Χίο και στην Τήνο όπου ο Λάρας κατέφυγε τελικά και σταδιοδρόμησε ως έμπορος. Το απόσπασμα που ακολουθεί μας δίνει μια σκηνή από τα φρικιαστικά γεγονότα της σφαγής της Χίου κατά το 1822.

Την επιούσαν ήμεθα από πρωΐας συνηγμένοι κατά το σύνηθες εις την ισόγειον της οικίας είσοδον, ήτις εχρησίμευεν ως κοινή αίθουσά μας. Καθήμενοι εις των θυρών τα κατώφλια και επί των βαθμίδων της κλίμακος συνεσκεπτόμεθα, ως πάντοτε, περί του πρακτέου, αναμένοντες τι η ημέρα θα μας φέρη και υπολογίζοντες πότε ηδυνάμεθα να περιμένωμεν απόκρισιν εκ Ψαρών.

Η Ανδριάνα μόνον ήτο απούσα. Είχεν εξέλθει προς εύρεσιν τροφής. Και άλλοτε κατώρθωνε να ποικίλλη την πενιχράν δίαιτάν μας συλλέγουσα χόρτα άγρια εις τους πέριξ του χωρίου λόφους. Αλλ’ εβράδυνε να επιστρέψη. Και η μήτηρ ανησυχούσα ήνοιξε πολλάκις την θύραν και προέτεινε την κεφαλήν εις την οδόν, να ίδη μη φαίνεται ερχομένη.

Η Ανδριάνα ήτο ο γενικός παραστάτης, η αληθής πρόνοια ολοκλήρου της εις Μεστά* δυστυχούς ημών ομάδος. Πλήρης αυταπαρνήσεως και αφοσιώσεως, περιέθαλπε την μητέρα και τας αδελφάς μου και εφρόντιζε περί πάντων των λοιπών. Όλα τα επρόφθανεν, όλα τα εσυλλογίζετο· αυτή εύρισκεν ή εφεύρισκε την καθημερινήν τροφήν μας, αυτή έφερε το νερόν εκ της πηγής, αυτή κατώρθωσε δι’ αχύρων και παλαιών ταπήτων να αυτοσχεδιάση στρωμνάς δι’ όλους εις τα εύκαιρα* δωμάτια της οικίας εκείνης· αυτή μας έφερεν ειδήσεις έξωθεν, σχετιζομένη μετά των χωρικών και τα πάντα ερευνώσα και τα πάντα μανθάνουσα. Η ενεργητικότης της ήτο αδάμαστος και ακατάβλητος η ευθυμία της. Είχε την καρδιάν υγιά και ακμαίαν, όσον και το σώμα, και συχνάκις δια της ζωηρότητος, δια της φαιδρότητός της έφερεν εις τα χείλη μας το μειδίημα εν μέσω της επικρατούσης εκεί γενικής αθυμίας.

Η ώρα εν τούτοις παρήρχετο και ηύξανε της μητρός μου η ανησυχία. Δεν ήθελα να την αυξήσω, εκφράζων τους φόβους μου, αλλ’ ήμην και εγώ ανήσυχος και οι άλλοι επίσης· —Τί έγινε; Πώς αργεί; Μη έπαθε τίποτε; Τοιαύται ανηλλάσσοντο φράσεις.

Μεστά: χωριό της Χίου.
εύκαιρος: αδειανός.

Εκεί αίφνης ανοίγεται η θύρα και παρουσιάζεται η Ανδριάνα κάτωχρος, τρέμουσα, με την κόμην λυτήν, σχισμένα τα φορέματα και ανοικτά τα στήθη, αιματωμένα... Η όλη παρουσία της εμαρτύρει πάλην φοβεράν και τρόμον και αισχύνην.

Η μήτηρ μου ηγέρθη αμέσως, εκάλυψε με τας χείρας τους οφθαλμούς και ανέκραξε μετά φρίκης: —Α! οι Τούρκοι, οι Τούρκοι! Και αρπάσασα τας θυγατέρας της τας έσυρεν εις την αγκάλην της.

Η δε Ανδριάνα με την μίαν χείρα επί της ανοικτής θύρας εδείκνυε δια της άλλης την έξοδον, και ασθμαίνουσα δεν ηδύνατο να αρθρώση τας λέξεις, τας οποίας επροσπάθει να προφέρη: —Φύγετε, κρυφθήτε!

Ευρέθημεν όλοι δια μιας έξω εις τον δρόμον μετά της Ανδριάνας.

Πού επηγαίναμεν; Τι ηθέλαμεν; Έμφυτός τις ορμή διηύθυνε τα βήματά μας μακράν της πύλης του χωρίου. Εφείγαμεν τους Τούρκους. Δεν εσκεπτόμεθα ότι, απομακρυνόμενοι της εξόδου, εκλειόμεθα εντός του χωρίου. Αλλά μη σκέπτεται τις εις τοιαύτας ώρας;

Ενώ ετρέχαμεν ούτω περίφοβοι, παραζαλισμένοι, μη γνωρίζοντες πού να καταφύγωμεν, μία γραία εις την θύραν ταπεινής οικίας ισταμένη μας είδε, μας ελυπήθη και ήπλωσε προς ημάς την χείρα.

—Ελάτε εδώ να σας κρύψω, χριστιανοί.

Εχύθημεν όλοι εντός της ανοικτής θύρας, ακολουθούντες την γραίαν. Ο Θεός την εφώτισεν! Εις εκείνην χρεωστούμεν την σωτηρίαν, την ύπαρξίν μας. Δεν την είδα έκτοτε, ούτε το όνομά της γνωρίζω, αλλά ποτέ δεν ελησμόνησα το αγαθόν πρόσωπόν της, ουδ' έπαυσα ευλογών την μνήμην της. Είθε να την αντήμειψεν ο Θεός και να την ανέπαυσεν εν ειρήνη!

Όπισθεν της οικίας ήτο αυλή ύπαιθρος, εις δε την άκραν της αυλής στάβλος. Εντός του στάβλου μας έκρυπεν η γραία. Αι αγελάδες της έβοσκαν εις την εξοχήν και δεν επέστρεψαν ούτε την εσπέραν εκείνην, ούτε τας επιούσας, να μας διαφιλονικήσουν της κατοικίας των την κατοχήν. Δεν ηχημαλώτιζαν γυναικόπαιδα μόνον οι Τούρκοι, ό,τι εύρισκαν ήτο λεία ευπρόσδεκτος. Αλλά δεν εζημίωσαν ημάς τότε ληστεύσαντες της πτωχής γραίας τα ζώα.

Η είσοδος ήτο στενή και σκοτεινή, εις δε το βάθος ηνοιγετο ο στάβλος τετράγωνος και οπωσούν ευρύχωρος, αλλ' ουδ' αυτός είχε παράθυρον ή άλλην οπήν, ώστε, ότε εκλείετο η επί της αυλής θύρα της διόδου, το σκότος ήτο ψηλαφητόν και η αποφορά δεν είχε διεξόδον. Τέσσαρα ημερονύκτια εμείναμεν εντός του κρυψώνος τούτου, δεκαοκτώ εν συνόλω ψυχαί!

Την εσπέραν της πρώτης ημέρας η φιλόνητος γραία μάς έφερε σάκκον πλήρη σύκων. Ότε δε συνηθίσσαμεν εις το σκότος, ανεκαλύψαμεν εις μίαν γωνίαν κάδον, έχοντα εισέτι ύδωρ αρκετόν προς ποτισμόν των αγελάδων. Χάρις εις το ύδωρ εκείνο και τα σύκα δεν απεθανάμεν της δίψης και της πείνης! Εις θέσιν δε προέχουσαν, επί μιας των πλευρών του στάβλου, ανεκαλύψαμεν άχυρον, το οποίον εστρώσαμεν κατά γης, δια να μη κατακλίνωνται επί του βορβορώδους εδάφους αι γυναίκες και τα παιδιά.

Και εζήσαμεν ούτω τέσσαρας νύκτας και τέσσαρας ημέρας!

Εκ του κρυψώνος μας ηκούαμεν ἔξω συχνάκις τας κραυγὰς των Τούρκων και οἰμωγὰς χριστιανῶν, πότε μακράν και ἄλλοτε πλησίον. Την τελευταίαν μάλιστα νύκτα τοὺς εἶχαμε πολὺ, πολὺ πλησίον, διότι διενυκτέρευσαν εἰς την οἰκίαν της γραίας, και ηκούαμεν τας ομιλίας των και τας διηγήσεις των αισχρῶν κατορθωμάτων των.

Ὁ κύριος των Τούρκων σκοπὸς ἦτο η ανακάλυψις των κρυπτομένων φυγάδων. Τους ἄνδρας εφόνευαν, τα δε γυναικόπαιδα ηχημαλῶτιζαν, μεταφέροντες την ἄγραν των εἰς την πόλιν. Τους χωρικούς δεν ἐβλαπταν συνήθως, εκτός δι' ὕβρεων και ραβδισμῶν και λακτισμάτων και δια της καταναλώσεως των τροφίμων των. Δεν ἔμεναν δε ἐπὶ πολὺ οἱ αυτοὶ Τούρκοι εἰς το χωρίον. Ἀφ' εσπέρας ἤρχετο μία συμμορία· ἔτρωγαν, ἔπιναν, κοιμῶντο, την δε πρωΐαν ἤρχιζεν ἡ ἔρευνα προς σφαγὴν και αιχμαλωσίαν. Ανεχώρουν οἱ πρώτοι με αιχημαλῶτους και λάφυρα και τους διεδέχετο νέα την εσπέραν συμμορία και οὕτω καθεξῆς. Ἡμεῖς δ' ἐπεριμέναμεν να κορεσθῶν και να παύση την διαδοχὴν του διωγμοῦ ἡ ἐξάντλησις της λείας, παρακαλοῦντες τον Θεὸν να μη ανακαλυφθῶμεν μέχρι τέλους.

Πῶς να περιγράψω την αγωνίαν των ατελευτήτων ἐκείνων ημερῶν! Εφοβούμεθα να λαλήσωμεν μη ο ελάχιστος θόρυβος μας προδώσῃ. Ἡ Ἀνδριάνα ἔκλαιεν, ἔκλαιεν ακαταπαύστως, και λυγμοὶ ἐνίοτε ἐξέφευγαν ἀπὸ του στήθους της· ο πατήρ μου ἐπέβαλλε τότε σιωπὴν.

—Θέλεις να μας καταδώσης; ἔλεγε.

Και ἐκρυπτεν ἡ Ἀνδριάνα την κεφαλὴν, και δεν ηκούετο ο θρήνος της. Επλησίαζεν ἡ μήτηρ μου να την παρηγορήσῃ.

—Μη μ' ἐγγίξῃς και λερώνεσαι!

Δυστυχῆς νέα! Ἡ μαύρη ἀπελπισία της ἐντὸς του σκοτεινοῦ και δυσώδους ἐκείνου καταφυγίου ἦτο ἡ φοβερωτέρα ἐνδείξις της τύχης, ἡ ὁποία ἐπερίμενε τας λοιπὰς ἐκεῖ γυναίκας, εἴαν οἱ Τούρκοι μας ἀνεκάλυπταν.

Την τελευταίαν νύκτα ἐξημερώθημεν με τον φόβον ὅτι δεν θα σωθῶμεν ἀπὸ τας χεῖρας των. Ἡ θύρα μόνη του στάβλου μας ἐχώριζεν ἀπ' αὐτῶν. Την αυγὴν ἐπανήλθεν εἰς την αυλὴν ἡ σιωπὴ, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἐντὸς του χωρίου ο θόρυβος. Πόσον βραδέως αἱ ὥραι παρήρχοντο! Θα ἐπανέλθουν οἱ Τούρκοι πλησίον μας; Θα τους ἔχωμεν και την νύκτα πάλιν; Ἡσθανόμεθα ὅλοι, ὅτι δεν δυνάμεθα να ἀνθέξωμεν πλειότερον.

Προς την εσπέραν τοὺς ηκούσαμεν εἰς την αυλὴν, ετοιμαζομένους προς ἀναχώρησιν και ἐκρατούμεν την ἀναπνοὴν μας, περιμένοντες την ἐλπιζομένην ἀπομάκρυνσίν των.

Εκεῖ ἀκούομεν αἴφνης, πλησίον της θύρας, βροντώδη του Τούρκου φωνήν·

—Ἀς ἴδωμεν, πριν φύγωμεν, τι ἔχει εἰς αὐτὴν την ἀποθήκην.

Ἐκαμα τον σταυρόν μου! Κρύος ἰδρώς με περιέλουσεν!

Ἡ θύρα του στάβλου ἐτίριξε και ηνοίχθη, και εἰς το ἀνοιγμὰ της εἶδα Τούρκου μορφὴν φοβερὰν. Ἐκράτει ξίφος γυμνόν εἰς την μίαν χεῖρα, εἰς δε την ἄλλην ράβδον και ἀπὸ της ἄκρας της ράβδου ἐκρέματο λύχνος, το δε φως του λύχνου ἐφώτιζε του Τούρκου το πρόσωπον. Και ὀπίσθεν των ὤμων του ἄλ-

λαι Τούρκων κεφαλαί έρριπτον περίεργα εντός του σκότους βλέμματα.

Εκαθήμην κατά γης εις το βάθος του στάβλου αντικρύ της εισόδου. Χίλια έτη να ζήσω, δεν θα λησμονήσω την αποτρόπαιον εκείνην οππασίαν.

Αναπνοή εντός του στάβλου δεν ηκούετο. Ο Τούρκος εκτείνει τον πόδα, προχωρεί εν βήμα... Αντήχησε δια μιας ο πάταγος υδάτων πατουμένων και βλάσφημον του Τούρκου εκφώνησις: —Μόνον βρώμα είναι εδώ. Δεν έχει τίποτε. Πηγαίνωμεν!

Η θύρα εκλείσθη μετά κρότου και οι Τούρκοι ανεχώρησαν. Εσώθημεν! Εν βήξιμον, εις στεναγμός ηδύνατο να μας προδώση. Αλλ' ο Θεός μας ελυπήθη και ηυδόκησε να μας διαφυλάξη, η δε σωτηρία μας την ώραν εκείνην μας εφάνη ως αγαθός δια το μέλλον οιωνός και επεριμέναμεν με πλειότερον ήδη θάρρος της δοκιμασίας μας το τέλος.

Δεν εφεύσθησαν αι ελπίδες μας. Την αυτήν εκείνην εσπέραν, αφού ενύκτωσαν, ηνοιχθη του στάβλου η θύρα και πάλιν, αλλ' υπό φίλης τώρα χειρός, και ήλθεν εν μέσφ ημών ο χωρικός τον οποίον ο θεός μου είχε αποστείλει προς εύρεσιν πλοίου. Πώς εξετέλεσε την παραγγελίαν, πώς ανεκάλυψε το κρυσφύγετόν μας, δεν γνωρίζω. Έφερε την αγγελίαν, ότι πλοίον ψαριανόν μας επερίμενεν εις έρημον λιμενίσκον, όχι μακράν του χωριού, και ήτο έτοιμος ο χωρικός να μας οδηγήση αμέσως προς αυτό.

Η νυκτερινή ώρα, ο φόβος των Τούρκων, η άγνοια του μέλλοντος, οι κίνδυνοι της φυγής, η ανάνησις των πρώτων μεταίτων περιπλανήσεων πολλούς διαταγμούς την ώραν εκείνην εγέννησαν. Αλλ' αν εμέναμεν, ο όλεθρος ήτο βέβαιος σήμερον ή αύριον, ενώ φεύγοντες ηδυνάμεθα ίσως να σωθώμεν. Απεφασίσθη λοιπόν η φυγή και ανεχωρήσαμεν υπό την οδηγίαν του χωρικού.

Κρατούμενοι τας χείρας και βαδίζοντες εν σιωπή, εφθάσαμεν εις την άκραν του χωριού, προς το αντίθετον της εισόδου μέρος. Εφεύγαμεν την ύλην υποπτευόμενοι ότι εφρουρείτο υπό Τούρκων. Ο οδηγός μας είχε λάβει τα μέτρα του. Εισήλθαμεν εντός οικίας ερήμου, δια να δραπετεύσωμεν εκ των όπισθεν.

Η νυξ ήτο σκοτεινή, διεκρίνετο όμως εκ του παραθύρου το κρημνώδες κάτω έδαφος. Εκρεμάσθη σχοινίον και κατέβην πρώτος εγώ. Έδεσα εις την ζώνην μου το σχοινίον και το εκράτουν εκ των χειρών, ενώ με κατεβίβασαν οι άνωθεν. Κατέβησαν κατόπιν οι λοιποί άνδρες, ανά εις, και επερίλάβαμεν έπειτα τας καταβιβαζομένας γυναίκας και τα παιδιά. Τελευταίος επήδησεν ο χωρικός, ετέθη επί κεφαλής μας και ήρχισεν η νυκτερινή οδοιπορία.

Η απόστασις δεν ήτο μεγάλη, αλλά δεν είναι εύκολος ο δρόμος, όταν με την καρδίαν τρέμουςαν φεύγης εις το σκότος, μη γνωρίζων πού πηγαίνεις, και φοβήσαι ανά πάσαν στιγμήν μη φανούν οι Τούρκοι και έχης γέροντας και γυναίκας και παιδιά μικρά εις την συνοδείαν σου!

Ερωτήσεις

1. Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά της Ανδριάνας;
2. Ποια η ψυχολογική κατάσταση των προσώπων του έργου κατά τον εγκλεισμό τους στο στάβλο και κατά τη φυγή τους;
3. Ο **Λουκής Λάρας** είναι ένα έργο αφηγηριακό· γράφτηκε δηλαδή σε εποχή που ο αφηγηματικός μας λόγος δεν είχε διαμορφωθεί ακόμα και γι' αυτό, εκτός από τις αρετές του, παρουσιάζει και αδυναμίες. Στις αρετές του εντάσσεται ο ρεαλιστικός τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται ορισμένες καταστάσεις. Να εντοπίσετε μέσα στο απόσπασμα τέτοια σημεία, υπογραμμίζοντας και τις αντίστοιχες φράσεις.

Δημήτριος Βικέλας (1835 - 1908).

Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου. Νέος ακόμη ταξίδεψε στο Λονδίνο όπου και εργάστηκε στα εμπορικά καταστήματα των θείων του, αδερφών Μελά, ενώ παράλληλα παρακολουθούσε μαθήματα στο *University College*. Επιδόθηκε στο εμπόριο και απέκτησε αρκετά χρήματα. Από το 1878 περίπου έζησε στο Παρίσι και αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Πρωτοστάτησε για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896 στη χώρα μας, ίδρυσε το Σύλλογο προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων (1899) και ανέπτυξε αξιόλογη κοινωνική και πολιτιστική δράση.

Έγραψε απομνημονεύματα, φιλολογικά μελετήματα και μετέφρασε Ευρωπαϊούς ποιητές και πεζογράφους. Εκτός από το Λουκή Λάρα έγραψε και τα διηγήματα: Η άσχημη αδελφή, Ο παπα-Νάρκισσος, Φίλιππος Μάρθας κ.ά.

Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896)

Γεννήθηκε στη Βιζύη της Θράκης και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και μετά στη Γερμανία, όπου ασχολήθηκε κυρίως με τη φιλοσοφία και την αισθητική. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα σκόπευε να διδάξει στο Πανεπιστήμιο, αλλά τελικά μπήκε καθηγητής στο Ωδείο Αθηνών. Ένα άτυχο επεισόδιο κλόνισε τα νεύρα του και τον έκλεισαν στο Δρομοκάπτειο φρενοκομείο. Ο Βιζυηνός μαζί με το Βικέλα είναι ο δημιουργός της πεζογραφίας στην Ελλάδα και δίκαια ονομάστηκε πατέρας του διηγήματος. Κύριο χαρακτηριστικό των πεζογραφημάτων του είναι ότι κατορθώνει να παρουσιάζει ολοκληρωμένους χαρακτήρες, τους οποίους ψυχογραφεί σε βάθος. Τα θέματά του τα αντλεί από τις παιδικές του αναμνήσεις, την οικογενειακή ζωή και το περιβάλλον του χωριού του. Έγραψε σε καθαρεύουσα, όμως στο διάλογο χρησιμοποίησε μια γλώσσα θαυμάσια πλαστική λαϊκή, που αποδίδει τέλεια το ήθος των προσώπων. Στην ποίηση ταλαντεύεται ανάμεσα στο παλιό και το καινούριο και δεν κατορθώνει να απαλλαγεί από τις αδυναμίες του ρομαντισμού. Έργα του: Ποίηση: Ποιητικά πρωτόλεια, Κων/πολη 1873. Ο Κόδρος, επικόν ποίημα, 1874. Βοσπορίδες Αύραι, 1876 (ανέκδοτο). Ατθίδες Αύραι, Λονδίνο 1883 (1884). Άλλα ποιήματα. Ποιήματα από τα χειρόγραφα «Λυρικά». Παιδικά (ανέκδοτα). Πεζά: Δημοσιεύτηκαν στην Εστία από το 1883-1895. Είναι τα διηγήματα Το

αμάρτημα της μητρός μου, 1883. Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου, 1883. Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως, 1883. Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας, 1884. Το μόνον της ζωής του ταξίδιον, 1884. Μοσκόβ Σελήμ, 1895. Μελέτες: Ανά τον Ελικώ-να, 1930. Άπαντα: Τομ. 1, 1955 (όπου και τα ανέκδοτα ποιήματα. Επιμέλεια: Κ. Μα-μώνη).

Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου (απόσπασμα)

Στο δίηγημα αυτό ο Βιζυηνός περιγράφει την εναγώνια αγάπη της μητέρας για τον ξενιτεμένο της γιο και την οδύνη και την απελπισία της για τον ανεξήγητο θάνατο του άλλου της γιού. Η επιστροφή του ξενιτεμένου γλύκανε κάπως τον καημό της, αλλά δεν ήταν δυνατό να εξαλείψει τη διάθεσή της για εκδίκηση. Όλες όμως οι προσπάθειές της να βρεθεί και να τιμηρηθεί ο φονιάς ήταν άκαρπες και η μητέρα εξορκίζει τα παιδιά της να μην αφήσουν τον αδελφό τους ανεκδίκητο.

Στη φάση αυτή της ιστορίας εμφανίζεται η Τουρκάλα με το γιο της τον Κιαμήλη (το γεγονός περιγράφεται λεπτομερειακά στο απόσπασμά μας), που προσφέρεται να βοηθήσει και τους φιλοξενεί στην πρωτεύουσα, όσο κρατάνε οι αναζητήσεις για την ανακάλυψη του φονιά. Όμως και οι προσπάθειες αυτές δεν φέρνουν αποτέλεσμα. Το μυστήριο τέλος διαλευκαίνεται, όταν ο Κιαμήλης αφηγείται στο Γιωργή (το συγγραφέα) ότι σκότωσε επιτέλους το βρουκλάσκα που δεν τον άφηνε να ησυχάσει. Τι είχε συμβεί; Ο Κιαμήλης, αν και ήταν βέβαιος πως είχε σκοτώσει το φονιά του αδελφοποιού του, τον ταχυδρόμο Χαραλάμπη, τον έβρισκε διαρκώς μπροστά του και αποφάσισε να απαλλαγεί από το φάντασμα. Στη συνέχεια της αφήγησης αποκαλύπτεται ότι ο ταχυδρόμος τον οποίο σκότωσε ο Κιαμήλης δεν ήταν ο Χαραλάμης αλλά ο Χρηστάκης που τον είχε αντικαταστήσει εκείνες τις μέρες στη δουλειά. Η αποκάλυψη είναι τρομερή και ο Κιαμήλης χάνει τα λογικά του. Παρακαλεί το συγγραφέα να μην το πει στη μητέρα του και όταν αποφυλακίζεται, γίνεται, για να εξιλεωθεί, άβουλος και άφωνος δούλος της και αφοσιώνεται στη δούλεψή της.

Ο μη γνωρίσας την αγαθοτάτην ταύτην μητέρα προ του θανάτου του υιού της, θα την εκλάβη ίσως ως γυναίκα τραχέος και σκληρού χαρακτήρος, αφού εγώ αυτός* εδυσκολευόμην πλέον να ανεύρω εν αυτή την άπειρον εκείνην φιλανθρωπίαν, ήτις την έκαμνε να φείδηται* και να συμπονή και αυτήν την άψυχον φύσιν, και ως εκ της οποίας δεν υπέφερε να ιδή ουδέ μίαν όρνιθα σφαζομένην. Διότι, να μεν, εκδίκησιν λέγουσα, ηννόει κυρίως δικαιουσύνην. Αλλά την δικαιουσύνην ταύτην δεν την ηννόει άνευ προσωπικής αυτής ικανοποιήσεως προσμετρομένην μόνον υπό της απαθούς χειρός του νόμου.

—Να τον ιδώ κρεμασμένον, έλεγε, να τραβήξω το σχοινί του, και ύστερα ως αποθάνω!

εγώ αυτός* εγώ ο ίδιος.
φείδομαι* λυπάμαι, φροντίζω.

Τόσον φρικαλέως επιθυμητή εφάινετο η εκδίκησις εις την φιλοστοργίαν της φυσικής και αμορφώτου γυναικός!

Τα ψυχρά της επιστήμης σκέμματα,* δι'ων εδοκίμαζον ενίοτε να καταπραΰνω τας ορμάς της θερμής αυτής καρδίας, εξητμίζοντο πριν φθάσωσι τον σκοπόν αυτών, ως μικραί σταγόνες ύδατος, όταν πίπτωσιν επί σφοδρώς φλεγομένης καμίνου. Ούτω και κατ'εκείνην την ημέραν. Όταν μετά μακράν διδαχὴν περί της θέσεως των ατόμων απέναντι της δημοσίου δικαιοσύνης, τη υπεσχέθην ότι θα κινήσω πάντα λίθον προς εύρεσιν και τιμωρίαν του κακούργου:

—Ναι! είπε, μετά τινος εντρυφήσεως.* Να τον ιδώ κρεμασμένο, να τραβήξω το σχοινί του, και ύστερ'ας πεθάνω!

Αλλ'αίφνης εκρούσθη η θύρα, και, μετά προφανούς δυσαρρεσκείας, είδε την καταξύριστον μορφήν του υπηρέτου ευσεβάστως παρακύπτουσαν* όπισθεν του θυροφύλλου.

—Τι τρέχει, Λουή; τον ηρώτησα εισερχόμενον.

—Μία Τούρκισσα, απήντησεν υποκλινόμενος προ της συνωφρωμένης* μητρός μου, μία Τούρκισσα προς επίσκεψιν.

—Προς επίσκεψιν ημών; Δεν είναι δυνατόν! Θα έχεις λάθος, Λουή, πήγαινε! Δεν γνωρίζομεν καμίαν Τούρκισσαν. Αλλ'ενώ τον απέπεμπον* ούτω,* χάριν της μητρός μου, ηκούσθη ταραχή εν τη διαδρόμῳ και φωναί ως εριζόντων.* Ο Λουής υπεκλήθη εκ νέου όσον οίόν τε* βαθέως, όπως με πείση, ότι ημείς είμεθα οι ζητούμενοι. Αλλ'αίφνης η θύρα ανοίγει μετά φοβερού πατάγου, ωθήσασ'αυτόν να πέση κατακέφαλα, ενώ μία γραία, σχεδόν απεπικάλυπτος Οθωμανίς ερρίπτετο εις τους πόδας της μητρός μου μετά λυγμών και δακρύων. Φαίνεται ότι οι έξω υπηρέται τη εκώλυον την είσοδον και εκ της απελπισίας αυτής εβίασε την θύραν. Ο εμβρόντητος Λουής επρόφθασε να συνέλθη και εκδιώξη δια λακτισμών τον δειλώς ακολουθούντα αυτήν υψηλότατον λευκοσάρικον* σοφτάν,* αλλ'ο αδελφός μου, παρεμβάς, ως τον είδεν, επέπληξε τον υπηρέτην και εισήγαγε μετά μεγάλης χαράς τον ισχνόν και λευκόχλωμον εκείνον Τούρκον, ως εάν ήτον ο οικειότατος αυτώ φίλος.

—Είναι ο Κιαμήλης μας, είπεν, επιδεικτικώς προς εμέ, και αυτή θα είναι η μητέρα του!

Η μήτηρ μου μόλις και μετά βίας απαλλαγαίσα των περιπτυγμών* της

σκέμμα: σκέψη, συλλογισμός.

εντρυφήσις: απόλαυση, ευχαρίστηση.

παρακύπτω: σκύβω πλάγια και κοιτώ.

συνωφρωμένος: κατσουφιασμένος.

αποπέμνω: αποστέλλω, διώχνω.

ούτω: έτσι.

ερίζω: φιλονικώ, καυγαδίζω.

λευκοσάρικος: με λευκό σαρίκι, κεφαλόδεσμο.

οίόν τε: όσο μπορούσε πιο.

σοφτάν: Τούρκος ιεροσπουδαστής.

περιπτυγμός: εναγκαλισμός.

Οθωμανίδος, ητένισεν υψηλά προς την συμπαθητικήν τού σοφτά μορφήν μετά παραδόξου στοργής, και:

—Εσύ είσαι Κιαμήλη, παιδί μου; τον ηρώτησε. Και πώς είσαι; Καλά; Καλά; Δεν σ' εγνώρισα με αυτή την φορεσιά σου!

Ο Τούρκος έσκυψε μετά δακρύων εις τους οφθαλμούς και λαβών εφίλησε την άκρην του φορέματός της.

—Ο Θεός πολλά καλά να σε δίνει, Βαλινδέ!* είπε. Μέρα νύχτα παρακαλώ να κόβει από τα χρόνια μου να βάζει στα δικά σου.

Η μήτηρ μου εφαινότο υπερβολικά ευχαριστημένη· ο Μιχαήλος επήγε να τα χάσει από την χαράν του, απευθύνων μυρίας ερωτήσεις και περιποιήσεις πότε εις τον ισχυροτενή εκείνον πρασινορασοφόρον και πότε εις την μητέρα του. Μόνον εγώ και ο Λουής ιστάμεθα* άφωνοι και ενεοί.* Επί τέλους λαβών τον αδελφόν μου κατά μέρος:

—Έλα, άφησε τα γέλια σου, λέγω, και ειπέ μου τι συμβαίνει εδώ πέρα; Τι σας είναι αυτοί;

—Τώρα θα σε το πω, ειπεν ο αδελφός μου γελών έτι περισσότερο. Τώρα θα σε το πω. Πήγαινε, Λουή! δυο καφέδες γρήγορα! Μα κοίταξε, να μην τους κάμεις πάλε σαν τα φράγκικά σου τ' αποπλύματα! Α-λα-τούρκο, και χωρίς ζάχαρη! Ακούς;

Και ταύτα λέγων εισήλθε μετ' εμού εις το προσεχές δωμάτιον.

—Αυτός είναι ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνες εις το σπίτι μας, και αυτή είναι η μάνα του, που ήλθε τώρα να της πει το σπολλάτη!* ειπεν ο αδελφός μου, γελάσας προς μεγάλην μου έκπληξιν.

—Ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνας! Και από πότε έγινεν η μητέρα νοσοκόμος των Τούρκων; ηρώτησα εγώ συνωφρωυμένος εξ αγανακτήσεως.

Πρέπει να σημειώσω, ότι ο Μιχαήλος εσυνήθιζε ν' αστειύεται επί των αδυναμιών της μητρός ημών, τόσω μάλλον ασμένως,* όσω μάλλον αγογγύστως και προθύμως τας επλήρωνεν εκ του ιδίου του βαλαντίου. Τίποτε δεν τον ηυχαρίστει τόσον, όσον να μιμηται την μητέρα μας, δρώσαν υπό την επήρειαν αδυναμίας τινός, της οποίας τα στοιχεία παρεμόρφου επί το κωμικώτερον κατά τρόπον όλως ίδιον αυτώ*. Η ανοχή της καλής μητρός, ήτις εγέλα και αυτή, οσάκις τον ήκουεν, ερρίζωσεν εν αυτώ έτι μάλλον* την κακήν ταύτην συνήθειαν. Δια τούτο, όταν με είδεν αγανακτούντα επί τω ακούσματι:

βαλινδέ: (λέξη αραβική) μητέρα. Ειδικά μητέρα σουλτάνου που είχε εξαιρετικές τιμές και πρόνομια στα σουλτανικά παλάτια.

ισταμαι: στέκομαι.

ενεός: άναυδος από έκπληξη.

σπολλάτη: (εις πολλά έτη), ευχαριστώ.

ασμένως: ευχαρίστως, με ευχαρίστηση.

κατά τρόπον όλως ίδιον αυτώ: με δικό του, τελείως ξεχωριστό, τρόπο.

έτι μάλλον: ακόμη περισσότερο.

—Άκουσε να σε πω, μου είπεν. Αν εννοείς να τα έχεις έτσι κατεβασμένα, δεν σε λέγω τίποτε. Θα μου χαλάσεις την ιστορία. Κάλλιο να την αφήσουμε μίαν άλλην ημέρα, για να γελάσεις και συ με την καρδιά σου, να γελάσει κι η μητέρα κομμάτι, που τόσες ημέρες δεν εγέλασεν ακόμη με τα σωστά της, η καημένη.

—Έλα! τω είπον τότε. Η μητέρα φαίνεται πολύ ευχαριστημένη από την επίσκεψιν, και είναι ολωσδιόλου ενασχολημένη με τους Τούρκους της, που δεν ημπορώ να χωνέσω. Ώσπου να πιουν τον καφέ τους και να μας ξεφορτωθούν, ειπέ μου την ιστορία.

—Άκουσε λοιπόν, μοι είπεν. Ηξεύρεις ότι η μητέρα ανησυχούσε όταν έλειπες. Και δεν φθάνει που ανησυχούσεν εκείνη, μόνον δεν άφηνε και τον κόσμο στην ησυχία του. Ποιος περνά να τον σταματήσει μές στο δρόμο· ποιος έφθασεν από πουθενά να πα να τον ρωτήσει μη σε είδαν, μη σε άκουσαν. Την ξέρεις. Ένα πρωί πρωί ετρυγούσαμε τα πεπόνια στο χωράφι. Έξαφνα βλέπει ένα διαβάτη που περνούσε. Δεν τον αφήνει να πάγει στη δουλειά του, μόνο τρέχει στην φράκτη:

—Ώρα καλή, θειε!

—Πολλά τα έτη, κυρά!

—Από την Ευρώπη έρχεσαι;

—Όχι, κυρά, από το χωριό μου. Και πού είν' αυτή η Ευρώπη;

—Να, ξεύρω κι εγώ; αυτού που είναι το παιδί μου. Δεν άκουσες να λένε τίποτε για το παιδί μου;

—Όχι κυρά. Και πώς το λένε το παιδί σου;

—Αμ' ξέρω και γω μαθές; Ο νουνός του το βάφτισε Γιωργί, και πατέρας του ήτανε ο Μιχαλιός ο πραγματευτής, ο άνδρας μου. Μα κείνο, ακούς, επρόκοψε και πήρεν ένα όνομα από τα περιγραμμάτου* και τώρα, σαν το γράφουμε μες στες εφημερίδες, δεν ηξεύρω κι εγώ η ίδια, το παιδί μου είναι μαθές που λένε, ή κανένας φράγκος!

—Την ιστορία, Μιχαήλε! την ιστορία του Τούρκου! δέκοφα εγώ ανυπομόως.

—Στάσου δα! είπεν εκείνος. Η ιστορία ήλθεν ύστερ' από την κουβέντα. Ύστερ' από την κουβέντα, βλέπεις τη μητέρα και κόφτει το πιο καλό, το πιο μεγάλο πεπόνι.

—Αμ' δεν παίρνεις κάνα 'πωρικό από τον κήπο μας, θειε;

—Ευχαριστώ, κυρά, δεν έχω τόπο να το βάλω.

—Δεν πειράζει, θειε, το καθαρίζω και το τρώγεις.

—Ευχαριστώ, κυρά, με κρατεί κοιλόπονος.

—Έλα να χαρείς, κάμε μου την χάρη. Γιατί, διες, έχω παιδί στην ξενιτιά, κι έχω καρδιά καμένη. Κι αφού δεν μπορώ να το στείλω στο παιδί μου, φα το καν του λόγου σου που είσαι ξένος. Ίσως τό'βρει κι εκείνο από κανέναν άλλονε.

περιγραμμάτου· τα σχετικά με τη μόρφωση, τα γράμματα.

Ο άνθρωπος έχασε την υπομονή του.

—Ντζάνουν* καλά, χριστιανή για! μα σαν έχεις παιδί στην ξενιτιά, τι σε φταίγω εγώ να βάλω, έτσι θεονήστικος, όλην αυτή την χολέρα μες στο στομάχι μου! Μη θαρρείς πως εβάρεθηκα τη ζωή μου; Εγώ έχω γυναίκα που με καρτερά, κι έχω παιδιά να θρέψω. Μα σαν θέλεις και καλά να χρησιμοποιήσεις το πεπόνι σου, στείλε το στου γερο-Μούρτου το χάνι. Εκεί κοντά ένας ξένος παλεύει με το θάνατο, θερμασμένος εδώ και τρεις εβδομάδες. Άμα γευθεί αυτή τη χολέρα, πιστεψέ με θα γλιτώσει και αυτός από τη θέρμη και η θέρμη απ' αυτόνε.

—Τέλος πάντων! του είπα, ετελείωσαν τα επεισόδια; Άρχισε πλέον την ιστορία!

—Στάσου δα! απήντησεν εκείνος πειρακτικώς. Μήπως είμεθα εις την Ευρώπην που πουλούν το κρέας δίχως κόκαλα; Σε λέγω την ιστορία καθώς εγένηκεν. Αν δεν σ' αρέσει, άφησέ την κατά μέρος. Πάμε να διούμε την χανούμσα!

—Σε ήθελα να είσαι από πουθενά, εξηκολούθησεν έπειτα, να ιδείς την μητέρα, όταν το άκουσε. «Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου!» Κι έπεσε το πεπόνι από τα χέρια της, κι έγινε σαν πίτα! Κι έσιαξε το φακιόλι στο κεφάλι της, κι επήρε τον δρόμο. Δηλαδή τα σπαρμένα χωράφια κατ' ευθείαν, για να φθάσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Εγώ που την ήξευρα, την αφήκα να πάγει. Μα σαν επροχώρησε καμπόσο και είδε που δεν το εκούνησα, εγύρισε πίσω θυμωμένη και:

—Τι χάσκεις απ' αυτού, μωρέ πολλακαμένε;* εφώναξε.— Ε; φυλάγεις να το πω για να σαλέψεις;

Αν σε βαστά μην την ακολουθείς. Θα ήταν καλή να με φακιολίσει* με καμιά βωλάκα.* Αφήκα λοιπόν την δουλειά μου, κι έπεσα καταπόδι της. Πού να την φτάσεις! Βρε αγκάθια, βρε χανδάκια, βρε φράχτες—δεν έβλεπε τίποτε. Τίποτε άλλο, παρά του γερο-Μούρτου τον σκεπό* που εκοκκίνιζε μακριά μες στα σπαρμένα.

Σαν έφθασε κοντά, άρχισαν τα γόνάτά της να τρέμουν κι εκάθισε σε μια πέτρα.

—Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! Και πώς δεν μου το είπες πως ήταν ένας άρρωστος δωπέρα;

—Αμ' τι να σε πω! Μήπως είσαι γιατρός, για να τον γιάνεις; Εκείνο, ως και ο παπα-Δήμος, που τ' άκουσε, δεν επήγε να τον διει. Γιατ' είναι, λέγει, Τούρκος, κι οι Τούρκοι 'δεν πληρώνουν, για ευχέλαιο.

—Τούρκος είπες; εφώναξε τότε, και ήλθεν ολίγο στη θωριά της. —Σαν εί-

ντζάνουν: (λ. τουρκική) ψυχή μου.

πολλακαμένε: καημένε.

φακιολίζω: βάζω το φακιόλι.

βωλάκα: χοντρός βώλος από χώμα.

σκεπός: σκεπή, στέγη.

ναί Τούρκος— Δόξα σοι ο Θεός! Είχα μια φοβέρα μήπως ήταν το Γεωργί μας! Κρίμα που δεν σου το είπα πρωτύτερα, μητέρα, να μη χαλάσεις του κόσμου τα χωράφια και να κάμεις τα πόδια μου κόσκινο μες στ' ακάθια. Από τη βία σου, μ' έκαμες να πάρω τον δρόμο αξιπόλυτος.—Μα κείνη, στο μεταξύ, ξανακίνησε προς του Μούρτου το χάνι.

Εκεί που έπεσα πάλι καταπόδι της, κι επήγα να πηδηξώ ένα χανδάκι, ακούω κάποιον και βογγά. Στρέφω και θωρώ, ένας Τούρκος χαμαί, με κίτρινο πρόσωπο, με κόκκινα μάτια! Έτσι εύκολα που γελώ στη ζωή μου, ποτέ δεν εγέλασα για άρρωστον άνθρωπο.

Κι εκείνη την ημέρα δεν ημπόρεσα να βασταχθώ, γιατί, δεν ηξεύρεις. Εδώ ήταν μια βάτας,* κι εδώ μια αγριαγγινάρα. Κι ο Τούρκος, που παράδερνε παραλαλώντας εις την μέση, εγύριζε στη βάτο, και της έκαμνε τεμενάδες, και την γλυκομιλούσε, και της έκαμνε εργολαβία. Εγύριζε στην αγριαγγινάρα κι έτριζε τα δόντια, κι αγρίευε τα μάτια, κι εσήκωνε με βρισιές το χέρι του, και της κόψει το κεφάλι! Τα μεγάλα του λόγια από την μια και η αδυναμία του από την άλλη ήτανε να σκάσεις από τα γέλια. Μα σαν ήλθεν η μητέρα και με είδε, σου έκαμεν ένα θυμό! ένα θυμό! Θεός να σε φυλάγει!

—Τι στέκεις και γελάς αυτού, βρε χάχα; Ε, τι στέκεις και γελάς! Ο άνθρωπος ψυχομαχά, και συ το χαίρεσαι; Πιάσ' από κεινά! Φορτώσου τον στην ράχη σου!

—Καλέ, χριστιανή, αυτός είναι μιάμιση φορά μακρύτερος από μένα, πώς θέλεις να τον φορτωθώ στην ράχη μου!

—Πιάσ' από κεινά, σε λέγω, γιατί ξέρεις;

Αν σε βαστά μην το κάμεις! Έπιασα λοιπόν και με φόρτωσε τον Τουρκάλα στην ράχη μου κι επήραμε τον δρόμο.

Ο γερο-Μούρτος έλιαζε την κοιλιά του έξω από τη θύρα του χανιού. Σαν μας είδε, εγέλασε βαθιά μες στον λαιμό του κι εφώνασεν:

—Ωρέ, δεν μου φορτώνεσαι κάλλιο κειο τον φόφιο γάδαρο για να κερδαίσεις καν τα πέταλά του, μόνο σκομαχάς έτσι στα χαμένα, για να πας την λοιμική στο σπίτι σου;

Εγώ δεν απηλογήθηκα γιατί, καταλαμβάνεις, αναπνοή για χωρατά δεν μ' επερίσσευε. Μα η μητέρα, την ξεύρεις την μητέρα. Του εδιάβασε τον εξάφαλο για την απονιά του!

Σαν τον εφέραμε στο σπίτι, εστρώσαμε το στρώμα του Χρηστάκη και τον επλαγιάσαμε. Ο Χρηστάκης ο μακαρίτης εγύριζε τότε στα χωριά της επαρχίας, με τεςπραματειές επάνω στ' άλογο. Ήτανε πριν ανοίξει το μαγαζί του. Και σαν έμαθε πως έχουμε τον άρρωστο εις το σπίτι, επήγε κι έρριψε την κάπα του εις της θειας μου το σπίτι, στο Κρουονερό. Η μητέρα τον, εμάλωνε πάντοτε για τες ακαταστασίες του, κι εκείνος ο μακαρίτης αφορμήν, για να ζωμένει να ζει του κεφαλιού του. Εφτά μήνες είχαμε τον άρρωστο στο σπίτι,

βάτας: βάτος.

εφτά μήνες δεν επάτησε το κατώφλιό μας. Ώσπου αναγκάστηκε η μητέρα να τον στείλει μαζί μου στην Πόλη, πριν γιατρευθεί ολωσδιόλου.

—Και πώς είχε ξεπέσει στο χωριό μας; ηρώτησα εγώ. Και πώς συνέβη ν' αρρωστήσει;

—Χουμ! είπεν ο αδελφός μου ζύων την κεφαλήν του. Αυτό κι εγώ μόνον άκρες μέσες το γνωρίζω. Μήπως μ' άφηκε μαθές η μητέρα να τον ερωτήσω, καθώς ήθελα;

—Άνθρωποι είμεθα, έλεγε, και οι αρρώστιες είναι για τους ανθρώπους. Αλίμονο σ' όποιον δεν έχει ποιος να τον κοιτάξει! Και ποιος ηξεύρει, αν αυτήν την ώρα και το Γιωργί μας δεν είν' άρρωστο στη ξενιτιά, χωρίς κανένα ειδικό στο πλάγι του! Μην κάθεσαι λοιπόν και μου ψιλωρωτάς τον άνθρωπο, μόνον γιάνε τον πρώτα!

Ο Κιαμήλης είναι καλός, πολύ καλός ο καημένος, εξηκολούθησεν ο αδελφός μου, και πολλές φορές άνοιξε μονάχος του να με πει το πως αρρώστησε. Μα όσες φορές το δοκίμαζε, τότε τότε ξανάπιανε η θέρμη.

Εδώ μας δέκοψεν εισελθούσα η μήτηρ μου μετά των ξένων της. Η κοντή και πως* εύσωμος Οθωμανίς είχε τακτοποιημένον το λευκότατον αυτής γιασμάκιον* και συνεκράτει επί το κοσμιώτερον τον μαύρον και μακρόν αυτής φερετζέν,* υπό τον ποδόγυρον του οποίου μόλις έβλεπες τα μυτωτά και κίτρινα παπούτσια της. Αλλά βαθείαν εντύπωσιν μοι ενεποίησε τώρα η χωρά και μελαγχολική του Κιαμήλ όψις, τα χαρακτηριστικά της οποίας μοι εφάνησαν τόσοσ ημερα, τόσοσ ηδέα,* ώστ' εκέρδισεν ούτως ειπείν εξ εφόδου την συμπάθειάν μου. Τούτο δεν διέφυγεν την προσοχήν της μητρός, ήτις εγνωρίζε την προς τους Τούρκους αντιπάθειάν μου. Δι' αυτό ατενίσασσα φιλοστόργως προς αυτών ενώ μοι τον παρουσίαζεν:

—Ο αρίσκος* ο Κιαμήλης! είπεν, είναι πολύ, πολύ καλό παιδί. Τρώγει και κόλλυβα* πίνει και αγίασμα* φιλά και του παπά το χέρι· τι να κάμει! Όλα για να γιάνει.

Οι οφθαλμοί της μητρός του επληρώθησαν δακρύων. Μόλις δε τοις απέτεινα δύο τρεις λέξεις εις την γλώσσαν των, και ήρχισαν να με πληρώσιν ευχών κι ευλογιών, επαίνων κι εγκωμίων με τας γνωστάς εκείνας υπερβολάς της τουρκικής εθιμοτυπίας. Αλλ' η μήτηρ μου διακόψασα τον χείμαρρον της ρητορικής αυτών αποτόμως:

—Τώρα καθήστε, είπε, να διούμε τι θα κάνουμε. Η χανούμισσα, παιδί μου, έχει ένα γιο στον Ζαπτιέ,* που είναι από τους πρώτους ανακριτάδες. Της είπα την συμφορά που μας εγίνηκε· θα τον βάλει να μας εύρει τον φονιά! Η καθ-

πως· κάπως.

γιασμάκιον· (λ. τουρκική) σκέπασμα του προσώπου που άφηνε μόνο τα μάτια ακάλυπτα.

φερετζές· (λ. τουρκική) σκέπασμα του κεφαλιού που φορούν οι μουσουλμάνες.

ηδέα· γλυκά.

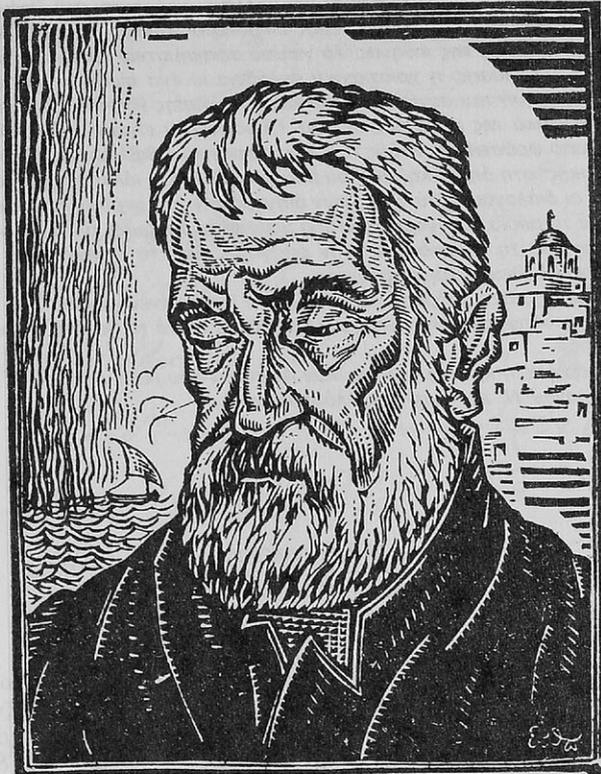
αρίσκος· (χαϊδευτικό) ο καημένος.

ζαπτιές· (λ. τουρκική) αστυνόμος, χωροφύλακας.

μένη δεν ηξεύρεις τι καλή που είναι! Τι κρίμα, που δεν το ήξευρα να έρθω πρωτύτερα στην Πόλη! Ως τώρα θα τον είχα τρεις φορές κρεμασμένο, και θα ήμουν απ' αυτή την μεριά τουλάχιστον ήσυχη!

Ερωτήσεις

1. Μέσα από το διάλογο αποκαλύπτονται οι χαρακτήρες των προσώπων και η σχέση και οι δεσμοί ανάμεσά τους. Να τους βρείτε και να παρακολουθήσετε πώς γίνεται αυτό.
2. Στην πρώτη σελίδα του αποσπάσματός μας ο συγγραφέας προσπαθεί να καθυστερήσει τη μάνα του. Γιατί δεν μπορεί να το πετύχει;
3. Ποιον τρόπο ακολουθεί στην αφήγησή του ο αδελφός του συγγραφέα; Ποια είναι τα αποτελέσματα της μεθόδου αυτής;
4. Πώς κατορθώνει ο συγγραφέας να δημιουργήσει κωμική κατάσταση μέσα από την τραγικότητα του πληγωμένου Τούρκου;
5. Με ποιες φράσεις, στις δυο τελευταίες σελίδες, προοικονομεί ο συγγραφέας ότι ο Κιαμήλης είναι φονιάς;

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

Ήταν γιος φτωχού ιερέα και γεννήθηκε στη Σκιάθο, όπου έμαθε και τα πρώτα γράμματα· έπειτα φοίτησε, με διακοπές, σε Γυμνάσια της Χαλκίδας, του Πειραιά και της Αθήνας. Τελείωσε τη Μέση Εκπαίδευση το 1874, σε ηλικία 23 ετών, και την ίδια χρονιά γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου. Παράλληλα μελετούσε μόνος του ξένες γλώσσες. Οι οικονομικές δυσκολίες τον ανάγκασαν να διακόψει τις σπουδές του και να στραφεί στο βιοπορισμό· εργάστηκε κυρίως ως μεταφραστής (από τα αγγλικά και γαλλικά) σε εφημερίδες. Έζησε με πολλές στερήσεις και πέθανε στη Σκιάθο. Ήταν άνθρωπος βαθύτατα θρησκευόμενος, ταπεινός και μοναχικός.

Άρχισε το συγγραφικό του έργο με ιστορικά μύθιστορήματα, περιπετειώδη και ρομαντικά (Η μετανάστις, Οι Έμποροι των Εθνών, Η γυφτοπούλα), αλλά αργότερα στράφηκε στο διήγημα, όπου και διέπρεψε. Θεωρείται ως ένας από τους σημαντικότερους Νεοέλληνες πεζογράφους και ως ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος.

Από τα 200 περίπου διηγήματά του τα πιο πολλά αναφέρονται στη ζωή των απλών ανθρώπων της Σκιάθου, ενώ ένας δεύτερος μικρότερος κύκλος αντλεί θέματα από τη ζωή στις φτωχογειτονιές της Αθήνας. Το γνήσιο αφηγηματικό υλικό του Παπαδιαμάντη, η αίσθηση της φύσης, η χριστιανική ευλάβεια κι ένα αίσθημα νοσταλγίας που διατρέχει την αφήγησή του συνθέτουν ένα κλίμα ιδιότυπης γοητείας, που είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά της πεζογραφίας του. Γλώσσα του είναι η καθαρεύουσα, διάσπαρτη όμως από φράσεις και λέξεις των εκκλησιαστικών βιβλίων, καθώς και από λέξεις της δημοτικής· στη δημοτική εξάλλου (και συνήθως στο ιδίωμα της Σκιάθου) είναι γραμμένοι και οι διάλογοι. Η σύνθεση των διηγημάτων του μερικές φορές είναι χαλαρή (πράγμα για το οποίο κατηγορήθηκε από μερικούς κριτικούς), αλλά η έλλειψη αυτή αναπληρώνεται από τη φυσικότητα στην αφήγηση. Από τα εκτενέστερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρείται η Φόνισσα.

Ο Παπαδιαμάντης δεν μπόρεσε να εκδώσει ο ίδιος κανένα βιβλίο όσο ζούσε· τα έργα του τα δημοσίευε σε εφημερίδες και περιοδικά. Μετά το θάνατό του έγιναν διάφορες εκδόσεις.

Πρόσφατα άρχισε η κριτική έκδοση των Απάντων του (εκδ. Δόμος) με την επιμέλεια του φιλόλογου Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

Ο Αλιβάνιστος

Το διήγημα γράφτηκε το 1903.

Αφού εβάδισαν επί τινα ώραν, ανά την βαθείαν σύνδενδρον κοιλάδα, η θεια Μολώτα, κι η Φωλιώ της Πέρδικας, κι η Αφέντρα της Σταματρίζνας, τέλος έφθασαν εις το Δασκαλειό. Αι τελευταίαι ακτίνες του ηλίου εχρύσωναν ακόμη τας δύο ράχεις, ένθεν* και ένθεν της κοιλάδος. Κάτω, εις το δάσος το πυκνόν, βαθεία σκιά ηπλούτο. Κορμοί κισσοστεφείς* και κλώνες χιαστοί εσχημάτιζον ανήλια συμπλέγματα, όπου μεταξύ των φύλλων ηκούοντο ατελείωτοι ψιθυρισμοί ερώτων. Ευτυχώς το δάσος ενομιζετο κοινώς ως στοιχειωμένον, άλλως θα το είχε καταστρέψει κι αυτό προ πολλού ο πέλεκυς του υλοτόμου. Αι τρεις γυναίκες επάτουσαν πότε επί βρύων μαλακών, πότε επί λίθων και χαλίκων του ανωμάλου εδάφους. Η ψυχή κι η καρδούλα των εδροσίσθη, όταν έφθασαν εις την βρύσιν του Δασκαλειού.

Το δροσερόν νάμα* εξέρχεται από μίαν σπηλιάν, περνά από μίαν κουφάλαν χιλιετούς δένδρου, εις την ρίζαν του οποίου βαθεία γούρνα σχηματίζεται. Όλος ο βράχος άνωθεν στάζει ωσάν από ρευστούς μαργαρίτας και το γλυκύ

ένθεν και ένθεν· από το ένα και από το άλλο μέρος.

κισσοστεφής· στεφανωμένος με κισσό.

νάμα, το· το νερό (επίσης το κρασί της μεταλήψεως).

κελάρυσμα του νερού αναμιγνύεται με το λάλον* μινύρισμα* των κοσσύφων. Η θεια Μολώτα, αφού έπιεν άφθονον νερόν, αφήσασα ευφρόσυνον στεναγμόν αναψυχής,* εκάθισεν επί χθαμαλού βράχου, δια να ξαποστάση. Αι δύο άλλαι έβαλαν εις την βρύσιν, παρά την ρίζαν του δένδρου, εις στάμνες και τα κανάτια, τα οποία έφερον μαζί των, δια να τα γεμίσουν. Είτα, αφού έπιαν και αυταί νερόν, εκάθισαν η μία παραπλεύρως της γραίας, η άλλη κατέναντι, κι άρχισαν να ομιλούν:

—Πώς αλγεί 'παπάς; είπεν η θεια Μολώτα.

Η γραία ήτο ιδιόρρυθμος εις την γλώσσαν της. Ετραύλιζε και απέκοπτεν όχι μόνον συλλαβάς, αλλά και τα άρθρα και άλλα μόρια.

—Νύχτωσε, θα πω! προσέθηκεν η Φωλιώ.

—Τα, τι λογάτε; επέφερεν η Αφέντρα.

Ευρίσκοντο κι αι τρεις, από της ημέρας εκείνης του Μεγάλου Σαββάτου, εις τον Αϊ-Γιάννην, στον Ασέληνο. Ήτον έρημον παλαιόν μοναστηράκι. Είχε γνωσθή, ότι ο παπα-Γαρόφαλος ο Σωσμένος, εις εκ των ιερέων της πόλεως, θα ήρχετο εις τον Αϊ-Γιάννην, στον Ασέληνον, δια να κάμη Πάσχα εις τους αιγοβοσκούς των αγρίων εκείνων μερών. Αι τρεις αυταί, και τινα άλλα πρόσωπα από την πόλιν, αγαπώντα την εξοχήν, είχαν έλθει, χάριν του Πάσχα, πριν να ξεκινήση ο παπάς. Αλλ' όμως ενύκτωνεν ήδη, και ο παπα-Γαρόφαλος δεν είχε φανή ακόμη.

—Είναι αργοστόλιστος, θα πω, επέφερεν η Φωλιώ η Πέρδικα.

—Ναι, είδες πώς αργεί να ντυθεί; υπέλαβεν ερμηνεύουσα κατά γράμμα τον λόγον η Αφέντρα της Σταματηρίζενας. Και καμιά φορά βάζει και στραβά την «αλλαή του».

Ωνόμαζεν ούτω το φελόνιον.* Αι τρεις γυναίκες είχαν έλθει από τον Αϊ-Γιάννην, απέχοντα ως τέταρτον της ώρας δρόμον, δια να γεμίσουν τα σταμνια στο Δασκαλειό, επειδή η μικρά βρύσις του παλαιού ησυχαστηρίου, κάτω από τον ναΐσκον, είχε χαλάσει και σχεδόν είχε χαθή το νερόν. Έμελλον δε να επιστρέψουν αμέσως εις τον Αϊ-Γιάννην. Αλλά, με την ομιλίαν, αργοπορούσαν.

Τέλος, αι δύο εσηκώθησαν, έκυψαν δια να φορτωθούν τ' αγγεία, και ήσαν έτοιμοι προς αναχώρησιν.

Αλλά την στιγμήν εκείνην, ζωηρά φωνή ηκούσθη από το κάτω μέρος, άναμεισ' απ' τα δένδρα.

—Σ' έσκιαξα, θεια Μολώτα! είπεν η φωνή.

Είτα καγχασμός ήχησε, κι ευθύς επαρουσιάσθη εις νέος υψηλός, αμύστακος, ως δεκαέξ ετών, κρατών κάτω του στέρνου του κάτι ως διπλωμένον και τυλιγμένον πράγμα.

λάλος: φλύαρος.

μινύρισμα: σιγανό κελάδημα.

αναψυχή: ανακούφιση.

φελόνιον: ιερατικό άμφιο χωρίς μανίκια.

—Α! κακό να μην έχεις! έκραξεν η Φωλιώ. Εσύ 'σαι, αρέ Σταμάτη;

Δεν είχε νυκτώσει ακόμη καλά, κι αι γυναίκες είδαν τα χαρακτηριστικά του, αφού πρώτον είχαν γνωρίσει την φωνήν του. Ήτον ο Σταμάτης το Τρυγονάκι, μάγκας, ορφανός παιδιόθεν, καλόκαρδος, βολικός, όστις έζη εκτελών θελήματα ανά την πόλιν. Όταν όμως ήτο πουθενά εξοχικόν πανηγύρι, άφηνεν όλες τις δουλειές του, κι έτρεχε πρώτος μεταξύ όλων των πανηγυριστών.

—Να, απ' τον Ασέληνο έρχομαι, είπεν ο νέος...φορτωμένος πράματα, θάματα...κοιτάζετε!

Έθεσε την δεξιάν χείρα εντός του τυλιγμένου πανιού, το οποίον εκράτει, έλαβεν ένα μαύρον πράγμα, και, θέλων να παίξει, το έρριπεν εις την ποδιάν της Μολώτας, ήτις εκάθητο ακόμη επί της πέτρας.

—Α! φωτιά που σ' έ!... έκαμεν αύτη, αναπηδήσασα ορθή, και τινάζουσα την ποδιάν της.

Το πράγμα, το οποίον της είχε ρίψει ο Σταμάτης, ήτο τεράστιος ζωντανός κάβουρας. Ο νέος είχε κατέλθει προ δύο ωρών εις τον Μικρόν Ασέληνον. Ούτως ωνομάζετο ο δυτικός αιγιαλός, μικρά αγκάλη, αντικρίζουσα το Πήλιον. Εκεί είχε γεμίσει το προσώπιον, το οποίον είχε περιζωσμένον εις την μέσην του, από κοχύλια, πεταλίδες και καβούρια.

—Αρέ, ζουρλάθηκες; είπεν αυστηρώς η Αφέντρα. Να κάμεις την οικοκυρά να κόψει το αίμα της!

Ο Σταμάτης και πάλιν εκάγχασε.

—Να με συμπαθάς, θεια Μολώτα, είπε. Σα χωριάτης που 'μαι, έσφαλα. Θέλησα να σου χαρίσω αυτό το καβούρι, για να κάμεις μεζέ απόψε, και με τον τρόπο που σου το 'ριξα στην ποδιά σου, σ' ετρόμαξα.

—Δεν τλώω καβούλγια, είπεν η Μολώτα. Θα μεταλάβου!

—Αλήθεια; τότε, το χαρίζω της Πέρδικας.

—Μεγαλοσαββατιάτικα, καβούρια θα φάω; είπεν η Φωλιώ.

—Τότε, ας το πάρ' η Σταματρίζενα, είπεν ο Σταμάτης.

—Να καβουρώσεις και κάβουρας να γένεις! απήντησεν η Αφέντρα.

—Μωρέ, ευχή που μου δίνεις! είπεν ο Σταμάτης. Ακούς! να ήμουν κάβουρας, πώς θα περπατούσα τάχα;

Και άμα είπεν, έκυψε και άρχισε να κάμνη λοζά πατήματα, μεταξύ των τριών γυναικών. Με την κεφαλήν του εκτύπησε το πλευρόν της Μολώτας, με την πλάτην του έπληξε τον αγκώνα της Φωλιώς, και με την πτέρναν του επάτησε την γόβα της Αφέντρας.

Αι τρεις γυναίκες, μισοθυμωμένοι, εγέλασαν·

—Ζουρλάθηκες, βλέπω· δεν είσαι καλά! είπεν η Αφέντρα.

Και σηκώσασα με την αριστεράν χείρα το κανάτι της, εκολάφισεν* ελαφρά τη κεφαλήν του Σταμάτη, όστις εφάνη να εγοητεύθη.

—Ω! τι δροσιά, μωρέ, Σταματρίζενα! είπε. Δώσε μου άλλη μια!

—Πάμε! νυχτώσαμε, έκαμεν εις απάντησιν η Αφέντρα.

*εκολάφισεν· ρ. κολαφίζω· χαστουκίζω, χτυπώ.

Και πάραυτα* ξεκίνησαν. Τότε ο Σταμάτης, αφού έδραξε, χωρίς να είπη τίποτε, την μεγάλην στάμναν, την οποίαν άλλως θα εφορτώνετο η Αφέντρα, επιλοτιμήθη να τρέξη πρώτος, ως εμπροσθοφυλακή. Εις τον δρόμον άρχισε να διηγείται:

—Να ξέρατε ποιον ήύρα, τώρα στο δρόμο π' ανέβαινα... πριν σας ενταμώσω στη βρύση.

—Ποιον ήύρες, είπεν η Αφέντρα. Τον Μπαμπάο,* ή τον Αράπη* ή τον Εξαποδώ;*

—Ηύρα τον Αλιβάνιστο!

—Αλήθεια; για πες μας...

Άμα ήκουσε το όνομα τούτο, η θεια Μολώτα, έκαμε ακούσιον κίνημα, και με δύο βήματα ήλλαξε θέσιν εις τον δρόμον, κι ετάχθη εξ αριστερών του Σταμάτη, δια ν' ακούη καλύτερα, επειδή ήτο κωφή από το έν ους. Ο νέος διηγήθη ότι εις την άκρην του βουνού, όχι μακράν της ακτής, είχε περάσει από την κατοικίαν του αλλοκότου εκείνου ανθρώπου, όστις από τριάκοντα ετών δεν είχε κατέλθει εις την πόλιν, κι εμόναζεν εις μίαν καλύβην, ή μάλλον σπηλιάν, της οποίας το στόμιον είχε κτίσει με τας χείρας του. Έβασκεν ολίγας αίγας, και δεν συναναστρέφετο κανένα άνθρωπον, παρά μόνον τον Μπαρέκον, τον μέγαν αιγοτρόφον του βουνού, όστις είχε κοπάδι από χίλια γίδια. Εις αυτόν έδιδε το ολίγον γάλα του, λαμβάνων ως αντάλλαγμα ολίγα φαξιμάδια, παστά οψάρια, και πότε κανέν τρίχινον φόρεμα ή μάλλινον σκέπασμα.

—Άμα με είδε, είπεν ο Σταμάτης, έκαμε να κρυφτεί. Εγώ έτρεξα κατόπι του, τον εχαιρέτησα, και, για να τον φουρκίσω, άρχισα να τον λιβανίζω μ' αυτήν την πετσέτα, που κουδούνιζαν μέσα οι πεταλίδες... Να, πώς του έκαμα!

Και αποσπάσας την ποδιάν, την περιέχουσαν τα θαλασσινά είδη, από την μέσην του, έκαμε πως λιβανίζει μ' αυτό την θεια-Μολώτα, ήτις αφήκεν άναρθρον κραυγήν διαμαρτυρίας.

—Έλα! θα ησυχάσεις, βρε πειρασμέ; έκραξεν οργίλη η Αφέντρα.

Εις τον Αϊ-Γιάννην, άμα ενύκτωσεν, είχε φθάσει με όλον το ασκέρι του, γυναίκα, παιδιά και παραγιούς του, ο μεγαλοβοσκός Γιάννης ο Μπαρέκος, καθώς κι ο Κώστας ο Πηλιώτης, άλλος τσομπάνος με τη φαμίλια του, κι ο Αγγελής ο Πολύχρονος, με όλον το όρδινό* του. Είχαν ανάψει μεγάλην φωτιά, κι εκάθισαν εις το*ύπαιθρον, παρά τον βόρειον τοίχον του ναϊσκου, και διηγούντο παλαιά χρονικά του ποιμενικού κόσμου κι εκοίταζαν τους αστερισμούς και την Πούλια, πότε θα φθάση στην μέση τ' ουρανού, δια να είναι μεσάνυχτα, και πότε θα φθάση εις έν δυτικόν σημείον, δια να φέξη. Κι επέριμεναν τον παπάν, πότε θα έλθη, δια να τους κάμη Ανάστασιν. Ήτον δε μεσάνυχτα ήδη, κι ο παπάς δεν είχεν έλθει.

πάραυτα· αμέσως.

Μπαμπάος, Αράπη, Εξαποδώ· πρόσωπα των παραμυθιών μας.

όρδινο· ετοιμασίες (και ορδινιά).

- Καθώς τ' ομολογεί η φλάσκα*... έλεγεν ο Αγγελής ο Πολύχρονος.
—Να το 'ξερε κανείς, να πήγαινε στη χώρα,* είπεν ο Κώστας ο Πηλιώτης.
—Ο παπα-Γαρόφαλος, αν θα'ρθει, θα'ρθει με το φεγγάρι, παρετήρησεν ο

Μπαρέκος. Για κοιτάξτε!

Έδειχνεν υψηλά εις το βουνόν, όπου αι κορυφαί των δένδρων είχαν αρχίσει να καταλάμπωνται από το αργυρούν φέγγος. Ήτο ήδη περί το τελευταίον τέταρτον.

Την ιδίαν στιγμήν έφθασεν ο Σταμάτης. Ούτος προ ώρας είχε γίνει άφαντος, χωρίς κανείς να προσέξη εις τούτο. Ο νέος είχεν αναβή υψηλά εις το βουνόν, δια να κατοπτεύση και ακροασθή, αν θα ηκούετο ή θα εφαινέτο πουθενά ο παπάς.

Άμα επέστρεψεν, ένευσεν* εις τον Μπαρέκον και τους άλλους να εξέλθουν μαζί του από τον περίβολον.

—Τι τρέχει;

—Ελάτε· κάτι φωνές ακούω. Βάζω στοίχημα!...

Ο Μπαρέκος και ο Κώστας ο Πηλιώτης τον ηκολούθησαν, και απεμακρύνθησαν διακόσια βήματα, κατά τον ανήφορον. Εκεί ήκουσαν τω όντι ήχους τινάς ν' ανέρχωνται βαθιά από το ρεύμα κάτω, προς το Δασκαλειό και τον Ασέληνον.

—Τι να είναι;

—Βάζω στοίχημα πως ο παπα-Γαρόφαλος έχασε το δρόμο, είπεν ο Σταμάτης.

—Τι θέλει αποκεί, κατά τον Ασέληνο;

—Γνώρισα τη φωνή του, είπεν ο Σταμάτης. Θα ήρθε από τον άλλον δρόμο, απ' τα χωράφια... κι ύστερα έπεσε μέσα στ' ορμάνι,* κι εχάθηκε.

Οι δύο βοσκοί κι ο Σταμάτης, κι ο Πολύχρονος, όστις έτρεξε κατόπιν των, ανήλθον την οφρύν* του βουνού, και απήνησαν δια φωνών εις τας ηχούς, τας οποίας ήκουαν.

—Ελάτε!... Εδώ είμαστε!... έκραξε με στεντορείαν φωνήν ο Σταμάτης.

—Μα πώς, δεν βλέπουν κοτζάμ* φωτιά; είπεν εν απορία ο Πηλιώτης.

—Θα έχουν πέσει μέσα σε κακοτοπιά, στον ίσκιο του βουνού. Το φεγγάρι δεν ψήλωσε ακόμα.

—Πάω να φέρω το φανάρι! έκραξεν ο Σταμάτης.

Κι έτρεξε κάτω, εις τον περίβολον του Αϊ-Γιανιού, οπόθεν επανήλθε μετ'

φλάσκα: μικρό δοχείο για νερό ή κρασί, από ξύλο ή κολοκύθα· η φράση ανήκει στην παροιμία: «όπως δείχνουν τα κουκιά κι όπως μολογεί η φλάσκα, ούτε φέτος Πασκαλιά ούτε του χρόνου Πάσχα».

χώρα: η πόλη.

ένευσεν: ρ. νεύω· κάνω νεύμα, κάνω νόημα.

οφρύν-ύος: η' το φρούδι.

ορμάνι: λ. τουρκική, δάσος.

κοτζάμ: λ. τουρκική, τόσο μεγάλος.

ολίγον φέρων φανάρι αναμμένον. Ο Σταμάτης κρατών τούτο, επροπορεύθη και οι τρεις άνδρες τον ηκολούθησαν εν μέσω του δάσους. Μετ' ολίγα λεπτά αι φωναί ηκούοντο πλησιέστεραι, και τέλος, εφάνη ο παπάς, ακολουθούμενος από τον ανεψιόν, τον βοηθόν του, σύροντα από την τριχιάν ένα γαϊδουράκι, επάνω εις το οποίον ήσαν φορτωμένα τα ιερά του παπά. Αλλά τελευταία όλων εφάνη και μία σκιά, ήτις εφαιίνετο αποφεύγουσα ν' αντικρίση το φως του φαναριού.

—Μπα! έκαμε γελών ο Σταμάτης. Και σιγά προς τον Μπαρέκον εφιθύρυσεν:

—Ο Α λ ι β ά ν ι σ τ ο ς !...

—Μεγάλο θάμα! είπεν ο Μπαρέκος.

—Πώς έκαμες βλοημένε, κι έχασες τον δρόμο; ηρώτησε τον παπάν ο Αγγελής ο Πολύχρονος.

—Μη ρωτάτε... θέλησα να πάω από τον άλλο δρόμο... απ' τα Ρόγγια... είπεν ασθμαίνων ο παπάς; ήθελα να ιδώ το χωράφι... είπε να το σπείρει κείνος ο Ντανάκας και τ' άφησε άσπαρτο... κι εγώ χαμπάρι δεν είχα τόσους μήνες τώρα... Ας είναι καλά ο άνθρωπος... Είχα και δυο τρεις αγιασμούς να κάμω, κι ενύχτωσα... Καλά που έπεσα κοντά στο καλυβάκι του μπαρμπα-Κόλια εδών (δεικνύων τον καλούμενον Αλιβάνιστον) και μ' εβοήθησε να βρω το δρόμο!.. Ας έχει την ευχή!

Ο παπα-Γαρόφαλος εδείκνυεν εκείνον, τον οποίον απεκάλει μπάρμπα-Κόλιαν, όστις όμως, ως αληθής σκιά, είχαν αρχίσει να γλιστρά όπισθεν των δένδρων, και ν' απομακρύνεται.

Ο Μπαρέκος, τρέξας, τον έδραξεν ισχυρώς από τον βραχίονα:

—Πού πας, μπάρμπα-Κόλια; είπε. Τώρα δε σ' αφήνουμε... τελείωσε. Φέτος θα κάμομε Ανάσταση μαζί!..

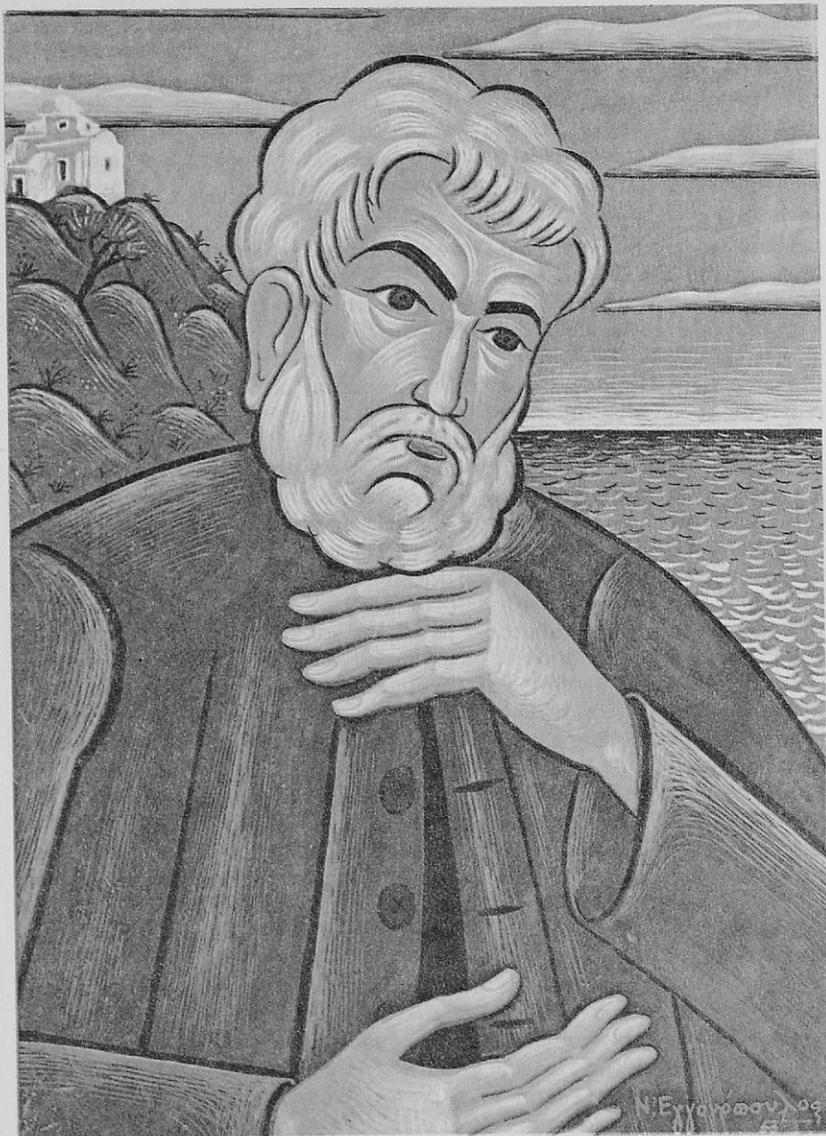
Ο Σταμάτης, μη δυνάμενος να κρατήση τα γέλια, άρχισε να κάμνη, με το φανάρι το οποίον εκράτει, κινήματα ως να ελιβάνιζε προς το βάθος εις το μέρος, όπου ίστατο το σύμπλεγμα του Μπαρέκου και του μπαρμπα-Κόλια.

Ο γέρων εφαιίνετο αληθινός λυκάνθρωπος. Εφόρει είδος ράσου, απροσδιορίστου χρώματος και μαύρην σκούφιαν, είχε μακράν κόμην, μαύρην ακόμη, και ψαρά, σγουρά γένια. Εδυσανασχέτι, διότι τον εκράτει με την ρωμάλιαν χείρα του ο Μπαρέκος, κι ήθελε να φύγη.

—Άφσε με, να ζήσεις! Δεν μπορώ!... τι Ανάσταση να κάμω γώ... τι με θέλετ' εμένα; Εσείς κάμετε Ανάσταση. Με γεια σας, με χαρά σας! Πάω στο καλύβι μου, εγώ!...

Τότε ο παπα-Γαρόφαλος έλαβε τον λόγον.

—Να 'χεις την ευχή του Χριστού, παιδί μου! Έλα! Να πάρεις ευλογία!... Να μοσχοβολήσ' η ψυχή σου! Έλα να απολάψεις τη χαρά του Χριστού μας! Μην αδικείς τον εαυτόν σου! Μην κάνεις του εχθρού το θέλημα!... Πάτα τον πειρασμό! Έλα, Κόλια! Έλα Νικόλαε. Έλα! Νικόλαε μακάριε! Ο άγιος Νικόλαος να σε φωτίσει!

Ν. Εγγονόπουλος: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Ο μπαρμπα-Κόλιας ήθελε να έλθη, αλλ' εντρέπετο. Επαραξενεύετο πολύ, θα επεθύμει να τον απήγον δια της βίας.

Ο Μπαρέκος, ως να είχαν εισδύσει εις τα ενδόμυχα της ψυχής του, έκραζε τους δυο άλλους βοσκούς πλησίον του. Ούτοι, ημιπαίζοντες, ημισπουδάζοντες,* έβαλαν τας χείρας των εις τους βραχίονας και τας ωμοπλάτας του Κόλια. Εν πομπή και παρατάξει τον απήγαγον, κάτω νεύοντα, επιθυμούντα ν' ακολουθήση, και τείνοντα ν' αποσκιρήση.

Όταν έφθασαν εις τον Αϊ-Γιάννην, παράδοξον πράγμα συνέβη. Η θεια Μολώτα καθώς εκάθητο έξωθεν του ναού, άμα είδε τον Κόλιαν, εταράχθη νευρικώς, εστράφη προς τον τοίχον του ναού. Η Αφέντρα, ήτις ήτον πλάγι της, την είδε, και εννόησεν ότι κάτι συνέβαινε.

—Τι έχεις, θεια Μολώτα;

Η γραία τής ένευσε να σιωπήση. Εν τοσοούτω, αφού η συνοδεία επροχώρησεν εις το κέντρον του περιβόλου, η Μολώτα έρριψε πλάγιον βλέμμα προς το σύμπλεγμα των ανδρών κι εκατέβασε χαμηλά την μαύρην μανδήλαν της, έκρυψε τα οφρύδια, τους κροτάφους, και με τα τσουλούφια της κόμης της, και με τα κλώνια της μανδήλας, εκάλυψε το κατωσάγωνον και τα μάγουλα.

Η Αφέντρα την εκοίταζε με άπληστον περιέργειαν.

—Τι έπαθες, θεια Μολώτα; ηρώτησε και πάλιν.

—Σύψα, σ' λένε! εψιθύρισεν η Μολώτα.

Ευθύς τότε ο παπάς εισήλθεν εις τον ναΐσκον, τον οποίον ο Σταμάτης, από την ημέραν, πριν πάγη ακόμα δια πεταλίδας και καθούρια, είχε στολίσει με δάφνας και μυρσίνας, και όστις ήστραπτεν από κοσμιότητα και καθαριότητα. Ο ιερεύς έβαλεν Ευλογητόν, και, μαζί με τον ανεψιόν του, άρχισε να ψάλλη το «Κύματι θαλάσσης». Η Αφέντρα, η Φωλιώ, κι αι γυναίκες και τα θυγάτρια των ποιμένων εισήλθον εις τον ναόν, κι εκόλλησαν πολλά κηρία εις τα μαουάλια.

Η Μολώτα έμενε παραπίσω. Ήθελε να ιδή αν ο μπαρμπα-Κόλιας, ο Αλιβάνιστος, θα εισήρχετο εις τον ναόν ή όχι. Ο Κόλιας κατ' αρχάς επέμενε να μένη έξω, επί προφάσει, ότι θα εβοήθει τους δυο παραγιούς του Μπαρέκου εις το σούβλισμα και ψήσιμον των αρνίων, δια τα οποία ετοίμαζαν μεγάλην φωτιάν. Ο Μπαρέκος όμως εφοβήθη, μήπως «το στρίψει» και τον εβίασε να εισέλθη εις τον ναόν μαζί του, λέγων ότι «ο μουσαφίρης δεν κάνει 'πηρεσία».

Τότε η Μολώτα έμεινεν απ' έξω, μισοκρυμμένη εις τον παραστάτην της θύρας του ναού και κοιτάζουσα λαθραίως μέσα. Όταν εβγήκαν όλοι λαμπαδηφορούντες εις το ύπαιθρον, δια να κάμουν Ανάστασιν, αύτη απεληθούσα εκρύβη εις την βορειανατολικήν γωνίαν, σιμά εις την θυρίδα της Προσκομιδής. Εκείθεν ήκουσε κι αυτή το «Χριστός Ανέστη».

ημισπουδάζοντες: μισοσοβαρά.

Όταν το πλήθος εισήλθε πάλιν εις τον ναόν, με το «Αναστάσεως ημέρα», το γοργόν εμβατήριον, η Αφέντρα της Σταματρίζενας έμεινε παραπίσω και ήλθε πλησίον της Μολώτας.

—Γιατί δεν έρχεσαι μες στην εκκλησιά; της είπε· λεχώνα είσαι;

—Σύλε,* πηδί μ' ακούσεις καλό λόγο,* της είπεν η Μολώτα. Άφσ' εμένα...

—Μα τι έχεις;

—Τίποτα.

Επέμεινε.

—Θα μου πεις τι έχεις;

Η γραία ανένευσε* και απεμακρύνθη απ' αυτής. Η Αφέντρα ηναγκάσθη ν' απέλθη. Μετ' ολίγην όμως ώραν, όταν άρχισεν ο Ασπασμός, η Μολώτα επλησίασεν εις την θύραν του ναού κι ένευεν εις την Αφέντραν να εξέλθη. Την έφερον εις την ιδίαν και πριν θέσιν, αριστερόθεν του ναού.

—Τώρα, εγώ πώς θα μεταλάβου; της λέγει.

—Γιατί; τι τρέχει;

—Τώρα, δε φιλούν Βγαγγέλιο κι Ανάσταση;

—Ναι.

—Πώς να πάω γω ν' ανησπαστώ;*

—Πώς θα πας; με τα ποδάρια σ', είπεν η Αφέντρα.

—Είδες κείνον άθλωπο.

—Ποιον;*

—Κόλια;

—Τον Αλιβάνιστο; Ε, τι;

Η Μολώτα έκυψεν, εταπεινώσε την φωνήν και είπε·

—Σαν ήμουν εγώ μικλό κολίτσι, αυτός μ' ήθελε γυναίκα. Πλιν αλωστήσω, κι πιστεί φωνή μου, μ' ήυλε σουλουπώματα, πηγάδι, στενό σοκάκι, μ' ε... (έκυψεν εις το ους της Αφέντρας κι επιθύρισε με φωνήν μόλις ακουομένην)· μ' εφίλησε...

Η Αφέντρα έπνιξε βαθύν, αργυρόρηχον γέλωτα. Η γραία επανέλαβε.

—Πατέλας δεν τον ήθελε γαμπλό. Πήλα άλλον. Χήλεψα. Αυτός, είπαν, πήλε καημό, πήγε βουνά, αγλίεψε, δεν πάτησ' εκκλησιά... Εγώ έχω το κλίμα (το κρίμα);

Η Αφέντρα εννόησεν αμέσως την απλοϊκήν ευσυνειδησίαν της γραίας.

—Ε, καλά, είπε, να που τον ηύρες τώρα, στην Ανάσταση. Όρα του ασπασμού, της αγάπης είναι. Να σχωρεθείς, να το πεις του παπά και θα σ' αφήσει να μεταλάβεις.

Η Μολώτα ηκολούθησε κατά γράμμα την συμβουλήν της Αφέντρας. Εισ-

σύλε: σύρε. πήγαινε.

καλός λόγος: ο λόγος της Αναστάσεως, το Χριστός Ανέστη, η Ανάσταση.

άνευσε: αρνήθηκε.

ανασπάζομαι: φιλώ το ευαγγέλιο ή την εικόνα.

ήλθεν εις τον ναόν, ησπάσθη το Ευαγγέλιον και την Ανάστασιν, είτα εξήτησε συγχώρησιν από τον Κόλιαν. Ακολούθως, την ώραν του Κοινωνικού, επηλόσιασε μαζί με τας άλλας γυναίκας εις την βορείαν πύλην του ιερού, όπου ο ιερεύς ανέγνωσεν επί των κεφαλών των την συγχωρητικήν ευχήν, ενώ ο μικρός ψάλτης εμινύριζε* το «Σώμα Χριστού μεταλάβετε».

Μετά την Απόλυσιν, άμα οι άνδρες εξήλθον, ο Σταμάτης συναντήσας τον Κόλιαν τον χαιρέτησε:

—Χριστός ανέστη, μπάρμπα Κόλια! καλή ώρα ήταν που σ' ήυρα χτες.

Και ο γέρων ερημίτης απήντησεν:

—Άληθώς ανέστη, βρε! Δεν είμαι αλιβάνιστος!

Ερωτήσεις

1. Το διήγημα είναι χωρισμένο σε ενότητες: να προσδιορίσετε το περιεχόμενο κάθε ενότητας και να παρακολουθήσετε την πλοκή.

2. Να περιγράψετε το χαρακτήρα των προσώπων του διηγήματος, όπως προκύπτει από τις πράξεις, τα λόγια ή τις αντιδράσεις τους. Έχουν κοινά γνωρίσματα μεταξύ τους και ποια;

3. Πώς αντιδρά η Μολώτα στο πρώτο άκουσμα του ονόματος του Αλιβάνιστου; Ποια είναι η σημασία της αντίδρασης αυτής για τη συνέχεια του διηγήματος;

4. Όταν ο παπα-Γαρόφαλος προσπαθεί να πείσει τον Κόλια να παρακολουθήσει την Ανάσταση, χρησιμοποιεί κλιμακωτά τις εξής προσφωνήσεις: έλα Κόλια, έλα Νικόλαε, έλα Νικόλαε μακάριε, ο Άγιος Νικόλαος να σε φωτίσει. Τι νομίζετε ότι σημαίνει αυτή η ανοδική κλιμάκωση;

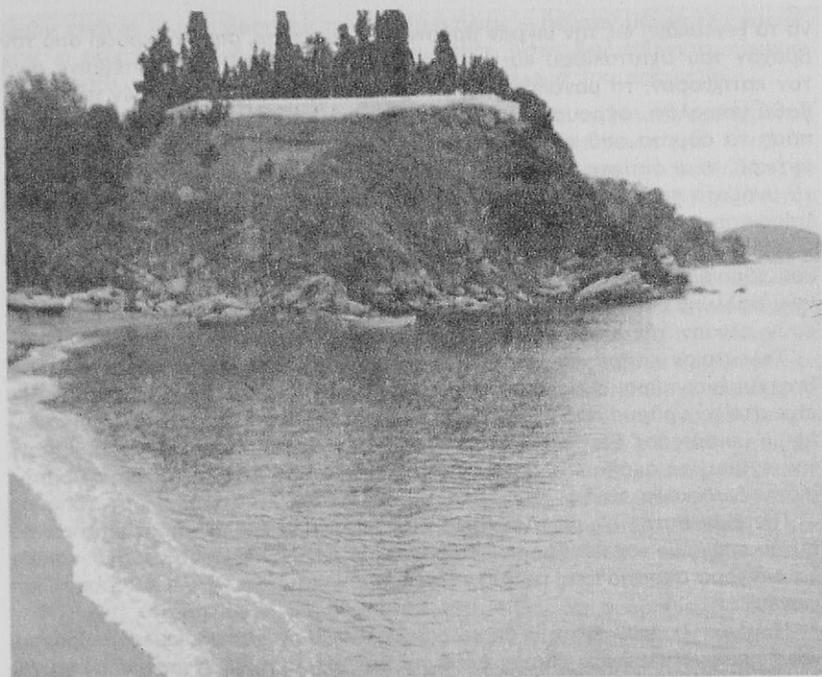
5. Ποια σημασία παίρνει το γεγονός της Αναστάσεως για τον Κόλια και ποια για τη Μολώτα;

6. Το διήγημα εξελίσσεται σε δύο επίπεδα: ένα ευτράπελο και ένα δραματικό. Μπορείτε να τα διακρίνετε και να πείτε πώς το ένα υπηρετεί το άλλο;

Εργασία για το σπίτι. Να γράψετε μια λεπτομερή παρουσίαση του διηγήματος σε συνεχή λόγο, όπου να περιέχονται τα εξής στοιχεία: Συγγραφέας του διηγήματος, χρόνος συγγραφής. Υπόθεση του διηγήματος, πλοκή της υποθέσεως. Το φυσικό περιβάλλον, οι περιγραφές. Τα κεντρικά πρόσωπα και τα δευτερεύοντα: ο χαρακτήρας των προσώπων, ιδιομορφίες και κοινά χαρακτηριστικά: οι διάλογοι μεταξύ τους και οι σχέσεις τους. Το γεγονός που συγκεντρώνει τα πρόσωπα και η ιδιαίτερη σημασία που παίρνει το γεγονός αυτό για τα κύρια πρόσωπα. Το ύφος του συγγραφέα στις διάφορες περιπτώσεις (π.χ. πότε γίνεται παιγνιδιάρικο, πότε σοβαρό και πότε παίρνει μία μεγαλοπρέπεια). Η γλώσσα στην αφήγηση και στους διαλόγους: τι εντύπωση δίνει αυτή η γλωσσική διαφοροποίηση.

Τις παρατηρήσεις και τα σχόλιά σας να τα τεκμηριώνετε με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.

μινυρίζω: μουρμουρίζω.

Σκίαθος: Τα μνημούρια

Το μοιρολόγι της φώκιας

Το μοιρολόγι της φώκιας είναι από τα ωραιότερα διηγήματα του Παπαδιαμάντη δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1908.

Κάτω από τον κρημόν, όπου βρέχουν τα κύματα, όπου κατέρχεται το μονοπάτι, το αρχίζον από τον ανεμόμυλον του Μαμογιάννη, οπού αντικρίζει τα Μνημούρια, και δυτικώς δίπλα εις την χαμηλήν προεξοχήν του γιαλού, την οποίαν τα μαγκόπαιδα του χωρίου, οπού δεν παύουν από πρωίας μέχρις εσπέρας, όλον το θέρος, να κολυμβούν εκεί τριγύρω, ονομάζουν το Κοχύλι — φαίνεται να έχη τοιούτον σχήμα — κατέβαινε το βράδυ βράδυ η γριά Λούκαινα, μία χαροκαμένη πτωχή γραία, κρατούσα υπό την μασχάλην μίαν αβασταγήν,* δια να πλύνη τα μάλλινα σινδόνιά της εις το κύμα το αλμυρόν, είτε

*αβασταγή· μπόγος, δέμα.

να τα ξεγλυκάνη εις την μικράν βρύσιν, το Γλυφονέρι, οπού δακρύζει από τον βράχον του σχιστολίθου και χύνεται ηρέμα εις τα κύματα. Κατέβαινε σιγά τον κατήφορον, το μονοπάτι, και με ψίθυρον φωνήν έμελπεν* έν ένθιμον, βαθύ μοιρολόγι, φέρουσα άμα την παλάμην εις το μέτωπόν της, δια να σκεπάση τα όμματα από το θάμβος του ηλίου, οπού εβασίλευεν εις το βουνόν αντικρύ, κι αι ακτίνες του εθώπευον κατέναντί της τον μικρόν περίβολον και τα μνήματα των νεκρών, πάλλευκα, ασβεστωμένα, λάμποντα εις τας τελευταίας του ακτίνας.

Ενθυμείτο τα πέντε παιδιά της, τα οποία είχε θάψει εις το αλώνι εκείνου του χάρου, εις τον κήπον εκείνου της φθοράς, το εν μετά το άλλο, προ χρόνων πολλών, όταν ήτο νέα ακόμη. Δύο κοράσια και τρία αγόρια, όλα εις μικράν ηλικίαν τής είχε θερίσει ο χάρος ο ακόρταστος.

Τελευταίον επήρε και τον άνδρα της και της είχαν μείνει μόνον δύο υιοί, ξενιτευμένοι τώρα· ο εις είχαν υπάγει, της είπον, εις την Αυστραλίαν, και δεν είχε στείλει γράμμα από τριών ετών· αυτή δεν ήξευρε τι είχαν απογίνει· ο άλλος ο μικρότερος εταξίδευε με τα καράβια εντός της Μεσογείου, και κάποτε την ενθυμείτο ακόμη. Της είχε μείνει και μία κόρη, υπανδρευμένη τώρα, με μισήν δωδεκάδα παιδιά.

Πλησίον αυτής η γριά Λούκαινα εθήτευε τώρα εις το γήρας της, και δι' αυτήν επήγαινε τον κατήφορον, το μονοπάτι, δια να πλύνη τα χράμια* και άλλα διάφορα σκουτιά* εις το κύμα το αλμυρόν, και να τα ξεγλυκάνη στο Γλυφονέρι.

Η γριά έκυψεν εις την άκραν χθαμαλού, θαλασσοφαγωμένου βράχου, και ήρχισε να πλύνη τα ρούχα. Δεξιά της κατήρχετο ομαλώτερος, πλαγιαστός, ο κρημνός του γηλόφου, εφ' ου* ήτο το Κοιμητήριον, και εις τα κλίτη* του οποίου εκυλιόντο αενάως προς την θάλασσαν την πανδέγμονα,* τεμάχια σαπρών ξύλων από ξεχώματα, ήτοι ανακομιδάς ανθρωπίνων σκελετών, λείψανα από χρυσές γόβες ή χρυσοκέντητα υποκάμισα νεαρών γυναικών, συνταφέ-ντα ποτέ μαζί των, βόστρυχοι από κόμας ξανθάς, και άλλα του θανάτου λάφυρα. Υπεράνω της κεφαλής του, ολίγον προς τα δεξιά, εντός μικράς κρουπτής λάκκας, παραπλεύρως του Κοιμητηρίου, είχε καθίσει νεαρός βοσκός, επιστρέφων με το μικρόν κοπάδι του από τους αγρούς, και χωρίς ν' απολογισθή το πένθιμον του τόπου, είχε βγάλει το σουραύλι από το μαρσίπιον* του, και ήρχισε να μέλπη φαιδρόν ποιμενικών άσμα. Το μοιρολόγι της γριάς εκόπασεν εις τον θόρυβον του αυλού, και οι επιστρέφοντες από τους αγρούς της

έμελπεν: ρ. μέλπω, τραγουδώ.

χράμια: υφαντά, στρωσιδία.

σκουτιά: ρούχα.

εφ' ου: πάνω στο(ν) οποίο.

κλίτη, **τα**: οι πλαγιές.

πανδέγμων: αυτός που δέχεται τα πάντα.

μαρσίπιον: (υποκορ. του μάρσιπος): δερμάτινος σάκος, τσέρκι.

ώραν εκείνην — είχε δύσει εν τῷ μεταξύ ο ἥλιος — ἤκουον μόνον την φλογέ-
ραν, κι εκοίταζον να ιδῶσι πού ἦτο ο αὐλήτης, ὅστις δεν εφαινέτο, κρυμμέ-
νος μεταξύ των θάμνων μέσα εις το βαθύ κοίλωμα του κρημνοῦ.

Μία γολέτα ἦτο σηκωμένη στα πανιά, κι ἔκαμνε βόλτες εντός του λιμένος.
Αλλά δεν ἔπαιρναν τα πανιά της, και δεν ἔκαμπτε ποτέ τον κάβον τον δυτι-
κόν. Μία φώκη, βόσκουσα ἐκεῖ πλησίον, εις τα βαθιά νερά, ἤκουσεν ἴσως το
σιγανόν μοιρολόγι της γραίας, και ἐθέλχθη* ἀπό τον θορυβώδη αὐλόν του
μικροῦ βοσκού, και ἤλθε παραέξω, εις τα ρηχά, κι ἐτέρπετο εις τον ἦχον κι
ελικνίζετο εις τα κύματα. Μία μικρή κόρη, ἦτο η μεγαλύτερα εγγονή της
γραίας, η Ακριβούλα, εννέα ἐτών, ἴσως την εἶχε στείλει η μάνα της, ἢ μάλλον
εἶχε ξεκλεφθῆ ἀπό την ἀγρυπνον ἐπιτήρησίν της, και μαθούσα ὅτι η μάμη*
εὐρίσκετο εις το Κοχύλι, πλύνουσα εις τον αἰγιαλόν, ἤλθε να την εὔρη, δια
να παίξῃ ὀλίγον εις τα κύματα. Αλλά δεν ἤξευρεν ὅμως πόθεν ἤρχιζε το μο-
νοπάτι, ἀπό του Μαμογιάννη τον μύλον, ἀντικρῶ στα Μνημοῦρια, και ἄμα ἤ-
κουσε την φλογέραν, ἐπήγε προς τα ἐκεῖ και ἀνεκάλυψε τον κρυμμένον αὐ-
λητήν· και ἀφού ἐχόρτασε να ἀκοῦη το ὄργανόν του και να καμαρώνῃ τον μι-
κρόν βοσκόν, εἶδεν ἐκεῖ που, εις την ἀμφιλύκην* του νυκτώματος, ἐν μικρόν
μονοπάτι, πολύ ἀπότομον, πολύ κατηφορικόν, κι ἐνόμισεν ὅτι αὐτό ἦτο το
μονοπάτι, και ὅτι ἐκεῖθεν εἶχε κατέλθει η γραία η μάμη της· κι ἐπῆρε το κα-
τηφορικόν ἀπότομον μονοπάτι δια να φθάσῃ εις τον αἰγιαλόν να την ἀνταμώ-
σῃ. Και εἶχε νυκτώσει ἤδη.

Η μικρή κατέβη ὀλίγα βήματα κάτω, εἶτα εἶδεν ὅτι ο δρομίσκος ἐγένετο
ἀκόμη πλέον ἀπόκρημος. Ἐβале μίαν φωνήν, κι ἐπροσπάθει ν' ἀναβῆ, να
ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Εὐρίσκετο ἐπάνω εις την σφρύν* ἐνός προεξέχοντος βρά-
χου, ως δύο ἀναστήματα ἀνδρός, υπεράνω της θαλάσσης. Ο ουρανός εσκο-
τείνιαζε, σύννεφα ἐκρυπτον τα ἄστρα, και ἦτον σπιν χάσιν του φεγγαριοῦ.
Ἐπροσπάθησε και δεν εὔρισκε πλέον τον δρόμον πόθεν εἶχε κατέλθει. Εγύ-
ρισε πάλιν προς τα κάτω, κι ἐδοκίμασε να καταβῆ. Εγλίστρησε κι ἐπέσε
μπλουμ! εις το κύμα. Ἦτο τόσον βαθύ, ὅσον και ο βράχος υψηλός. Δύο ὀρ-
γιές ως ἐγγίστα.* Ο θόρυβος του αὐλοῦ ἔκαμε να μη ἀκουσθῆ ἡ κραυγή. Ο
βοσκός ἤκουσε ἕνα πλαταγισμόν, ἀλλά ἐκεῖθεν ὅπου ἦτο, δεν ἐβλεπε την
βάσιν του βράχου και την ἄκρην του γιालοῦ. Ἄλλως δεν εἶχε προσέξει εις
την μικρὴν κόρην, και σχεδόν δεν εἶχεν ἀισθανθῆ την παρουσίαν της.

Καθὼς εἶχε νυκτώσει ἤδη, η γραία Λούκαινα εἶχε κάμει την ἀβασταγήν
της, και ἤρχισε ν' ἀνέρχεται το μονοπάτι, ἐπιστρέφουσα κατ' οἶκον. Εἰς την

εθέλχθη· ρ. θέλλομαι· νοητεύομαι.

μάμη· γιανιά.

ἀμφιλύκη· το βραδινὸ φῶς, το μούχρωμα.

σφρύν-ύος, η· το φρύδι.

ὡς ἐγγίστα· περίπου.

μέσην του δρομίσκου ήκουσε τον πλαταγισμόν, εστράφη κι εκοίταξεν εις το σκότος, προς το μέρος όπου ήτο ο αυλητής.

—Κείνος ο Σουραυλής θα είναι, είπε, διότι τον εγνώριζε. Δεν του φτάνει να ξυπνά τους πεθαμένους με τη φλογέρα του, μόνο ρίχνει και βράχια στο γιαλό για να χαζεύη... Σημαδιακός κι αταίριαστος είναι.

Κι εξηκολούθησε τον δρόμον της.

Κι η γολέτα εξηκολούθει ακόμη να βολταντζάρη εις τον λιμένα. Κι ο μικρός βοσκός εξηκολούθει να φυσά τον αυλόν του εις την σιγήν της νυκτός.

Κι η φώκη, καθώς είχεν έλθει έξω εις τα ρηχά, ήυρε το μικρόν πνιγμένον σώμα της πωχής Ακριβούλας, και ήρχισε να το περιτριγυρίζη και να το μοιρολογά, πριν αρχίση το εσπερινόν δείπνόν της.

Το μοιρολόγι της φώκης, το οποίον μετέφρασεν εις ανθρώπινα λόγια εις γέρων ψαράς, εντριβής* εις την άφωνον γλώσσαν των φωκών, έλεγε περίπου τα εξής:

Αυτή ήτον η Ακριβούλα
η εγγόνα της γρια-Λούκαινας.
Φύκια 'ναι τα στεφάνια της,
κοχύλια τα προικιά της...
κι η γριά ακόμη μοιρολογά
τα γεννοβόλια της τα παλιά.
Σαν να 'χαν ποτέ τελειωμό
τα πάθια κι οι καημοί του κόσμου.

Ερωτήσεις

1. Στο διήγημα υπάρχουν πολλά μερικότερα θέματα (σκηνές, εικόνες, αναφορές) που σχετίζονται είτε με τη ζωή είτε με το θάνατο (να τα επισημάνετε). Ποια σημασία νομίζετε ότι έχει η αντιπαράθεσή τους για το διήγημα;
2. Με ποια επιμέρους περιστατικά προετοιμάζεται ο πνιγμός της Ακριβούλας, ώστε να μη συμβεί κατά τρόπο αυθαίρετο;
3. Το διήγημα αρχίζει με μοιρολόγι (της γριάς Λούκαινας) και τελειώνει με μοιρολόγι (της φώκας). Ποιο μεταδίδει ισχυρότερη συγκίνηση; Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί;
4. Στο διήγημα, προς το τέλος, μετά τον πνιγμό της Ακριβούλας, παρατηρούμε την επανάληψη του ρήματος «εξηκολούθει» που αναφέρεται κατά σειρά στη γρια-Λούκαινα, στη γολέτα, στο βοσκό. Ποιο νομίζετε ότι είναι το νόημα αυτής της επανάληψης;
5. Πώς διαγράφεται η μορφή της γριάς Λούκαινας μέσα στο διήγημα;
6. Η γριά Λούκαινα ως το τέλος του διηγήματος δεν αντιλαμβάνεται τον πνιγμό. Νομίζετε ότι αυτό είναι αρετή ή αδυναμία του διηγήματος;
7. Το διήγημα τελειώνει με τρόπο όχι ρεαλιστικό, αλλά ποιητικό. Νομίζετε ότι προϋπάρχουν στο διήγημα ποιητικά στοιχεία που κορυφώνονται στο τέλος;

εντριβής: βαθύς γνώστης.

Πατέρα στο σπίτι

Το διήγημα γράφτηκε το 1894 και ανήκει στα λεγόμενα «αθηναϊκά» διηγήματα του Παπαδιαμάντη, τα οποία όμως δεν παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές από τα «σκιαθίτικα». Απλώς η δράση τους ζετυλιγεται στην Αθήνα, αλλά οι ήρωες είναι φτωχοί και απλοί άνθρωποι χωρίς τίποτε αστικό στη συμπεριφορά τους. Σ' αυτό το διήγημα είναι ιδιαίτερα εμφανής ο κοινωνικός προβληματισμός του συγγραφέα.

—Μπάρμπα, βάλε μου λίγο λαδάκι μες στο γυαλί, είπε η μάνα μου, γιατί δεν έχουμε πατέρα στο σπίτι.

—Χωρίς πεντάρα;

—Ναι.

—Και τι έγινε ο πατέρας σου;

—Να, πάει να βρει άλλη γυναίκα.

Ήτο πενταετής παιδίον, ζωηρόν, με λαμπρούς, μεγάλους οφθαλμούς, ρακένδυτον.* Και με παιδικήν χάριν, με σπαρακτικόν εν τη αθωότητι μειδίωμα επρόφερεν εκάστοτε την φράσιν ταύτην, της οποίας όλον το βάθος δεν ήτο ικανόν να κατανοήση, τόσον, ώστε οι άνθρωποι, οι μη έχοντες να κάμουν τίποτε, καθώς εγώ, πολλάκις το εκάλουν και απέτεινον* αυτώ την άνω ερώτησιν του μικρού παντοπώλου της γειτονιάς, μόνον και μόνον δια να ακούσωσιν από το στόμα του την απόκρισιν·

—Να, πάει να βρει άλλη γυναίκα.

Δεν ήτο η πρώτη φορά οπού το έβλεπα. Κατ' εκείνην την ημέραν συνέβη να είμαι πλούσιος, διότι είχα κατορθώσει μετά πέντε εκλιπαρήσεις,* και μετά τέσσαρας αποπομπάς,* να λάβω δεκαπέντε δραχμάς, απέναντι ογδοήκοντα οφειλομένων μοι δι' αμοιβήν φιλολογικής εργασίας πέντε εβδομάδων. Κατά τας τοιαύτας δε ημέρας, ισαρίθμους με τας σεληνας του ενιαυτού,* μοι συμβαίνει χωρίς να φροντίσω να πληρώσω μέρος των χρεών μου, να εξοδεύω μονοημερίς τα δύο τρίτα τού ούτω πως εκβιασθέντος ποσού, φυλάπτων φρονίμως το τρίτον δια τας επομένας τρεις εβδομάδας. Έκραξα το παιδίον και του έδωκα μίαν πεντάραν. Εκείνο την έλαβεν, έβγαλεν έξω από τα χείλη την γλώσσαν με μειδίωμα* ευδαιμονίας, και ατενίζον με είπε·

—Δο μ' κι άλλη, μπάρμπα!

Δεν ήτο το μόνον παιδίον, το οποίον ήρχετο εις το μικρόν εκείνο παντοπωλείον της οδού Σ..., κατά την δυτικήν εσχατιάν* της πόλεως. Πτωχαί γυναί-

ρακένδυτος: ντυμένος με ράκη (κουρέλια), κουρελιάρης.

απέτεινον: του αποτεινών· απευθύνω.

εκλιπαρήσεις: ικεσίες.

αποπομπή: διώξιμο (αποπέμνω).

ενιαυτός: το έτος.

μειδίωμα: χαμόγελο.

εσχατιά: το τέλος, η παραφή.

κες έστελναν συνήθως τας πενταετείς ή επταετείς κορασίδας των δια να οψωνίσουν. Συνέβαινε καθ' εσπέραν να κάθημαι επί ημίσειαν ώραν και πλέον, συνομιλών με δύο ή τρεις φίλους, πίνοντας το ορεκτικόν των, εις το μικρόν μαγαζίον, ενίοτε δε να λαμβάνω εκεί το λιτόν δείπνον μου. Πολλάκις τριετή νήπια ψελλίζοντα* τα έστελναν αι προκομμένοι αι μητέρες των, με επικίνδυνα ποτήρια ή φιαλίδια εις τας χείρας, δια ν' αγοράσουν κασί ή λάι ή λυκάζι*. Έν τούτων εζήτει να του δώσουν ένα κουμπί (σκουμβρι), άλλο εζήτει μια πεντάρα πίτα (σπίρα). Την γλώσσαν των μόνος ο νεαρός παντοπώλης, ο φίλος μου, ήτο ικανός να την εννοή. Ο ίδιος εσπλαγχνίζετο ενίοτε και έστελνε προπομπούς* τους ιδίους του υπηρέτας έως την θύραν των μικρών παιδίων, δια να φθάσουν ταύτα ασφαλώς εις την μητέρα των.

Συχνά συνέβαινε να ξεχάση η μικρά παιδίσκη, πενταετίς ή εξαετίς, το είδος το οποίον εστάλη ν' αγοράση, και να είπη άλλα αντ' άλλων.

Εντεύθεν παράπονα, διαμαρτυρίαί εκ μέρους των μητέρων, ύβρεις κατά του μπακάλη. Πάντοτε τον μπακάλην έβγαζαν παιίστην. Το παιδί ποτέ δεν έπαιε.

Άλλοτε συνέβη να του πέση εις τον δρόμον το μισό το ρύζι ή να φάγη την μισήν την ζάχαριν. Τότε η μήτηρ ή η γιαγιά κατήρχετο η ίδια και ύβριζε τον μπακάλην, λέγουσα ότι τέτοιοις ήτον, τον ήξευρεν αυτή, όλο ξίικα* επώλει· μ' αυτά εζητούσε να πλουτίση κι αυτός. Και δύναμαι να μαρτυρήσω ότι ο μπακάλης ήτο, και ως εμπορευόμενος και ως άτομον, τίμιος άνθρωπος. Άλλοτε πάλιν, ο μικρός ψωνιστής, το δεινότερον,* έχανε καθ' οδόν τα λεπτά, τα ρέστα, όσα έλαβεν από τον παντοπώλην. Πλην δια τούτο είχε ληφθή η πρόνοια να τυλίγωνται τα ρέστα εις χαρτίον, και κάποτε να δένωνται κομποδέμα εις ράκος* και να εμβάλλωνται εις την τσέπην του μικρού. Και όμως, πολλέςκις εχάνοντο πεντάλεπτα και δεκάλεπτα και ολόκληροι λιμοκοντόροι.* Και πάλιν ο μπακάλης έπαιεν.

Αλλ' ας επανέλθω εις το παιδίον, περί ου* ο λόγος εν αρχή. Δεν είμαι ποτέ πολυπράγμων,* αλλ' ο φίλος μου ο μικρός παντοπώλης ήξευρεν, ως εικός, όλα τα μυστικά της γειτονιάς. Ήτο γενικός θεματοφύλαξ* των αλλοτριών* υποθέσεων. Δεν ηξεύρω αν το βλέμμα μου του εφάνη ερωτηματικόν, αλλ' όταν ευκαίρησεν, αυθόρμητος ήρχισε να μου διηγήται την ιστορίαν.

ψελλίζω: προφέρω με δυσκολία τις λέξεις.

λυκάζι: γλυκάδι, το ξίδι.

προπομπός: συνοδός.

ξίικα: λειψά.

το δεινότερον: το χειρότερο.

ράκος, το· κουρέλι.

λιμοκοντόρος: εδώ: χαρτονόμισμα μιας δραχμής.

περί ου (ο λόγος): για το οποίο (έγινε λόγος).

πολυπράγμων: πολυάσχολος, αυτός που ασχολείται με ξένες υποθέσεις.

θεματοφύλαξ: φρουρός.

αλλότριος: ξένος.

Προ εννέα ετών ο Μανόλης ο Φλοεράκης είχε νυμφευθή την Γιαννούλα Πολυκάρπου. Εκ της συζυγίας ταύτης εγεννήθησαν πέντε τέκνα, εξ ων το τρίτον ήτο το παιδίον εκείνο.

Ο Μανόλης ήτο ξυλουργός, αλλά δεν διέπρεπε πολύ επί φιλοπονία.* Ειργάζετο οσάκις είχαν εργασίαν, από την Τρίτην έως την Παρασκευήν. Το Σάββατον πρωί του επονούσε αίφνης η μέση του, την Δευτέραν του επονούσε το κεφάλι. Εννοείται, ότι διήρχετο εν κραιπάλη* από το Σάββατον εσπέρας έως την Δευτέραν πρωί.

Η γυνή ήτο φιλεργός.* Είχε ραπτικήν μηχανήν και κατεσκεύαζεν υποκάμισα. Εκέρδιζεν ούτω έν τάλιρον την εβδομάδα, το οποίον, προστιθέμενον εις τας δέκα τρεις ή τας δέκα τέσσαρας δραχμάς, όσας εκέρδιζεν εκείνος, και εκ των οποίων τα ήμισυ του εχρειάζοντο δια το τακτικόν μεθύσι της Κυριακής, μόλις ήρκει προς συντήρησιν της οικογενείας.

Πλην η οικογένεια ηύξανε, σχεδόν κάθε χρόνον. Ανά έν κουτσουβέλι* ή κατσιβέλι* εγεννάτο τακτικά κάθε δέκα οκτώ μήνας, με κανονικότητα απελπιστικήν. Η οικογένεια ηύξανεν, αλλά το εισόδημα ηλαττούτο. Η εργασία εγένετο σπανιωτέρα. Η ραπτική μηχανή παρερρίφθη εις μίαν γωνίαν, ετέθη εις αχρησίαν. Η Γιαννούλα, μη προφθάνουσα ν' απογαλακτίση έν μωρόν και αρχίζουσα να βυζάνη αμείσως άλλο, μόλις επαρκούσα δια να πλύνη ράκη, δεν είχε πλέον καιρόν να ράπη υποκάμισα.

Ο Μανόλης δεν έπαυσε να μεθύη τακτικά από Σαββατόβραδον έως το εξημέρωμα της Δευτέρας. Η Γιαννούλα δεν είχε πλέον δεύτερο φόρεμα. Τα παιδιά δεν είχαν πάντοτε ψωμί. Η εστία σπανίως ήτο αναμμένη. Η γυνή εγόγγυζεν. Ο Μανόλης, όταν ήρχετο, την έτρωγε από την γρίνια. Τα παιδιά έκλαιαν. Η αχυροστρωμνή ήτο τρύπια. Η κουβέρτα δεν ήρκει να σκεπάση τα τρία μεγαλύτερα παιδιά.

Η λάμπα ήτο ακαθάριστη και δεν είχε πετρέλαιον. Η στάμνα είχε σπάσει προ τριών ημερών, και έπιναν από ένα τσαγγλί,* οσάκις είχε νερόν η βρύσις της γειτονιάς. Η σκούπα, καταλερωμένη, είχε φαγωθή η μισή, και ελίπαινε το πάτωμα αντί να το σκουπίση. Το τηγάνι είχε τρυπήσει και ήτο άχρηστον. Η χύτρα ήτο ραγισμένη και έσβηνε την φωτιάν διαρρέουσα, όταν φωτιά υπήρχεν. Η κατσαρόλα ήτο παλαιά, φαγωμένη, αγάνωτη. Ο γανωτής είχε προτείνει, ή να την αγοράση αντί πενήντα λεπτών, ή να την γανώση αντί πενήντα, με κίνδυνον, είπε, να τρυπήση και να γίνη άχρηστη. Η Γιαννούλα επροτίμησε να την κρατήση αγάνωτην.

Η ραπτική μηχανή είχε δοθεί ενέχυρον δια δύο εικοσιπεντάρικα, τα οποία θα εχρησίμευον δια τα γεννητούρια του τελευταίου μωρού και δι' άλλας

φιλοπονία: εργατικότητα.

κραιπάλη: μέθη.

φιλεργός: εργατικός.

κουτσουβέλι: νήπιον.

κατσιβέλι: γυφτάκι (ο συγγραφέας κάνει λογοπαίγνιο ταυτίζοντας τις λέξεις).

τσαγγλί: γυάλινο δοχείο.

χρείας.* Τα δύο εικοσιπεντάρικα δεν επεστράφησαν, και η μηχανή εκρατήθη.

Εις τοιαύτην κατάστασιν ήτο η οικία, όταν εισεχώρησεν ο κουμπάρος εντός.

Ο κουμπάρος ήτο άγαμος και τεσσαρακοντούτης, παχύς, ευμορφάνθρωπος, με πλατύ ζουνάρι. Ήτο μέγας και πολύς, κομματάρχης ενός των πολιτευτών της Αττικής, είχε κερδίσει χρήματα από κάτι ενοικιάσεις. Ήτο άνθρωπος μ' επιρροήν. Κατ' αρχάς ήρχετο άπαξ* του μηνός. Είτα ήλθε δις εις μίαν εβδομάδα, φέρων κρέας και μικρά τινα δώρα δια τα παιδιά. Κατόπιν ήρχισε να έρχεται ημέραν παρ' ημέραν. Τέλος ήρχετο καθ'εκάστην, φέρων πάντοτε οψώνια.

Τις οίδε ποίους σκοπούς έτρεφεν ο κουμπάρος. Πλην η Γιαννούλα ήτον τίμια, όσον και πάσα άλλη.

Η Γιαννούλα ήτον τίμια, αλλ' ο Μανόλης ήτον ζηλιάρης. Και μετά πολλά εσπερινά δείπνα τα οποία έφαγεν εις την οικίαν ομού με τον κουμπάρον, μετά πολλάς δε πρωινάς σκηνάς τας οποίας έκαμεν εις την γυναίκα του, ήρχισε και να μην είναι συνεπής εις τίποτε, κάποτε μάλιστα να ξενοκατιάζη*.

Της είχε διηγηθή πολλάκις ότι, πριν την άρρη, είχε μία φιλενάδα. Εκείνη είχε νυμφευθή έκτοτε, ίσως χωρίς παπά, καθώς συνηθίζεται κάποτε εις την πτωχών συνοικίαν. Τώρα φαίνεται ότι την είχε ξανανατώσει, αυτήν την παλαιάν γνωριμίαν, και δια τούτο έλειπεν από το σπίτι βραδιές βραδιές.

Όσον δια την Γιαννούλαν, το μόνον έγκλημά της ήτο ότι ίσως είχε πολιτέψει* τον κουμπάρον, και δεν τον είχε διώξει μίαν και καλήν. Ο κουμπάρος ήξευρε, βλέπετε, από πολιτικήν, και αυτή, ως γυνή οπού ήτον, ήξευρεν από ψευτοπολιτικήν. Πλην οι γειτόνισσες δεν ήσαν επιεικείς και την εκακολόγησαν. Και εις των γειτόνων, ο κυρ-Ζάχος ο Ξεφαντούλης, ήτο της αρχής ότι έπρεπεν ο ενδιαφερόμενος «να ξέρη τι τρέχει». Και η υστεροβουλία, η λανθάνουσα και αυτόν τον ίδιον, ήτο να εύρη διασκέδασιν αυτός με τις φωνές, με τις κατακεφαλιές, με τα τραβήγματα των μαλλιών και με το χώρισμα του ανδρογύνου.

Αυτό θα ειπή να σου θέλη τις το καλόν σου, να κήδεται* της τιμής σου δηλαδή. Να σε βάλη να σκοτωθής.

Μετά τελευταίαν φοβεράν σκηνήν, από την οποίαν η Γιαννούλα εβγήκε με μισήν πλεξίδα, με έν μάγουλον αιματωμένον και με σχισμένον υποκάμισον — και όλοι οι φρονιμώτεροι άνθρωποι της γειτονιάς έτρεφον την πεποίθησιν, την οποίαν συμμερίζεται και ο γράφων, ότι η Γιαννούλα ήτον αθώα — ο Μανόλης έγινε άφαντος. Επήγε να ενταμώση οριστικώς την παλαιάν του γνωριμίαν.

χρεία: ανάγκη.

άπαξ (με γενική): μια φορά.

ξενοκατιάζω: κοιμάμαι σε ξένο σπίτι, ξενοκοιμάμαι (το κατάζω λέγεται για τις όρνιθες).

πολιτεύω κάποιον: του συμπεριφέρομαι με διπλωματία.

κήδομαι (με γενική): φροντίζω για κάποιον (ή για κάτι).

Ο κουμπάρος εν τω μεταξύ είχε παύσει τας συχνάς επισκέψεις του. Είχεν αρραβωνισθή. Γεροντοπαλικαρον ακμαίον, καλοκαμωμένος, ευμορφάνθρωπος, με πλατύ ζουνάρι, κομματάρχης μέγας και πολύς, κερδίσας χρήματα από τας ενοικιάσεις, επόμενον ήτο να εύρη νύμφην με προίκα.

Η Γιαννούλα τον είχε πολιτέψει η πτωχή. Μόνον τούτο το αμάρτημα είχε πράξει. Αλλά τα παιδιά επεινούσαν. Πλην εκείνος εβαρύνθη να περιμένη, κι έφυγε με την ώραν του.

Και η Γιαννούλα έμεινε με τα τέσσερα παιδιά —το πέμπτον είχαν αποθά- νει, ανακληθέν* ενωρίς υπό του Πολυευσπλάγγνου και Πανσόφου εις τον κήπον τον ανθηρόν, εις το ωραίον περιβολάκι με τα κρίνα και με τους ναρ- κίσσους, μετά των οποίων φυτεύονται και ανθούσιν εσαεί* και τα άκακα νή- πια —έμεινε, λέγω, με τα τέσσερα παιδιά, χωρίς πατέρα και χωρίς κουμπά- ρον.

Έμεινε χωρίς άρτον εις το ερμάρι* και χωρίς φωτιάν εις την εστίαν, χωρίς φόρεμα, χωρίς στρωμνήν, χωρίς σκέπασμα, χωρίς χύτραν και χωρίς στάμναν· και χωρίς ραπτικήν μηχανήν!

Και το τρίτον παιδίον, ο Μήτσος, εκείνο το οποίον έβλεπα, ήρχετο εις το παντοπωλείον, και εζήτει από τον μικρόν μπακάλην, όστις ήτο ακριβής εις τα σταθμά,* αλλά δεν ενόει από ελεημοσύνην, ήρχετο και εζήτει να του στάξη «μια σταξιά λάδι στο γυαλί», αυτό το οποίον θα ήτο άξιον να στάξη μίαν στα- γόνα νερού εις πολλών πλουσιών χείλη, εις τον άλλον κόσμον.

Και ητιολόγει την αίτησίν του, λέγον

—Δεν έχουμε πατέρα στο σπίτι.

Ερωτήσεις

1. Αφού μελετήσετε α) το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο συμβαίνουν τα περι- στατικά που αφηγείται ο συγγραφέας, β) τα πρόσωπα που κινούνται στο διήγημα, τους τύπους που διαγράφονται και τη συμπεριφορά τους, γ) τις καταστάσεις που δια- μορφώνονται με την πορεία της αφήγησης, να συζητήσετε: α) Για τον κοινωνικό προ- βληματισμό του διηγήματος. β) Για το ρεαλισμό του Παπαδιαμάντη.

2. Ορισμένοι κριτικοί κατηγορήσαν τον Παπαδιαμάντη για χαλαρή σύνδεση και για έλλειψη σχέδιου στα διηγήματά του. Να παρακολουθήσετε την τεχνική της αφήγησης στο συγκεκριμένο διήγημα και να διατυπώσετε τις δικές σας απόψεις σχετικά με τη σύνδεση και με το σχέδιο.

3. Να βρείτε στο κείμενο χωρία που μπορούν να θεωρηθούν αυτοβιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα.

ανακληθέν: μετοχή παθ. αορ. του ανακαλώ, καλώ πάλι.

εσαεί: για πάντα.

ερμάρι: ντουλάπι.

τα σταθμά: τα ζύγια, το ζύγισμα.

Τα τυφλοπόντικα

Όταν ο Καρκαβίτσας έγραφε το διήγημα αυτό (1892) η εκμετάλλευση της θεσσαλικής γης γινόταν από τους τσιφλικάδες. Ο ιδιοκτήτης για να ελέγχει ό,τι γινόταν μέσα στο τσιφλίκι του διέθετε ολόκληρη ιεραρχία υπαλλήλων, που την αποτελούσαν ο επιστάτης, ο αρχιφύλακας, ο αγροφύλακας κτλ. Για την καλλιέργεια των κτημάτων χρησιμοποιούσε γεωργούς (κολίγους) που, σύμφωνα με τα έθιμα και τις συμφωνίες, ήταν υποχρεωμένοι να του δίνουν ορισμένη ποσότητα από τα προϊόντα. Μια εικόνα από τη ζωή αυτών των ανθρώπων δίνει και το διήγημα που ακολουθεί:

Αμ' που λες, έκαμα και γω γιωργός*· είπε απότομα ο αγωγιάτης μου, εκεί που κατεβαίναμε από το Κισερλί στη Λάρισα. Μα σ' αφήνει, μαθές, ο Θεός να πας μπροστά!

—Γιατί, τον ρώτησα με απορία.

—Γιατί έτσι· να γιατί! Τι τα ήθελε τα τυφλοπόντικα, δε μου λες; Καλά τ' άλλα, αμ' τα τυφλοπόντικα;

—Ποια τυφλοπόντικα;

—Αϊ-χού!... δεν είσαι ντόπιος, λέω; ρώτησε με θυμό.

—Όχι.

—Αμ' για τούτο. Δεν ξέρεις το λοιπόν εσύ τα κακά, που έχουμε μεις οι καμπήσοι! Είναι, λέει, πλούσιος ο κάμπος. Πλούσιος είναι, μα ποιος τον χαίρειται; Άκουσε και λογάρισε: Πρώτος θεός σε μας είναι ο αφέντης· δεύτερος ο επιστάτης, ο μπιστεμένος τ' αφεντός· σε όλα, στο δώσει και στο πάρει. Έπειτα έρχεται ο αρχιφύλακας, που στέκεται ολοχρονίς απάνω από το κεφάλι σου και δεν μπορείς ούτε να βήξεις. Βάλε έπειτα τους αγροφύλακες, βάλε και τα ζα. Ακόμη βάλε τα όρνια, που κλέφτουν το σπόρο πριν, καλοκάτσει στη γη, και τις ακρίδες, που τ' αφήνουν θερισμένο κι αθέριστο. Τώρα θα σου έλεγα να βάλεις τον γιωργό, αν δεν είχαμε τα τυφλοπόντικα, που καλύτερους θεριστάδες δεν είδα ποτέ μου. Ίδια θερίζουν, ίδια τα βάζουν στις αποθήκες τους. Και τι αποθήκες! Βαθιά λαγούμια, που δε φοβάνται το διαβολότερο κλέφτη να τα βρει.

—Κι έρχονται κάθε χρόνο;

—Αμ' αν έρχονταν κάθε χρόνο, θα 'βλεπες ζωντανούς ανθρώπους στη Θεσσαλία; Μια φορά ήρθαν στη ζήση μου και να, από γιωργό αγωγιάτη με κάναμε. Μωρέ χρόνια και κείνα! Ανατριχίλα με πιάνει σαν τα θυμηθώ.

Ήμουνα που λες γιωργός στο Τατάρι, στου Οσμάναγα το χωριό. Άπονος ήταν ο αγάς, μα πλούσιο το χώμα του. Και στη χειρότερη χρονιά το ένα δέκα θα έδινε. Έρχεται, αφέντη μ', το Εξηνατρία. Να τη μια χρονιά το κάμα μέσα

γιωργός: γεωργός.

σου Μαγιού τις δροσούλες· στρωσίδι χάμου τα σπαρτά. Να την άλλη τα όρνια σύγνεφο στον ουρανό· μπροστά πήγαινε η σπορά, πίσω κείνα τ' άθεια! Σπόρο έριχνες και σπόρο δεν ήβρεσκες. Από τα ίδια σου τα χέρια τον άρπαζαν! Να έπειτα οι ακρίδες! μας τέλεψαν. Τρία χρόνια πέρασαν κι είπαμε το ψωμί ψωμάκι. Ο αγάς μάς έδινε άχερο, ο αγάς σιτάρι. Τι σιτάρι; Την ήρα μας έδινε για σιτάρι!

—Και την τρώγατε;

—Τι να κάνουμε; Γι' αρρώστια ρωτάς; Το αίμα πήγαινε ποτάμι! Θέρος* έπεσε σε ανθρώπους και σε ζα. Μου θέρισε και μένα δυο παιδιά. Αμ' ποιος λογιάζει* τα παιδιά; Όλοι τα ζα μας κλαίγαμε, που ήταν η μοναχή κυβέρνια μας! Σαν έχεις ζα, και παιδιά έχεις· αμ' σαν χάσεις τα ζα, έχασες και τα παιδιά σου. Τι θα τους δώκεις να φάνε;

Ωστόσο ήρθε το Εξηνητάξι κι ανασάναμε. Η χρονιά καλή· ο Απρίλης ολόδροσος· τα χωράφια μεστωμένα. Κάτι ακρίδες φανήκανε στο Νεμπεγλέρ· να σου και τ' αγιοπούλια* από πίσω. Ξέρεις, για μας τ' αγιοπούλια είναι σαν το Τόξο, που προμηναίει την καλοσύνη του καιρού. Προμηνούν και κείνα ευτυχισμένη χρονιά στο καθετί· στα σπαρτά και στα μπιστάνια, στα ζωντανά και στα κλήματα. Μα στην αρχή του Μαγιού κάτι άρχισε να ψιφιλίζεται. —Μωρέ, μίλα καλά· τυφλοπόντικα στο Βελεστίνο! Δε γίνεται· δε μπορεί να γένει τέτοιο πράμα! Αδύνατο! Κανείς μας δεν ήθελε να το πιστέψει.

Αχ! τα μαύρα μαντάτα αλήθεψαν σε λιγάκι. Ο αφέντης έρχεται τρεχάτος από τη Λάρ'σα. —Φανίστηκε* τίποτα στο τσιφλίκι; —Όχι ακόμη.

Μα στο Βελεστίνο, στο Κισερλί, στο Δερελί, στον Τούρναβο θέριζε άπονα το ποντίκι. Περίγυρα μας έζωσε το κακό! Τι να κάνουμε; Είπαμε να τα βαρέσουμε χλωροθέρι. Αμ' τι τ' όφελος; Άμα θεριστεί άψητο το σιτάρι, γίνεται δαυλίτης*, σταχτώνει και πάει στ' ανάθεμα. Το αφήσαμε για λίγες μέρες. Μπορεί να μας λυπηθεί ο Θεός, είπαμε. Στ' άλλα τσιφλίκια, τις περασμένες χρονιές, κάτι άφηναν, κάτι έπαιρναν. Εμείς δε σηκώναμε τίποτα. Ήτανε το λοιπόν δίκιο ν' αφήκει και μας απείραχτους εφέτος.

Μα πού ν' ακούσει ο Θεός δίκιο - ξεδίκιο! Σε πέντε μέρες να σου τα. Σαν ξεφλουδίσανε και τις μουριές του Καζακλάρ, ρίχτηκαν λιμασμένα απάνου μας. Στη θωριά τους ξυλιάσαμε, σαν να βλέπαμε το Σατανά. —Να θερίσουμε, λέει ο αγάς· να το κόψουμε όπως όπως, κάτι να σώσουμε. Τα στάχια ήταν στριμμένα κι άστριφτα. Μα τι να κάνουμε; Μαζωνόμαστε όλοι, τσιφτοσίδες*,

θέρος: όλεθρος, καταστροφή.

λογιάζω: σκέφτομαι, λογαριάζω.

κυβέρνια: μέσο συντήρησης.

αγιοπούλι: ακριδοφάγος.

ψιφιλίζεται: ψιθυρίζεται.

φανίστηκε: εμφανίστηκε.

δαυλίτης: αρρώστια των σιτηρών.

τσιφτοσίδες: εργάτες.

κουλουξήδες*, χαβελέδες*, ακόμη και παιδιά και γυναίκες. Τροχούμε αποβραδίζ τις κοσιές* και ξημερωνομάστε στα χωράφια. Μα τ' ήταν εκείνο, Θέ μου και Κύριέ μου! Τα χωράφια ολόγυρα ξεντυμένα: ούτε στάχυ, ούτ' άχερο, ούτε αθέρας πουθενά! Έπεσαν οι κοσιές από τα χέρια μας κι όλοι, από το μικρό ως το μεγάλο κι ο αγός μαζί, γονατίσαμε κι αρχίσαμε τα στηθοκοπήματα!...

—Μα τόσο πολύ!

—Τόσο πολύ! Απίστευτο σου φαίνεται, ε; Δεν άκουσες, λέω, τι φτιάσανε του Αβδούλ Κερίμ πασά; Ήταν τα Κρητικά τότες. Ήταν πασάς στο Μουλαλίκι κι είχε πολλούς νιζάμηδες* να πάει στην Κρήτη. Βγαίνει μια ημέρ' από τη χώρα να κάμει γυμνάσια στον κάμπο κι έμεινε τη νύχτα όξου. Μα βγαίνουν, εφέντη μου, οι ποντικοί, ρίχνονται στ' ασκέρι και τ' ανάγκασαν ολονυχτίς να μπει τρεχάτο στη Λάρ'σα.

—Μα δεν κάνετε τίποτα γι' αυτούς τους ποντικούς;

—Να κάνουμε; και τι να κάνουμε; Θεοποντή, σου λέω, ακούς; Θεοποντή! Να τα σκοτώσουμε; πού να τα βρούμε; Μηγάριζ* φαίνεται κανένα την ημέρα. Πηγαίνεις όξου και βλέπεις όλα καλά: τα χωράφια ανέγγιχτα. Μα σαν πάρει και βραδιάζει, ο κάθε σβώλος ποντίκι γίνεται' η γη τ' αναβρύζει από τα σωθικά της.

—Και δεν ξεχωνιάζετε τη γη να τα βρείτε;

—Ουφ!... μη με σκας, αφέντη μ', να ζήσεις. Λογιάζεις πως κάθονται και σε προσμένουν; Τη γη όλη αποκάτω την έχουν κούφια. Βγαίνουν βράδυ στο Γκερλί και την αυγή διάβηκαν στον Τούρναβο με όλα τα στάχια και τα σάλματα* του χωραφιού. Ή μη θαρρείς πως είναι θεόρατα; Μια μπουκιά και ούτε' η ουρίτσα τους μόλις ξεχωρίζει' το κεφάλι τους πλατύ, σαν να το πάτησε κανείς διαβάτης κι απόμεινε' έχουν σταχτιά τη ραχοκοκαλιά, άσπρα τα στήθια. Μα σου έχουν και κάτι δόντια, που νεροπρίνο δεν τα φτάνει. Μπρε και λιτανείες κάναμε και τ' Άγια Λείψανα φέραμε από το μοναστήρι της Πέτρας' μα τίποτα! Ήρθε καιρός να μάθουμε πως οι Τούρκοι γρικιώνται καλύτερ' απο μας τους Χριστιανούς. Είδαν κι απόειδαν, που λες, κουβεντιάσανε οι μπέηδες στη Λάρ'σα, μαζέψανε δεκαπέντε χιλιάδες γρόσια και στέλνουν δυο Τούρκους στην Ανατολή μέσα. Δεν ξέρω, στο Μπαγδάτι*, στη Μέκκα, πού τους έστειλαν δε θυμάμαι. Πάνε, και σε δεκαπέντε μέρες γυρίζουν μ' ένα νερό θαματοουργό.

Μωρέ, τι γίνηκε; σαν έφτασε κείνο το νερό στο Βόλο! Πήγαμε όλος ο

κουλουξής: μισθωτός ζευγάς· εργάζεται στα κτήματα του σιφλικά.

χαβελές: επιστάτης.

κοσιά: δρεπάνι με μακριά ξύλινη λαβή.

νιζάμης: τακτικός Τούρκος στρατιώτης.

μηγάρις: μήπως.

σάλμα: το καλόμι του σιταριού.

Μπαγδάτι: Βαγδάτη.

ντουινιάς, Τούρκοι και Χριστιανοί. Τι να κάνουμε; Ο πνιμένος από τα μαλλιά του πιάνεται. Να σωθούμε θέλαμε, να μη χαθούμε από την πείνα κι ανάβαμε κερί του Σατανά!... Παίρνει που λες ο Κουρά εφέντης το άγιο νερό, απόκοντα οι μπέηδες κι η αρχοντιά πεζοί και πίσω ο λαός με δαρμούς και μοιρολόγια. Φτάνουμε στο Γκερλί, καθόμαστε λίγο κι έπειτα ίσα στη Λάρ'σα. Το φέραμε και τ' απιθώσαμε στο Χασάνμπεη τζαμί. Ε, θα πιστέψεις ένα πράμα; Σε δυο ημέρες ούτ' ένα ποντίκι δεν έμεινε στον Κάμπο!

Και τι λες πως έγινε; Τ' ήταν εκείνο, Μωχαμέτ! Όλα τα όρνια της Ανατολής απάνου μας τρογουροφέρνανε. Λελέκια, κάριες, πελαργοί, κάθε λογής αγριοπούλια χτυπούσαν τις σαγονιές τους, που σ' έπιανε τρόμος να τ' ακούς. Κι έπεφταν, μωρέ μάτια μου, από ψηλά στα χωράφια με θυμό, σαν να ήταν δασκαλεμένα και ξεσκίζανε τα τυφλοπόντικα. Σε δυο ημέρες πάνε και κείνα στην ευκή σαν καλοί καματάροι.

Μα τι τ' όφελος; Τα τυφλοπόντικα πρόκαμαν και τελέψανε τη δουλειά τους· δε μας άφηκαν ούτε κλωνί. Τα χωριά του κάμπου ρημάζανε· οι φαμίλιες σκορπίσανε σαν του λαγού τα παιδιά. Άλλοι πήραν το Πήλιο, άλλοι τον Έλυμπο, άλλοι τα Χάσια κι άλλοι τη Γκούρα. Όπου γύριζες, απάνταινες άντρες, παιδιά, γυναίκες να τρέχουν από πόρτα σε πόρτα διακονεύοντας το ψωμάκι. Τι χρόνια! Περάσαμε τους Κραβαρίτες στην κακομοιριά! Τότε και γω σύναξα το σπίτι μου, μπήκα στη Λάρ'σα, παράδειρα να, κατάντησα αγωγιάτης. Δε σου λέω, βγαίνει και τώρα το καρβέλι· μα κάλλιο είχα τ' αλώνι κι ένα στρέμμα χωράφι στο Τατάρι. Κάθε που έρχεται ο θέρος ομπρίζ,* η καρδιά μου σαν το Μάτι του Καραδερέ!... Μωρέ ντε!...

Και ο Καραγκούνης, για να κρύψει τη μεγάλη του συγκίνηση, άρχισε να ξυλίζει αλύπητα το ζώο του.

Ερωτήσεις

1. Πώς δικαιολογεί ο αγωγιάτης τη φράση «Μα σ' αφήνει, μαθές, ο Θεός να πας μπροστά!»; Πώς κρίνετε τη δικαιολογία του;
2. Απ' αυτούς που «χαίρονται τον κάμπο» ποιον βάζει τελευταίον ο αγωγιάτης; Δικαιολογείται αυτό από την εξιστόρησή του;
3. Η αφήγηση του αγωγιάτη χαρακτηρίζεται ως απλοϊκή. Μπορείτε να δικαιολογήσετε αυτή την άποψη; (Να προσέξετε ιδιαίτερα τις λέξεις, τη σύνταξη και ορισμένους εκφραστικούς τρόπους, που χρησιμοποιεί ο αγωγιάτης).

Ναυάγια

*Το διήγημα περιέχεται στη συλλογή **Λόγια της Πλώρης** (1899).*

Μόλις αράξαμε στη Στένη*, ο καπετάν Ξυρίχης πήρε τη βάρκα κι έτρεξε στο τηλεγραφείο. Δυο ημέρες τώρα δεν ήβρεσκε ησυχία. Τριάντα μίλια έξω από το Μπουγάζι* αντάμωσε τον «Αρχάγγελο», το μπάρκο* του, που ήταν μέσα κυβερνήτης και γραμματικός τα δυο του αδέρφια. Δεν πρόφτασαν να καλοχαιρετηθούν, να ειπούν για το φορτίο και το ναύλο τους και τους χώρισε ο χιονιάς. Κατόρθωσε τέλος να ορθοπλωρίσει το δικό μας και ολάκερο ημερονύχτι θαλασσοδαρθήκαμε στ' ανοιχτά. Μα όταν μπήκε στο Βόσπορο, ρώτησε όλους τους βαρκάρηδες, τους πιλότους, ακόμη τους κουμπάρους και τις κουμπάρες: αλλά τίποτε δεν έμαθε γιά τον «Αρχάγγελο». Τι να έγινε; Φυλάχτηκε πουθενά; Πρόφτασε να ορθοπλωρίσει κι εκείνος ή έπεσε απάνω στους βράχους; Κι αν τσακίστηκε το μπάρκο, σώθηκαν τουλάχιστον τ' αδέρφια του; Όλο τέτοια συλλογίζεται κι έχει συγνεφωμένο το μέτωπο, τρέμουλο έχει στην καρδιά.

Όταν έφτασε στο τηλεγραφείο, ξέχασε μια στιγμή τον πόνο του εμπρός στον πόνο των αλλωνών. Κάτω στην αυλή, απάνω στις σαρακωμένες σκάλες και παραπάνω στ' ασάρωτα πατώματα κόσμος σαν αυτόν ανήσυχος: γυναίκες, άντρες, παιδιά πρόσμεναν να μάθουν από το σύρμα την τύχη των δικών τους. Κι εκείνο σώριαζε με την ταρναριστή φωνή του ακατάπαυστα θλίψη. Ονόμαζε πνιγμούς, μετρούσε θανάτους, έλεγε ναυάγια, περιουσίας χαμούς, συνέπαιρνε χαρές κι ελπίδες σαν δρόλαπας*. Και κάθε λίγο απάνω στα πατώματα, στις σκάλες κάτω και παρακάτω στην αυλή θρήνοι ακούονταν, κορμιά έπεφταν λιπόθυμα, φωτιά κυλούσε το δάκρυ.

Ο καπετάν Ξυρίχης δέ μπορούσε να υποφέρει περισσότερο το βάσανο. Βιαζότανε να μάθει και τη δική του μοίρα. Έσπρωξε τον κόσμο ζερβόδεξα, ανέβηκε δυο δυο τα σκαλιά, έφτασε με κόπο στη θυρίδα και ρώτησε με ολότρεμη φωνή:

— Για τον «Αρχάγγελο»... το μπάρκο... μην ακούσατε τίποτα;

— Τίποτα! του απαντά ξερά ο τηλεγραφεστής.

— Τίποτα! πώς είναι δυνατόν; Ξαναρωτάει. «Αρχάγγελο» το λεν: έχει φιγούρα δέλφινια... έχει στο μεσανό κατάρτι κόφα*. Σπετισιώτικο χτίσιμο.

Και κολλάει περίεργα τα μάτια στου υπαλλήλου το πρόσωπο, αυτιάζεται τους κρότους που βγάζει ξερούς, συγκρατητούς, σαν δοντοχτύπημα κρυωμένου, η μηχανή. Τα σωθικά του λαχταρούν, φεύγουν τα σανίδια από τα πόδια

Στένη: λιμάνι στο Νότιο Βόσπορο.

Μπουγάζι: στενό θαλασσινό πέρασμα (δίαυλος).

μπάρκο: ιστιοφόρο, το κατάρτι του οποίου έχει σταυρωτές κεραίες.

δρόλαπας: άνεμος με δυνατή βροχή.

κόφα: η θωράκιση του πλοίου στο κεντρικό κατάρτι, όπου στέκεται ο παρατηρητής.

του· έτοιμος να λιποθυμήσει. Μα δεν την παραιά τη θέση του. Τέλος σηκώνει εκείνος τα μάτια, τον καλοκοιτάζει μια στιγμή και λέει με φωνή αδιάφορη:

—Ναι ...«Αρχάγγελος». Χάθηκε στο τάδε μέρος της Ρούμελης*. Κόπηκε στα δυο· η πρύμνη του ρίχτηκε στους βράχους με δυο παιδιά μέσα... Τα παιδιά είναι ζωντανά.

Ζωντανά! Αναστυλώνεται ο καπετάνιος στα πόδια του.

—Τα ονόματα; λέει με φωνή σαν χάδι· δεν μπορούμε τάχα να μάθουμε τα ονόματα;

—Πέτρος και Γιάννης.

Δόξα σοι ο Θεός! Πέτρος και Γιάννης είναι τ' αδέρφια του. Ζωντανά λοιπόν και τα δυο. Ζωντανά εκείνα, θρύμματα το ολοκαίνουργο σκαφίδι! Πάλι δόξα σοι ο Θεός! Φτιάνουν άλλο μεγαλύτερο και ομορφότερο. Φιλεύει ανοιχτόκαρδος πέντε πούρα τον υπάλληλο· δίνει ένα μετζίτι* κέρασμα στον υπηρέτη· παρηγορεί γλυκομίλητος τα θλιμμένα πρόσωπα: —Δεν είναι τίποτα· όλα καλά είναι· όλα καλά!

—Ποιας ηλικίας τάχα να είναι τα παιδιά; ρωτάει πάλι.

Ο υπάλληλος σκουντουφλιάζει· μα τον παρασκότησε! Γύρω ακούονται φωνές· ανυπόμονες· σπρώχνει ο ένας τον άλλον· θέλουν να τον βγάλουν από τη θυρίδα. Έμαθε πως ζουν τ' αδέρφια του· δεν του φτάνει; Είναι κι άλλοι που λαχταρούν για τους δικούς τους. Ας μάθουν κι εκείνοι καπιτί! Μα εκείνος δεν αφήνει τη θέση του.

—Ποιας ηλικίας τάχα; ξαναρωτά.

—Δέκα δώδεκα χρονών.

Πάλι απελπισία. Τ' αδέρφια του δεν είναι τόσο μικρά. Είναι από είκοσι πέντε κι απάνω. Σκουντούφλης κατεβαίνει τις σκάλες, βγαίνει από την αυλή, παίρνει το βαποράκι και φτάνει στα Θεραπεία*. Από κει μ' έν' άλογο φτάνει στον Αϊ-Γιώργη, παίρνει την ακρογαλιά. Τα μάτια του ομπρίζουν*. Ο ήλιος παιγνιδίζει ακόμη σε ζαφειρένιο ουρανό. Η θάλασσα λίμνη απλώνεται ως τα ουρανοθέμελα. Η γη ανθοσπαρμένη μοσχοβολά. Μα η ακρογαλιά μοιάζει με νεκροταφείο. Κάθε βράχος και νεκροκρέβατο. Καράβια κομματιασμένα, βαρκούλες μισοσπασμένες, σχοινιά, κατάρτια, φιγούρες, πανιά, εικονίσματα, παδέλες, πιάτα, λιβανιστήρια, πυξίδες, χρυσόξυλα. Και μαζί χέρια, πόδια, κορμιά, δίχως κεφάλια, κεφάλια δίχως κορμιά, άδεια καύκαλα, τρίχες χωμένες στις σκισμάδες, μυαλά στουπιασμένα στην πέτρα. Ένα τρεχαντηράκι ομορφοφτιασμένο, άγγελος, πρόβαινε με πανιά και ξάρτια, λες κι αρμένιζε ανάερα. Και όμως ήταν καρφωμένο στο βράχο, σφιλισμένο τόσο καλά στην πέτρα, που ουδέ νερό ουδ' άνεμος μπορούσε να περάσει. Κι ένα σκυλί στην πρύμνη δεμένο γύριζε μάτια φωτιές, δάγκωνε την αλυσίδα του και το νερό κοιτάζοντας αλύχταγε, κι αλύχταγε, σαν να το έβριζε, που χάλασε τ' ομορφοκάραβο.

Ρούμελη η ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου.

μετζίτι τουρκικό νόμισμα.

Θεραπεία πρόστιο της Κωνσταντινούπολης στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου.

ομπρίζω σκοτεινιάζω

Έκαμε ακόμη μερικά βήματα ο καπετάν Ξυρίχης και άξαφνα βρέθηκε μπρος στο μπάρκο του. Έπρεπε να είναι δικό του ξύλο, για να το γνωρίσει. Ούτε κατάρτια ούτε πανιά ούτε σκαφίδι απόμενε πλια. Μονάχα η πρύμνη του, κι εκείνη ξεσκλισμένη, κρατιότανε σε δυο χάλαρα*. Και γύρωθ'ε της πικρή νεκροπομπή, άλλα ξύλα σκορπισμένα, κουπιά και άρμενα· άλλες καρίνες φαγωμένες· άλλα ποδόσταμα* και σωτρόπια* και σταύρωσες. Κι ακόμη γύρωθ'ε της άλλη πικρότερη συνοδεία! Βλέπει το ναύκληρο νεκρό στο πλάγι· βλέπει τους ναύτες πέρα δώθε σκορπισμένους, άλλους κολλισίδα απάνω στα κοτρώνια, άλλους μισσοσκεπασμένους με τον άμμο, άλλους παιχνίδι του νερού, δαρμός και φτύμα του. Κι απάνω στα τουμπανιασμένα κουφάρια, στα πρόσωπα τα χασκογέλαστα τα όρνια καλοκαθισμένα βύθιζαν το ράμφος στη νεκρή σάρκα και στον κρότο του πέταξαν κρίζοντας, σαν να διαμαρτύρονταν που τα ενοχλούσε στο πλούσιο φαγοπότι.

Αρχίζει τώρα φριχτότερο του καπετάνιου το βάσανο. Εκείνα τα κουφάρια δειχνούν πως κοντά βρίσκονται και τα δικά του. Θέλει να δράμει, να ψάξει ολούθε, μα δεν τολμά. Κάτι μέσα του τον κρατεί, τα πόδια του καρφώνει στ' αχνάρια τους. Τέλος πάει και ψαχουλεύει. Βρίσκει ασούσουμα και τ' αδέρφια του. Το ένα κείται με το κεφάλι συψαλισμένο*, το άλλο έχει και τα δύο πόδια κομμένα στα γονατα. Αν δεν του το 'λεγε η ψυχή, βέβαια δε θα τα γνώριζαν τα μάτια του, όπως και το μπάρκο. Αλλά του το είπε και τα καλογνώρισε. Και τότε τα μάτια του στέρεψαν· ούτε δάκρυα βγάζουν ούτε σπαρταρούν. Τη θάλασσα μόνον κοιτάζουν πεισμωμένα. Άξαφνα ο γρόθος σηκώνεται και κέφτει με ορμή, που λες τρώμαξε και πισωπάτησε εκείνη φοβισμένη.

Έπειτα σκύφτει και γλυκοφιλεί τ' αδέρφια του. Χαϊδεύει τους τα χτυπημένα κορμιά ανάλαφρα, σαν να φοβάται μην τα ξυπνήσει· κάτι τους ψιθυρίζει μυστικά στ' αυτί, θες παρηγοριά, θες μακρινήν υπόσχεση. Έπειτα με το λάζο* αρχίζει και σκάφτει τον τάφο τους. Παιδεύτηκε κάπου μια ώρα στον άμμο. Τον άνοιξε καλά απίθωσε πρώτα τ' αδέρφια, έπειτα το ναύκληρο, κατόπιν τους ναύτες, κύλησε επάνω πέτρες και χάλαρα. Έπειτα έπιασε πάλι τη στράτα του κι έφτασε στα Θεραπειά. Βρίσκει το βαπόρι, έφτασε πάλι στο μπάρκο του.

—Έτοιμα; ρωτά το γραμματικό.

—Έτοιμα.

—Βίρα άγκουρα!

Ο καπετάν Ξυρίχης, αμίλητος, έπιασε τη θέση του στο κάσαρο κι εξακολουθήσαμε το ταξίδι.

χάλαρα: ερείπια, συντρίμια, ξεβράσματα της θάλασσας.

ποδόσταμο: ξύλινο ή σιδερένιο στήριγμα τιμονιού.

σωτρόπι: γερό κομμάτι ξύλου στο εσωτερικό μέρος της καρίνας του πλοίου.

συψαλισμένος: κομματιασμένος.

λάζο: μικρό μαχαίρι.

Ερωτήσεις

1. Να παρακολουθήσετε τις ψυχολογικές μεταπτώσεις του καπετάν Ξυρίχη μέσα από τις συγκεκριμένες φράσεις: **τα σωθικά του λαχταρούν· φιλεύει ανοιχτόκαρδος· ομπρίζουν τα μάτια του· καρφώνει τα πόδια του· σηκώνεται ο γρόθος και πέφτει με ορμή· ψιθυρίζει· βίρα άγκουρα.**

2. Τις φράσεις αυτές να τις συσχετίσετε με τις ανάλογες εικόνες - σκηνές του διηγήματος.

3. Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τις μικροπερίοδες προτάσεις, και την εκφραστική λιτότητα και τη συχνή χρήση του ρήματος;

Ανδρέας Καρκαβίτσας (1865 - 1922).

Γεννήθηκε στα Λεχαινά της Ηλείας και πέθανε στο Μαρούσι της Αττικής. Σπούδασε ιατρική στην Αθήνα και υπηρέτησε ως γιατρός στο εμπορικό ναυτικό και στο στρατό. Ταξίδεψε σε διάφορα σημεία της χώρας και γνώρισε από κοντά τη ζωή των ανθρώπων (ναυτικών και στεριανών) που περιγράφει στο έργο του. Γι' αυτό και η πεζογραφία του εκτός από ηθογραφικό έχει και έντονα ρεαλιστικό χαρακτήρα. Κυριότερα έργα του: Διηγήματα (1892), Η Λυγερή (1896), Ο Ζητιάνος (1897), Λόγια της Πλώρης (1899) κ.ά.

Ο Πατούχας

(απόσπασμα)

Ο Πατούχας είναι ένα από τα πιο πρωτότυπα έργα της νεοελληνικής μας πεζογραφίας. Μια απλή, αλλά σωστά ψυχολογημένη ιστορία εξελίσσεται στη Βιάνο της Κρήτης. Κεντρικός ήρωας της ιστορίας είναι ένας παράξενος έφηβος, πρωτόγονος και γεμάτος αυθορμητισμό, που ρίχνεται ξαφνικά μέσα στη μικρή, αλλά όλο ζωντάνια κοινότητα του χωριού με τον εξαιρετικά ιδιότυπο κόσμο του.

Από τη στιγμή αυτή αρχίζει για τον έφηβο το δράμα της προσαρμογής. Η πρώτη σύγκρουση έρχεται με τα πρώτα γκρινιήματα του ερωτικού συναισθήματος. Ο γάμος όμως, που συμφωνήθηκε από τους γονείς των δυο νέων, αργεί, γιατί ο πατέρας του νέου προσπαθεί πρώτα να τον δαμάσει. Ο αντίπαλος όμως νέος επαναστατεί και αρχίζει τις «κουζουλιάδες». Η απαγόρευση που του επιβάλλουν να βλέπει την αρραβωνιαστικιά του τον στρέφει σε μια άλλη κοπέλα, «τη Μαργή», που γίνεται το είδωλό του.

Τελικά, ύστερα από πολλά επεισόδια, ο Πατούχας παντρεύεται την πρώτη κοπέλα, την Πηγή, και όλα τελειώνουν ωραία και φυσικά.

Τα αποσπάσματα που παραθέτουμε είναι από το πρώτο και από το προτελευταίο κεφάλαιο του έργου.

Το γεγονός της ημέρας εις το χωριό ήτο η εμφάνισις του υιού του Σαϊτονικολή, αγνώστου σχεδόν μέχρι τούδε, όστις ούτω επαρουσιάσθη έξαφνα, μίαν Κυριακήν του 1863, δεκαοκτώ ετών, ανδρούκλακας ως εκεί πάνω, με ανάπτυσιν καταπληκτικήν. Του διαόλου το Σαϊτονικολή, γιο που τον έκαμε! Είδες μπί, είδες πλάτες; Και τι έχει να γίνει ακόμη όσο ν'αντροπαθήσει*! Πού 'ταν αυτό το παιδί, κι έτσι μονομιάς επετάχτηκε άντρας θεριεμένος;

Βέβαια στη χώρα δεν ήτο. Το πράγμα εφαινότο μια ώρα μακριά. Μετά την πρώτην εντύπωσιν, οι φιλόσογοι* ήρχισαν να βλέπουν διάφορα ψεγάδια εις τον νέον, και τα εμπαικτικά γέλια διεδέχθησαν τον θαυμασμόν. Ελέγετο δηλαδή ότι, επειδή έζη μέχρι τούδε μακράν των ανθρώπων, βοσκός εις τα βουνά από μικρό παιδί, είχε γίνει ζών με τα ζώα· μόνο που δεν εκουτούλα. Να μιλήσει καλά καλά δεν ήξευρε και άμα ευρίσκετο μεταξύ ανθρώπων τα 'χανε κι έκανε σαν αγριότραγος που κοιτάζει από πού να φύγει.

Η δε Σπυριδολενιά, διάσημος ψεγαδιάστρα* και δια τούτο λίαν επίφοβος, έτοιμη πάντοτε, αν εστραβοπατούσες, να σου βγάλει τραγούδι, όταν τον έιδεν έκαμε τάχα πως εφοβήθη, μάνα μου! Έπειτα εέλασε τον αουριστικόν

αντροπατώ: μπαίνω στην ανδρική ηλικία.

φιλόσοφος: αυτός που του αρέσει να βρίσκει ψεγάδια, να κατηγορεί.

ψεγαδιάστρα: αυτή που βρίσκει και τονίζει τα ψεγάδια, τα ελαττώματα των άλλων.

και ξηρόν γέλωτά της και σκύψασα επιθύρισε προς την παρακαθημένην το εξής αυτοσχέδιον επίγραμμα*:

Καλώς τονε που πρόβαλε με τσι μακρές χερούκλες,
Με τα μεγάλα μάγουλα και με τσι ποδαρούκλες.

Το δίστιχον τούτο, με το οποίον η Σπυριδολενιά εκήραξεν, ως δια μονοκονδυλιάς, την γελοιογραφίαν του νέου, μεταδοθέν από ακοής εις ακοήν, μετά μικρών σκιρτηματικών γελώτων, παρήγαγε πλήμμυραν φαιδρότητος εις τον όμιλον των γυναικών, αίτινες καθήμεναι υπό τον μέγαν πλάτανον με τα κυριακάτικα των, παρετήρουν τους διερχομένους από το δισταύρι*. Μία εξ αυτών κατελήφθη υπό σπασμωδικού ακαταβλήτου γέλωτος και ενώ δια της μιας χειρός εκράτει τα στήθη της, δια της άλλης εκτύπα τον ώμον της Λενιάς:

—Θεοσκοτωμένη, να σκάσω θέλω* αφού τα γέλια, σε καλό να μου βγούνε!

Όσον δε παρετήρουν τον νέον απομακρυνόμενον, με τα μεγάλα χέρια κρεμάμενα, ως περιττά και δυσοικονόμητα εξαρτήματα, με τα μεγάλα πόδια, εις τα οποία είχε μεταδοθεί το σάστισμα της κεφαλής, όλον εκείνον τον κολοσσόν, όστις από την παραζάλην της ανθρωποφοβίας εβάδιζεν ως στραβός, προσκόπτων εις τους λίθους, η κωμική του επιγράμματος εικών εφαινότο περισσότερο ταιριαστή και οι γέλωτες δεν έπαυον.

Μετά τινας ώρας το δίστιχον έκαμε τον γύρον του χωριού, συνοδευόμενον και υπό εμπαικτικού επιθέτου. Δια να συμπληρώσει το έργον της η Σπυριδολενιά, τον επονόμασε Πατούχαν, εμπνευσθείσα από τους πλατείς του πόδας, το καταπληκτικότερον χαρακτηριστικόν του καταπληκτικού εκείνου εφήβου.

Ο Μανόλης, ο επονομασθείς ούτω Πατούχας, είχε δείξει από μικράς ηλικίας τόσην αγάπην προς την ποιμενικήν ζωήν, ώστε μετά δυσκολίας τον απέσπασεν ο πατήρ του από τα πρόβατα, δια να τον παραδώσει εις τον διδάσκαλον, ένα καλόγηρον, όστις προ ολίγου είχαν ανοίξει σχολείον, όπου έδιδε περισσοτέρους ραβδισμούς παρά μαθήματα. Ο καλόγηρος εδίδασκε τα κοινά ή εκκλησιαστικά λεγόμενα γράμματα και κατήρτιζεν αναγνώστας, δυναμένους να ψάλλουν εις την εκκλησίαν και φέροντας εις την ζώνην, ως έμβλημα της αξίας των, το μακρόν ορειχάλκινον καλαμάρι*. Αλλ' εις διάστημα δεκαπέντε ημερών ο Μανόλης δεν κατόρθωσε να μάθει τίποτε περισσότερο από την φράσιν «Σταυρέ βοήθει», την οποίαν προέτασσαν τότε του αλφαβήτου. Ο δε διδάσκαλος, αφού εις μάτην εξήντησεν εναντίον του όλας τας δευτερευούσας τιμωρίας και έσπασεν εις την ράχην του δεκάδας ράβδων, εδοκίμασε και

επίγραμμα: εδώ: σύντομο σατιρικό στιχούργημα.

δισταύρι: σταυροδρόμι.

να σκάσω θέλω: κοντεύω να σκάσω.

καλαμάρι: εδώ: μελανοδοχείο.

τον περιβόητον φάλαγγα*. Ο Μανόλης, όστις είχε φοβεράν ιδέαν περί του διδασκαλικού τούτου κολαστηρίου, αντέταξεν απελπιστικήν αντίστασιν· αλλ' ο καλόγηρος, βοηθούμενος υπό των πρωτοσκόλων*, κατόρθωσε να συλλάβει τα γυμνάς του κνήμας εις τον φάλαγγα και να του μετρήσει εις τα πέλλαπα παρά μίαν τέσσαράκοντα.

Το παιδίον, αιμάσσον* τους πόδας, ορκίσθη να μη επανέλθει πλέον εις την κόλασιν εκείνην. Αλλά και ο πατήρ του είχεν ορκισθεί «να τον κάμει άνθρωπον»· δεν ήθελε να μείνει το παιδί του, όπως αυτός, ξύλον απελέκητον· και την επιούσαν* τον οδήγησε δια της βίας εις το σχολείον, κλαίοντα και ικετεύοντα, και έδωκε προς τον διδάσκαλον την φοβεράν παραγγελίαν: «Μόνο τα κόκαλα γερά, δάσκαλε». Ο δάσκαλος ηκολούθησεν ευσυνειδήτως την πατρικήν εντολήν, αλλ' ο Μανόλης, ο αμεσότερον ενδιαφερόμενος, δεν συμερίζετο την γνώμην του πατρός του· και μίαν ημέραν εκσφενδονίσας κατά του δασκάλου την επί καλάμου προσηρμοσμένην φυλλάδα, ετράπη εις φυγήν. Αντί δε να μεταβεί εις την πατρικήν οικίαν, οπόθεν θα οδηγείτο πάλιν την επιούσαν προς τον φοβερόν καλόγηρον, ετράπη την προς τα όρη άγουσαν και μετά τινας ώρας ευρίσκετο εις την μάνδραν του πατρός του.

Όταν έφθασεν εκεί επάνω, εν μέσω των γνωρίμων βουνών, των γνωρίμων δένδρων και των γνωρίμων ζώων, των μόνων του αληθινών γνωρίμων και φίλων, τον κατέλαβεν η συγκίνησις και η χαρά του ανθρώπου του επιστρέφοντος εις την πατρίδα του, την οποίαν δεν ήλπιζε να επανίδει. Και θα εχοροπήδα ως τρελός, αν δεν εμετρίαζε την χαράν του ο φόβος, ότι ο πατήρ του θα ήρχετο, δια να τον επαναφέρει εις το σχολείον. Η επιμονή αύτη του εφαινέτο τελείως αδικαιολόγητος. Τι τα ήθελε τα γράμματα, αφού έτσι ήτο τόσο καλά, τόσο ευχαριστημένος; Αυτός ό,τι επεθύμει δια να είναι ευτυχής, το είχε· ήθελε να είναι βοσκός και ήτο βοσκός. Διατί τον απέσπασαν από την ευτυχίαν του και τον κατεδίκασαν να κάθεται επί ώρας ακίνητος, υπό την απειλήν των βλοσυρών βλεμμάτων ενός κακού ανθρώπου, μεταξύ τεσσάρων τοίχων; Δια να μάθει γράμματα; Τι να τα κάμει τα γράμματα; Αυτός πάντοτε θα εγίνετο βοσκός και κανείς από τους βοσκούς που εγνώριζε δεν ήτο γραμματισμένος. Είχεν άλλως σχηματίσει πεποίθησιν ότι ήτο αδύνατον να μάθει γράμματα. Τα είχε πάρει από φόβον. Έπειτα ο τρόμος, τον οποίον του ενέπνευσεν ο δάσκαλος, του έφερε τοιαύτην παραχήν, ώστε παρέλυεν η μνήμη και γλώσσα του ομού. Δια να συνηθίσει να μη λέγει το Α άφλα, έφαγε αμέτρητα χαστούκια· άμα δ' εμάνθανεν έν των γραμμάτων του αλφαβήτου, ελησμόνει το προηγούμενον· και άμα ήρχετο πλησίον του ο δάσκαλος, τα ελησμόνει όλα ή έλεγεν άλλ' αντ' άλλων.

φάλαγγα: βάρβαρο μέσο σωματικής τιμωρίας στα παλιότερα σχολεία. Αποτελούνταν από δύο παράλληλα ξύλα, που ανάμεσά τους έσφιγγαν τα πόδια του μαθητή και χτυπούσαν με ένα ραβδί τις πατούσες του.

πρωτόσκολος: ο πρώτος μαθητής της τάξης. Βοηθούσε στη διδασκαλία και επέβλεπε την τάξη.

αιμάσσω: στάζω αίμα.

επιούσα: η επόμενη μέρα.

Και όμως αυτός, όστις δεν κατόρθωνε να μάθει τα εικοσιτέσσερα γράμματα, εγνώριζεν όλα των τα γιδοπρόβατα ένα ένα· και δεν είχαν λίγα. Πώς συνέβαιναν, ως βοσκόπουλον να είναι ξεφτέρι, και εις το σχολείον ν' αποσβολωθεί* έτσι, ώστε να μη διαφέρει από το σκαμνί εις το οποίον εκάθητο; Ημπορούσαν τ' άλλα παιδιά να σφυρίζουν σαν αυτόν και να ρίξουν την πέτρα μακρύτερα «αποβοσκιστή*»; Ήξερε κανείς σαν αυτόν τα σημάδια των γιδοπροβάτων; Αυτός και τώρα, αν τον άφηναν, ήτο ικανός ν' αρμέξει και να τυροκομήσει ακόμη.

Όταν επανήλθεν εις τα βουνά του, σαν να έφυγε μία ομίχλη σκοτεινή από τον εγκέφαλόν του και ένα βάρος που εδέσμευε τα μέλη του. Του εφαινότο ότι ήτο ελεύθερος, όπως τα πουλιά που επετούσαν γύρω του.

Επαναβλέπων τους γονείς και τους αδελφούς του, ποτέ δεν ησθάνθη την χαράν, την οποίαν ησθάνετο επαναβλέπων τώρα τα γνώριμα μέρη, τα πρόβατα και τας αίγας, αίτινες τον προσέβλεπον με μίαν ενατένισιν ευχαρίστου εκπλήξεως, ως να του έλεγον: «Καλώς τονε! τι μας έγινες τόσον καιρόν;» Και με γενικόν κωδωνισμόν εφαινότο ως να εώρταζαν την επάνοδόν του. Η αληθινή του οικογένεια ήσαν τα άκακα εκείνα ζώα και τ' ακόμη αγαθότερα δένδρα, και οι βράχοι, και τ' αγριολούλουδα που του απηύθυνον, έλεγες, φιλικόν χειρισμόν, όπως εσείοντο εις τους κρημνούς. Όλα, ζωντανά και άψυχα, του εγελούσαν με στοργήν, την οποίαν μόνον εις το μητρικόν ίσως πρόσωπον έβλεπε. Και αυτοί οι κόρακες, οίτινες διήρχοντο, κρώζοντες υψηλά εις τον αέρα, του εφαινότο φίλοι.

Οι σκύλοι της μάνδρας είχαν σπεύσει εις προϋπάντησίν του, τρελοί από χαράν. Όταν δε συνητήθησαν, ο Μανόλης εκυλίσθη μετ' αυτών επί των χόρτων, αποδίδων τας θωπείας, ως σκύλας*, και ομιλών προς αυτούς ως να ήσαν άνθρωποι:

—Εσείς ελέετε πως δε θα ξανάρθω στα ωζά*, ε; Κι εγώ το φοβήθηκα. Ε, μωρέ παιδιά, κακά που 'ταν στο χωριό, σα σε βάλουνε και στο σκολειό! Κατέχετε* ίντα 'ναι το σκολειό; Ένα σπίτι που πάνε κάθε μέρα τα κοπέλια* κι εκ' είν' ένας καλόγερος, που τότε λένε δάσκαλο, και τα δέρνει.

Από ευνόητον λεπτότητα, ο υιός του Σαϊτονικολή απέφυγε να διηγηθεί προς τους φίλους του, το ταπεινωτικόν επεισόδιον του φάλαγγα. Εξέφρασε μόνον προς αυτούς την εναντίον του καλογήρου αγανάκτησίν του και είπεν

αποσβολώνομαι: μένω άφωτος.

αποβοσκιστή (πέτρα): πέτρα που τη ρίχνουν με τη μέθοδο των βοσκών, χαμηλά και παράλληλα με το έδαφος, για να μην πληγώνονται τα ζώα.

σκύλας: κουτάβι.

ωζά: ζώα.

κατέχω: εδώ: γνωρίζω.

ίντα: τι.

κοπέλι: αγόρι.

ότι βέβαια, αν τον συνήντων καμιάν ημέραν, θα του τον εσυγύριζαν καλά με τα δόντια των.

Ως προέβλεπεν ο Μανόλης, ο πατήρ του μετέβη εις την στάνην, με σκοπόν να τον επαναφέρει δια της πειθούς ή και δια της βίας εις το σχολείον. Μετέβη πολλάκις, αλλ' εις μάτην εκοπίασεν. Άμα τον έβλεπεν ο Μανόλης, έφευγεν ως αγρίμι, και εκραύγαζε κλαίων:

—Δε θέλω γράμματα! Δε θέλω!

Εφοβέριζε δε ότι, αν ο πατέρας του επέμενε, θα έπεφτε να σκοτωθεί εις την παρακειμένην χαράδραν.

Και είχε τόσην ειλικρίνειαν εις την φωνήν και τόσην αποφασιστικότητα εις το βλέμμα, ώστε ο Σαϊτονικολής εφοβήθη ότι, αν επεχείρει να μεταχειρισθεί βίαν, θα εξετέλει την απειλήν του. Επί τέλους δε απελπισθείς, τον αφήκε στην οργήν του Θεού. Θέλω, παιδί μου, να 'χεις χίλια πρόβατα, μα σα δε θες εσύ, ουρά μην αποτάξεις*. Και θα δούμε ποιος θα το μετανιώσει.

Εις την ερημίαν, εις την σιγήν των βουνών και των χειμαδίων, ο Μανόλης δεν εβράδυνε να εξαγριωθεί τελείως. Εις τούτο δε συνετέλεσε μεγάλως και η φοβερά ανάμνησις του σχολείου. Ο φόβος, που του ενέπνευσεν ο δάσκαλος, μετεβλήθη εις γενικήν ανθρωποφοβίαν. Εφοβείτο με το δέος του αγρίου ζώου και, όπως τούτο, άμα έβλεπεν άνθρωπον, ήτο έτοιμος να τραπέι εις φυγήν και να κρυβεί. Οι μόνοι άνθρωποι τους οποίους δεν εφοβείτο ήσαν οι σύντροφοί του, ποιμένες και τυροκόμοι, ημιάγριοι, ως αυτός. Αλλ' ενώ ούτοι κατέβαινον από καιρού εις καιρόν εις το χωριό, δια να εκκλησιάζονται και μεταλαμβάνουν, ο Μανόλης ουδέ την ανάγκην ταύτην ησθάνετο. Από την θρησκείαν διετήρει μίαν ιδέαν στοιχειώδη και αμυδράν. Εγνώριζε συγκεχυμένα τινά περί Κολάσεως και Παραδείσου, ήξευρε το «Πάτερ ήμών» και το «Χριστός άνέστη» αξιοθρηνήτως στρεβλωμένα, αλλ' η προσευχή του συνίστατο κυρίως εις σταυρούς και γονυκλισίας. Όταν ήστραπτε κι εβρόντα, εσταυροκοπέιτο έμφοβος, ψιθυρίζων: «Μήστητή μου, Κύριε, μήστητή μου, Κύριε!» Διότι την βροντήν εθεώρει ως την απειλήν της θείας αγανακτήσεως, όπως εις την χαρμονήν* της ανθισμένης και φωτολουσμένης φύσεως έβλεπε το μειδιάμα της θείας αγαθότητος. Ο Θεός του ήτο γέρων πελώριος, με βαθύν λευκόν πώγωνα και δασείας οφρύς, κατοικών εις τον ευρύν ουρανόν, απόθεν το οργισμένον του βλέμμα διέχυνε την φρικαλέαν αστραπήν μεταξύ των νεφών.

Δεν ελύπησε τόσον τους γονείς του η εγκατάλειψις των μαθημάτων, όσον τους ανησύχη η λήθη των θρησκευτικών του καθηκόντων. Έτος και πλέον είχε παρέλθει από της αποδράσεώς του και κατά το διάστημα τούτο ούτε εκοινώνησεν, ούτε ελειτουργήθη εις εκκλησίαν. Και έφτυσεν αίμα ο πατέρας του δια να τον πείσει να μεταβεί εις το χωριό, απλώς και μόνον διά να μεταλάβει. Του έδωκεν υποσχέσεις, τον εφοβέρισεν ότι θα εκολάζετο, του είπεν ότι η μητέρα του έκλαιεν, επιθυμούσα να τον ίδει, αλλ' έμεινεν αμετάπει-

αποστάζω· αξιώνομαι να αποκτήσω
χαρμονή· χαρά.

στος· μόνον δε όταν του είπεν ότι, επιμένων να μη πηγαίνει εις την εκκλησίαν και να μη μεταλαβαίνει, θα εγίνετο Τούρκος, διότι και οι Τούρκοι ούτε εις την εκκλησίαν πηγαίνουν, ούτε μεταλαβαίνουν, ήρχισε να σκέπτεται και επί τέλους συγκατένευσε.

Εις το χωριό κατέβη νύκτα και το πρωί μεταβάς εις την εκκλησίαν, ελούφαξεν εις μίαν γωνίαν, ως λαγός, όστις αισθάνεται τον γύπα περιιπτάμενον, αφού δ' εκοινώνησεν, ανεχώρησεν αμέσως εις τα όρη. Βαθμηδόν όμως ανεθάρρησεν, και κατέβαινε δύο και τρεις φορές το έτος, δια να πηγαίνει εις την εκκλησίαν. Διετήρει όμως πάντοτε την νευρικήν ανησυχίαν και το σπινθηροβόλημα των οφθαλμών θηρίου ατελώς δαμασθέντος.

Εις την βαθμιαίαν ταύτην εξημέρωσιν συνετέλεσαν προ πάντων αι προσπάθειαι της μητρός του, ήτις συνοδεύουσα αυτόν εις την εκκλησίαν, τον εδίδασκε πώς να φέρεται. Μετά την απόλυσιν της λειτουργίας, έπρεπε να μένει επ' ολίγον εις την αυλήν της εκκλησίας και να χαιρετά τους χωριανούς, θέτων το χέρι επί του στήθους και υποκλίνων την κεφαλήν: «Καλή μέρα τ'ς αφεντιάς σας». Έπειτα ν' ακροάται τους χωριανούς συζητούντας και λύοντας τας διαφοράς των, ενώπιον των προεστών, «για να παίρνει πράξη». Εις το τέλος δε, όταν θα εξήρχετο ο παπάς, να πλησιάζει, να του φιλεί το χέρι και να φεύγει. Ο Μανόλης ηκολούθει τας συμβουλάς της μητρός του επί τινα καιρόν και ήρχισε μάλιστα να του αρέσει η εκκλησία, προπάντων όταν εμοίραζαν κόλλυβα ή άρτον.

Αλλά δεν ηδύνατο ακόμη να εξοικειωθεί με τους ανθρώπους, τινές δε ήρχισαν να μαντεύουν την ανθρωποφοβίαν του, διότι τοιαύτα φαινόμενα δεν ήσαν τότε και δεν είναι ίσως ακόμη σπάνια εις τινα χωριά της Κρήτης. Ημέραν τινά, μετά την απόλυσιν της λειτουργίας, ο Βούργαρης, ένας αστέιος χωρικός, τον επλησίασε με τρόπον και αιφνιδίως δι' όλης του της πνοής εξεφύσησε δούπον βροντώδη, πούφ! Ο δε Μανόλης, εκταραχθείς, ως αίλουρος, ανεπήδησε και ετράπη εις φυγήν, ενώ κατόπιν αυτού οι χωρικοί ανεκάγχαζον και εκραύγαζον, όπως κατόπιν λαγού φεύγοντος και καταδιωκομένου υπό σκύλων:

—Ου, μωρέ, πιάσ' τονε!

Μετά το κωμικόν τούτο πάθημα, διέκοψεν επί μακρόν πάλιν τας προς τους ανθρώπους σχέσεις του. Οσάκις δε κατέβαινε δια να μεταλάβει, δεν εχρονοτριβίει πλέον εις την αυλήν, αλλ' αμέσως ανεχώρει.(...)

[Από το σημείο αυτό αρχίζουν οι δυσκολίες της προσαρμογής που οδηγούν τον Πατούχα σε «κουζουλάδες». Μια τέτοια κουζουλάδα είναι και το επεισόδιο που ακολουθεί.]

Κατ' επανάληψιν διάφοροι είχαν καλέσει τον Μανόλην να χορεύσει αλλ' αυτός δεν εδέχθη, λέγων ότι δεν είχε διάθεσιν. Το βεβαιότερον είναι ότι δεν είχε πεποίθησιν εις την ορχηστικήν* του δεξιότητα. Μολονότι είχε καταβάλει

ορχηστρικός: χορευτικός.

πολλές προσπάθειάς, δια να μάθει, είχεν ακόμη τοιαύτην σκαιότητα* και δυσκαμψίαν εις τας κινήσεις, ώστε ελέγετο ότι εχόρευεν «ως να εσάκιαζεν άχερα». Του εφάινετο δε ότι τα βλέμματα εστρέφοντο σκωπτικά προς τα πόδια του και τούτο έφερεν εις σύγχυσιν τα κάτω του άκρα, ως εάν οι ποδαρούκλες είχαν ιδίαν* αίσθησιν και φιλοτιμίαν. Αλλ' όταν, επαναληφθέντος του πηδηκτού, είδε τον Τερερέν, ιστάμενον παρά την εστίαν και απαντώντα εις τα δίστιχα του νέου, όστις εχόρευεν εις τον «κάδον», ενόμισεν ότι έπρεπεν να χορεύσει, δια να εξουδετερώσει την επίδειξιν του εχθρού, δι' άλλης επιδείξεως. Αυτός δεν ήξευρε να τραγουδεί, αλλά και ο Τερερές δεν ήξευρε να χορεύει. Μετά τινας λοιπόν στροφάς του πηδηκτού, ανέσυρε την πλατείαν χειρίδα* εις τον ώμον, ως έπραττεν, οσάκις εκεντάτο υπό του οίστρου* της κουζουλάδας* και έπιασεν εις τον κάβον.

Όλα σχεδόν τα πρόσωπα εφαίδρουνεν* η εμφάνισίς του εις την κορυφήν του χορού: ο δε Αστρονόμος*, ευρισκόμενος μεταξύ των θεατών, εφώναζε προς τον τυφλόν λυράρην:

—Τσι δυνατότερές σου δοξαριές, Αλεξαντρή! Γιατί κατές* ποιος ήπιασε στον κάβο;*

Το πρόσωπον του τυφλού έγινε ιλαρότερον*, ενώ η κεφαλή του ένευεν ότι εμάντευσεν. Είχεν ήδη ακούσει ένα κτύπον ποδός, όστις ετράνταξεν το έδαφος και μόνον τούτο ήτο αρκετόν δια να εννοήσει ότι έσυρε τον χορόν ο Μανόλης.

—Να σε χαρούμε, λιοντάρι του χωριού μας! εφώναζε και αυτός προς τον Μανόλην και το δοξάρι του έγινε ζωηρότερον.

Αλλά και όσοι είχαν την μεγαλύτεραν διάθεσιν να γελάσουν με τον Μανόλην, ηναγκάζοντο ν' αναγνωρίσουν ότι παρουσίαζε το εξωτερικόν σπανιάς σωματικής δυνάμεως και ευρωστίας. Και τι θα εγίνετο ακόμη! Χωρίς δε την αγροικίαν* του, θα ηδύνατο να καταλεχθί* και μεταξύ των ωραιοτέρων νέων του χωριού.

—Όρτσες!* εφώναζε μετ' ολίγον προς τον λυράρην ο Μανόλης, αρχίσας να ενθουσιάζεται.

σκαιότητα: εδώ: αδεξιότητα.

ιδίαν: ξεχωριστή, δική τους.

κάβος: εδώ: χορός.

χειρίδα: μανίκι.

οίστρος: αλογόμυγα.

κουζουλάδα: τρέλα, παλαβωμάρα.

φαιδρύνω: καθιστώ κάποιον χαρούμενο, εύθυμο.

Αστρονόμος: ένα από τα πρόσωπα του έργου.

κατές (κατέχεις): ξέρεις.

ιλαρός: χαρούμενος.

αγροικία: εδώ: απαιδευσιά, τραχύτητα του χαρακτήρα.

καταλεχθεί: συμπεριληφθεί.

όρτσες: παράγγελμα για επιτάχυνση του ρυθμού: γρήγορα.

Ενώ δε η λύρα έκρουε τας γοργοτέρας στροφάς του πηδηκτού, ο Μανόλης, ανεπήδα εις ύψος μέγα. Και ενώ ήτο μετέωρος, εκτύπα με την παλάμην, στέ μεν* την μίαν, στέ δε την άλλην του κνήμην. Έπειτα ελύγισε προς τα οπίσω το σώμα ή κάμπων τα γόνατα και χαμηλώνων μέχρι του εδάφους ανεπήδα με θαυμαστήν ελαστικότητα. Και άλλοτε μεν εξέπεμπε στεναγμούς, άλλοτε δε ουρλιαστικές επιφωνήσεις ενθουσιασμού. Ο δε Αλεξανδρής εφάινετο αγωνιζόμενος να τον κουράσει και έπαιζε συνεχώς σχεδόν όρτσες. Ο Μανόλης όμως, όχι μόνον δεν εκουράζετο, αλλά και περισσότερον ενθουσιάζετο· ήρχισε δε μετ' ολίγον να τονίζει τον ρυθμόν, με συριγμούς τόσοσ οξείς και δυνατούς, ώστε αι γυναίκες έφραζαν τ' αυτιά των.

Επάνω εις τον ενθουσιασμόν του διέκρινε τον Τερερέν και διερχόμενος του έρριπτε κρύφια βλέμματα, έτοιμος, ως εφάινετο, να του δώσει και λάκτισμα, κατά τον ρυθμόν του πηδηκτού. Ίσως δε και εξ αιτίας του Τερερέ απέφασισε, μετά τας άλλας επιδείξεις, να επιδείξει και την φωνήν του. Αλλ' ο αριθμός των διστίχων, τα οποία εγνώριζεν, ήτο πολύ περιορισμένος και ηναγκάζετο να τα επαναλαμβάνει. Ο δε Τερερές, του οποίου η μοχθηρία ήτο τόσο, ώστε να υπερνικά και τον φόβον του, επωφελήθη την ευκαιρίαν δια να τον πειράξει. Και ηκούσθη η φωνή του, να απευθύνει κατά του Μανόλη σκωπτικόν βέλος:

Τη μαντινάδα δυο βολές* δεν πρέπει να τη λείεις,
γιατί θαρρούν οι κοπελιές πως άλλη δεν κατέεις.

Οι ρώθωνες του Μανόλη διεστάλησαν από πνοήν οργής και το βλέμμα του εστράφη άγριον προς την εστίαν, όπου εστέκετο ο εχθρός. Προς στιγμήν εσκέφθη ν' αφήσει τον χορόν και να τον αρπάξει από τον λαιμόν. Αλλ' έπειτα του εφάνη απαραίτητον να δώσει μίαν δια στίχου απάντησιν, δια να δείξει ότι δεν ήτο ζών, ως ήθελε να τον παραστήσει ο Τερερές. Κατέβαλε λοιπόν υπερτάτην προσπάθειαν και κατόρθωσε ν' αυτοσχεδιάσει μίαν απάντησιν την οποίαν ετόνισε με φοβερόν του ποδός κτύπον:

Βάστα τσι μαντινάδες σου, λέγε τσι σίμα σίμα,
Να μη σε δέσω πέρα κιε* να στέκεις, σαν το χτήμα*.

Δια να κατασκευάσει το δίστιχόν του ο Μανόλης, ηναγκάσθη να κατασκευάσει και μίαν νέαν λέξιν, το επίρρημα «σίμα σίμα». Και έκαμε μίαν αρχήν, η οποία έμελλε να λάβει τας διαστάσεις τας οποίας γνωρίζομεν εις την ποίησιν και την πεζογραφίαν.

Γέλωτες επεδέχθησαν την απάντησιν, διότι ήτο πασίγνωστον το δέσιμον και το κρέμασμα του Τερερέ, όπως ήσαν γνωστά και αι απειλαί του τελευ-

στέ μεν... στέ δε: άλλοτε.. και άλλοτε.

βολές: φορές.

κιε: εκεί.

χτήμα: υποζύγιο.

ταίου, αι οποίασ επροκάλεσαν την εκδίκησιν εκείνην. Η εντύπωσις δε την οποίαν έκαμε το δίστιχον ικανοποίησε τον Μανόλην. Η οργή του έπαυσεν, εγάλα δε και αυτός μετά των άλλων. Μόνον όταν διήρχετο, χορεύων πλησίον του Τερερέ, εστράφη προς αυτόν και έκαμε κίνημα απειλητικόν, και επιφώνημα, όπως φοβερίζουν τα παιδιά:

—Ούου!

Νέους γέλωτας θορυβωδέστερους εκίνησε το παιγνίδι του Μανόλη και το ανατίναγμα του Τερερέ, ο οποίος έγινε πελιδνός*.

—Φταίει δα σ' φονιάς; εψιθύρισεν ούτος, σκύψας προς τον εκεί πλησίον καθήμενον Αστρονόμον.

—Μωρέ, άφισ' τα λόγια, του έπεν ο Νικολάκης, γιατί αν σ' ακούσει και σου χυθεί, όλοι δεν θα μπορέσομε να σε γλιτώσομ' απού* τα χέρια του. Αυτός είναι, μωρέ, θεριό' δεν τονε θωρείς;

Ο Μανόλης, ενθαρρυνθείς από την πρώτην επιτυχίαν, κατεγίνετο, ενώ εξηκολούθει να χορεύει, εις νέον αυτοσχεδίασμα. Και ο ποιητικός αγών θα ετελείωνε, φαίνεται, κατά τρόπον πολύ δυσάρεστον δια τον μάγον*, αν μία έμφάνισις δεν έστρεφεν αλλού την προσοχή του Μανόλη και των άλλων.

Πέντε Τούρκοι, γνωστά πρωτοπαλίκαρα, επιζητούντα συχνά έριδας με Χριστιανούς, είχαν εισέλθει προ μικρού. Ένεκα του θορύβου και του συνωστισμού γύρω εις τον χορόν, ελάχιστοι τους είχαν ίδει κατά τας πρώτας στιγμάς. Οι Τούρκοι είχαν σταθεί πλησίον της εισόδου και εφαινοντο περιμένοντες την προσφοράν καθεκλών* δια να καθίσουν. Αλλ' όταν τους διέκριναν οι χορεύοντες και οι περί τον χορόν ιστάμενοι, όλα τα πρόσωπα συνοφρυώθηκαν. Κρυφομιλήματα ήρχισαν, οι δε νεότεροι απηύθυναν προς τους Τούρκους βλέμματα απορίας και οργής. Οι Τούρκοι όμως ετήρουν αυθάδη απόθειαν και ως να μη έδιδαν προσοχήν εις τας εχθρικός εκδηλώσεις, τας οποίας έβλεπαν γύρω των, εδείκνυσαν και διαθέσεις να λάβουν μέρος εις τον χορον.

Μετ' ολίγον όμως τους επλησίασεν ο προεστός Αέρας, ο οποίος, αφού τους εκαλησπέρισεν, έπτε:

—Δε μου λέτε, αγαδάκια, ιντά 'ρθετε επαέ* να κάμετε;

—Έρθαμε να χορέψομε, απήντησεν εις εκ των Τούρκων.

—Δεν το πιστεύω πως ήρθετε να χορέψετε. Επά* 'ν' όλο Χριστιανοί, με τσι γυναίκες και τσ' αδερφήδες τως, κι αν, ήρθετε για να χορέψετε, έπρεπε να φέρετε κι απατοί σας τσ' αδερφήδες και τσι γυναίκες σας.

—Εμείς θα φέρομε τσι γυναίκες μας να χορέψουμε με τσι Ρωμιούς; έπτεν ο Τούρκος, πλησιάζων απειλητικώς τον Αέρα.

πελιδνός: μαυροκίτρινος.

απού: από.

μάγος: παρατσούκλι του Τερερέ.

καθέκλα: καρέκλα.

επαέ: εδώ.

επά: εδώ.

Ο πηδηκτός αυτομάτως είχε μεταβληθεί εις σιγανόν και το δοξάρι του τυφλού μόλις έθιγε τας χορδάς. Σιγή ομοία προς την νηνεμίαν, ήτις προηγείται της καταγίδος ένινεν επί τινας στιγμάς και όλα τα βλέμματα ήσαν προσηλωμένα εις τους Τούρκους και τον προεστόν, ο οποίος είπε:

—Σα δεν κάνει να χορέψουν οι γυναίκες σας με Ρωμιούς, πώς θα χορέψουν οι δικές μας με Τούρκους;

‘Αφησ’ τ’ αυτά, είπεν άλλος εκ των Τούρκων, κι εμείς, μια που ‘ρθαμε, θα χορέψομε.

Και έκαμε ν’ απωθήσει τον Αέραν και να προχωρήσει εις τον κύκλον του χορού. Αλλ’ ο προεστός τον ήρπασεν από τον βραχίονα με το χέρι στιβαρόν και είπεν εντόνως:

—Η Γιαντισαριά, μωρέ, πέρασε. Κι όποιος θέλει να κάμει το Γιανίσαρο, τρώει ξυλιές.

—‘Οι*, δεν επέρασε, μωρέ ταυλόπιστε, η Γιαντισαριά και θα το δεις, είπεν ο Τούρκος, απωθήσας με σφοδρότητα τον προεστόν.

Οι Τούρκοι έβαλαν τα χέρια εις τους πασαλίδες*, αλλ’ εις την στιγμήν όρμησαν κατ’ αυτών διάφοροι νέοι.

—Ο χορός να μη σκολάσει! εφώναξε και ο Πατούχας και υψώσας ως ρόπαλον βρεϊαν καθέκλαν, ερρίφθη εις την συμπλοκήν.

Η αντίστασις των Τούρκων διήρκεσε πολύ ολίγον. Ο θρασύτερος εξ αυτών, ο λεγόμενος Σαμπής, έπεσεν εις τα πρόθυρα με την κεφαλήν σπασμένην από κτύπημα του Πατούχα. Υπό τα κτυπήματα δε των ράβδων και των καθεκλών, οι πασαλίδες εξέφυγαν από τα χέρια των άλλων, οίτινες εξήτησαν σωτηριάν εις την φυγήν. Ο Μανόλης και οι άλλοι νέοι τους κατεδίωξαν μέχρι της τουρκικής συνοικίας, όπου και άλλοι Τούρκοι προστρέξαντες εις βοήθειάν των, έπαθαν τα αυτά και χειρότερα, δια να μάθουν ότι ο γιαντισαρισμός είχε περάσει...

Όταν, την επιούσαν, εξύπνησεν ο Μανόλης εις της αδελφής του, όπως είχε κοιμηθεί, έμαθε δύο ευχάριστα πράγματα: ότι η διαγωγή του κατά την συμπλοκήν με τους Τούρκους είχαν ενθουσιάσει τους χωριανούς και ότι ο Συμυριός είχαν αρραβωνιάσει την θυγατέρα του Συμβούλου. Τι θα έλεγε τώρα η Ζερβουδοπούλα; Θα επέμενεν ακόμη εις την άρνησίν της, τώρα ότε, από μεν τον Συμυριόν δεν είχε πλέον ελπίδα, αυτόν δε είχε περιβάλλει ηρωική αίγλη;

Μετ’ ολίγον διευθύνετο προς την οικίαν της Ζερβούδαινας, χαρούμενος και σιγοτραγουδών. Αλλά καθ’ οδόν, ακούσας να τον φωνάζουν, εστράφη και είδε την Σπυριδολεϊάν. Το πρόσωπον της ψεγαδιάσπρας δεν είχαν την ημέραν εκείνην την συνήθη σκωπτικήν έκφρασιν.

—Μανολιό, του είπε, θέλω να φιλήσω τη χέρα* που ‘σπασε οψές την κε-

*Οι: όχι.

πασαλίδες: μαχαίρι.

χέρα: χέρι.

φαλή του Σαμπρή. Μα, να φύγεις, παιδί μου, να φύγεις, γιατί ήμαθα πως σε γυρεύγουν οι ζαπτιέδες*. Να φύγεις γρήγορα!

Ο Μανόλης εταράχθη, αλλ' έπειτα είπε με πείσμα:

—Ας με ζυγώσουνε. Δεν πάω ποθές*:

Και εξηκολούθησε τον δρόμον του. Δεν είχε δε απομακρυνθεί πολύ ότε είδεν ερχόμενον εξ αντιθέτου ένα Τουρκαλβανόν χωροφύλακα. Εστράφη δια να φύγει προς τα οπίσω, αλλ' είδε και άλλον ερχόμενον εκείθεν. Ο τελευταίος του εφώναξε:

—Στάσου, ορέ Πατούχα!

Ο Μανόλης εστάθη, διότι έβλεπε ότι δεν είχε διέξοδον, οι δε ζαπτιέδες πλησιάσαντες τον συνέλαβαν από τους βραχίονας.

—Ίντα θέτε από μένα; ηρώτησεν ο Μανόλης.

—Θα το μαθαίνεις κάτω. Να μπαίνεις στο χάπσι* και το μαθαίνεις.

—Στο χάπσι θα με βάλετε; είπεν ο Μανόλης, όστις τότε ήρχισε να εννοεί όλην την σοβαρότητα της καταστάσεως.

Περί της φυλακής είχε την φοβεροτέραν ιδέαν, διότι είχε ακούσει ότι οι φυλακισμένοι εδουλοούντο χειροπόδαρα με βαρείας αλύσεις και εμαστιγώνοντο σχεδόν καθημερινώς. Και άλλοι μιν απέθνησκαν εις την φυλακήν, άλλοι δε εξήρχοντο με υγιείαν δια παντός καεστραμμένην. Αλλά και μόνον η ιδέα ότι θα έχανε την ελευθερίαν του και μετ' αυτής την Ζερβουδοπούλαν, τώρα ότε ήτο σχεδόν βέβαιος περί της συναιδέσεώς της, τον έφερεν εις απελπισίαν. Η ιδέα τοιούτου κινδύνου του έδωκε την δύναμιν ν' αποτινάξει τους χωροφύλακας και, δια δύο λακτισμάτων, να τους κυλήσει κατά γης άμφοτέρους. Έπειτα ετράπη εις φυγήν. Αλλ' όταν έφθασεν εις την γωνίαν του δρόμου, εστράφη μίαν στιγμήν προς τους Αλβανούς και συγκάμψας τον βραχίονα, εφώναξε προς αυτούς, προσπαθών να μιμηθεί την προφοράν των:

—Να, ορέ κασιδήδες!

Πού να τον φθάσουν πλέον οι Αλβανοί; Έτρεχε με ταχύτητα αιγάγρου*. Εντοσούτω, δεν παρέλειψε να περάσει από τον δρόμον της Ζερβούδαινας. Εκεί εβράδυνε το βήμα του. Η χήρα εστέκετο εις την θύραν: μέσα δ' εκάθητο η Μαργή και είχε τα μάτια κόκκινα από δάκρυα.

—Φεύγω, γιατί με ζυγώνουν οι Αρναούτες, είπε προς την μητέρα ο Μανόλης. Μόνο να μ' ανημένει το Μαρούλι. Ύστερ' από λίγον καιρό, θά 'ρθω να την επάρω.

Και έφυγε προς τα όρη, χωρίς ν' ακούσει την απάντησιν την οποίαν του έδωκεν η Μαργή:

—Καλλιιά να βγουν τα μάτια σου!

ζαπτιές (τούρκ.) αστυνόμος, χωροφυλακας.

ποθές, πούθενά.

χάπσι (τουρκ.) φυλακή.

αιγάγρος, αγριοκάτσικο.

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζει ο Κονδυλάκης τον ήρωά του στο πρώτο απόσπασμα και πώς στο δεύτερο; Τι παρατηρείτε;
2. Γιατί κατά τη γνώμη σας ο Μανόλης δεν έπαιρνε τα γράμματα; Του έλειπε η νοημοσύνη ή για άλλους λόγους και ποιους;
3. Ποια ήταν τα βήματα κοινωνικής προσαρμογής του Μανόλη, όπως φαίνονται στο πρώτο απόσπασμα;
4. Τι παρακίνησε το Μανόλη να μπει στο χορό και τι για να τραγουδήσει;
5. Πώς φέρθηκε ο Μανόλης κατά τη συμπλοκή και πώς ένιωθε μετά από αυτή;
6. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το έργο ως ηθογράφημα και γιατί;
7. Ποια είναι η γλώσσα της αφήγησης και των διαλογικών μερών και ποιο αποτέλεσμα δημιουργεί;

Ιωάννης Κονδυλάκης (1861 - 1920).

Γεννήθηκε στη Βιάννο της Κρήτης και πέθανε στο Ηράκλειο. Υπηρέτησε ως δάσκαλος στην Κρήτη και αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία και αναδείχτηκε ως «ο πατέρας του ελληνικού χρονογραφήματος». Τα χρονογραφήματά του, που τα υπόγραφε με το ψευδώνυμο Διαβάτης, διακρίνονται για το κομψό προσωπικό ύφος τους, το χιούμορ και την οξύτητα της παρατήρησης. Τα ίδια χαρίσματα παρατηρούνται και στην κυρίως λογοτεχνική του παραγωγή. Ως λογοτέχνης παρουσιάζεται αρχικά με ηθογραφικά διηγήματα, για να φτάσει σε ένα αξιόλογο μυθιστόρημα, τον Πατούχα, που αν και παραμένει μέσα σε πλαίσια ηθογραφικά, προχωρεί σε βάθος ψυχολογικό και δυνατή διαγραφή χαρακτήρων. Έργα του: Διηγήματα, 1884· Ο Πατούχας, 1892· Οι Άθλιοι των Αθηνών, 1895. Όταν ήμουν δάσκαλος και άλλα διηγήματα, 1916· Ενώ διέβαινα, 1916 (χρονογραφήματα)· Πρώτη αγάπη, 1919 (το μόνο έργο του γραμμένο στη δημοτική).

Αρκούδα

Το διήγημα δημοσιεύτηκε το 1893. Ο Μητσάκης είχε μια ιδιαίτερη ευαισθησία για τα ζώα που βασανίζονται και συχνά αναφέρεται σε διηγήματά του σ' αυτό το θέμα. Στο διήγημα που ακολουθεί θα πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα η παρατηρητικότητα, η δύναμη της περιγραφής και η διεισδυτικότητα της σκέψης του συγγραφέα σε συνδυασμό με την εκφραστική άνεση και το γλωσσικό πλούτο του, στοιχεία που χαρακτηρίζουν την πεζογραφία του Μητσάκη.

΄Αιντε ωρέ τώρα να κάνει πώς φυλάει ου τζομπάνος τα πρόβαρα...

Και η αρκούδα, κατάμαυρη αρκούδα, νέα ακόμη, λίγο μεγαλυτέρ' από μανδρόσκυλον, αλλά κακουχημένη*, ρυπαρά*, ως κουρασμένη από αθλιάν ζωήν, με μαδημένον εις πολλά μέρη το δέρμα της, με τσιμπλιασμένους οφθαλμούς, και ψωριασμένα, ορθία επί των πισινών ποδών της, παίρνει πειθήνιος το ξύλον από των χειρών του βλάχου, το περνά, μακρόν, φθάνον ως κάτω, εις την γην, αναμέσον εις τους δύο της ώμους, το κρατεί κατά τον τρόπον τούτον, και στηρίζει' επ' αυτού, ανακλίνουσα και κάπως πλαγιάζουσα το σώμα, ως ν' αποβλέπη δήθεν προς το βόσκον, πέραν, ποίμνιον' μεθ' ο, το κατεβάζει, και φέρουσ' αυτό κάθετον, ως κλίτσαν, κάμνει βήματα τινά, κινείται, ωσάν να είχαν εμπροστά της στάνην, την οποίαν σαλαγά*...

—Χάιντε τώρα να κάνει πώς ντρέποντι τα κουρίτσια...

Και η αρκούδα, βάλλουσα λαρυγγώδη γρυλλισμόν, δίδει το ξύλον και υψώνει το εμπροστινόν δεξί της πόδι, εκ των δύο που επέχουν παρ' αυτή τόπον χειρών*, σκεπάζει δι' αυτού τα όμματα, ημικρύπτουσα το πρόσωπον, ως ντροπαλή παρθένος, νεάνις που συστέλλεται τον κόσμον, χαμηλώνει το κεφάλι, φεύγει τ' αυθάδη βλέμματα...

—Χάιντε τώρα να κάνει πώς γυαλίζεται του κουρίτσι για να πάει στου παηγύρι...

Και η αρκούδα προσεγγίζει το ζερβί της πόδι, γουβωμένον, ως καθρέφτην τάχα, εις το ρύγχος της, και προσποιείται πως γυαλίζετ'* εις αυτό, ενώ με τ' άλλο τακτοποιεί τας τρίχας του μετώπου της, χαϊδεύει ελαφρώς αυτάς, φιλάρεσκος...

—Μπράβο!... ΄Ελα χάιντε τώρα να φιλήσει και του χέρι...

Πλησιάζον δε, συμφώνως με το πρόσταγμα, το τιθασσόν αγρίμιον, δουλο-

κακουχημένη: ταλαιπωρημένη από κουκουχίες.

ρυπαρά: βρώμικη.

σαλαγώ: οδηγώ τα ζώα με φωνές.

που επέχουν...χειρών: που έχουν τη θέση των χειρών, δηλ. τα μπροστινά.

γυαλίζεται: καθρεφτίζεται.

πρεπώς, τρίβει την μούρνη του επάνω εις την μαλλιάρην τραχείαν χέραν του αλήτου*...

—Μπράβο, μπράβο!... Χόρεψε τώρα και λιουγάκι, για να ιδούνε οι κυράδες....

Και η αρκούδα, σείουσα τον χαλκάν, όστις περιβάλλει τα σαγόνια της, κλαγγάζουσα τον κρίκον, όστις διατρυπών συνέχει το επάνω προς το κάτω χείλος της, κροταλίζουσα την μακράν άλυσον, δι' ης κρατεί αυτήν δεμένην ο αφέντης της, αρχίζει να περιγυρνά τον κύκλον των παιδίων. Ο βλάχος, μακεδών βλάχος, με μικρόν καλπάκι, μόλις στηριζόμενον επί της κορυφής της κεφαλής του, παμμέλαιναν πυκνήν κόμην, ανήμερον*, ακανθώδη γένεια παισιώνοντα την ηλιοκαμμένην όψιν του, ψηλός, φουστανελλάς, στεκόμενος εν μέσω, εις το κέντρον, κρούει δια των δακτύλων του το ντέφι που βαστά εις την πηλάμην του, και τραγουδεί ανώμαλον και άξεστον και δύσηχον* τραγουδί, με ξενίζοντα σκοπόν, αγνώστους λέξεις, ακατάληπτον την έννοιαν. Κι εκείνη, προς τον δούπον* του, προσπαθεί να αρμόση τα βήματα αυτής, να κινηθή ερρύθμως*, με τα σκέλη απλωτά, εις όρχησιν, διαγράφουσα πέριξ του βλάχου τροχιάν κανονικήν, χονδροειδώς λυγίζουσα το άκομψον κορμί της, και ακκιζομένη* κωμικώς, πηδώσα κάπου κάπου, και μουγκρίζουσα συχνά...

Εις την μικρήν πλατείαν, εκεί πέρα, κατά το Βαθρακονήσι, δεν είναι οι θαταί πολλοί. Τον κύκλον απαρτίζ' εικοσαριά παιδιών, δεκάς περίπου γυναικών προβάλλει εκ των γύρωθεν σπιτιών, και από το μπακάλικον που είν' εις την γωνιάν τρεις - τέσσερες προσβλέπουν, καθισμένοι έξωθεν επάνω εις σκαμνιά. Αλλ' ο αλήτης, προ μικρού εμφανισθείς, από στενού τινός, κατεβαίνοντας το πλευρόν ενός εκ των παρακειμένων λόφων, ερχόμενος μακρόθεν, βαρυνθείς να προχωρήση, αρκεσθείς πιθανώς εις τούτους, ή ελπίζων ίσως να ελκύση κι άλλους βαθμηδόν*, το έστησεν εκεί, καταμεσής, προ μερικών στιγμών, και άρχισε να προσκαλή την ηθοποιόν του την τετράποδα εις πρόχειρον παράστασιν χορού και μιμικής. Εκείνη, επομένη πριν κατόπιν του, βραδυπατούσα εις τα τέσσερα, κοιτάζοντας χαμαί, ωσάν ν' αναζητούσε τίποτ' εις το έδαφος, ώρθώθη αίφνης, εσηκώθηκ' εις τα δύο, ισοσταθμίθη αντιμέτωπος αυτού. Έτρεξαν τα παιδιά, παίζοντα τέως* άτακτα εδώ κι εκεί,

αλήτης: ο περιπλανώμενος.

ανήμερος: (ενν. κόμη) άγρια, ακατάστατη.

δύσηχος: κακόηχος.

δούπος: υπόκωφος κρότος.

ερρύθμως: ρυθμικά, με ρυθμό.

ακκιζομένη ρ. **ακκιζομαι**: υποκρίνομαι, προσποιούμαι, κάνω νάζια.

βαθμηδόν: σιγά σιγά.

τέως: ως τότε.

ανέβλεψαν αι διαλεγόμενα γειτόνισσαι, οι πίνοντες εις το τραπέζι του μακάλικου έστρεψαν το κεφάλι. Και υπό την σκιάν του Υμηττού, ον βάφ' η δειλη με τα ροδινότερα της χρώματα, παρά την όχθην του ξηρού πλησίον ρεύματος, εις την εσχατιάν αυτήν της πόλεως, ο αυτοσχέδιος θεατρώνης εξεγείρει τους ηχούς της συνοικίας με τ' αήθη* του προστάγματα, χάριν του πρωτοτύπου του θεάματος. Και τα προστάγματα αυτά, θέλον — μη θέλον, φιλοτιμείται το αγρίμιον να εκτελή, συμμορφούμενον με της γνωρίμου του φωνής τους τόνους και ταυτίζον τας κινήσεις και τας στάσεις και τα άλλα του διαβήματα, προς την μαντευομένην έννοιάν των.

—Χάιντε ωρέ τώρα να κάνει πώς καμαρώνει του νύφη κι ου γαμπρός...

Και η αρκούδα, ρίχνει κάτω παρευθύς τα μούτρα της, σταυροθετεί τα χέρια, προσλαμβάν' ήθος ευπρεπές και σοβαρόν, γέροντας τον λαιμόν και μισοκλείνοντας τα μάτια...

—Χάιντε τώρα να κάνει πώς ζυμώνει του νοικοκυρά να φκιάσει ψωμί να φάνε στου σπίτι....

Και η αρκούδ' αρχίζει ν' ανεβοκατεβάζη τις χερούκλες της, μ' ορμήν, ως να τις χών' εις σκάφην μέσα, και ν' ανακινή την πλέουσαν εις το νερό λευκήν πλαδαράν ζύμην...

—'Αιντε τώρα να χορέψει πάλε καμπόσο...

Και η αρκούδα, επαναλαμβάνει τον ορχηστικόν της γύρον, αρχίζουσα να συστρέφεται, και να κτυπά τα πόδια εις την γην, και να σαλτάρη, και να κορδακίζη*, και να χαριεντίζεται...

—Χάι γλήγουρα λιγάκι!...

Και τριγκινίζει*, συρομέν' η άλυσος, απότομα, ελκύουσα σκληρώς τον κρίκον των χειλέων της. Η δε αρκούδα, πρόθυμος, υπακούουσα, επιταχύνει τον χορόν της, ενώ ο άνθρωπος βροντά με δύναμιν το ντέφι του...

Θα την συνέλαβεν, αναμφιβόλως, αρκουδόπουλον μικρόν, αρτίτοκον, εις καμμίαν φάραγγα του Πίνδου, της Ροδόπης, νεβρόν* πλήρη αγριότητος και ρώμης, γεμάτον από τον ακάθεκτον χυμόν ζωής θηριώδους γεννημένον αποκάτω από το φύλλωμα καμμιάς γηραιάς οξιάς ή κανενός γιγαντίου γράβου*, μέσα εις των δασών τα μαύρα βάθη, δίπλα εις την φοβεράν βοήν του παραρρέοντος χειμάρρου, νύκτα τινά τρικυμιώδη, υπό την χιονώδη του βορρά πνοήν, και υπό την αμυδράν λάμψιν των αστέρων, μαστιζομένων υπό της καταιγίδος. Θα εκαιροφυλάκτησε βεβαίως, κάποιαν στιγμήν, καθ' ην θα έλειπεν η μάνα, ο πατήρ του, προς αναζήτησιν βοράς*, ανύποπτοι, θα το είχαν αφή-

αήθη ασυνήθιστα.

κορδακίζω χορεύω άσεμνο χορό.

τριγκινίζει ηχοποιήτη λέξη· κάνει τριγκ τριγκ.

νεβρός νεογέννητο ελάφι. Εδώ γενικά το νεογέννητο.

γράβος είδος δέντρου.

βορά (η) τροφή.

σει μόνον, έρμημον, εμπιστευμένον εις την αγκαλιάν της μητρός φύσεως, χω-
μένον εις τον ίσκιον της φωλιάς του, και περιμένον να γυρίσουν. Και από
ημερών κατασκοπεύων, ενεδρεύων μετά προσοχής, άμα το ήυρεν έτσι, εκα-
τάλαβε πως ήτον εγκαταλειμμένον και ανυπεράσπιστον· θενά έτρεξεν αμέ-
σως, θα εχώθ' εις την μοιάν* του, θα το ετύλιξε διαμιάς εις το καπότον του,
θα το εξάλισε, θα το ετύφλωσε, και θα το άρπαξεν αιφνίδια, σπαράζον, σα-
στισμένον, ανίκανον ν' αντισταθεί κατά της βδελυράς* δυνάμεως του δόλου,
προς της απάτης την τεχνικήν έφοδον. Ή, αφού άφησε κι επέρασαν μήνες
τινές από την γέννησίν του, μόλις άρχισε να μεγαλώνει, θα του έστησε παγί-
δα ίσως, εκεί κάπου, εις την κρύπτην του κοντά, δοκάναν με προβάτου
κρέας, κι εξελθόν δια να σκιρτήση εις τα χόρτα, να δοκιμάση την ισχύν των
νέων νεύρων του, εκλυσθέν εκ της οσμής, θενά το έπιασε το άμαθον, μάτην
εγειρόν την ηχώ της λαγκαδιάς με τας εκπλήκτους ωρυγάς* του. Και αφού ά-
παξ έγινε τοιουτοτρόπως κύριός του, θα το μετέφερεν εις την οικτράν του
κατοικίαν, εις την αχυρόπλεκτον καλύβαν του, και θα του έκοψε τα νύχια τ'
ανυπόμονα να εμπηχθούν εις σάρκα, θα ξερρίζωσε τα δόντα του, άτινα κνί-
ζει* από τώρα αίματος η όρεξις, θα του ετρύπησε τα χείλη, δια να περάση
μεταξύ τον κρίκον, θα εδέσμευσε με τον χαλινόν το ρύγχος του, θα ήρμωσε
την άλυσον, όπλα φυλακτικά της ανανδρίας του, δειλής προς ασφάλειάν του
πονηρίας μηχανεύματα. Και αφού έτσι εσιγούρεψε το άθλιον πεσί του, θεν'
απέμεινε ζων έκτοτε μαζί του, θα το εκράτησε καιρόν συγκυλιόμενον όπως
αυτός εντός της βρώμας της δυσώδους τρώγλης του, θα του εκόλλησε την
λέραν του κορμιού του, θενά του μετέδωκε τις ψείρες του, και θενά ήρχισε
δια της πείνας, δια της δίψας, δια του ξύλου, δια του φόβου, δια της βίας, δια
της πειθούς και της ανάγκης, τυραννών αυτό, παιδαγωγών αχρείως* εις
τοιαύτα παίγνια, προς τέρψιν μέλλουσαν των όχλων. Αφού δε το εγύμνασε
καλά καλά, αφού κετέπνιξε βραδέως βαθμηδόν εντός του παν γενναίον έν-
στικτον, αφού το έκαμε λημών*, απόζον*, οκνηρόν τετράποδον, εκνευρισμέ-
νον κατοικίδιον, αφού το εκατάντησε των φαύλων επιθυμιών του όργανον
τυφλόν, μέσον ασυνείδητον, χωρίς υπερηφάνειαν, χωρίς θέλησιν, θα το
επήρ' από το χαλινάρι, και το σέρνει τώρα δούλον, στην σκλαβιάν ανατρα-
φέν, το γεννημένον να πλανάτ' αδέσμευτον, ελεύθερον ανά των ράχεων τα
ύψη, εις ρεμματιές και εις χαράδρας κι εις δρυμούς, ακολουθούν αυτών ανά
τ' ακάθαρτα σοκάκια των πόλεων, ανά τας συνοικίας των χωρίων, ως χει-
ρόηθος* μαιμού, δια να επιδειξη την θαυματουργόν του ικανότητα. Κι ελεί-

μονιά (η) φωλιά άγριων ζώων.

βδελυράς: βρωμερός, αηδιαστικός.

ωρυγή: άγρια φωνή ζώου, ουρλιαχτό.

κνίζω: ερεθίζω, προκαλώ.

αχρείως: εδών άθλια.

λημών: στυμπλιασμένο (ρ. λημώ).

απόζον: που βγάξει άσχημη μυρωδιά (ρ. απόζω).

χειρόηθος: ήμερος, πειθήνιος.

νόν, ταπεινωμένον, δειμαλέον*, άτονον υπείκον εις τους ραβδισμούς, εις τας στερήσεις και εις την συνήθειαν, αυτό, γυρίζει μετ' αυτού, χορεύει, υποκρίνεται, χειροφιλεί, δέρεται, γρυλλίζει...

—Χάιντε τώρα να κάνει πώς φυλάει ου δραγάτης τα σταφύλια που πάνε να κλέψ'νε...

Και η αρκούδα, κάθεται του κ... βάζει πάλιν στη ράχη της το ξύλον, διαμπερές*, πλάγιον, ως τουφέκι, ακουμπά τη μια του άκραν χάμω, το χουφτιάζει απ' το άνω, κι απ' το κάτω μέρος, κι αγναντεύει, ως από τσαρδάκαν* υψηλήν, μακράν...

—Χάιντε τώρα να κάνει πώς σημαδεύει τους κλέφτες...

Και η αρκούδα, φέρνει το τουφέκι της το ξύλινον εμπρός, και το ευθύνη οριζόντιον, το στηρίζει επί των δακτύλων των ποδών αυτής, επί του γόνατος, παρά την ρίζαν της μασχάλης, κρατούσ' αυτό διά των χειρών, εν στάσει σκοπευτού, ετοιμού να πυροβολήση...

—Χάιντε τώρα να κάνει πώς αγαπιέτι του αντρόγνου...

Και η αρκούδα, ωρθωμένη, εξαπλώνει τον βραχίονα, ωσάν να θέλη ν' αγκαλίση, να ζητή να περιβάλη μέσην υποτιθεμένην προ αυτής, ερωτικώς...

—Χόρεψε καλά, μωρή...

Κι επισειόμενον το ρόπαλον, εξαίφνης, απειλεί αυτήν, ανόρεζον ολίγον δειχνομένην..

Χόρεψε καλά, ταλαίπωρη αρκούδα, χόρεψε καλά, δια να μη φάγη λακτισμούς ο πισινός σου! Χόρεψε γρήγορα και χόρεψε θερμά, δια να μη σου αργάσουν* το τομάρι οι ξυλιές! Χόρεψε τεχνικά και χόρεψ' εύθυμα, διότι το βράδυ, μέσα εις την πνιγηράν σας τρύπαν, όπου άγχεται το στήθος σου, δεν θα βρεθή ούτε καν ένα κόκαλον να γλείψης! Χόρεψε ποικιλότητα, διότι θα δεθής σκληρότερα, και ισχυρότερα θα σφίξη ο κημός* την μύτην σου! Χόρεψ' αρκούδα, χύρεψε δια να γελάσουν οι διαβάται που περνούν! Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε δια να 'σε ίδουν· οι κυράδες του μεμακρυσμένου μαχαλά, που σε κοιτάζουν απ' τας θύρας, από τα παράθυρα, και μειδιούν με τα παράξενά σου τα καμώματα! Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε δια να δισσκεδάσουν τα παιδόπουλα, όπου πολιορκούν τον βλάχον και την ορχηστρίδα* του, φαιδρά δια' το σπάνιον φαινόμενον, κι οπού σε βλέπουν έκπληκτα, και σε πτεριεργά-

δειμαλέος· τρομαγμένος.

διαμπερές· περασμένο πέρα πέρα.

τσαρδάκα· καλύβα.

αργάζω· κατεργάζομαι δέρματα.

κημός· φίμωτρο, χαλκάς.

ορχηστρίδα· χορεύτρια.

ζονται και σε θαυμάζουν και σ' εμπαίζουν και χοροπηδούν τριγύρω σου κι αυτά, και προσεγγίζουν όσον δύνανται, και πού και πού επιχειρούν ν' αδράξουν τρίχες αιφνιδίως και βιαίως από την μαύρην σου προβίαν, καθώς διαβαίνεις έμπροσθέν των! Και αν από τα μάτια τα μικρά σου, κάποτε, τα θαμβωμένα, στιγμιαίον όνειρον αποστασίας διελαύνει, συλλογίσου, ότι υπάρχουν εις τον κόσμον και άλλαι αλυσίδες, και χονδρότερα! Και αν, ενίστε, το βλέμμα το καμμύον* σου, μ' έρωτα προσηλούται εις του αντικρύ βουνού τα πλάτη, σκέψου πως πριν να κάμης κι έν ακόμη βήμα δι' εκεί, περισσότερ' από μίαν θενά είν' αι ράβδοι που θα σου συντρίψουν τα πλευρά! Και αν από τον σκοτισμένον νουν σου, και τ' ασφυκτιώντα στέρνα σου, και την ψυχήν σου την βασανισμένην, πόθος περνά, ανάμνησις, επιθυμία, μάταιον ορμέμφυτον, ω, ενθυμήσου πως δεν έχεις πλέον ούτε νύχια κοππερά, ούτε οξείς οδόντας, ούτε μυς αδρούς, ούτε αλκήν πνευμόνων, ούτε σφρίγος αίματος!

—Χάιντε, τώρα να χαιρετίσει τους αφεντάδες....

Και η αρκούδα, υψώνει προς το κούτελον το χέρι, κάμνει το σχήμα, ευσεβάστως, ως στρατιώτης...

—Χάιντε, τώρα να κάνει πώς φυλάγουντι οι γυναίκες για να μην τις μαυρίσ' ου ήλιος...

Και η αρκούδα, συγκάμπτει τον αγκώνα παρευθύς, καλύπτει δι' αυτού την μούρην της, προσπαθεί ν' αντικρούση ούτω πως το φως, να γλιτώση τας ακτίνας του καυστικού άστρου, ων η φλόγα την φοβίζει...

—Χάιντε, τώρα να κάνει πώς κοιμάται ου γέρος με τη γριά...

Και η αρκούδα εξαπλώνετ' εις το χώμα, και κυλιέτ' επ' αυτού, τείνουσα τους πόδας της, ανάσκελα, με την ράχην καταγής, κινούσα τους οπισιούς μηρούς της εις ασελή σχήματα. Όταν δ' εγείρεται ορθή, εκ νέου, επί της δοράς* της μελανής της, άσπρη κηλίσ πλατεία σκόνης εκτυποΐται. Κ έτσι, ο αλήτης, δίδει το ντέφι προς αυτήν, δια να γυρίση επί άγραν πενταρών. Αλλ' οι κυράδες δεν δεικνύουν και μεγάλην προθυμίαν, κάνουν ότι δεν προσέχουν διόλου τον αλλόκοτον επαίτην, αποφεύγουν να του ρίψουν αμοιβήν. Μόνον δε τρεις ή τέσσερες επιτυγχάνει να μαζεύση, τις οποίες παρουσιάζ' εις τον αφέντην της, κι εκείνος εν στιγμή τις χών' εις το ταγάρι του, μεμψίμοιρος.

—Μα δεν τη χόρεψες καλά..., λέγει δικαιολογουμένη προς αυτόν μία χονδρή.

—Δε χόρεψ' καλά, δε λες που δε θες να δώσ'ς!..., αποκρίνετ' ο βλάχος θυμωδώς.

Και δυσάρεστημένος, ο αλήτης, έλκει εκ του χαλινού το ζών του, κινείτ'

καμμύον: νυσταγμένο, κοιμισμένο.
δορά (η): δέρμα.

εις αναχώρησιν. Και μελαγχολικόν, βαρύθυμον, με ύφος ανιών*, τετραποδίζον πάλιν, ακριβώς όπως ένας μολοσσός*, λειψόθριξ*, κολοβός, βαίνει το αρκούδιόν του εξοπίσω του, σκύβον την κεφαλήν, αργά βαδίζον, με την πλατείαν άσπρην του κηλίδα.εις τα νύτα, στρογγυλήν, διαγραφομένην στο τομάρι του. Και καθώς βαίνει έτσι, λέγεις πως πράγματ' ίσως συλλογίζεται, ότι εάν δεν ήτον η κατηραμένη αυτή άλυσος και ο κλοιός ο απεχθής και ο φρικτός ο κρίκος, θεν' απετίνασσε με ένα μόνον της σιαγόνος κτύπημα τον μισητόν αλήτην, θα εσκόρπιζε τον συρφετόν των παρεστώτων, και θεν' έφευγ' έκφρον, ωρυόμενον, προς των αγρών την έκτασιν. Αλλ' ο χαλκάς του σφίγγει πάντα στερέως τας σιαγόνας, ο κρίκος δυνατά συνέχει το οξύ του ρύγχος κλειδωμένον, και η σιδερά του άλυσος, τραχεία, το τραβά, και άτολμον, ουτιδανόν, νυστάζον, προστρίβειτ' εις τας κνήμας του ανθρώπου, προχωρούν, ενώ των παιδαρίων ο σωρός ηγείται* κι έπέται*, εξαγγέλλων ανά την συνοικίαν του εξευτελισμένου θηρίου την διαπόμπεισιν*...

Ερωτήσεις

1. Ο συγγραφέας περιγράφει μια σκηνή. Να προσέξετε α) πώς γίνεται η περιγραφή. β) Τι θέλει ιδιαίτερα να προβάλει ο συγγραφέας. γ) Ποια στοιχεία φανερώνουν τη συναισθηματική του τοποθέτηση.

2. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις προκαλεί στο συγγραφέα η σκηνή που περιγράφει;

3. Θα μπορούσε η αρκούδα της συγκεκριμένης σκηνής να θεωρηθεί ως σύμβολο; Να εκθέσετε τις απόψεις σας.

4. Να δικαιολογήσετε τους χαρακτηρισμούς που υπάρχουν στο εισαγωγικό σημείωμα σχετικά με την πεζογραφία του Μητσάκη.

5. Να διαβάσετε το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού **Ιερά οδός**.

Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916)

Γεννήθηκε στα Μέγαρα. Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Σπάρτης και παρακολούθησε δυο χρόνια μαθήματα Νομικής στην Αθήνα. Γρήγορα όμως τον απορρόφησε η δημοσιογραφία και η λογοτεχνία. Έγινε συνεργάτης σε πολλές εφημερίδες και περιοδικά του καιρού του και διακρίθηκε ιδιαίτερα με το οξύτατο πνεύμα, την πλατιά γνώση και το απολαυστικό γράψιμό του. Δυστυχώς από το 1896 το δυνατό αυτό μυαλό χάθηκε για τα γράμματά μας. Τα υπόλοιπα χρόνια του τα έζησε ψυχικά και πνευματικά άρρωστος. Το πεζογραφικό έργο του περιλαμβάνει διηγήματα και κριτικά άρθρα και έχει συγκεντρωθεί στο βιβλίο Μιχ. Μητσάκης - Το έργο του με επιμέλεια Μιχ. Πεάνθη.

ανιών: βαρυστημένο.

μολοσσός: τσopanόσκυλο.

λειψόθριξ: που του έπεσε το τρίχωμα.

ηγούμαι: πηγαίνω μπροστά.

έγομαι: ακολουθώ.

διαπόμπεισις: ατιμωτική περιφορά, ρεζίλημα.

Κωνσταντίνος Θεοτόκης (1872-1923)

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα από αρχοντική οικογένεια. Τελειώνοντας το Γυμνάσιο πήγε στο Παρίσι και σπούδασε για τρία χρόνια φιλολογία, μαθηματικά και φιλοσοφία. Γύρισε στην Κέρκυρα και έμεινε στον οικογενειακό του πύργο στους Καρουσάδες κοντά 20 χρόνια με μια διετή διαμονή στη Γερμανία στο διάστημα 1907 - 1909. Εκεί γνωρίστηκε και συνδέθηκε με τον Κώστα Χατζόπουλο και ασπάστηκε τις σοσιαλιστικές θεωρίες. Γνώριζε καλά Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Γερμανικά, Αγγλικά και επίσης Σανσκριτικά. Αυτό του έδινε τη δυνατότητα να μελετάει όλες τις λογοτεχνίες από το πρωτότυπο. Από νωρίς άρχισε να δημοσιεύει διηγήματα στα περιοδικά της εποχής του. Τα διηγήματά του έχουν εκδοθεί με τον τίτλο Κορφιάτικες ιστορίες. Άλλα έργα του είναι τα εκτεταμένα αφηγήματα. Η τιμή και το χρήμα (1914), Ο κατάδικος (1919), Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα (1920) και το μυθιστόρημα Οι σκλάβοι στα δεσμά τους (1922). Πλούσιο είναι και το μεταφραστικό του έργο. Έχει μεταφράσει Σαίξπηρ, Γκαίτε, Σίλερ, Χάινε, τα Γεωργικά του Βιργίλιου, το Περί φύσεως του Λουκρήτιου, το Φαίδωνα του Πλάτωνα, τη Λυσιστράτη του Αριστοφάνη κ.ά. Ο Θεοτόκης είναι από τους πιο αξιόλογους πεζογράφους μας. Το έργο του ανανεώνει την ηθογραφική πεζογραφία μας και διακρίνεται για τους κοινωνικούς προβληματισμούς και τη ρεαλιστική γραφή του.

Κατάδικος

(απόσπασμα)

Ο Κατάδικος είναι ένα εκτεταμένο αφήγημα που γράφτηκε το 1919. Η υπόθεση του τοποθετείται σε ένα αγροτικό χωριό της Κέρκυρας όπου ζουν ο Γιώργης Αράθυμος με την όμορφη γυναίκα του τη Μαργαρίτα, τα δυο παιδιά τους και ο Τουρκόγιαννος που δουλεύει ως υποταχτικός. Στη ζωή της οικογένειας μπαίνει ο Πέτρος Πέπονας, ένας γείτονας που αισθάνεται δυνατό έρωτα για τη Μαργαρίτα. Ο Τουρκόγιαννος που τρέφει ένα βαθύ και κρυφό αίσθημα για τη Μαργαρίτα («τη λατρεύει σαν Παναγιά») έχει υποψιαστεί και παρακολουθεί το ζευγάρι προσπαθώντας να εμποδίσει την παρεκτροπή της Μαργαρίτας. Η παρουσία του Τουρκόγιαννου έχει γίνει ενοχλητική για τον Πέτρο και τη Μαργαρίτα· γι' αυτό τον διαβάλλουν στο Γιώργη που διώχνει άγρια τον Τουρκόγιαννο από το σπίτι. Την άλλη μέρα ο Γιώργης βρέθηκε δολοφονημένος. Οι υποψίες έπεσαν στον Τουρκόγιαννο, που καταδικάστηκε σε ισόβια (Κατάδικος). Ο Πέτρος και η Μαργαρίτα παντρεύονται. Λίγο αργότερα ο Πέτρος συλλαμβάνεται για κάποιο αδίκημα και φυλακίζεται. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το 15ο και τελευταίο κεφάλαιο.

Ήτανε απόγιομα κι είχε έρθει το χινόπωρο. Την αυλή της φυλακής έλουζε ο ήλιος στο βαθυγάλαζο ουρανό, όπου ανάλαφρα ανάλαφρα εταξίδευαν άσπρα διαβατάρικα σύγνεφα. Κι οι κατάδικοι, συντροφίες συντροφίες, εκουβέντιαζαν μεταξύ τους, άλλοι όρθοί, άλλοι καθισμένοι, άλλοι κάνοντας περίπατο. Μαζί τους δεν ήταν πλια ούτε ο Κάης, που 'χε λάβει τη χάρη του, ούτε ο αγιογράφος που μήνες πίσω είχε χτικιάσει, είχε μολύνει κι άλλους κατάδικους, κι είχε πεθάνει μονάχος μία νύχτα στο κελί του, ούτε ο κλέφτης που 'χε καταφέρει να φύγει από τη φυλακή κι είχε πάει να ζήσει με τα φυλαμένα χρήματά του. Κι από τους άλλους κάποιοι είχαν μετατεθεί σ' άλλες φυλακές, άλλοι ήταν ελεύτεροι, κι είχαν έρθει, αντί, καινούρια πρόσωπα αυτές τις μέρες που το κακουργοδικείο πάλε εδούλευε, άλλοι για πολλά, άλλοι για λίγα χρόνια, ένας κι όλας για όλη του τη ζωή. Κι αυτήν την ώρα ο Τουρκόγιαννος ήτανε μέσα στο κελί του κι είχε ξαπλωθεί στο σκληρό του κρεβάτι συλλογισμένος. Αυτός ξακολουθούσε πάντα το έργο του, μα η φυλακή τον είχε γεράσει. Τα κομμένα μαλλιά του και το ακατάστατο μουστάκι του είχαν ασπρίσει, οι πλάτες του είχαν σκεβρώσει περσότερο, το μέτωπό του είχε ζαρώσει, μα η όψη του ήταν πάντα φαιδρή, κι ήσυχια τα γαληνά του κι αθώα μάτια.

Η σιδερένια πόρτα άνοιξε και μαζί μ' ένα φύλακα εμπήκε μέσα ο Πέτρος Πέπονας. Είχε δικαστεί αυτήν την ημέρα.

Εκοίταξε έναν έναν τους κατάδικους, σα να ζέταζε αν εγνώριζε κανέναν, και τους χαμογέλασε, ενώ ο φύλακας με τα βαριά κλειδιά του άνοιγε ένα μανταλωμένο κελί.

–Θα κοιμάσαι εδώ μέσα, του 'πε αδιάφορα· και οι άλλοι κατάδικοι εκατάλαβαν πως θα 'μενε λίγον καιρό μόνο στη φυλακή τους.

Ο επιζωήτης* τον εσίμωσε και του ἔπε:

—Καλώς ἦρθες· ἔλα μαζί μας και πες μας τι γίνεται στον ἔξω κόσμο.

Τρεις τέσσεροι ἄλλοι ἦρθαν τότες σιωπηλοὶ σιμά τους κι ἔκαμαν κύκλο μπροστά του.

—Εἶναι ἀλήθεια, εἶπε κάποιος, πως ἄλλαξε η Κυβέρνηση, κι ἔχει σκοπό να δώσει πολλές χάρες;

—Δεν ξέρω, εἶπε ο Πέτρος· ἤμουνα ἔξι μήνες προφυλάκιση. Και βλέποντας πως εκατέβазαν λυπημένοι το βλέφαρο, ξανάπε με ψυχοπόνια. Μα τ' ἄκουσα εκεί μέσα· εἶναι βέβαιο, λένε!

—Και θα καλύτερέσει και το φαγί, εἶπε ἕνας ἄλλος· αὐτό που μας δίνουν τώρα μας αρρώστησε· ο διαφεντής* μας, λένε, το κλέφτει. Ἦτανε βλέπει κομματάρχη του αλλουνοῦ υπουργεῖου.

—Ὄχι! εἶπε ἕνας ἄλλος· την τύχη μας την ξέρουμε. Από κακοῦ σε χειρότερο!...

—Και πόσο θα μείνεις μαζί μας, ἐρώτησε τον Πέτρο ο επιζωήτης.

—Ἄλλους ἔξι μήνες, τ' ἀποκρίθηκε κοιτάζοντάς τον με καλοσύνη· η κατηγορία ἦταν βαριά*, μα εἶχα καλοῦς μαρτύρους· ὅλο το χωριό μου πήρε το μέρος μα η δουλειά μου στοίχισε.

—Παιχνίδια! εἶπε με χλευασμό ο επιζωήτης.

—Εμένα, εἶπε ἕνας ἄλλος, τους μάρτυρες, που ἔχα πληρωμένους, το δικαστήριο δεν τους πίστεψε· κάποιος ἐκόντεψε μάλιστα να πᾶει μέσα, κι ἐκεῖνος· και με καταδίκασε εἴκοσι χρόνια. Μια ζωή!...

—Ας εἶμαι φαρισστημένος, εἶπε ο Πέτρος· ως να σπαρθεῖ το στάρι και να ωριμάσει, θα ἔμαι πάλε στο σπίτι μου και θα ξανάβρω τη γυναῖκα μου!... Και το χωριό μου θα μ' αγαπάει, γιατί βέβαια κλητήρας με ὀρδινιές* δε θα το ξαναπατήσει!... Κι ἐδιηγήθηκε σύντομα την πράξη του περήφανος, κι ἐξανακοίταξε ἔπειτα ἕναν ἕναν τους κατάδικους κι ἔπειτα ἀπό λίγο ξανάπε: Φτηνά την ἐγλίτωνα!... Κι ὅταν βγω, ἀδέρφια, με το καλό ἀπό τη φυλακή, κάθε φορά που θα σμίγω μ' ἕναν ἀπό σας, θα του κάνω το γιώμα! Και κρασί ὅσο θέλει!...

—Στοιχηματίζω, εἶπε πάλε χλευαστικά ο επιζωήτης, πως εἶσαι κάποιος νοικοκύρης του χωριού σου, φρόνιμος κι ἡσυχος! Ούτε συ δε μου παίρνεις τα πρωτεῖα πόχω ἐδῶ μέσα· ἐμέ τ' ὄνομά μου ἀκούεται σε καλόν κόσμο· και δύσκολα θα λησμονηθεῖ!... Πῶς σε λένε;

—Πέτρο Πέπονα!

—Κι ἀπό πού εἶσαι;

επιζωήτης: καταδικασμένος σε ισόβια.

διαφεντής: διευθυντής.

η κατηγορία ἦταν βαριά: ο Πέτρος ἐμπόδισε τον κλητήρα που ἦρθε με χωροφύλακες να συλλάβει ἕνα φτωχό χωρικό για χρέη και παρακίνησε και τους ἄλλους χωρικούς να ἀντισταθοῦν.

ὀρδινιές: διαταγές.

Είπε τ' όνομα του χωριού του κι εκοίταζε προς το κελί του Τουρκόγιαννου, που τώρα ήταν καθισμένος στο κατώφλι του, κι εμιλούσε μ' έναν νέο ανήλικο ακόμη, καθισμένον και κείνον κατά γης μπροστά του, και του 'λεγε.

— ...Γιατί στον κόσμο δεν μπορεί να 'ναι ευτυχισμένοι παρά ή εκείνοι που κάνουν το καλό, ή εκείνοι που όταν αμαρτήσουν αληθινά μετανιώνουν. Γιατί η ψυχή και του κακού του ανθρώπου, βαστάει μία θεϊκιά αχτίδα, που τήνε φωτίζει: είναι πλάσμα Θεού ως κι αυτή. Και η θεϊκιά εκείνη αχτίδα είναι η καλοσύνη. Κι όταν ο νους δεν εξουσιάζει την ψυχή μάλιστα την ώρα που θα πέσει ο άνθρωπος στον ύπνο τότε κυριεύει εκείνη η καλοσύνη, κι η συνείδηση τον ελέγχει για την κακία του. Παρόμοια θα 'ναι και η φοβερή ώρα του θανάτου, όταν για το φονιά παίρνει ο Χάρος την όψη του σκοτωμένου. Και παρόμοια, όταν οι άνθρωποι κρύβουμε στην καρδιά κάποια λύπη βαριά και μεγάλη, όσο ο νους εξουσιάζει στον ξύπνο, μας φαίνεται αυτή η λύπη λησμονημένη και νεκρή, μα τη στιγμή που μας κλει τα μάτια, ο ύπνος, ανασταίνεται μέσα μας και μας χαλάει την ανάπαψη!

Και ο νέος τον άκουε προσεχτικά, τον εκοίταζε με τρυφερό βλέμμα και τα μάτια του εδάκρυσαν.

Κι ο Πέτρος άκουε από μακριά τη γνωστή φωνή, εκοίταζε αθέλητα το χέρι του, άνοιξε τα μάτια του, έχασε το χρώμα του κι ερώτησε, ελπίζοντας πως δεν ήταν εκείνος, γιατί δεν τον είχε ιδεί ακόμη με κομμένα μαλλιά και με ξυρισμένα τ' αριά του γένια.

— Ποιος είναι αυτός;

— Ο 'Αις-Γιάννης ο Τουρκόγιαννος, του 'πε ένας κατάδικος.

— Όλο από αυτά λέει όλη μέρα! είπε χλευαστικά ο επιζωήτης. Είναι ζουρός για δέσιο, και δεν ξέρει κανείς γιατί τον αφήνουνε ως τώρα εδώ μέσα. Λέει πως δεν έκαμε τίποτα: και μας σκοτίζει όλη μέρα το κεφάλι όλο θεολογίες, θεολογίες και δος του θεολογίες! Δεν ξέρει κανείς τι είναι εδώ: Εκκλησία ή φυλακή; Κι εστραβοκοίταζε τον Τουρκόγιαννο κι εγέλασε.

— Είναι από το χωριό σου, είπε ένας άλλος.

— Πες μας εσύ, είπε ένας άλλος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;

Ο Πέτρος δεν του αποκρίθηκε: τώρα είχε συνέρθει από την ταραχή του και σοβαρός είπε σα ν' απαντούσε στα λόγια του Τουρκόγιαννου.

— Υπάρχει στον κόσμο κι άλλη ευτυχία, κι αυτή είναι η αληθινή: του ανθρώπου που εξουσιάζει: εκείνος υποτάζει την τύχη του, η θέλησή του γίνεται και νικάει όλα τα εμπόδια. Κι εκοίταζε ολόγυρά του τους ανθρώπους που τον άκουαν μ' ένα χαμόγελο και ξανάπε.

— Τι θα 'μουνα εγώ, αν δεν ήμουνα τέτοιος; Το κλωτσοσκούφι της τύχης! Κι αντίς, τώρα έχω χτήμα, έχω γυναίκα, θα κάμω και παιδιά: κι ο κόσμος με μακαρίζει: τώρα με σέβεται κιόλας σας το 'πα!

— Κι είσαι ευτυχισμένος; τον ερώτησε κάποιος.

— Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος: εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;

Ο Πέτρος ξανακοίταζε ανήσυχος το χέρι του.

— Και θα πάρεις τα καλά σου στον άλλον κόσμο; του 'πε ο άλλος.

—Στον άλλον κόσμο! επεργέλασε ο επιζωήτης κοιτάζοντάς τον θυμωμένος.

—Πες μας, ξανάπε του Πέτρου ο άλλος.

—Έχει δίκιο ο Πέτρος, είπε ο επιζωήτης· αλλά πρέπει κανείς να τα καταφέρει! Εμέ η τύχη μ' εκυνήγησε και λίγο έλειψε να μου πέσει το κεφάλι! Κι εφώναξε.

—Αι-Γιάννη Τουρκόγιαννε, έλα δω· ήρθε κάποιος από το χωριό σου.

Κι ο Τουρκόγιαννος εγύρισε το κεφάλι σα να 'βγαине από ένα βαθύ όνειρο, εκοίταξε πρώτα τον επιζωήτη, εκάρφωσε έπειτα το βλέμμα του στα μάτια του Πέτρου, που εκατέβασε αμέσως τα βλέφαρα, άλλαξε πολλές φορές χρώμα κι αναστενάζοντας ξαναμπήκε στο κελί του.

Κι ο Πέτρος επάνιασε· έστριψε το μαύρο μουστάκι του κι έμενε σιωπηλός για πολλήωρα.

—Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; γιατί δε μας αποκρίνεσαι;

Κι ο Πέτρος είπε τώρα ζυγίζοντας τα λόγια του και σα φοβισμένος μην επροδινότου.

—Δεν το ξέρω! Ήτανε πάντα μπόδιο στο δρόμο μου, επαραφύλαγε τη Μαργαρίτα, τη γυναίκα του σκοτωμένου· κι ήτανε πανταχού παρών· κι εγώ την αγαπούσα τη Μαργαρίτα; ήμουνα παθιασμένος για τη Μαργαρίτα, κι είχε μαλλιάσει η καρδιά μου. Σήμερα είναι γυναίκα μου· καλά ο άντρας της, μα κι αυτός! Κι η Μαργαρίτα δε μου ερχόντανε· κι εγώ ιδρώνα αίμα... Κι έπειτα εσκοτώθηκε ο άντρας της· κι έντεσε αυτός· κι εγώ τον εβούλιαξα!... στο δικαστήριο εκόντεψα να τότε στείλω στην κρεμάλα. Μα η Μαργαρίτα λείει πως είναι αθώς και μ' επαίδευε να βρω τρόπο για να βγει από τη φυλακή!...

—Είναι αθώς, είπε ο άλλος.

—Πάμε να του μιλήσεις, είπε ο επιζωήτης και τον έπιασε από το χέρι και τον έσυρε προς το κελί του Τουρκόγιαννου.

Η μικρή πόρτα ήταν ανοιχτή κι αυτός εκαθότου πάνου στο κρεβάτι του σκεφτικός κι εβαστούσε με τα δύο του χέρια το κεφάλι, σκυμμένος προς τη γη.

—Αι-Γιάννη Τουρκόγιαννε, του φώναξε ο επιζωήτης.

Αυτός εσήκωσε το βλέμμα και λυπημένος εκοίταξε για πολλήωρα τον Πέτρο:

—Σ' άφηκε, του 'πε αναστενάζοντας, ο Θεός να πέσεις και σ' άλλο κρίμα για να μετανιώσεις και να δοξαστεί τ' όνομά του;

—Εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; ερώτησε ο επιζωήτης.

—Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος κοιτάζοντας πάλε αθέλητα το χέρι του.

—Ω Ιούδα! ανέκραξε ο Τουρκόγιαννος, εσύ ξέρεις που δεν εσκότωσησα, καθώς είναι γραμμένο! και μ' εκυνήγησες, εμένα έναν ορφανόν άνθρωπο, κι ηθέλησες να μ' ανεβάσεις στην κρεμάλα! Τι θα σου 'κανα; Και το χείλι του ξακολούθησε να τρέμει σα να μουρμούριζε ακόμη κάτι.

—Ποιος εσκότωσησε! είπε ανυπόμονα ο επιζωήτης.

—Άς το πει! είπε παραγμένος ο Τουρκόγιαννος· εγώ όχι! Και εκοίταζε τώ-

ρα τον Πέτρο και τα χείλη του εκουιόνταν αδιάκοπα· ήθελε ακόμα να ειπεί κάτι, μα δεν το 'λεγε, σα να εφοβότου. Τέλος εκατέβασε τα μάτια και σιγαλά είπε.

δεν το 'λεγε, σα να εφοβότου. Τέλος εκατέβασε τα μάτια και σιγαλά είπε.

—Κι η Μαργαρίτα; και το μέτωπό του ιδρωσε.

—Είναι γυναίκα μου, του απάντησε αμέσως ο Πέτρος ταραγμένος.

—Ω την επήρες! του 'πε ανατριχιάζοντας· την επήρες; Πώς εμπόρεσες!

Κι ο επιζωήτης είπε ολομεριάς του Πέτρου μ' ένα άσκημο και δυνατό γέλιο, κοιτάζοντάς τον πρώτα και χτυπώντας του έπειτα τον ώμο.

—Στοιχηματίζω Πέτρο Πέπονα, το κεφάλι μου, που εκόντεψε να πέσει, πως εσύ ο ίδιος εσκότωσες για να πάρεις τη γυναίκα και τον αδικόβαλες.

Ο Τουρκόγιαννος έτρεμε όλος τώρα, ήταν χωρός, τα μάτια του εδάκρυζαν κι είχε σηκωθεί από το κρεβάτι. Κι ο Πέτρος άκουσε αυτήν τη στιγμή κάτι να του σφίγγει το λάρυγγα, κι αλαλιασμένος εκοίταζε τον έναν κατόπι στον άλλον. Η ψυχή του αναστατώθηκε. Ο νους του δεν μπορούσε πλια να την κυβερνήσει· κι εδιάβηκε με μιας εμπρός του όλο το έγκλημα: ο σφαγμένος Αράθυμος, η νύχτα του φονικού, το καρτέρι στο σκοτάδι, το μαρτύριο του ανθρώπου που 'χε καταδικαστεί με τη δολερή μαρτυρία του, ο γάμος του· κι αυτήν την ώρα άκουσε πάλε μέσα του την ανάγκη να μολογήσει τα πάντα και ν' αλαφρώσει την αποσκληρημένη καρδιά του. Επάλεψε κάμποση ώρα με τον εαυτό του και ο αγώνας εκείνος εζωγραφιζότου στο πρόσωπό του, που τότε εκοκκίνιζε, πότε εκιτρινίζε, πότε ιδρωνε, στο φοβισμένο κι αλλόκοτο βλέμμα του, στες φλέβες του λαιμού του που εφούσκωναν, στη δίπλα που 'καναν τα χωρά του χείλη, στο νευρικό ψηλάφισμα πόκαναν τα δάχτυλά του· το μυστικό τον έπνιγε. Η δύναμη που ήθελε να τότε κάμει να μιλήσει ήτανε ακατανίκητη· έκλεισε τα μάτια του που τώρα ήταν θαμπά και μεγάλα, κι είπε του Τουρκόγιαννου.

—Ω συμπάθησε!

Και ζαλισμένος εβάλληκε να τρέμει σύγκορμος και τα μάτια του εγέμισαν δάκρυα κι έπειτα ένα κλάμα δυνατό τον ετίναξε, κρύος ιδρος τον έλουσε, γίνηκε κατακίτρινος, κι ερώτησε τον εαυτό του πώς θα μπορούσε αμέσως ν' αφανιστεί, για να μη τον βλέπουν οι άνθρωποι κι άλλοι, καταλαβαίνοντας αυτήν τη στιγμή πως τους είχε αδικήσει όλους με το σκληρό φονικό, κι έκρυψε το πρόσωπό του στα χέρια του κι εσωριάστηκε χάμου. Τώρα πλια δεν μπορούσε καθόλου ν' αντισταθεί σ' εκείνην τη δύναμη που τον έσπρωχνε ακατανίκητη στο χαλασμό του. Κι είπε με ξερή φωνή, μαζεύοντας όσο μπορούσε το κεφάλι μέσα στες πλάτες του.

—Εγώ εσκότωσα! Τη νύχτα στο σκοτάδι του 'χα στήσει καρτέρι! Κι αιστάνθηκε σα να 'βγαινε από μέσα του μια φλόγα, αφήνοντάς του πονεμένα τα σπλάχνα.

Και οι άλλοι κατάδικοι έμειναν ολόγυρά του σα φοβισμένοι από τη φριχτή στιγμή, κι εκοίταζεν ο ένας τον άλλον χλωμοί κι εκείνοι στο πρόσωπο.

Μόνο ο επιζωήτης εγελούσε ακόμα με ένα άσκημο χλευαστικό γέλιο κι είπε.

—Μεγάλος δε βασιτάχτηκες ως το τέλος!

Κι ο Τουρκόγιαννος είχε βγει τώρα από το κελί του, χαμογελούσε περίτρομος, είχε δακρυσμένα τα μάτια κι έτρεμε μ' όλο το κορμί, παρέτοιμος να βλογήσει τον Πέτρο. Κι άξαφνα έλαμψε μέσα στο νου του η εικόνα της Μαργαρίτας, κι εθυμήθηκε τα ορφανά του Αράθιμου. Κι είπε έπειτα από ώρα με το συνηθισμένον κι ήσυχον τρόπο του.

—Δεν εσκότωση! Εγώ σας γελούσα!

Κι ο Πέτρος ευρέθηκε με μιας ορθός και τον εσίμωσε κι έπεσε γονατιστός μπροστά του και ξακολούθησε να κλαίει χωρίς να προφέρει λέξη. Μα ο Τουρκόγιαννος ήσυχα πάλε ξανάπε.

—Λέει ψέματα! Εγώ εσκότωσα κι εγώ ετιμωρήθηκα· τόσο καιρό σας γελούσα.

—Απ' όταν εσκότωσα, ξανάπε ο Πέτρος, ο ίσκιος του δε μ' άφηκε γλυκιά στιγμή· μου φανερωνότουν και στον ύπνο, κι εζητούσε δεύτερη φορά να τότε σκοτώσω, αφού είχα πάρει τη Μαργαρίτα, και δεν θέλει ακόμη να με λησμονήσει!

—Λέει ψέματα! Ξανάπε ο Τουρκόγιαννος· εγώ εσκότωσα κι ετιμωρήθηκα.

—Ω συμπάθησε! του ξανάπε ο Πέτρος παρακαλώντας. Θα σου δώσουνε τώρα τη χάρη!

—Και πού να πάω; είπε ο Τουρκόγιαννος αναστενάζοντας· εγώ ένας ορφανός άνθρωπος; Η Μαργαρίτα πρέπει να μη μάθει και να ζήσει ευτυχισμένη μαζί σου, και στον κόσμο δεν έχω πλια τίποτα. Εδώ μέσα για με είναι ο κόσμος· δεν τη θέλω τη χάρη κι εδών θα πεθάνω, γιατί πονεμένες ψυχές ζητούν παρηγοριά στη μετάνοια!

Αυτήν τη στιγμή ο φύλακας με την ήμερη όψη έκραξε τον Πέτρο.

—Πέτρο Πέπονα, του 'πε· η γυναίκα σου σε ζητεί από τα σίδερτα για να σε χαιρετήσει.

Κι ο Τουρκόγιαννος έγειρε το βλέμμα του προς τη σιδερένια πόρτα, εκοίταξε μια στιγμή τη Μαργαρίτα, αναστέναξε κι εμπήκε ξανά κλαίοντας στο κελί του.

Ερωτήσεις

1. Στο απόσπασμα αντιπαραθέτονται δυο ηθικές στάσεις. Ποιες είναι αυτές και ποιοι είναι οι εκπρόσωποι;

2. Ποια από τις προηγούμενες στάσεις επικρατεί τελικά και με ποιο τρόπο;

3. Τι σημαίνει η φράση του επιζωήτη στον Πέτρο «μεγάλος δε βασιτάχτηκες ως το τέλος»;

4. Ποιες ψυχικές μεταπτώσεις του Πέπονα παρακολουθούμε στην εξέλιξη του αποσπάσματος;

5. Ποιες γνωστές σας ηθικές θεωρίες απηχούν τα λόγια και η συμπεριφορά του Τουρκόγιαννου;

6. Ο Θεοτόκης είναι ρεαλιστής πεζογράφος. Μπορείτε να βρείτε γνωρίσματα που επαληθεύουν το χαρακτηρισμό; Να προσέξετε ιδιαίτερα την αφήγηση και την περιγραφή.

Το σπίτι του δασκάλου
(διήγημα)

*Με τη συλλογή του **Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα** ο Χατζόπουλος επιχειρεί μια ανατομία της κοινωνικής πραγματικότητας. Ώριμος και κατασταλαγμένος στη γλώσσα και την αφήγηση, με προσωπικό τόνο στην έκφραση, καταγράφει τα γεγονότα και τις κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες ζει ο άνθρωπος. Όπως θα διαπιστώσετε, ο συγγραφέας τηρεί τη θέση του αντικειμενικού παρατηρητή, που δε σχολιάζει τα διαδραματιζόμενα, αλλά αφήνει να μιλήσουν τα ίδια τα γεγονότα, οι ίδιες οι πράξεις των προσώπων. Έτσι ο αναγνώστης μένει ανεπηρέαστος, για να κρίνει και να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.*

«Να μην είσαι για τίποτε! να μην είσαι για τίποτε» γκρίνιαζε ο παππούς κάθε φορά που ο πατέρας γύριζε το μεσημέρι σπίτι δίχως να μπορέσει να εκτελέσει μιαν απόφαση, να εισπράξει ένα χρέος που είχε βγει πρωί επίτηδες για να το εισπράξει.

Ο πατέρας έσκυβε το κεφάλι και δε μιλούσε. Έσκυβε το κεφάλι τόσο που τα μουστάκια του γγίζανε το πιάτο εκεί που έτρωγε.

Ο παππούς δεν έπαυε να μουρμουρίζει, κι η μητέρα κοίταζε τότε τον πατέρα λυπημένα, τότε τον παππού παρακαλεστικά. Μα ο παππούς δεν έπαυε, κι ο πατέρας έσκυβε και δε μιλούσε.

Το πράμα κατάντησε τόσο συχνό, έγινε ταχτικό, σχεδόν καθημερινό στο σπίτι. Το στόμα του παππού συνήθισε να μουρμουρίζει, οι ώμοι του πατέρα μαζέψαν από το σκύψιμο, το πρόσωπό του πήρε όψη περισσότερο κουτή παρά θλιμμένα.

Κι όμως τόσο κουτός δεν ήταν ο πατέρας. Μονάχα πως δεν ήταν καμωμένος για έμπορος, όπως το θέλησε η περίπτωση να γίνει, όταν κατέβηκε στην πόλη και παντρεύτηκε με τη μητέρα. Πρωτύτερα ζούσε στο χωριό του άπανω στα βουνά, όπου οι άνθρωποι περνούν τα χρόνια τους παίζοντας χαρτιά, μιλώντας για πολιτικά και κλέβοντας ο ένας τον άλλου την καστίκα. Καμιά ανάγκη, φαίνεται, δε βιάζει εκεί κανέναν να έχει μια ξεχωριστή δουλειά. Τα μόνα γνώριμα έργα είναι του καταμετρητή, του εισπράκτορα, του πάρεδρου* και του αστυνόμου. Απ' όλα αυτά είχε περάσει κι ο πατέρας στο χωριό του, μα κάτω στην πόλη που κατέβηκε, δε βρέθηκε εύκαιρη καμιά από αυτές τις θέσεις, κι ο πεθερός του τρεπόταν από τον κόσμο να τον βλέπει να κάθεται άεργος και τον βίαζε να πιάσει κατιτί να κάνει. Κι ο πατέρας, το προχειρότερο που βρήκε ήταν το εμπόριο. Το άρχισε στο πόδι και σα στα χωρατά. Κι ά-

πάρεδρος: ο αναπληρωτής ενός άρχοντα (δημάρχου, προέδρου κτλ.).

ξαφνα βρέθηκε χωμένος μέσα στα γεμάτα. Χωρίς να καταλάβει πώς, βρέθηκε μια στιγμή να έχει στο χέρι του όλο σχεδόν το γύρο της επαρχίας. Τα κάρα που δουλεύαν από το σκάλωμα ως την πόλη δεν του ήταν πια αρκετά, κι έφερε δικά του κάρα, οι αποθήκες που ήταν για νοίκιασμα στην πόλη δεν του χωρούσαν το πράμα, κι έχτισε δικές του, τ' αγώγια που πλήρωνε για να ταξιδεύει εδώ και κει στοιχίζανε πολύ, ώστε αγόρασε δικό του αμάξι. Κάποιοι το βλέπαν πως παραξανοίχτηκε, και ταχτικά του το ψιθύριζε η μητέρα, μα ο πατέρας είχε πάρει φόρα πια κι ήταν αδύνατο να σταματήσει. Σταμάτησε μόνο όταν ήρθαν ξαφνικά δυο δανειστές απ' το Τριέστι και κλείσαν τις αποθήκες με σφραγίδες, κατασχέσαν κάρα κι άλογα και πούλησαν το αμάξι. Ο παππούς πρόλαβε κι έσωσε κάτι από την προίκα της μητέρας, και του πατέρα για να έχει πάλι μια δουλειά του αφήσανε να εισπράξει ό,τι είχαν παραιτήσει ανείσπραχτο οι δανειστές απ' το Τριέστι.*

Κι έτσι ο πατέρας βρέθηκε πάλι με δουλειά. Έστησε το γραφείο του σε μια κάμαρα στο σπίτι, έβαλε σε τάξη χαρτιά και συναλλάγματα* κι άνοιξε πράξη με κλητήρες και με δικηγόρους. Για να πληρώνει όμως αυτούς, έπρεπε η μητέρα να γυρίζει με παντούφλες τρύπιες, και στο σπίτι να μην τρώμε κρέας κάθε μεσημέρι. Είναι αλήθεια πως ο πατέρας δεν αργούσε πολύ να πάρει τελεσίδικες απόφασης, και τα εκτελεστά* είχαν γεμίσει το συρτάρι. [Μα μέναν πάντα κλειδωμένα στο συρτάρι.] Κι όσα βγαίαν, ξαναγυρίζαν γρήγορα και κλειδωνόντανε. Θα νόμιζε κανείς πως ο πατέρας λυπότανε να τα βγάλει απ' το συρτάρι, κι ο παππούς τον περγελούσε πως του βάλθηκε να κάνει συλλογή από εκτελεστά. Η μητέρα όμως έριχνε το σφάλμα στην καλοσύνη του, στην αγαθή ψυχή που είχε ο πατέρας. Και τότε θύμωνε ο παππούς κι έμπηγε πάλι τη φωνή:

«Κουτός, χαμένος, ανίκανος για καθετί».

Ο πατέρας έσκυβε. Κι έπαιρνε κάθε πρωί κι ένα δικόγραφο* στην τσέπη. Μα το μεσημέρι γύριζε πίσω με το άλλο που είχε πάρει χτές μαζί. Το έφερνε πίσω, έλεγε, γιατί του έλειπε μια υπογραφή. Και την άλλη μέρα ξαναέφερνε και το άλλο. Αλλού βάζανε κάτι στο χέρι του κλητήρα, κι ο κλητήρας γύριζε πίσω του εκτελεστό, αλλού τον φοβέριζαν, κι ο κλητήρας φοβόταν κι έφευγε.

Ο πατέρας πήγαινε στον υπομοίραρχο για να ζητήσει χωροφύλακες να πάνε μαζί με τον κλητήρα. Ο υπομοίραρχος τον δεχότανε φιλικά, έκανε τσιγάρο από την ταμπακέρα που του άνοιγε ο πατέρας, δεν πρόσεχε ούτε το λαθραίο τσιγαρόχαρτο που είχε η ταμπακέρα, μιλούσε μαζί του για τα νέα της αγοράς και τα πολιτικά, μα χωροφύλακες δεν του περισσεύανε ποτέ.

Ο πατέρας ένιωθε την αφορμή. Γύριζε σπίτι τότε σκυφτός και τότε πει-

Τριέστι: Τεργέστη. Γνώρισε μεγάλη εμπορική ακμή κατά το χρονικό διάστημα, στο οποίο αναφέρεται το διήγημα (τέλη του 19ου και αρχές του 20ού αιώνα).

συνάλλαγμα: συναλλαγματική ή ξένο τραπεζογραμμάτιο.

εκτελεστά: οι δικαστικές αποφάσεις που πρέπει να εκτελεστούν.

δικόγραφο: δικαστικό έγγραφο.

σμωνένος. Κι όταν τον ξαναγκρίνιαζε ο παππούς, τολμούσε και ψιθύριζε καμιά φορά:

«Σαν κι έχω και το κόμμα να με υποστηρίξει».

Και τότε ήταν που θύμωνα διπλά ο παππούς. Το έπαιρνε σαν πείραγμα δικό του, σαν υπαινιγμό για τη συνήθεια που είχε να είναι πάντα με το κόμμα που δεν ήταν στην αρχή.

«Μας θέλει ν' αλλάξουμε κιόλα κορδέλα*!» φώναζε. Και πετούσε την πετσέτα.

Η μητέρα μαζευόταν φοβισμένη κι ο πατέρας δοκίμαζε κάτι να πει. Μα ένα νόημα της μητέρας τον κρατούσε: Ο παππούς είχε κι άλλη θυγατέρα παντρεμένη, που αφορμή ζητούσε να πάρει στο δικό της σπίτι τον παππού.

Πατέρας και μητέρα σκύβαν τότε τα κεφάλια ως που ξεθύμωνα πάλι ο παππούς. Κι έτσι περνούσε η ζωή στενόχωρη στο σπίτι. Η μητέρα δεν είχε πια να δίνει έξοδα για νέες δίκες, και στο συρτάρι του πατέρα δε μαζευόντανε νέα χαρτιά.

Εκεί ήρθε ξαφνικά, ο πατέρας χαρούμενος μια μέρα και ψιθύρισε κάτι της μητέρας: Η μητέρα μέσα σε κείνα που της απομείναν είχε κι ένα μικρό σπιτάκι, μια κάμαρα όλο όλο μ' ένα κομμάτι αυλή. Από χρόνια το είχε νοικιασμένο ένας παπουτσής και κατοικούσε με τη φαμελιά του. Είχε ρθει από τα νησιά δάσκαλος του χορού μαζί και παπουτσής. Τα πρώτα χρόνια έμαθε κάποιους νέους χορό, έπειτα τον ξέχασε κι ο ίδιος, και τώρα ζούσε μπαλώνοντας περισσότερα παρά όσα έφτιανε παπούτσια. Όσο ο πατέρας ήταν στα καλά του, δεν του ζητούσαμε νοίκι ποτέ: το έκλεινε η μητέρα στα σιδερωτικά και στη μαστίχα το γλυκό που έστελνε και της έφτιανε η γυναίκα του. Έπειτα που έπεσε* ο πατέρας, δοκίμασε να το κλείσει σε μπαλώματα και μετζοσόλες*. Μα ο δάσκαλος δούλευε ψεύτικα όσο δεν τον πληρώναν μετρητά, κι η μητέρα άρχισε να στέλνει να ζητά το νοίκι της δασκάλας, αφού απελπίστηκε πως ο πατέρας θα το έπαιρνε από το δάσκαλο. Η δασκάλα έβγαινε στην πόρτα τριγυρισμένη από ένα πλήθος πόδια ξιπόλητα και αχτένιστα κεφάλια και μας έλεγε πως θα το φέρει μόνη της μητέρας. Έτσι είχαν μαζευτεί κάπου δυο χρόνων νοίκια και σημειωθήκανε και κείνα στα βιβλία του πατέρα.

Γι' αυτό λοιπόν το σπίτι του δασκάλου, όπως το λέγαμε, βρέθηκε αγοραστής ανέλπιστα, κι ο πατέρας ήρθε στη μητέρα γελαστός εκείνη την ημέρα. Η μητέρα χρειαζόταν χρήματα κι αυτή κι έμεινε αμέσως σύμφωνη να πουληθεί το σπίτι του δασκάλου. Μα φαίνεται το άκουσε ο δάσκαλος, φοβέριξε πως δεν το αδειάζει, κι έτσι ο πατέρας ξαναήρθε βαρύς και σκοτεινός την άλλη μέρα. Ο αγοραστής του είπε πως το παίρνει μόνο αν του το δώσουν αδειανό. Και σα δεν ήταν ο παππούς μπροστά, φώναξε ο πατέρας θμωμμένα:

θ' αλλάξουμε κορδέλα: το νόημα ν' αλλάξουμε κόμμα, παράταξη.

έπεσε: ξέπεσε οικονομικά.

μετζοσόλα: μισή σόλα.

«Θα του κάνω χαρτιά, να τον πετάξω έξω με το νόμο».

Κι ετοίμασε την αγωγή*. Μα η μητέρα λυπόταν τη δασκάλα και το πλήθος τα παιδιά της και δεν ήθελε να υπογράψει. Μα πάλι στοχάστηκε ύστερα τα χρήματα που θα μετρούσε ο αγοραστής — χίλιες δραχμές και παραπάνω — κι αναγκάστηκε να στρέξει*. Υπόγραψε, κι ο πατέρας πήγε στον πρόεδρο και πήρε την απόφαση. Την έφερε στο σπίτι σα νέο τρόπαιο, κι οι πλάτες του πηγαίνουν πέρα δώθε από τη βία*, όταν ξανάφυγε με αυτή. Το απόγεμα ξεκίνησε με τον κλητήρα. Χωροφύλακες δεν του χρειαζόταν να ζητήσει. Πήρε μονάχα τα δυο αγόρια του μαζί και διάλεξε μian ώρα που έλειπε από το σπίτι ο δάσκαλος.

Προχωρήσαμε κι οι τέσσερες μαζί. Μπρος ο πατέρας κι ο κλητήρας, πίσω εμείς τα δυο παιδιά. Άμα φτάσαμε, ο κλητήρας έδεσε στο μπράτσο μια κορδέλα μπλάβα και χτύπησε την πόρτα. Μα οι γειτόνοι, φαίνεται, μόλις μας είδαν το προφτάσαν της δασκάλας, και κείνη κλείστηκε μέσα και σύρτωσε την πόρτα. Ο κλητήρας ξαναχτύπησε. Στο τρίτο χτύπημα έπεσε η πόρτα σωριασμένη χάμω στο όνομα του νόμου.

Η δασκάλα παρουσιάστηκε στη μέση από το σωρό τ' αχτένιστα κεφάλια και μας κοιτάζε χλωμή κι ασάλευτη. Δεν έκαμε ούτε κίνημα ν' αντισταθεί. Βόηθησε μάλιστα και κουβαλήσαμε έξω το ξύλινο κρεβάτι, όπου κοιμόταν με το δάσκαλο, ένα κουτσό τραπέζι με μερικά σκαμνιά, και δύο τρία παλιά παπλώματα και στρώματα. Από τα στρώματα χυνόταν τ' άχυρα καθώς τα φέρναμε έξω, και μέσα σε άλλα δυο τρία ξακάρφωτα σεντούκια και καλάθια στοίβαζε η δασκάλα τα ρούχα των παιδιών μαζί με πιάτα, μπρίκια, καυκιά* κι ό,τι άλλο είχαν. Τα κουβαλήσαμε και τα σωριάσαμε στο δρόμο. Απάνω στο σωρό καθισαν τα ξιπόλητα παιδιά, άλλος σωρός αυτά, και γύρω μαζευτήκαν οι γειτόνοι και κοιτάζαν.

Ο πατέρας έκραξε αμέσως μαραγκό και ξαναέσπησε την πόρτα. Την κλείδωσε έπειτα, και φύγαμε.

Ο αγοραστής περίμενε στο μαγαζί του άλλου δρόμου και πρόσταξε και φέρανε ρακιά, όταν ο πατέρας του έδωσε το κλειδί εμπρός στον κλητήρα.

Όπως γυρίζαμε ύστερα στο σπίτι, οι ώμοι του πατέρα κουνιόνταν στον αέρα σα φτερά και το βράδυ στο τραπέζι τον είδαμε να κάθεται πρώτη φορά με σηκωμένο μέτωπο και να τολμά να βλέπει τον παππού στα μάτια.

Ερωτήσεις

Μια από τις βασικές αρχές του νατουραλισμού ήταν πως ο άνθρωπος διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση του περιβάλλοντος και των περιστάσεων. Αριστοτεχνική εφαρμογή αυτής της αρχής αποτελεί και το διήγημα που διαβάσατε. Αφού το μελετήσετε, ν' απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

αγωγή: έγγραφο καταγγελία στο δικαστήριο, μήνυση.

στέργω: υποχωρώ.

βία: βιασύνη.

καυκί: μικρό (ξύλινο κυρίως) πλατύστομο δοχείο.

1. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας του πατέρα από την αρχή ως το τέλος; Πού οφείλεται η αλλαγή της συμπεριφοράς του;

2. Πώς παρουσιάζονται από το συγγραφέα τα άλλα πρόσωπα του διηγήματος και ιδιαίτερα ο παππούς (πώς αντιδρά η μητέρα και πώς ο παππούς όσο ο πατέρας δεικνύεται ανίκανος ν' ανταποκριθεί σε ό,τι του επιβάλλει το υλικό του συμφέρον; Τι αντιπροσωπεύει ο παππούς;).

3. Το διήγημα τελειώνει α) με την έξωση του «δασκάλου» και της οικογένειάς του και β) με τη γεμάτη ικανοποίηση επιστροφή του πατέρα στο σπίτι. Τι θέλει να πετύχει ο συγγραφέας με την αντιπαράθεση των δυο αυτών σκηνών;

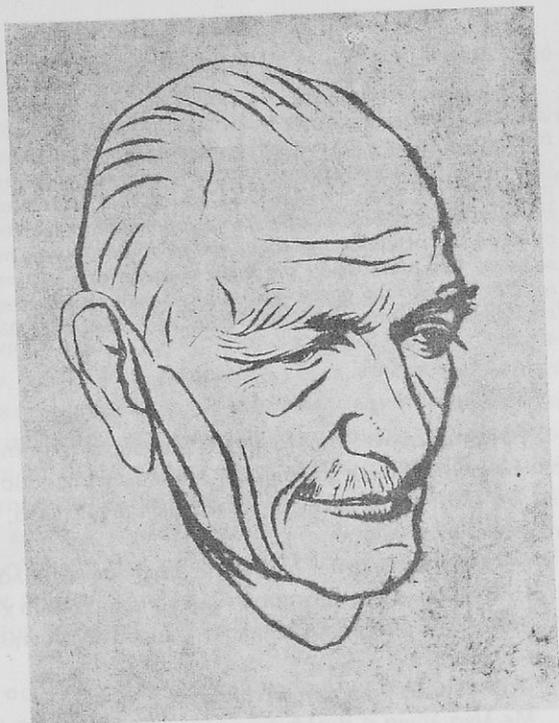
4. Η αφήγηση, παρ' όλο που ο συγγραφέας τηρεί στάση αντικειμενική, είναι λιτή και ζωντανή. Να υποστηρίξετε αυτή την άποψη επισημαίνοντας τις αρετές της στις δυο παραπάνω σκηνές.

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1882-1920)

Ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (έτσι προτιμούσε να γράφει το όνομά του) γεννήθηκε στο Αγρίνιο και πέθανε στο πλοίο, ενώ ταξίδευε για την Ιταλία. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πολύ λίγο όμως άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα, γιατί απειρίθηκε στη Λογοτεχνία. Σπούδασε επίσης στα Πανεπιστήμια του Μονάχου, της Δρέσδης και της Λιψίας, τελειοποιώντας έτσι τις γνώσεις του στη γερμανική γλώσσα, τη φιλολογία και την ποίηση των βόρειων ευρωπαϊκών λαών. Ενστερνίστηκε τις σοσιαλιστικές ιδέες, που είχαν διαδοθεί τότε στη Γερμανία, και προσπάθησε να τις μεταδώσει και στην Ελλάδα, όπου ξαναγύρισε οριστικά το 1914 και παρέμεινε κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Ο Χατζόπουλος μοιράστηκε ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία. Στην ποίηση ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού, ενώ στην πεζογραφία (με εξαίρεση το Φθινόπωρο) έθεσε ως στόχο τη ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας του καιρού του. Ακολουθώντας τις αρχές του ρεαλισμού και του νατουραλισμού προσπάθησε να διευρύνει τα στενά πλαίσια της ελληνικής ηθογραφίας και να δώσει διέξοδο στους κοινωνικούς προβληματισμούς του αποκαλύπτοντας μερικές πληγές της σκληρής επαρχιακής ζωής (Αγάπη στο Χωριό, Ο Πύργος του Ακροπόταμου) ή της κοινωνικής πραγματικότητας (Τάσω, Στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα). Έγινε έτσι, μαζί με το Θεοτόκη και τον Παρορίτη, ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιοτήματος στην Ελλάδα. Μοναδική θέση στο πεζογραφικό του έργο κατέχει το Φθινόπωρο, που αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της συμβολιστικής και γενικότερα της λυρικής πεζογραφίας και επηρέασε πολλούς μεταγενέστερους πεζογράφους. Αποφασιστική ήταν επίσης η συμβολή του στην πνευματική ζωή της Ελλάδας με την έκδοση του περιοδικού «Τέχνη».

Το έργο του: α) Ποίηση: Τραγούδια της ερημιάς (1898). Τα ελεγεία και τα ειδύλλια (1898), Απλοί τρόποι (1920), Βραδινός θρύλος (1920). β) Πεζογραφία: Αγάπη στο χωριό (1910), Ο Πύργος του Ακροπόταμου (1915), Υπεράνθρωπος (1915), Τάσω, Στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα (1916), Φθινόπωρο (1917), Αννιώ και άλλα διηγήματα (1923). γ) Μεταφράσεις: Γκέγκερσταμ: Το βιβλίο του μικρού αδερφού (1915), Γκαίτε: Φάουστ (1910), Φιγόνεια εν Ταύροις (1910), Κ. Μάρξ: Κομμουνιστικό μανιφέστο.

Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά μεγάλωσε στη Ζάκυνθο και το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε στην Αθήνα, όπου και πέθανε. Παρουσιάστηκε στα γράμματα σε εφηβική ηλικία κι από τότε δεν έπαψε να γράφει. Ασχολήθηκε με όλα τα είδη του πεζού λόγου. Πρώτος αυτός διέγινωσε την αξία των ποιητών Γρυπάρη και Καβάφη και τους παρουσίασε από τις στήλες περιοδικών. Τα περισσότερα μυθιστορήματα και θεατρικά του έργα είναι εμπνευσμένα από την παλιά αριστοκρατική κοινωνία της Ζακύνθου και τη σύγχρονή του αθηναϊκή ζωή. Ο Ξενόπουλος απέσπασε την πεζογραφία από την ειδυλλιακή ύπαιθρο και την προσανατόλισε προς τη σύγχρονη ζωή, δίνοντάς της έτσι αστικό χαρακτήρα. Από τα μυθιστορήματά του ξεχωρίζουν: Στέλλα Βιολάντη (1909), Ο Κόκκινος Βράχος (1915), Πλούσιοι και φτωχοί (1926) κ.ά. Από τα θεατρικά: Φοιτηταί (1921), Πειρασμός (1930) κ.ά. Μερικά θεατρικά έργα απαντούν και ως πεζά. Κατά καιρούς ίδρυσε ή διηύθυνε και διάφορα αξιόλογα περιοδικά, όπως: Εικονογραφημένη Εστία, Διάπλασις των Παίδων, Νέα Εστία.

Στέλλα Βιολάντη (απόσπασμα)

Ο Χρηστάκης Ζαμάνος υπηρετούσε ως υπάλληλος στο αγγλικό τυπογραφείο της Ζακύνθου, όπου και γνώρισε τη Στέλλα, την κόρη του πλούσιου μεγαλέμπορου Παναγή Βιολάντη. Μην έχοντας πώς να της εκμυστηρευτεί τον έρωτά του της έστειλε ένα γράμμα και με τον ίδιο τρόπο του απάντησε θετικά κι εκείνη. Παίρνοντας το ανέλπιστο γράμμα ο καυχησιάρης νέος δεν κρατήθηκε και έσπευσε να ανακοινώσει το περιεχόμενό του· η είδηση όμως έφτασε κι ως τ' αυτιά του πατέρα της, ο οποίος θεώρησε προσβολή τη σύνδεση του ονόματος της κόρης του με το όνομα ενός παρακατιανού του. Πλημμυρισμένος από οργή, αφού της έκανε αυστηρότατες παρατηρήσεις, την έδειρε και την έριξε στη σοφίτα του αρχοντικού του, όπου και την εγκατέλειψε· στο μεταξύ ο Χρηστάκης Ζαμάνος είχε παντρευτεί άλλη, ενώ η ανυποψίαστη Στέλλα μαράζωνε από τον καημό της.

Ήταν παραμονές της Παναγίας. Μεθαύριο το σπίτι είχε διπλογιόρτι — Μαρία έλεγαν τη Βιολάνταινα — και τι καλά αν μπορούσε να γίνει καμιά οικονομία, να έλθει η συμπιλίωση, να κατεβεί και η Στέλλα, να καθίσει στο τραπέζι, να φανεί στον κόσμο...

—Ήλθα να σου πω δυο λόγια, της είπε η Βιολάνταινα χαρούμενη.

Η Στέλλα, καθώς κρατούσε το μέτωπο με τα δύο χέρια, εσήκωσε τα μάτια κι εκοίταζε τη μητέρα της έκπληκτη. Δεν ήταν συνηθισμένη σε τέτοιο ύφος.

—Ακούς;

—Τι είναι; ψιθύρισε η Στέλλα.

Με λίγα λόγια η Βιολάνταινα διατύπωσε την πρότασή της: Να πέσει στα πόδια του πατέρα της και να του γυρέψει συχώρηση· να του πει πως μετανόησε για το κίνημά της· να του υποσχεθεί πως στο εξής δε θα έκανε τίποτα χωρίς το θέλημά του· να τον βεβαιώσει πως έπαυσε πια να συλλογίζεται το Χρηστάκη, κι εκείνος ήταν πρόθυμος να τη συχωρέσει, και μέρα που ξημέρωνε μεθαύριο, να τη δεχθεί στην αγκαλιά του, και γρήγορα να φροντίσει να την παντρεύει, όπως της πρέπει, μ' ένα νέο καλό και άξιο... αμή τι;

Η Στέλλα την άκουσε χωρίς να την διακόψει, με το ίδιο ύφος που έπαιρνε και όταν την εκτυπούσαν. Έπειτα κατέβασε τα χέρια από το κεφάλι, κοίταξε τη μητέρα της κατάματα, και με όλη την ηρεμία, με όλη τη γαλήνη της σταθερότητας, επρόφερε:

—Όχι!

Η Βιολάνταινα εσκίρτησε τρομαγμένη· έπλεξε τα χέρια, και με φωνή υπόκωφη, σε τόνο μομφής υπέρτατης, το ξαναείπε:

—Όχι;!

—Όχι! είπε η Στέλλα· και τη φορά αυτή ένα κύμα ετάρραξε την πρώτη

γαλήνη, και η άρνηση εβγήκε από τα χείλη της με πείσμα μαζί και περιφρόνηση.

—Μα, παιδί μου, συλλογίζεσαι τι λες; συλλογίζεσαι τι κάνει; ερώτησε η Βιολάνταινα: κι εγύρισε πίσω της, κι εκλείδωσε από φόβο τη θύρα.

—Όχι! είπε η Στέλλα και εκ τρίτου· και τώρα ήταν ολόκληρη τρικυμία αγανακτίσεως, και μαζί με τη φωνή, εσηκώθη και αυτή ορθή, υψηλή, αγέρωχη.

Κι εμίλησε:

—Όχι, χίλιες φορές όχι! Ό,τι έκαμα ήταν κακό, το ξέρω· μα το έκαμα τώρα. Του έγραψα «είμαι δική σου», και θα είμαι για πάντα. Ναι, να πέσω στα πόδια του πατέρα μου, και να του φιλήσω τα χέρια, και να του γυρέψω συχώρηση γι' αυτό που έκαμα, έτσι χωρίς να θέλω, σε μια στιγμή τρέλας, αδυναμίας... Μα να με συχωρέσει κι εκείνος και να μου δώσει το Χρηστάκη... Α, μη σου κατοφαίνεται και σώπα! Καλός, κακός, αυτός είναι τώρα για μένα. Ακουστήκα μαζί του, και αυτό μου φθάνει. Έπειτα, τι σας μέλει εσάς; Εγώ θα είμαι ευτυχημένη, εμένα μ' αρέσει. Πως είναι φτωχός; Πφ! βλέπω τι ευτυχία που έχετε οι πλούσιοι στα σπίτια σας... Επί τέλους αλλιώςτικα δε γίνεται· άλλον εγώ δεν παίρνω!

—Μα ορίζεις εσύ τον εαυτό σου; επρόλαβε να ρωτήσει η Βιολάνταινα.

—Τον ορίζω!

—Όχι· ο πατέρας σου σε ορίζει· ο πατέρας σου ορίζει και μένα, και το Νταντή, και τη Νιόνια και όλους.

—Δεν ξέρω για σας, μα εμένα δε με ορίζει. Εγώ, εγώ ορίζω τον εαυτό μου· να, κοίταξε, τον ορίζω!... τον ορίζω!...

Κι έκαμψε το δάχτυλό της, και το εδάγκασε στον κόμπο με λύσσα, καθώς μιλούσε. Και ο πόνος έδωσε στη φωνή της κάτι το απείρως τραγικό· και η Βιολάνταινα, και αυτή ακόμη, αισθάνθη ότι ήταν μεγάλη η στιγμή εκείνη.

—Τι θέλεις να πεις μ' αυτό; ρώτησε με τρόπο.

—Να, ότι τον εαυτό μου τον κάνω ό,τι θέλω... Μπορώ να κόψω τώρα το χέρι μου και να το πετάξω από το παράθυρο; Ε, ορίζω τον εαυτό μου. Ο πατέρας μου τίποτα δεν μπορεί να κάμει· πως θα με δειρεί; πως θα με κλείσει; πως θα με σκοτώσει; Τι με τούτο; Πάλι εγώ κάνω ό,τι θέλω —τον εαυτό μου— και σα δε θέλω εγώ, άλλον άνθρωπο δεν παίρνω. Όχι· ποτέ δε θα με δώσει σε όποιον θέλει εκείνος. Σας το λέω για να το ξέρετε μια για πάντα, γιατί δε θα το ξαναπώ: Ή το Χρηστάκη ή κανέναν. Εγώ είμαι η Στέλλα του Βιολάντη!

Κι εκτύπησε το στήθος της το πλατύ με δύναμη, κι από τα μάτια της τα σδάκρυτα ετοξεύθη άγρια αστραπή. Ω, ήταν ωραία τη στιγμή εκείνη! Το πάθος τής εχρωμάτισε, της εξωγόνησε το κατάλευκο πρόσωπο· τα πέταλα του

κρίνου επήραν ένα ρόδινο χρώμα αδύνατο· ίχνος κακοπάθειας δεν εφαινετο πλέον, και για μια στιγμή, η κόρη έλαμψε με την πρώτη της ομορφιά την υπερήφανη, με την πρώτη υγεία και ζωή.

Η Βιολάνταινα αναγκάστηκε να χαμηλώσει το κεφάλι. Έβλεπε έξαφνα εμπρός της μια δύναμη νέα, που δεν την ήξερε, που δεν την εφαντάζετο ως τώρα. Αλήθεια, αυτή ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, η κόρη του πατέρα της.

—Εκατάλαβα, επιθύρισε με λύπη· μα δε συλλογίζεσαι, δυστυχισμένη, τι θα πάθεις, αν ακούσει τέτοιο πράμα ο πατέρας σου;

—Δεν τον φοβάμαι! εφώναξε η Στέλλα· και τι θα μου κάμει; Θα με σκοτώσει... είναι άλλο; Ε, δε με μέλει, σου είπα. Εγώ δε γυρεύω να ζήσω, παρά να ζήσω ευτυχισμένη. Αν δεν μπορώ, καλύτερα να με σκοτώσει... Καλύτερα να πεθάνω... Στάσου να σου πω· αν δεν έγραφα εκείνο το γράμμα, δε θα μ' έγνοιαζε· μα τώρα που το έγραφα, θα κάμω ό,τι μπορώ για να σώσω την υπόληψή μου. Θα μου τη σώσει ο γάμος; Θα μου τη σώσει ο θάνατος; Μου είναι αδιάφορο. Είδες αν άνοιξα το στόμα μου να παραπονεθώ ποτέ για τα βασανιστήρια που μου κάνετε τόσον καιρό;...

—Καλέ τίνος τα λες αυτά τα παραμύθια; είπε η Βιολάνταινα με μορφασμό ανυπομονησίας. Και τι πως έγραψες ένα γράμμα, που στο κάτω κάτω το πήραμε πίσω;... Εγώ να σου πω τι είναι; είναι... που αγαπάς το Χρηστάκη.

Η Στέλλα κλονίστηκε από παλμό δυνατό. Στην αρχή της ήλθε να το αρνηθεί, να το κρύψει. Όχι, δεν ήταν αυτός ο λόγος... Αλλά έπειτα συλλογίστηκε ότι μια που άρχισε, έπρεπε να τα πει όλα· και σα να το ήξερε πως ήταν η τελευταία φορά που θα μιλούσε, άντλησε διαμιás όσο θάρρος υπήρχε στα βάθη της παρθενικής της ψυχής, και είπε:

—Ναι, τον αγαπώ. Αν δεν τον αγαπούσα, δε θα του έδινα ακρόαση· αν δεν τον αγαπούσα, δε θα μ' έγνοιαζε για το γράμμα, —ούτε η πρώτη είμαι ούτε η ύστερη— δε θα επίμενα ολωσδιόλου, και θα έπαιρνα όποιον ήθελε ο πατέρας μου. Μα τον αγαπώ, και θα κάμω ό,τι μπορέσω για να τον πάρω.

—Βγάλ' το αυτό από το νου σου, γιατί ο πατέρας σου δεν τ' ακούει! είπε η Βιολάνταινα.

—Ποιος το ξέρει!... Μπορεί στο τέλος να με λυπηθεί και να δει το σωστό. Έχουμε τόσα παραδείγματα!

—Α! τέτοιες ελπίδες έχεις; ω, κακομοίρα, κακομοίρα! δεν τον ξέρεις τον πατέρα σου!

—Μπορεί· μα εμένα δε με χωράει άλλο ετούτο το σπίτι.

Διαμιás η Στέλλα έγινε μελαγχολική. Εκάθισε πάλι στο διβανάκι, και με φωνή περίλυπη, σα να μιλούσε μονάχη της, εξακολούθησε:

—Όχι! δε με χωράει το σπίτι... Σε κάθε κτύπημα που μου δίνουν, ακούω

μέσα μου σα μια φωνή να μου λέει: «Φύγε!... Φύγε!...»

Η Βιολάνταινα όρμησε έξω φρενών, με τα χέρια σηκωμένα, με τα μάτια άγρια.

—Τι είπες; εφώναξε να φύγεις; ω, συφορά μου και μαυρίλα μου!... να φύγεις!;

—Δεν είπα τέτοιο πράμα! είπε η Στέλλα με περιφρόνηση. Σεις μου το λέτε με τον τρόπο σας.

—Όχι, το είπες! αντείπε η Βιολάνταινα: είπες πως θα φύγεις! και για κοίταξε καλά, γιατί εγώ δεν...

Ο θυμός έπνιξε τη φωνή της. Κι έβλεπε τριγύρω της, σαν να εζητούσε ν' αρπάξει τίποτα για να κτυπήσει τη Στέλλα.

Ο τρόπος αυτός ανέβασε στην επιφάνεια όλο το πείσμα της κόρης. Όχι, δεν το είπε! Της έβασαν στο στόμα λόγο που δεν είπε. Το εσυλλογίσθη, πέρασε κι αυτό από τον νου της, αλλά όχι, δεν το είχε αποφασίσει. Και ίσως δε θα το έκανε ποτέ, όσο σκληρά και αν την τυραννούσαν, γιατί ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, και είχε την περηφάνια της, και θα προτιμούσε να πεθάνει, παρά ν' ακουσθεί πως ξεπόρτισε. Αλλ' αφού ήταν έτσι, αφού ήθελαν με το στανιό να την πείσουν πως το είπε, καλά λοιπόν, να ιδούν!

—Ναι, το είπα! εφώναξε δυνατότερα από τη μητέρα της. Το είπα και θα το κάμω!

Μιλούσε με όλο το απεγνωσμένο θάρρος ανθρώπου που αυτοκτονεί. Η Βιολάνταινα τα έχασε: ο θυμός της εκόπη, τα γόνατά της ελύθηκαν, κι έπεσε σε μιά καρέκλα, όγκος αδρανής. Αλλά ήταν μια στιγμή μόνο αδυναμίας. Αμέσως εσηκώθη, και κεραυνοβολούσα τη Στέλλα με το βλέμμα, εξεστόμισε σε μια βάναυση φράση όλη την εντύπωση που της έκανε το ξαφνικό ξύπνημα της δυνατής εκείνης ψυχής, που την εδοκίμαζε η βία και το μαρτύριο:

—Εκατάλαβα: εσύ, παιδί μου, έχεις το διάολο μέσα σου!

Ερωτήσεις

1. α) Ποιες οι βαθύτερες αιτίες που προσδιόρισαν τη στάση του Βιολάντη προς την κόρη του; β) Με ποιο σκοπό η μάνα πλησίασε την έγκλειστη κόρη της;
2. Να σχολιάσετε τη φράση: «Ο πατέρας σου σε ορίζει: ο πατέρας σου ορίζει και μένα, και το Νταντή, και τη Νιόνια και όλους».
3. Είπαν πως ο Ξενόπουλος είναι ο εισηγητής της αστικής πεζογραφίας. Η μελέτη του αποσπάσματος οδηγεί ή όχι στο συμπέρασμα αυτό;

Θέατρο

Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας (απόσπασμα)

Το δράμα αυτό του Ξενόπουλου ξεκίνησε το 1897 από ένα μικρό διήγημα με τον ίδιο τίτλο. Γράφτηκε για τη **Νέα Σκηνή** του Χρηστομάνου, όπου πρωτοπαίχτηκε το 1904. Αλλαγμένο από το συγγραφέα ξαναπαίχτηκε το 1918 από τη Μαρίκα Κοτοπούλη.

Η υπόθεση του ξετυλίγεται στη Ζάκυνθο. Εκεί ζει η γριά κοντέσσα Βαλέραινα που από οικογενειακή παράδοση ήξερε ένα μυστικό φάρμακο για τη θεραπεία των ματιών. Το φάρμακο έπρεπε να μην αποκαλυφτεί και η θεραπεία να γίνεται δωρεάν. Οι καιροί όμως είναι τώρα δύσκολοι και η παλιά αρχοντική οικογένεια έχει ξεπέσει. Η γριά κοντέσσα πιέζεται να εμπορευτεί το φάρμακο και υπάρχουν δελεαστικές προτάσεις γι' αυτό.

ΠΡΟΣΩΠΑ

Μανόλης: ο γιος της κοντέσσας
Τασία: η νύφη της
Παυλάκης: ο γιός τους
Όρσολα: η υπηρέτρια
Τζώρτζης Πούπουζας: ο έμπορος

ΣΚΗΝΗ 3η

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Με το καπέλο του, μπαίνει αριστερά, διατακτικός, με κάποιο φόβο, με κάποια ελπίδα.)* Καλησπέρα, μάνα...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Σιγά, συλλογισμένη.)* Καλώς το Μανόλη.

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Κοιτάζοντας εξεταστικά την Τασία.)* Ε! τα λέτε;

ΤΑΣΙΑ: Τα είπαμε!

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Γελαστά.)* Και η μάνα;...

ΤΑΣΙΑ: Αυτή τη στιγμή θα μου `λεγε το ναι ή το όχι. Εγώ δεν την εστένεψα καθόλου. Της είπα μόνο την ιδέα μου, καθαρά, και την άφησα στη διάθεσή της. Μου φαίνεται όμως πως θα πει το ναι. Το ξέρω... το βλέπω. Ο νους της τώρα της λέει πως έτσι πρέπει να κάμει. Δε μένει παρά να της το πει κι η καρδιά.

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Αφήνει το καπέλο του στο τραπέζι και πλησιάζει σιγά σιγά τη μητέρα του.)* Το ευκολότερο λοιπόν!... Η καρδιά της μάνας μπορεί να μην το πει; Πρώτα μάλιστα έπρεπε ναν το πει η καρδιά της κι έπειτα ο νους. *(Πάει από πίσω από την πολυθρόνα της Βαλέραινας.)* Φτάνει μόνο να θυμηθεί πως σήμερα `αύριο μας πουλούνε και τούτο το ρημάδι και μας πετάνε στο δρόμο... *(Σκύβει από πίσω, στ' αυτή της.)* Στο δρόμο, μάνα, στο δρόμο!...

ΤΑΣΙΑ: Α, η μάνα δε θα μας κάμει ποτέ τέτοιο κακό... Η μάνα είναι καλή και μας αγαπάει...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Πιάνει το κεφάλι της και ψιθυρίζει.)* Θεέ μου! Τι να κάμω!... τι να κάμω!...

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Από πίσω της, στ' αυτή της.)* Να κάμεις εκείνο που σου λείπει τώρα κι η καρδιά σου!... Εκείνο που σε παρακαλούνε γονατιστά τα παιδιά σου, η Τασία σου, ο Μανόλης σου, ο Παυλάκης σου...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Με πικρία.)* Κι η Όρσολά μου... Ακόμα κι η Όρσολά μου! Όλοι τραβάτε το σκοινί... Όλοι μαζί... Κι εγώ μοναχή μου!

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Σιγά.)* Συλλογίσου τη φτώχεια μας, τις στενοχώριες μας, τα βάσανά μας, την κατάντια μας!...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Με πικρία.)* Ναι, να συλλογιστώ πως έρχεται και χειμώνας... με Όπερα! *(Σκεπάζει το πρόσωπο με τα χέρια και σιωπά.)*

ΤΑΣΙΑ: *(Μόνη της.)* Ουφ!... *(Στενοχωριέται, γνέφει του Μανόλη πως απελπίστηκε, πως έχασε την υπομονή. Σε λίγο, στη Βαλέρινα.)* Μην κάνεις έτσι, κοντέσσα, και δεν είναι ανάγκη να βιαστείς... Σκέψου με την ησυχία σου... Πότε θέλεις να μας δώσεις απάντηση;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(΄Αξαφνα σηκώνεται μ' απόφαση, μεταμορφωμένη, άλλος άνθρωπος.)* Αμέσως τώρα!... Έκαμα την απόφασή μου. Είμαι έτοιμη!

ΤΑΣΙΑ: Ναι ή όχι;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Ναι!

ΤΑΣΙΑ: Δόξα σοι ο Θεός.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Θα φαντασθώ, θα υποθέσω *(τονίζει πολύ τη λέξη)* πως μπορεί να πεθάνω τώρα, σε λίγη ώρα, απόψε και, όπως έχω υποχρέωση, θα σου παραδώσω το μυστικό.

ΤΑΣΙΑ: Ωραία!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Δε θα σε δέσω όμως με κανένα όρκο και, όπως δεν έχω υποχρέωση, θα σ' αφήσω ελεύθερη, με την ευχή μου, να το κάμεις ό,τι θές.

ΤΑΣΙΑ: Σύμφωνες! *(Δίνει το χέρι της στη Βαλέρινα.)*

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Υψώνοντας το χέρι της για ν' αποφύγει με τρόπο τη χειραψία.)* Σύμφωνες!

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Με χαρά.)* Μπράβο, μάνα!... Ζήτη η μάνα!... Έτσι ντε! Να ιδούμε και μεις πρόσωπο Θεού. Και τότε, με το καλό, θα γίνει η παράδοση; Το γοργό τη χάρην έχει.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Ναι, τώρ' αμέσως! Αφόντις η νύφη μου είχε την καλοσύνη να μου ανοίξει τα μάτια και να με κάμει να ιδώ πως μπορεί να πεθάνω και ξαφνικά, — μπορεί, γιατί όχι; ζωή και θάνατος, βλέπεις, — δε μου είναι συχωρεμένο να το αναβάλω ούτε στιγμή. Μανόλη, κάνε μας τη χάρη να μας αφήσεις μοναχές.

ΜΑΝΟΛΗΣ: Μετά χαράς, μετά χαράς! *(Φιλεί τη Βαλέρινα στο κεφάλι κι αρπάζει το καπέλο του.)* Θα βγω έξω. Θα πεταχτώ ίσια με το Ταχυδρο-

μείο, που ήρθε βαπόρι. Και περνώντας μάλιστα από το Καζίνο, θα ιδώ μνη είναι ο Πάπουζας, να του δώσω την καλή είδηση. Έχω την άδεια, μάνα;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Ορθή, στηριγμένη στη ράχη της πολυθρόνας της, συννεφιασμένη, σκοτεινή.)* Ναι.

ΤΑΣΙΑ: *(Ζωηρά.)* Ναι, ναι, πήγαινε, Μανόλη, πες του το. Όσο γληγορότερο, τόσο καλύτερα. Μπορεί να το μετανοιώσει, να μπλέξει με καμιά άλλη δουλειά... ξέρω κι εγώ;...

ΜΑΝΟΛΗΣ: Και να χαλάσει τα λεφτά του, βέβαια!... *(Τρέχει στην αριστερή πόρτα).* Φρόνιμο να προλάβουμε... Φεύγω!

ΤΑΣΙΑ: Και πού είσαι; *(Τον προφταίνει στην πόρτα. Σιγά).* Τέσσερες χιλιάδες! Ακούς; Λιγότερο δεν του δίνω τίποτα!

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Σιγά, βιαστικά, μ' ενθουσιασμό.)* — Εννοείται! Τέσσερες μπροστά και σαράντα κάθε μήνα. Αν τον κατάφερα μάλιστα να μου δώσει απόψε καμιά μπροστάντσα, ως που να κάνουμε αύριο το κοντράτο; Έφυγα!

(Φεύγει αριστερά.)

[Έχει βραδιάσει. Ακούεται πάλι, σιγά, το τραγούδι του γείτονα κανταδόρου με την κιθάρα. Η ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ φαίνεται σαν να τ' ακούει με συγκίνηση. Και μια στιγμή, ενώ ο ΜΑΝΟΛΗΣ κι η ΤΑΣΙΑ κουβεντιάζουν ακόμα στην πόρτα, ψιθυρίζει μονάχη της] (...)

ΣΚΗΝΗ 4η

[Η Τασία στρέφεται τώρα, δε βλέπει τη Βαλέρινα, κλειδώνει την πόρτα και, σιγά σιγά, κάθεται σε μια καρέκλα να την περιμένει. Σε λίγο, η Βαλέρινα μπαίνει δεξιά. Είναι χλωμή, αλλαγμένη. Κρατεί στα χέρια της τη χρυσή Παναγία.]

ΤΑΣΙΑ: *(Φαιδρά.)* Ετοιμάστηκες;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Με βαθιά φωνή.)* Ναι! *(Προχωρεί σιγά στην πολυθρόνα της και κάθεται.)* Έκλεισες την πόρτα καλά;

ΤΑΣΙΑ: Ναι, την κλείδωσα. *(Κοιτάζει τη Βαλέρινα περίεργα και της έρχεται αθέλητα ένα μικρό, νευρικό γέλιο).*

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Γελάς;... Από τη χαρά σου...

ΤΑΣΙΑ: Όχι. Έτσι μού 'ρθε... Μ' αυτό το ύφος που πήρες...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Πώς σου φάνηκε το ύφος μου;

ΤΑΣΙΑ: Δεν ξέρω... αλλιώς... πολύ επίσημο.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Μα το 'χεις για μικρό; Αγκαλά... το ξαστόχησα: Εσύ λογαριάζεις τώρα να το πουλήσεις και θα το 'χες για μεγάλο;...

ΤΑΣΙΑ: *(Σοβαρά.)* Με συγχωρείς! Μα μόνο τα μικρά πράματα πουλούμε; Και

το σπίτι μας, στην Πλατεία Ρούγα,* το πουλήσαμε, μα στοχάζομαι πως δεν ήταν καθόλου μικρό. *(Με πίκρα)*. Κοτζάμ παλάτι, μανά!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Είναι κι άλλα παλάτια, μεγαλύτερα, που τα γκρεμίζουμε χωρίς να το καταλαβαίνουμε... Ε, αυτά δεν βλέπονται παρά με τα μάτια της ψυχής. Και μ' αυτά πάλι, σαν είναι «πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα», όπως το λέει κι ο Σολωμός.* Ας είναι! Έλα τώρα και δεν έχουμε πολύ καιρό... *(Συλλογίζεται για ν' αρχίσει.)* Το ξέρεις όμως πως δεν έχω να σου φανερώσω κανένα μυστικό;

ΤΑΣΙΑ: *(Τρομαγμένη.)* Τι;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Μη φοβάσαι!... Θέλω να πω πως το μυστικό μου το ξέρεις.

ΤΑΣΙΑ: Εγώ; Μα δεν ξέρω τίποτα!...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Καλά; και δεν ξέρεις πώς και με τι φτιάνω το γιατρικό; Πες, πες!

ΤΑΣΙΑ: Με σουπιοκόκαλο, με ζάχαρη και με κάτι άλλο.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Ε, με τίποτ' άλλο! Μ' αυτά που είπες μοναχά.

ΤΑΣΙΑ: *(Δύσπιστα.)* — Μοναχά;...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Ναι, ναι. Ηλιάζω τα σουπιοκόκαλα, τα παστρεύω, τους βγάζω, είδες, με το σουγιά το απάνου απάνου στρώμα, τα κοπανίζω ύστερα με ζάχαρη — δυο μερτικά ζάχαρη, ένα μερτικό σουπιοκόκαλο — τα περνώ από την ψιλή κρισάρα, κι η σκόνη η θαματοουργή είναι έτοιμη.

ΤΑΣΙΑ: Με γελάς, μανά!...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Όχι, θα ιδείς. Σας άφηνα να πιστεύετε πως βάνω και κάτι άλλο, γιατί μου ήταν δύσκολο να κρύβω από τους σπιτικούς τα δυό συστατικά: κι αν δεν είχατε την ιδέα πως υπάρχει και τρίτο, ίσως και τέταρτο, δε θα 'ταν μυστικό. Η Όρσολα μάλιστα θα στοχάζεται πως λέω και κανένα ξόρκι, την ώρα που κοπανίζω.

ΤΑΣΙΑ: *(Κατάπληκτη.)* Αλήθεια; Η σκόνη λοιπόν που γιατρεύει ως και τη θέλα,* είναι από κόκαλο σουπιάς και από ζάχαρη κοινή; Μπορούσα λοιπόν να την κάνω κι εγώ, χωρίς να το ξέρω, όπως και κάθε άλλος που το ξέρει εδώ μέσα, χωρίς να το φαντάζεται, το φανερό σου μυστικό;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Ναι.

ΤΑΣΙΑ: Τι περίεργο πράμα!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Χωρίς να το ξέρεις... Αυτή είναι η διαφορά. Ε, με πόσα μυστικά στον κόσμο συμβαίνει το ίδιο, και πόσο θα μας ξάφνιζε ο μάγος που θα

Πλατεία Ρούγα: πλατεία της Ζακύνθου.

πάντ' ανοιχτά πάντ' άγρυπνα: Βλ. Διονυσίου Σολωμού, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, Σχέδ. Β', 36.

θέλα: θόλωμα, ο καταρράκτης των ματιών.

μας τα φανέρωνε!... *(Αισθάνεται πόνο.)* Να, κι εγώ, πριν από λίγο, δεν ήξερα πως θα πεθάνω τόσο γρήγορα, μα τώρα το ξέρω καλά.

ΤΑΣΙΑ: Ω, μα τι λέγαμε πριν; Δε βαριέσαι! Θα πας εκατό χρονώ και συ, σαν τη μάνα σου.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Έλα... γρήγορα... και πρέπει να τελειώσουμε. Να κι η χρυσή Παναγία του Κρητικού, που θα σου βεβαιώσει ό,τι σου είπα. *(Βιαστικά, αρχίζει να την ξεβιδώνει με το σουγιαδάκι της.)*

ΤΑΣΙΑ: Σιγά σιγά... Γιατί τόσο βία;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Αισθάνεται πόνο δυνατότερο.)* Μα δεν έχουμε καιρό...

ΤΑΣΙΑ: Δεν έχουμε καιρό... Τι λες!... Νομίζεις πως θά 'ρθει ο Πάπουζας τούτη τη στιγμή;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Όχι αυτός... μα κάποιος άλλος... *(Ξεβιδώνει βιαστικά, ενώ πονεί.)*

ΤΑΣΙΑ: Ποιος;

[Η Βαλέρινα δεν απαντά. Έχει βγάλει το πσιινό ξύλινο σκέπασμα της μικρής εικόνας και τότε φαίνεται, σφηνωμένο και μέσα, ένα δεματάκι από χαρτί, που κρύβει άλλο χαρτί περγαμινό. Η Βαλέρινα το ανοίγει και το ξεδιπλώνει. Η Τασία, ορθή από πίσω της, παρακολουθεί την εργασία.]

ΤΑΣΙΑ: Α, να η συνταγή!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Ναι. Πάρ' τη τώρα και διάβασ' τη... Μα γρήγορα. *(Κρυφομορφάζει από πόνους.)*

ΤΑΣΙΑ: *(Αρπάζει το χαρτί και το διαβάζει με κόπο.)* «Για τη θέλα των ματιών, γιατρικό αλάθευτο. Έπαρε σουπιοκόκαλο, ξέρανέ το στον ήλιο ημέρες οχτώ και κοπάνισέ το καλά σε γουδί μπρούντζινο, ήγουν μπακιρένιο*...» *(Σιγά-σιγά η φωνή της αδυνατίζει και διαβάζει κάμποσο μουρμουριστά, από μέσα της. Έπειτα δυνατότερα εξακολουθεί:)* «...δύο βολές την ημέρα, ταχινό* και λιόγερμα, και θέλεις ιδείν την υγεία σου, με την βοήθεια του Παντοδυνάμου και της Θεοτόκου, αμήν. — Δια χειρός Άγαπίου Ίερομονάχου του Κρητός, Αυγούστου γιώτα-βήτα...»

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Δώδεκα.

ΤΑΣΙΑ: «Άλφα-χι-κάπα».

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Χίλια εξακόσια είκοσι.

ΤΑΣΙΑ: Ναι! Έτσι είναι... Όπως μου είπες.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Είδες;... Φέρε τώρα δώ το χαρτί. *(Παίρνει το χαρτί, το διπλώνει όπως ήταν, το ξαναβάζει μέσα στο εικόνισμα και το βιδώνει βιαστικά.)*

ΤΑΣΙΑ: Τι περίεργο! Χάλασα τον κόσμο να μάθω ένα πράμα... που το 'ξερα! *(Γέλά.)*

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Της προσφέρει το εικόνισμα.)* Πάρ' το, κοντέσσα. Τώρα είναι δικό σου. Και το εικόνισμα, και το μυστικό, και όλα δικά σου.

ΤΑΣΙΑ: *(Της φιλεί το χέρι, ενώ παίρνει την Παναγία.)* Μάνα, σ' ευχαριστώ!
ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Εγώ δεν έχω πια τίποτα... εγώ δεν είμαι πια τίποτα. *(Πονεί.)* Γι' αυτό δεν πρέπει να ζήσω άλλο.

ΤΑΣΙΑ: *(Επιπληκτικά.)* Ου!... Μα τι λόγια είν' αυτά;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Με κόπο.)* Τίποτα... μη δίνεις σημασία... παραμιλώ... Ωστόσο εγώ έκαμα το χρέος μου. Και να πεθάνω τώρα δεν πειράζει... Το γιατρικό είναι πια δικό σου... Μπορείς να το κάμεις ό,τι θες... Εγώ σου δίνω... την ευχή μου! *(Κλονίζεται από τον πόνο.)*

ΤΑΣΙΑ: *(Αφήνοντας το εικόνισμα στο τραπέζι, ορθό κοντά σ' ένα βάζο.)* Ω, μάνα! με τι λόγια να σ' ευχαριστήσω, για τη θυσία που 'καμες για μας; *(Στρέφεται και, καθώς βλέπει τη Βαλέρινα αλλοιωμένη να κλονίζεται και να στηρίζεται στην πολυθρόνα, ορμά κοντά της με τρόπο.)* Μάνα!... τι έχεις;... εχλώμισαες... Είσ' άρρωστη!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Κάθεται στην πολυθρόνα της.)* Τίποτα... όχι... μια ζάλη μου ήρθε... και πήγα να πέσω...

ΤΑΣΙΑ: *(Πιάνει για να τη βοηθήσει.)* Μα τα χέρια σου είναι κρύα... σε περιχύνει ιδρώτας... υποφέρεις... Μα περίεργο να σου κάνει τόση εντύπωση, τόση συγκίνηση αυτό!... Να το 'ξερα...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Τη διακόπτει.)* Η θυσία... Δεν τό 'δες εσύ; Έτσι κάνει κανείς μια θυσία;... Μα δεν έχω τίποτα... θα μου περάσει...

ΤΑΣΙΑ: Αέρα!... Να πάρεις λίγο αέρα... *(Τρέχει, διαπλατώνει τα παράθυρα, ξεκλειδώνει κι ανοίγει την αριστερή πόρτα.)* Έτσι... να σε φυσήξει... Αισθάνεσαι καλύτερα τώρα;...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Ήσυχότερη.)* Ναι... Μα πάρε την Παναγία... φύλαξέ τη στον κόρφο σου.

ΤΑΣΙΑ: Α όχι! πολύ μεγάλο φυλαχτό για μένα... Θα το φυλάξω στο συρτάρι μου.

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Όπως θες... Μην του δώσεις όμως την ίδια τη συνταγή. Να τη διαβάσει μόνο και να την αντιγράψει. Ακούς, Τασία; Η Παναγία κάνει ασ μείνει στο σπίτι έτσι όπως είναι.

ΤΑΣΙΑ: Καλά, καλά, ησύχασε *(Φαιδρά πάλι.)* Να σου πω όμως τώρα την αμαρτία μου; Στην αρχή ενόμισα πως με γελάς... Αληθινά!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Με θλίψη.)* — Το κατάλαβα. Στοχάστηκες πως θα σου έκρυβα την αληθινή συνταγή και θα σ' έκανα να πουλήσεις του ανθρώπου ένα

φεύτικο γιατρικό, που θα έβλαβε ίσως τον κόσμο... Κακή υποψία, κοντέσσα μου, μα δεν είχες και τόσο άδικο!... 'Αμ' αρχινήσει κανένας να πέφτει... ποιος ξέρει ως πού θα φτάσει!... Ο κατήφορος είναι πάντα γλιστερός... *(Της ξανάρχεται πόνος.)* Ναι... είχες δίκιο να με υποψιαστείς... Γιατί τη στιγμή που με είδες να πέφτω, δεν εφαντάστηκες πως είχα βρει κιόλας τον τρόπο να σηκωθώ... *(σηκώνεται μ' ένα σπασμό)* ν' ανεβώ ψηλότερα κι από κει που στεκόμουν.

ΤΑΣΙΑ: Έσφαλα. Συμπάθησέ με, μάνα, βλέπω πως έσφαλα... Μα τι τρόπο λες; Δεν καταλαβαίνω...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Γιατί;... *(Πιάνεται απ' την πολυθρόνα και μιλά βιαστικά.)* Δεν μπορούσα τάχα να βρω κι εγώ έναν τρόπο; μια λύση; μια σωτηρία;... Να, την ίδια ώρα που ο Καρρέρης σου έπαιζε τη «Μαρία Αντουανέττα» μού τραγουδούσε και μένα εδώ απόξω ένας γείτονας... Και μου ήρθε και μένα μια ιδέα... Ω, αν δεν ήταν αυτό, βεβαιώσου, Τασία, πως δε θα με κατάφερνες στον αιώνα!

ΤΑΣΙΑ: Μάνα! με τρομάζεις!

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Μη φοβάσαι τίποτα. Ο τρόπος μου δεν έχει καμιά σχέση με το δικό σου. Το ένα δε θα εμποδίσει το άλλο.

ΤΑΣΙΑ: Μα τ' είν' αυτά; Τώρα με τρομάζεις περισσότερο... Ου! μα δεν μπορώ εγώ να ξεδιαλύνω αινίγματα! Τι θα κάμεις;... Γιατί είπες πως ο τρόπος σου θα σ' ανεβάσει ψηλότερ' απ' όπου στεκόσουν; Τι σημαίνει αυτό; Μίλησέ καθαρά...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Που πονεί τώρα πολύ.)* Αργότερα... θα μιλήσω... Τώρα μ' έπιασε πάλι εκείνη η κακοδιαθεσία... Δεν είναι τίποτα... 'Αφησέ με να πάω να ξαπλωθώ λίγο στο κρεβάτι, να μου περάσει. *(Με μεγάλο κόπο για να κρατηθεί.)* Κι άμα γυρίσει ο Μανόλης, μου φωνάζεις... *(Κινάει για την καμαρά της, με βήμα που προσπαθεί να το κάνει σταθερό.)*

ΤΑΣΙΑ: Μη θέλεις βοήθεια;... *(Τρέχει κοντά της.)*

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Όχι, όχι, τίποτα. *(Την εμποδίζει.)* Άσε με... Κι ο Παυλάκης δεν πιστεύω ν' αργήσει... *(Φεύγει δεξιά και κλει από μέσα την πόρτα.)*

ΤΑΣΙΑ: *(Μονάχη.)* — Της κόστισε... Μα τι να της κάνω;... *(Παίρνει στα χέρια της και κοιτάζει την Παναγία.)* Τέσσερες χιλιάδες κολωνάτα*... *(Την αφήνει στη θέση της.)* Θα της περάσει!...

κολονάτα: ισπανικό αργγυρό νόμισμα.

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Με μεγάλη χαρά, εισορμά αριστερά, κρατώντας ένα γράμμα.)*
Μάνα!... Τασία!... Γράμμ' από το Λομπάρδο! Να το!... Μου γράφει πως με διορίζει.

ΤΑΣΙΑ: *(Παίρνει το γράμμα, αλλά με κάποια αδιαφορία· ούτε το ανοίγει).* Α, ο καημένος!...

ΜΑΝΟΛΗΣ: Πάει κι αυτό! Τελείωσε! Πες πως είμαι κιόλας Αστυνόμος... Ξέρεις πόσα μπορώ να δανειστώ, δείχνοντας μόνο τούτο το γράμμα;... Όσα θέλω!... Μάνα! — Μα πού είναι η μάνα;

ΤΑΣΙΑ: *(Τον εμποδίζει να προχωρήσει.)* Ας τη! ησυχάζει... Συγκινήθηκε τόσο πολύ...

ΜΑΝΟΛΗΣ: Μα καλά!... εσύ δε χαιρέσαι; Δεν σου κάνει εντύπωση αυτό το γράμμα;... Ούτε τ' ανοίξεις, βλέπω...

ΤΑΣΙΑ: *(Κάνει να τ' ανοίξει, απρόθυμα.)* Τι να τ' ανοίξω;... Σου γράφει πως θα διοριστείς... Εμείς τώρα έχουμε άλλα, σπουδαιότερα...

ΜΑΝΟΛΗΣ: Τι;

ΤΑΣΙΑ: *(Μ' απορία.)* Τι!... Η μάνα μού παράδωσε το μυστικό. Να κι η Παναγία.

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Γελάει.)* Ου! τώρα κι άλλη μια φορά!... Από τη χαρά μου για το γράμμα ξαστόχησα να σου το πω.

ΤΑΣΙΑ: Τι; είδες τον κ. Πάπουζα;

ΜΑΝΟΛΗΣ: Χα, χα!... Δεν υπάρχει πια κύριος Πάπουζας!

ΤΑΣΙΑ: *(Τρομαγμένη.)* Έφυγε;...

ΜΑΝΟΛΗΣ: Τον πιάσανε!

ΤΑΣΙΑ: *(Κατάπληκτη.)* Τον πιάσανε;!... Γιατί;

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Φαιδρότατα.)* Πλαστογράφος ο μασκαράς!

ΤΑΣΙΑ: Ω, δυστυχία!

ΜΑΝΟΛΗΣ: Μάλιστα, μάλιστα! Ο σιορ Τζώρτζης ο Πάπουζας, ο μεγάλος επιχειρηματίας, με τις κομπανίες του και με τα μεταλλεία του, πλαστογράφησε στην Αθήνα ένα τσέκι, δεν ηξέρω από πόσες χιλιάδες, τσέπωσε τα λεφτά, ήρθε στη Ζάκυθο να μας κάνει το λόρδο και τριγύριζε σα χάχας στον Πλατύφορο, ώσπου τον επιάσανε όλο με την κάσκα του! Χα, χα! το περίμενες;

ΤΑΣΙΑ: Μα να σου πω... εμένα δε μου φάνηκε και τόσο πολύ... Πολλά λόγια, πολλά φούμαρα... Αμή τώρα;

ΜΑΝΟΛΗΣ: Τώρα;... Ανάγκη που τον έχουμε! Ας είν' καλά τούτο δω! *(Της παίρνει το γράμμα.)* Φέρ' το να το δείξω της μάνας... Μα κοιμάται;

ΤΑΣΙΑ: *(Λυπημένη.)* Ας τη, της το δείχνεις ύστερα... Θα πικραθεί κι αυτή η καημένη, άμα μάθει πως όλ' αυτά έγιναν του κακού-χαιμανά... *(Μένει συλλογισμένη.)*

ΠΑΥΛΑΚΗΣ: (Εισορμά αριστερά, με το καπέλο του.) Τα μάθατε; Πιάσανε τον Πάπουζα!

ΜΑΝΟΛΗΣ: Γκράτσια ντελ αβίζο!*

ΠΑΥΛΑΚΗΣ: Α! το ξέρετε;... Τον κλέφταρο, τον καλπουζάνο,* τον μπαγαπό-
ντη!* Που θα μ' έπαιρνε και στην Εταιρεία του. Ακούς εκεί!... Κι έγινε
ένα σούσουρο στον Πλατύφορο!... Φανταστείτε, δεν ήθελε ν' ακολου-
θήσει τους χωροφυλάκους, γιατί έλεγε πως βασίλεψε ο ήλιος!... — «Μπρε,
είναι μέρα ακόμα!... — Όχι νύχτα!». Επιτέλους κάποιος έδειξε την τσί-
μα* του κονταριού της σημαίας στο Κάστρο, που έλαμπε χρυσωμένη
ακόμ' από τον ήλιο. Μέρα! Και τότες ο κύριος Πάπουζας — τι να κά-
μει; — αναγκάστηκε να υποκύψει. Τι ούρρα*, τι γιούχα, τι κακό! Μισή
ώρα βάσταξε το πανηγύρι!... (Γελά.) Αλήθεια όμως, ποιος θα μας δώσει
τώρα κολονάτα, για να πάρει το γιατρικό; Κρίμας τη χαρά μας και το
σταύρωμα που κάναμε άδικα της καημένης της νόνας!... Μ' αφού είμα-
στε κουτεντέδες* και χάφτουμε ό,τι μας πουν...

ΤΑΣΙΑ: (Αυστηρά.) Σώπα! Τώρα δεν έχουμε ανάγκη... Ο παπάκης σου διορί-
ζεται Αστυνόμος... Του 'γραψε ο Λομπάρδος.

ΠΑΥΛΑΚΗΣ: (Με χαρά.) Μπα! μπα!... Αλήθεια;

ΜΑΝΟΛΗΣ: (Αυστηρά.) Μάλιστα, κύριε!

ΠΑΥΛΑΚΗΣ: Ούρρα!! (Χοροπηδά.)

ΜΑΝΟΛΗΣ: Σκασμός!... Σύχασε!... η νόνα σου κοιμάται... Και μην παραχαίρε-
σαι, γιατί τώρα που θά 'μαι Αστυνόμος με τους κλητήρες θα σε στέρνω
στο σκολεϊό. (Στην Τασία.) Για θυμήσου όμως Τασία, και τ' αποφινό
όνειρό σου!... Είδες τα άτιμα πώς βγαίνουν καμιά φορά; Να τα φλωριά
που πέφτανε βροχή και χάνουνταν πριν τα πιάσεις. Η ιστορία του Πά-
πουζα!

ΤΑΣΙΑ: (Με τρόπο κάποιου προαισθήματος.) Ναι... μα έπεφταν στο μαύρο
πέφκι*... Θεέ μου! γιατί έπεφταν στο μαύρο πέφκι του θανάτου;...
(Αυτή τη στιγμή, η Βαλέραϊνα ανοίγει με κόπο την πόρτα της και σέρ-
νεται προς τη θάλα. Είναι κατάχλωμη, πελιδνή, ετοιμοθάνατη.)

ΒΑΛΕΡΑΪΝΑ: (Με σπασμωδική φωνή.) Α! τι άδικο!... τι άδικο!... Τ' άκουσα
όλα!... Βοήθεια, παιδιά μου!... Παυλάκη μου, Μανόλη μου!... Δε θέλω

Γκράτσια ντελ αβίζο: (φρ. Ιταλ.) ευχαριστώ για την πληροφορία.
ούρρα: ζήτω.

καλπουζάνος (λ. τούρκ.): κιβδηλοποιός, πλαστογράφος, απατεώνας.

μπαγαπόντης (λ. Ιταλ.): αλήτης, απατεώνας.

κουτεντές: κουτός.

τσίμα: άκρη.

πέφκι: μικρό χαλί.

τώρα να πεθάνω!... Βοήθεια!... *(Καθώς προχωρεί, κλονίζεται και πέφτει κοντά στο κατώφλι της πόρτας. Τρομάζουν όλοι και ορμούν να τη βοηθήσουν).*

ΜΑΝΟΛΗΣ: Μάνα!... Μάνα! τι έχεις;... Είσαι άρρωστη;

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Βοηθάτε με!... Πήρα φαρμάκι!... Το γιατρό!...

ΜΑΝΟΛΗΣ: Ω, δυστυχία!

ΤΑΣΙΑ: Ωιμέ!... να το!

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Σηκώνει, με τη βοήθεια του Παυλάκη, τη Βαλέρινα και την καθίζει στην πολυθρόνα της, που τη σέρνει πιο κοντά η Τασία.)* Φαρμάκι; Αχ, γιατί να μας κάμεις αυτό το κακό, μάνα;...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Γιατί έπρεπε... να φανερώσω το μυστικό, όταν θα 'μουν βέβαιη πια... πως θα πεθάνω... Μα τώρα δε θέλω!... Τώρα δεν είναι ανάγκη!... Αχ, πώς πονώ!... Ένα γιατρό!... ένα ποτήρι νερό!... Καίουμαι!...

ΜΑΝΟΛΗΣ: *(Χαμένος, βιαστικά.)* Θεέ μου!... Νερό της νόνας σου, Παυλάκη!... Τρέχω για γιατρό!... *(Ορμά, αρπάζοντας το καπέλο του, να βγει αριστερά.)*

ΠΑΥΛΑΚΗΣ: Νερό!... Πού είναι το κανάτι;... *(Φωνάζει.)* Όρσολα! *(Τρέχει σαστισμένος εδώ κι εκεί. Η Τασία τώρα κρατεί τη Βαλέρινα.)*

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Άξαφνα.)* Μανόλη!... Στάσου!... Παυλάκη! Είναι περιττό!... Δε θέλω τίποτα!... Είναι αργά... Θα πεθάνω!... Πεθαίνω!... Ελάτε κοντά μου!... Ελάτε!... Γρήγορα!...

[Μπαίνει αριστερά η Όρσολα.]

ΟΡΣΟΛΑ: Παναγία μου!... Τι έχει η κοντέσσα;

[Περιστοιχίζουν τη Βαλέρινα καθισμένη στην πολυθρόνα της, στην αγωνία του θανάτου. Κλαίνει. Προσπαθεί να τους αγκαλιάσει να τους φιλήσει.]

ΜΑΝΟΛΗΣ: Α, τι κακό που σου κάναμε, μάνα! Συχώρεσέ μας!... Συχώρεσέ μας!...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: Σας συχωράω!... Από την αγάπη μου...

ΤΑΣΙΑ: *(Που στέκεται πιο παράμερα, σαν κάποια τύψη να την εμποδίζει.)* Μάνα!... Έγνοια σου! Το μυστικό σου εγώ θα το φυλάξω πάντα, σου τ' ορκίζομαι!... *(Τρέχει και παίρνει την Παναγία.)* Κι αυτό το εικόνισμα θα το 'χω στον κόρφο μου φυλαχτό...

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: *(Πεθαίνοντας.)* Ευχαριστώ... πεθαίνω πιο ήσυχη τώρα... Μα σ' είχα καλή να το 'λεγες... όταν δεν είχαμε να φάμε!... *(Κάνει το σταυρό της.)* Δεν πειράζει... ας είσαι... και συ... συχωρεμένη!...

[Ξεψυχά. Ανασηκώνεται μια στιγμή και ξαναπέφτει νεκρή.]

ΠΑΥΛΑΚΗΣ: *(Σπαρακτικά.)* Πέθανε!... Νόνα μου! Νόνα! *(Μένει κοντά της.)*

ΟΡΣΟΛΑ: *(Πέφτει γονατιστή με κλάματα.)* — Κυρά μου!... κοντέσσα μου!...

ΜΑΝΟΛΗΣ: (Έξαλλος, αρπάζει από το χέρι την Τασία και την τραβά μπροστά.)

Τασία!... Σκοτώσαμε τη μάνα μας! εμείς τη σκοτώσαμε!

ΤΑΣΙΑ: (Κλαίγοντας.) Όχι εμείς! Η Ανάγκη!

Ερωτήσεις

1. Ποιοι λόγοι έκαναν τη Βαλέρινα να πει: «Εγώ δεν είμαι πια τίποτα. Γι' αυτό και δεν πρέπει να ζήσω». Τι προοικονομεί η φράση της αυτή;
2. Ποιο ήταν το τραγικό δίλημμα της κοντέσσας; Τελικά τι την έκανε να υποχωρήσει;
3. Η απόφαση της Βαλέρινας να αυτοκτονήσει τι άνθρωπο φανερώνει;
4. Στο απόσπασμα παρουσιάζονται τρεις γενιές που ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη. Τι διαφορές παρουσιάζουν;

Δημοσθένης Βουτυράς

Παραρλάμα* (διήγημα)

Κάποτε του φάρμα του ερχόντανε και αναμνήσεις. Και θυμόταν ότι είχε πατέρα, που φορούσε φέσι και κόκκινο ζωνάρι, και μάνια της οποίας είχε ξεχάσει και αυτής τη μορφή, που φορούσε τσεμπέρι. Άλλο τίποτα! Όλα τα άλλα τα είχε φάει το γύρισμα της ρόδας και έπειτα το κρασί, που έπινε για ξεκούρασμα. Αλλά, τι ήθελε να θυμάται;

Τη γυναίκα την είχε λησμονήσει και κανείς Δαίμονας δεν καταδεχόταν να του τη φέρει στο νου για να τον πειράξει*. Όταν κάποτε έβλεπε καμιά να έρχεται μέσα στο κατάστημα, την κοίταζε χάσκοντας, σαν παράξενο πράγμα, που πρώτη φορά το έβλεπε.

Οι τεχνίτες τον περιπαιζαν. Αυτός δεν απαντούσε ποτέ. Σχεδόν είχε χάσει τη λαλιά του. Μόνο αισθανότανε μίσος, το μόνο ανθρώπινο που του έμενε. Δε γελούσε ποτέ, είχε απομάθει να γελά και κανείς ποτέ δεν τον είδε έστω και να χαμογελά.

Το μόνο, μέσα στο σβησμένο και έρημο από άλλα αισθήματα σώμα του, που έμενε, ήτανε ο μίσος, όπως μένει σε ερειπωμένο σπίτι ή πύργο, φίδι.

Όταν εσχόλαζε έπινε όσο που μεθούσε, και έτσι παραμιλώντας, χωρίς να εννοεί κανείς τι έλεγε, σα να μιλούσε τη γλώσσα της ρόδας, επήγαινε να κοιμηθεί.

Είχε και παρέα στο κρασοπουλειό που πήγαινε, αλλ' ήταν σ' αυτή σα βουβό της πρόσωπο. Φαινότανε μόνο να προσέχει σε ό,τι λέγανε. Δύσκολα όμως να του μείνει τίποτα στο νου απ' ό,τι άκουγε, όλα περνούσανε δίχως ν' αφήσουν ίχνος. Μια βραδιά άκουσε κάποιον πολύξερο της παρέας να διηγείται κάτι της Γραφής. Έλεγε για το χέρι κείνο, που είχε γράψει στο συμπόσιο του Βαλτάσαρ* τις λέξεις: Μενέ, Μενέ θεκέλ, ου φαρσίν*. Και ότι οι λέξεις

Παραρλάμα: λέξη που πλάθει ο συγγραφέας και δε σημαίνει τίποτε, όπως θα φανεί στο κείμενο.
πειράζω: βάζω σε πειρασμό.

Βαλτάσαρ: βασιλιάς της Βαβυλώνας, γιος του Ναβουχοδονόσορα. Εκθρονίστηκε από τον Κύρο. Η Βίβλος (Δανιήλ Ε') διηγείται ότι ένα βράδυ ο Βαλτάσαρ είχε πλούσιο συμπόσιο και διάταξε να φέρουν τα ιερά σκεύη που ο Ναβουχοδονόσορας είχε αρπάξει από την Ιερουσαλήμ. Ο ιερόσυλος είδε τότε να παρουσιάζεται ένα χέρι που χάραζε στον τοίχο μυστηριώδεις χαρακτήρες. Κάλεσαν τον προφήτη Δανιήλ που διάβασε τις λέξεις *μανή, θεκέλ, φάρες* και τις ερμήνευσε ως εξής: «μετρήσε ο θεός τη βασιλεία σου και όρισε το τέλος της: την έβαλε στο ζυγό και βρέθηκε ότι υστερεί: διαιρέθηκε η βασιλεία σου και δόθηκε στους Μήδους και στους Πέρσες».

Την ίδια νύχτα ο Κύρος έμπαινε στη Βαβυλώνα.

φαρσίν: πρόκειται για άλλη εκδοχή των μυστηριωδών λέξεων που αναφέραμε πιο πάνω.

είχαν φέρει τον τρόπο στο Βασιλέα και σε όλους τους άλλους του συμποσίου και κανείς δε βρισκόταν να τις εξηγήσει τι εννοούσαν.

Αυτά τα άκουσε με προσοχή μεγάλη ανοίγοντας και τα μάτια του τρομαχτικά. Ήτανε το μόνο, που μπόρεσε να χαραχθεί στο νου του μαζί με τους κρότους της ρόδας.

Την άλλη βραδιά, άμα εσχόλασε, αντί να πάει στο κρασοπουλειό, διευθύνθηκε στο δωμάτιό του. Είχε συγκάτοικο έναν πατριώτη του, ο οποίος πήγαινε πολύ ενωρίς και κοιμότανε. Την πόρτα ποτέ δεν την έκλειναν και μπήκε ο Φάρμας μέσα χωρίς να μεταχειρισθεί κλειδί ή να χτυπήσει. Ο συγκάτοικος ήτανε κει και κοιμότανε.

Ένα λυχναράκι έκαιε πάνω στο τραπέζι και φώτιζε ένα ξερό κομμάτι ψωμί και τρεις ελιές σάπιες, βαλμένες αντί σε πιάτο σ' ένα χαρτί κίτρινο. Μια μύγα, άγνωστο γιατί ξενυχτούσε, καθότανε πάνω στο ξεροκόμματο του ψωμιού, συλλογισμένη.

Ο Φάρμας έμεινε αρκετή ώρα συλλογισμένος και αυτός, έπειτα έφυγε γρήγορα και πήρε το δρόμο του καταστήματος που δούλευε, κοιτάζοντας κάποτε, καθώς πήγαινε, την ημισέληνο, που του φαινότανε σα χρυσό λαμπερό ψάρι φτερωτό.

Το κατάστημα είχε και αυλή πίσω και απ' εκεί πήγε. Ανέβηκε σε μια ελιά, μια ψωριασμένη ελιά, που ήταν απ' έξω, και απ' εκεί ο άνθρωπος της ρόδας και του κρασιού, ελαφρός πήδησε στην αυλή. Φύλακας δεν έμενε στο κατάστημα άλλος από ένα σκυλί, αλλ' αυτό πήγε κοντά του, μετά από ένα μικρό γάβγισμα, και του έγλειψε τα χέρια.

Μπήκε μέσα από ένα φεγγίτη πόρτας, όπου στήριζε μια μισοσπασμένη σκάλα.

Στάθηκε στην κάτω αίθουσα, όπου ήτανε μεγάλα εργαλεία και τα γραφεία του καταστηματούρχη. Εκεί άναψε ένα σπύρτο και αφού κοίταξε σα να ζητούσε κάτι στον τοίχο, ανέβηκε σ' ένα εργαλείο και άρχισε να γράφει ψηλά στον τοίχο με κάρβουνο μια λέξη:

— Πα ρ α ρ λ ά μ α .

Ήταν φανταστική η λέξη· του την είχε βγάλει το κρανίο του, αλλά του φαινότανε να λείει κάτι κακό.

Έφυγε όπως είχε πάει.

Το πρωί, όταν πήγε στην εργασία, επρόσχε να δει τι θα γίνει για τη λέξη. Και δεν πέρασε πολύ και άκουσε τη φωνή του καταστηματούρχη να φωνάζει:

— Τι είναι αυτό εκεί! Ποιος το 'γραψε αυτό;

Η φωνή του καταστηματούρχη ήτανε σα φοβισμένη.

Όλοι άφησαν τις δουλειές τους και τρέξαν να δουν.

—Παραρλάμα!

Η λέξη, που έβγαλε το κρανίο του, βρισκότανε στα χείλια όλων.

Μα ποιος την έγραψε;

Επρόβαλε και αυτός το πρόσωπό του από πάνω από τη σκάλα και κοίταξε.

Κανείς δεν ημπορούσε να υποπτευθεί αυτόν, και ούτε ακόμα παρατήρησαν ότι δεν έτρεξε και αυτός να δει.

Ο αρχιτεχνίτης αυτόν έβαλε να τη σβήσει. Και την έσβησε λέγοντας σιγά σιγά τη λέξη.

Τη νύχτα έκανε πάλι το ίδιο. Αλλά τη λέξη δεν την έγραψε τώρα με κάρβουνο, αλλά με χρώμα κόκκινο.

—Παραρλάμα.

Το πρωί άλλος θόρυβος. Ο καταστηματάρχης κιτρίνισε πολύ. Ζητούσε τον άνθρωπο, αλλ' έξαφνα φοβήθηκε μη δεν ήταν άνθρωπος. Και όμως είπε δυνατά:

—Πρέπει να βρεθεί!

Η ιδέα πάλι μην κάποιος ήθελε να παίξει, να τον γελωτοποιήσει, τον έκανε έξω φρενών και φώναζε ότι θα τους διώξει όλους.

Ο φάρμας άκουσε τους τεχνίτες να λένε μεταξύ τους, μη φροντίζοντας γι' αυτόν όπως και για το σκύλο, το φύλακα, ότι φάντασμα θα βγαίνει στο κατάστημά και αυτό θα το έγραφε! Και οι τεχνίτες έμειναν πεισμένοι, ότι ράντασμα, δίχως άλλο, βγαίνει τη νύχτα και γράφει αυτή την παράξενη λέξη, που κάτι θα σήμαινε στη δική του γλώσσα!

Τη νύχτα ο κύριος του καταστήματος έβαλε φύλακες. Το πρωί δεν υπήρχε η λέξη. Αλλά σε λίγο, καθώς ο καταστηματάρχης έμπαινε, η λέξη ήτανε πάλι στον τοίχο γραμμένη με τα κόκκινα γράμματά της.

Ο φάρμας είχε βρει ευκαιρία και την είχε γράψει.

Όλοι στο πόδι. Ο καταστηματάρχης ταραγμένος, κίτρινος, ο αρχιτεχνίτης, οι τεχνίτες, όλοι στεκόντανε μαρμαρωμένοι εμπρός στα κόκκινα γράμματα, που κάτι θα σήμαιναν κακό μεγάλο.

—Παραρλάμα!

Οι τεχνίτες άρχισαν να ορκίζονται τους μεγαλύτερους των όρκους, πολλοί έκλαιγαν, ότι δε γνωρίζουν τίποτα, δεν ξέρουν ποιος τα γράφει, αλλά κάποιος, κάποιος...

Ήθελαν να πουν φάντασμα, αλλά δεν τολμούσαν...

Ο φάρμας φάνηκε από ψηλά να κοιτάζει, έπειτα τραβήχτηκε γρήγορα και πήγε κοντά στη ρόδα, κι εκεί, κρατώντας το χερούλι της γέλασε, ύστερα από τόσα χρόνια, ένα σιωπηλό γέλιο!...

Ερωτήσεις

1. Ο ήρωας του διηγήματος χαρακτηρίζεται από το συγγραφέα ως άνθρωπος κενός από αισθήματα. Να επισημάνετε τα δείγματα της συμπεριφοράς του που φανερώνουν αυτή την ψυχολογική του κατάσταση.

2. Ποιες ήταν οι αιτίες που οδήγησαν τον ήρωα στην ψυχική ερήμωση;

3. Όταν ο Φάρμας μπαίνει ένα βράδυ στο δωμάτιό του, βρίσκει πάνω στο τραπέζι του μια μύγα. Τι θέλει να δηλώσει ο συγγραφέας μ' αυτή την εικόνα;

4. Ποιες νομίζετε ότι ήταν οι αιτίες που προκάλεσαν την ενέργεια του Φάρμα και ποιος ήταν ο σκοπός της;

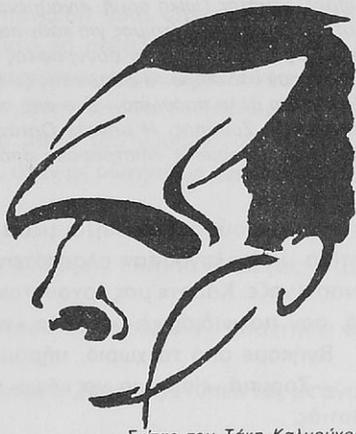
5. Νομίζετε ότι το διήγημα συγκεντρώνει πιο πολύ τα χαρακτηριστικά του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού; Να απαντήσετε, αφού συμβουλευθείτε την εισαγωγή.

Δημοσθένης Βουτυράς (1872-1958)

Διηγηματογράφος. Έζησε μεγάλο μέρος της ζωής του στον Πειραιά. Δεν έκανε πανεπιστημιακές σπουδές. Ύστερα από μια αποτυχημένη προσπάθεια να γίνει επιχειρηματίας, αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά στη λογοτεχνία. Πρωτοεμφανίστηκε ως διηγηματογράφος το 1902, αλλά έγινε γνωστός μετά το 1920 και για ένα διάστημα (κυρίως στη δεκαετία 1920-1930) άσκησε ισχυρή επίδραση στην πεζογραφία μας. Αντλεί τα θέματά του από το μικροαστικό και εργατικό κόσμο των πόλεων. Οι φτωχογειτονίες και οι απόμερες συνοικίες είναι ο χώρος όπου κινείται. Οι ήρωές του είναι άνθρωποι στερημένοι ή αποτυχημένοι και ζουν μοιρολατρικά την άχαρη ζωή τους. Βρισκόμαστε στην εποχή που η βιομηχανική ανάπτυξη, οι πόλεμοι και η προσφυγιά δημιουργούν νέα κοινωνικά προβλήματα. Ο Βουτυράς έγραψε πάρα πολλά διηγήματα (35 συλλογές), συχνά όμως δίνει την εντύπωση ότι δε φροντίζει αρκετά την έκφρασή του. Επιλογή διηγημάτων του σε δύο τόμους, με τον τίτλο Άπαντα, εκδόθηκε το 1958 και 1960.

Νίκος Καζαντζάκης (1883 - 1957)

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και σπούδασε Νομικά στην Αθήνα και στο Παρίσι, αλλά γρήγορα αφοσιώθηκε στη φιλοσοφία και στη λογοτεχνία. Πνεύμα εξαιρετικά ανήσυχο, με μεγάλη αφομοιωτική και δημιουργική ικανότητα, και άνθρωπος με σπάνια εργατικότητα, ταξίδεψε παντού, έμαθε πολλές ξένες γλώσσες και άφησε σημαντικό έργο, που απλώνεται σε ποικίλους τομείς. Στην επιστημονική μελέτη ανήκει η εργασία του για το Νίτσε. Στη φιλοσοφία, η Ασκητική (*Salvatores Dei*, 1927), κείμενο που εκφράζει τη μεταφυσική πίστη του συγγραφέα. Στην ποίηση

Σκίτσο του Τάκη Καλμούχου

ανήκει η Οδύσσεια (1938), το κατεξοχήν έργο του Καζαντζάκη, οι Τερτοίνες και το ποιητικό του θέατρο με τις τραγωδίες Πρωτομάστορας, Μέλισσα, Ιουλιανός, Προμηθέας κ.ά. Από όλα σχεδόν τα ταξίδια του μας έδωσε ταξιδιωτικές εντυπώσεις: Κίνα, Ιαπωνία, Ρωσία, Αγγλία, Ισπανία κ.ά. Μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα: Αλέξης Ζορμπάς (1946), Ο Χριστός ξανασταυρώνεται (1948), Καπετάν Μιχάλης (1950), Ο τελευταίος πειρασμός (1950-51), Ο φτωχούλης του Θεού (1952-53), Αδερφοφάδες (1954). Ένα είδος μυθιστορηματικής αυτοβιογραφίας με πολλά ποιητικά στοιχεία απαρτελεί η Αναφορά στο Γκρέκο (1961). Με τα μυθιστορήματά του έγινε ευρύτερα γνωστός στο ελληνικό και το παγκόσμιο κοινό. Τέλος έχει μεταφράσει Όμηρο, Δάντη, Γκαίτε κ.ά. Το έργο του Καζαντζάκη, που διακρίνεται κυρίως για τη μεταφυσική ανησυχία και αναζήτηση, γνώρισε μεγάλη διάδοση.

Αλέξης Ζορμπάς (απόσπασμα)

Το πρώτο μυθιστόρημα του Καζαντζάκη – και ίσως το καλύτερό του – έχει τον τίτλο **Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά** και δημοσιεύτηκε το 1946. Ο κεντρικός ήρωας, ο Ζορμπάς, είναι πραγματικό πρόσωπο και ο Καζαντζάκης είχε συνεργαστεί μαζί του σε μια επιχείρηση μεταλλείων στη Μάνη. Στο έργο βέβαια το πρόσωπο μυθοποιείται και το σκηνικό της δράσης τοποθετείται στην Κρήτη, όπου ο συγγραφέας (αφηγητής) και ο Ζορμπάς προσπαθούν να εγκαταστήσουν λιγνιτωρυχείο. Ο πρώτος είναι το «αφεντικό» και ο δεύτερος ο αρχιεργάτης. Δεν ξέρουν και πολλά πράγματα από τέτοιες δουλειές, αλλά ούτε και τους ενδιαφέρει αν αποτύχουν. Ο συγγραφέας, άνθρωπος των βιβλίων και του στοχασμού, «διανοούμενος» και «καλαμαράς» ανυζητάει σ' αυτή την περιπέτεια μια εμπειρία χρήσιμη για τη σκέψη του. Ο Ζορμπάς πάλι – γέρος, ορθόκορμος, κοκα-

λιάρης, γεμάτος ζωική ορμή, κινούμενος από το ένστικτο και το συναίσθημά του, απόλυτα ελεύθερος και έτοιμος για κάθε παράτολμη πράξη – αποτελεί την αντίθεση προς το συγγραφέα, αυτό που ο συγγραφέας θα ήθελε να ήταν, αν μπορούσε. Οι δυο μαζί συνθέτουν ολόκληρο το φάσμα της ζωής: σκέψη και δράση. Στο μυθιστόρημα κινούνται βέβαια και άλλα πρόσωπα. Ένα από αυτά είναι και η μαντάμ Ορτάνς με την οποία είχε συνδεθεί ο Ζορμπάς. Η μαντάμ Ορτάνς έχει πεθάνει. Στο απόσπασμά μας ο συγγραφέας και ο Ζορμπάς επιστρέφουν από την κηδεία της.

Προχωρούσαμε αμίλητοι μέσα από τα στενά δρομάκια του χωριού. Τα σπίτια μαυρολογούσαν ολοσκότεινα, κάπου ένα σκυλί γάβγιζε, κάποιο βόδι αναστέναζε. Κάποτε μας έρχονταν στο φύσημα του αγέρα εύθυμα, αναβρυτά, σαν παιχνιδιάρικα νερά, τα κουδουνάκια της λύρας.

Βγήκαμε από το χωριό, πήραμε το δρόμο κατά το ακρογιάλι μας.

—Ζορμπά, είπα, για να κόψω τη βαριά σιωπή, τι αγέρας είναι ετούτος;

Νοτιάς;

Μα ο Ζορμπάς πήγαινε μπροστά, κρατώντας σα φανάρι το κλουβί με τον παπαγάλο* και δεν αποκρίθηκε.

Όταν φτάσαμε στο ακρογιάλι μας, ο Ζορμπάς στράφηκε:

—Πεινάς, αφεντικό; ρώτησε.

—Όχι, δεν πεινώ, Ζορμπά.

—Νυστάζεις;

—Όχι.

—Μήτε εγώ. Ας καθίσουμε στα χοχλάδια* έχω κάτι να σε ρωτήσω.

Ήμασταν και οι δυο κουρασμένοι, μα δε θέλαμε να κοιμηθούμε: Δε θέλαμε να χάσουμε το φαρμάκι της μέρας ετούτης: ο ύπνος μάς φαίνονταν σα μια φυγή σε ώρα κινδύνου και ντρεπόμασταν να κοιμηθούμε.

Καθίσαμε στην άκρα της θάλασσας: έβαλε ο Ζορμπάς το κλουβί ανάμεσα στα γόνατά του και κάμπωση ώρα σώπαινε. Ένας φοβερός αστερισμός ανέβηκε από το βουνό, πολυόματο τέρας με στρουφιχτήν* ουρά, κάπου κάπου ένα αστέρι ξεκολλούσε κι έπεφτε.

Ο Ζορμπάς κοίταξε τ' αστέρια, με το στόμα ανοιχτό, σα να τα 'βλεπε για πρώτη φορά.

—Τι να γίνεται εκεί απάνω! μουρμούρισε.

Και σε λίγο πήρε την απόφαση, μίλησε:

—Ξέρεις να μου πεις, αφεντικό, είπε κι η φωνή του ασκώθηκε επίσημη,

παπαγάλος: ανήκε στη μαντάμ Ορτάνς που τον αγαπούσε ιδιαίτερα.

χοχλάδια: βότσαλα.

στρουφιχτή: περιστροφική.

συγκινημένη μέσα στη ζεστή νύχτα, ξέρεις να μου πεις τι πάει να πουν όλα αυτά; Ποιος τα καμε; Γιατί τα καμε; Και πάνω απ' όλα, ετούτο (η φωνή του Ζορμπά ήταν γεμάτη θυμό και τρόμο): Γιατί να πεθαίνουμε;

—Δεν ξέρω, Ζορμπά! αποκρίθηκα, και ντράπηκα σα να με ρωτούσαν το πιο απλό πράμα, το πιο απαραίτητο, και δεν μπορούσα να το ξηγήσω.

—Δεν ξέρεις! έκαμε ο Ζορμπάς και τα μάτια του γούρλωσαν.

Όμοια γούρλωσαν και μιαν άλλη νύχτα, όταν με ρώτησε αν χορεύω και του αποκρίθηκα πως δεν ξέρω χορό.

Σώπασε λίγο· άξαφνα ξέσπασε:

—Τότε τι ναι αυτά τα παλιόχαρτα που διαβάζεις; Γιατί τα διαβάζεις; Άμα δε λένε αυτό, τι λένε;

—Λένε τη στενοχώρια του ανθρώπου που δεν μπορεί ν' απαντήσει σε αυτά που ρωτάς, Ζορμπά, αποκρίθηκα.

—Να τη βράσω τη στενοχώρια τους! έκαμε ο Ζορμπάς χτυπώντας με αγα-νάχτηση το πόδι του στις πέτρες.

Ο παπαγάλος στις ξαφνικές φωνές τινάχτηκε απάνω:

—Καναβάρο*! Καναβάρο! έσκουζε σα να ζητούσε βοήθεια.

—Σκασμός και συ! έκαμε ο Ζορμπάς κι έδωκε μια γροθιά στο κλουβί.

Στράφηκε πάλι σε μένα.

—Εγώ θέλω να μου πεις από πού ερχόμαστε και πού πάμε. Του λόγου σου τόσα χρόνια μαράζωσες απάνω στις Σολομωνικές*· θα 'χεις στύψει δυο τρεις χιλιάδες οκάδες χαρτί· τι ζουμί έβγαλες;

Τόση αγωνία είχε η φωνή του Ζορμπά, που η πνοή μου κόπηκε· αχ, να μπορούσα να του δινω μιαν απόκριση!

Ένιωθα βαθιά πως το ανώτατο που μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος δεν είναι η Γνώση, μήτε η Αρετή, μήτε η Καλοσύνη, μήτε η Νίκη· μα κάτι άλλο πιο απηλό, πιο ηρωικό κι απελπισμένο: Το Δέος, ο ιερός τρόμος. Τι ναι πέρα από τον ιερό τρόπο; ο νους του ανθρώπου δεν μπορεί να προχωρέσει.

—Δεν απαντάς; έκαμε ο Ζορμπάς με αγωνία.

Δοκίμασα να δώσω στο σύντροφό μου να καταλάβει τι είναι ο ιερός τρόμος:

—Είμαστε σκουληκάκια μικρά μικρά, Ζορμπά, αποκρίθηκα, απάνω σ' ένα φυλλαράκι γιγάντιου δέντρου. Το φυλλαράκι αυτό είναι η Γη μας· τ' άλλα φύλλα είναι τ' αστέρια που βλέπεις να κουνιούνται μέσα στη νύχτα. Σουρ-

Καναβάρο: όνομα παλιού φίλου της Ορτάνς, που είχε μάθει και έλεγε ο παπαγάλος.

Σολομωνική: λαϊκό βιβλίο με οδηγίες για μαγικές ενέργειες που η συγγραφή του αποδιδόταν στο Σολομώντα.

νόμαστε απάνω στο φυλλαράκι μας, και το ψαχουλεύουμε με λαχτάρα· τ' ορμιζόμαστε, μυρίζει, βρωμάει· το γευόμαστε, τρώγεται· το χτυπούμε, αντηχάει και φωνάζει σαν πράμα ζωντανό.

»Μερικοί άνθρωποι, οι πιο ατρόμητοι, φτάνουν ως την άκρα του φύλλου· από την άκρα αυτή σκύβουμε, με τα μάτια ανοιχτά, τα αυτιά ανοιχτά, κάτω στο χάος. Ανατριχιάζουμε. Μαντεύουμε κάτω μας το φοβερό γκρεμό, ακούμε ανάρια ανάρια* το θρό* που κάνουν τ' άλλα φύλλα του γιγάντιου δέντρου, νιώθουμε το χυμό ν' ανεβαίνει από τις ρίζες του δέντρου και να φουσκώνει την καρδιά μας. Κι έτσι σκυμμένοι στην άβυσσος, νογουέ σύγκορμα, σύψυχα, να μας κυριεύει τρόμος. Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει...

Σταμάτησα. Ήθελα να πω: «Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει η Ποίηση», μα ο Ζορμπάς δε θα καταλάβαινε και σώπασα.

—Τι αρχίζει; ρώτησε ο Ζορμπάς με λαχτάρα. Γιατί σταμάτησες;

—...αρχίζει ο μεγάλος κίντυνος, Ζορμπά, είπα. Άλλοι ζαλίζονται και παραμιλούν, άλλοι φοβούνται και μοχτούν να βρουν μιαν απάντηση, που να τους στυλώνει την καρδιά και λένε: «Θεός»· άλλοι κοιτάζουν από την άκρα του φύλλου το γκρεμό ήσυχα, παλικαρίσια και λένε: «Μου αρέσει».

Ο Ζορμπάς συλλογίστηκε κάμποση ώρα· βασανίζονταν να καταλάβει.

—Εγώ, είπα τέλος, κοιτάζω κάθε στιγμή το θάνατο· τον κοιτάζω και δε φοβούμαι· όμως και ποτέ, ποτέ δε λέω: Μου αρέσει. Όχι, δε μου αρέσει καθόλου! Δεν είμαι λεύτερος; Δεν υπογράφω!

Σώπασε, μα γρήγορα φώναξε πάλι:

—Όχι, δε θ' απλώσω εγώ στο Χάρο το λαιμό μου σαν αρνί και να του πω: «Σφάξε με, αγά μου, ν' αγιάσω!»

Δε μιλούσα· στράφηκε, με κοίταξε ο Ζορμπάς θυμωμένος.

—Δεν είμαι λεύτερος; Ξαναφώναξε.

Δε μιλούσα. Να λες «Ναι!» στην ανάγκη, να μετουσιώνεις το αναπόφευγο* σε δικιά σου λεύτερη βούληση — αυτός, ίσως, είναι ο μόνος ανθρώπινος δρόμος της λύτρωσης. Το ΄ξερα, και γι' αυτό δε μιλούσα.

Ο Ζορμπάς είδε πως δεν είχα πια τίποτα να του πω, πήρε το κλουβί σιγά σιγά, να μην ξυπνήσει ο παπαγάλος, το τοποθέτησε δίπλα από το κεφάλι του και ξάπλωσε.

—Καληνύχτα, αφεντικό, είπε· φτάνει.

Ζεστός νοτιάς φυσούσε πέρα από το Μισίρι* και μέστωνε τα τζερτζεβατικά

ανάρια ανάρια· αραιά (επίρρ. τοπ. ή χρον.).

θρος· θρόισμα.

αναπόφευγο αυτό που δε μπορεί κανείς να αποφύγει· το πεπρωμένο.

Μισίρι (το) η Αίγυπτος.

και τα φρούτα και τα στήθια της Κρήτης. Τον δέχουμε να περιχύνεται στο μέτωπο, στα χείλια μου και στο λαιμό, κι έτριζε και μεγάλωνε, σα να 'ταν πωρικό, το μυαλό μου.

Δεν μπορούσα να κοιμηθώ, δεν ήθελα. Δε συλλογίζομαι τίποτα: ένωθα μονάχα, στη ζεστή ετούτη νυχτιά, κάτι μέσα μου, κάποιον μέσα μου, να μεστώνει. Έβλεπα, ζούσα καθαρά το καταπληχτικό ετούτο θέαμα: ν' αλλάζω. Ό,τι γίνεται πάντα στα πιο σκοτεινά υπόγεια του στήθους μας, γίνονταν τώρα φανερά, ξέσκεπα, μπροστά μου. Κουκουβιστός στην άκρα της θάλασσας, παρακολουθούσα το θάμα.

Τ' αστέρια θάμπωσαν, ο ουρανός φωτίστηκε, κι απάνω στο φως χαράχτηκαν με φιλό κοντύλι τα βουνά, τα δέντρα, οι γλάροι. Ξημέρωνε.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Ζορμπάς έχει «μεταφυσικές ανησυχίες»; Τι έχει προηγηθεί; (Να διαβάσετε το εισαγωγικό σημείωμα).

2. Ποιες είναι οι μεταφυσικές ανησυχίες του Ζορμπά και με ποια ερωτήματα διατυπώνονται;

3. Γιατί ο Ζορμπάς έχει την αξίωση να πάρει από το συγγραφέα απάντηση στα ερωτήματά του;

4. Ποια εικόνα βρίσκει ο συγγραφέας για να εξηγήσει στο Ζορμπά τη φιλοσοφική κοσμολογία και ανθρωπολογία του; Τι συμπεραίνετε από αυτή;

5. Τι είναι ο «ερός τρόμος» και ποιες είναι κατά το συγγραφέα οι δυνατές αντιδράσεις των ανθρώπων σ' αυτόν; Ποια είναι η αντίδραση του Ζορμπά;

6. Πώς αντιλαμβάνεστε τις φράσεις «Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει η ποίηση» και «να μετουσιώνεις το αναπόφευγο σε δικιά σου λεύτερη βούληση»;

Ο Κάλβος και η εποχή του¹ (δοκίμιο)

Ο Κάλβος γεννήθηκε και μεγάλωσε στα πιο ταραγμένα επαναστατικά χρόνια του αστισμού* που ανέβαινε για να πάρει την εξουσία.

Ακόμα από τις αρχές του 18ου αιώνα, από την εποχή των Εγκυκλοπαιδιστών και του Διαφωτισμού, το φιλελεύθερο και δημοκρατικό πνεύμα, που ξεκινάει πιο πολύ από τη Γαλλία, είχε αρχίσει να πνέει σ' όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Ιδιαίτερα τα τελευταία πενήντα χρόνια του αιώνα, όσο η αστική τάξη νιώθει τη δύναμή της να μεγαλώνει, το πνεύμα αυτό αρχίζει να παίρνει ολοένα και πιο επαναστατικό χαρακτήρα: ώσπου φτάνει στο εκρηκτικό αποκορύφωμά του με τη Γαλλική Επανάσταση. Βέβαια και πριν απ' αυτή, η Αμερική με το δικό της ξεσηκωμό είχε κερδίσει την ανεξαρτησία της και θεμελιώσει τις δημοκρατικές ελευθερίες της, μα η Γαλλική Επανάσταση έχει άλλο βάρος μέσα στην ιστορία των λαών. Η Γαλλία και πριν από την επανάστασή της, μα πιο πολύ μ' αυτή, γίνεται η πρωτοπόρα οδηγήτρια του κόσμου. Με την επίδραση αυτής της επανάστασης μεγαλώνει σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης η επαναστατική κίνηση για τις ελευθερίες και τα δίκαια των λαών.

Ο Κάλβος, παιδί ακόμα, ζούσε στη Ζάκυνθο, όταν με την απόβαση του γαλλικού στρατού ο ξεσηκωμένος λαός έκαie στην πλατεία το λίμπρο ντ' όρο* και καταργούσε τα προνόμια των ευγενών. Το κίνημα βέβαια αυτό δε βάσταξε πολύ, μα η επίδρασή του δεν έσβησε από τη μνήμη του λαού.

Από την παιδική του ηλικία, λοιπόν, ο Κάλβος ήταν προετοιμασμένος για το φιλελεύθερο κι επαναστατικό πνεύμα του καιρού. Και στην Ιταλία όπου μεγάλωσε και σπούδασε, ο επαναστατικός πατριωτισμός και το πνεύμα της ελευθερίας ήταν τότε στην έξαψή τους. Ο σύνδεσμος του Κάλβου με το φόσκολο κι η ζωή κοντά του δυνάμωσε και στερέωσε μέσα του αυτό το πνεύμα του

αστισμός: η κοινωνική τάξη των αστών, που αντλεί τη δύναμή της από το χρήμα (βιομηχανία, εμπόριο επιχειρήσεις) σε αντίθεση προς τους ευγενείς (γαιοκτήμονες).

λίμπρο ντ' όρο: χρυσή βίβλος, το βιβλίο όπου ήταν γραμμένοι οι ευγενείς με τους τίτλους τους.

1. Να διδαχτεί μετά τη διδασκαλία των **Ωδών** του Κάλβου.

καιρού. Η Ιταλία ήταν κι έμεινε πολιτικά κομματιασμένη κι ύστερα από τους ναπολεόντειους πολέμους, γι' αυτό τα πολιτικά ξεσηκώματα για την ελευθερία και την ενότητα της χώρας διαδέχονταν το ένα τ' άλλο. Μέσα σ' αυτή τη φλογερή ατμόσφαιρα αναθράφηκαν κι ο Κάλβος κι ο Σολωμός.

Όταν ο Κάλβος ακολουθώντας το Φόσκολο έφυγε από την Ιταλία, πέρασε στην Ελβετία, έζησε κάμποσο στο Παρίσι κι ύστερα στην Αγγλία, σ' όλες αυτές τις χώρες απασχόλησαν το πνεύμα του οι ίδιες αυτές επαναστατικές ιδέες, της ελευθερίας των λαών και της Δημοκρατίας, που ένθουσιαζαν τα καλύτερα πνεύματα της εποχής. Κοντά στα τριάντα χρόνια του ξεσπάει η Ελληνική Επανάσταση, και πια από δω και πέρα ζει μέσα στις συγκινήσεις και τους ενθουσιασμούς των απελευθερωτικών αγώνων του δικού του λαού.

Όπως είναι φυσικό, το φιλελεύθερο και δημοκρατικό πνεύμα παρουσιάζεται με την ίδια ορμή, όχι μόνο στην πολιτική ζωή, παρά και στη διανόηση και στην τέχνη αυτών των καιρών. Ο αστικός* ουμανισμός* βρίσκεται στη μεγάλη του άνθιση. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ποίησης του Κάλβου είναι ο επαναστατικός πατριωτισμός κι η αδιάκοπη έξαρση της αρετής στη ζωή των λαών. Ο πολιτικός χαρακτήρας αυτής της ποίησης είναι φανερός κι έντονος, όπως ήταν φανερός κι έντονος σ' όλη την προοδευτική διανόηση και τέχνη της εποχής(...)

Μα ό,τι κάνει μεγαλύτερη εντύπωση στον Κάλβο είναι αυτός ο επίσημος και οραματικός τόνος της ποίησής του, αυτή η σοβαρότητα η αγέλαστη, που φανερώνει μια φανατική κι αλύγιστη πίστη σε κάποιο υψηλό ιδανικό αρετής, σε κάποια ιερή ηθική τάξη· σπάνια ακούονται τρυφεροί τόνοι από τη λύρα του Κάλβου· όλος στρέφεται προς κάτι το αδιάλλαχτο και το δυσκολοπλησίαστο. Το πρόσωπο της Ελευθερίας μέσα στην ποίηση του Κάλβου παρουσιάζεται αυστηρό κι αγέρωχο, είναι το ίδιο το αυστηρό κι αδιάφορο πρόσωπο της Αρετής. Για τον Κάλβο ελεύθεροι άνθρωποι είναι οι ενάρετοι κι οι αδέκαστοι· το μίσος της τυραννίας είναι μίσος της αυθαιρεσίας και της ανομίας κι η αποκατάσταση της ελευθερίας είναι αποκατάσταση των ανθρώπων στην αρετή, στην ακεραιότητα κι αξιοπρέπειά τους. Η ποίηση του Κάλβου όταν μιλάει για την αρετή βγάζει τόνους σχεδόν θρησκευτικούς:

*... μόνη,
αμάργαρος, ολόγυμνος, αυτάγγελτος,
το καθαρόν του ουρανού ανεβαίνει
η Αρετή...*

αστικός: αυτός που ανήκει στην αστική τάξη.
ουμανισμός: ανθρωπισμός.

Είναι αξεχώριστα στην ποίησή του Πατρίδα, Ελευθερία κι Αρετή, αποθεώνονται και παρουσιάζονται μέσα σ' ιδανικό φως. Για την αντίληψη του Κάλβου, η επανάσταση είναι έκρηξη αρετής. Βλέπει την αρετή σα μια ουράνια μορφή, αυτοδύναμη, τέκνο των Θεών, που με τον έπαινο των Πιερίδων συγκλίνει και συμπαραστέκεται στα εγκόσμια. Την ενάρετη ζωή, την αγνότητα των ηθών, την αγάπη της δόξας, που συνοδεύει τους ήρωες κι είναι αγάπη της αρετής, ο Κάλβος τα τιμά σαν αξίες απάνω απ' όλα εθνικές.

*Θερμότατον τον πόθον
εφύτευσας της δόξης
εις την καρδίαν των τέκνων σου
ω Ελλάς, και καλείσαι
μήτηρ ηρώων.*

*Δίδει αυτή τα περά
και εις τον τραχύν, τον δύσκολον
της αρετής τον δρόμον
του ανθρώπου τα γόνατα
ιδού πετάουν.*

Γενικά ο Κάλβος θέτει ιδανικά αιτήματα κι υψηλές αρχές στη ζωή και τη βλέπει σαν άθληση μιας αρετής χωρίς συμβιβασμούς. Έτσι ασυμβίβαστος, ιδιότυπος κι αυστηρός στάθηκε και στη ζωή του κι έφθασαν έως εμάς από σύγχρονους και γνώριμους του οι χαρακτηρισμοί του σαν ανθρώπου ευκολο-άγγιχτου, δύσκολου στο ήθος κι ανυποχώρητου στη δεοντολογία του.

Το πατριωτικό πάθος, που νιώθει μέσα του και που φλογίζει το λόγο του, τον κάνει να βλέπει τον εαυτό του σαν αγωνιστή της αρετής στις πιο ψηλές κι απότομες κορφές της:

*Ως απ' ένα βουνόν
ο αετός εις άλλο
πετάει, κι εγώ τα δύσκολα.
κρημνά της αρετής
ούτω επιβαίνω.*

Λέει περήφανα για τον εαυτό του σε μια από τις ωδές του.

Στις επαναστατικές κι αγωνιστικές εποχές ο πολιτικός χαρακτήρας της τέχνης φτάνει στο κορύφωμά του:

*Τρέξατε, δεύτε
οι των Ελλήνων παίδες
ήλθ' ο καιρός της δόξης!*

Νομίζει κανείς πως ακούει στροφές από τη Μασσαλιώτιδα*.

Άλλο χαρακτηριστικό της ποίησης του Κάλβου, χαρακτηριστικό πια της μορφής, είναι και πως κλασικίζει. Αυτό δεν έχει αιτία του μόνο την ελληνικότητα του ποιητή, παρά είναι κι ένα από τα χαρακτηριστικά της εποχής. Η αστική δημοκρατία, πριν αποχτήσει την αίγλη της εξουσίας, παρουσιάζεται με τα σεβάσματα εμβλήματα της αρχαίας δημοκρατίας και της αρχαίας αρετής. Στις αρχές του 19ου αιώνα, η ποίηση της Ιταλίας, με τη σχολή του Μόντι και του Φόσκολου, κλασικίζει, όπως και σε πολλές άλλες χώρες¹· μα ο κλασικισμός της πλησιάζει περισσότερο προς τους Λατίνους παρά προς τους Έλληνες κλασικούς. Αργότερα παρουσιάστηκε η ρομαντική σχολή του Μαντσόνι. Ο Κάλβος, που έζησε μέσα και στα δυο αυτά ποιητικά ρεύματα, παρουσιάζει μια σύνθεση κι από τα δυο. Ο Κάλβος κλασικίζει, χωρίς να είναι κλασικός. Το ιδανικό του είναι κλασικό, μα η έκφραση ρομαντική. Όπου το ύφος του πλησιάζει το κλασικό θυμίζει Οράτιο, όπου είναι περισσότερο ρομαντικό θυμίζει Όσσιαν*. Κι ο αρχαϊσμός στη γλώσσα του του δίνει μια επίφαση κλασική. Έπειτα είναι γεμάτος από κλασικές ανάμνησες, από σύμβολα και μύθους του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Κι ακόμα η αρχιτεκτονική της ποίησής του είναι κλασική στο ισόρροπο κι υπολογισμένο σχέδιό της. Συχνά μέσα σ' αυτή την ποίηση, η κλασική εγκράτεια και το αρχαίο επίθετο συναλλάσσονται με τα βίαια αισθήματα του ρομαντισμού, την πομπική φράση, τις τρικυμισμένες εικόνες όλο αντίθετες από φως και σκοτάδι. Ο ποιητικός Πρόλογός του, ο Φιλόπατρις, εις Δόξαν, εις τον Ιερόν Λόχον, εις Μούσας και άλλα, είναι πιο κοντά στο κλασικό ύφος κι είναι γεμάτα από κλασικές παραστάσεις²: αντίθετα, στις ωδές του εις Θάνατον, εις Σούλι και σε πολλές άλλες, περισσεύουν τα ρομαντικά στοιχεία και με τους ηρωισμούς κι αγωνιστικούς φθόγγους συμπλέκονται αισθήματα κι εικόνες ζόφου.

Ωστόσο η ποίηση του Κάλβου παρουσιάζει ιδιοτυπίες που δεν τις συναντά κανείς σε κανέναν άλλον Έλληνα ποιητή³ και το περιεχόμενο κι οι έκφραστικοί τρόποι κι η μορφή της ποίησής του έχουν τα ιδιαίτερα τους χαρακτηριστικά, που είναι προσωπικά στον Κάλβο κι αποτελούν τη φυσιογνωμία του. Πολλά από τα στοιχεία του περιεχομένου τα σημειώσαμε παραπάνω, που αν

Μασσαλιώτιδα: επαναστατικό τραγούδι της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, που έγινε εθνικός ύμνος της Γαλλίας.

Όσσιαν: Σκώτος βάρδος του 3ου αι. μ.Χ. Με το όνομα αυτό ο Άγγλος ποιητής Μάκφερσον δημοσίευσε το 1760 μια συλλογή ποιημάτων, που ήταν γεμάτα από μελαγχολία και ζοφερές εικόνες και προκάλεσαν ισχυρή εντύπωση. Μαζί με τις «Νύχτες», του επίσης Άγγλου ποιητή Έντουαρντ Γιούγκ (1681-1765), δημιουργούν την «προρομαντική» ποιητική σχολή και προαναγγέλλουν το ρομαντισμό.

και ξεκινούν από μια ιστορικοκοινωνική πραγματικότητα παίρνουν τη σφραγίδα της αισθαντικότητας του ποιητή. Μα και τα εξωτερικά σημάδια της ποιήσής του κι η τεχνική του, που είναι το εξωτερικό απαύγασμα αυτής της αισθαντικότητας, είναι ιδιόμορφα. Τα μέτρα του Κάλβου για την ιδιορρυθμία τους ονομάστηκαν «κάλβεια». Ωστόσο τα μέτρα αυτά, στην ουσία τους, είναι τα πολύ γνωστά ιαμβικά μέτρα: μα οι συνδυασμοί τους στον Κάλβο είναι νεότροποι και δημιουργούν μεγάλη ρυθμική ποικιλία.

Ο Κάλβος χωρίζει τις ωδές του σε πεντάστιχες στροφές, που οι πρώτοι τέσσερις στίχοι τους είναι οχτασύλλαβοι ή εφτασύλλαβοι καταληχτικοί ή ακατάληχτοι, κι ο πέμπτος, ο τελευταίος, είναι πεντασύλλαβος. Μόνο σ' ίαμβους έγραψε ο Κάλβος τα τραγούδια του: κι από την Ελλάδα, μα κι από την Ιταλία, ήταν πολύ εξοικειωμένος με τον ίαμβο: με το δεκαπεντασύλλαβο σ' εμάς και με τον εντεκασύλλαβο στην Ιταλία, ο ίαμβος έχει τέτοια πλατιά χρήση στις δυο χώρες, που μπορεί να θεωρηθεί σαν εθνικό μέτρο τους. Οι ίαμβοι του Κάλβου, στα ποικίλα ζευγαρώματά τους, συχνά σχηματίζουν δεκαπεντασύλλαβους, όπως π.χ.:

*« Άγρια μεγάλα τρέχουσι τα νερά της θαλάσσης
και ρίπνονται και σχίζονται βίαια επί τους βράχους...»*

Κάποτε σχηματίζουν δεκατρισύλλαβους, όπως: «ποία εις εσέ του πνεύματος λείπει Αφροδίτη;...» 'Η όπως: «ωραία και μόνη η Ζάκυνθος με κυριεύει...» 'Άλλοτε σχηματίζουν εντεκασύλλαβους, όπως π.χ.: «επί τας κεφαλάς των αχαρίστων»: «ο φοβερός εχθρός έγινε φίλος...» 'Άλλοτε πάνε μαζί δυο οχτασύλλαβοι, όπως: «...και τ' άστρα τ' αναρίθμητα — από τον μέγαν Όλυμπον...» Και τότε τότε παρουσιάζονται δυο εφτασύλλαβοι: «Θερμότατον τον πόθον — εφύτεις της δόξης...» και πλήθος άλλοι συνδυασμοί. Μ' όλο που νιώθει κανείς συχνά κάποια αοριστία κι αστάθεια στις συνηζήσεις και τους τονισμούς, που ο Κάλβος τους χρησιμοποιεί με μεγάλη ελευθερία, ωστόσο ο ποιητής κατορθώνει να δώσει έναν πλατύ κυματισμό και μια ελαστικότητα στο ρυθμό του πολύ εκφραστικά, με μεγάλη ικανότητα στην απόδοση της ψυχικής κίνησης και των αισθημάτων του. Ο ρυθμός συνταιριάζεται με το ύφος κι οι τόνοι που βγαίνουν από την ποίηση του Κάλβου είναι επιβλητικοί, αυστηροί και δραματικοί, σύμφωνα με τον αυστηρό, βαρύ και περήφανο χαρακτήρα του.

Μα ό,τι στον Κάλβο είναι πιο προσωπικό κι ιδιότυπο είναι η γλώσσα του. Το τέλος του 18ου κι οι αρχές του 19ου αιώνα ήταν για μας η εποχή των γλωσσοπλαστών. Η Ελλάδα είχε μια γλώσσα λαϊκή και μια λόγια αρχαϊκή παράδοση. Ο Κοραΐς, ο Βηλαράς, οι διάφοροι δάσκαλοί της, όλοι πρότειναν ή κατασκεύαζαν ένα υπόδειγμα γλώσσας. Ο Κοραΐς βάλθηκε να δημιουργή-

σει μια γλώσσα απλουστευμένη, μια γλωσσική σύνθεση ανάμεσα στη δημοτική και την αρχαία. Αυτό το γλωσσικό σύστημα ακολούθησε σ' ένα βαθμό κι ο Κάλβος και δημιούργησε το δικό του ιδίωμα. Η διαμονή του στο Παρίσι κι η συναναστροφή του με τη σπουδάζουσα νεολαία της εποχής, που ήταν κάτω από την επιβλητική αυθεντία και την επιρροή του Κοραή, συντέλεσε ίσως πολύ στο να διαλέξει ο Κάλβος τη γλώσσα του. Η υπόθεση αυτή είναι βάσιμη κι έχει γίνει κι από άλλους πριν από μας, μ' όλο που για ν' ακολουθήσει ο Κάλβος το παράδειγμα του Κοραή δεν ήταν ανάγκη να δεχτεί την επίδραση του Παρισιού, αφού οι γλωσσικές ιδέες και το γλωσσικό ιδίωμα του Κοραή ήταν πλατιά γνωστά σ' όλους τους γραμματισμένους Έλληνες της εποχής. Μα στο γλωσσικό του κατασκεύασμα ο Κάλβος επηρεάζεται κι από ένα μουσικό αίσθημα του στίχου, που τον κάνει να διαστρέφει παράδοξα πολλές λέξεις και να πολλαπλασιάζει τ' ασυναίρετα ρήματα.

Δεν προχωρούμε σε πλατύτερη κριτική ανάλυση της ποίησης του Κάλβου. Με το σημείωμά μας αυτό θέλαμε μόνο να τον τοποθετήσουμε μέσα στο ιστορικό περίγυρο που τον διαμόρφωσε.

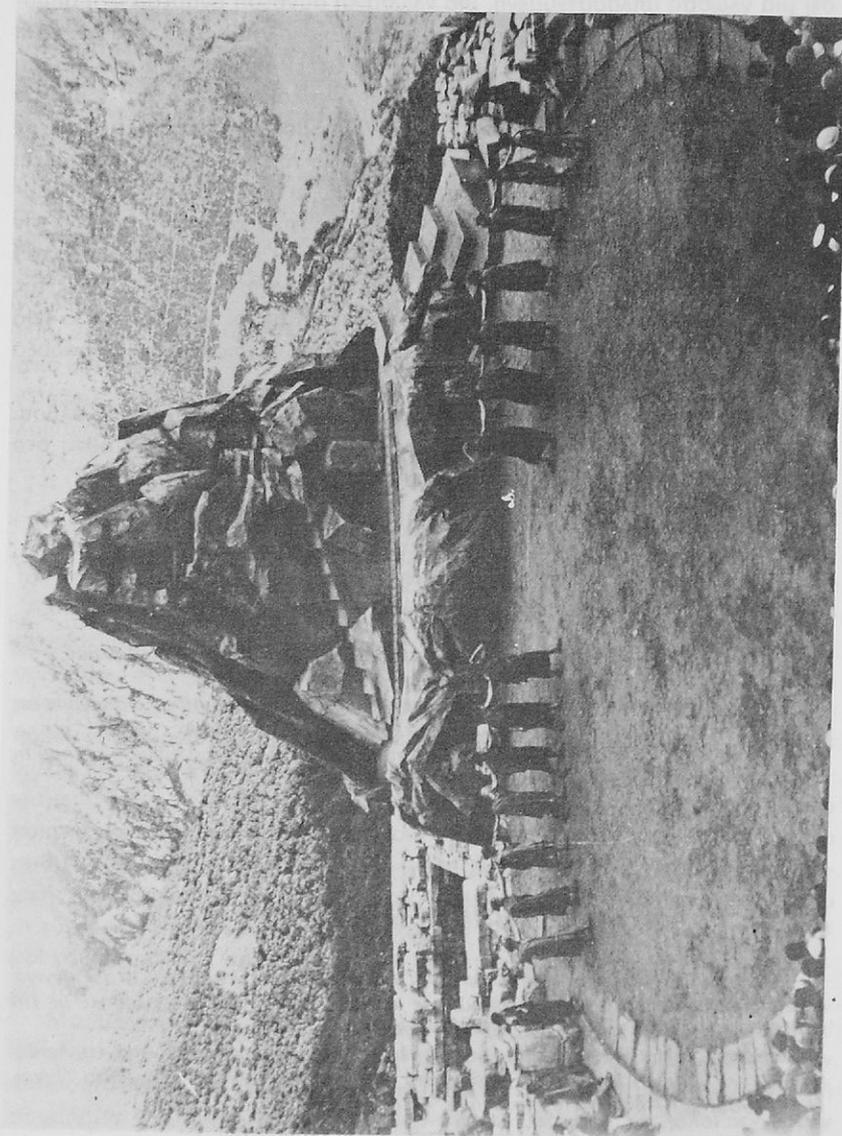
Ερωτήσεις

1. Ποιες βασικές ιδέες επισημαίνει ο συγγραφέας στην ποίηση του Κάλβου;
2. Από πού πηγάζουν, κατά τον Αυγέρη, οι ιδέες του Κάλβου;
3. Ποια είναι τα κλασικιστικά μορφολογικά στοιχεία που επισημαίνει ο συγγραφέας στην ποίηση του Κάλβου και πώς ερμηνεύει αυτόν τον κλασικισμό;
4. Ποιες είναι, κατά το συγγραφέα, οι ιδιοτυπίες στην ποίηση του Κάλβου και πού τις αποδίδει;

Μάρκος Αυγέρης (1884-1973)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Γιώργου Παπαδόπουλου. Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου τέλειωσε το Γυμνάσιο και σπούδασε ιατρική στην Αθήνα. Ασχολήθηκε με την ποίηση και ιδιαίτερα με την κριτική της λογοτεχνίας.

Τα έργα του κυκλοφόρησαν συγκεντρωμένα στις εξής εκδόσεις: α) Άπαντα, Αισθητικά-Κριτικά, Θεωρητικά-Κριτικά, Ιδεολογικά ζητήματα της τέχνης (Εκδ. «Νέα Τέχνη», 1964-1965) β) Άπαντα Ποιητικά (Εκδ. «Κέδρος», 1975).

Από την παράσταση του Προμηθέα Δεσμώτη στις Δελφικές Γιορτές.

Δ' ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (1922-1930)

Στην περίοδο αυτή παρουσιάζονται ποιητές που τους χαρακτηρίζει ένας ψυχικός κάματος και μια δυσκολία προσαρμογής στην πραγματικότητα της ζωής: ο Ρώμος Φιλύρας (1889-1942), ο Κώστας Ουράνης (1890-1953), ο Ναπολέων Λαπαθιώτης (1888-1943) και ο αντιπροσωπευτικότερος της γενιάς, ο Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928), ποιητής με πλούσιο ταλέντο και σπάνια εκφραστική δύναμη. Εξέφρασε όσο κανένας άλλος από τη γενιά του το αίσθημα του ανικανοποίητου και της παρακμής, που χαρακτήριζε την εποχή του. Ενώ όμως οι άλλοι έμειναν στο κλίμα της ανίας, της διάλυσης και της απιστίας, γεμάτο από αισθηματισμό και φιλαρέσκεια, ο Καρυωτάκης έδωσε μια μεστή αίσθηση της πραγματικότητας, που θα τον οδηγήσει στο τραγικό αδιέξοδο. Η στάση του είναι αντιηρωική και εκφράζεται ως διαμαρτυρία, που φτάνει στο σαρκασμό.

Πλήθος είναι οι ποιητές που υιοθετούν τη στάση του Καρυωτάκη, τον «καρυωτακισμό», αλλά ως φιλολογική μόδα μόνο, όπως συνέβαινε παλιότερα με το ρομαντισμό. Πιο γνήσιοι είναι η Μαρία Πολυδούρη (1902-1930) και ο Μήτσος Παπανικολάου (1900-1943). Στον ίδιο κόσμο ανήκει και ο Τέλλος Άγρας (1899-1944), πιστός οπαδός του συμβολισμού. Στην περίοδο αυτή υπάγεται και ο Γιάννης Σκαρίμπας (γενν. 1897), ιδιότυπος ποιητής και πεζογράφος.

Της ίδιας γενιάς, αλλά εντελώς έξω από το κλίμα της υπαρξιακής απόγνωσης είναι ο Τάκης Παπατσώνης (1895-1976). Το έργο του χαρακτηρίζεται από βαθιά θρησκευτική πίστη, αλλά και γενικότερα από την πίστη στις υψηλές αξίες της ζωής.

Κ. Γ. Καρυωτάκης (1896-1928)

Γεννήθηκε στην Τρίπολη. Το επάγγελμα του πατέρα του, που ήταν νομομηχανικός, έγινε αφορμή να μετακινηθεί η οικογένειά του σε διάφορες επαρχιακές πόλεις (Λευκάδα, Αργοστόλι, Λάρισα, Πάτρα, Χανιά). Τελείωσε τις σπουδές του στα Χανιά και κατόπιν γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία πήρε το πτυχίο του το 1917. Εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος σε διάφορες πόλεις (Θεσσαλονίκη, Σύρο, Άρτα, Αθήνα, Πάτρα). Τελευταίος σταθμός της υπαλληλικής του σταδιοδρομίας ήταν η Πρέβεζα, όπου και αυτοκτόνησε στις 21 Ιουλίου 1928.

Ασχολήθηκε κυρίως με την ποίηση και μεταφράσεις ξένων ποιητών. Τα πεζά που έφησε είναι λίγα, αποτελούν όμως σημαντικό συμπλήρωμα του έργου του. Θεωρείται ως ο αντιπροσωπευτικότερος ποιητής του μεσοπολέμου, που επηρέασε όχι μόνο τους σύγχρονούς του ποιητές αλλά και τους μεταγενέστερους. «... η ποιητική του πορεία άλλο δεν κάνει παρά να καθρεφτίζει την πορεία του προς το θάνατο. Έτσι, ξεκινώντας στα δυο πρώτα του βιβλία από μια βαθιά μελαγχολική στάση απέναντι στη ζωή και δοκιμάζοντας μάταια κάθε τόσο να "διαφύγει", οδηγείται βαθμιαία με τα Ελεγεία και Σά-

τιρες προς τη μοναδική για την περίπτωση του λύση. Κι αν στις δυο προηγούμενες συλλογές υπάρχει ακόμα η πίστη στην ποίηση και γίνεται μια προσπάθεια να βρεθεί λύτρωση μέσα απ' την τέχνη, στην τρίτη και τελευταία, όπου οφείλει κυρίως την επιβίωσή του, κι αυτή και κάθε άλλη πίστη έχει χαθεί και άξονας κεντρικός έχει γίνει ο θάνατος, που αποτελεί και το κέντρο της όλης βιοθεωρίας του.»¹.

Το έργο του: *Ποίηση: Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων* (1919), *Νηπενθή* (1920), *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927) – όλο το έργο του είναι συγκεντρωμένο στα *Άπαντα* τα ευρισκόμενα, τόμ. Α' και Β' (1965).

Στο άγαλμα της Ελευθερίας* που φωτίζει τον κόσμο

Το ποίημα περιέχεται στη συλλογή **Ελεγεία και Σάτιρες** (1927) και είναι από τα λίγα ποιήματα του Καρυωτάκη που παρουσιάζουν, εκτός από τα κοινά χαρακτηριστικά της ποίησής του, και πολιτικό ενδιαφέρον. Για να καταλάβουμε το ποιητικό κλίμα του Καρυωτάκη πρέπει να προσέξουμε, εκτός των άλλων και τη μετρική του, για την οποία ο Τέλλος Άγρας παρατήρησε τα εξής: «Μειχτά μέτρα, παρατονισμοί, διασκελισμοί, μήτε ένας γνωμικός στίχος, μετάθεση της τομής, συνίτηση κακά τονισμένη, κενοί χρόνοι, χωλά μέτρα, χασμωδίες απροσδόκητες». Ερμηνεύοντας τους στιχουργικούς νεωτερισμούς του ο Βάσος Βαρίκας παρατηρεί μεταξύ άλλων και τα εξής: «Ο στίχος του Καρυωτάκη διακρίνεται από κάτι το αυθόρμητο, το εντελώς ξένο από κάθε τεχνική επιτήδευση. Ξεπηδάει τέτοιος που είναι από μια βαθύτερη εσωτερική ανάγκη. Μοιάζει με τη χειρονομία, με τη γκριμάτσα που χωρίς να το θέλουμε, εντελώς ασυνείδητα σχηματίζεται».

Λευτεριά, Λευτεριά, σχίζει, δαγκώνει
τους ουρανούς το στέμμα σου. Το φως σου,
χωρίς να καίει, τυφλώνει το λαό σου.
Πεταλούδες χρυσές οι Αμερικάνοι,
λογαριάζουν πόσα δολάρια κάνει
σήμερα το υπερούσιο* μέταλλό σου.

Λευτεριά, Λευτεριά, θα σ' αγοράσουν
έμποροι και κονσόρτσια* κι εβραίοι.

άγαλμα της Ελευθερίας: πρόκειται για το κολοσσιαίο άγαλμα που υψώνεται στο νησάκι Μπέντλου, απέναντι στο Μανχάταν της Νέας Υόρκης.

υπερούσιος: θεϊκός.

κονσόρτσια: προσωρινοί συνεταιρισμοί επιχειρήσεων για την πραγματοποίηση σκοπών αμοιβαίου συμφέροντος.

1. Κ. Στεργιόπουλου: *Η ανανεωμένη παράδοση*, εκδ. Σοκόλη, σ. 318.

Είναι πολλά του αιώνος μας τα χρέη,
πολλές οι αμαρτίες, που θα διαβάσουν
οι γενεές, όταν σε παρομοιάσουν
με το πορτρέτο του Dorian Gray*.

Λευτεριά, Λευτεριά, σε νοσταλγούμε,
μακρινά δάση, ρημαγμένοι κήποι,
όσοι άνθρωποι προσδέχονται τη λύπη
σαν έπαθλο του αγώνος, και μοχθούνε,
και τη ζωή τους εξακολουθούνε,
νεκροί που η καθιέρωσις* τους λείπει.

Ερωτήσεις

1. Πού αναφέρονται οι δύο πρώτες στροφές και πού η τρίτη;
2. Ο σαρκασμός του Καρυωτάκη, ενώ φαίνεται ότι αγγίζει κάποιο θέμα γενικού ενδιαφέροντος, καταλήγει, με την παραδοχή της ήττας του, σε προσωπική διακωμώδηση και σε πλήρη άρνηση: να επιβεβαιώσετε αυτή την παρατήρηση μέσα από το ποίημα.
3. Να επισημάνετε τις πιο χαρακτηριστικές μεταφορικές χρήσεις των ρημάτων: τι εκφράζει με αυτές ο ποιητής;
4. Να επιβεβαιώσετε τις παρατηρήσεις του Τέλλου Άγρα και του Β. Βαρίκα για τη μετρική του Καρυωτάκη με παραδείγματα μέσα από το ποίημα.

Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή **Νηπενθή** (1921). Ο Καρυωτάκης ήταν τότε νεαρός ποιητής και είχε εκδώσει τη δεύτερη ποιητική του συλλογή, αλλά δε βρήκε την ανταπόκριση που περίμενε. Την αναγνώριση όμως του έργου του από την κριτική δε θα τη γνωρίσει ούτε όσο ζούσε. Θα χρειαστεί να μεσολαβήσει ο τραγικός του θάνατος, για να περάσει κι ο Καρυωτάκης στην αθανασία. Είναι φανερό πως το ποίημα γράφτηκε υπό την επίδραση μιας παρόμοιας συναισθηματικής κατάστασης, που παρούσιάζει τον ποιητή αλληλέγγυο με όλους τους περιφρονημένους κι άδοξους ποιητές των αιώνων.

το πορτρέτο του Dorian Gray: στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Άγγλου συγγραφέα Όσκαρ Ουάιλντ (1891), η διαφθορά, τα εγκλήματα και η ηλικία του ήρωα δεν αφήνουν τα ίχνη τους στην τέλεια μορφή του, αλλά αποτυπώνονται σιγά σιγά στο πορτρέτο του.
καθιέρωσις: επίσημη αναγνώριση.

Από θεούς και ανθρώπους μισημένοι,
σαν άρχοντες που εξέπεσαν πικροί,
μαραίνονται οι Βερλέν*· τους απομένει
πλούτος η ρίμα πλούσια και αργυρή.
Οι Ουγκό* με «Τιμωρίες»* την τρομερή
των Ολυμπίων εκδίκηση μεθούνε*.
Μα εγώ θα γράψω μια λυπητερή
μπαλάντα* στους ποιητές άδοξοι που `ναι.

Αν έζησαν οι Πόε* δυστυχισμένοι,
και αν οι Μποντλέρ* εζήσανε νεκροί,
η Αθανασία τούς είναι χαρισμένη.
Κανένας όμως δεν ανιστορεί
και το έρεβος* εσκέπασε βαρύ

οι **Βερλέν**: Πολ Βερλέν (1844-1896): ονομαστός Γάλλος ποιητής.

οι **Ουγκό**: Βίκτορ Ουγκό (1802-1885): ο γνωστός Γάλλος ποιητής και συγγραφέας.

Τιμωρίες: ποιητική συλλογή του Ουγκό, που εκδόθηκε το 1853 και περιλαμβάνει κυρίως βίαιους σατιρικούς στίχους κατά του Ναπολέοντα Γ΄.

την τρομερή... μεθούνε: με τους στίχους της προηγούμενης συλλογής οι Ουγκό (ο Ουγκό) μεθούνε την τρομερή εκδίκηση των Ολυμπίων (θεών).

οι **Πόε**: Έντγκαρ Άλαν Πόε (1809-1899): ονομαστός Αμερικανός συγγραφέας και ποιητής.

Οι **Μποντλέρ**: Κάρολος Μποντλέρ (1821-1867): γάλλος ποιητής. Η ποιητική του συλλογή *Άνθη του κακού* αποτέλεσε σταθμό στη γαλλική ποίηση.

νεκροί: σαν νεκροί.

μπαλάντα: είδος επικούρικου ποιήματος, που συνήθως αποτελείται από τέσσερις στροφές (οι τρεις είναι οκτάστιχες· η τέταρτη, που λέγεται επωδός, είναι τετράστιχη). Όλες οι στροφές επαναλαμβάνουν στο τέλος τους τον ίδιο στίχο, που παίζει το ρόλο του γυρίσματος (ρεφρέν). Η μπαλάντα γνώρισε μεγάλη ακμή στο Μεσαίωνα. Κατά το 19ο αιώνα τη χρησιμοποίησαν πολλοί μεγάλοι ποιητές στην Αγγλία, Γαλλία και Γερμανία. Το είδος του μέτρου και ο αριθμός των συλλαβών στους στίχους κάθε στροφής δεν είναι καθορισμένα: οι στροφές όμως κάθε μπαλάντας πρέπει να `χουν το ίδιο μέτρο και ως προς τον αριθμό των στίχων μπορεί να έχουν από εφτά μέχρι δεκατρείς· συνήθως οι στροφές έχουν δέκα ή οκτώ στίχους και, αντίστοιχα, τέσσερις ή τρεις ομοιοκαταληξίες. (Στη μπαλάντα του Καρυωτάκη η κάθε στροφή έχει οκτώ στίχους και τρεις ομοιοκαταληξίες.)

έρεβος: βαθύ σκοτάδι.

Σημείωση: Οι παραπάνω ποιητές (κυρίως οι Βερλέν, Πόε, Μποντλέρ) επηρέασαν αποφασιστικά και ανανέωσαν τη νεότερη ποίηση. Στη ζωή τους όμως γνώρισαν πολλές δυσκολίες, που οφείλονταν ή στις πολιτικές τους δραστηριότητες (περίπτωση Ουγκό) ή στις προσωπικές τους αδυναμίες και στην τόλμη που είχαν να γράψουν ποιήματα, τα οποία έρχονταν σε σύγκρουση με τις καθιερωμένες αντιλήψεις. Γι' αυτό κι ο ποιητής χρησιμοποιεί τα επίθετα *μισημένοι, δυστυχισμένοι, (σαν) νεκροί*.

τους στιχουργούς που ανάξια στιχουργούνε.
Μα εγώ σαν προσφορά κάνω ιερή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι.

Του κόσμου η καταφρόνια τούς βαραίνει
κι αυτοί περνούνε αλύγιστοι και ωχροί,
στην τραγικήν απάτη τους δομένοι
πως κάπου πέρα η Δόξα καρτερεί,
παρθένα βαθυστόχαστα ιλαρή.
Μα ξέροντας πως όλοι τούς ξεχνούνε,
νοσταλγικά εγώ κλαίω τη θλιβερή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι.

Και κάποτε οι μελλούμενοι καιροί:
«Ποιος άδοξος ποιητής» θέλω να πούνε
«την έγραψε μian έτσι πενιχρή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι;»

Ερωτήσεις

1. Πώς έζησαν στη ζωή τους οι Βερλέν, Πόε και Μποντλέρ και τι τους απομένει ως αντιστάθμισμα;
2. Πώς παρουσιάζεται προοδευτικά η θέση των άδοξων ποιητών στις τρεις πρώτες στροφές; Σε ποια απ' αυτές δίνεται μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του δράματός τους;
3. Γιατί αισθάνθηκε ο Καρυωτάκης την ανάγκη να γράψει ποίημα για τους άδοξους ποιητές των αιώνων;
4. Ο ποιητής χαρακτηρίζει τη μπαλάντα του πενιχρή. Δικαιολογείται αυτός ο χαρακτηρισμός;
5. Ο ποιητής ακολουθεί την τεχνοτροπία του συμβολισμού και γι' αυτό προσέχει πολύ την επεξεργασία του στίχου: αποτέλεσμα αυτής της επεξεργασίας είναι η μουσικότητα και η πλούσια ομοιοκαταληξία. Μπορείτε να δικαιολογήσετε αυτή την άποψη;

Ρώμος Φιλύρας

Madona Mia*

Να προσέξετε στο ποίημα αυτό τη λεπτή ευαισθησία και την τάση για εξαϋλωση και εξιδανίκευση.

Ανάλαφρη, απαλή σαν πεταλούδα,
σαν της δροσιάς το στάλαγμα στα κρίνα,
σα μια πνοή που αγγίζει σε βελούδα,
σαν της αυγής την πρώτη χρυσακτίνα,

ήρθες αργά, όπως στην εκκλησία
θα `μπαινει η θλιμμένη Παναγία,
ανάλαφρο ένα στέναγμα στα χείλη,
σαν μυστική σκιά μέσα στο δείλι.

Ήρθες ... κι εγώ τον ερχομό σου νιώθω
σαν κάτι που δε φτάνω με τον πόθο,
σαν αποκάλυψη αγνώστου κόσμου,
που άστραψεν άξαφνα μπροστά στο φως μου!

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζεται στο ποίημα η γυναικεία μορφή;
2. Ποια εκφραστικά μέσα (σχήματα λόγου, εικόνες) χρησιμοποιεί ο ποιητής για να παραστήσει τη γυναικεία μορφή και πώς κλιμακώνονται μέσα στο ποίημα;
3. Πώς προετοιμάζεται η συναισθηματική κατάσταση που εκφράζεται στους στίχους 9-10;

Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)

Γεννήθηκε στο Κιάτο της Κορινθίας και νωρίς εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στον Πειραιά, όπου τελείωσε το Γυμνάσιο. Το πραγματικό του όνομα ήταν Ιωάννης Οικονομόπουλος. Υπηρέτησε χρόνια στο στρατό ως αξιωματικός, αλλά το μονιμότερό του επάγγελμα ήταν η δημοσιογραφία. Αρρώστησε και κλείστηκε στο Δρομοκαΐτειο το 1927 και σ' όλο το διάστημα της παραμονής του στο Φρενοκομείο ως το θάνατό του έγραφε. Ο Ρώμος Φιλύρας, ενώ ξεκίνησε ακολουθώντας την ποιητική παράδοση του Παλαμά, κατόρθωσε να ανανεώσει τον παραδοσιακό στίχο με την απομάκρυνσή του από τη νοηματική συνοχή και τη στρόφή του σε λεπτότερους λυρικούς τόνους. Έργα του: Ρόδα στον αφρό (1911), Γυρισμοί (1919), Οι ερχόμενες (1920), Κλεψύδρα (1921), Πιερώτος (1922), κ.ά.

Madona mia: φρ. ιταλική, Παναγία μου.

Νυχτερινό

Μονάχη η φλόγα του κεριού μου,
κι απέναντί μου στο τραπέζι
θαρρείς το τέλος της προσμένει
λίγες στιγμές έχει να ζήσει
και μες στη νύχτα τρεμοπαίζει,
σα μια ψυχούλα φοβισμένη...

Απόξω έν' άγρυπνο φεγγάρι
με κόπο χάνεται στα χάη
μιας άτελεύτητης ερήμου...
Σα να μη θέλει να πεθάνει,
μ' αναλαμπές ψυχομαχάει
το ετοιμοθάνατο κερί μου...

Και το βαρύθυμο φεγγάρι,
που χρόνια τώρα έχει σιωπάσει,
και το κερί μου που πεθαίνει,
και, μέσα, η σκοτεινή ψυχή μου,
χωρίς αιτία κι οι τρεις στην πλάση
είμαστε τόσο λυπημένοι...

Ερωτήσεις

1. Ποιες εικόνες κυριαρχούν στο ποίημα και ποια ψυχική διάθεση υποβάλλουν;
2. Σε ποια σημεία του ποιήματος ο ποιητής εκφράζει έμμεσα τα αισθήματά του και σε ποια άμεσα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Ο Λαπαθιώτης συνδυάζει στην ποίησή του ρομαντικά στοιχεία με-επιδράσεις της συμβολιστικής ποίησης. Επαληθεύεται αυτή η παρατήρηση από το παραπάνω ποίημα; Να απαντήσετε αφού συμβουλευτείτε τα σχετικά χωρία για το συμβολισμό (Κ.Ν.Λ., Α' Λυκείου, Εισαγωγή) και το ρομαντισμό (Κ.Ν.Λ., Β' Λυκείου, Εισαγωγή).

Ναπολέον Λαπαθιώτης (1888-1944)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά, μιλούσε τρεις γλώσσες, ήξερε καλά την ευρωπαϊκή λογοτεχνία, πιάνο και ζωγραφική. Ασχολήθηκε όμως αποκλειστικά με την ποίηση, χωρίς να ασκεί βιοποριστικό επάγγελμα. Επηρεάστηκε από τους «εστέτ» της εποχής του (κυρίως τον Όσκαρ Ουίλντ), οι οποίοι προσπαθούσαν να συνδυάσουν την τέχνη με μια προσωπική ζωή ιδιόρρυθμη και αριστοκρατική. Καλλιέργησε μια ποίηση νεορομαντική (κυρίως στην ψυχική διάθεση), χωρίς τις μεγαλοστομίες του ρομαντισμού και επηρεασμένη από την ποίηση των Γάλλων συμβολιστών. Όσο ζούσε τύπωσε μονάχα μια επιλογή ποιημάτων του με τον τίτλο Τα ποιήματα (1939). Μετά το θάνατό του το μεγαλύτερο μέρος του έργου του εκδόθηκε συγκεντρωμένο με τον ίδιο τίτλο (εκδ. Φέξης, επιμέλεια Άρη Δικταίου).

Τέλλος Ἄγρας

Αμάξι στη βροχή

Η ποίηση του Τέλλου Ἄγρα κινήθηκε συχνά ανάμεσα στα μικρά, φθαρτά πράγματα της καθημερινής ζωής, που παίρνουν, όπως και στο ποίημά μας, την προέκταση συμβόλων.

Ὦρα, προσμένει μοναχή
η ἄμαξα, κάτω απ' τη βροχή,
και δεν τη μέλει
κι είναι σα να την τυραννά
πιότερο η ξένη γειτονιά
που δεν τη θέλει.

Τ' αλογατάκια της, σιμά,
κάτω απ' τον ίδιο μουσαμά
κάνουν καρτέρι:
στον τόπο αυτόν, το θλιβερό,
πράμα δε μένει από καιρό,
να το ἔχουν ταίρι.

Γρίλιες δεν είναι, μήτε αυλές
περικοκλάδες βαθουλές:
δεν ἔμειν' ἓνα
απ' τα φανάρια στη σειρά
με τα δυο μπρούτζινα φτερά,
τα σταυρωμένα.

Τ' ανώφλια επέσαν κι οι αγκωνές*
κι οι ανεμοπέραστες, στενές,
οι γαλαρίες*.
κι ἔφυγαν ἔντρομες, πολλές,
κι οι θύμησες, σαν τις καλές,
σεμνές κυρίες.

Ἄδεια βιτόρια* και φτωχή,
πάρε μου εμένα την ψυχή,
πάρε με εμένα
για ταξιδιώτη σου: κι ευθύς
πάμε, ὅθε κινήσες να ἴρθεις:
στα Περασμένα.

αγκωνή: αγκωνάρι, γωνία.

γαλαρία: (λέξη ιταλική) α) μακριά στοά σπιτιού, κυρίως μεγάρου β) στεγασμένος εξώστης που είχε συνήθως ολόγυρα τζάμια και χρησίμευε ως διάδρομος.

βιτόρια: τύπος ἄμαξας ιππύλατης.

Ερωτήσεις

1. Να ερμηνεύσετε το ποίημα, αφού επισημάνετε:
 - α) Το χώρο, μέσα στον οποίο τοποθετείται η άμαξα (στροφ. 1-2).
 - β) Τις αλλαγές που έχουν γίνει μέσα σ' αυτό το χώρο (στροφ. 3-4).
 - γ) Το νόημα της επίκλησης του ποιητή (στροφ. 5).
2. Με βάση την παραπάνω ερμηνεία, να επιβεβαιώσετε την άποψη που διατυπώνεται στο εισαγωγικό σημείωμα.
3. Ακολουθεί το ποίημα τις βασικές αρχές του συμβολισμού; (Βλ. α) την εισαγωγή σ' αυτή την περίοδο του βιβλίου σας β) Κ.Ν.Λ. της Α' Λυκείου, σ. 7).
- 4) Εκφράζει το ποίημα μια διάθεση μελαγχολίας και παρακαμής; Να υποστηρίξετε την άποψή σας.

Τέλλος Άγρας (1899-1944)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ευάγγελου Ιωάννου. Γεννήθηκε στην Καλαμπάκα και ύστερα από μεταθέσεις του πατέρα του, που ήταν εκπαιδευτικός, κατέληξε στην Αθήνα, όπου τέλειωσε το Γυμνάσιο. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κι εργάστηκε από το 1927 στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Εκτός από τις μεταφράσεις, που κατά καιρούς δημοσίευσε, καλλιέργησε με επιτυχία την ποίηση και την κριτική. Στην ποίησή του, που μπορεί να θεωρηθεί ως η πιο σημαντική μετά την ποίηση του Καρυωτάκη, ζωντανεύει η ζωή της Αθήνας του μεσοπολέμου, κοιταγμένη μέσα από τα ευαίσθητα μάτια ενός ποιητή. Εκτός από την ποίησή του, σημαντική θέση στα ελληνικά γράμματα κατέχει και το κριτικό του έργο, που είναι μεγάλο σε έκταση και ποικιλία και περιλαμβάνει κριτικά μελετήματα, δοκίμια, αισθητικές αναλύσεις κειμένων, άρθρα στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, βιβλιοκρισίες, προλόγους σε βιβλία, συνεντεύξεις κ τ λ. Το κριτικό του έργο ήταν σκορπισμένο σε διάφορα περιοδικά κι εφημερίδες και από το 1981 άρχισε να συγκεντρώνεται σε τόμους.

Το έργο του: α) Ποίηση: Τα βουκολικά και τα εγκώμια (1934), Καθημερινές (1940), Τριαντάφυλλα μιανής ημέρας (1965). β) Κριτική: Κριτικά Τόμ. Α' και Β' (1981).

Μαρία Πολυδούρη

Κοντά σου

Το ποίημα κινείται μέσα στο γνωστό ποιητικό κλίμα της Πολυδούρη που διαμορφώνεται κυρίως από το ερωτικό συναίσθημα, διαποτισμένο με μια γυναικεία ευαισθησία.

Κοντά σου δεν αχούν άγρια οι ανέμοι.
Κοντά σου είναι η γαλήνη και το φως.
Στου νου μας τη χρυσόβερνη ανέμη
ο ρόδινος τυλιέται στοχασμός.

Κοντά σου η σιγαλιά σα γέλιο μοιάζει
που αντιφεγγίζουν μάτια τρυφερά
κι αν κάποτε μιλάμε, αναφτεριάζει,
πλάι μας κάπου η άνεργη χαρά.

Κοντά σου η θλίψη ανθίζει σα λουλούδι
κι ανύποπτα περνά μες στη ζωή.
Κοντά σου όλα γλυκά κι όλα σα χνούδι,
σα χάδι, σα δροσούλα, σαν πνοή.

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το ψυχικό κλίμα της ποιήτριας και με ποιες λέξεις ή φράσεις εκφράζεται;
2. Ποιες αρνητικές καταστάσεις μεταβάλλονται στο αντίθετό τους με την παρουσία του αγαπημένου προσώπου;

Μαρία Πολυδούρη (1902-1930)

Γεννήθηκε στην Καλαμάτα και πέθανε στην Αθήνα στο σανατόριο «Σωτηρία». Γράφτηκε στη Νομική Σχολή ενώ εργαζόταν ως νομαρχιακή υπάλληλος. Γνωρίστηκε με τον ποιητή Κ. Καρυωτάκη και επηρεάστηκε από τη μελαγχολική ποίησή του. Τα ποιήματά της έχουν πηγαίο λυρισμό και τρυφερή γυναικεία ευαισθησία, γεμάτη θλίψη.

Έργα: Οι τρίλιες που σβήνουν (1928), Ηχώ στο χάος (1929).

Μήτσος Παπανικολάου

Εσωτερικό

Το ποίημα αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ποίησης του συμβολισμού, με κάποιες όμως δειλές ανανεωτικές τάσεις, που ήταν αποτέλεσμα της επίδρασης και της νεότερης ποίησης (λ.χ. ο στίχος 1 της πρώτης στροφής).

Ο βοριάς πλαταγίζοντας ξεδιπλώνει σημαίες,
παραμονεύουν τέρατα στους δρόμους,
έχει σκεπάσει η θάλασσα τις προκουμαίες
το παραμύθι ξαναζεί με τους γλυκούς του τρόμους.

Λαχτάριζα την ώρα αυτή μήνες, μέρα τη μέρα —
την κλειστή κάμαρη, τη λάμπα την αγαπημένη.
Ανάλλαξη, σαν είκοσι χρονών, είναι η μητέρα
τα μάτια της χαμογελούν, το στόμα της σωπαίνει.

Ήμουν θλιμμένος, άρρωστος, χωρίς χαρά κι ελπίδα,
περιπλανήθηκα στη γη, χρόνια πολλά, πολλά...
Μα απόψε απ' τα ταξίδια μου γύρισα στην πατρίδα
και βρήκα τη μητέρα που χαμογελά.

Είναι όλα πάλι γνώριμα μες στο σπιτίσιο βράδυ:
Η κάμαρη, τα πράματα, το φως και το σκοτάδι.
Φωνάζει απ' έξω ο άνεμος με τα χίλια του στόματα
ονόματα κι ονόματα...

Μα κι η βροχή μου φαίνεται σα ν' απαγγέλλει στίχους,
παράλληλη και ρυθμική καθώς πέφτει στη γης.
Είμαι καλά στους τέσσερις της κάμαρής μου τοίχους:
Έφτασα στο λιμάνι της στοργής.

Ερωτήσεις

1. Ποια ατμόσφαιρα δημιουργούν οι στίχοι της πρώτης στροφής και ειδικότερα ο στίχος 4;
2. Ποια είναι η πραγματικότητα που ζει ο ποιητής και πού καταφεύγει για να την αντιμετωπίσει;
3. Να δικαιολογήσετε την άποψη που διατυπώνεται στο βιογραφικό σημείωμα:

«Ό,τι τον βασανίζει και κυριαρχεί μέσα του είναι η μνήμη και η φυγή» (να συνδυάσετε την απάντησή σας με την απάντηση που δώσατε στην προηγούμενη ερώτηση).

4. Η ποίηση του συμβολισμού επιδίωξε την τέλεια αρμονία του στίχου, που τη βρίσκει κυρίως στην ομοιοκαταληξία, στο μέτρο και στην κατάλληλη επιλογή και τοποθέτηση των λέξεων μέσα στο ποίημα. Νομίζετε ότι το ποίημα ανταποκρίνεται στις παραπάνω απαιτήσεις του συμβολισμού;

Μήτσος Παπανικολάου (1900-1943)

Γεννήθηκε στην Ύδρα. Τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στον Πειραιά. Σπούδασε Νομικά. Ασχολήθηκε κυρίως με την Ποίηση, με μεταφράσεις ξένων ποιητών και την κριτική. Το ποιητικό και μεταφραστικό του έργο δεν είναι μεγάλο σε ποσότητα (δημοσίευσε εξήντα περίπου διηγήματα κι άλλες τόσες μεταφράσεις ξένων ποιημάτων). Ό,τι τον βασανίζει και κυριαρχεί μέσα του είναι η μνήμη και η φυγή. Η μνήμη τον μεταφέρει στις περασμένες καλές εποχές· η φυγή τον απομακρύνει από τη σκληρή πραγματικότητα. Μετέφρασε με πολλή επιδεξιότητα και ευαισθησία ξένους ποιητές. Τα κριτικά του μελετήματα δείχνουν επίσης ότι διέθετε πνευματική οξυδέρκεια και αισθητική καλλιέργεια.

Το έργο του: α) Ποίηση: Ποιήματα (1966), β) Μεταφράσεις: Μεταφράσεις (1968), γ) Κριτική: Κριτικά (1980).

Νίκος Καββαδίας

Πούσι

Το ποίημα γράφτηκε το 1940 και έδωσε τον τίτλο στη συλλογή που κυκλοφόρησε το 1947. Θαλασσινός ποιητής και ναυτικός στο επάγγελμα ο Καββαδίας, μας έδωσε ποιήματα με τις εμπειρίες του από τη ζωή της θάλασσας.

Έπεσε τ'ο πούσι* αποβραδίσ
το караβοφάναρο χαμένο
κι έφτασες χωρίς να σε προσμένω
μες στην τιμονιέρα να με δεις.

Κάτασπρα φορές κι έχεις βραχεί,
πλέκω σαλαμάστρα* τα μαλλιά σου.
Κάτου στα νερά του Port Regassu*
βρέχει πάντα τέτοιαν εποχή.

Μας παραμονεύει ο θερμαστής
με τα δυο του πόδια στις καδένες*.
Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες*
με την τρικυμία· θα ζαλιστείς.

Βλαστημά ο λοστρόμος* τον καιρό
κι είν' αλάργα τόσο η Τοκοπίλα*.
Από να φοβάμαι και να καρτερώ
κάλλιο περισκόπιο* και τορπίλα*.

πούσι: αχλή, καταχνιά.

σαλαμάστρα: σκονί πλοίου (ιταλ. λέξη, ναυτ.).

Port Regassu: (Πόρτ Ρεγκάσσου)· πρόκειται για τον κόλπο του Πηγάσσου στη Ν. Ζηλανδία.

καδένα: αλυσίδα· εδώ του πλοίου.

αντένα: κεραία· Στα πλοία, τ'ο ξύλο που κρέμεται στη μέση του ιστού.

λοστρόμος: ναύκληρος· πρώτος υπαξιωματικός στο πλήρωμα εμπορικού πλοίου.

αλάργα: μακριά.

Τοκοπίλα: λιμάνι στη Β. Χιλή.

περισκόπιο: οπτική συσκευή με φακούς και πρίσματα που χρησιμοποιείται από τα υποβρύχια όταν βρίσκονται σε κατάδυση για την παρατήρηση του ορίζοντα.

τορπίλα: βλήμα που εξακοντίζουν τα πολεμικά πλοία και τα υποβρύχια.

Φύγε! Εσέ σου πρέπει στέρα γη.
Ήρθες να με δεις κι όμως δε μ' είδες·
έχω απ' τα μεσάνυχτα πνιγεί
χίλια μίλια πέρ' απ' τις Εβρίδες*.

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής βλέπει μια οπτασία που τη συμπλέκει με πραγματικές καταστάσεις και με σκέψεις του. Ποια είναι η οπτασία, ποιες οι πραγματικές καταστάσεις, ποιες οι σκέψεις και πώς το περιεχόμενό τους;
2. Ποιες διαστάσεις από τη ζωή του ναυτικού μας δίνει το ποίημα;
3. Λαβαίνοντας υπόψη ότι το ποίημα συγκεντρώνει τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καββαδία και διαβάζοντας το βιογραφικό σημείωμα του ποιητή, να συνθέσετε μια σύντομη εργασία για την ποίηση του Καββαδία.

Νίκος Καββαδίας (1910-1975)

Γενήθηκε στο Χαρμπίν της Μαντζουρίας από γονείς Κεφαλλονίτες και υπηρέτησε στο εμπορικό ναυτικό ως ασυρματιστής. Η πρώτη του συλλογή με τον τίτλο Μαραμπού (1933) προκάλεσε ζωνή εντύπωση και ευνοϊκά σχόλια στους πνευματικούς κύκλους για την καινούργια αίσθηση που έφερε η εξωτική αυτή ποίηση με τους ναυτικούς όρους, τα μακρινά λιμάνια και τη γοητεία της περιπέτειας. Άλλες συλλογές: Πούσι (1947), Τραβέρσο (1975) και το πεζό Βάρδια (1954).

Εβρίδες: πολλά μικρά νησιά στα δυτικά της Σκωτίας. Εδώ μάλλον πρόκειται για τις Νέες Εβρίδες, στην Αυστραλία.

Ποίηση

Η μεταπολεμική ποίηση εμφανίστηκε στα πρώτα χρόνια της Κατοχής, που αποτελεί και το χρονικό όριο της αφετηρίας της. Οι ποιητές της, όσοι κυρίως ανήκουν στην πρώτη μεταπολεμική γενιά, που είναι συνυφασμένη με τους αγώνες της Κατοχής και τα δύσκολα μετακατοχικά χρόνια, αντιμετώπισαν θετικά την ποίηση της γενιάς του '30 κι αποτέλεσαν το φυσιολογικό της διάδοχο. Η πρώτη μεταπολεμική ποιητική γενιά δεν αντιγράφει ή απλώς μιμείται την ποίηση της γενιάς του '30, αλλά αξιοποιεί την κληρονομιά της και δημιουργεί τη δική της ποιητική φυσιογνωμία. Για να εκφραστεί ποιητικά είχε το πλούσιο υλικό των εμπειριών της από τη δεκαετία του 1940-50, που είναι μια από τις πιο δραματικές δεκαετίες της νεότερης ιστορίας μας και δεν μπορεί να συγκριθεί με την ελληνική πραγματικότητα της προηγούμενης δεκαετίας. Βέβαια, κατά το 1930-40 η κατάσταση της-ελληνικής κοινωνίας δεν ήταν καθόλου ρόδινη: η Ελλάδα μαστίζεται από μια χρόνια κοινωνικοοικονομική υπανάπτυξη· η πολιτική της αστάθεια είναι εμφανής και τα στρατιωτικά κινήματα διαδέχονται το ένα το άλλο, για να καταλήξουν στη δικτατορία του Μεταξά: το προσφυγικό πρόβλημα, που δημιουργήθηκε μετά τη μικρασιατική καταστροφή, έχει παραμείνει ουσιαστικά-άλυτο και η ύπαρξή του γίνεται αισθητή προπάντων στην Αθήνα και τον Πειραιά, που περιβάλλονται από φτωχικούς και άθλιους συνοικισμούς. Οι ποιητές του μεσοπολέμου – στο μεγαλύτερο τουλάχιστο ποσοστό τους – θα μείνουν ανεπηρέαστοι από ό,τι συντελείται γύρω τους. Το αντίθετο συνέβη με τους ποιητές της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, που όχι μόνο δεν απέστρεψαν το πρόσωπο από τη γύρω τους πραγματικότητα, αλλά έγιναν οι πρωταγωνιστές της συμμετέχοντας ενεργητικά με τη δράση τους ή με την ποίησή τους στους αγώνες της Κατοχής.

Οι μεταπολεμικοί ποιητές, που εμφανίστηκαν από το 1941-1960 κατατάσσονται σε δυο γενιές, την πρώτη και τη δεύτερη. Το σύνολο των ποιητών της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς επηρεάστηκε βασικά απ' τα γεγονότα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, της Κατοχής και του εμφύλιου πολέμου (1946-49), ενώ το σύνολο των ποιητών της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς άντλησε τις εμπειρίες του από τον εμφύλιο πόλεμο και την κρίση για την Ελλάδα δεκαετία του 1950-1960. Ιδιαίτερες ποιητικές σχολές, που να ακολουθήσαν ενσυνεί-

δητα μια ορισμένη τεχνοτροπία, δε διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο του μεταπολέμου. Γι' αυτό μπορούμε περισσότερο να μιλάμε για τάσεις ή κινήσεις, στις οποίες εντάχτηκαν εκ των υστέρων ποιητές με κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Οι ονομασίες που δόθηκαν στις τάσεις αυτές αντλούνται κυρίως από το περιεχόμενο της ποίησής τους, το θεματικό τους υλικό και λιγότερο από την ομοιογένεια στην τεχνοτροπία. Τρεις είναι οι τάσεις που διαμορφώθηκαν στην πρώτη κυρίως μεταπολεμική γενιά, η αντιστασιακή ή κοινωνική, η νεοϋπερρεαλιστική, που οι ποιητές της ταυτίζονται ως προς την τεχνοτροπία, και η υπαρξιακή ή μεταφυσική.

1. Η αντιστασιακή και κοινωνική ποίηση

Οι ποιητές που ανήκουν στην κίνηση αυτή έχουν αντλήσει τις εμπειρίες τους από τους αγώνες της Κατοχής και τους δύσκολους καιρούς, που πέρασε η χώρα μας κατά τη μετακατοχική περίοδο. Το χρονικό διάστημα, που οι ποιητές ήταν έφηβοι ακόμα, έγιναν τα πιο συγκλονιστικά και αποφασιστικά γεγονότα για την τύχη του ανθρώπου (Β' παγκόσμιος πόλεμος, ναζισμός, στρατόπεδα συγκέντρωσης, εκατομμύρια νεκροί). Γι' αυτό το λόγο και η εικαστική του 1940-60, που μας ενδιαφέρει σ' αυτή την εισαγωγή, αποτελεί και την πιο αξιόλογη περίοδο της μεταπολεμικής ποίησης από την άποψη των ιδεολογικών της προσανατολισμών. Οι ιδεολογικοί και κοινωνικοί προβληματισμοί της Κατοχής θα διοχετευθούν και στην ποίηση της αντίστασης. Στη γενιά της Κατοχής έλαχε ο κλήρος να μετουσιώσει το δράμα και το μεγαλείο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα σε ποίηση. Βέβαια, δεν ήταν και τόσο εύκολο όλο αυτό το υλικό, που εμπειρικά και βιωματικά έζησε η πρώτη μεταπολεμική γενιά, να μετουσιωθεί σε ποιητική έκφραση. Οπωσδήποτε όμως, η ομάδα αυτή των ποιητών, που είναι η πολυπληθέστερη, κατόρθωσε να εκφράσει, παρά τις δυσκολίες, τα σήματα των ελπίδων της και των διαψεύσεών της με ποίηση, που η αισθητική της λειτουργία είναι αναμφισβήτητη. Στην πρώτη φάση της ποίησής τους οι ποιητές είναι γεμάτοι αγωνιστική διάθεση και προσπαθούν να καταγράψουν τα γεγονότα, να εκφράσουν τον ενθουσιασμό τους και να προβάλουν τα οράματά τους για ένα καλύτερο κόσμο: είναι η αγωνιστική ή αντιστασιακή φάση της μεταπολεμικής ποίησης. Οι εμπειρίες όμως των ποιητών από την Κατοχή, η ανώμαλη μετακατοχική περίοδος, που οδήγησε στον εμφύλιο πόλεμο, και όλη η ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα, που τη διαδέχτηκε, δημιούργησαν όλες τις προϋποθέσεις για ενδοσκόπηση και διερεύνηση των

αιτίων. (Από τους ποιητές ενδεικτικά αναφέρουμε τους: Μανόλη Αναγνωστάκη, Άρη Αλεξάνδρου, Γιάννη Δάλλα, Δημήτρη Δούκαρη, Μιχάλη Κατσαρό, Κλείτο Κύρου, Τάσο Λειβαδίτη, Τίτο Πατρίκιο, Γιώργη Σαραντή, Βικτωρία Θεοδώρου κ.ά.)

2. Η νεοϋπερρεαλιστική ποίηση

Οι ποιητές που ανήκουν στην κίνηση αυτή έμειναν ανεπηρέαστοι από τις ιδεολογικές διαμάχες της εποχής τους και τους φανατισμούς, όχι όμως και από το δράμα που εκτυλισσόταν γύρω τους. Υπόστρωμα και αυτής της ποίησης, στους κυριότερους εκπροσώπους της, είναι η κατοχική και η μετακατοχική περίοδος, απαλλαγμένη όμως από καθετί το επικαιρικό. Γενικότερα, η μεταπολεμική υπερρεαλιστική ποίηση αφομοιώνει και προωθεί σημαντικά την υπερρεαλιστική του μεσοπολέμου¹ (αναφέρουμε και πάλι ενδεικτικά ορισμένους από τους μεταπολεμικούς υπερρεαλιστές: Μίλτος Σαχτούρης, Δ. Π. Παπαδίστας, Έκτωρ Κακναβάτος, Ελένη Βακαλό, Νάνος Βαλαωρίτης, Ε. Χ. Γονατάς κ.ά.).

3. Υπαρξιακή ή μεταφυσική ποίηση

Οι ποιητές που ανήκουν στην κίνηση αυτή δεν έχουν κοινωνικά ενδιαφέροντα. Η υπαρξιακή ποίηση εκφράζει τη μεταφυσική αγωνία και τα άγχη των ανθρώπων μπροστά στο πρόβλημα της ζωής και του θανάτου. Ποιητές, που μπορούν να ενταχθούν στην ομάδα αυτή, είναι οι: Γιώργος Θέμελης, Ζωή Καρέλλη, Γιωργής Κότσιρας, Μελισσάνθη, Όλγα Βότση, Κική Δημουλά κ.ά.

1. Βλέπε Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου.

Ο θρήνος των Καλαβρύτων (Ξυλογραφία Σπ. Βασιλείου).

Πεζογραφία

Μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο εμφανίζονται στα γράμματά μας πεζογράφοι που παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές από τους ομότεχούς τους της γενιάς του '30 καθώς και πολλά κοινά γνωρίσματα μεταξύ τους. Στην πλειονότητά τους οι μεταπολεμικοί πεζογράφοι ωριμάζουν στην κρίσιμη δεκαετία του '40, ενώ ανάμεσά τους υπάρχουν και μερικοί μεγαλύτεροι σε ηλικία, όπως π.χ. ο Στρατής Τσίρκας (1911-1980), που δημοσίευσε ποιητικές συλλογές πριν από τον πόλεμο, αλλά τα πεζά κείμενά του πρωτοδημοσιεύονται αυτή την περίοδο που εξετάζουμε.

Οι μεταπολεμικοί πεζογράφοι, έχουν κοινές ιστορικές εμπειρίες και κοινή συνείδηση ότι διαφέρουν από τους προηγούμενους. Έχουν εμπειρίες από τη δικτατορία του Ι. Μεταξά (1936-1941), τον πόλεμο του '40, την Κατοχή, την Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Ορισμένοι από αυτούς διαδραμάτισαν κάποιο ρόλο στα δραματικά εκείνα γεγονότα. Πολλοί πάλι, τοποθετημένοι ιδεολογικά στην αριστερά, δοκιμάστηκαν από τις συνέπειες του Εμφυλίου. Οποιαδήποτε όμως κι αν ήταν η ιδεολογική τους τοποθέτηση, όλοι τους, κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σήκωσαν το βάρος της δύσκολης εκείνης εποχής κι αυτό επηρέασε το έργο τους. Η συσσώρευση τέτοιων εμπειριών από το πρόσφατο παρελθόν, τα αδιέξοδα του παρόντος και η άγνωστη έκβαση των μελλοντικών μας πραγμάτων ρίχνουν τη σκοτεινή σκιά τους στη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Και όσο η πεζογραφία αυτή προσεγγίζει την πραγματικότητα, είτε θεματικά είτε ψυχολογικά, και δεν αναζητά καταφύγιο σε θέματα ιστορικά ή στη λυρική απεικόνιση της ζωής, τόσο περισσότερο σκυθρωπό χαρακτήρα αποκτά.

Τα πρώτα έργα των μεταπολεμικών πεζογράφων εκδίδονται ανάμεσα στα χρόνια 1944-47. Γύρω στα 1950 όμως αρχίζει να διαγράφεται καθαρότερα η διαφορά των νέων πεζογράφων από τους προηγούμενους και ολοκληρώνεται το 1954 με την έκδοση του περιοδικού Επιθεώρηση Τέχνης, όπου θα συνεργαστούν πολλοί απ' αυτούς.

Τάσεις της μεταπολεμικής πεζογραφίας

Είναι τόσο πολύμορφη και πλούσια σε τάσεις η μεταπολεμική μας πεζογραφία και τόσοι οι αξιόλογοι πεζογράφοι μας, ώστε δεν μπορούμε στη σύντομη αυτή εισαγωγή παρά μόνο μερικά βασικά χαρακτηριστικά να δώσουμε και να αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά μόνο ονόματα. Τις κυριότερες τάσεις τις συνοψίζουμε στα εξής:

1. *Ρεαλισμός. Οι περισσότεροι από τους μεταπολεμικούς πεζογράφους στρέφονται στη μελέτη και απεικόνιση της πραγματικότητας με διάθεση κριτική και απομακρύνονται από το αστικό περιβάλλον, όπου τοποθετούσαν, συνήθως, τους μύθους τους οι πεζογράφοι της προηγούμενης γενιάς. Μερικοί επιμένουν στην απόδοση των πιο αποκρουστικών και ωμών πλευρών της πραγματικότητας απογυμνώνοντάς την από κάθε συμβατικό εξωραϊσμό (π.χ. Νίκος Κάσδαγλης, Κ. Ταχτσής, Αλέξ. Κοτζιάς, Ανδρέας Φραγκιάς κ.ά.).*

2. *Κοινωνικοί και πολιτικοί προβληματισμοί: Οι πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις, η αυταρχική εξουσία, οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, η ανασφάλεια και η αβεβαιότητα για το μέλλον, καθώς και οι επιπτώσεις που έχουν όλα αυτά στη ζωή των ανθρώπων, είναι μερικά από τα θέματα που απασχόλησαν πολλούς πεζογράφους. Οι ήρωες δεν είναι απλοί θεατές των γεγονότων, αλλά συμμετέχουν στη δίνη τους, μεταβάλλονται σε ενεργούμενα των εξωτερικών συνθηκών ή γίνονται θύματα των καταστάσεων. Από την άποψη αυτή η μεταπολεμική πεζογραφία επανασυνδέεται με τη ρεαλιστική παράδοση της γενιάς του 1880 και με τους πρώτους κοινωνικούς ηθογράφους: Κ. Θεοτόκη, Κ. Χατζόπουλο, Κ. Παρορίτη, Δημοσθ. Βουτυρά. Την τάση αυτή εξέφρασαν οι περισσότεροι μεταπολεμικοί μας πεζογράφοι (π.χ. Δημ. Χατζής, Κώστας Κοτζιάς, Ανδρέας Φραγκιάς, Στρ. Τσίρκας, Μ. Αλεξανδρόπουλος, Σπ. Πλασκοβίτης κ.ά.).*

3. *Φυγή από την πραγματικότητα: Μερικοί μεταπολεμικοί πεζογράφοι θα αποφύγουν τη ζοφερή πραγματικότητα αναζητώντας καταφύγιο στη λυρική πεζογραφία τού κλειστού χώρου. Παρουσιάζουν τους ήρωές τους να ζουν τα ιδιωτικά τους προβλήματα ανεξάρτητα από τα εξωτερικά γεγονότα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν κατά κανόνα γυναίκες πεζογράφοι. Η Μαργ. Λυμπεράκη π.χ. στα Ψάθινα καπέλα (1946) απεικονίζει την ξένοιαστη εφηβεία τριών κοριτσιών, τους έρωτές τους, και τις σχέσεις τους με το οικογενειακό τους περιβάλλον, σε συνθήκες ειρηνικές όπου διαχέεται υποβλητικά η ποίηση της καθημερινότητας. Η Μιμίκια Κρανάκη, ένα χρόνο αργότερα, στο μυθιστόρημά της Contre - temps (1947) θα παρουσιάσει τις ψυχικές διακυμάνσεις της ηρωίδας της Κυβέλης με τρυφερότητα και ευαισθησία. Αλλά κι εδώ ο απόηχος των εξωτερικών γεγονότων είναι πολύ εξασθενημένος. Ανάλογη στάση βλέπουμε στην Πλατεία Θησείου (1947) της Τατιάνας Γκρίση - Μιλλιέξ, στους Χωριάτες (1951) και τα άλλα ηθογραφήματα του Αστέρη Κοββατζή, στην Κλειστή ζωή (1952) του Κώστα Στεργιόπουλου. Η Εύα Βλάμη θα αναζητήσει αλλού την έμπνευσή της: στο Γαλαξίδι (1947) και στο Σκελετόβραχο (1949) αντλεί το θέμα της από την ιστορία, τους θρύλους και την παλιά δόξα της ιδιαίτερής της πατρίδας, του Γαλαξιδιού. Στην ιστορία επίσης θα καταφύγει για*

να αντλήσει τα θέματά του ο Άγγελος Βλάχος για τα μυθιστορήματά του Ο κυρίος μου ο Αλκιβιάδης (1953) και Οι τελευταίοι γαληνότατοι (1961). Τέλος η Γαλάτεια Σαράντη στο Βιβλίο της Χαράς (1947) και Το Παλιό μας σπίτι (1957) περιορίζεται στη λογοτεχνία του κλειστού αστικού χώρου.

4. Νέες εκφραστικές αναζητήσεις: Αργότερα θα εμφανιστούν νεότεροι πεζογράφοι που θα καταφύγουν στη φαντασία, για να απεικονίσουν εφιαλτικούς κόσμους – όχι όμως και τόσο ξένους από την πραγματικότητα – και θα αναζητήσουν τολμηρούς εκφραστικούς τρόπους, για να τους παραστήσουν. Οι πεζογράφοι αυτοί επηρεάζονται από τα νέα ευρωπαϊκά λογοτεχνικά ρεύματα. Εκπρόσωποι της τάσης αυτής είναι ο Τάκης Κουφόπουλος, ο Γιώργος Χειμωνάς, ο Νίκος Μπακόλας κ.ά.

5. Ρεαλιστική γλώσσα: Η μεταπολεμική πεζογραφία, σε αντίθεση με την προπολεμική, χρησιμοποιεί τολμηρότερη ρεαλιστική γλώσσα. Τα πράγματα δηλώνονται με το όνομά τους χωρίς σεμνοτυφία και εγκαταλείπεται η καλλιπέπεια και ωραιολογία των παλαιότερων. Κάποτε πάλι η γλώσσα χρησιμοποιείται με τραχύτητα ή αποδιοργανώνεται συντακτικά και λογικά, για να αποδώσει καλύτερα βάναυσες, παράλογες και εφιαλτικές καταστάσεις. Φυσικά υπάρχουν πάντοτε οι εξαιρέσεις.

Ζωή Καρέλλη

Του καλοκαιριού

*Το ποίημα που ακολουθεί προέρχεται από τη συλλογή **Παραμύθια** (1955).*

Το ξανθό παλικάρι του καλοκαιριού
έχει μια γαλανή γραμμή πάνω στο λείο μέτωπο.
Στα καστανά του μάτια κρατάει τις αχτίδες του ήλιου
μισοκλείνοντας τα σκιερά βλέφαρα,
φιλοπαίζοντας τις βλεφαρίδες αχτιδωτές.

Ηλιοψημένο στυλώνει το λαμπρό κορμί,
αμέριμνα χαμογελά και άσκοπα.
Φαντάζουν κάτασπρα τα δόντια του,
μοιάζουν τ' άσπρα χαλίκια καθαροπλυμένα,
στ' ακρογιάλι του γαλάζιου και κρυστάλλινου νερού.

Ερωτήσεις

1. Πώς η ποιήτρια ταυτίζει τον νέο με το καλοκαίρι;
2. Ποιο αίσθημα κυριαρχεί μέσα στο ποίημα;

Ζωή Καρέλλη

Η Ζωή Καρέλλη (ψευδώνυμο της Χρυσούλας Αργυριάδου) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1901. Το βασικότερο στοιχείο της ποίησής της είναι η μεταφυσική αγωνία που κάποτε φτάνει ως το μυστικισμό. Ήδη τώρα εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: Πορεία (1940), Εποχή θανάτου (1948), Παραμύθια του κήπου (1955) κ.ά. Η ποιητική της δημιουργία ως το 1973 συγκεντρώθηκε σε δυο τόμους με τον τίτλο Τα Ποιήματα. Ασχολήθηκε επίσης με το θέατρο και το δοκίμιο και μετέφρασε ξένους ποιητές (Έλιοτ).

Κώστας Μόντης

Νύχτες

Από τη συλλογή *Τα τραγούδια της ταπεινής ζωής* (Λευκωσία 1954).

Καλά, θ' απορροφήσουν κάτι από την έγνοια σου
η μέρα, η κίνηση, η δουλειά σου, οι φίλοι,
και θα μπορέσεις ύστερα να πας
σε κάνα θέατρο ή κέντρον ή όπου αλλού.
Όμως όταν τελειώσουν όλα
τα θέατρα και τα κέντρα κλείσουν,
και πουν οι φίλοι καληνύχτα,
και πρέπει να γυρίσεις πια στο σπίτι — τι θα γίνει;
Το ξέρεις πως σκληρή; αδυσώπητη
σε περιμένει στο κρεβάτι σου η έγνοια.
Θα 'σαι μονάχος.
Και τότες θα λογαριαστείτε.
Θες ή δε θες θα μπουν κάτω όλα, να λογαριαστείτε.
Θα 'σαι μονάχος
κι ανυπεράσπιστος απ' τα θέατρα και τα κέντρα,
κι απ' τη δουλειά σου και τους φίλους.
Σε περιμένει στο κρεβάτι σου η έγνοια.
Θά 'ρθει — δε γίνεται. Είν' τόσο σίγουρη γι' αυτό, και περιμένει.
Είναι στο σπίτι και σε περιμένει.

Ερωτήσεις

1. Ποιο πρόβλημα απασχολεί τον ποιητή; Ποιοι στίχοι κυρίως το εκφράζουν;
2. Ποια είναι η διέξοδος στο πρόβλημα; Είναι αποτελεσματική;
3. Σε ποιους ανθρώπους νομίζετε ότι παρουσιάζονται τέτοια προβλήματα;

Κώστας Μόντης

Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο της Κύπρου το 1914. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές και Οικονομικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών. Στο έργο του απεικονίζονται τα σπουδαιότερα ιστορικά γεγονότα (αγγλοκρατία, εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας 1955-1959, πολιτικά και πολεμικά δρώμενα της δεκαετίας 1960-1970, πραξικόπημα και τουρκική εισβολή, εξελίξεις μετά το 1974) και ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής και σκέψης του σύγχρονου Κύπριου, με τη μέθοδο του υπαινιγμού και της πικρής ειρωνείας. Έργα: *Μinima*, *Λευκωσία* '46, Τα τραγούδια της ταπεινής ζωής, *Λευκωσία* '54, Αγνώστω ανθρώπω, *Λευκωσία* '62, Ποίηση, *Λευκωσία* '62, Εξ ημερτής Κύπρου, *Λευκωσία* '69, Ανθολόγηση από τις «Στιγμές», *Αθήνα* 1978 κ.ά.

Τάκης Σινόπουλος

Ο καιόμενος

Το φαινόμενο της αυτοπυρπόλησης αποτελεί στην εποχή μας την έσχατη μορφή προσωπικής διαμαρτυρίας των διαφόρων απελπισμένων ιδεολόγων. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή **Μεταίχμιο Β'** (1957).

Κοιτάχτε! μπήκε στη φωτιά! είπε ένας απ' το πλήθος.
Γυρίσαμε τα μάτια γρήγορα. Ήταν
στ' αλήθεια αυτός που απόστρεψε το πρόσωπο, όταν του
μιλήσαμε. Και τώρα καίγεται. Μα δε φωνάζει βοήθεια.
Διστάζω. Λέω να πάω εκεί. Να τον αγγίξω με το χέρι μου.
Είμαι από τη φύση μου φτιαγμένος να παραξενεύομαι.
Ποιος είναι τούτος που αναλίσκεται περήφανος;
Το σώμα του το ανθρώπινο δεν τον πονά;
Η χώρα εδώ είναι σκοτεινή. Και δύσκολη. Φοβάμαι.
Ξένη φωτιά μην την ανακατεύεις, μου είπαν.
Όμως εκείνος καίγονταν μονάχος. Καταμόναχος.
Κι όσο αφανίζονταν τόσο άστραφτε το πρόσωπο.
Γινόταν ήλιος.
Στην εποχή μας όπως και σε περασμένες εποχές
άλλοι είναι μέσα στη φωτιά κι άλλοι χειροκροτούνε.
Ο ποιητής μοιράζεται στα δυό.

Ερωτήσεις

1. Ποιες σημασίες μπορεί να έχει ο τίτλος του ποιήματος: «Ο καιόμενος»;
2. Ποια είναι η στάση του πλήθους απέναντι στη μαρτυρική πράξη του καιόμενου;
3. Πώς διαγράφεται μέσα από το ποίημα ο ρόλος του ποιητή;

Τάκης Σινόπουλος (1917-1981)

Γεννήθηκε στην Αγουλιτσα του Πύργου της Ηλείας. Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Πήρε μέρος στον ελληνοϊταλικό πόλεμο 1940-41 και έζησε τις εμπειρίες του εμφύλιου πολέμου 1946-49 ως στρατεύσιμος. Από το 1949 ως το θάνατό του ασκούσε το επάγγελμα του γιατρού στην Αθήνα. Παράλληλα ασχολήθηκε με την ποίηση και την κριτική. Από την πρώτη του κιόλας συλλογή *Μεταίχμιο* (1951), φάνηκε η επίδραση του Έλιοτ, του Πάουντ και του Σεφέρη στην ποίησή του. Στις κατοπινές συλλογές του ανανεώνοντας τον ποιητικό λόγο του κατορθώνει να εκφράσει με προσωπικό τρόπο τις εμπειρίες από την κατοχική και μετακατοχική περίοδο, καθώς και την υπαρξιακή αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου. Έργα του: *Μεταίχμιο* (1951), *Άσματα* (1953), *Η γνωριμία με τον Μασ* (1956), *Μεταίχμιο Β'* (1957), *Ελένη* (1957), *Η νύχτα και η αντίστιξη* (1959), *Πέτρες* (1972), *Νεκρόδειπνος* (1972), *Χρονικό* (1975) κ.ά. (Συγκεντρωτική έκδοση: Συλλογή I, 1976, και Συλλογή II, 1980).

Η αποκριά

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή **Με το πρόσωπο στον τοίχο**, που κυκλοφόρησε το 1952. Στα ποιήματα της συλλογής αυτής έχουν περάσει οι εμπειρίες του ποιητή από τη στρατιωτική του ζωή και την τραγωδία του εμφύλιου πολέμου (1946-1949). Να προσέξετε ότι το ποίημα κινείται ανάμεσα σε δυο πραγματικότητες: η μια είναι η πραγματικότητα της αποκριάς. Σ' αυτήν όμως εμπλέκεται η πραγματικότητα του εμφύλιου πολέμου, και γενικότερα της εφιαλτικής εποχής του.

Μακριά σ' έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή
η αποκριά
το γαϊδουράκι γύριζε μες στους έρημους δρόμους
όπου δεν ανάπνεε κανείς
πεθαμένα παιδιά ανέβαιναν ολοένα στον ουρανό
κατέβαιναν μια στιγμή να πάρουν τους αετούς τους
που τους είχαν ξεχάσει
έπεφτε χιόνι γυάλινος χαρτοπόλεμος
μάτωνε τις καρδιές
μια γυναίκα γονατισμένη
ανάστρεφε τα μάτια της σα νεκρή
μόνο περνούσαν φάλαγγες στρατιώτες εν δυο
εν δυο μέ παγωμένα δόντια
Το βράδυ βγήκε το φεγγάρι
αποκριάτικο
γεμάτο μίσος
το δέσαν και το πέταξαν στη θάλασσα
μαχαιρωμένο
Μακριά σ' έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή
η αποκριά.

Ερωτήσεις

Στο βάθος του ποιήματος προβάλλει η τραγωδία του εμφύλιου πολέμου. Με αυτή τη βάση να διαβάσετε και να ερμηνεύσετε το ποίημα.

1. Ποιες από τις εικόνες του ποιήματος ανταποκρίνονται στην αποκριά, όπως την ξέρετε;

2. Με ποιες λέξεις ή φράσεις ο ποιητής μεταπλάθει τις παραπάνω εικόνες, ώστε να εκφράζουν την εφιαλτική εποχή του;
3. Ποιες άλλες εικόνες συμπληρώνουν το ποίημα;

Μίλτος Σαχτούρης

Γεννήθηκε το 1919 στην Αθήνα και είναι διάεγγονος του γνωστού ναυμάχου του 1821 Γεωργίου Σαχτούρη. Μετά το θάνατο του πατέρα του (1939) αποφάσισε να εγκαταλείψει τις πανεπιστημιακές του σπουδές (Νομικά) και ν' αφοσιωθεί αποκλειστικά στην ποίηση. Θεωρείται σήμερα ως ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ποιητές της μεταπολεμικής υπερρεαλιστικής ποίησης. Κύρια χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι τα εξής: α) Ποιητική γραφή έκδηλα αντιλυρική, β) το κάθε ποίημα αποτελεί και μια ιστορία που μέσα από τις αλληπάλληλες εικόνες εκφράζει κάποιο μήνυμα και γ) το παράλογο. Για τη φύση του παράλογου, που είναι βασικό χαρακτηριστικό της ποίησής του, έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις. Στην ποίηση του Σαχτούρη το παράλογο στηρίζεται στο υλικό της αλήθειας σ' ένα παράδοξο σχήμα. Σπάνια χρησιμοποιείται με τους αχαλίνωτους τρόπους ενός ανερμάνιστου υποσυνείδητου.

Το έργο του: Ποίηση: Η λησμονημένη (1945), Παραλογές (1948), Με το πρόσωπο στον τοίχο (1952), Όταν σας μιλώ (1956), Τα φάσματα κι η χαρά στον άλλο κόσμο (1958), Ο περίπατος (1960), Τα στίγματα (1962), Σφραγίδα ή η όγδοη Σελήνη (1964), Το Σκεύος (1971), Χρωμοτραύματα (1980).

Όλες οι παραπάνω συλλογές, εκτός από την τελευταία, έχουν περιληφθεί στη συγκεντρωτική έκδοση Ποιήματα (1945-1971), εκδ. Κέδρος, 1977.

Ελένη Βακαλό

Πώς έγινε ένας κακός άνθρωπος

Από τη συλλογή *Του κόσμου*, 1978.

Θα σας πω πώς έγινε
Έτσι είναι η σειρά

Ένας μικρός καλός άνθρωπος αντάμωσε στο
δρόμο του έναν χτυπημένο
Τόσο δα μακριά από κείνον ήτανε πεσμένος και λυπήθηκε
Τόσο πολύ λυπήθηκε
που ύστερα φοβήθηκε

Πριν κοντά του να πλησιάσει για να σκύψει να
τον πιάσει, σκέφτηκε καλύτερα

Τι τα θες τι τα γερεύεις
Κάποιος άλλος θα βρεθεί από τόσους εδώ γύρω,
να ψυχοπονέσει τον καημένο

Και καλύτερα να πούμε
Ούτε πως τον έχω δει

Και επειδή φοβήθηκε
Έτσι συλλογίστηκε

Τάχα δεν θα είναι φταίχτης, ποιον χτυπούν χωρίς να φταίξει;
Και καλά του κάνουνε αφού ήθελε να παίξει με τους άρχοντες
Άρχισε λοιπόν και κείνος
Από πάνω να χτυπά

Αρχή του παραμυθιού καλημέρα σας

Ερωτήσεις

1. Ο τίτλος δίνει και το θέμα του ποιήματος. Αφού μελετήσετε τις διαδοχικές φάσεις, από τις οποίες περνά ο «μικρός καλός άνθρωπος», ώσπου να γίνει κακός, να απαντήσετε στις ερωτήσεις:

- α) Γιατί στην αρχή ο άνθρωπος του ποιήματος χαρακτηρίζεται «μικρός» και «καλός»;
β) Ποια είναι η αιτία των μεταλλαγών του;
γ) Ποιες είναι οι δικαιολογίες που επικαλείται κάθε φορά και ποιον εξυπηρετούν;
2. Το ποίημα τελειώνει με μια φράση που συνήθίζεται στην αρχή των παραμυθιών. Τι θέλει να δηλώσει μ' αυτήν η ποιήτρια; Να βρείτε άλλα στοιχεία του ποιήματος, σχετικά με το περιεχόμενο και την έκφραση, που προσιδιάζουν στα παραμύθια.

Ελένη Βακαλό

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1921 και το 1922 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά της στην Αθήνα. Σπούδασε Αρχαιολογία στην Αθήνα και Ιστορία της Τέχνης στο Παρίσι. Παντρεύτηκε το ζωγράφο και σκηνογράφο Γιώργο Βακαλό. Στην ποίησή της χρησιμοποιεί μια γλώσσα απογυμνωμένη από τους παραδοσιακούς λυρικούς τρόπους που αποβλέπει στο να εκφράσει την ουσία των πραγμάτων. Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: Θέμα και παραλλαγές (1945), Αναμνήσεις, από μια Εφιαλτική Πολιτεία (1948), Στη μορφή των Θεωρημάτων (1951), Το Δάσος (1954), Τοιχογραφία (1956), Ημερολόγιο της Ηλικίας (1958), Περιγραφή του Σώματος (1959), Η Έννοια των Τυφλών (1962), Ο Τρόπος να Κινδυνεύουμε (1966), Γενεαλογία (1971), Του κόσμου (1978), Πριν από το λυρισμό (1981).

Δημοσίευσε επίσης λογοτεχνικές κριτικές και δοκίμια Ιστορίας της Τέχνης.

Δ. Π. Παπαδίτσας

Βλαδίμηρε*

Από τη συλλογή *Εντός Παρενθέσεως* (1945).

Εδώ υπάρχουν πολλά πράγματα έτοιμα που μπορείς να δεις
μέσα τους την ιστορία τους σε πολύ απλή γλώσσα

Ξημερώνει απ' όλες τις μεριές Βλαδίμηρε

Όταν με δεις ν' ανασαίνω κάθε χιλιόμετρο την ανθρώπινη
προστασία σου*

Φαντάσου ένα εκατομμύριο γυναικόπαιδα να φωνάζουν: δι-
καισύνη

5 Ή ένα εκατομμύριο άστρα που τα ψάχνουν άπιστα δάχτυλα

Ή μια χρυσοκίτρινη κοίτη που τελειώνει μέσα μου*

Έφτασα

Να μου δώσεις λίγα χτυποκάρδια που δεν έγιναν έφηβοι*

Τώρα το καλοκαίρι μου τα ζητιανεύει μια δροσούλα του
Ιλισού

10 Επίσης κι ένα δέντρο που έχασε την καρποφορία του

Όταν κοιμηθεί το φεγγάρι μες στο Ρήνο φαντάσου την, ψυ-
χή μου

Σα δωμάτιο εξοχικού σπιτιού που περιμένει τον ύπνο σου
για παραθέρισμα

Αν ήσουν εδώ το πρωί θα 'κουγες τα κοκάρια και τους γαλα-

Βλαδίμηρος: Αδελφός του ποιητή που τον έπιασαν οι Γερμανοί και τον έστειλαν ως όμηρο στη Γερμανία, τον Αύγουστο του 1944.

Στίχος 3: *Όταν... προστασία σου:* Το γεγονός ότι ο ποιητής σκέφτεται τον αδελφό του, έχει την ανάγκη του στις δύσκολες στιγμές, του δίνει την αίσθηση της προστασίας.

Στίχοι 5-6: Ίσως ο ποιητής εννοεί ότι στα δύσκολα χρόνια της κατοχής δεν μπορεί να χαρεί την ομορφιά (άστρα, χρυσοκίτρινη κοίτη), που αμφισβητείται («ψάχνουν άπιστα δάχτυλα») ή διακόπτεται («τελειώνει μέσα μου»), προτού να ολοκληρωθεί.

Στίχος 8: *Που δεν έγιναν έφηβοι:* Που δεν πρόλαβαν να ολοκληρωθούν. (Ο Βλαδίμηρος ήταν 15 χρόνων, όταν πιάστηκε από τους Γερμανούς.)

τάδες μέσα στ' αγουροξυπνημένα αυτιά της γειτονιάς
Ύστερα τις εφημερίδες και τα χέρια να τις παίρνουν από τα
μισόκλειστα παράθυρα

- 15 Πολλές φορές γελώ με τη συνήθεια π.χ. χτες το πρωί
Είχαμε στο τραπέζι ένα φλιτζάνι τσάι παραπανίσιο
Τότε βούτηξα το ψωμί μου στην απέραντη πίκρα του
Κι έτρωγα χωρίς να μπορώ να χορτάσω. Σκέψου τη ζωή μου
Αυτό το βερίκοκο στα δόντια της απουσίας.

Ερωτήσεις

1. Η νοσταλγία είναι ο κυρίαρχος τόνος του ποιήματος. Ποιοι σίχοι την αποδίδουν καλύτερα;
2. Ο ποιητής προσπαθεί να δώσει το συναισθηματικό του δεσμό με το Βλαδίμηρο. Ποια μέσα χρησιμοποιεί για να το πετύχει;
3. Από ποια στοιχεία του ποιήματος φαίνεται η εικόνα της εποχής;

Δ. Π. Παπαδίτσας

Γεννήθηκε στη Σάμο τή 1924. Σπούδασε Ιατρική. Από νωρίς ασχολήθηκε με την ποίηση. Στην πρώτη του συλλογή (1943) κινείται στο χώρο ενός μετριοπαθούς υπερ-ρεαλισμού, σύμφωνα με το πνεύμα της εποχής εκείνης. Στα νεότερα έργα του πλησιάζει σε μια ποίηση πιο «παραδοσιακή», με λιτότητα και εγκράτεια στο λόγο, που αποκτά έτσι μεγαλύτερη αμεσότητα. Έργα του: Το φρέαρ με τις φόρμιγγες (1943), Εντός παρενθέσεως (α' σειρά 1945· β' σειρά 1949), Η περιπέτεια (1951), Το παράθυρο (1955), Νυχτερινά (1956), Ουσίες (1959). Συγκεντρωμένη έκδοση: Ποίηση 1 (1963), Ποίηση 2 (1975). Τελευταία του συλλογή: Δυοειδής λόγος (1980).

Με τι μάτια τώρα πια

*Το ποίημα περιέχεται στη συλλογή **Ευθύτης οδών** (1959).*

Βιάστηκες μητέρα να πεθάνεις.
Δε λέω, είχες αρρωστήσει από φασισμό
κι ήταν λίγο το ψωμί έλειπα κι εγώ στην εξορία
ήτανε λίγος ο ύπνος κι ατέλειωτες οι νύχτες
5 μα πάλι ποιος ο λόγος να απελπιστείς προτού να κλείσεις
 τα εξηντατέσσερα
μπορούσες να 'σφιγγες τα δόντια
έστω κι αυτά τα ψεύτικα τα χρυσά σου δόντια
μπορούσες ν' αρπαζόσουν από 'να φύλλο πράσινο
απ' τα γυμνά κλαδιά
10 απ' τον κορμό
 μα ναι το ξέρω
γλιστράν τα χέρια κι ο κορμός του χρόνου δεν έχει φλούδα
 να πιαστείς
όμως εσύ να τα 'μπηγες τα νύχια
και να τραβούσες έτσι πεντέξι-δέκα χρόνια
15 σαν τους μισοπνιγμένους που τους τραβάει ο χείμαρρος
 κολλημένους στο δοκάρι του γκρεμισμένου τους σπιτιού.
Τι βαραίνουν δέκα χρόνια για να με ξαναδείς
να ξαναδείς ειρηνικότερες ημέρες και να πας
στο παιδικό σου σπίτι με τον φράχτη πνιγμένον στα λου-
 λούδια
20 να ζήσεις μες στη δίκαιη γαλήνη
 ακούγοντας τον πόλεμο
 σαν τον απόμακρο αχό του καταρράχτη
 να 'χεις μια στέγη σίγουρη σαν άστρο
να χωράει το σπίτι μας την καρδιά των ανθρώπων
25 κι από τη μέσα κάμαρα —
 όμως εσύ μητέρα βιάστηκες πολύ

και τώρα με τι χέρια να 'ρθεις και να μ' αγγίξεις μέσ'
από τη σίτα*
με τι πόδια να ζυγώσεις εδώ που 'χω τριγύρω μου τις πέ-
τρες σιγουρεμένες σαν* ντουβάρια φυλακής
με τι μάτια τώρα πια να δεις πως μέσα δω χωράει
30 όλη η καρδιά του αυριανού μας κόσμου
τσαλαπατημένη
κι από τον δίπλα θάλαμο ποτίζει η θλίψη
σαν υγρασία σάπιου χόρτου.

Ερωτήσεις

1. Πού αποδίδει ο ποιητής το θάνατο της μητέρας του; Τι σημαίνει εδώ το ρήμα «βιάστηκες»;
2. Με ποιες εικόνες ο ποιητής αποδίδει τον αγώνα, για να μείνει κανείς στη ζωή;
3. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι το ποίημα είναι ουσιαστικά μονόλογος (γιατί); τότε τι εκφράζουν οι στίχοι 5-16; Αγωνιστικό φρόνημα, έντονη νοσταλγία, πίστη στην αξία της ζωής ή πίστη στο μέλλον; Να δικαιολογήσετε τις απαντήσεις σας.
4. Στους στίχους 17-25 ο ποιητής εκφράζει το όραμά του για τη ζωή. Αφού το αναπτύξετε, να χαρακτηρίσετε, με βάση αυτό, τον ποιητή.
5. Γιατί στο στίχο 25 διακόπτεται απότομα ο λόγος;
6. Γιατί ο ποιητής σπάζει το στίχο 30; Με ποια προηγούμενη ενότητα του ποιήματος σχετίζεται νοηματικά ο στίχος αυτός;
7. Τι αισθήματα εκφράζει ο ποιητής στους στίχους 26-32;

Άρης Αλεξάνδρου (1922-1978)

Γεννήθηκε στο Λένινγκραντ της Ρωσίας και σε ηλικία 6 ετών εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα, πρώτα στη Θεσσαλονίκη και έπειτα στην Αθήνα, όπου τελείωσε το Γυμνάσιο. Φοίτησε στην Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών. Από το 1967 ζούσε μόνιμα στο Παρίσι, όπου και πέθανε. Η ποιήσή του πηγάζει από τις οδυνηρές εμπειρίες του στη φυλακή και την εξορία και εκφράζει τον αγώνα του για πνευματική ανεξαρτησία απέναντι σε οποιαδήποτε πνευματική ή πολιτική κηδεμονία. Εκτός από ποιήματα έγραψε το μυθιστόρημα Το Κιβώτιο (1975) και διακρίθηκε ως μεταφραστής λογοτεχνικών έργων από τα Ρωσικά (Ντοστογιέφσκι, Τολστόι, Μαγιακόφσκι, Έρεμπουργκ, Τσέχοφ), από τα Γαλλικά (Βολταίρος, Μοπασάν, Αραγκόν) και τα Αγγλικά (Ντάβιντ Λόρενς, Τζακ Λόντον, Ουάιλντ, Στάινμπεκ κ.ά.). Ποιητικά έργα του: Ακόμα τούτη η Άνοιξη (1946), Άγονος γραμμή (1952), Ευθύτης οδών (1959). Συγκεντρωτική έκδοση: Ποιήματα 1941-1971 (εκδ. «Κείμενα»).

σίτα: συρμάτινο πλέγμα, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο φυλακισμένο και τον επισκέπτη, όταν συνομιλούν κατά την ώρα του «επισκεπτηρίου».

σαν: όπως είναι σιγουρεμένοι πάντα οι τοίχοι της φυλακής.

Καντάτα

(απόσπασμα)

Η Καντάτα είναι ένα συνθετικό ποίημα με θεατρική, θα λέγαμε, σύνθεση. Ο ίδιος ο ποιητής δίνει στην αρχή το σκηνικό και τα πρόσωπα. Σκηνικό: Συνοικιακός δρόμος σύγχρονης πόλης. Αρχίζει να βραδιάζει. Πρόσωπα: Ποιητής. Ο άνθρωπος με το κασκέτο. Διάφοροι περαστικοί. Χορός από γυναίκες και άνδρες (οι γυναίκες μαζεμένες σε μια εξώπορτα· οι άντρες αριστερά, πλάι στη σκαλωσιά μιας οικοδομής). Στο απόσπασμά μας μιλάει ο άνθρωπος με το κασκέτο. Είναι η δεύτερη φορά που παίρνει το λόγο. Την πρώτη φορά αφηγήθηκε τη σύλληψη ενός φτωχού ανθρώπου – «επιγραφοποιός το επάγγελμα». «Συχνά», λέει ο ποιητής, «του αρέσει να μιλάει σε ύφος βιβλικό».

Ο άνθρωπος με το κασκέτο

16. Και την πρώτη νύχτα μπήκε μες στο κελί ένας άνθρωπος που `χε χάσει το πρόσωπό του, κι ακούμπησε το φανάρι που κρατούσε κάτω στο πάτωμα.
17. Κι ο ίσκιος του μεγάλωσε πάνω στον τοίχο.
18. Και τον ερώτησε: πού έχεις κρυμμένα τα όπλα;
19. Κι εκείνος, κανείς δεν ξέρει αν από σύμπτωση, ή ίσως για ν' απαντήσει,
20. έβαλε το χέρι πάνω στην καρδιά του.
21. Και τότε τον χτύπησε. Ύστερα μπήκε άλλος άνθρωπος που `χε χάσει το πρόσωπό του και τον χτύπησε κι αυτός.
22. Κι οι άνθρωποι που `χαν χάσει το πρόσωπό τους, ήσαν πολλοί.
23. Και ξημέρωσε. Και βράδιασε.
24. Ημέρες σαράντα.
25. Κι ήρθαν στιγμές που φοβήθηκε πως θα χάσει το λογικό του.
26. Και τον έσωσε μια μικρή αράχνη στη γωνιά, που την έβλεπε ακούραστη κι υπομονετική να υφαίνει τον ιστό της.
27. Και κάθε μέρα τής τον χάλαγαν με τις μπότες τους μπαίνονας.
28. Κι εκείνη το ξανάρχιζε κάθε μέρα. Και της τον χάλαγαν πάλι. Και τ' άρχιζε ξανά.
29. Εις τους αιώνας των αιώνων.

Ερωτήσεις

1. Να παρακολουθήσετε τα διαδραματιζόμενα μέσα στο απόσπασμα με τη βοήθεια των λέξεων «νύχτα», «κελί», «τον ρώτησε», «τον χτύπησε», «τον έσωσε».
2. Γιατί ο ποιητής χαρακτηρίζει τους βασανιστές του φυλακισμένου με τη φράση «είχαν χάσει το πρόσωπό τους»;
3. Ποιος είναι ο ρόλος της αράχνης μέσα στο απόσπασμά μας; Τι εννοεί ο ποιητής λέγοντας ότι «τον έσωσε μια αράχνη»;
4. Να επισημάνετε τα στοιχεία του βιβλικού ύφους και να δείξετε τη σημασία τους για το ποίημα.

Τάσος Λειβαδίτης

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1922. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία και την ποίηση. Η πρώτη του ποιητική συλλογή εκδόθηκε το 1952. Ακολούθησαν άλλες επτά συλλογές που ενσωματώθηκαν στη συγκεντρωτική έκδοση με τον τίτλο Ποίηση (1952-1963). Η ποίησή του εκφράζει σε πλατιές συνθέσεις καταστάσεις της εποχής μετά την Αντίσταση και την Απελευθέρωση με προβληματισμούς από την καθημερινή ζωή. Άλλα έργα του. Οι τελευταίοι (1966), Νυχτερινός επισκέπτης (1972), Σκοτεινή πράξη (1974), Ο διάβολος με το κροπήγιο (1975), Βιολί για μονόχειρα (1976), Ανακάλυψη (1977) κ.ά.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Επιτύμβιον

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή **Ο Στόχος** (1970), που περιέχει ποιήματα γραμμένα στην περίοδο της δικτατορίας (1967-1974).

Πέθανες — κι έγινες και συ: ο καλός.

Ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης, ο πατριώτης.

Τριάντα έξι στέφανα σε συνοδέψανε, τρεις λόγοι αντιπροέδρων, επτά ψηφίσματα για τις υπέροχες υπηρεσίες που προσέφερες.

Α, ρε Λαυρέντη, εγώ που μόνο το 'ξερα τι κάθαρμα ήσουν,

τι κάλπικος παράς, μια ολόκληρη ζωή μέσα στο ψέμα

Κοιμού εν ειρήνη δε θα 'ρθω την ησυχία σου να ταραξω.

(Εγώ, μια ολόκληρη ζωή μες στη σιωπή θα την εξαγοράσω πολύ ακριβά κι όχι με τίμημα το θλιβερό σου το σαρκίο).

Κοιμού εν ειρήνη. Ως ήσουν πάντα στη ζωή: ο καλός,

ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης, ο πατριώτης.

Δε θα 'σαι ο πρώτος ούτε δα κι ο τελευταίος.

Ερωτήσεις

1. Ποιος ήταν ο αληθινός χαρακτήρας του Λαυρέντη κατά τον ποιητή; Ποιες φράσεις τον αποδίδουν εντονότερα;
2. Ποια είναι τα κυρίαρχα αισθήματα του ποιητή; Να παρακολουθήσετε τις διακυμάνσεις τους και να βρείτε σε ποιους στίχους κορυφώνονται. Τι νομίζετε ότι προκαλεί αυτά τα αισθήματα;
3. Να αποδώσετε το νόημα των παρενθετικών στίχων.
4. Με τη γενίκευση που περιέχει ο τελευταίος στίχος ο Λαυρέντης γίνεται εκπρόσωπος ενός τύπου ανθρώπου: του **κάπηλου**. Να συνοψίσετε τα γενικά χαρακτηριστικά αυτού του τύπου.
5. Ο στόχος του ποιητή, με βάση τα στοιχεία που παρέχει το ποίημα, περιορίζεται στο Λαυρέντη ή διευρύνεται; Σε ποιες κατευθύνσεις;
6. Να σχολιάσετε τον τίτλο του ποιήματος, αφού λάβετε υπόψη τι είναι το επιτύμβιον στην ποιητική μας παράδοση και πώς το χρησιμοποιεί εδώ ο ποιητής.

Νέοι της Σιδώνος, 1970

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή **Ο Στόχος** (1970). Είναι γραμμένο κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και εκφράζει την πίκρα του ποιητή για κάποιους νέους, που η συμπεριφορά τους του θυμίζει τους σιδώνειους νέους του Καβάφη (βλ. σελ. 129). Η παράλληλη εξέταση των δυο ποιημάτων θα δείξει τους λόγους του συσχετισμού.

Κανονικά δεν πρέπει να 'χουμε παράπονο
Καλή κι εγκάρδια η συντροφιά σας, όλο νιάτα,
Κορίτσια δροσερά — αρτιμελή αγόρια
Γεμάτα πάθος κι έρωτα για τη ζωή και για τη δράση.
Καλά, με νόημα και ζουμί και τα τραγουδία σας
Τόσο, μα τόσο ανθρώπινα, συγκινημένα,
Για τα παιδάκια που πεθαίνουν σ' άλλην ήπειρο
Για ήρωες που σκοτωθήκαν σ' άλλα χρόνια,
Για επαναστάτες Μαύρους, Πράσινους, Κιτρινωπούς,
Για τον κημό του εν γένει πάσχοντος Ανθρώπου.
Ιδιαίτερως σας τιμά τούτη η συμμετοχή
Στην προβληματική και στους αγώνες του καιρού μας
Δίνετε ένα άμεσο παρών και δραστικό — κατόπιν τούτου
Νομίζω δικαιούσθε με το παραπάνω
Δυο δυο, τρεις τρεις, να παίξετε, να ερωτευθείτε,
Και να ξεσκάσετε, αδελφέ, μετά από τόση κούραση.
(Μας γέρασαν προώρως Γιώργο*, το κατάλαβες;)

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η συμπεριφορά των νέων του ποιήματος;
2. Τι ενοχλεί κυρίως τον ποιητή; Τι θα ήθελε από τους νέους εκείνη την εποχή;
3. Τι κοινό έχουν οι σιδώνιοι νέοι του Αναγνωστάκη με αυτούς του Καβάφη;
4. Ποιος είναι ο τόνος του ποιητή ως τον προτελευταίο στίχο;
5. Ποιος είναι ο τόνος και ποιο το νόημα του τελευταίου στίχου που είναι σε παρένθεση;

Μανόλης Αναγνωστάκης

Γεννήθηκε το 1925 στη Θεσσαλονίκη και σπούδασε Ιατρική. Είναι από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ποιητές της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Η ποίησή του απηχεί τις κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν μετά την κατοχή. Το πρόβλημα της ηθικής στάσης σε μια εποχή ταραγμένη από τα πάθη και την ιδεολογική σύγχυση είναι βασικό στοιχείο της ποίησής του· επίσης ένα αίσθημα απαισιοδοξίας ως αποτέλεσμα πικρής εμπειρίας.

Ασχολήθηκε επίσης με την κριτική της λογοτεχνίας και έβγαζε το περιοδικό Κριτική (1959-1961). Έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές: Εποχές 1, 2, 3 (1945-1954), Η Συνέχεια, 1, 2, 3 (1954-1962), Ο Στόχος (1970), Συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του με τίτλο Τα Ποιήματα (1971).

Γιώργο· ο ποιητής απευθύνεται σε φίλο του.

Τίτος Πατρίκιος

Οφειλή

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή **Μαθητεία**, που περιέχει ποιήματα της περιόδου 1952-1962. Τα δεινά που συσσωρεύει ο ποιητής στους πρώτους στίχους δεν είναι εφευρήματα της φαντασίας του, αλλά χαρακτηριστικά της ταραγμένης εποχής που ακολούθησε στον τόπο μας μετά τον πόλεμο του '40 (Κατοχή-Εμφύλιος).

Μέσα από τόσο θάνατο που έπεσε και πέφτει,
πολέμους, εκτελέσεις, δίκες, θάνατο κι άλλο θάνατο
αρρώστια, πείνα, τυχαία δυστυχήματα,
δολοφονίες από πληρωμένους εχθρών και φίλων,
συστηματική υπόσκαψη κι έτοιμες νεκρολογιές
είναι σα να μου χαρίστηκε η ζωή που ζω.
Δώρο της τύχης, αν όχι κλοπή απ' τη ζωή άλλων,
γιατί η σφαίρα που της γλίτωσα δε χάθηκε
μα χτύπησε το άλλο κορμί που βρέθηκε στη θέση μου.
Έτσι σα δώρο που δεν άξιζα μου δόθηκε η ζωή
κι όσος καιρός μου μένει
σαν οι νεκροί να μου τον χάρισαν
για να τους ιστορήσω.

Ερωτήσεις

1. Με ποιον τρόπο ο ποιητής καταλήγει στα συμπεράσματα που περιέχονται στους 4 τελευταίους στίχους;
2. Αν πούμε ότι στο ποίημα υπολανθάνει ένα αίσθημα ενοχής, μπορείτε να βρείτε α) από πού απορρέει και β) με ποιες εκφράσεις κυρίως εκδηλώνεται;
3. Πώς αντιλαμβάνεται το ρόλο του ο ποιητής;
4. Η ποίηση του Πατρίκιου διακρίνεται για τον πεζολογικό της χαρακτήρα. Να δικαιολογήσετε αυτόν το χαρακτηρισμό με βάση το ποίημα.

Τίτος Πατρίκιος

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1928 και σπούδασε Νομικά και Κοινωνιολογία. Η ποίησή του πηγάζει κυρίως από τις μεταπολεμικές πολιτικές εμπειρίες. Βασικό της θέμα είναι επίσης ο έρωτας. Ποιητικά έργα: Χωματόδρομος (1954), Μαθητεία (1963), Προαιρετική στάση (1975), Ποιήματα I, 1948-1954 (συγκεντρωτική έκδοση, 1976), Θάλασσα Επαγγελίας (1977), Αντιδικίες (1981). Κυριότερες μεταφράσεις: Γκ. Λούκατς, Μελέτες για τον ευρωπαϊκό ρεαλισμό, Λ. Αραγκόν, Μ' ανοιχτά χαρτιά.

Εγκώμιο (απόσπασμα)

Από τη συλλογή **Ποιήματα** (1957). Η ποιήτρια αφιερώνει το ποίημα αυτό στη μητέρα της που έχει πεθάνει. Θυμάται τις φροντίδες, τον αγώνα που έκανε, δουλεύοντας ως επιστάτρια, να τη σπουδάσει, τη συμπαράστασή της στις δύσκολες στιγμές της ζωής στη φυλακή.

Πάντοτε δείλιαζες να παίρνεις
δισταχτική είχες την παλάμη και στο δίκιο σου
και για την πληρωμή του μεροκάματό σου
εχρώσταες χάρη.

Δε σε φελήσανε οι αγώνες μου.

Εσύ ήθελες να μείνεις πάντοτε παράμερα, και, ταπεινή,
από τον ουρανό περίμενες ανάπαψη.

Να 'σουν κοντά μου με το χαμηλό
τσεμπέρι, το δειλό περπάτημα χωρίς ελπίδα
- ας μην περίμενες χαρά και δικαιοσύνη.

Πάρε, για σένα τα 'φεραν τα ρόδα και τ' αρώματα,
τα σπάνια, τ' ακριβά του κόσμου εσέ ταιριάζουνε,
εργάτισσά μου αφρόντιστη κι αστόλιστη.
Πάρε τα τα στεφάνια και τα κρύσταλλα
με τα τριαντάφυλλα και με τις δάφνες.

Για σε θα σκύβουνε στο μάρμαρο οι τεχνίτες,
οι σμίλες θα ιστορούνε το μόχτο σου,
μ' ανάγλυφα θα διηγούνται τα πάθη σου,
η Τέχνη θα καταδεχτεί να υψώνει αιώνια
κι άφθαρτη τη θύμησή σου.

Οι γενναίοι δοξαστήκανε κι οι ήρωες,
όσοι κρατήσαν τη Ζωή και φύλαξαν το Δίκιο.
Τώρα περνάς εσύ με το δειλό περπάτημα, το κουρασμένο,
και μπαίνει η Ταπεινότη σου στο Ηρώ.
Φόριε τα ρούχα της δουλειάς και το τσεμπέρι,

βάστα και το ταγάρι σου με το φαί της φυλακής
- με τούτα τα ιερά άμφια σε θέλουμε να μπεις
στης αιωνιότητας τη δόξα!

Ερωτήσεις

1. Με ποιους στίχους δίνει η ποιήτρια την εικόνα της μητέρας της; Τι άνθρωπο δείχνει η εικόνα αυτή;

2. Η ποιήτρια τοποθετεί ισάξια τη μητέρα της δίπλα στους γενναίους και τους ήρωες. Πώς δικαιολογείται αυτό;

Βικτωρία Θεοδώρου

Γεννήθηκε στα Χανιά της Κρήτης. Πέρασε δύσκολα παιδικά χρόνια. Σε ηλικία δεκαπέντε χρόνων πήρε μέρος στην αντίσταση. Μετά την απελευθέρωση συνέχισε το Γυμνάσιο και μπήκε στη Σχολή Νοσοκόμων. Κατόπιν σπούδασε φιλολογία.

Έργα της: Ποιήματα (1957), Βορεινό προάστιο (1966), Ουρανία (1978) κ.ά. Η ποίησή της διακρίνεται για την απλότητα και την ειλικρίνεια του αισθήματος.

Κώστας Στεργιόπουλος

Ο άγνωστος

*Το ποίημα ανήκει στη συλλογή **Η σκιά και το φως** (1960) και εκφράζει την πάλη που γίνεται ανάμεσα στον φαινομενικό και το βαθύτερο εαυτό μας.*

Στα σκοτεινά έγκατά μας κατοικεί
κάποιος που το κλειδί κρατάει της ύπαρξής μας,
χαμένος πάντα, μοναχός κι ανεξιχνίαστος,
με μνήμη πιο παλιά απ' τον κόσμο, φορτωμένος
με τις πληγές μας όλες και τις τύψεις μας.

Θλιμμένος, περιπαιχτικός· ή και χαρούμενος,
αόρατος μας κυβερνά:
δέχεται απ' έξω τον αντίτυπο
και δίνει την απάντηση.
Τα παρελθόντα μάς θυμίζει
και τα μέλλοντα μας προμυνά.

Κάποτε, ωστόσο, μας αφήνει ανυποψίαστους.
Κι εκεί που ανίδεοι· σχεδιάζουμε νέες εξορμήσεις,
εκείνος γέρνει πια κατάκοπος, έχει νυστάξει
κι είν' έτοιμος ν' αποδημήσει, αδιαφορώντας
για τα δικά μας τα εφήμερα επίγεια σχέδια.

Ερωτήσεις

1. Ο τίτλος του ποιήματος αντιστοιχεί κυρίως στις δυο πρώτες στροφές. Με βάση αυτές τις στροφές να επισημάνετε ποιος είναι ο άγνωστος που κατοικεί μέσα μας.
2. Σε ποιον άλλο εαυτό μας αντιπαράθεται ο άγνωστος του ποιήματος;

Κώστας Στεργιόπουλος

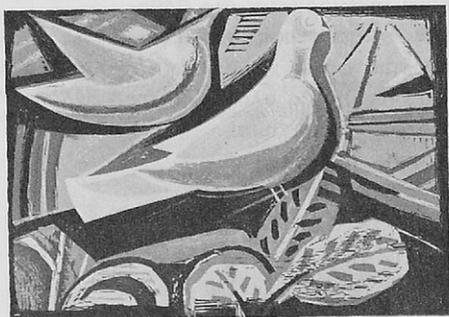
Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1926. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Δίδαξε ως καθηγητής σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης και ως λέκτωρ στην έδρα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Από το 1972 είναι καθηγητής της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ασχολήθηκε με την πεζο-

γραφία, την ποίηση και την κριτική. Οι καταβολές του ποιητικού του έργου βρίσκονται στο συμβολισμό των ποιητών του μεσοπολέμου, που αποτέλεσε επίσης και ιδιαίτερο αντικείμενο των κριτικών του μελετών.

Το έργο του: α) Πεζογραφία: Πρώτοι αποχωρισμοί, διηγήματα (1947), Η κλειστή ζωή, μυθιστόρημα (1952).

β) Ποίηση: Τα τοπία του φεγγαριού (1955), Η σκιά και το φως (1960), Το χάραμα του μύθου (1963), Ο κίνδυνος (1965), Τα τοπία του ήλιου (1971), Έκλειψη (1974), Τα μισά του Πλου (1979).

γ) Κριτικά: Ο Τέλλος Άγρας και το πνεύμα της παρακμής (1962), Από το συμβολισμό στη νέα Ποίηση (1967), Οι επιδράσεις στο έργο του Καρυωτάκη (1972) κ.ά.

Άωρα και παράωρα¹

Από τη συλλογή *Το λίγο του κόσμου* (1971). Εκείνο που ιδιαίτερα πρέπει να προσέξετε στο ποίημα είναι ότι η ποιήτρια α) δεν περιορίζεται σε μια στατική και αντικειμενική περιγραφή του εξωτερικού κόσμου, αλλά τον δίνει με εικόνες, που κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η κινητικότητα (λ.χ. ξυπνάει ένα λευκό κουπί - φτεροκοπάει μια στέγη) και β) οι εικόνες εκφράζουν ή συμφύρονται με τις διαθέσεις της (λ.χ. με λήθη μοιάζει η θάλασσα: μας ξέχασαν).

Ανάμεσα νύχτας κι αυγής
σφηνωμένη βρήκα την άωρη ώρα.
Ασεβής ευθυμία πουλιών με ξύπνησε τόσο νωρίς
και βγήκα στων σκοταδιών την άμπωτη.²
Το μπαλκόνι μου ήσυχα λάμνει
στ' αβαθή χρώματα.³
Ονειρεύονται ακόμα οι κήποι
ερχομό αγνώστων ανθέων.
Αργά ξεδιπλώνεται ο περιβόητος ορίζοντας
σα φθηνή κορδέλα του μέτρου.
Με λήθη μοιάζει η θάλασσα: μας ξέχασαν.
Με λήθη μοιάζει το άπειρο. Άπειρος λήθη.
Ένα καίκι ξεκουρδίζεται στο βάθος,
το παίρν' η απόσταση και παίζει.
Μουρμουριστά των χρωμάτων η στάθμη ανεβαίνει.⁴
Με βήμα περιπάτου πλησιάζουνε τα σχήματα.⁵
Ξυπνάει ένα λευκό κουπί,
φτεροκοπάει μια στέγη,

1. **Άωρα και παράωρα:** για να συλλάβετε το πράγματικό νόημα των στίχων, πρέπει να λάβετε υπόψη σας ότι **άωρος** είναι ο πρόωρος, αυτός που δεν ωρίμασε, και **παράωρος** ο παράκαιρος.
2. **Βγήκα ... άμπωτη:** βγήκα την ώρα που αποτραβιούνται τα σκοτάδια (μεταφορά από την άμπωτη της θάλασσας).
3. **Αβαθή χρώματα:** τα χρώματα που είναι ακόμη αγνά.
4. **Μουρμουριστά ... ανεβαίνει:** τα χρώματα σιγά σιγά γίνονται πιο καθαρά και ζωντανά.
5. **Με βήμα ... σχήματα:** τα σχήματα των πραγμάτων παρουσιάζονται σε να προχωρούν, επειδή σιγά σιγά ξεκαθαρίζουν, όπως τα χρώματα.

ένα παραθυρόφυλλο σπαρτάρισε.

Έντρομο αφυπνίζεται κάποιο καμπαναριό,
ένοχο: η πίστη πρέπει να ξυπνάει πρώτη.
Πρώτη απ' όλα.

Με βήμα περιπάτου πλησιάζουνε τα σχήματα.

Διαγράφονται κλειστές οι πόρτες
και τα όρια πεισμώνουν.⁶

Σ' ενάργεια βγήκαν τα βουνά
και σε γυρίζουν πίσω.⁷

Και συ προσδοκία πού πας;

Έχουν ξυπνήσει από ώρα οι αρνήσεις.⁸

Κι εγώ, εγώ που είμαι και ονομάζομαι
προχωρημένη ώρα,

τι γυρεύω ανάμεσα σε τούτες τις νήπιες διαθέσεις;⁹

Ερωτήσεις

Δυο είναι οι ενότητες του ποιήματος. Στην πρώτη δίνονται οι εικόνες των πραγμάτων την ώρα που ακόμη υπάρχει ασάφεια (λόγω της ώρας) ως προς τα χρώματα, τα σχήματά τους κτλ., ενώ στη δεύτερη οι εικόνες των πραγμάτων έχουν ξεκαθαρίσει. Με βάση αυτή την παρατήρηση και τα σχόλια ν' απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Πώς δίνονται οι εικόνες των πραγμάτων στην πρώτη ενότητα; (να εντοπίσετε τις σχετικές λέξεις και φράσεις· πριν απαντήσετε, να λάβετε υπόψη σας το εισαγωγικό σημείωμα).

2. Ποια ψυχική κατάσταση εκφράζει η πρώτη ενότητα;

3. Γιατί η δεύτερη ενότητα διαφοροποιείται συναισθηματικά;

-
6. **Διαγράφονται ... πεισμώνουν:** οι πόρτες διαγράφονται (φαντάζουν) κλειστές και τα όρια πεισματικά σταθεροποιούνται.
 7. **Σ' ενάργεια ... πίσω:** τα βουνά έχουν ξεκαθαρίσει και περιορίζουν τη δημιουργική σου φαντασία και την ύπαρξή σου (την αναστέλλουν, τη γυρίζουν πίσω).
 8. **έχουν ... αρνήσεις:** τα σταθεροποιημένα σχήματα των πραγμάτων δεν της επιτρέπουν να ζήσει την ατμόσφαιρα, στην οποία έζησε η ποιήτρια στην πρώτη ενότητα.
 9. **νήπιες διαθέσεις:** διαθέσεις νηπιακές, ονειρικές διαθέσεις.

Κ.κή Δημουλά

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1931, όπου εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα της Ελλάδας. Βασικά χαρακτηριστικά της ποίησής της είναι α) η αυστηρή οργάνωση του ποιήματος που δεν περιορίζεται σε μια στατική και αντικειμενική απεικόνιση του εξωτερικού κόσμου, αλλά προσπαθεί να τον αναπλάσει με δημιουργική φαντασία, β) γλώσσα μεικτή, λιτή και απαλλαγμένη από κάθε συναισθηματική φόρτιση και γ) θεματικό της περιεχόμενο είναι τα προβλήματα του ανθρώπου, που έχουν σχέση με την καθημερινή τριβή και φθορά, το θάνατο, την αγωνία της ύπαρξης.

Το έργο της: Ποίηση: Ποιήματα (1952), Έρεβος (1956), Ερήμην (1958), Επί τα ίχνη (1963), Το λίγο του κόσμου (1971), Το τελευταίο σώμα μου (1981).

Δημήτρης Χατζής

Ο Σιούλας ο ταμπάκος

(διήγημα)

Από τη συλλογή Το τέλος της μικρής μας πόλης (1963). Σε αρκετές πόλεις της Ελλάδας υπήρχαν ως τα τελευταία χρόνια συντεχνίες, δηλαδή κλειστές επαγγελματικές ομάδες, που λέγονταν εσνάφια ή ισνάφια ή σινάφια τέτοιες ήταν: των χαλκωματάδων, ασημουργών, γουναράδων, βυρσοδεψιών (ταμπάκηδων ή ταμπάκων) κ.ά. Πολλές απ' αυτές τις συντεχνίες έχουν τις ρίζες τους στην οικονομική οργάνωση των βυζαντινών χρόνων. Η εποχή μας εξαφάνισε τις περισσότερες. Στο μαρνασμό της συντεχνίας των ταμπάκων στα Γιάννενα αναφέρεται και το διήγημά μας.

Γαλαζοπράσινη και βαθιά, δίπλα στη μικρή πόλη, απλώνεται η λίμνη. Μέσα στα νερά της καθρεφτίζει τα ψηλά του τα τείχια το παλιό, μεσαιωνικό και — θέλουν να λέν — ακόμα παλιότερα κάστρο της.

Πίσω απ' την ανατολική πλευρά του κάστρου, στην άκρη άκρη της λίμνης, πάνω στην όχθη της, βρισκόταν ο μαχαλάς των ταμπάκιων. Έτσι τα λέγανε τα βυρσοδεψεία. Και ταμπάκους λέγανε τους βυρσοδέψες — ταμπάκηδες που τους λένε στις Σέρρες, στο Βόλο, Θαρρώ και στη Σύρα.

Σ' όλο το μάκρος του μαχαλά, μέσα στο νερό της λίμνης, αραδιαζόντανε τα τομάρια, τεζαρισμένα καλά σε ξύλινα τελάρα και τα παίρναν ύστερα, άμα μουλιάζαν και τ' αργάζανε μέσα στ' αργαστήρια — στα ταμπάκικα.

Όλα θα 'τανε καμιά δεκαπενταριά-είκοσι αυτά τ' αργαστήρια, λιθόκτιστα, δίπατα όλα, με θολωτές μεγάλες πόρτες, στη σειρά κι ακουμπισμένα στα τείχια του κάστρου. Το κάτω πάτωμα είχε τα παράθυρα μικρά, σαν πολεμιστρες. Ήταν όλο ένα μεγάλο χαγιάτι πλακόστρωτο, με κάτι ξύλινες σκάφες από δω κι από κει. Μέσα σ' αυτά τα χαγιάτια, κάνε ξιπόλητοι, κάνε με κάτι μεγάλα ποδήματα και ξεβράκωτοι — δηλαδή μονάχα με το βρακί τους — δουλεύαν οι ταμπάκοι τα δέρματα. Τ' απάνω πάτωμα πρόβαλλε στο δρόμο κάπου μισό μέτρο παραξέω απ' το κάτω κι είχε τα παράθυρα μεγάλα — είδος βενετσιάνικα. Ήτανε το κατοικιό τους εκεί κι ανεβαίναν από μια μικρή ξύλινη σκάλα μέσ' απ' τ' αργαστήρια. Ο τόπος όλος τριγύρω βρωμοκόπαγε την ξινή δριμίλα* του τομαριού.

Οι ταμπάκοι παινεύονταν πως ήταν από τους παλιότερους κατοίκους αυτής

*δριμίλα: έντονη μυρουδιά (από το δριμύς).

της πόλης και πως ήταν όλοι τους αρχόντοι «καστρινοί», που τους πέταξαν οι Τούρκοι απ' το κάστρο ύστερα απ' την επανάσταση του Σκυλόσοφου, στα 1612. Και στ' αλήθεια, μιλούσανε το ιδίωμα της πόλης καθαρότερα απ' όλους τους άλλους και το κρατούσαν αμόλευτο στο λεξιλόγιο και στη φωνητική του.

Τα νταραβέρια τους ωστόσο με την πόλη ήτανε πολύ λιγοστά. Σχεδόν ποτέ δεν ανεβαίνουν «απάνω» αν δεν είχανε κάποια δουλειά. Καταφρονούσανε τους καινούριους κατοίκους της και μπορεί κανένας να πει πως μήτε τους ήξεραν τους μαχαλάδες που φκιάσαν οι μικρασιάτες πρόσφυγες. Έμεναν εκεί, πίσω από το κάστρο, ένας κόσμος ξεχωριστός και κλεισμένος. Τελειωμένους.

Λίγο παραπάνω απ' τα δικά τους τ' αργαστήρια ήτανε τα ξυλάδικα. Μετσοβίτες και ζαγορίσιοι — απ' τα βλαχοζάγορα — δουλεύαν εκεί. Οι ταμπάκοι δεν είχανε κανένα νταραβέρι μαζί τους. Δυο δρόμους παραπάνω, οι βαρελάδες — μετσοβίτες και βλάχοι κι αυτοί, βοβουσιώτες* και ντομπρινοβίτες* — κοπανούσανε χρόνια εκεί πέρα, πάνω στα ρόμπολα και τις οξιές, με τα ξύλινα σφυριά τους, τον ίδιο μόχτο. Οι ταμπάκοι τους ξέρανε, τους καλημερίζαν, διαφορές δεν είχαν μαζί τους και πάρε - δώσε δεν είχαν. Ήταν, βλέπεις, ντατσκαναραίοι, ήγουν χωριάτες. Λίγο παρακάτω, δίπλα στ' αργαστήρια τους ήταν η Σκάλα. Τα μεγάλα καϊκια της λίμνης, σκαφιδωτά κι αργοκίνητα, ξεφόρτωναν εκεί, απ' τα χωριά που βρισκόταν αγνάντια, καυσόξυλα, σφαχτά, τυριά, βουτύρατα και τα τέτοια. Οι ταμπάκοι ψωνίζαν άμα χρειαζόντανε κάτι, μα και κει δεν είχανε πολλά νταραβέρια — τι νταραβέρια με τους χωριάτες; Το βράδυ πηγαίνανε σε δικά τους κρασοπουλειά όπου δεν πατούσαν χωριάτες — μονάχα καϊκσήδες από το μικρό νησί της λίμνης μπαίνανε καμιά φορά και πίνανε λίγο μαζί τους, πριν γυρίσουν στο νησί τους το βράδυ. Μ' αυτούς τους ένωνε το πάθος του κυνηγιού — γι' αυτό τους δίναν το ελεύτερο να κάτσουνε δίπλα τους.

Σ' αυτά τα κρασοπουλειά τα δικά τους, τα τραπέζια ήτανε χαμηλά κι είχανε στη μέση μια τρύπα, για να μπαίνει το χειμώνα το μαγκάλι. Καθόντανε γύρω γύρω, σε σκαμνιά που 'τανε κι αυτά χαμηλά και το κρασί πριν το πιούνε το ζεσταίνανε σε χαλκωμένους μαστραπάδες. Η κουβέντα γύριζε πάντα σε παλιές ιστορίες, κυνήγια, τέτοια πράματα. Άντρες σκληροί και περήφανοι, σπάνια μιλούσανε για δουλειές και συμφέροντα — δεν το καταδέχονταν. Και πολιτική δε μιλούσανε — δεν είχανε με ποιον να τσακωθούνε, γιατί 'ταν όλοι

βοβουσιώτης: από την περιοχή της Βοβούσας (Αώου).

ντομπρινοβίτες: απ' το χωριό Ντομπρινοβο.

τους σφόδρα βενιζελικοί — Ελλάδα των πέντε θαλασσών, καθώς ταιριάζει σε παλιούς καστρινούς αρχοντάδες. Ψήφιζαν πάντοτε και το βενιζελικό υποψήφιο δήμαρχο και τους βενιζελικούς επιτρόπους στο μητροπολιτικό ναό του Αγίου Αθανασίου και τελείωνανε και μ' αυτά. Αυτάρκεια. Ηθική. Κοινωνική. Πολιτική.

Και επαγγελματική. Κανένας δεν έφυγε απ' το επάγγελμα και κανένας ξένος δεν έμπαινε — η παράδοση του σιναφιού, που 'ταν κι από τα παλιότερα της πόλης, λεν οι αρμόδιοι, δεν είχε αλλάξει ακόμα. Μόνο που στα χρόνια που γράφω, καθώς ήταν λιγοςτοί και δονόνταν όλοι με συγγένειες μεταξύ τους, είχε γίνει πια και δουλεύαν συνεταιρικά σε κάθε εργαστήριο. Μαστόροι και καλφάδες γίναν ένα — ήταν όλοι τους μαστόροι πια — και νοικοκυραίοι. Αυτό μονάχα είχε αλλάξει. Όλα τ' άλλα μέναν όπως ήταν από τον καιρό που πρωτόγιναν αυτά τ' αργαστήρια. Πολύ λίγο γνοιαζόνταν αυτοί να μάθουν τι γίνεται αλλού με τα δέρματα. Ακόμα και την ψαρόκολλα — τουκάλι τη λέγανε — τη φκιάχνανε πάντα μονάχοι τους από τα ψάρια της λίμνης. Και βαφές και βαψίματα, όπως τα ξέραν, όπως τα βρήκαν. Και όλα. Όπως τα ξέραν, όπως τα βρήκαν. Αναντάμ παπαντάμ.*

Ταμπάκος αναντάμ παπαντάμ ήτανε κι ο Σιούλας. Από πατέρα ταμπάκο, από μάνα κόρη ταμπάκου. Εκεί γεννήθηκε. Εκεί έπαιξε τα κότσια και τη σκλέντζα — όπως λέγανε το ξυλίκι — τις ομάδες — όπως λέγανε τις αμάδες — τ' αμπελοπήδημα και τα σκλαβάκια και χτυπήθηκε στον πετροπόλεμο με τα παιδιά απ' τους γειτονικούς μαχαλάδες. Εκεί έμαθε γράμματα και κολύμπι, πρωτοπήγε στην εκκλησιά και στο κυνήγι στη λίμνη. Και μεγάλωσε, μπήκε στη δουλειά, παντρεύτηκε κι έφκιασε δική του φαμίλια κι έμεινε πάντα με την ψυχή του γεμάτη κλειστή περηφάνεια, ατράνταχτη αυτάρκεια κι αδυσώπητη καταφρόνια για κάθε καινούριο. Κάθε νεωτερισμός ήταν ξιπασμός.*

Ένας δικός τους — σπανιότατο πράμα — πήγε και ξενιτεύτηκε. Πήγε μακριά και γύρισε κάποτε με χρυσή καδένα στο γιλέκο και παράδες στη τζέπη: Και καθώς το αίμα δε γίνεται νερό, στριφογύριζε όλη μέρα στα ταμπάκικα και το βράδυ πήγαινε στα κρασοπουλειά τα δικά τους και καθόταν μαζί τους. Και γιατί να μη κάθεται; Μόνο που ξεπήδαγε κάθε τόσο κι ήθελε πάντα να λείε για τις χώρες τις μακρινές και τα θάματα που 'δαν τα μάτια του. Τον στραβοκοιτάξανε στην αρχή, τον αποπήρανε καναδυό φορές, πάλι δεν έλεγε να το κόψει.

αναντάμ παπαντάμ: από γενιά σε γενιά.

ξιπασμός: κομπασμός, αλαζονεία.

Ήτανε λέει μεσημέρι, καλοκαίρι, κι οι ταμπάκοι, όπως ήτανε με τα βρακιά τους μονάχα στ' αργαστήρια, βγήκαν λίγο να ξαποστάσουν και να πάει και το ψωμί παρακάτω, όσο να πιάσουνε πάλι δουλειά. Ήτανε κι αυτός εκεί και πήγε πάλι κάτι να πει, πάλι για τα ταξίδια.

—Και δε μου λες, σε περκαλούμε, τον ρώτησε άζαφνα ο Σιούλας και σηκώθηκε σιγά σιγά και πήγε κοντά του. Έμαθες και να διαβάζεις τίποτα φράγκικα εκεί που πήγες;

—Και βέβαια... Κατιτίς έμαθα, είπε ο ανύποπος άνθρωπος.

—Τότες διάβασέ μας εδώ πέρα τι γράφει. Του γύρισε τα πεινά του και χτυπούσε με τις δυο του τις παλάμες τα μεγάλα γράμματα της ξενικής μάρκας που 'τανε σταμπαρισμένα στο πανί του βρακιού του.

Οι ταμπάκοι γελούσανε δυνατά, γελούσαν κι οι γυναίκες απ' τα παράθυρα. Αυτός χτύπαγε πάντα μ' άγριο πάθος τα πεινά του με τις παλάμες του:

—Διάβασέ τα, ντε...

Ο άνθρωπος λέει έβγαλε την καδένα απ' το γιλέκο και ποτές του δεν ξαναμίλησε για τα ταξίδια του και τους φράγκους του — τουλάχιστον εκεί στα ταμπάκια. Δεν είχε αστέια μ' αυτούς.

Περνάν ωστόσο τα χρόνια, οι άνθρωποι γερνάνε, ρεύουνε χρόνο με χρόνο να τα τείχια του κάστρου, αλλάζουν όλα και μήτε προφταίνεις να το νιώσεις. Δίχως να το νιώσει κι ο Σιούλας, τα μαλλιά του πήραν κι ασπρίζαν. Τα πόδια του, χρόνια μέσα στα νερά, κάπου κάπου το βράδυ πιανότανε. Η Σιούλαινα, σαν κουνέλα, κάθε χρόνο γεννούσε καινούριο Σιουλόπουλο. Και μια τρακάδα παιδιά, πρέπει να χορτάσουν και να ντυθούν και να ποδεθούν και να πάνε σκολειό — αλέθεται ο άνθρωπος με τούτο και κείνο και το 'να και τ' άλλο, με το σήμερα και με τ' αύριο, δεν προφταίνει μια στιγμή να σταθεί και να ιδεί τι γίνεται ολόγυρά του.

Κι οι ταμπάκοι δεν προφτάσαν κι αυτοί να ιδούνε τι γίνεται γύρω τους, τι ν' άλλαξε τάχα και πότε ν' άλλαξε, κι η δουλειά στα ταμπάκια όλο και χειρότερα πήγαινε. Σεβρά, λουστρίνια, αδιάβροχα τα φέρναν απόξω, φτηνότερα και καλύτερα δουλεμένα, ακόμα και τις βακέτες και τα σολοδέρματα. Δυο τρεις παλιοί δερματεμπόροι στο παζάρι της πόλης το βρήκανε συμφερότερο, αντίς να παιδεύονται με τους ταμπάκους, να μαζώνουνε τα τομάρια και να τα στέλνουν ακατέργαστα στην Ιταλία, στη Μασσαλία, ακόμα και στη Σύρα, για να τ' αργαστούν εκεί. Με τις μηχανές.

Άρχισε έτσι σιγά σιγά και κάθε βράδυ στα κρασποπουλειά των ταμπάκων απλωνότανε μια θολή καταχνιά πάνω από τα σκυμμένα κεφάλια. Καμπόσοι

δουλεύανε πια δυο τρεις μέρες τη βδομάδα μονάχα. Καμπόσοι το ξέραν πως δεν αφήσανε τίποτα στο σπίτι τους για το βράδυ. Και το ξέραν όλοι, πως οι γυναίκες τους διακονούνται η μια με την άλλη, μοιράζονται αυτές το φαρμάκι και το πίνουνε μοναχές τους, δίχως να τους λένε τίποτα μήτε παραέξω να λένε, αν τύχει κι έχουν δικούς τους.

Αυτοί — κανένας δεν κλαιγότανε, δε μαρτύραγε τίποτα για τη φτώχεια του, ντρεπόνταν ο ένας τον άλλο να μιλήσουν. Και κανένας δεν ξεκόβε, δεν έφευγε να πιάσει άλλη δουλειά, τέτοια προδοσιά δεν την έκανε. Βαστούσαν όλοι μαζί το ταμπάκικο, το βαστούσανε σαν ένα ταμπούρι, σα να μην άλλαξε τίποτα. Και τις Κυριακές, όλο το χειμώνα, τα δίκαννά τους από τη λίμνη αντιλαλούσανε πάντα στην πόλη σαν ένα αδάμαστο «παρών» — τ' αντρίκειο πάθος τους, τ' αρχοντικό του κυνηγιού.

Στα μεγάλα κλεισίματα — κλεισίματα των πουλιών δηλαδή — που γινόταν στη λίμνη απ' όλους μαζί τους κυνηγούς, αυτοί μένανε πάντα πρώτοι και καλύτεροι. Το 'χανε σαν προνόμιο ν' αρχίζουν αυτοί πριν από το χάραμα από την πιο μακρινή άκρη της λίμνης, λάμνοντας αγάλια αγάλια κι όλο κλείνοντας με το ντουφεκίδι τους προς τη μέση της λίμνης τα τρομαγμένα κοπάδια απ' αγριόπαπιες — γέσια και καναβές, καθώς τα 'λεγαν — φαλαρίδες — τα μαύρα νεροπούλια με τις άσπρες μύτες — και κάποτε και τις μεγάλες όμορφες αγριόχηνες πόχουνε μπροστά στα στήθια τους, κάτω απ' τα φτερά τους ένα δεύτερο φτερό, σα μετάξι και σα μαλλί, που το λένε μπάλασμο και το φύλαγαν οι γυναίκες για τις πληγές — τέλειο πράμα.

Στη μέση της λίμνης στεκόταν αράδα μέσα στις βάρκες τους, με τα δίκαννα στο χέρι, οι άλλοι κυνηγοί από την πόλη και το νησί. Και τα πουλιά πέφτανε πάνω τους, κοπάδια ολόκληρα, χέρια μονάχα να 'χεις εκείνη την ώρα να ντουφεκίζεις κι άνθρωπο να σου γεμίζει — δουλειά που την έκανε συνήθως ο καϊκτής, λάμνοντας κιόλας σιγά σιγά, για να μαζεύει τα σκοτωμένα πουλιά — σε κάθε βάρκα λογαριαζόταν δικό της το πουλί που βρισκόταν κοντά της, άσκετο από ποιον βαρέθηκε.

Και σ' αυτά τα κλεισίματα των πουλιών τα μεγάλα και στα δικά του τα μοναχικά κυνήγια της Κυριακής, ο Σιούλας ξαναζούσε ακόμα τους καημούς και τα μεράκια και τις περηφάνιες της ψυχής του από τον καιρό της νιότης του ως τα τώρα που πήρε και γέρασε, πήρε και φτώχυνε — ξέπεσε. Το βράδυ γύριζε σπίτι κατακομμένος, με τα πόδια πιασμένα από το κάτσιμο σταυροπόδι όλη μέρα μέσα στο στενό караβούλι,* με τα ρούχα μουσκεμένα απ' την

καραβούλι: караβάκι, βάρκα.

υγρασία. ΄Ανοιξε την πόρτα σπρώχνοντάς την με την πλάτη και πετούσε τα κυνήγια στο πάτωμα, στη μέση απ' το δωμάτιο. Ξαπλωνότανε δίπλα στο τζάκι, στο «μπάσι» που ΄χαν όλα τα σπίτια στο χειμωνιάτικο το δωμάτιο — έπεφτε μπρούμυτα κι έβραζε τα παιδιά του ν' ανεβούν όλα στην πλάτη του και να τον πατήσουν — να πατήσουν την πλάτη του που τον πόναγε. Τα παιδιά ξεφώνιζαν, γελούσαν, τον χτυπούσαν κλοτσιές, ξεφώνιζε κι αυτός. Το σκυλί ζετρελαινόταν και δεν ήξερε ποιον να πρωτογαβιάσει. ΄Ηταν ακόμα μια ευτυχισμένη στιγμή μέσα στην καταχνιά που κατέβαινε στα ταμπάκια.

Μονάχα η Σιούλαινα γονατισμένη στο πάτωμα μέτραγε και ξαναμέτραγε τα παπιά. Τέσσερα για το σπίτι, ένα ζευγάρι στην αδερφή της, ένα ζευγάρι στην πεθερά της — αν πουλούσαν τα ρέστα; ΄Ηταν μια σκέψη που μήτε με τα μάτια δεν είχε κουράγιο να τη φανερώσει σ' αυτόν. Οι καϊκτσήδες, οι νησιώτες κι άλλοι φουκαράδες μέσα στην πόλη κυνηγούσανε, κάναν το κέφι τους, τρώγαν όσα θέλαν και βγαίναν ύστερα στο παζάρι, κάνε μοναχοί τους καν οι γυναίκες ή τα παιδιά τους και τα περιπλέον τα πούλαγαν. ΄Ενας ταμπάκος, ποτές. Για τον κόσμο όλον...

Κι ήρθε τότε μια βδομάδα ολόκληρη που τ' αργαστήρι του Σιούλα σταμάτησε. Ούτε στ' άλλα γινόταν τίποτα — ψευτοδούλευαν. Η γυναίκα του τα ΄φερε βόλτα μοναχή της, ξετίναξε το σπίτι, πήρε κι από τις άλλες γυναίκες — είναι αλήθεια πως έδωσε κάτι κρυφά και στον εβραίο τον παλιατζή, που ΄χε μυριστεί τι γινόταν στα ταμπάκια. Αυτουνού δεν του ΄πε τίποτα, δεν τον ρώτησε τίποτα, μήτε τον κοίταξε στα μάτια, όλη τη βδομάδα. Παραπάνω δεν ΄το μπόρεσε. Σταύρωσε τα χέρια κι έκατσε κι έκλαψε καρτερώντας το μεσημέρι που θά ΄ρχονταν όλοι και δε θα ΄χε να τους δώσει μήτε φαΐ μήτε ψωμί.

Αυτός ανέβηκε πάνω, μπήκε στο δωμάτιο, την είδε στη γωνία, τα ΄νιωσε τα μάτια των παιδιών του κι ήταν καρφωμένα πάνω του.

—Και τ' άφησες έτσι τα παιδιά;

Αυτή δε μίλησε, καθόταν πάντα στην άκρη με το κεφάλι σκυμμένο.

—Και δεν έπαιρνες κατιτίς από το μπακάλη;

Η γυναίκα σήκωσε μια φορά τα μάτια της και κοίταξε. Μήτε λύπη, μήτε παράπονο, μήτε θυμός δεν ήτανε μέσα — τα μάτια της τον παρακαλούσανε να σωπάσει. Αυτός αγρίεψε:

—Τι δε μιλάς; Γιατί;

Ξανάσκυψε το κεφάλι της:

—Δε μας δίνει πια, είπε με ταπεινοσύνη σα να ΄φταιγε αυτή.

—Και ψωμί; Τι δεν έπαιρνες λίγο ψωμί;

—Μήτε ο φούρνος μάς δίνει.

Σηκώθηκε κι έφυγε γρήγορα γρήγορα για να κρύψει τα δάκρυα που την έπνιξαν. Πιο παλύ για την αδικία τη δική του παρά για τη δυστυχία.

Τα παιδιά σκορπίσανε, έφυγε κι εκείνη, πήγε στην αδερφή της να κλάψουν μαζί. Αυτός απόμεινε μόνος μέσα στο δωμάτιο, μέσα στο σπίτι. Πιο πολύ κι από τη δυστυχία, απ' την πληγωμένη περηφάνια και τηχ ντροπή μπροστά στα παιδιά του, όλο τ' απόγεμα, μοναχός του εκεί μέσα, σκεφτότανε τη γυναίκα — την αδικία του. Ένας κόμπος ανέβαινε και ξαναέβαινε στο λαιμό του. Είκοσι χρόνια μαζί της, πρώτη φορά στοχαζότανε τώρα γι' αυτήν.

Έπαιρνε να βραδιάσει όταν σηκώθηκε. Κανένας τους δεν είχε ακόμα γυρίσει στο σπίτι. Ξεκρέμασε το δίκαννο, το κοίταξε, το ξανακοίταξε, το πήρε παραμάσκαλα και κατέβηκε.

—Τι έπαθε, ρώτησε ο γύφτος κι έκανε να το πάρει.

Δεν του 'χε την όρεξη ν' ανοίξει τώρα κουβέντες μαζί του. Ήταν ένας γύφτος, όνομα και πράμα, φουκαράς ψευτοντουφεξής σε μια τρύπα στα μπιζεστένια — δίπλα στ' αργαστήρια των κουδουνάδων — κι έφκιαχνε για ένα τίποτα τα ντουφέκια των φουκαράδων. Δεν του 'δωσε το ντουφέκι, τον κοιτούσε στα μάτια, τον κάρφωνε με τα μάτια του.

—Το 'χω για πούλημα, είπε τέλος κοφτά και του 'δωσε το ντουφέκι. Θα πάρω άλλο.

Ήταν ένα καλό βελγικό δίκαννο, δωδεκάρι δίχως λύκους. Ο γύφτος το 'ξερε από παλιά μήτε το πήρε στα χέρια του μήτε το κοίταξε. Κοίταζε αυτόν, και τα γύφτικα, μπιρμπιλικά μάτια του παίζανε στο καπνισμένο του μούτρο. Κούνησε το κεφάλι του πέρα δώθε:

—Όχι, Σιούλα... Μη το δώσεις, αδερφέ μου.

—Δεν το παίρνεις δηλαδή;

—Εγώ το παίρνω και το παραπαίρνω... Και διάφορο θα 'χω...

—Δεν τ' αφήνεις αυτά τα γύφτικα τα παζάρια; Πόσα δίνεις;

—Ξέρω, είπε ήμερα, ήταν μαθημένος να τον λένε γύφτο — δεν τον πείραζε. Ξέρω, Σιούλα, που δε θα πάρεις άλλο... Στενοχώριες, αναδουλειές, τα παιδιά... Μα μη το δώσεις, αδερφέ μου, το δίκαννο, δεν το ξαναπαίρνεις ύστερα.

Ο γύφτος δεν παζάρευε.

—Ξέρω... Ήρθανε κι άλλοι ταμπάκοι, πολλοί, κακό πράμα. Όποιος το χε ένα μονάχο, εγώ δεν το πήρα... Χρόνια τρώω το ψωμί σας, όλο με τους φουκαράδες... Δώσ' το σ' άλλον. Δεν τα μολεύω τα χέρια μου...

Κατέβασε τα μάτια του, κατέβασε το κεφάλι του. Ένας γύφτος τον είχε

μπιρμπιλικά (μάτια): παιγνιδιάρικα, αστραφτερά.

πει φουκαρά. Και πως δεν μολεύει τα χέρια με το δίκαννο το δικό του. Δεν ήτανε γι' αυτό — μήτε το σκέφτηκε. Ακόμα μια φορά μέσα στην ίδια μέρα ξασαστοχαζότανε τώρα την αδικία — κι από το φούρνο τι δεν έπαιρνες λίγο ψωμί; — και δεν τ' αφήνεις τα παζάρια τα γύφτικα; Αν ο γύφτος δεν έβγαζε τα καπνά του να στρίψουν τσιγάρο, θα 'φευγε κυνηγημένος την ίδια στιγμή — ντρεπότανε.

— Έχεις δίκιο, είπε σε λίγο χωρίς να σηκώσει τα μάτια του. Ύστερα τα σήκωσε και τον κοίταξε. Καλός άνθρωπος είσαι, του 'πε σα να του το χρώσταγε και του χαμογέλασε. Κίνησε να φύγει.

Ο γύφτος τον σταμάτησε.

— Ξέρω, είπε πάλι... Δυσκολίες, αναδουλειές, τα παιδιά... Μα μη το δώσεις το ντουφέκι σου, ταμπάκος άνθρωπος. Θα μαραθείς.

Έβγαλε και του 'δωσε ένα κατοστάρικο.

— Άμα είναι το, το ξαναφέρνεις...

Το πήρε. Το πήρε και δεν ένοιωθε καμιά ντροπή. Το κράταγε μέσα στη χούφτα του και μια γλύκα περνούσε σ' όλη του την ψυχή, ως τό κορμί του την ένοιωθε, σα μια ζέστα. Όχι που θα το πήγαινε σπίτι. Πιο πολύ γι' αυτή τη γνωριμιά των ανθρώπων — πρώτη φορά στη ζωή του, τη γνωριμιά των φουκαράδων, που 'πε κι ο γύφτος, πρώτη γνωριμιά του εαυτού του — δεν είσαι άδικος, εσύ Σιούλα... Καθώς περνούσε τους δρόμους κατεβαίνοντας για τα ταμπάκια, κατιτίς καινούριο, ζωντανό και ζεστό, σαν ένα φως έπαιζε μέσα του. Σχεδόν χαρούμενο μέσα στην κατάμαυρη δυστυχία. Κάτι που δε μαραίνεται.

Είχε νυχτώσει πια όταν πέρναγε το δρόμο που 'χαν τ' αργαστήρια τους οι ξυλάδες κι οι βαρελάδες. Άκουσε που φώναζαν τ' όνομά του. Ήταν ένας βαρελάς Μετσοβίτης — ένας ροδοκόκκινος, καταστρόγγυλος άνθρωπος με φουσκωμένες τις πλάτες από το σκύψιμο.

— Καλησπέρα.

— Και για πού βραδιάτικα με το δίκαννο;

— Να μωρέ, ζάβωσε λίγο και το πήγα στο γύφτο. Καλός άνθρωπος, είπε ξαφνικά χωρίς να το θέλει.

— Δεν τον ξέρω, είπε ο βαρελάς. Και τι μας έφταιξε εμάς; Έλα να πιεις μια ρακή.

Ποτές του δεν είχε μπει σ' αυτό το κρασποπουλειό — χάνι και κρασποπουλειό μαζί, που πηγαίνουν οι ξυλάδες, οι βαρελάδες, φαμελίτες νοικοκυραιοι, φουκαράδες της γειτονιάς και χωριάτες που νυχτώθηκαν στην πόλη. Ο βαρελάς κέρασε το ρακί κι άρχισε κι έλεγε για τις αναδουλειές και τα βάσανα.

— Κι εσείς δεν είστε καλά, είπε σε μια στιγμή.

—Όχι, δεν είμαστε καλά, αποκρίθηκε αυτός και δε ντρεπόταν καθόλου που το 'πε. Δεν είμαστε καλά.

—Και τι θα κάνετε;

—Δεν ξέρω... Κανένας δεν ξέρει...

—Κακό πράμα, είπε ο βαρελάς.

Αυτός δεν τον άκουγε πια. Ένωθε μέσα του κείνη την ώρα σαν ένα ξεχειλίσμα και τίποτα άλλο δεν ήθελε παρά να σηκωθεί και να τους κεράσει όλους εκεί μέσα, τους βλάχους, τους γύφτους, τους χωριάτες, τους φουκαράδες, όλους. Δεν έκαμε τίποτα τέτοιο. Κέρασε κι αυτός ένα ρακί το βαρελά του και τον καληνύχτισε πρόσχαρα.

—Καλός άνθρωπος είναι κι αυτός, το 'λεγε και το ξανάλεγε μέσα του, να το νιώσει, να το χορτάσει. Καλός άνθρωπος — μα πού στο διάολο κρύβονταν όλοι τους;

Μπαίνοντας στο δρόμο των ταμπάκιων, βρέθηκε μπροστά σ' ένα απ' τα κουτσούβελα τα δικά του. Το φώναζε κοντά, του 'δωσε κρυφά λεφτά να τα δώσει στη μάνα του, του 'δωσε και το ντουφέκι. Ντρεπότανε να πάει μονάχος του. Κι ούτε πήγε ως αργά τη νύχτα, όταν σιγουρεύτηκε πια πως εκείνη πλάγιασε και κοιμήθηκε. Έπεσε δίπλα της στο στρώμα, ούτε κείνη μίλησε, ούτε αυτός, ούτε σάλεψαν.

Πριν απ' το χάραμα σηκώθηκε. Πατώντας στα νύχια, πήρε πάλι το δίκαννο και κατέβηκε. Εκείνη ούτε σάλεψε πάλι. Αυτός μπήκε στο караβούλι και τράβηξε για τη Μεγάλη Βαθεία — έτσι το λέγανε τ' ανοιχτό μέρος της λίμνης. Έλαμνε κατά τις καλαμιές, χώνοντας βαθιά τα κουπιά στο νερό — βιαζότανε.

Όταν γύρισε πίσω είχε φέξει πια για καλά. Μια κρύα φωτεινή χειμωνιάτικη μέρα. Στην πόρτα στ' αργαστήρι στάθηκε κι έβαλε μια φωνή. Τα παιδιά κατεβήκαν και θάμαζαν το πλούσιο κυνήγι. Ξεκρέμασε απ' την πλάτη του το δίκαννο και τους το 'δωσε, τους έδωσε και τρία παπιά.

—Δώστε τα στη μάνα σας, τους είπε μόνο.

Ξανάφυγε με καμιά δεκαριά πουλιά στα χέρια του κι ούτε γύρισε να κοιτάξει κατά το σπίτι. Ήξερε πως πίσω απ' το τζάμι ήταν τα δάκρυά της. Και τράβηξε γραμμή κατά το παζάρι, μέσα απ' τα ταμπάκια, μπροστά απ' τ' αργαστήρια, στητός, χτυπώντας βαριά τα ποδήματά του...

...Έτσι πήγε κάποτε ο πρώτος ταμπάκος, στάθηκε στο παζάρι και πούλησε το κυνήγι του — ύστερα πήγανε κι άλλοι. Πίσω του εκείνη τη μέρα οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρεμίζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιεριχής μέσα σε πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών. Κόντευε η άνοιξη και πάνω απ' τη λίμνη κοπάδια αγριόχηνες τραβούσανε πια για ψηλότερα. Σαν τρομαγμένα κι αυτά...

Ερωτήσεις

1. Να επισημάνετε τα κυριότερα χαρακτηριστικά της συντεχνίας των ταμπάκων α) ως προς την οργάνωση της οικονομίας τους (προμήθεια πρώτων υλών – τρόπος παραγωγής των προϊόντων τους – διάθεση των προϊόντων), β) ως προς την κοινωνική τους οργάνωση, γ) ως προς τα ήθη τους. Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία που προσφέρει το διήγημα.

2. Τι εκπροσωπεί ο Σιούλας μέσα στο διήγημα; (Πριν απαντήσετε να λάβετε υπόψη σας και τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξατε με την επεξεργασία της 1ης ερώτησης).

3. Στην τελευταία παράγραφο του διηγήματος υπάρχει η φράση «Πίσω του εκείνη τη μέρα οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρεμίζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκινης Ιερικώς μέσα σ' ένα πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών». Τι σημαίνει αυτή η φράση; Να αναπτύξετε το νόημά της.

4. Ποιο νόημα παίρνει μέσα στο διήγημα η συνάντηση του Σιούλα με το γύφτο και με το βαρελά;

5. Ο συγγραφέας δεν είναι ένας ψυχρός παρατηρητής της τύχης του Σιούλα και της συντεχνίας του, αλλά συμμετέχει συναισθηματικά στην περιπέτειά τους. Με ποιους τρόπους ή σε ποια σημεία εκδηλώνεται αυτή η συμμετοχή;

6. Πώς νομίζετε ότι θα μπορούσαν ν' αποφύγουν τον οικονομικό τους μαρασμό οι ταμπάκοι (και οι παρόμοιες συντεχνίες) στη σύγχρονη εποχή;

Δημήτρης Χατζής (1914-1981)

Γεννήθηκε στα Γιάννενα. Φοιτητής ακόμα της Νομικής εξορίστηκε από τη δικτατορία του Μεταξά. Στην Κατοχή πήρε μέρος στην αντίσταση. Έζησε πολλά χρόνια (1949-1974) ως πολιτικός πρόσφυγας στην Ουγγαρία και στο Ανατολικό Βερολίνο. Συμπλήρωσε τις νομικές σπουδές του με φιλολογικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Χούμπλτ. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους πεζογράφους της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Χωρίς ριζοσπαστικούς νεοτερισμούς στη γραφή, καλλιέργησε τη ρεαλιστική αφήγηση, χρησιμοποιώντας όμως μια γλώσσα πολύ δραστική. Συμπάσχει με τους ήρωές του, που η μοίρα τους παρουσιάζεται να είναι στενά δεμένη με τις κοινωνικές συνθήκες ή τις κοινωνικές ανακατατάξεις. Έργα: Η φωτιά, μυθιστόρημα (1946), Το τέλος της μικρής μας πόλης, διηγήματα (1963), Ανυπεράσπιστοι, διηγήματα (1966), Το διπλό βιβλίο, μυθιστόρημα (1976), Σπουδές, διηγήματα (1976), Θητεία, αγωνιστικά κείμενα 1940-1950 (1979), Γλώσσα και πολιτική, μελέτηματα (1975). Ένα χρόνο πριν πεθάνει είχε αρχίσει να εκδίδει το λογοτεχνικό περιοδικό Πρίσμα.

Διδώ Σωτηρίου

Οι νεκροί περιμένουν (απόσπασμα)

Η υπόθεση του πρώτου αυτού μυθιστορήματος της Διδώς Σωτηρίου αναφέρεται στα θύματα της μικρασιατικής καταστροφής, τον ξεριζωμό των ελληνικών πληθυσμών και τις σκληρές δοκιμασίες που αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Η Αλίκη Μάζη, ένα από τα πρόσωπα του μυθιστορήματος, αφηγείται τις αναμνήσεις της από τα δραματικά εκείνα γεγονότα. Στο απόσπασμα που παραθέτουμε βλέπουμε την ευτυχισμένη ζωή των Ελλήνων της Μ. Ασίας, προτού να ξεσπάσουν οι ταραχές.

Σε μας, όποιαν ώρα της μέρας κι αν ερχόταν κανείς, έβρισκε πάντα κόσμο και κίνηση και κουζίνα σε δράση. Μοσχοβολούσαν ψητά και τηγανητά και λουκουμάδες και χαλβάδες και κατημέρια.* ε χρειάζοταν καν να υπάρχει η πρόφαση κάποιου γιορτή. Μπαινόβγαιναν τα παιδιά της γειτονιάς, οι δασκάλοι μας, οι ράφτρες, οι παραδουλεύτρες, οι γειτόνισσες, φτωχές και πλούσιες, οι χαρτορίχτρες, η διανοούμενη νεολαία του Αϊντινιού.*

Κάθε Τετάρτη, μαζεύονταν οι συγγένισσες κι οι φίλες, για να γίνει ο φιδές. Ο φιδές ήταν ένα είδος ψιλό και στρογγυλό κριθαράκι, σα χοντρές οξείες, που το 'φτιαχναν οι γυναίκες στρίβοντας με δεξιοτεχνία το ζυμάρι ανάμεσα στα βουτυρωμένα δάχτυλά τους και το αράδιαζαν πάνω σε κόσκινα, σε σίτες και σε τραπέζια στρωμένα με ολόασπρα τραπεζομάντιλα.

Το σόι του πατέρα μου, που φιλοδοξούσε να δίνει στον κόσμο την εντύπωση της πιο μονιασμένης οικογένειας, ήταν στην πραγματικότητα χωρισμένο σε δυο αντιμαχόμενες μερίδες. Στη μια ανήκε η γιαγιά, ο θείος Θανάσης, η θεία Καλλιόπη κι ο πατέρας, γιατί ήταν όλοι τους παραλλαγές ενός ζωντανού, λαϊκού, εύθυμου και καλόκαρδου μοτίβου, στην άλλη ο θείος Αριστείδης και δυο άλλα πλούσια αδέρφια της γιαγιάς, ο θείος Περικλής κι ο θείος Ορέστης με τις οικογένειές τους. Η θεία Ερμιόνη βρισκόταν ανάμεσά τους με το ένα πόδι εδώ και τ' άλλο εκεί.

Οι γυναίκες του θείου Περικλή και του θείου Ορέστη ήταν γνωστές στο Αϊντίνι για τις μεγάλες προίκες τους και την ψωροπερηφάνια τους. Είχαν κι οι δυο αρχαιοπρεπα ονόματα, όπως συνηθιζόταν στη Μικρασία. Ηλέκτρα έλε-

κατημέρι: είδος γλυκίσματος.

Αϊντίνι: πόλη της Μ. Ασίας κοντά στο Μαϊνάντρο ποταμό που είχε πριν από τη μικρασιατική καταστροφή δέκα χιλ. περίπου Έλληνες.

γαν τη μία, Ιώ την άλλη. Όταν τις έβλεπε η θεία Καλλιόπη να καταφτάνουν τις Τετάρτες, με τις κόρες τους, ντούρες ακατάδεχτες, με σουρωμένα τα χείλια τους, σα να ήταν σακουλίτσες με λίρες, έλεγε στη μητέρα:

—Μαίρη, ετοιμάσου να μαζέψεις δηλητήρια. Το αχμάκ-καραβάν* έρχεται. Ωχ, τι έχεις ν' ακούσεις πάλι, που κάλεσες την Τακουή!

—Μα για να τις σοκάρω* την κάλεσα, έλεγε η μητέρα, και τις έβαζε να καθίσουν κοντά στην Αρμένισσα γειτόνισσά μας.

Η Τακουή που με την καλή, λαϊκή της καρδιά και την αφέλειά της δεν ξεχώριζε τις διαθέσεις τους, τις σκουντούσε με τον αγκώνα της σε κάθε αστέιο της για να γελάσουν, αναποδογύριζε τα φλιτζάνια του καφέ να τους πει την τύχη τους, αράδιαζε χιλίες δυο συνταγές για τον έρωτα και την καλλονή, για το πώς λύνονται τα μάγια των ξελογιασμένων αντρών και πώς γεννιέται τ' αρσενικό παιδί.

Αυτές μειδιούσαν με τσιγγουιά και στην πρώτη ευκαιρία άλλαζαν θέση. Έπιαναν κρυφά τη θεία Ερμιόνη και της έλεγαν:

—Μα επιτρέπεται στη Μαίρη να συναναστρέφεται γυναίκες τέτοιας κοινωνικής τάξεως! Επιτρέπεται;

Η θεία Καλλιόπη, έκλεινε τότε το μάτι και ψιθύριζε της μητέρας:

—Σούτ! ν' ακούσουμε τις αριστοκράτισσες που άλλο όργανο απ' τη χολή* δεν έχουν. Μωρέ θύμισέ μου καμιά σόκιν ιστορία να την ξεφουρνίσω, να γελάσουμε με τα μουτσούνισματά* τους.

—Όχι, να χαρείς, θεία Καλλιόπη, της έλεγε η μητέρα. Φτάνει για σήμερα. Πες, καλύτερα, την ερωτική περιπέτεια του καπτάν Μαθιού με την εγγλέζα λαίδη. Αυτή θα τους αρέσει.

Κι η θεία Καλλιόπη άρχιζε τη διήγηση με ευθυμία και μιμόταν τις νευρικές χειρονομίες και τη φωνή του άτυχου καπτάν Μαθιού, που ήταν ένας καραβοτσακισμένος θαλασσόλυκος κι έγινε ύστερα στεριανός κι άραξε στο Αϊντίνι, κοντά σ' έναν αδερφό του, γιατί είχε πάθει καταρράχτη και στα δυο του μάτια. Του καπτάν Μαθιού τις φανταστικές ιστορίες τις ρουφούσε όλο το Αϊντίνι, σα να ήταν νόστιμα θαλασσινά. Μα εκείνη που τις αξιοποιούσε πραγματικά ήταν η θεία Καλλιόπη. Όταν περνούσε καμιά φορά απ' το σπίτι της ο καπτάν Μαθιός να πει το καφεδάκι του, τον κούρντιζε να της πει τον έρωτά του με την εγγλέζα λαίδη.

Καραβάν αχμάκ: (λ. τουρκ.) το καραβάνι των κουτών.

σοκάρω: ενσπλώ κάποιον με άσεμνες πράξεις ή λόγια, πειράζω.

χολή: μτφ. θυμός, οργή.

μουτσούνισμα: μορφασμός αποδοκιμασίας.

— Εχ, μωρέ Καλλιόπ', έκανε κείνος, δε μ' πιστεύ'ς γιατί ως φαίνεται δεν τούνι ξέρ' η αφεντιά σ' τι εξαπουδός είναι ου έρωντας. Αλησμονάς πως τότες τόλιγι η καρδιά τ' Μαθιού κι τα πουντίκια των χεριών τ' φουσκώνανι σα σιδερ' κά κι έβραζε η νιότ' στα γαίματά τ' κι έκανε μοναχόζιτ' * για ικατό εγγλέζ' ναυάρχ'...

—Και πού τη γνώρισες, μωρέ Μαθιό, τέτοια μεγάλη και τρανή αριστοκράτισσα;

—Σ' τούπα, ντε, κι άλλουτις. Στου λιμάν' ανταμώσαμε. Κι μούπι. «Σ' δίνω όσα πιντόλιρα θες να γίν'ς άντραζιμ' . * Έναν τέπιουνι λιβέντ' θέλου μαθές!»! Μα ιγώ δεν παλάβουσα να παντριφτώ γ' ναίκα που δεν ήταν τσή σειράζιμ' ... *

Κι ο αθεόφοβος, ο καπτάν Μαθιός, άρχιζε να περιγράφει σαν ποιητής η νύχτα που αποχωρίστηκαν στον κήπο της λαίδης. Και την κρατούσε αγκαλιά ως την αυγή και μιλούσανε κάτω απ' το φεγγάρι. Και μεθούσε και συγκινηόταν κι ο ίδιος, τόσο, με τα ψέματά του, που έτρεχαν δάκρυα απ' τ' αρρωστημένα του μάτια.

Μα η θεία Καλλιόπη τον κούρντιζε πάλι:

—Καλά, μωρέ Μαθιό, πώς μιλούσες με την κοπέλα; Εσύ δεν ξέρεις εγγλέζικα.

—Εεε; έκανε με αμηχανία ο μπάρμπα Μαθιός, καθώς δεν περίμενε τέτοια άνάκριση. Βέβαια τα ιγγλέζ'κα δεν τα κατέχου, μα ήξερι μαθές η αφεντιά τσ' τ' αρχαία ιλληνικά!

—Κι εσύ πού τα ξέρεις τα αρχαία; τον βασάνιζε η θεία Καλλιόπη με απονιά.

—Κάτ' λιγουλάκια τα ξέρουμ' κι εμείς δά, μοιάζνι μι τ' αλατζατιανά... *

Τα πρωινά εκείνα του φιδέ παίρνανε πάντα τον τόνο γιορτής. Οι ασημένιοι δίσκοι πηγαινοερχόντανε με καφέδες και γλυκά — νερατζάκι, φιστίκι και μελιτζανάκι παραγεμισμένο με μύγδαλο, μαστίχα και πράσινο καρυδάκι. Το κέφι τότε άναβε και καθώς τα χέρια δούλευαν με σβελτάδα το ζυμάρι, άλεθαν κι οι γλώσσες. Κι η καθεμιά έλεγε τις δικές της συνταγές για φαγιά και γλυκά.

Ερχόταν και η νύφη του θείου Γιάγκου, η κυρία Ελβίρα Σιτζάνογλου με τα παιδιά της, τις δυο υπηρέτριές της και τις τρεις σειρές φλουριά απο λαιμό της και γινότανε ο στόχος της γενικής ευθυμίας. Μόνο η θεία Ηλέκτρα και η θεια Ιώ της μιλούσαν πάντα με το «σας» και με το «σεις», γιατί είχαν υπόληψη στον άντρα της, που ήταν εργοστασιάρχης.

μοναχόζι τ', άντραζι μ' : ιδιωματ. μονάχος του, άντρας μου.

τση σειράζι μ' : της σειράς μου.

αλατζατιανά : τοπικό ελληνικό ιδίωμα της πόλης Αλάτσατα στην Ερυθραία, χερσόνησο της Μ. Ασίας.

—Θα μας έρθει και ο σύζυγος το απόγευμα, κυρία Σιτζάνογλου;

—Θα σας έρθει, έλεγε κι εκείνη που ήταν αγράμματη και φοβόταν μη δε χρησιμοποιήσει το σωστό ρήμα και τις σωστές αντωνυμίες.

Το μεσημέρι, όλος εκείνος ο γυναικόκοσμος έτρωγε στο σπίτι μας και τ' απόγευμα έρχονταν κι οι άντρες απ' τις δουλειές τους και το ρίχνανε στα ουζάκια. Η Ριρή έπαιζε πιάνο και οι νέοι χόρευαν. Αν ο καιρός ήταν καλός, πήγαιναν όλοι μαζί στις γύρω εξοχές — πότε στου Τσακίρογλου, πότε στο Μπουναρί, πότε στο Κέπεζι και κουβαλούσαν εκεί οι «δούλες» τα λογιών λογιών μπουρεκάκια, τους παστουρμάδες, τις αγκινάρες τουρσί και τις παραγεμισμένες με αντζούγια ελιές.

Ο Θεός Θανάσης τότε μεθούσε, έπαιζε κιθάρα, τραγουδούσε, έκανε εξομολογήσεις στις όμορφες κι έλεγε στ' αδέρφια του και στο θείο Γιάγκο που συζητούσαν όλο για τις επιχειρήσεις τους.

—Αφήστε βρε αρκαντάσηδες,* ήσυχα για λίγο τα μυαλά σας. Η ζωή θέλει έρωτα και λουλούδια. Θέλει και καντάρια χαρά και καλοσύνη, θέλει και ασκιά, πολλά ασκιά κρασί και γέλιο. Έτσι δεν είναι πριγκιπέσσα μου; (Πριγκιπέσσα φώναζε τη γυναίκα του, την Ελπινίκη, σε πείσμα των αδερφών του, που τη θεωρούσαν παρακατιανή). Εκείνη, μαζεμένη και ντροπαλή όπως ήταν, απασχολημένη συνεχώς με τα οκτώ παιδιά της, γύριζε και του χαμογελούσε καλοκάγαθα, χωρίς να μιλάει.

Εμείς τα παιδιά δε χάναμε τίποτα από τις κινήσεις και τις διηγήσεις των μεγάλων και τρώγαμε τόσο πολύ και τόσο άταχτα, που στομαχιάζαμε και παθαίναμε πυρετούς και δυσπεψίες.

Η γιαγιά, δεν παραδεχόταν καμιά αρρώστια εκτός από το μάτι.* Ακόμα κι όταν μας έπιαναν ελώδεις, φώναζε την κόνα* Αγγελικώ να μας ξεβασκάνει. Κι εκείνη, άλλο που δεν ήθελε, για να βγάλει κανένα έκτακτο μπαξίσι.* Άναβε λιβάνι και διάφορα βότανα και φτερά και δέρματα και κόκαλα ερπετών και πουλιών στο μπρούτζινο θυμιατό, κι άρχιζε τα ξόρκια της:

«Σαντού, Μαντού, η πιο μεγάλ' τσ' νύχτας κι τσ' μέρας, βόθηθα να διώξου του κακό...».

Με την κόνα Αγγελικώ είχα περάσει πολύ κοντά τα πρώτα χρόνια της ζωής μου, κι είναι από τις φυσιογνωμίες, που ο χρόνος δεν τις σβήνει. στην ανά-

αρκαντάσης* (λ. τουρκ.) σύντροφος, φίλος.

μάτι* μτφ. αβασκανία.

κόνα* κυρά.

μπαξίσι* (λ. τουρκ.) φιλοδώρημα.

μνηση, μα τις ζωηρεύει. Ξερακιανή, σβέλτα, με χέρια φαγωμένα από μισόν αιώνα μπουγάδες, μπορούσε να δουλεύει στη σκάφη δώδεκα ώρες και στο μεταξύ να διακόφτει για να μπει στην κουζίνα να φτιάξει κατημέρια, να τηγανίσει «τζιεράκια»*, να μας λούσει όλα εμάς τα παιδιά, να τρίψει τα μπακίρια, να επιδοθεί σε ξόρκια και γιατροσόφια.

Έκοβε το «σαρλίκι»* με μέλι και μετάξι, τις «μαγουλήθρες»* των παιδιών με το Πεντάλφα, γήτευε* τον «παροξυσμό», τον «κουκλού»*, τον «ψωροφύτη»*. Κάποτε παρατούσε τη δουλειά για να τρέξει να σαβανώσει και κανένα Χριστιανό, για την ψυχή της.

Η κόνα Αγγελικώ είχε αδυναμία στα παραμύθια. Ίσως γιατί την απομάκρυναν απ' τη σκληρή ζωή της, ίσως και γιατί σ' αυτά έβρισκε μια διέξοδο η ζωηρή φαντασία της. Όταν μας ξεφορτωνόταν η μητέρα, γιατί είχε δικές της συντροφιές, μας μάζευε αυτή γύρω της και μας έλεγε πότε για τις νεράιδες, που βγαίνουν τη νύχτα απ' τα μπουνάρια* και ξελογιάζουν με την ομορφιά τους τους άντρες και πότε για τα στοιχειωμένα τσοκαράκια της Βαλιντέ-χανούμ* που τη σκότωσε ο άντρας της από ζήλεια κι από τότε τις νύχτες τρέχουν μόνα τους τα τσοκαράκια και φωνάζουν την κυρά τους: «Βαλιντέ! Βαλιντέ!».

Όταν πρωτακούσαμε το παραμύθι αυτό, ούτε η Ριρή, ούτ' εγώ κλείσαμε μάτι. Καθώς προχωρούσε η νύχτα κι οι δρόμοι πέφτανε στη σιωπή του φόβου, ακούστηκε ο χτύπος του ραβδιού του παζβάντη*: «Ταμ, ταμ, τάκα, τάκα, νταν...». Άλλοτε ο χτύπος αυτός μας έδινε το αίσθημα της σιγουριάς. Ήταν το σύνθημα για τον κόσμο να κοιμηθεί ήσυχα, γιατί οι παζβάντες άγρυπνοι φρουροί φύλαγαν τη ζωή και την περιουσία του. Μα εκείνη τη νύχτα η φαντασία μας έτρεχε αχαλίνωτη.

—Ακούς; Ακούς τα τσοκαράκια; ψιθύρισε η Ριρή.

—Ακούω, της είπα κι έτρεμα σύγκορμη.

Ο αγαπημένος ήρωας της κόνα Αγγελικώς ήταν ο Τσάκιτζης*, ο ξακου-

τζιεράκια: συκωτάκια.

σαρλίκι: παιδ. αρρώστια, χρυσή.

μαγουλήθρες: παρωτίτιδα.

γητεύω: ξορκίζω.

κουκλού: είδος παιδ. αρρώστιας.

ψωροφύτης: παιδική αρρώστια στο δέρμα του κεφαλιού.

μπουνάρι: πηγή.

Βαλιντέ-χανούμ: η μητέρα του σουλτάνου.

παζβάντης: (λ. τουρκ.) νυχτοφύλακας.

Τσάκιτζης ή **Τσακιτζής**: δημοφιλής ήρωας λαϊκών αναγνώσμάτων που λήστευε τους πλούσιους τσιφλικάδες της περιοχής του Αϊδινίου και μοίραζε τα αγαθά τους στη φτωχολογιά.

στός Εφές* του Αϊντινιού. Μας τον παράσταινε προστάτη της φτωχολογιάς, μεγαλόκαρδο, σελμπέση* και δίκαιο. Μα μέσα σ' εκείνες τις διηγήσεις της έβαζε και τους δικούς της καημούς και πόθους, τις προσδοκίες, τις πίκρες και το άχτι της για τις αδικίες των ισχυρών.

Έβρισκε ξεχωριστή ευχαρίστηση να διηγείται, με νέες πάντα παραλλαγές, την ιστορία του σκληρού και άπονου Ραμάζη, του τσιφλικά, που έκανε «μαύρη κι άραχλη» τη ζωή των φτωχών κι άφηνε τα παιδιά τους να πεθαίνουν απ' το χτικιό. Μα ένα βράδυ ο Τσάκιτζης ζώστηκε τις πιστόλες του, καβαλίκεψε τ' άσπρο του το άτι και «τάκα - τουκ, τάκα - τουκ», νάτος με τα παλικάρια του στον κούλα* του Ραμάζη.

— Διαόλου σπέρμα — του λέει — τοιμάσου να παραδώσεις ψυχή!

Εκείνος προσκύνησε και του φιλούσε χέρια και πόδια τάζοντάς του τα πιο πλούσια δώρα για να του χαρίσει τη ζωή.

— Αμάν γιαβρούμ! Αμάν...

Μα ο εκδικητής των φτωχών δεν είχε οίκτο για το σιχαμερό εκείνο σκουλήκι.

— Κι μπαμ! — ξέσπασε με άγρια χαρά η κόνα Αγγελικώ — αδειάζ' τσι μπιστόλες τ' στην καρδιά τ'. Κι τ' παίρν' του κιμέρι* τ' μι τσ' λίρες — λίρα να ιδεί του μάτι σ' κι να σαστίσ'. Κι βγάζ' ντιλάλ* κι κράζ' σι σύναξ' ουίλοι τσι χουριάτις Τούρκ' κι Ρουμιοί, που βρώμαγαν τα χνώτα τ'ς απ' τ' πείνα...

Και ο τιμωρός της αδικίας καλούσε τότε τους χωριάτες να σφάξουν βόδια κι αρνιά και γουρούνια και ν' ανοίξουν τα βαρέλια με το ρακί και να ριχτούν στο φαγοπότι. Κι έδινε ένα σακουλάκι λίρες στο Μεχμέτη που είχε δώδεκα παιδιά, κι άλλο ένα σακουλάκι στο Γιώργη που είχε αστεφάνωτες τις πέντε κόρες του.

— Κι να ιδώ, κι να κι κει, έπισι του χρυσάφ' κι τ' ασήμι σαν του σπόρου...

΄Ααχ! Δεν νταγιαντιόταν* πιδάκια μ' άλλου η φτώχεια...

Τα μάτια της κόνα Αγγελικώς άστραφτάν, τα χέρια της πλανιόνταν ανοιχτά στον αέρα, λες κι ήταν και η ίδια εκείδά που μοίραζαν τις λίρες ν' αρπάξει κανένα σακουλάκι να το τρέξει στην κόρη της την Ασημίνα και στα εγγόνια της... Μα μια και δεν τον είχε πρόχειρο τον Τσάκιτζη να την ευεργετήσει, βόλεψε τη φτώχεια της ξαφρίζοντας τα δικά μας κελάρια.

εφές: αφέντης, κύριος.

σελμπέσης: κύριος, ευγενής.

κούλα ή κουλές: (λ. τουρκ.) πύργος.

κιμέρι ή κεμέρι: πέτσινο ζωνάρι, όπου οι οδοιπόροι έκρυβαν τα χρήματά τους.

ντιλάλης ή τελάλης: κήρυκας.

νταγιαντώ: (λ. τουρκ.) σπνρίζομαι, κρατώ.

Το βράδυ, όταν έφευγε κι έτρεχα ξοπίσω της ως το δρόμο τραβώντας την απ' τις φούστες, ένιωθαν τα δάχτυλά μου όχι το αποσκελετωμένο κορμί που υποδεχόμουν το πρωί, μα διάφορα κουτιά και δέματα μαλακά και σκληρά, χωμένα μέσα στο μακρύ βρακί της, που έδενε στον αστράγαλο, και κάτω απ' τις καμιζόλες* της, όπου κολυμπούσαν δυο πλαδαρά στήθια. Μα η ανακάλυψή μου αυτή δεν την τρώμαζε. Ήξερε πως δε θα το πρόδινα σε κανέναν το μυστικό της, γιατί την αγαπούσα αληθινά.

Άλλωστε, στο σπίτι μας τέτοια «ψιλοπράματα» κανείς δεν τα υπολόγιζε τότε.

Ερωτήσεις

1. Το απόσπασμα χωρίζεται σε δύο ενότητες: ποια πρόσωπα παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε καθεμία από τις ενότητες αυτές και κατά τί διαφοροποιούνται από το πλήθος των άλλων προσώπων;

2. Ποια μέσα χρησιμοποιεί η αφηγήτρια για να ζωντανέψει τις αναμνήσεις της; (Προτού απαντήσετε, να θυμηθείτε πάλι τους αφηγηματικούς τρόπους: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Λυκείου, Μέρος Β', σ. 64).

3. Ποιο από τα πρόσωπα του αποσπάσματος ηθιογραφείται με τη μεγαλύτερη συμπάθεια και γιατί;

4. Το απόσπασμα συγκεντρώνει βασικές αρετές πεζογραφήματος, που γράφτηκε από γυναίκα: γνώση των πραγμάτων που αναφέρονται στο γυναικείο βίο, πειστική απόδοση της ψυχολογίας και της συμπεριφοράς του φύλου, ευαισθησία και μια διάθεση επιείκειας και κατανόησης. Να επιβεβαιώσετε την παραπάνω παρατήρηση με παραδείγματα μέσα από το κείμενο.

Διδώ Σωτηρίου

Γεννήθηκε το 1914 στο Αϊδίνι της Μικράς Ασίας. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία από το 1936 και διακρίθηκε ως πεζογράφος. Τα έργα της μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. Έργα της: Οι νεκροί περιμένουν (1959), Ηλέκτρα (1961), Ματωμένα χώματα (1962), Εντολή (1976), Επισκέπτες (1979) κ.ά.

*καμιζόλα: πουκαμιά.

Σπύρος Πλασκοβίτης

Το φράγμα (απόσπασμα)

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το μυθιστόρημα αυτό συμβολίζει το άγχος του σημερινού ανθρώπου από την απειλή των ανέλεγκτων δυνάμεων, που ο ίδιος νομίζει ότι έχει τίθασεύσει κι ωστόσο ξεπερνούν τ' ανθρώπινα μέτρα του ελέγχου.

Το φράγμα είναι ένας τεράστιος υδατοφράχτης που εκτείνεται σε μερικά χιλιόμετρα σε μια περιοχή που δεν προσδιορίζεται γεωγραφικά. Είχε χτιστεί, για να συγκεντρώνει τα νερά σε μια πεδινή έκταση γεμάτη βάλτους, χειμάρρους και ποτάμια. Και χάρη σ' αυτό το τεχνικό έργο ο τόπος μεταμορφώθηκε γρήγορα σε μια εύφορη πεδιάδα. Στα κράσπεδα του φράγματος αναπτύχθηκε η Γκριζα, μια βιομηχανική πόλη με έντονη οικονομική δραστηριότητα. Τίποτε δε διατάραζε την πρόοδο και το ρυθμό της ζωής στην περιοχή ως τη στιγμή που οι συντηρητές του φράγματος νόμισαν ότι παρατήρησαν κάποια ύποπτα φαινόμενα σχετικά με την αντοχή του, τα οποία όμως δεν ήξεραν να εξηγήσουν. Οι αδρίστες φήμες που κυκλοφορούν αρχίζουν να κλονίζουν την πίστη για την ανθεκτικότητα του φράγματος χωρίς ωστόσο να υπάρχει κάποια συγκεκριμένη αιτία, που να δικαιολογεί τη γενική ανησυχία του πληθυσμού.

Η κυβέρνηση στέλνει εσπευσμένα το διακεκριμένο υδρολόγο μηχανικό Αλέξη Βαλέρη με εντολή να εξετάσει το φράγμα και να της υποβάλει μια επιστημονική έκθεση που θα διαλύσει τον αόριστο φόβο. Το μηχανικό φιλοξενεί στο αρχοντικό του ο Μπεναρδής Χαρίτος, ένας ογδοντάχρονος κτηματίας της περιοχής, ο οποίος στα νιάτα του είχε προφτάσει να δει το χτίσιμο του φράγματος.

...Πριν από μισόν αιώνα το φράγμα δεν υπήρχε, δεν είχε φτάσει ακόμα ως εδώ το χτίσιμό του. Ήταν μονάχα ένα μεγάλο πέτρινο γιοφύρι, που το νόμιζαν κιόλα στοιχιωμένο και γι' αυτό σπάνια το διάβαιναν με τ' άλογα ή τα καρότσια. Εκείνο λοιπόν τον καιρό ο Μπεναρδής Χαρίτος είχε έναν πλούσιο μπάρμπα, έμπορο γουναρά, στην κοντινή πολιτεία με τα εργαστήρια των γουναρικών. Μα, καθώς ο Μπεναρδής έδειχνε από νωρίς κακοκέφαλος, δεν έκανε για την πολιτεία. Ήταν ολάκερος ένα πηχτό κομμάτι σκοτάδι... Το κρέας του μονάχα θα 'ταν από μέσα κόκκινο, σα βουβαλίσιο. Το κεφάλι του έμοιαζε ίδια αγριαγκαθιά και μέσα κει τριγύριζαν ένα σωρό ζουζούνια που βούιζαν και τον κεντρούσαν.

Βρήκε έτσι δουλειά στο κυνήγι του καστοριού* και της βίδρας*, για λο-

καστόρι: κάστορας, είδος τρωκτικού θηλαστικού, που το δέρμα του χρησιμοποιείται για την κατασκευή εκλεκτών ειδών ρουχισμού και υπόδησης.

βίδρα (ενυδρίς): θηλαστικό που ζει στα ποτάμια, στις λίμνες και στις παραλίες. Έχει μαύρο πολύτιμο βελούδινο τρίχωμα.

γαριασμό του μπάρμπα του. Δύσκολο κυνήγι. Μπροστά πήγαινε η πονηριά, πίσω η αντοχή στο περπάτημα, η υπομονή να λουφάζεις ώρες και να-σε βρίσκουν τα χαράματα καταπίνοντας μεγάλες μπουκιές πάχνη, μασώντας την ίδια την αναπνοή σου σαν κομμάτια βρεγμένο μπαμπακι. Έσκαζε καμιά φορά ο ήλιος στο ζερβί σου χέρι, πίσω απ' τη μαύρη φαλακριά κορφή, και τότε τούτα τα βουνά τριγύρω ξεχώριζαν στο μάτι δυο πιθαμές ψηλότερα απ' ό,τι σήμερα — δυο και τρεις πιθαμές ψηλότερα — γιατί το νερό δεν το σταματούσε τότε το φράγμα. Το νερό ήταν πιο χαμηλά κι απλωμένο εδώ όσο του χρειαζόταν, όσο ήθελε: μια τεράστια θέληση, απλωμένη σαν τα πλοκάμια του χταποδιού. Σκόρπιζε δεξιά κι αριστερά απ' το κορμί του μεγάλου ποταμού, κι έφτιαχνε αλλού λίμνες, αλλού βαθιές λακκούβες γιομάτες χέλια, αλλού καταρράχτες να τρίβουν τ' ασπρόχειλα της λίγης πέτρας που 'χε ο τόπος, κι αλλού απέραντες βαλτοτοπιές, όπου ανάμεσα στα καλάμια κατοικούσαν σκορπιοί και μαύρες караβίδες.

Δυο κυνηγόσκυλα τα 'χασε έτσι ο Μπεναρδής, εκείνο δα τον καιρό, παραπλανημένα απ' τη μυρουδιά του κυνηγιού, που στάθηκε γι' αυτά δόκανο του θανάτου μέσα στις σιωπηλές τούτες ακίνητες χώρες των βάλτων. Τ' άκουγε μιαν ολάκερη νύχτα να σκουίζουν απελπισμένα, αλυσοδομένα στη λάσπη. Βούλιαζαν σιγά σιγά, κι ο Μπεναρδής λύσσαγε απ' το κακό του. Μα δεν ήταν τρόπος να τα βοηθήσει κανένας. Μόνο, δυο μέρες αργότερα, ξέσπασε πια η λύσσα του πάνου στ' αγρίμια, καθώς είχε πετύχει κάποιο κόλπο κι έπεσαν μαζωμένα κάμποσα από δαύτα στα δίχτυα του. Θυμάται τι γρήγορα που σκίζονταν οι κοιλιές τους κάτω απ' το γυριστό του μαχαίρι! Μερικά τους ακόμα σπαρταρούσαν στο σκίσιμο. Πετούσε όξω εκείνος τα βρώμικα άντερα, τα 'γδερνε ξεκολλώντας άσφαλτα το πετσι απ' τη λιγνή ματωμένη σάρκα, κι έπειτα κάρφωνε τη γούνα τους για ένα πρώτο στέγνωμα γύρω τριγύρω στα σανίδια της ξυλοκαλύβας, που την έπνιγε όλη νύχτα η κάπνα της φωτιάς.

Σαν τέλειωνε κάποτε τούτη η εκδικητική δουλειά, ξάπλωνε το κορμί κατάχαμα στο βοϊδοτόμαρο. Το μυαλό έπιανε άζαφνα τότε να ρωτιέται: «Τάχα τι θα γινόσουν, Μπεναρδή, αν δεν χρειάζονταν για τίποτα τα κυνηγάρικά σου κι αν όλα τα καστόρια της γης, μα και καθετί που μοιάζει σ' αυτό τον κόσμο με τα καστόρια, δεν άξιζαν για κυνήγι; Αν ήταν άχρηστα, ναι, περιττά και ξένα... Δε θα 'χες τότε κι εσύ με τι ν' αγαπήσεις, δε θα 'χες πού να τροχίσεις την έχθρα σου, Μπεναρδή!».

Α, τι τρομερή ιδέα! Εκείνη δα τη βραδιά, πάνου στο βοϊδοτόμαρο... Έτριβε τη ράχη του στο βοϊδοτόμαρο — ένα με το χώμα, ένα με το τρίχωμα του θανατωμένου ζωντανού — όταν το φαντάστηκε αυτό πρώτη του φορά. Έναν κόσμο, τάχα, όπου τίποτα δε θα 'ταν στον άλλον αναγκαίο. Ούτε για τη

γούνα του, ούτε για την καρδιά, μήτε για το κορμί του! Ένα θαυμαστό άχρηστον κόσμος, όπου το καθετί θα περιπλανιόταν ξεμοναχιασμένο, όπως περιπλανιούνται τ' άστρα τη νύχτα. «Τι θα γινόμουν;» σκέφτηκε. «Α, πρέπει να κυνηγάς, να κυνηγάς όλο και περισσότερες βίδρες, όλο και περισσότερα όμορφα δέρματα! Να μη σε φτάνουν ποτέ τα δέρματα, για να 'σαι στ' αλήθεια ο Μπεναρδής!». Έτσι είπε.

Ξημέρωνε. Ίσα που ερχόταν η άνοιξη κι έλιωναν τα χιόνια. Όχι όλα μαζί, μόνο έλιωναν σιγά σιγά όπου τα χτυπούσε πιο πολύ ο ήλιος — ένας ήλιος κόκκινος, σα ματωμένο καλάθι. Σήκωσε τον ασημένιο κόκορα του σανσεπώ* κι έριξε δυο κατά τον ήλιο. Ξεκίνησε έπειτα χωρίς σκοπό. Ένας αέρας πάλευε πάνου απ' τη γη να ξεκαθαρίσει τις θολές ανασεμιές του νερού, κι η γη όλη ήταν, τόπους τόπους, πράσινα κι άσπρα κομμάτια. Κατά τ' απομεινόμερο βρισκόταν κιάλας ενάμισι χιλιόμετρο πέρα απ' το ψηλό γεφύρι. Ο ήλιος έπαιρνε πια την κάτω βόλτα. Τ' ανοιχτά σκέλια του γεφυριού ζωγραφίζονταν πελώρια μέσα στο βάλτο, κι ο Μπεναρδής ένωθε, απ' τα χαμηλά εδώ, σα μπερδεμένος ανάμεσα στις χαρακιές του ίσκιου τους — όταν, άξαφνα, κάτι που δεν το 'χαν ξαναδεί τα μάτια του φανερώθηκε μπρός του... Μόλις έκλεινε ίσα ίσα τα φτερά κι αλαφροζυγιαζόταν στην άκρη του καλαμιώνα. Ένας ερωδιός*. Ήταν ένας σπάνιος ερωδιός, σωστή ζωτικιά πριγκίπισσα! Πρόλαβε έτσι να δει το φτερό πριν διπλώσει κι αμέσως το 'νιωσε: δεύτερο τέτοιο πουλί μήτε σε δέκα χρόνια δε θα το συναντούσες! Στάθηκε και το φερμάριζε* ολάκερο λεφτό, σα λαγωνίκα. Η καρδιά του βροντούσε. Το 'θελε δικό του το πουλί, τ' αγάπησε κιάλας φανατικά καταλαβαίνοντας πως πρώτη φορά τώρα θα ντουφεκούσε στα στραβά, μες στα όλα, δίχως πονηριά και δίχως σταθερότητα, μόνο τρυφερά στ' αλήθεια, μόνο απ' την ανάγκη να το σταματήσει εκεί το πέταγμά του, να το φέρει κοντύτερα, ν' αγγίξει το θαυμάσιο φτερό!

Χωρίς να το παρατά απ' τα μάτια του, έκαμε τότε κομμάτι λοξά, να του βρεθεί απ' το πλάι. Ήταν μια λουρίδα γης, εκεί ανάμεσα στον καλαμιώνα, στρωμένη ακόμα με σπειρωτό χιόνι, σα να σκόρπιζες φούχτες ρύζι. Για να βρίσκεται το χιόνι σ' αυτή την κατάσταση, θα πει ήταν το χύμα από κάτω στέρεο. Ωστόσο, σε μια διαφορετική περίπτωση ο Μπεναρδής θα τ' απόφευγε. Μα είχε αρματώσει κιάλας το σανσεπώ. Το βαστούσε έτοιμο στο ζερβί του. Δεν είχε μετρήσει ούτε πέντε βήματα, ούτε σωστά πέντε βήματα... Έγινε

σανσεπώ: είδος τουφεκιού.

ερωδιός: γένος πτηνών· ένα είδος του είναι ο λευκός ερωδιός ή ψαροφάγος.

φερμάριω: προσηλώνω κάπου το βλέμμα μου, παρατηρώ με προσοχή.

ένας μικρός κρότος, ένα κούφιο χτύπημα, καθώς που πέφτει το σαγόνι του δόκανου, καλά σκεπασμένο μέσα στα χώματα και τα κλαριά. Την ίδια στιγμή η μια του μπότα αφανίστηκε κάτω απ' την ασπράδα του χιονιού παρασέρνοντας μαζί και το πόδι του πιο ψηλά απ' το γόνυ, ενώ ένα μανιτάρι νερό και βούρκος ξεχύθηκε απ' τα χείλια της λακούβας, που του το κατάπιε. Έχασε αμέσως την ισορροπία του. Με την πρώτη προσπάθεια να την ξαναποκτήσει, αντίκρισε και τ' άλλο του πόδι βουλιαγμένο ως το γοφό. Τότε κατάλαβε... Έτσι λοιπόν; Ούτε οι βίδρες, ούτε τα κυνηγόσκυλα, μόνο ένας ερωδιός, ένας θαυμάσιος ερωδιός! Αυτό λοιπόν ήταν; Αυτός θα τον κολλούσε, θα τον έχτιζε για πάντα μέσα στη λάσπη; Η ομορφιά των φτερών του ήταν η ίδια η λάσπη, λάσπη και θάνατος.

Από δω και μπρος, ήξερε πια ο Μπεναρδής τι έπρεπε να περιμένει. Ο θαυμασμός του θα τέλειωνε σ' αυτή την αργή και βρωμερή αιχμαλωσία. Στάθηκε όσο γινόταν ασάλευτος, γιατί κι η πιο μικρή κίνηση θα 'ταν ικανή να τον βουλιάζει μιαν ώρα αρχύτερα. Και τότε ο ερωδιός ξεδίπλωσε τα φτερά του, τα 'δειξε μιαν ύστερη φορά κι απομακρύνθηκε. Το κορμί του Μπεναρδή άρχισε από κείνη τη στιγμή να κατεβαίνει δυό πόντους την ώρα. Δυο και τρεις πόντους την ώρα, η λάσπη ανέβαινε ολοένα γύρω του ψηλότερα. Μόνο αν θα περνούσε κανένας απ' το γιοφύρι μέσα σε δέκα ώρες, είχε την ελπίδα να γλιτώσει. Όμως χρειαζόταν να στέκει ασάλευτος. Μπορεί έτσι να 'πηξε κάμποσο κι η λάσπη πάνω στο μάλλινο ρούχο του και να τον συγκρατούσε, τότε οι ώρες να γίνονταν πιο πολλές από δέκα. Μα οπωσδήποτε ο βούρκος θα 'φτανε με τις ώρες ως το πηγούνι...

Στο σημείο αυτό ο γερο - Μπεναρδής έκοψε απότομα τη διήγησή του ρίχνοντας απελπισμένα βλέμματα πάνω στον υδρολόγο. Ο ιδρώτας φάνηκε μονομιάς να κομπαλιάζει στο μέτωπό του και μερικές σταγόνες είχαν πάρει την κατηφορία απ' τα μενίγγια του και κυλούσαν σκαλώνοντας στο σγουρό γενάκι του.

«Περίεργο! σκέφτηκε ο μηχανικός. Είναι σαν ακόμα να μην το συνήθισε τούτο το παλιό περιστατικό... Σα να βρίσκεται ακόμα κολλημένος στο βάλτο...»

—Κι όμως, του λέει, η λάσπη, να, που δεν έφτασε βέβαια στο πηγούνι. Πολύ μ' ενδιαφέρει η ιστορία σου, άρχοντα Μπεναρδή!

Αλλά η απόκριση ήρθε το ίδιο απροσδόκητη κι ακατανόητη, όπως ακατανόητο ήταν και το πάθος, που καθώς προχωρούσε η μακριά τούτη αφήγηση φαινόταν ολοένα να πυρώνει τα χείλια και τα μάτια του Μπεναρδή Χαρίτου.

—Και ποιος σατανάς μπορεί τάχα να το μαντέψει! φώναξε έξαλλα, ενώ

πεταγόταν όρθιος απ' το μιντέρι.* Με το συμπάθιο, δηλαδή... Μα πώς μπορείς ακόμα να το ξέρεις, ότι δε θα φτάσει;... Ε, καλά, πως δεν έφτασε δηλαδή η λάσπη... Όταν σκέφτομαι την αιτία! Φαντάσου, ήταν μονάχα για έναν ερωδιό!

«Δε θα βρίσκεται, σίγουρα, στα καλά του!» συλλογίστηκε ο υδρολόγος, ενώ ο γέρος, σέρνοντας τώρα απ' την τσέπη το μεγάλο χρωματιστό μαντίλι του, σκούπιζε φαρδιά πλατιά με δαύτο το πρόσωπό του.

—Το χειρότερο που ένιωθα, συνέχισε πάλι επίμονα, ήταν πως όλα γύρω μου έστηναν μάτια και παρακολουθούσανε, λες, το βούλιαγμά μου. Έμοιαζε σα να μουν γυμνός κι όλα τα καλάμια του βάλτου μουρμούριζαν μεταξύ τους παρατηρώντας τη γύμνια μου. Νύχτωνε. Κανένας δε φαινόταν στο γιοφύρι. Σφάλιξα τα μάτια. Ο βούρκος είχε χίλια στόματα, χίλιες βεντούζες χταποδιού. Βύζαινε με δαύτες όσο κορμάτι απ' το κορμί μου είχε καταπιεί κι εγώ κατέβαινα εσιδιά στητός στον πάτο. Δυο και τρεις πόντους την ώρα, κατέβαινα...

Όταν ξανάνοιξε τα βλέφαρα, το φεγγάρι έβγαινε στον ουρανό. Το φεγγάρι σιγά σιγά γιόμιζε λάμψη. Έδιωχνε το σκοτάδι της νύχτας απ' το στερέωμα, κι εκείνο σούρωνε, σαν πηχτό κατακάθι, στο βάλτο. Έπειτα από κάμποση ώρα, αντίκρισε ψηλά το γιοφύρι να χορταίνει φως. Η νύχτα θα περνούσε δω ανέλπιστα. Ήξερε πως θαρρούσαν το γιοφύρι στοιχειωμένο και γι' αυτό σπάνια το διάβαιναν μ' άλογα ή με καρότσια, ακόμα και την ημέρα. Στα πολύ παλιότερα χρόνια φαίνεται πως στη θέση του βρισκόταν κάποιο άλλο ξύλινο γιοφύρι με μερικά σιδεροδοκάρια για ενίσχυση. Ήταν βαλμένο χαμηλά χαμηλά, στο πιο στενό πέρασμα του ποταμού, και κάθε τόσο, όπως φούσκωνε το ρέμα, τα νερά το παράσερναν. Αργότερα, σε χρόνια που κι αυτά δεν τα 'χε προλάβει ο Μπεναρδής, κάποιοι μαστόροι, άνθρωποι με μεράκι, έβαλαν μπρος να φτιάξουν γιοφύρι πέτρινο. Ένα ψηλό γιοφύρι, να μην το φτάνει τάχα το νερό, να 'χει δυνατές και καλοσχεδιασμένες καμάρες, να 'ναι μακρύ κι αλαφρό, σαν τούτο που 'βλεπαν απόψε τα μάτια του.

Ο Μπεναρδής, κολλημένος στο βάλτο, θαρρεί πως το βλέπει απόψε για πρώτη φορά. Ήταν φοβερό το νυχτερινό κρύο. Οι βδέλλες κατάτρωναν τα αιχμάλωτα πόδια του. Το ποτάμι μούγκριζε από μακριά. Κι ο θάνατος πάντα — ο θάνατος του ανέβαινε ως το λαιμό, δυο πόντους την ώρα.

Κατά τα ξημερώματα φάνηκε ανέλπιστα μια καρότσα με διπλά άλογα.

Θα τραβούσε, ωστόσο, μακριά τούτη η ιστορία, αν καθόταν κανένας να

μιντέρι: είδος χαμηλού ανάκλιτρου, ντιβάνι.

καταγράψει όλα όσα ένας πολύξερως παραμυθάς, όπως αποδείχτηκε κείνο το βράδυ ο γέρο Μπεναρδής, μπόρεσε ν' αραδιάσει. Κάποια στιγμή αναστέναξε και, μονομιάς, ξαναγύρισε στο φράγμα.

—Σταθείτε, τον έκοψε τότε ο μηχανικός. Σταθείτε. Πρέπει να σημειώσω κίολας από μέρους σας μια πρώτη παρασπονδία. Γιατί βιάζεστε να σηκώσετε το φράγμα μέσα στο κενό; Μου λείπει η μισή ζωή σας... Αν όχι χρονικά, λογαριάζω ουσιαστικά. Ουσιαστικά, φίλε Μπεναρδή, μου λείπετε τουλάχιστο ο άλλος μισός! Ποτέ, μου δεν κατάλαβα, αλήθεια, για ποιο λόγο όλες οι ιστορίες που έτυχε ν' ακούσω πάσχουν από μian υποτονία του αισθήματος της συνέχειας. Πόσα χρόνια ζήσατε τάχα;

Εκείνος δεν αποκρίθηκε αμέσως. 'Υστερ' απ' την ολονύχτια ένταση, μια απότομη εξάντληση ανακατεμένη με υποψία έδειχνε τώρα τ' αχνάρια της στο πρόσωπό του. Έσκυψε το κεφάλι.

—Τι θες να μάθεις, μηχανικέ; μουρμούρισε. Το πιο σπουδαίο ήταν που είδα πάνω στο χτίσιμό του το φράγμα. Δεν υπάρχουν άλλοι, εξόν δυο πατέρες του μοναστηριού κι εγώ... Όχι, δεν έσωσε κανένας άλλος να το προφτάσει, μα την πίστη μου!

Ο Βαλέρης αρκέστηκε να βάλει καινούρια φωτιά στην πίπα του.

—Ας τελειώνω, λοιπόν! συνέχισε. Κοντεύει να ξημερώσει. Το καλοκαίρι, αυτή την ώρα άρχιζαν ίσα ίσα... Γλίτωναν έτσι κομμάτι απ' το λιοπύρι. Έλα κοντά μου! φώναξε, κι ανασηκώθηκε τραβώντας τον απ' το χέρι ως το σημείο που κρέμονταν οι κιτριλισμένες χαλκογραφίες¹ στον τοίχο. Πάλιωσαν πια, είπε δείχνοντάς τις με το δάχτυλο. Σίγουρα δε βγάζεις από δαύτες και πολλά πράματα. Μα παίρνει κανένας μια ιδέα... Εμ, τι να ξέρουν οι σημερινοί που βρίσκονται εδώ, πίσω απ' το φράγμα, για τη δουλειά των γονικών τους; Ανοίγουν το πρώι τα μάτια τους, κι έτσι καθώς αντικρίζουν τον ήλιο να σκοντάφτει πάνω στ' αφηλό στεφάνι του τοίχου, λοιάζουν πως το φράγμα είναι τάχα φτιαγμένο από σίδερο και τσιμέντο. Ένα βουνό σίδερο και τσιμέντο, θα σου πούνε... Δεν το μαντεύει, λογουχάρη, κανένας πως μέσα στο φράγμα κλείσανε ολόκερο το στοιχειωμένο γιοφύρι! Μα, ναι, όπως σ' τα λέω, το χτίσανε! Χτίσανε τις καμάρες του με πέτρα και τό 'κλεισαν μέσα. Κι όλο το πρώτο χτίσιμο και το θεμέλιο ήταν απόφιο με πέτρα. Χιλιάδες κομμάτια πέτρα και

1. Είναι οι χαλκογραφίες του παλιού πέτρινου γεφυριού που το έχτισαν ολόκληρο μέσα στο τσιμεντένιο φράγμα.

πηλός και άμμος! Χρειάστηκαν κάπου δέκα χρόνια να τ' ανεβάσουν σε μάκρος δεκαπέντε χιλιόμετρα. Στο μεταξύ, η επιχείρηση έβγαζε χαρτιά και προσκαλούσε τον κόσμο να τ' αγοράσει. 'Υστερ' άλλαξε τα χαρτιά με χωράφια, απ' αυτά τα καινούρια που φανερώθηκαν πίσω απ' το φράγμα, σα συμπληρώθηκαν τα έργα. Οι πιο πολλοί, τους θυμάμαι, φαίνονταν δισταχτικοί. Φοβόντουσαν ν' ακουμπήσουν τα λεφτά τους, πριν την ώρα που το νερό θα 'ρχόταν να χτυπήσει πάνω στο φράγμα για νά 'μπει μια και καλή στη θέση του. Τι θα γινόταν τάχα εκείνη την ώρα; Θ' άντεχε ο τοίχος να το σηκώσει το νερό; Αν όχι, πήγαιναν όλα του χαμού. Μα γώ είπα: Θ' αντέξει! Σκανταλιστηκα άσκημα, επειδή ίσα ίσα οι άλλοι δυσκολεύοντουσαν να ρισκάρουν.* Μια και δυο τα μαζώνω που λες. 'Ένα σακούλι ναπολεόνια* και τέτοια, κληρονομιά του μακαρίτη του μπάρμπα μου... Τραβάω ίσα στο γκισέ* της εταιρείας και τ' ακουμπώ. Με κοίταζαν. Φορούσα κιάλας το κοντογούνι μου από μαλλί κατσικιού, κι ως φαίνεται ήμουν άγριος στην όψη, σα ληστής. Μετρούσαν τα λεφτά μου τρομαγμένοι, λες κι έπαιρναν λύτρα. Γέλασα. «Μη φοβάστε», τους κάνω. «Εγώ λέω, θ' αντέξει! Τ' ακούτε;»

Ξανακάθισαν κι οι δυο εκεί στη γωνιά πάλι, δίπλα στο παράθυρο. Θαρμποχάραζε. Τα φώτα έμοιαζε όλο να πέφτουν, όλο και να γίνονται πιο χλωμά μέσα σε τούτο το γυμνό, πέτρινο χώρο. Ο Μπεναρδής Χαρίτος άφησε για λίγο το κομπολόι βουβό στην παλάμη του.

—Είμαι γέρος πιά, μηχανικέ, κακά τα ψέματα! Έφτιαξα φαμίλια μεγάλη. Και τα χωράφια που πήρα τότε, μ' εκείνα τα χαρτιά, αβγάτισαν. Ογδόντα χρόνια ζωή, ε; Α δε βαριέσαι τις ιστορίες, έχουμε πολλά να ξαναπούμε... Μα δε θέλω τώρα να ρωτήσω τίποτα. Τάχα γιατί να ρωτήσω ποιος είν' ο λόγος που σ' έστειλαν; Όχι· καλύτερα δε ρωτώ! Το ξέρω ωστόσο. Κάτι μοιάζει ν' άλλαξε πάλι δωχάμου τα τελευταία χρόνια. Κάτι μου χτυπάει στη μυρουδιά. Είναι πάντα η δύναμη του νερού, που παραφυλάει πάνω απ' τα κεφάλια μας. Μα γω και τώρα το ξαναλέω: Δε γίνεται αλλιώς... Δεν το χωράει αλλιώς το μυαλό τ' ανθρώπου... Θ' αντέξει, μηχανικέ! Θ' αντέξει και τούτη τη φορά! Γιατί με κοιτάς έτσι αμίλητος κι εσύ, σαν τους άλλους; Τι έχω λοιπόν; Τι βλέπεις απάνου μου; Τη στολή μου κοιτάς έτσι; Τη... στο...λή... μου;

Και με τις ύστερες τούτες κουβέντες έγινε άξαφνα κάτι, που όχι μονάχα γιόμισε απορία το μηχανικό Βαλέρη, μα τον έκανε ξανά να υποψιαστεί πως ο

ρισκάρω· διακινδυνεύω.

ναπολεόνι· γαλλικό χρυσό εικοσόφραγκο.

γκισές· ταμείο.

γέρος δεν ήταν, αλήθεια, ολότελα στα συγκαλά του. Έτριξε η πόρτα της τραπεζαρίας και, την ίδια στιγμή, ο Μπεναρδής Χαρίτος χλώμιασε σαν το φλουρί... Τίναξε απότομα τη ραχοκοκαλιά απ' την πλάτη του ντιβανιού που ακουμπούσε, ενώ τα μακριά αδύνατα χέρια του και το κατωσάγονό του τρεμόπαιζαν άσχημα, λες κι είχαν φύγει απ' τη θέση τους.

—Τι φανερώθηκες πάλι μπροστά μου; γρύλισε κατά τη μεριά της πόρτας, έτσι που έκαμε το μηχανικό να γυρίσει κι εκείνος κατά κείθε. Τι γυρεύεις εδώ τέτοιαν ώρα; ξαναρώτησε δίχως να πάρει απόκριση απ' το πρόσωπο που στεκόταν στ' άνοιγμα της πόρτας.

Ο Βαλέρης, στρέφοντας, αντίκρισε τότε το σώμα μιας νέας κοπέλας², που φωτιζόταν λοξά, καθώς έκανε να μπει, απ' το λιγοστό φως της αίθουσας, ενώ τ' άλλο μισό κορμί της στεκόταν βυθισμένο στο σκοτάδι του διαδρόμου. Μια χοντρή πλεξούδα των μαλλιών της χυνόταν μπροστά στον ώμο.

—Φύγε, λοιπόν! Χάσου απ' τα μάτια μου! πρόφτασε ακόμα να φωνάξει μ' οργισμένο πάθος ο γέρος, πριν ξανακλείσει η πόρτα και, μαζί μ' αυτή, πριν σφαλλίξει προσώρας τούτη η αρχοντική ιστορία της νύχτας.

Ερωτήσεις

1. Ποια κενά παρουσιάζει η αφήγηση του Μπεναρδή Χαρίτου και ποιες σκέψεις κάνει ο μηχανικός γι' αυτόν ακούγοντας την ιστορία του;

2. Ο μηχανικός βρίσκει παράλογη την αντίδραση του Μπεναρδή Χαρίτου στην παρατήρησή του ότι γλίτωσε και δε βούλιαξε στο βάλτο: ποιος ενδόμυχος φόβος κρύβεται πίσω από τη βίαιη αντίδραση του άρχοντα;

3. Ο συγγραφέας στο πρόσωπο του Μπεναρδή κατασκευάζει ένα λογοτεχνικό τύπο προσαρμοσμένο στην ατμόσφαιρα της διάχυτης ανησυχίας και απειλής. Το κατορθώνει; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

4. Να χαρακτηρίσετε το Μπεναρδή Χαρίτο και το μηχανικό Βαλέρη από τις πράξεις, τα λόγια, τις αντιδράσεις και τις σκέψεις τους; ποιες διαφορές παρουσιάζουν και τι προσπαθεί να εκμαιεύσει ο ένας από τον άλλο;

Σπύρος Πλασκοβίτης

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1917, σπούδασε νομικά και σταδιοδρόμησε στο δικαστικό κλάδο, όπου και διετέλεσε Πάρεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ανέπτυξε αντιστασιακή δράση κατά της δικτατορίας της 21ης Απριλίου του 1967. Για τη δράση

2. Είναι η Μαρίνα, ψυχοκόρη του Μπεναρδή, που ήταν μουγγή και ζούσε μαζί του.

του εκείνη διώχτηκε από τη στρατιωτική χούντα, εξορίστηκε και φυλακίστηκε. Από το 1977 είναι βουλευτής. Η πεζογραφία του, που τιμήθηκε με διάφορα βραβεία, εξελίχτηκε από μια πεζογραφία απλή και λυρική σε περισσότερο σύγχρονη και προβληματισμένη, για να καταλήξει με το μυθιστόρημα Το φράγμα στον πυκνό συμβολισμό. Στο έργο αυτό αφομοιώνονται επιδράσεις από τον Κάφκα και τον Καμύ. Έργα του: Το γυμνό δέντρο (1952), Η θύελλα και το φανάρι (1955), Οι γονατισμένοι (1955), Το φράγμα (1960), Το συρματοπλέγμα (1974), Η πόλη (1979).

Αντώνης Σαμαράκης

Το ποτάμι

Από τη συλλογή διηγημάτων *Ζητείται ελπίς* (1954).

Η διαταγή ήταν ξεκάθαρη: Απαγορεύεται το μπάνιο στο ποτάμι, ακόμα και να πλησιάζει κανένας σε απόσταση λιγότερο από διακόσια μέτρα. Δε χώραγε λοιπόν καμιά παρανόηση. Όποιος την παρέβαινε τη διαταγή, θα πέρναγε στρατοδικείο.

Τους τη διάβασε τις προάλλες ο ίδιος ο ταγματάρχης. Διέταξε γενική συγκέντρωση, όλο το τάγμα, και τους τη διάβασε. Διαταγή της Μερραρχίας! Δεν ήταν παιξέ γέλασε.

Είχανε κάπου τρεις βδομάδες που είχαν αράξει δώθε από το ποτάμι. Κείθε από το ποτάμι ήταν ο εχθρός, οι Άλλοι όπως τους λέγανε πολλοί.

Τρεις βδομάδες απραξία. Σίγουρα δε θα βάσταγε πολύ τούτη η κατάσταση, για την ώρα όμως επικρατούσε ησυχία.

Και στις δυο όχθες του ποταμού, σε μεγάλο βάθος, ήτανε δάσος. Πυκνό δάσος. Μεσ στο δάσος είχανε στρατοπεδεύσει και οι μεν και οι δε.

Οι πληροφορίες τους ήτανε πως οι Άλλοι είχανε δυο τάγματα εκεί. Ωστόσο, δεν επιχειρούσαν επίθεση, ποιος ξέρει τι λογαριάζανε να κάνουν. Στο μεταξύ, τα φυλάκια, και από τις δυο μεριές, ήταν εδώ κι εκεί κρυμμένα στο δάσος, έτοιμα για παν ενδεχόμενο.

Τρεις βδομάδες! Πώς είχανε περάσει τρεις βδομάδες! Δε θυμόντουσαν σ' αυτόν τον πόλεμο, που είχε αρχίσει εδώ και δυόμισι χρόνια περίπου, άλλο τέτοιο διάλειμμα σαν και τούτο.

Όταν φτάσανε στο ποτάμι, έκανε ακόμα κρύο. Εδώ και μερικές μέρες, ο καιρός είχε στρώσει. Άνοιξη ήια!

Ο πρώτος που γλίστρησε κατά το ποτάμι ήτανε λοχίας. Γλίστρησε ένα πρωινό και βούτηξε. Λίγο αργότερα, σύρθηκε ως τους δικούς του, με δυο σφαίρες στο πλευρό. Δεν έζησε πολλές ώρες.

Την άλλη μέρα, δυο φαντάροι τραβήξανε για κει. Δεν τους ξαναείδε πια κανένας. Ακούσανε μονάχα πολυβολισμούς, και ύστερα σιωπή.

Τότε βγήκε η διαταγή της Μερραρχίας.

Ήτανε ωστόσο μεγάλος πειρασμός το ποτάμι. Τ' ακούγανε που κυλούσε τα νερά του και το λαχταρούσανε. Αυτά τα δυόμισι χρόνια, τους είχε φάει η βρώμα. Είχανε ξεσυνηθίσει ένα σωρό χαρές. Και να, τώρα, που είχε βρεθεί ο δρόμος τους αυτό το ποτάμι. Αλλά η διαταγή της Μερραρχίας...

—Στο διάολο η διαταγή της Μερραρχίας! είπε μέσ' από τα δόντια του κείνη τη νύχτα.

Γύριζε και ξαναγύριζε και ησυχία δεν είχε. Το ποτάμι ακουγότανε πέρα και δεν τον άφηνε να ησυχάσει.

Θα πήγαινε την άλλη μέρα, θα πήγαινε οπωσδήποτε. Στο διάολο η διαταγή της Μερραρχίας!

Οι άλλοι φαντάροι κοιμόντουσαν. Τέλος τον πήρε κι αυτόν ο ύπνος. Είδε ένα όνειρο, έναν εφιάλη. Στην αρχή, το είδε όπως ήτανε: ποτάμι. Ήτανε μπροστά του αυτό το ποτάμι και τον περιίμενε. Κι αυτός, γυμνός στην όχθη, δεν έπεφτε μέσα. Σα να τον βάσταγε ένα αόρατο χέρι. (...)

Ξύπνησε βαλαντωμένος· δεν είχε ακόμα φέξει...

Φτάνοντας στην όχθη, στάθηκε και το κοίταζε. Το ποτάμι! Ώστε υπήρχε λοιπόν αυτό το ποτάμι; Ώρες ώρες, συλλογιζότανε μήπως δεν υπήρχε στ' αλήθεια. Μήπως ήτανε μια φαντασία τους, μια ομαδική ψευδαίσθηση.

Είχε βρεί μια ευκαιρία και τράβηξε κατά το ποτάμι. Το πρωινό ήτανε θαύμα! Αν ήτανε τυχερός και δεν τον παίρνανε μυρουδιά... Να πρόφτανε μονάχα να βουτήξει στο ποτάμι, να μπει στα νερά του, τα παρακάτω δεν τον νοιάζανε.

Σ' ένα δέντρο, στην όχθη, άφησε τα ρούχα του, και όρθιο πάνω στον κορμό, το τουφέκι του. Έριξε δυο τελευταίες ματιές, μια πίσω του, μην ήτανε κανένας από τους δικούς του, και μια στην αντίπερα όχθη, μην ήτανε κανένας από τους Άλλους. Και μπήκε στο νερό.

Από τη στιγμή που το σώμα του, ολόγυμνο, μπήκε στο νερό, τούτο το σώμα που δυόμισι χρόνια βασανιζότανε, που δυο τραύματα το είχανε ως τώρα σημαδέψει, από τη στιγμή αυτή ένωσε άλλος άνθρωπος. Σα να πέρασε ένα χέρι μ' ένα σφουγγάρι μέσα του και να τ' άσβησε αυτά τα δυόμισι χρόνια.

Κολυμπούσε πότε μπρούμυτα, πότε ανάσκελα. Αφηνότανε να τον πηγαίνει το ρεύμα. Έκανε και μακροβούτια...

Ήταν ένα παιδί τώρα αυτός ο φαντάρος, που δεν ήτανε παρά εικοσιπριώ χρονώ κι όμως τα δυόμισι τελευταία χρόνια είχαν αφήσει βαθιά ίχνη μέσα του.

Δεξιά κι αριστερά, και στις δυο όχθες, φτερουγίζανε πουλιά, τον χαιρετούσανε περνώντας πότε πότε από πάνω του.

Μπροστά του, πήγαινε τώρα ένα κλαδί που το έσερνε το ρεύμα. Βάλθηκε να το φτάσει μ' ένα μονάχα μακροβούτι. Και τό κατάφερε. Βγήκε από το νερό ακριβώς δίπλα στο κλαδί. Ένωσε μια χαρά! Αλλά την ίδια στιγμή είδε ένα κεφάλι μπροστά του, κάπου τριάντα μέτρα μακριά.

Σταμάτησε και προσπάθησε να δει καλύτερα.

Και κείνος που κολυμπούσε εκεί τον είχε δει, είχε σταματήσει κι αυτός. Κοιτάζονταν.

Ξανάγινε αμέσως αυτός που ήτανε και πρωτύτερα: ένας φαντάρος που είχε κιόλας δυόμισι χρόνια πόλεμο, που είχε έναν πολεμικό σταυρό, που είχε αφήσει το τουφέκι του στο δέντρο.

Δεν μπορούσε να καταλάβει αν αυτός αντίκρυ του ήτανε από τους δικούς του ή από τους Άλλους. Πώς να το καταλάβει; Ένα κεφάλι έβλεπε μονάχα. Μπορούσε να 'ναι ένας από τους δικούς του. Μπορούσε να 'ναι ένας από τους Άλλους.

Για μερικά λεπτά, και οι δυο τους στέκονταν ακίνητοι στα νερά. Τη σιωπή διέκοψε ένα φτάρνισμα. Ήταν αυτός που φταρνίστηκε, και κατά τη συνήθειά του βλαστήμησε δυνατά. Τότε εκείνος αντίκρυ του άρχισε να κολυμπάει γρήγορα προς την αντίπερα όχθη. Κι αυτός όμως δεν έχασε καιρό. Κολύμπησε προς την όχθη του μ' όλη του τη δύναμη. Βγήκε πρώτος. Έτρεξε στο δέντρο που είχε αφήσει το τουφέκι του, το άρπαξε. Ο Άλλος, ό,τι έβγαινε από το νερό. Έτρεχε τώρα κι εκείνος να πάρει το τουφέκι του.

Σήκωσε το τουφέκι του αυτός, σημάδεψε. Του ήτανε πάρα πολύ εύκολο να του φυτέψει μια σφαίρα στο κεφάλι. Ο Άλλος ήτανε σπουδαίος στόχος έτσι καθώς έτρεχε ολόγυμνος, κάπου είκοσι μέτρα μονάχα μακριά.

Όχι, δεν τράβηξε τη σκανδάλη. Ο Άλλος ήταν εκεί, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο. Κι αυτός ήταν εδώ, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ήτανε και οι δυο γυμνοί. Δυο άνθρωποι γυμνοί. Γυμνοί από ρούχα. Γυμνοί από ονόματα. Γυμνοί από εθνικότητα. Γυμνοί από τον χακί εαυτό τους.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Το ποτάμι δεν τους χώριζε τώρα, αντίθετα τους ένωνε.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ο Άλλος είχε γίνει ένας άλλος άνθρωπος τώρα, χωρίς άλφα κεφαλαίο, τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο.

Χαμήλωσε το τουφέκι του. Χαμήλωσε τα κεφάλι του. Και δεν είδε τίποτα ως το τέλος, πρόφτασε να δει μονάχα κάτι πουλιά που φτερουγίσανε τρομαγμένα σαν έπεσε από την αντικρινή όχθη η τουφεκιά, κι αυτός, γονάτισε πρώτα, ύστερα έπεσε με το πρόσωπο στο χώμα.

Ερωτήσεις

1. Ο συγγραφέας δεν καθορίζει στο διήγημά του ούτε τον τόπο, ούτε το χρόνο, ούτε την ταυτότητα των αντιπάλων. Τι νομίζετε ότι επιδιώκει με αυτή την αοριστία;
2. Τι θέλει να πει ο συγγραφέας στις παραγράφους: «Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ήτανε κι οι δυο γυμνοί... τίποτα περισσότερο».
3. Όλα στο διήγημα τείνουν στο να οδηγηθεί ο αναγνώστης σε ορισμένα συμπεράσματα. Ποια είναι αυτά κατά τη γνώμη σας;

Αντώνης Σαμαράκης

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1919 και σπούδασε Νομικά. Είναι από τους πιο πολυδιαβασμένους συγγραφείς της γενιάς του. Στα έργα του ασχολείται με προβλήματα της εποχής μας. Ως τώρα έχει εκδώσει τα εξής βιβλία: *Ζητείται ελπίς* (1954), *Αρνούμει* (1961), *Το διαβατήριο* (1973). *Μυθιστορήματα: Σήμα κινδύνου* (1959), *Το λάθος* (1965). *Μεταφράστηκε σε πολλές ξένες γλώσσες.*

Τα ψάθινα καπέλα
(απόσπασμα)

Οι αδελφές Μαρία, Ινφάντα και Κατερίνα ζουν στο εξοχικό σπίτι τους στην Κηφισιά με τη μητέρα τους, τον παππού και τη θεία τους Τερέζα. Οι γονείς τους είναι χωρισμένοι. Τα κορίτσια περνούν τα εφηβικά τους χρόνια. Τη ζωή τους, τρία καλοκαίρια στο εξοχικό σπίτι, αφηγείται η Κατερίνα. Στο μυθιστόρημα δίνονται με νεανική χάρη και νοσταλγία οι προσδοκίες και οι συγκινήσεις της εφηβικής ηλικίας.

Από χτες ο καιρός είναι στη βροχή, μα δε λείει να βρέξει. Συννεφιάζει, βγαίνει ο ήλιος, ξασασυννεφιάζει, αυτό γίνεται. Λίγες ψιχάλες παν να πέσουν, όμως μένουν στον αέρα, αναδίνοντας το άρωμα της ένωσής τους με τη γη που ακόμα δεν έγινε. Τα δέντρα, αναποφάσιστα, λυγίζουν πότε από δω πότε από κει, οι ρίζες κι οι κορμοί ζητάν νερό, τα φύλλα θέλουν ήλιο. Σκοτεινιάζει, ο ουρανός χαμηλώνει, όλα χαμηλώνουν. Τα ζώα φοβούνται. Οι κότες κουρνιασσανε, τα κουνέλια κάθονται μαζεμένα και γλείφονται, οι κασίκες ριχνουν γύρω βλέμματα ανήσυχα. Κι ο Μαυρούκος φοβότανε. Κατέβαζε την κομμένη του ουρά, τα μάτια του παρακαλούσαν, φαινόταν το ένα του δόντι σα να το 'χε ξεχάσει έξω από το στόμα, και δεν το κουνούσε από κοντά μου. Εκεί, τώρα, δεν έχει να φοβάται. Η πλάκα που τον σκεπάζει είναι στέρεα, κανένας άνεμος δεν μπορεί να τη σηκώσει.

Βροντάει. Μια αστραπή. Κλείνουμε τα μάτια γιατί τη μεγάλη λάμψη δεν την αντέχουμε. Κρυώνουμε λίγο, μόλις, κι αυτό το κρύο είναι πιο δυνατό απ' τα χιόνια του χειμώνα. Βουβοί κοιτάζουμε έξω απ' το τζάμι, δεν τολμάμε να κάνουμε μια κίνηση, πιάστηκε η ανάσα μας, πνιγόμαστε, μια στιγμή και θα χαθούμε.

Τότε πάνει η βροχή. Ένα δάκρυ που δε θα φτάσει ποτέ ως τα μάτια μας μας ανακουφίζει, γελάμε.

—Ευχάριστο, λείει ο παππούς, πολύ ευχάριστο.

Αυτό για τον παππού θα πει ωφέλιμο για τα δέντρα.

—Ναι, πολύ, λείει κι η θεία Τερέζα, τάχα για-τα δέντρα, ενώ χαίρεται μόνο που θα μπορέσει να λουστεί με βρόχινο νερό.

Η μητέρα δε μιλάει, τον πατέρα τον γνώρισε μέρα βροχερή.

Θα 'θελα να τρέξω έξω, να χαρώ. Μα θα βρεχόμουν. Κάθουμαι μαζεμένη στον καναπέ, σα γάτα, δίχως σκέψη ακούω τη βροχή. Κάτι μαζεύεται μέσα

μου που δέν ξέρω, που με γεμίζει χαρά κι αγωνία. Ξαλαφρώνω μόνο όταν τραγουδάω, όταν γράφω λίγες λέξεις σ' άσπρο χαρτί, ή ζωγραφίζω σχήματα φανταστικά, πολλούς κύκλους τον ένα μέσα στον άλλο ή τριφύλλια με τέσσερα φύλλα.

—Πάρε ένα βιβλίο, ένα κέντημα, λέει η μητέρα. Δε μ' αρέσει να σε βλέπω με σταυρωμένα τα χέρια.

—Δεν μπορώ.

—Τι θα πει δεν μπορείς;

—Θα πει πως δεν μπορώ.

Το βλέμμα της ανάβει, ύστερα γίνεται παγερό. Δε φτάνει ποτέ μέχρι το θυμό η μητέρα, σταματάει λίγο πριν, και τούτο είναι φοβερό, είναι σα να σε πνίγει. Θα 'πρεπε να με δείρεις, μητέρα, για την αυθάδειά μου, η παλάμη σου να πέσει απάνω μου βαριά. Σηκώνουμαι να της ζητήσω συγχώρεση, μα ντρέπουμε και σταματάω: την κοιτάζω λοξά, φαίνεται λυπημένη. Πλησιάζω τότε το τζάμι και χτυπάω τα δάχτυλά μου στο γυαλί: παίζω ένα σκοπό της μόδας, το αριστερό μου πόδι κρατάει το ρυθμό. Το βλέμμα της χαϊδεύει την πλάτη μου, μ' έχει κιόλας συγχωρέσει. Τότε δε βαστάω. Βγαίνω τρέχοντας απ' το δωμάτιο, να πάω να κλάψω. Η βροχή πέφτει απάνω μου άφθονη, τα μαλλιά μου κολλάνε στα κροτάφια. Η μητέρα θα με είδε απ' το τζάμι, όμως δε με φώναξε. Η ώρα περνάει, με κυριεύει σιγά σιγά η ευδαιμονία που έρχεται μετά τα δάκρυα.

—Κατερίνα, τρελάθηκες;

Είναι η Μαρία. Βγαίνει απ' το σπίτι με την κουκούλα της κι έρχεται και με τραβάει απ' το χέρι. Είναι πολύ τρυφερή, όταν δεν την απορροφάει ολότελα ο εαυτός της.

—Θα πλευριτώσεις, λέει. Είσαι μούσκεμα. Έλα μέσα να σε τρίψω.

Άβουλη, αφήνομαι. Πετάει τα ρούχα μου ένα ένα, με τυλίγει στ' άσπρο μπουρνούζι.

—Άσε με, της λέω. Εσένα τι σε νοιάζει;

Κι όπως με κοιτάει μ' απορία:

—Τι σε νοιάζει αν αρρωστήσω; Τι σας νοιάζει;

Ίσως, αν αρρώσταينا, η μητέρα να μ' αγαπούσε πιο πολύ. Θα μου ανασήκωνε το κεφάλι για να μου δώσει να πω νερό, θα με παρακαλούσε να φάω, το βράδυ στο σκοτάδι θα μου χαϊδεύε το μέτωπο, κι η κάμαρα θα μύριζε γιατρικά και λουλούδια. Κι εγώ, μια νύχτα που θα 'χα πολύ πυρετό, θα της έλεγα...

—Το ξέρεις πως ώρες ώρες γίνεσαι κακιά; μου ψιθυρίζει η Μαρία.

Τα χέρια της βαραίνουν στο κορμί μου, με τρίβει πιο δυνατά από πριν.

—Μαρία, ποιον θα παντρευτείς; τη ρωτάω τότε.

—Εσένα τι σε νοιάζει; λέει και γελάει.

—Μα πώς, με νοιάζει. Τα βράδια, πριν κοιμηθώ, σας συλλογίζομαι, κι εσένα και την Ινφάντα, και τη μητέρα και τον πατέρα, και λίγο τη θεία Τερέζα και τον παππού. Πώς θα `ναι η ζωή μας αργότερα, ρωτιέμαι, τι θα κάνουμε; Γιατί πρέπει κάτι να κάνουμε, ε, δεν πρέπει, Μαρία;

Η βροχή έχει πάψει, δεν κατάλαβα ποια στιγμή. Τα δέντρα μόνο στάζουν κι οι σταλαγματιές τους γίνονται κόκκινες, κίτρινες, πράσινες μες στον αέρα χρώματα του ουράνιου τόξου.

—Τι θες να πεις, Κατερίνα;

—Να μην αφήνουμε τον ήλιο να μας καίει το πετσί και τη βροχή να μας μουσκεύει, έτσι...

—Να τα βάλουμε με το Θεό λοιπόν, ε;

Σωπαίνω. Δεν ήθελα να πω αυτό, το Θεό τον σέβομαι.

—Να τα βάλουμε με το Θεό λοιπόν; ξαγαλίζει η Μαρία και περιμένει την απάντησή μου σα να εξαρτιέται απ' αυτήν η ζωή της.

—Ώρες ώρες σκέφτομαι τον Προμηθέα και...

Τότε ξεσπάει. Γελάει όπως ποτέ ως τα τώρα δεν έχει γελάσει.

—Τρέλα που την έχεις! φωνάζει. Μήπως θα `θελες να γίνεις και συ Προμηθέας; Μα σαν τι νομίζεις πως είμαστε; μυρμήγκια είμαστε, τ' ακούς; μυρμήγκια.

Σοβαρεύεται για λίγο, σμίγει τα φρύδια. Μια αόρατη ασπίδα είναι μπροστά στο κορμί της. Το νιώθω πως αμύνεται. Από τι αλήθεια;

—Πάντως εμένα, λέει, δε με τρελαίνουν αυτές οι ιστορίες. Θέλω να ζήσω σαν τα φυτά και σαν τα ζώα. Τα άλλα είν' όλα ψεύτικα.

—Ποια άλλα; ρωτάω. Δε σε καταλαβαίνω. Όσο για τον Προμηθέα τον ανάφερα γιατί θυμήθηκα μια έκθεση που μας είχαν βάλει στο σχολείο «πώς βλέπετε τον Προμηθέα».

Ορθώνομαι κι εγώ, κλείνομαι στο καβούκι μου. Δε σμίγω τα φρύδια, όμως ο λαιμός μου ψηλώνει, ψηλώνει... Η Μαρία με κοιτάει στα μάτια, το ξέρει. πως λέω ψέματα.

—Εσύ ζητάς απ' τη ζωή πράγματα εξαιρετικά, ψιθυρίζει. Εγώ όχι. Γιατί ξέρω πως η καθημερινή ζωή είναι που κρύβει τη μεγαλύτερη δύναμη.

Αθόρυβα κλείνει την πόρτα πίσω της. Το μπουρνούζι έχει γλιστρήσει απ' τους ώμους μου και, αφηρημένα, κοιτάω το κορμί μου.

Ερωτήσεις

1. Στην πρώτη παράγραφο με μικρές χαρακτηριστικές εικόνες αποδίδονται η αβεβαιότητα του καιρού πριν από τη βροχή και οι αντιδράσεις των φυτών και των ζώων. Να επισημάνετε τις εικόνες.

2. Ποια ψυχική διάθεση δημιουργεί στους ανθρώπους ο καιρός α) πριν από τη βροχή και β) όταν άρχισε να βρέχει; (Να διαβάσετε προσεχτικά το κείμενο από «Βροντάει ... μέρα βροχερή» υπογραμμίζοντας τα χωρία που θα στηρίξουν την απάντησή σας.)

3. Η εφηβεία είναι μια δύσκολη ηλικία: τα συναισθήματα μεταβάλλονται από τη μια στιγμή στην άλλη και την παροδική σκληρότητα τη διαδέχεται μια μεγάλη ευαισθησία. Μπορείτε να το διαπιστώσετε αυτό από τις αντιδράσεις της Κατερίνας;

4. Ποιο πρόσωπο από το οικογενειακό περιβάλλον ενδιαφέρει περισσότερο την Κατερίνα και γιατί; (Προτού απαντήσετε να επισημάνετε τα σχετικά χωρία.)

Μαργαρίτα Λυμπεράκη

Γεννήθηκε το 1919 στην Αθήνα και σπούδασε Νομικά. Στη Λογοτεχνία εμφανίστηκε το 1945 με το μυθιστόρημα Τα Δέντρα. Την επόμενη χρονιά δημοσίευσε Τα ψάθινα καπέλα, που θεωρήθηκε πολύ αξιόλογο έργο. Μετά το μυθιστόρημα Ο Άλλος Αλέξανδρος (1950), η πεζογράφος στράφηκε προς το θέατρο. Θεατρικά έργα της: Η γυναίκα του Κανδαύλη, Οι Δαναίδες, Ο Άγιος Πρίγκιψ, και η θεατρική μετάπλαση του μυθιστορήματος Ο Άλλος Αλέξανδρος.

Μια ιστορία της Αντίστασης
Χρονικό

Το *Χρονικό* αυτό δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Επιθεώρηση Τέχνης* (1961).

Θα προσπαθήσω όχι να γράψω — ούτε να μετουσιώσω σε τέχνη μια στιγμή της Αντίστασης — μα απλώς να καταγράψω ένα γεγονός μέσα στις χιλιάδες τα γεγονότα, ένα γεγονός όμως που για μένα παίρνει τη σημασία του μνημόσυνου, γιατί σήμερα κλείνουν ακριβώς 17 χρόνια από τότε που σκοτώθηκε η Ανθούλα.

Ήτανε 17 ακριβώς χρονών. Είχε τα γενέθλιά της εκείνο το πρωί κι είχαμε ξενυχτήσει όλο το βράδυ. Είχε μείνει στο σπίτι μου. Το προηγούμενο απόγευμα οι Γερμανοί μας είχαν κλείσει από τις 7, κάτι θα είχαν μάθει για τη διαδήλωση της επομένης και παίρναν τα μέτρα τους. Στο υπόγειο είμαστε μαζεμένες 6 κοπέλες. Ανάμεσά μας και η Ανθούλα, ακόμα παιδί.

— Εσύ, της είπε η Δέσποινα, δεν θα κατέβεις στη διαδήλωση.

Συμφωνήσαμε όλες, εκείνη όμως άρχισε να διαμαρτύρεται, να παρακαλεί, να προσπαθεί να μας επιβάλει τις απόψεις της.

Η Δέσποινα έμεινε ασυγκίνητη.

— Όχι, Ανθούλα, κορίτσια σαν και σένα μας είναι πολύτιμα, έχεις πολύ περισσότερα πράγματα να προσφέρεις στο Πανεπιστήμιο που ξέρεις πόση αντίδραση συναντάμε, παρά να κατεβείς στο πεζοδρόμιο. Ένας άνθρωπος πιο πολύ ή πιο λίγο μέσα στο πλήθος που προβλέπεται για αύριο δε θα παίξει κανένα ρόλο, ενώ η επιρροή σου στους συμφοιτητές σου έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία.

Τα λυτά της μαλλιά καθώς πλαισιώσανε το παιδικό της πρόσωπο γιομίζανε χρυσαφίες ανταύγειες από το κερί που μας φώτιζε, κι όλες μας νιώθαμε την ανάγκη να παρηγορήσουμε μα και να προστατεύσουμε αυτό το ανοιξιάτικο πρόσωπο με τα μεγάλα γαλάζια μάτια που καίγανε από ενθουσιασμό.

Για μια στιγμή ακούστηκε έξω από το παράθυρό μας το ρυθμικό, βαρύγδουπο βήμα της μπότας.

— Άρχισε η γερμανική περίπολος, είπα, κι έσβησα το κερί. Μείναμε στο σκοτάδι μιλώντας χαμηλόφωνα ρυθμίζοντας τη φωνή μας με του βήματος την ηχώ που σα να ένοιθε την παρουσία της ανάσας μας κάτω από το πέλημα της, στεκόταν — ή έτσι μας φαινόταν τουλάχιστον — μερικά λεπτά περισσότερο

μπροστά στο παράθυρό μας κι ύστερα μάκραινει ίσαμε τη γωνιά για να ξανακουστεί σε λίγο, ρυθμική, ερεθιστική, καταπιεστική, για ν' αντηχήσει μέσα στην καρδιά μας και να δυναμώσει τη θέλησή μας να ελευθερωθούμε από αυτή.

Θα 'ταν πια ξημερώματα όταν άλλαξε ο σκοπός. Του καινούριου τα βήματα ήταν πιο ανάλαφρα, κάπως ακατάστατα κι η Ανθούλα μάς βεβαίωσε πως αυτός σίγουρα θα 'ταν Αυστριακός και θα χόρευε πολύ ωραία βάλς. Γελάσαμε όλες μαζί και ξαφνικά το βήμα σταμάτησε.

«Λάθος, Γερμανός», μουρμούρισε η Ανθούλα και χώσαμε όλες τα μούτρα μας στα σκεπάσματα για να μην ακουστεί το καινούριο μας χάχανο.

Έτσι πέρασε σχεδόν όλη η νύχτα. Σα να ετοιμαζόμαστε για κάποιο πανηγύρι και δε μας κολλούσε ύπνος, μόλις έπαυε η μια, άρχιζε η άλλη να διηγείται μια ιστορία, κι η Βίνα είπε πειραχτικά μια στιγμή:

—Πρέπει, λοιπόν, παιδιά μου, να δείτε τον Παύλο Μ. πώς τρώει την Ανθούλα με τα μάτια. Είμαι βέβαιη πως θα την ακολουθούσε και σε ... διαδήλωση ακόμα.

—Ποιος Παύλος Μ.; αυτός ο αδιάφορος;

—Αμ ποιος άλλος;

—Ε, λοιπόν, Ανθούλα, αν δε μας τον κατεβάσεις την ερχόμενη φορά, δεν είσαι τίποτα.

—Ε κορίτσια, κοιμηθείτε και μια στάλα, είπε η Δέσποινα.

Από κείνη την ώρα δεν ξανακούσαμε της Ανθούλας τη φωνή. «Κοιμήθηκε το μωρό μας», είπε κάποια. Εγώ όμως τη στιγμή που άναψα το τσιγάρο μου, είδα τα μάτια της ορθάνοιχτα, σα να παρακολουθούσε νοερά κάποια παθητική σκηνή.

Το πρωί σηκωθήκαμε μια μια, πλυθήκαμε στην ίδια λεκάνη με το νερό, φάγαμε ένα είδος κρέμας από κάστανα και σταφίδες που μας είχε ετοιμάσει η μητέρα και σε μικρά διαστήματα, αρχίσαμε να φεύγουμε μια μια πηγαίνοντας στα διάφορα μέρη των ραντεβού μας, απ' όπου θα ξεκινούσαμε πια την ορισμένη ώρα για να βρεθούμε όλοι μαζί στο κέντρο της πόλης.

Καμιά δεν ξέχασε να φιλήσει την Ανθούλα και να της ευχηθεί χρόνια πολλά, η Δέσποινα μάλιστα — η αγέλαστη εκείνη — έκοψε απ' τη γλάστρα του διπλανού σπιτιού ένα κατακόκκινο γαρύφαλο και της το 'δωσε γελώντας.

—Έλα, της είπε, χρόνια πολλά και του χρόνου τέτοια μέρα θα χορεύουμε ελεύθεροι στο Σύνταγμα για τα δεκαοχτώ σου χρόνια.

«Τα δεκαοχτώ σου χρόνια, σαν ανοιξιάτικο λουλούδι», τραγουδούσε η Ελένη κλείνοντας την πόρτα. Τελευταία θα 'φευγα εγώ. Στη φοιτητική μου τσάντα ταχτοποίησα προσεχτικά τις προκηρύξεις, έβαλα από πάνω τη γερμανική καθημερινή εφημερίδα και ειδικά για την περίπτωση έβαψα τα χεί-

λη μου. Η Ανθούλα γύριζε γύρω μου σαν χαρούμενο σκυλάκι, κι όλο μου `λεγε:

—Πήγαινε, πήγαινε τώρα, θ' αργήσεις.

Την κοίταξα παραξενεμένη. Γιατί τόση βιασύνη να με στείλει στη διαδήλωση; Δεν καταλάβαινε τον κίνδυνο που θα διατρέχαμε;

—Βιάζεσαι να με ξεπαστρέψουνε, της είπα περιπαιχτικά.

Δε θα ξεχάσω ποτέ το γέλιο της.

—Εμάς δε μας πιάνει βόλι, κάνει γκέλ πάνω στα νιάτα μας.

Σφίχτηκε παράξενα η καρδιά μου και υποσυνείδητα σα για να την προστατέψω από την ύβρη τής φώναξα φεύγοντας:

—Πήγαινε να βοηθήσεις τη μητέρα μου να μαγειρέψετε, θα γυρίσουμε πεινασμένες σαν λύκοι.

Φορούσε ένα κάτασπρο φόρεμα πλεχτό κι ίσαμε που έφτασα στο άλλο τετράγωνο την ξεχώριζα να με αποχαιρετάει.

Η τσάντα στα χέρια μου βάραινε δυσανάλογα, το ίδιο κι η καρδιά μου. Πρώτη φορά νομίζω πως αισθανόμουνα φόβο, τα λόγια της Ανθούλας αντί να με ησυχάζουν με βασανίζανε.

Κόντευε μεσημέρι. Ένας ήλιος ανοιξιάτικος, χαρούμενος, έσπαζε πάνω στις πιπεριές κι οι νερατζιές ξετρελαμένες μαζί με τους δεμένους τους καρπούς σκορπούσανε μιαν έντονη μυρωδιά από τα δίφορα νερατζάκια που μας γαργαλούσανε και δίνανε στην περπατησιά μας έναν αέρα ξέγνοιαστο, προσκόπων που πάνε εκδρομή κι όχι σκλάβων που πάνε να καταλύσουν τα δεσμά τους. Από `όλους τους περιφερειακούς δρόμους της Αθήνας ξεμπουκάρανε κατά εκατοντάδες άνθρωποι και ξεχύνονταν προς το κέντρο. Από την Ομόνοια ακούγονταν τα πρώτα λόγια του Έγνου και στο Σύνταγμα ηχούσε του «σπαθιού την τρομερή». Μερμήγκιαζαν οι δρόμοι, θορυβούσε η καρδιά μας, θαρρούσαμε όλη τη γη στα χέρια μας την ώρα εκείνη. Όλα αυτά σε λίγα λεπτά, κι άξαφνα.

—Έρχονται, κατεβαίνουν με τανκς, προφυλαχτείτε!

Τα χέρια γρήγορα πασπατεύουν την τσάντα, πετάνονται οι πρώτες προκηρύξεις, γιομίζουν τα κεφάλια μας, τα πεζοδρόμια, άσπρα φύλλα χαρτιού, ο ενθουσιασμός ακόμα μας σπρώχνει προς το κέντρο.

Μια, δυο, τρεις ριπές πολυβόλου. Το κύμα σταματάει, αναδεύεται, γίνεται ένα δευτερόλεπτο σιωπής, κι ακούγεται καθαρό, βαθύ το μουγκανητό των σιδερένιων μηχανών που κατεβαίνουν. Μια μπρος, μια πίσω, το πλήθος πυκνώνει, αυτοί που είναι στο δρόμο σπρώχνουν για ν' ανεβούν στα πεζοδρόμια, εκείνοι που είναι στις γωνιές υποχωρούν προς τα στενά, η στιγμή είναι κρίσιμη, δεν πρέπει να όπισθοχωρήσουμε. Τα τανκς προχωρούν, φαίνονται αποφασισμένα να μη βρουν εμπόδια. Η διαταγή έρχεται ανώνυμη. «Προχω-

ρήστε!». Δεν κινείται κανείς. «Προχωρήστε!». Οι δρόμοι κενώνονται, τα πεζοδρόμια πήζουν, πήζουνε και στα στήθη οι φωνές. Τα τανκς προχωρούν, όρθιοι με κάσκες, με πολυβόλα τεταμένα προς όλες τις κατευθύνσεις οι στρατιώτες του Γ΄ Ράιχ, θαρρείς, παρελαύνουν.

Από μακριά τα πρώτα λόγια του Ύμνου, από μακριά κι οι πυροβολισμοί Αρχίζει ν' αραιώνει κι ο κόσμος στα πεζοδρόμια, τον καταπίνουν οι εσωτερικοί δρόμοι.

—Μη φεύγετε, σταματήστε τους, ζήτη το Έθνος.

Πάντα ανώνυμη η κραυγή.

Κι άζαφνα, εκεί Ομήρου κι Ακαδημίας, καθώς σαν τεράστιες χελώνες κατεβαίνουν οι μηχανές, ένα τρελό κοριτσίστικο κεφάλι με ανεμισμένα στον ήλιο τα μαλλιά, βγάζει το μαύρο της γοβάκι, το σφεντονίζει πάνω στην κάσκα του οδηγού και φωνάζει:

—Ακολουθήστε όσοι έχετε καρδιά!

Με τα χέρια ανοιχτά, τα μαλλιά ξέπλεκα, το άσπρο φουστάνι σαν σημαία ξεδιπλωμένη και πίσω της μερικά νέα αγόρια, τρέχουν — για να την ακολουθήσουν; για να τη σώσουν; — πάνω στο γυμνό δρόμο, ενώ το τανκς προχωρεί. Κι οι δυο προχωρούν. Το τανκς από τη μια, η κοπέλα από αντίκρου, τ' αγόρια πιο πίσω.

—Ανθούλα, προσοχή. Ανθούλα, γύρνα πίσω!

Βγάζει και τ' άλλο της παπούτσι, το πετάει σαν λουλούδι, στο χέρι της το κόκκινο γαρίφαλο των 17 της χρόνων.

—Ανθήη!!!

Μια φοβερή αγορίστικη φωνή, κι έπειτα άλλη, κι άλλη, κι άλλη...

—Ανθήη!!!

Ολόκληρη ένα κόκκινο πατημένο λουλούδι από τις τροχαλίες του τανκς που προχωρεί αργά χαράζοντας με το αίμα της την πορεία του.

Δε μας φέρανε τίποτα πίσω από την Ανθή. Μόνον ο Παύλος Μ. και μερικοί συμφοιτητές του ήρθαν και μας βρήκαν σε μερικές μέρες. Ζητήσανε να δουλέψουν στο πόδι της. Για κείνους είχε κατεβεί στη διαδήλωση εκείνη τη ημέρα, ήθελε να τους πείσει πως ο αγώνας ήταν Εθνικός, κι εκείνοι ακολουθήσανε σαν θεατές. Μόνον σαν θεατές.

Ο Παύλος Μ. εκτελέστηκε 5 μήνες αργότερα.

Ας είναι η μνήμη τους αιωνία.

Ερωτήσεις

1. Η πεζογράφος χαρακτηρίζει το κείμενό της ως **χρονικό**. Γιατί;
2. Πώς συμμετέχουν στην Αντίσταση οι κοπέλες του διηγήματος;
3. Ποια νομίζετε ότι είναι τα ελατήρια που οδήγησαν τον Παύλο να πάρει τη θέση της Ανθής στην Αντίσταση;

Τατιάνα Γκρίση Μιλλιέξ

Γεννήθηκε το 1920 στην Αθήνα. Σπούδασε Γαλλική Φιλολογία. Ασχολήθηκε κυρίως με την πεζογραφία και συνεργάστηκε σε πολλά φιλολογικά περιοδικά. Είναι ευαίσθητη απέναντι στις λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής. Στα πρώτα της έργα κινήθηκε στο χώρο της κατοχικής και αντιστασιακής λογοτεχνίας. Στα τελευταία της έργα εγκατέλειψε τους καθιερωμένους εκφραστικούς τρόπους επηρεασμένη από το σύγχρονο γαλλικό μυθιστόρημα.

Έργα: Πλατεία Θησείου, Στο δρόμο των αγγέλων, Κοπιώντες και πεφορτισμένοι, Ιδού ίππος χλωρός, Τα σπαράγματα, Η Τρίπολη του Πόντου κ.ά.

Αντρέας Φραγκιάς

Άνθρωποι και σπίτια (απόσπασμα)

Ο Αργύρης και η γυναίκα του Γεωργία είναι δυο από τα πιο βασικά πρόσωπα του μυθιστορήματος: η υπόθεσή του τοποθετείται στα δύσκολα χρόνια που πέρασε η Ελλάδα μετά τον τελευταίο πόλεμο. Ύστερα από τους αγώνες και τις στερήσεις της Κατοχής, όλοι περίμεναν ένα καλύτερο μέλλον. Οι προσδοκίες τους όμως δεν επαληθεύτηκαν, γιατί στην Ελλάδα ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος. Όλες αυτές τις δυσκολίες, που περνούσε η χώρα μας, κι έχουν ως συνέπεια, την ανεργία, θέλει να δώσει και το μυθιστόρημα. Ο Αργύρης, όπως κι άλλοι πολλοί φίλοι του, είναι άνεργος. Μάταια ψάχνει να βρει δουλειά. Αυτό έχει επιπτώσεις στην ψυχική του κατάσταση και στη σχέση του με τη γυναίκα του.

Διαβάζοντας το απόσπασμα να προσέξετε κυρίως α) πώς με την αναδρομή στο παρελθόν της ζωής του Αργύρη και της Γεωργίας περνάει συγχρόνως όλη η δυστυχία και η μιζέρια μιας συνηθισμένης εργατικής οικογένειας από την εποχή της μικρασιατικής καταστροφής ως το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και β) πώς ο συγγραφέας παρεμβάλλει πολλές φορές τις σκέψεις τους σε δεύτερο, συνήθως, ή, σπανιότερα, σε τρίτο πρόσωπο (λ.χ. «Τούτα τα κουτιά ήτανε σαν κάποια δύναμη κάτ' απ' το κρεβάτι σου. Τώρα είσαι πια ολότελα άνεργος» ή «Τι θα πει, όταν τα δει και ρωτήσει η Γεωργία;»).

—Χάνω κι αυτή τη δουλειά...

—Άκουσε Θανάση. Τα εργαλεία λογαριάζω να τα πουλήσω...

—Να πουλήσεις τα εργαλεία! Αυτά δίνουνε ψωμί...

—Σε μένα όχι. Τα 'χω άχρηστα τόσον καιρό.

—Γι' αυτό να μου τα δώσεις εμένα, για δυο τρεις βδομάδες...

Σταθήκανε κοντά στην πόρτα περιμένοντας. Ο Αργύρης ντρέπεται να τον δει κατάματα. Μήπως δεν είναι αλήθεια πως με τη Γεωργία σχεδιάζουνε να τα πουλήσουνε;

—Τι θα γίνει Αργύρη;

—Πάρ' τα. Πάρε ό,τι θες. Τα πουλάω αργότερα.

Κι έσυρε τα κασόνια απ' το κρεβάτι.

—Διάλεξε ό,τι σου κάνει.

Ο Θανάσης τ' αράδιασε όλα χάμω. Ξεχώρισε τις μανέλες, τους βιδολόγους, τα σιδεροπρίονα, τις τανάλιες για τους σωλήνες, κοπίδια, το φαλίδι της λαμαρίνας. Μάζεψε τα δυο κασόνια απ' τα τρία κι άδειασε όσα δεν του χρειάζονταν στο άδειο. Περισέψανε αρκετά σκόρπια χάμω και θέλησε να τα μαζέψει.

—Άστα, του 'πε ο Αργύρης, σα να 'χανε τελειώσει όλα.

Όταν ο Θανάσης φορτώθηκε τα κασόνια, ο Αργύρης νόμισε πως δεν έχει πια αίμα στο κορμί του. Τούτα τα κουτιά ήτανε σαν κάποια δύναμη κάτ' απ' το κρεβάτι σου. Τώρα είσαι πια ολότελα άνεργος. Έπεσε μπρούμυτα στο κρεβάτι κι ήθελε να λιώσει τα μούτρα του στα σανίδια του. Αφού βρήκε δουλειά ο Θανάσης, πάει να πει πως δεν είναι και τόσο δύσκολο. Γατζώθηκε απ' τα κάγκελα του κρεβατιού και τανύθηκε σα να 'θελε να ξεκλειδωθεί απ' τους αρμούς, να μοιραστεί σε κομμάτια. Τα κάγκελα λυγίσανε κι όταν τα 'δε τρόμαξε. Τι θα πει, όταν τα δει και ρωτήσει η Γεωργία; Σηκώθηκε να τα ισιώσει, μα δεν τα κατάφερε να γίνουν όπως πρώτα. Δεν είχε τώρα τόση δύναμη.

Μάζεψε τη γόπα που 'πεσε απ' το στόμα του Θανάση. Κάθισε απ' τη μεριά του παράθυρου να φουμάρει και να συλλογιστεί. Βήματα στο παράθυρο. Κοκάλωσε. Ο Γεωργιάδης*. Χτύπησε τις γρίλιες. Σφίγγει τα σαγόνια του που τρέμουνε. Δε σάλεψε. Αυτός είναι, χτύπησε το τζάμι της πόρτας. Κοίταξε να δει, ν' ακούσει και να καταλάβει.

—Αργύρη, είμαι ο τσαγκάρης.

Ο Αργύρης έσμιξε τους αγκώνες στα πλευρά και τα γόνατα μεταξύ τους. Το τσιγάρο καίει στο στόμα του. Η φωνή ήρθε πιο κοντά στο παράθυρο, μέσα στο μυαλό του. Κόλλησε το στόμα του στις γρίλιες.

—Νόμιζα πως ήσουνα τίμιος άνθρωπος, Αργύρη...

Έφυγε. Χάθηκε ξανά στο σκοτάδι της κάμαρης. Αν πουλούσε τουλάχιστον τα εργαλεία, θα τα ξόφλαγε και δε θα του έλεγε αυτό. Απόψε δεν είσαι τίμιος άνθρωπος, όπως νομίζει ο τσαγκάρης και δεν έχεις εργαλεία. Δηλαδή δεν έχεις τίποτα.

Κι απόμεινε μόνο η Γεωργία. Τώρα όμως λείπει. Κι αυτό κάνει τον Αργύρη πιο μόνο. Άρχισε να ξυλιάζει, όχι μόνο απ' την ακινησία. Το πρωί έλεγε στη Γεωργία πως όλα τα πράματα είναι ξεβιδωμένα. Χάσανε το ρέγουλό* τους... Αυτή όμως σα να μην τον πρόσεξε κι ο Αργύρης δεν μπόρεσε να συνεχίσει το συλλογισμό του. Θα 'θελε να της πει ακόμα πως έχει μια φοβερή τύψη, γιατί δεν μπορεί να ξεχωρίσει πώς μπλέκεται η δική του αδυναμία με τη δυσκολία του καιρού. Ίσως όμως η Γεωργία να βαριέται, γι' αυτό λείπει τώρα.

Απ' τα βήματα κατάλαβε πως είναι αυτή. Μπήκε και ρώτησε αμέσως πού βρίσκεται ο Αργύρης.

—Εδώ, τυλίχτηκα γιατί κρύωνα. Γιατί δεν μπορείς να μιλήσεις;

—Έτρεχα να προλάβω το λεωφορείο στη στάση. Ήτανε μέσα τούτη η διπλανή που μας χρωστάει τα ραφτικά. Ήρθε ως το τέρμα με το ταξί, κατέ-

Γεωργιάδης: πάντοτε τον περιμένει ο Αργύρης, γιατί του είχε υποσχεθεί πως θα του βρει δουλειά. χάσανε το ρέγουλό τους: χάσανε τον (κανονικό) ρυθμό τους.

βηκε με δυο βαλίτσες και μπήκε στο λεωφορείο. Έτρεξα ως τη γέφυρα να την προλάβω να της πάρω τα λεφτά... Εσύ την είδες;

—Όχι δεν την είδα.

Στο σκοτάδι λες πιο εύκολα ψέματα*.

—Αν ήμουν α δω θα την σταμάταγα κι άμα δε με πλήρωνε θα της έσκιζα το φουστάνι, είπε η Γεωργία.

—Άκουσα κάτι χαιρετούρες στις πόρτες, την απέναντι που έλεγε «στο καλό». Αν ήταν αυτή που λες, τότε πρέπει να 'χει περάσει από νωρίς.

—Ναι, ήταν πιο πριν.

—Και γιατί είσαι λαχανιασμένη;

—Έτρεχα να 'ρθω γρήγορα. Όταν γύρισα απ' τη γέφυρα βρήκα τον Κοσμά και στάθηκα, γιατί ήθελε να μου μιλήσει.

—Και τι σου 'λεγε; Μήπως βρήκε τίποτα; μήπως έμαθε;

—Όχι, δε μου 'πε τίποτα. Ούτε για δουλειές, ούτε για σένα.

—Τι σου 'λεγε;

—Για τον έρωτά του.

—Για ποιαν;

—Για μια κοπέλα, απ' το εργοστάσιο.

—Μόνο αυτό;

—Ναι, τον παράτησα κι ήρθα τρέχοντας.

Ο Αργύρης δε ρώτησε άλλο...

Το χέρι σου Γεωργία είναι ιδρωμένο. Το βρήκε όπως έπαχνε την κουβέρτα. Μη το τραβάς. Κάτσε να ξεκουραστείς και να ησυχάσεις. Ρίξε κάτι απάνω σου να μην κρυώσεις.

—Βρήκα αγοραστή για τη μηχανή.

—Όχι Γεωργία, στο ζητάω έτσι, σε παρακαλώ. Μη ράψεις ποτέ. Η μηχανή όμως πρέπει να βρίσκεται εκεί στη γωνιά σκεπασμένη με το σεντόνι. Πού είχες πάει απόψε;

—Στου Λεωνίδα.

Ο Αργύρης τυλίχτηκε μες στις κουβέρτες σα να 'θελε να πνιγεί. Κουλουριάστηκε και χτυπήθηκε. Ίσως να κοπάνησε και τα μούτρα του στα κάγκελα του κρεβατιού.

—Και τι του είπες;

—Αν ξέρει για καμιά δουλειά.

—Για μένα;

—Για σένα και για μένα.

Στο σκοτάδι... ψέματα: ο Αργύρης την είχε δει, αλλά δε βγήκε να της ζητήσει τα λεφτά.

—Γιατί να το κάνεις αυτό Γεωργία;

—Μα είναι φίλος σου ο Λεωνίδας...

—Γι' αυτό. Δεν είναι φίλος μου σαν τον Κοσμά... Δεν ήθελα ποτέ να μάθει πως είμαι χωρίς δουλειά και το χειρότερο να του ζητήσω... Τον ξέρω καλά το Λεωνίδα... Δε θέλω κανείς απ' αυτούς, που μαστε πρώτα μαζί, να ξέρει πως είμαι τόσο καιρό άνεργος... Δεν ήθελα ποτέ να τους ζητήσω να βρουνε σε μένα δουλειά... Και τι σου είπε;

—Ψάχνει κι αυτός, κάνει, λέει, σκόρπια μεροκάματα, όπου βρει...

Ο Αργύρης ησύχασε. Μείνανε πολύ έτσι. Το σκοτάδι έπηξε κι η Γεωργία δε σάλεψε δόλου. Κι απόψε θα πλαγιάσουμε νησιτικοί. Βρήκε το χέρι της Γεωργίας σφιγμένο στην κουβέρτα. Έτσι μπορούνε να μείνουνε όλη τη νύχτα. Έσφιξε το χέρι της και σα να χαιρετηθήκανε στα σκοτεινά. Πέρασε πολλή ώρα. Η Γεωργία:

—Δεν το 'ξερα πως δεν ήθελες να πας. Γιατί δεν τα 'λεγες, αφού είχαμε πει από μέρες να πάμε στο Λεωνίδα;

Πιο ύστερα:

—Κι ο Κοσμάς είναι φίλος σου;

—Ναι, ο Κοσμάς είναι ο πιο καλός μου φίλος. Γιατί ρωτάς;

Πάλι ησυχία και σκοτάδι.

Ο Αργύρης θέλησε να τη ρωτήσει ποιο είναι κείνο το παιδί στη φωτογραφία που 'χει το χαμόγελο και την καδένα στο πέτο του σακακιού*. Πριν από χρόνια είχε κι ο Αργύρης ένα αλυσιδάκι στο πέτο του. Το ρολόι του πατέρα με τα χρυσά καπάκια το πούλησε η μητέρα, όταν ο Αργύρης γράφτηκε στην τελευταία τάξη του «Προμηθέα»*. Όταν πήρε το χαρτί, η μάνα του 'δωσε την καδένα κι αυτός την κρέμασε χωρίς ρολόι πια στην κουμπότρυπα. Τότε όμως καμάρωνε κι έβγαινε τσάρκα με τους φίλους του τις Κυριακές. Πιάνανε σε μια σειρά όλο το δρόμο απ' τον ένα τοίχο ως τον άλλο κι η γειτονιά ήξερε πως όλοι αυτοί είναι οι καινούριοι μαστόροι. Οι περίπατοι δε βαστήξανε πολύ, γιατί ο καθένας πήγε στη δουλειά του κι ο Αργύρης στη μεγάλη φάμπρικα της γειτονιάς. Ο Αργύρης θυμήθηκε πως από μικρό παιδί είχε όλο λαδωμένα χέρια με μουτζούρες που βγάζανε τα σίδερα, γιατί ο πατέρας έφερνε ρόδες, βέργες, παλιά γρανάζια και βίδες απ' το μηχανουργείο που δούλευε. Μια μέρα όμως ο πατέρας παράτησε τη φόρμα του στο καρφί

Ο Αργύρης... σακακιού: η φωτογραφία είναι εδώ αφορμή, για να θυμηθεί ο Αργύρης τα δύσκολα παιδικά του χρόνια. Το παιδί της φωτογραφίας είναι ο Αριστέιδης, που αναφέρεται στο τέλος του αποσπάσματος.

του «Προμηθέα»: ιδιωτική τεχνική σχολή.

και το βράδυ γύρισε στρατιώτης. Ο Αργύρης παραξενευότανε πώς θα κάνει ο πατέρας μ' αυτό το φανταριστικό ρούχο, που 'ταν κουμπωμένο ως το λαιμό, μ' έναν αλύγιστο όρθιο γιακά σαν από λαμαρίνα, γιατί ποτέ δεν κούμπωνε το πουκάμισό του, ούτε έδενε τα πόδια του με μάλλινες λουρίδες, όπως όταν ήρθε με το πηλήκιο και το σπαθί. Σα να πήγαινε σε κάποια σπουδαία δουλειά που θα 'δειχνε κει όλη τη μαστοριά του. Την άλλη μέρα τ' απόγεμα πήγανε με τη μάνα του σ' ένα μεγάλο δρόμο, από κει που θα περνούσε το σύνταγμα του πατέρα. Περάσανε πολλοί σε ατέλειωτες σειρές, μα ήτανε όλοι ίδιοι και δεν μπορούσε να ξεχωρίσει ποιος ήταν ο δικός του. 'Όταν οι μουσικές κι οι σημαίες άρχισαν να μακραίνουν, η μάνα τον τράβηξε απ' το χέρι, μα ο Αργύρης έσκυβε να δει στο τέλος του δρόμου το σύνταγμα που 'φευγε. Ο πατέρας πήγε στη Μικρασία και δεν ξαναγύρισε. Αργότερα, η μάνα του τον έστειλε στο μαγαζί του θείου που 'χε μηχανές και μαστόρους να μάθει την τέχνη κι ο Αργύρης είδε από πολύ μικρός τα γυαλιστερά σίδηρα, όχι σαν παιχνίδια, μα για δουλειά. Ο θείος τον είχε για θελήματα, να σκουπίζει τη μηχανή, να μαζεύει τα εργαλεία. 'Όταν, δεν τον έβλεπε ο θείος, ο Αργύρης θαύμαζε πώς ένα μικρό κοπίδι σκίζει το σίδηρο σα να 'ναι πατάτα. Ο τόννος με τα μηχανήματα και τις λαβές ήταν ένα μυστήριο που θαρρούσε πως ποτέ δε θα το 'νιωθε. Και το λιωμένο σίδηρο στα καλούπια; 'Άλλο μυστήριο. Αργότερα πήγε σ' ένα νυχτερινό σχολείο κι η μάνα του 'βαψε μια μπλέ φόρμα που την έπλενε κάθε Σαββατόβραδο να στεγνώνει την Κυριακή. Για να 'ναι καθарός και καλός τεχνίτης. Ο θείος δεν τον άφηνε να φτιάξει τίποτα, ούτε να τρίψει με το σμυριδόπανο* το γυαλιστερό μέρος της ρόδας που 'φαγε ο τόννος. Μια μέρα χάθηκε ένα τρυπάνι κι ο θείος τον χαστούκισε, γιατί ο Αργύρης έπρεπε να μαζεύει τα εργαλεία. Πήγε με κλάματα και μουτζουρωμένα μούτρα στο σπίτι που ξενοδούλευε κείνη τη μέρα η μάνα του. Κλαψούρισε πως δεν ξαναπηγαίνει στου θείου κι ο κύριος του σπιτιού είπε πως ξέρει ένα καλό μάστορη και θα του μιλήσει για τον Αργύρη. Πήγε σε δυο μέρες κι ο καλός μηχανικός του 'δωσε αμέσως ένα σιδεροπρίονο να κόψει ίσια, πάνω στη γραμμή της κιμωλίας, τη βέργα που 'ταν σφιγμένη στή μέγγενη*. Ο Αργύρης ίδρωσε ως το μεσημέρι και κατάλαβε πως το σίδηρο δεν είναι σαν την πατάτα. Τρ βράδυ διηγήθηκε, όλο χαρά, το κατόρθωμα στη μάνα του κι αυτή του είπε να προσέχει τα χέρια του, γιατί έχει δει πολλούς μαστόρους με κομμένα δάχτυλα.

σμυριδόπανο* ειδικό φύλλο πανιού που το χρησιμοποιούν για το γυάλισμα των μετάλλων.

μέγγενη* μεταλλοτεχνικό ή ξυλουργικό εργαλείο, που έχει δυο σιαγόνες, για να συγκρατεί το αντικείμενο που θέλει να επεξεργαστεί ο τεχνίτης.

Ύστερα τελείωσε το νυχτερινό σχολείο και πήγε στη μεγάλη φάμπρικα. Αυτό είναι όλο.

Έσφιξε το χέρι της Γεωργίας στη χούφτα του. Τα δάχτυλά του είναι ακόμα γερά. Έκλεισε μέσα τους τα δικά της, μαλακά, και της είπε:

— Όλη η ζωή μου πέρασε μέσα στα σίδερα.

— Κι η δική μου στα κουρέλια, είπε αυτή.

Η Γεωργία θυμάται όλο νυχτερία με τη βελόνα. Έραβε κι η μάνα της. Ο πατέρας ήτανε χτίστης, μα απ' το κρασί, δεν έβαζε πια ίσια τις πέτρες, τα χέρια του τρέμανε κι ο σπάγκος με το βαρίδι ποτέ δεν ακουμπούσε σ' όλο το ύψος του τοίχου. Γι' αυτό δεν τον παίρνανε πια σε δουλειά. Κι έπρεπε να ράβουνε νύχτα μέρα. Με τον καιρό όμως κι απ' τα ξενύχτια, η μάνα έχανε, νύχτα με τη νύχτα, το φως της κι η Γεωργία έπρεπε να ράβει για όλους. Ποτέ δε θυμάται να είδε τ' άστρα, όσο ήτανε κοπέλα. Πάντα σκυφτή, μπρός σε μια λάμπα του πετρελαίου, που κάπνιζε, να περνάει τη βελόνα κοντά στο γυαλί και να τσούζουνε τα μάτια της απ' το φως. Όταν έφυγε η μεγαλύτερη αδερφή της που παντρεύτηκε, η βελόνα της Γεωργίας έπρεπε να θρέψει και τους άλλους. Να τους ντύσει, να στείλει τα μικρά στη δουλειά, στο σκολειό. Η μεγαλύτερη αδερφή της, η Στέλλα, είχε τέσσερα παιδιά κι ο άντρας της μια φιλενάδα. Μια μέρα η Γεωργία είπε στον πατέρα: «Δε θα ξαναπιείς». Κι από τότε δεν του 'δωσε ούτε δραχμή. Πήγε τη μάνα στο γιατρό, κι αυτός είπε πως λιγότεψε το φως της. Όταν τελείωνε να ράβει για τις πελάτισσες, έραβε τα ρούχα του σπιτιού. Ύστερα ερχόντουσαν τα ρούχα της Στέλλας, των παιδιών της, και της φιλενάδας του άντρα της. Ο πατέρας έκλαιγε σα μωρό για ένα κατοσταράκι κι αυτή μετρούσε αδιάφορα με τη μεζούρα το πανί, για να μη δίνει σημασία στα παρακάλια του. Όταν τελείωνε το μέτρημα, έστελνε το μικρό αδερφό να πάρει μισή οκά, και να το φέρει κρυφά, για να μη δει ο πατέρας την μπουκάλα. Αν πήγαινε στην ταβέρνα, θα 'μενε κει μεθυσμένος και θα τρέχανε να τον φέρουνε σηκωτό, όπως γινότανε πρώτα. Όταν γύριζε ο μικρός με το μπουκάλι, η Γεωργία έβαζε κρασί ως τη μέση του ποτηριού κι ο πατέρας άρχιζε να πίνει σιγά σιγά κροτώντας τα χείλια του ευχαριστημένος. Αργότερα, ο αδελφός άρχισε ν' αργεί τις νύχτες κι έπρεπε να τον μαζεύει κι αυτόν απ' τα καφενεία. Μια μέρα η μεγάλη αδελφή, η Στέλλα, ξανάρθε με τα παιδιά της στο σπίτι. Την παράτησε ο άντρας της. Η Γεωργία έραβε. Η μάνα έφαχνε τους τοίχους κι ακουμπούσε στα πράματα, για να περάσει απ' τη μια κάμαρη στην άλλη. Κι όλο το σπίτι βούιζε απ' τις φωνές των παιδιών, τη γκρίνια του πατέρα, τις νευρικές στριγκλιές της Στέλλας που μάνιαζε απ' το κακό της. Η Γεωργία μίλησε σε μια κυρία, που ο άντρας της είχε κάποια θέση σ' ένα εργοστάσιο, να πάρουνε την αδελφή της στη δουλειά. Την πήγε με το ζόρι, μ' αυτή το 'κασε και γύρισε σπίτι με ξεφωνητά. Τότε η Γεωργία έδωσε δυο γερά

χαστούκια στη Στέλλα, που της άστραψε ο κόσμος. Την έδειρε γερά, κάνα δυο φορές ακόμα, κι η Στέλλα μέρεψε. Ξαναπήγε στο εργοστάσιο, μα έπαψε να μιλάει πια στη Γεωργία. Μάζεψε τα παιδιά της κι έφυγε απ' το σπίτι. Όταν έφτασε ο καιρός να παντρευτεί η Γεωργία με τον Αργύρη, η μάνα είπε πως θέλει να βγάλει τα δόντια της γιατί την πονούσαν. Είχε μια σειρά χρυσά δόντια, κι η Γεωργία είπε στο γιατρό να της φτιάξει μια κοκάλινη μασέλα, με τα λεφτά που θα 'παιρναν απ' τα χρυσά δόντια. Η μάνα όμως δεν ήθελε. Τα πούλησε κρυφά κι αγόρασε τη ραφτομηχανή της Γεωργίας. Σκέφτηκε πως θα της χρειαζότανε, πως θα 'πρεπε να 'χει κάτι για την καινούρια ζωή. Την φέρανε δω με τ' αυτοκίνητο, απ' το μαγαζί, και κανείς στο σπίτι δεν έμαθε πού βρήκε η Γεωργία τα λεφτά για τη μηχανή του ραφίματος, όταν παντρεύτηκε. Ο Αργύρης δούλευε τότε μάστορης στη φάμπρικα κι η Γεωργία τραγουδούσε κάθε πρωί. Ήτανε πολύ νέα, κορίτσι. Σε λίγες μέρες ύστερα, άρχισε ο πόλεμος*.

—Θυμάσαι;*

Της έκλεισε το χέρι στις χούφτες του, όπως έπιανε το γλόμπο και χαιρότανε τη ζεστασιά του. Να ζεσταθούνε και τα χέρια της Γεωργίας, τώρα που δεν έχουνε φως, ούτε φαί.

—Και τι λες για τα τωρινά, Αργύρη;

—Πρώτα πρώτα δε θα πουλήσουμε τη μηχανή, έστω κι αν είναι να πεθάνουμε απ' την πείνα.

—Κι ύστερα;

—Τώρα ο κόσμος δεν πεθαίνει σαν τον Αριστείδη, γιατί ο πόλεμος τελείωσε, τώρα μπορεί να πεθάνει γι' άλλο.

—Για ποιο, Αργύρη;

—Θα μπορούσα να πεθάνω από δουλειά.

—Μπορεί όμως να πεθάνουμε απ' την πείνα. Και δεν το ανέχουμαι, είπε η Γεωργία.

Χαιρετηθήκανε στα σκοτεινά. Το χέρι της Γεωργίας ζεστάθηκε. Έξω άναψε κάποιο φως. Οι γρίλιες γίνανε παράλληλες κίτρινες γραμμές. Η απέναντι κοπέλα που 'χε το γάτο στην αγκαλιά της, καληνυχτίζει κάποιον και γελάει. Η φαντή κουβέρτα του κρεβατιού τους έχει μακριά κρόσια. Η Γεωργία έβαλε τα μούτρα της στο στήθος του Αργύρη. Αυτός θέλει να της πει πως σήμερα τα χάσανε όλα. Τα εργαλεία τα πήρε ο Θανάσης, κι ο τσαγκάρης της γωνίας

ο πόλεμος: ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος ή ο ελληνοϊταλικός.

•Θυμάσαι;• Η Γεωργία θυμάται τη ζωή της νοερά. Το ερώτημά της προϋποθέτει ότι κι ο Αργύρης παρακολούθησε νοερά τις αναμνήσεις της.

του είπε πως δεν είναι πια τίμιος άνθρωπος. Κι εσύ λείπεις, σα να 'μαστε συγκάτοικοι. Μένει μόνο η τέχνη μου. Μπορεί να με φωνάζουν σε καριά δουλειά, αφού λένε πως είμαι καλός μάστορης. Είσαι κι εσύ, Γεωργία, που αν ήτανε κάπως αλλιώς, αξίζεις περισσότερο απ' όλα αυτά. Απόψε πεινάμε. Δεν υπάρχει ψίχουλο στο σπίτι μας κι ίσως γι' αυτό να 'ναι έτσι σκοτεινό. Πεινάμε πολύ. Λιμάξαμε για όλα. Η Γεωργία έφερε το μούτρο της κοντά στο δικό του και του 'σφιξε το κεφάλι. Η αναπνοή της είναι ζεστή και το κεφάλι ακολουθεί, όπως πάλλεται φουσκώνοντας, το στήθος του Αργύρη.

—Να 'χαμε κι εμείς ένα παιδί, Αργύρη...

Στο δρόμο πέρασε ο γαλατάς με τη συρτή φωνή του. Δεν είναι ακόμα αργά. Δίχως φως, χάσαμε το μέτρημα του χρόνου.

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ψυχική κατάσταση του Αργύρη α) όταν παραδίνει τα εργαλεία του και β) όταν εμφανίζεται ο τσαγκάρης;
2. Να επισημάνετε το πραγματικό νόημα των σκέψεων του Αργύρη «το πρωί έλεγε στη Γεωργία πως όλα τα πράματα είναι ξεβιδωμένα. Χάσανε το ρέγουλο τους... Θα 'θελε να της πει ακόμη πως έχει μια φοβερή τύψη, γιατί δεν μπορεί να ξεχωρίσει πώς μπλέκεται η δική του αδυναμία με τη δυσκολία των καιρών». Του λείπει η μόρφωση. Το μυαλό του, η πείρα του κι η δύσκολη κατάστασή του είναι αρκετά, για να κατασταλάξει σ' αυτές τις παρατηρήσεις;
3. Όταν γυρίζει η Γεωργία, επακολουθεί διάλογος χωρίς ένα συγκεκριμένο θέμα. Τι δείχνει αυτό;
4. Ο συγγραφέας επιχειρεί μία αναδρομή στο παρελθόν του Αργύρη και της Γεωργίας. α) Με ποια αφορμή γίνεται αυτή η αναδρομή στο παρελθόν τους; β) Ποια εικόνα μας δίνει για μια συνηθισμένη οικογένεια της προπολεμικής περιόδου; γ) Ποια εικόνα, συγκεκριμένα, σχηματίζουμε για τον Αργύρη και τη Γεωργία;
5. Αντί για τον ευθύ διάλογο, πολλές φορές ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το δεύτερο ή και το τρίτο ενικό πρόσωπο. Αφού εντοπίσετε τα σχετικά χωρία, να επισημάνετε τι πετυχαίνει μ' αυτό τον τρόπο.
6. Ο διάλογος ανάμεσα στον Αργύρη και τη γυναίκα του, οι αναδρομές τους στο παρελθόν γίνονται στα σκοτεινά. Το απόσπασμα τελειώνει επιμένοντας σ' αυτή την εικόνα: «Στο δρόμο πέρασε ο γαλατάς με τη συρτή φωνή του. Δεν είναι ακόμα αργά. Δίχως φως, χάσαμε το μέτρημα του χρόνου». Μπορείτε να επισημάνετε ποιος είναι ο απώτερος σκοπός του συγγραφέα;
7. Στο βιογραφικό σημείωμα διατυπώνεται η άποψη ότι τα μυθιστορήματα του Φραγκιά τα διακρίνει «η ρεαλιστική επιμονή στη μικρολεπτομέρεια». Νομίζετε ότι αυτό γίνεται με επιδεξιότητα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας παραπέμποντας σε σχετικά χωρία.

Αντρέας Φραγκιάς

Γεννήθηκε το 1923 στην Αθήνα κι εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Η πεζογραφία του έχει περάσει ως τώρα από δυο φάσεις. Στην πρώτη φάση ανήκουν τα πολυσέλιδα μυθιστορήματά του *Άνθρωποι και σπίτια* (1955) και *Καγκελόπορτα* (1962). Τα διακρίνει κυρίως η επιμονή στη μικρολεπτομέρεια, που δίνει στο συγγραφέα τη δυνατότητα να εξαντλήσει τα θέματα και να δώσει τον καθημερινό αγώνα επιβίωσης που κάνουν άνθρωποι, οι οποίοι στην Κατοχή είχαν ξεπεράσει τον εαυτό τους κι έφτασαν ως τα έσχατα όρια της αυτοθυσίας. Στο τρίτο μυθιστόρημά του *Λοιμός* (1972), αντίθετα, με αδρές γραμμές και με αφαιρετική λακωνικότητα, ο συγγραφέας δίνει την κόλαση της επιστημονικά οργανωμένης απανθρωπιάς της εποχής μας.

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος

Το σύννεφο (διήγημα)

Από τη συλλογή **Φύλλα Φτερά** (1977).

Όπως ήταν καθισμένος πίσω του, έβλεπε ότι αυτός φορούσε καλή ρεπούμπλικα κι ότι οι πλάτες του είναι γερές, καλοταϊσμένες. Μα και το κοστούμι καινούριο φαινόταν κι εκείνο. «Ευκατάστατος άνθρωπος», σκέφτηκε.

Ως τα τότε δεν τον είχε προσέξει. Τον πήρε ξαφνικά το βλέμμα του σα να είχε ξεφουτρώσει εκείνη τη στιγμή στο μπροστινό κάθισμα. Κάτι περίεργα αισθήματα του έφερνε η γερή κοψιά αυτού του ανθρώπου — κακά αισθήματα κι απορούσε κι ο ίδιος. Του έφταιζε αυτός σε τίποτα; Σε τίποτα δεν του είχε φταίξει, ούτε τον γνώριζε, ούτε τον είδε άλλη φορά. Έστεκαν εδώ και λίγα λεπτά στο πεζοδρόμιο και περίμεναν το τραμ. Αλλά ούτε είχε προσέξει ότι στέκει κι αυτός και περιμένει. Κατόπιν ανέβηκαν στο τραμ: ούτε και τότε σημείωσε την παρουσία του.

Όταν έφτανε το τραμ, πέρασε από πάνω και το σύννεφο κι άρχισε η βροχή. Χοντρές χοντρές σταλαματιές, ένα κορόμηλο η κάθε μια. Πέφτουν κάτω στην άσφαλτο κι από την άσφαλτο ανεβαίνει η σκόνη κι η μυρουδιά της. Μια συτφή, ζεστούτσικη μυρουδιά μέσα από τις χοντρές σταγόνες — έτσι μυρίζει εδώ στην πόλη το φθινόπωρο. Ο δρόμος σκοτείνιασε αμέσως. Από τη μεριά της πλατείας κατέβηκε ένας αέρας, η βροχή δυνάμωσε.

Έφτασε ευτυχώς το τραμ.

Κάτι σταγόνες τον είχαν πάρει: μούσκεψαν αμέσως το καψοπουκάμισο και τώρα κατέβαιναν, κρύες κρύες, στη ραχοκοκαλιά. Αυτό το σύννεφο, ο δρόμος που σκοτείνιασε, ο ξαφνικός αέρας, το ψυχρό νερό που μούσκεψε ως κάτω την πλάτη — όλα του προμηνούσαν αυτά που προμηνάν στους φτωχούς τα πρωτοβρόχια. Δεν τον πρόσεξε λοιπόν, γιατί σκεφτόταν αυτά τα πράγματα.

Πρέπει δίχως άλλο να φροντίσει να βρει ένα καλύτερο μέρος τέτοιος καλός τεχνίτης που είναι κι αυτός, ν' αυξηθεί λίγο ο μισθός. Αλλιώς, πώς να βγει πέρα! Αν μείνει εκεί όπου είναι, ελπίδα δεν υπάρχει για μια καλύτερη — αυτό είναι τελειωμένο ζήτημα. Τα έχουν πει με το αφεντικό αρκετές φορές,

εκείνος βάζει κάτω τα χαρτιά κι αρχίζει — μπορεί ο άνθρωπος να 'χει και δίκιο. Τόση η αξία των εργαλείων, τόσα τα υπόλοιπα έξοδα: σαπούνια, πλυσίματα, ο φωτισμός, το νοίκι, κολώνιες... Έπειτα, τόσα παίρνεις εσύ, να τι μένουν και σε μένα. Αυτός του λέει ότι δε βγαίνει όμως πέρα με ό,τι του δίνει, πρέπει να σκεφτούν και τα παιδιά του.

—Εμ, και τα δικά μου — λέει ο άλλος — να μην τα σκεφτώ κι εγώ; Πώς το θέλεις;

‘Όταν φτάνουν σ’ αυτά δε λένε πια τίποτ’ άλλο.

Μπα, πρέπει να κοιτάξει να οικονομηθεί αλλιώς, να βρει κάνα μαγαζάκι, γιατί είναι πολύ άσχημα έτσι... Σκέφτεται τη μεγάλη κόρη που δεν έχει τώρα παπουτσάκια, τη γυναίκα με το μωρό που έχει ανάγκη από καλή τροφή, από ζεστά ρουχαλάκια. Αυτό χρειάζεται και χυμούς φρούτων, του λένε, να μην πάθει ραχίτιδα. Σκέφτεται και τη δική του κατάσταση, ότι δεν έχει κι αυτός παλτό — όλ’ αυτά σκέφτεται κι εκεί απάνω κάνει μια έτσι και τότε πρόσεξε.

Ο σβέρκος του ήταν που έκανε και τον πρόσεξε. Οι άνθρωποι του σιναφιού* έχουν ιδιαίτερα πάρε δώσε με το μέρος αυτό. Ο σβέρκος είναι γι’ αυτούς ό,τι περίπου το πρόσωπο. ‘Όταν μιλάν με τον πελάτη, τις περισσότερες φορές κοιτάν εκεί. Μια ματιά άμα ρίξουν, ξέρουν κατόπιν τι είναι περίπου ο πελάτης που κάθισε στο κάθισμα.

Αυτός που κάθεται τώρα στο μπροστινό κάθισμα είναι, λοιπόν, χορτάτος άνθρωπος. Ευκατάστατος, που φορά και καλό κουστούμι και θα 'χει και παλτό στο σπίτι. Σιγουρεμένος νοικοκύρης. Πάει τώρα στο σπίτι και θα κρατάει κανένα πλεμάτι* φουσκωτό. Με κρέας μέσα, πατάτες, το ρυζάκι, τα φρούτα, τα καινούρια παπούτσια για τη μεγάλη κόρη, τους χυμούς για το άλλο... Και πώς τα κρατάει όλα; — θα πεις. Τα κρατάει, πού έχει το θηρίο ανάγκη!

Οι ξένες πλάτες χοροπηδάν. Εκεί απάνω τον έχουν πάρει μερικές σταγόνες, αλλά το γερό ύφασμα ούτε υποψιάζεται τίποτα. Στέκουν οι σταγόνες εκεί ολοστρόγγυλες σα να πάγωσαν, δεν μπορούν να περάσουν κάτω. Κοιτάζει και τη ρεπούμπλικα που την πήρε κι αυτή λίγο η βροχή, το καινούριο κρουστούμι αυτού του ευτυχισμένου ανθρώπου που δε σκέφτεται το χειμώνα που έρχεται, τα κοιτάζει αυτά και καταλαβαίνει ότι σιγά σιγά κάτι κινιέται μέσα του και γίνεται ο νους του σκοτεινός, όπως ο δρόμος κάτω από το σύννεφο.

Τότε γύρισε ο άνθρωπος και τον ρώτησε ευγενικότατα:

—Είναι, κύριε, μακριά η οδός Ολυμπίων από τη στάση;

σινάφι και εσνάφι (λ. τουρκ.) συντεχνία.
πλεμάτι: δίχτυ, εδώ δίχτυ για ψώνια.

Του απάντησε, θυμωμένος όπως ήταν:

—Δεν την ξέρω! και κοιτάξε αλλού.

Ενώ την ξέρει βέβαια. Εκεί ζει κι αυτός, στην οδό Ολυμπίων.

Η γυναίκα που καθόταν δίπλα γύρισε αμέσως και τον πληροφόρησε πού πέφτει η οδός Ολυμπίων. Θα πάτε εκεί, εξηγούσε, θα κάνετε έτσι, θα κάνετε αλλιώς — όλες τις λεπτομέρειες. «Ορίστε τώρα κι αυτή!» — μια αντιπάθεια αισθάνθηκε και για την καλή γυναίκα.

Έφτασε το τραμ στη στάση, κατέβηκαν. Έβρεχε ακόμα, δεν είχε περάσει το σύννεφο. Έτρεξαν να τρυπώσουν στο καφενείο. Μπροστά πάει πάλι αυτός. Τακ τουκ! τα στέρεα τακούνια στην άσφαλο. Κοίταξε να δει: είχε πλεμάτι; Δεν είχε.

Στην είσοδο του καφενείου ήταν κι άλλοι. Στριμώχτηκαν γερά.

Στέκουν και περιμένουν πότε θα περάσει η βροχή. Επιμένει όμως να βρέχει, το ρίχνει με το κανάτι, όπως γίνεται συχνά εδώ κάτω με τα πρωτοβρόχια.

Κάποιοι έχουν στριμώξει οι άλλοι στον τοίχο και πάει ο άνθρωπος να σκάσει. Είναι ένας με μια κόκκινη φαλάκρα και στριφογυρίζει να λασκάρει*. Πλάι σε κείνον έχει σταθεί κι ο άλλος από το τραμ. Και αυτόν, καθώς γύρισε να λευτερωθεί, τον πάτησε φαίνεται ο φαλακρός και τώρα του ζητάει συγγνώμη.

—Τι; του είπε αυτός.

—Το πόδι σας! λέει ο φαλακρός κύριος.

—Α!... Τίποτα, τίποτα... Δεν το νιώθω!

—Πώς;

—Δεν το νιώθω! του λέει πάλι.

—Ω... Συγγνώμη!...

Ο φαλακρός παραμέρισε. Παραμέρισαν και οι άλλοι. Μερικοί για να μην τον στενοχωρούν. Μερικοί κι από περιέργεια.

—Μα καθόλου; ρώτησε δειλά κάποιος.

—Ναι!

Έσκυψε λίγο και χτύπησε με το δάχτυλο κάτω από το γόνατο. Ντουκ! Ντουκ!

—Δε διακρίνεται όμως διόλου! είπε μια γυναίκα.

Αυτό του έκανε κάποια ευχαρίστηση:

—Είκοσι χρόνια το κουβαλώ, είπε. Όσο να 'ναι συνηθίζεις.

—Στον πόλεμο; ρώτησε κάποιος.

—Το χίλια εννιακόσια σαράντα τρία! του απάντησε. Στ' ανταρτικά της Ρούμελης!...

λασκάρω· χαλαρώνω, ελευθερώνομαι.

Όσοι ήταν κοντά στην πόρτα άρχισαν να βγαίνουν.

—Σταμάτησε; ρωτούσαν από το βάθος.

—Μάλλον.

—Ε, τι θα 'κανε. Σύννεφο ήταν, πέρασε.

Αυτός φρόντισε και βγήκαν μαζί.

—Από δω, του είπε, θα πάτε για την οδό Ολυμπίων.

—Σας ευχαριστώ!

—Μαζί θα πάμε.

Και πήγαιναν πλάι πλάι. Τώρα το άκουγε καλά που χτύπαγε τη φρεσκο-πλυμένη άσφαλτο: «γκουπ γκουπ!»

—Έφτασε το φθινόπωρο! είπε ο κουρέας.

—Ο καιρός του είναι.

—Καθόλου δε μ' αρέσουν οι βροχές.

—Εσείς εδώ κάτω δεν υποφέρετε και τόσο από δαύτες. Όσο να πει να βρέξει, το μετανοιάει. Εμάς να ρωτάτε τι τραβάμε, οι ορεινοί.

—Α, καταλαβαίνω. Εκεί θα 'χετε βροχές.

—Πολλές βροχές.

Όταν γίνεται η κουβέντα δεν ακούγεται και πολύ αυτό το χτύπημα.

—Και τώρα με τίποτα δουλειές θα 'χετε έρθει εσείς στην Αθήνα.

—Μπα, τι δουλειές; Στους γιατρούς τρέχω.

—Με το τραύμα τίποτα.

—Με αυτό.

—Και τι παρουσιάζει τώρα το τραύμα;

—Έχει συρίγγιο.

—Α...

—Και τρέχω στους γιατρούς. Μου έχουν τώρα συστήσει έναν εδώ στην Αθήνα κι αυτός μένει στην οδό αυτή. Λένε ότι είναι καλός γιατρός. Ευθυμίου τότε λένε.

—Τον έχω ακουστά.

—Είναι καλός γιατρός;

—Έτσι λένε.

Προσπέρασαν το δικό του σπίτι, αλλά δεν τον αποχαιρέτησε. Τον πήγε ως του γιατρού.

—Αυτό είναι!

—Ευχαριστώ.

Έτρεξε στην πόρτα και διάβασε την πινακίδα του γιατρού. Χτύπησε και το κουδούνι.

—Εδώ, εδώ είναι.

—Σας ευχαριστώ πολύ!

Του έδωσε το χέρι.

—Σας εύχομαι περαστικά... Είναι καλός γιατρός αυτός.

—Έτσι μου είπαν.

—Ναι! Ναι!

Και δεν έφυγε. Περίμενε όσο να του ανοίξουν.

Τότε αποχαιρετίστηκαν άλλη μια φορά:

—Αντίο, αγαπητέ μου!

—Περαστικά...

Ερωτήσεις

1. Το διήγημα αρχίζει με τις σκέψεις που κάνει ένας κουρέας στο τραμ, καθώς παρατηρεί τον επιβάτη που κάθεται στο μπροστινό κάθισμα: να βρείτε ποια είναι τα αναδρομικά στοιχεία της αφηγήσεως και πού αρχίζουν τα περιστατικά που ακολουθούν.
2. Ποια εικόνα σχηματίζει ο κουρέας για το συνεπιβάτη του; Ποια αισθήματα του γεννιούνται; Πού οφείλονται αυτά τα αισθήματα;
3. Τι προκαλεί τη μεταστροφή των αισθημάτων του κουρέα;
4. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας του ανάπηρου;
5. Ποιο ρόλο παίζει το σύννεφο μέσα στο διήγημα;

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος

Γεννήθηκε το 1924 στην Αμαλιάδα και σπούδασε Νομικά χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Έζησε πολλά χρόνια ως πολιτικός πρόσφυγας, κυρίως στη Μόσχα, όπου φοίτησε στο Λογοτεχνικό Ινστιτούτο. Επαναπατρίστηκε το 1975. Το λογοτεχνικό του έργο (διηγήματα και μυθιστορήματα) είναι στενά συνδεδεμένο με τις μεταπολεμικές περιπέτειες του λαού μας. Καλλιέργησε επίσης τη μυθιστορηματική βιογραφία και μετέφρασε στα ελληνικά με ιδιαίτερη επιτυχία παλαιорωσικά κείμενα. Κυριότερα έργα του: *Διηγήματα: Αρματωμένα χρόνια (1954), Μια πρόσφατη ιστορία (1956), Φύλλα Φτερά (1977) κ.ά. Μυθιστορήματα: Νύχτες και αυγές (1961), Μικρό όργανο για τον επαναπατρισμό (1980). Μυθιστορηματικές βιογραφίες: Σκηνές από το βίο του Μάξιμου του Γραϊκού (1976), Το ψωμί και το βιβλίο, ο Γκόρκι (1980), Περισσότερη ελευθερία, ο Τσέχοφ (1981). Μεταφράσεις: Ο βίος του πρωτόπαπα Αββακούμ (1976), Εκστρατεία του Ίγκορ (1976), Η πολιορκία και η άλωση της Πόλης (1978). Αξιόλογο έργο του είναι επίσης η τρίτομη Ιστορία της Ρωσικής Λογοτεχνίας.*

Αλέξανδρος Κοτζιάς

Πολιορκία (απόσπασμα)

Η Πολιορκία (1953) είναι το πρώτο μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Κοτζιά· η υπόθεσή του ξετυλίγεται σε μια αθηναϊκή γειτονιά στα τελευταία σκοτεινά χρόνια της Κατοχής και σε ατμόσφαιρα όπου κυριαρχεί η σκληρότητα, η σύγχυση και το φάσμα του θανάτου.

Τη Μαργαρίτα θα 'ναι τώρα παραπάνω από δυο χρόνια που την έχουν στο σπίτι. Ήτανε αλήθεια τραγικά τα περιστατικά που τη φέραν κοντά τους, τότε, τον καιρό της μαύρης πείνας, την πρώτη χρονιά που φτάσανε στον τόπο οι ξένοι* και μας ληστέψανε και τη στερνή μπουκιά από το στόμα.

Κάποιο παγερό πρωινό, τον απαίσιο εκείνο χειμώνα, μια σύναξη σταμάτησε τη Χριστίνα και το Μηνά, καθώς γυρνούσαν στο σπίτι από το γιατρό. Κάμποσοι διαβάτες είχανε σταθεί σιωπηλοί γύρω από μια κουρελιάρα μικρούλα, καθισμένη καταγής, πλάι στο ξυλιασμένο κορμί της μάνας της. Ούτε μιλούσε ούτε έκλαιε. Μόνο με το χεράκι έσφιγγε τα κουρέλια που τυλίγανε το κουφάρι, για να τ' ασφαλίσει λες, μην της το πάρουν.

Η Χριστίνα έσκυψε και της άφησε λίγα χρήματα στην ποδιά. Η μικρούλα σήκωσε τα μάτια και τα στύλωσε πάνω της. Εκείνο το βλέμμα κατατάραξε τη Χριστίνα. Ο σφάχτης στη μέση της την έκαμε να νιώθει πιο βαθιά τη δυστυχία του ορφανού.

Οι περαστικοί χασομερούσανε κάμποσο, αλλάζαν δυο κουβέντες και σκορπίζανε αδιάφοροι — ήμασταν τόσο μαθημένοι από τέτοιιά εκείνες τις μέρες.

—Μαρτύριο! Είναι έτσι δωχάμω από χτες το βράδυ... Μα γιατί δεν ειδοποιούν κανένα; Θα πεθάνει μ' αυτό το κρύο! ακούστηκε αγαναχτισμένη μια φωνή από 'να παράθυρο.

Κάποιος κύριος σοβαρός έσκυψε και τη ρώταγε πολλά και διάφορα. Δεν πήρε απόκριση. Κάμποσοι αργοσαλέψαν τα κεφάλια περίλυπα. Μόνο μια γριούλα ζύγωσε κούτσα κούτσα και της έβαλε στο χέρι ένα κομματάκι κόρα κατάξερο — ένα θησαυρό.

Φεύγανε πια και κείνοι, σαν τους σταμάτησε κάτι σπαραχτικό. Η Χριστίνα ακούμπησε βαριά στο μπράτσο του αντρός της.

*ξένοι: τα γερμανικά στρατεύματα της Κατοχής.

Είχε φτάσει ένα σαβαραλιασμένο καμιόνι και κάποιοι πηδύξαν σβέλτα. Η Δημαρχία είχε ορίσει αμάξια να μαζώνουν όσους ξεψυχούσαν στους δρόμους, κι ακόμα όσους τους παραπετούσαν νύχτα οι δικοί τους λαθραία, για να γλιτώσουν τα έξοδα της ταφής, να 'χουν και τα δελτία* του πεθαμένου διάφορο*. Έτσι παραριγμένοι απομέναν — κάποτε και μέρες — όσο να περάσει ο σκουπιδιάρης και να τους μάσει. Τους σηκώναν τότε και τους παραχώνανε σε μεγάλους λάκκους ομαδικά, δίχως πομπές και λοιπές ιστορίες, ξον* μια σκέτη ευχή που διάβαζε τρεμουλιάρικα κάποιος αγγαρεμένος παπάς.

Οι σκουπιδιαραίοι αρπάζανε το κουφάρι με βιάση και το 'παιρναν. Και τότε η μικρή, που ως εκείνη τη στιγμή δεν είχε σαλέψει, τινάχτηκε όρθια, ξεχύνοντας μια σπαραχτική τσιριζιά. Χίμηξε το κατόπι. Τη σπρώξανε. Μα προτού παραπετάσουν στην καρότσα την πεθαμένη, τους γλίστρησε κι έπεσε πάλι πάνω της. Έψαξε μάνι μάνι και κάτι ξετρύπωσε από την τσέπη της. Το 'κρυψε στη χούφτα σφιχτά. Έπειτα, γύρισε αργά και σωριάστηκε στη ρίζα του τοίχου. Ο σκουπιδιάρης της έριξε στα πόδια ένα μαντιλάκι κομποδεμένο, που 'κλεινε ακόμα στα δάχτυλα η νεκρή.

— 'Αιντε και τη ρέστη κληρονομιά, χωράτεψε από ψηλά.

Το καμιόνι μουγκάνισε και κίνησε χοροπηδώντας στις λακούβες του δρόμου. Χάθηκε γρήγορα στη γωνιά, μέσα στο σταχτί νερόχινο που τους έδερνε καταπρόσωπο όλους. Η μικρή απόμεινε μόνη...

Τη Χριστίνα την είχαν πνίξει τα δάκρυα.

— Το φτωχό, τ' ορφανό! Θα ξυλιάσει σε τούτη την παγωνιά, ψιθύρισε στο Μηνά. Μα και δεν τολμούσε να του πει τίποτε άλλο. — Τ' ορφανό, το φτωχούλι... το δυστυχισμένο μου το πουλάκι.

Ο Μηνάς στεκόταν ακόμα και δεν την τραβούσε να φύγουν. Έπειτα σίμωσε κι έγειρε πάνω από το μισόγυμνο πλατάκι που αναρριγούσε.

— Έλα μαζί μου στο σπίτι. Θα σου δώκω να φας.

Δεν έβγαλε μιλιά, μήτε ανασήκωσε το κεφάλι. Την τράβηξε από το χέρι. Δεν του 'φερε αντίσταση. Μόνο, όσο να στρίψουνε τη γωνιά, κρατούσε καρφωμένα τα μάτια κατά κει που 'χε χαθεί τ' αυτοκίνητο.

Καθώς την έμαζε στο σπίτι η Χριστίνα τη ρώτησε πώς τη λένε. Και τότε αναλογίστηκε ότι περπατούσε ξιπόλητη. Δυο μεγάλα μάτια, ζωηρά, κατασκότεινα, λάμπανε παράξενα στο μαντιλοδεμένο μουτράκι.

δελτίο: πρόκειται για τα κουπόνια με τα οποία οι κάτοικοι των πόλεων προμηθεύονταν από τους φούρνους τα λιγαστό ψωμί.

διάφορο: κέρδος.

ξον (εξόν): εκτός από.

Αλλά, δυστυχώς, απ' την πρώτη κιάλας μέρα η Μαργαρίτα τους απογοήτευσε με το δύστροπο χαρακτήρα της. Όλο κείνο τ' απόγευμα δεν άνοιξε το στόμα. Καθότανε σκυφτή σιμά στο πυρωμένο μαγκάλι, με τα χέρια διπλωμένα στις αμασκάλες. Προσέξανε με τι πείσμα βαστούσε σφαλιχτή τη μια χούφτα. Ο Παπαθανάσης τη ρώτησε τι κρατούσε, μα πάλι εκείνη δεν κατάδεχτηκε να τ' αποκριθεί. Σφίχτηκε και ζάρωσε πιο πολύ. Τότε της έστριψε το χέρι και της το πήρε. Δεν έβγαλε μιλιά. Ήτανε μια τρύπια μπακιρένια πεντάρα, μαυρισμένη από το χρόνο. Σαν της την έδωσε πίσω, τη χούφτιασε πάλι άλαλη και με την αύριο την πέρασε σ' ένα σπάγγο και την κρέμασε στο λαιμό της για φυλαχτό.

Μόνο κατά τα μεσάνυχτα η Χριστίνα είχε ξυπνήσει από 'να σιγανό, επίμονο κλάμα. Σηκώθηκε κι ανέβηκε στα νύχια ως το πατάρι, πάνω από την κουζίνα, που της είχαν φτιάξει γιατάκι. Τη βρήκε ανακαθισμένη στο στρώμα, να δαγκάνει τη μπατανία. Η Χριστίνα κάθισε αμίλητη πλάι της και τη χαίδεψε. Και τότε η μικρούλα χύθηκε στο λαιμό της και την αγκάλιασε. Ζάρωσε πάνω της μια γροθίτσα και σφιγγόταν στο στήθος της σ' ένα παροξυσμό. Εκεί έκλαψε ώρα πολλή, μ' αναφιλητά, ώσπου λίγο λίγο ξεθύμανε, καταλάγιασε. Η Χριστίνα της χαίδεψε τα μαλλιά.

—Φτωχό μου παιδάκι, λοιπόν! Φτωχό μου πουλάκι!

Σύχασε τέλος κι αποκοιμήθηκε, βαστώντας της το χέρι σφιχτά.

Το πρωί, τη βρήκανε στην κουζίνα να παλεύει τη λάτρα, ανασκουμπωμένη από τα χαράματα, για «να τους ξεπλερώσει το ψυχικό». Δε δέχτηκε χάδι από τη Χριστίνα, αποτραβιότανε με κακία. Μάλιστα, μια στιγμή, στάθηκε μπροστά της και την κάρφωσε ίσια κατάματα.

—Εχτές το βράδυ έφαγα πολύ και με πείραξε. Ίσα ίσα, εμένα με πονούσε και η κοιλιά μου! της είπε άγρια. Και χάθηκε.

Σύχασε μοναχά σαν ανεγνωρίστηκε η θέση της εκεί μέσα. Πως αυτή θε να την κρατήσουνε στο σπίτι να τους είναι η «δούλα». Άλλωστε, στον κόσμο ήτανε παντέρμη πια. Ψυχή δεν είχε να τη νοιαχτεί.

Απ' την πρώτη κιάλας μέρα αρχίσανε οι στραβοξυλιές. Τη Χριστίνα την έπιανε, ώρες ώρες, απόγνωση με το κακότροπο ετούτο πλάσμα. Της είχε φορέσει πεντακάθαρο φουστανάκι, αφού την έχωσε στη σκάφη και την έγδαρε. Σε λίγο, της παρουσιάστηκε μουντζαλωμένη, σα να 'χε τσαλαβουτήσει στο γουρουνοστάσι. Μαυρίλες σ' όλο το μπούστο, στην ποδιά, στα μανίκια. Τη μάλωσε, της έδωσε αλλαξιά και την έβαλε να τα πλύνει μονάχη. Την άλλη μέρα ξανά τα ίδια. Το φουστάνι κατάμαυρο, λες και κυλιόταν στην καρβουνόσκονη. Την τρίτη πια έχασε την υπομονή.

—Επίτηδες το κάνεις, παιδί μου;

Η Μαργαρίτα χαμήλωσε τα μάτια και κάτι μουρμούρισε. Η Χριστίνα έκαμε το σταυρό της.

—Τι λες! Είσαι με τα καλά σου;

—Πένθος! ψέλλισε και τα τραβούσε από πάνω της. Δεν τα θέλω αυτά! Συμμορφώθηκε σαν της βρήκανε κάτι σκούρα αποφόρια.

Στο νοικοκυριό όμως βγήκε ξεφτέρι κι η Χριστίνα ξανάσανε. Τους δούλευε σκλάβα από τη μαύρη νύχτα και δεν άφηνε τίποτε, ακάμωτο. Άνοιγε κιάλας μονάχη της ιστορίες, για να 'χει κάτι οληνύρα να τους παλεύει. Έτσι κι η κυρά της κατόπινε τ' άδικα και δε μίλαγε.

Αλήθεια, ωστόσο, πως στην αρρώστια της, τον ερχόμενο χειμώνα, η Μαργαρίτα της στάθηκε κερύ αναμμένο. Δεν είναι κι εύκολο να λησμονηθεί τέτοια αφοσίωση, νύχτα μέρα, τρισήμισι μήνες. «Θησαυρός πολυτιμότερος κι από τη στοργικότερη θυγατέρα», καθώς το 'λεγε κι ο γιατρός, ο κύριος Δερβένης. Μέσα στους φοβερούς της πόνους την αντίκριζε η Χριστίνα σιμά της, βάλσαμο και παρηγοριά. Μα πάλι, αναλογιζόταν, όλη αυτή η προκοπή τι αξία είχε στο βάθος, έτσι παγερή και αγέλαστη; Μη δεν ήταν σαν ξεπλερωμή κάθε υποχρέωσης; — πάτσι να 'μαστε πια.

Όχι, στην καρδιά της η Μαργαρίτα δεν κρύβει αγάπη για κανένα.

Ερωτήσεις

1. Να επισημάνετε τα κυριότερα χωρία του αποσπάσματος που δείχνουν την επίδραση των σκληρών συνθηκών της εποχής στη συμπεριφορά των ανθρώπων.
2. Πώς ψυχογραφεί ο συγγραφέας τη μικρή ορφανή; Είναι πειστικός;
3. Να σχολιάσετε την τελευταία φράση του αποσπάσματος.

Αλέξανδρος Κοτζιάς

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1926 και σπούδασε Νομικά. Διακρίθηκε κυρίως ως συγγραφέας μυθιστορημάτων. Οι υποθέσεις των έργων του διαδραματίζονται σε κρίσιμες περιόδους των μεταπολεμικών χρόνων. Ο συγγραφέας όμως δεν ενδιαφέρεται να δώσει χρονολογικά την εποχή του, αλλά να ψηλαφίσει το ανθρώπινο δράμα μέσα σ' αυτή και να δείξει το δεσμό της ανθρωπίνης μοίρας με το Κακό. Ασχολήθηκε επίσης με την κριτική της λογοτεχνίας. Έργα του: *Μυθιστορήματα*: Πολιορκία (1953), Μια σκοτεινή υπόθεση (1954), Ο Εωσφόρος (1959), Η απόπειρα (1964), Ο Γενναίος Τηλέμαχος (1972), Αντιποίησης αρχής (1979). *Κριτικά*: Μεταπολεμικοί πεζογράφοι (1982). *Θέατρο*: Ενοικιάζεται δωμάτιον μετ' επίπλων (1962). *Μετέφρασε επίσης πολλά ξένα έργα* (Ντοστογιέφσκι, Φίνλεϊ, Κάισλερ, Κάφκα κ.ά.).

Μυθολογία

(Η Κάθοδος — Απόσπασμα)

Η Κάθοδος είναι το πρώτο από τα δώδεκα μικρά αφηγήματα που απαρτίζουν το βιβλίο «Μυθολογία» (1977). Στο βιβλίο αυτό ο συγγραφέας αφηγείται την ιστορία ενός φτωχού εσωτερικού μετανάστη, που ξεκίνησε στα τέλη του περασμένου αιώνα από ένα ηπειρώτικο χωριό και έφτασε πεζοπορώντας στη Θεσσαλονίκη, όπου εγκαταστάθηκε. Εκεί, παλεύοντας σκληρά, κατόρθωσε να δημιουργήσει μια καλή οικονομική κατάσταση, πολυμελή οικογένεια και πρόσκαιρη ευτυχία, για να χτυπηθεί αργότερα από οικογενειακού θανάτου και οικονομικές καταστροφές. Ο ήρωας του βιβλίου, ο Νικόλας, που πέθανε άρρωστος στη Θεσσαλονίκη στα χρόνια της κατοχής, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως τυπική περίπτωση ενός προγόνου μας, αν λάβουμε υπόψη μας ότι τα μεγάλα αστικά κέντρα αναπτύχθηκαν, κυρίως, τον 20ό αιώνα.

Αργότερα οι απόγονοί του θα έλεγαν πως είχε κατεβεί απ' την πατρίδα του, τη Δάρδα*, στη Θεσσαλονίκη σιδηροδρομικώς. Μα ο Νικόλας, που κρέμασε στον ώμο το δισάκι του με το μισό πλαστό ψωμί, μια χούφτα από μπιζήθρα και πέντε έξι κρεμμύδια, κατηφόρισε με τα πόδια, μη ξέροντας και μη ρωτώντας τίποτα — αφού ούτε τον ένοιαζε πόσον καιρό θα περπατούσε (δε θα 'ταν ώρες, ούτε μέρες), κοιτάζοντας πάντα μπροστά του, αγναντεύοντας στο μάκρος, όπου τελειώναν τα βουνά ή ο κάμπος, με τον καημό να φτάσει τελικά στη θάλασσα, όχι γιατί την είχε πεθυμήσει — ούτε την είχε ξαναδεί — ή που της είχε αγάπη, αλλά γιατί ήταν σίγουρο ότι εκεί, στην αγκαλιά της, θα 'βρισκε τη Σαλονίκη. Και έκανε όλον το δρόμο περπατώντας. Μόνο που κάποιαν ώρα — ήταν μεσημέρι κι έκαιγε ο ήλιος στο κεφάλι του, τέλειωνε το δάσος κι απλωνόταν ένα πλάτωμα κατάχλωμο και θερισμένο — έπεσε πάνω στις γραμμές του τρένου απροσδόκητα. Και από κει και πέρα δεν τις άφησε, ρωτώντας και μαθαίνοντας πως — το 'θελε δεν το 'θελε — θα τον κατέβαζαν στην πολιτεία. Και απ' αυτό μπορεί να βγήκε ότι κατέβηκε στη Σαλονίκη με το σιδηρόδρομο.

Μα ήταν ψέμα, φαντασία ή και σκέτη επινόηση των απογόνων του, που δεν του έβρισκαν (δεν έβλεπαν από την ψευτοπερηφάνια τους) τίποτε άλλο για να καυχηθούν στους γνώριμους που μάζευαν στις πληχτικές βεγγέρες*

Δάρδα* χωριό της Β. Ηπείρου κοντά στην Κορυτσά.

Βεγγέρα* εσπερινή συγκέντρωση και διασκέδαση σε σπίτι, εσπερίδα.

τους. Γιατί ο Νικόλας έφτασε κατάκοπος και με τα πόδια πληγισμένα από το περπάτημα, στα πρώτα, τα φτωχότερα εκείνα χάνια* της Χρυσόπορτας, που τα προσπέρασε χωρίς να τα κοιτάξει, άγνωστος μεταξύ αγνώστων, που τον περνούσαν πάνω σ' άλογα ή σε καμήλες, και το λιγότερο σε ταπεινά και μισοκοιμισμένα γαϊδουράκια, μωρό σχεδόν ανάμεσα σε άντρες με μουστάκια κι άγρια γένεια, με βαριά σκοτεινιασμένα πρόσωπα και σκονισμένα, ιδρωμένα και κατάκοπα, Τούρκους, Ρωμιούς, Εβραίους κι Αρμεναίους κι από χίλια δυο παράξενα μιλέτια*. Και δεν ήταν ούτε στα δέκα του καλά καλά.

Και κει στάθηκε και πήρε μια βαθιά ανάσα, λες και θα ξεκουραζότανε δια μαγείας, στάθηκε χωρίς να ξέρει πού, στην άκρη από την οχλαγωγιά, αναποδογύρισε και το δισάκι, σαν να ήτανε το σύνθημα του τελειωμένου ταξιδιού, ετίναξε τα ψιχουλα, το χόρτο και δυο μέρμηγκες και το καθάρισε, λες και υπήρχε λόγος. Κι ύστερα αναζήτησε ένα δέντρο, σα να ήτανε ακόμη μες στο δάσος ή στον κάμπο, ζήτησε μια ερημιά, μια τρύπα, που τη βρήκε ψάχνοντας και ξάπλωσε. Νηστικός και μ' όλα του τα ρούχα να τον πνίγουν μες στο χώμα τους.

Ήταν το μόνο που μπορούσε πια, που σκέφτηκε, που χρειαζόταν. Μα ακόμα έφεγγε η μέρα: κάρα, καβαλάρηδες και πεζοπόροι, ζητιάνοι, γυρολόγοι και σακάτηδες γυρνοβλούσαν πέρα δώθε, άλλοτε σπρώχνοντας και άλλοτε μιλώντας, άνθρωποι μες στα πόδια των αλόγων, σκύλοι και γάτες, πρόβατα και πετεινάριά μες στα πόδια των ανθρώπων, ένας ντουινιάς πολύχρωμος, πολύφωνος κι ασήκωτος, που βάραινε τα μάτια του και που του θόλωνε τ' αυτιά, που ζάλιζε και ζαλιζότανε, σα να 'ταν να χαθεί, να σβήσει απ' τη μια στιγμή στην άλλη και να γίνει βούισμα και λάμψη, μία ζάλη και μια γλύκα που του έλεγε, κοιμήσου. Και ύστερα σκοτάδι... Όμως έφεγγε η μέρα και αν έγερνε ο ήλιος έφεγγε ακόμη, που μεγάλωνε σκιές και αντιθέσεις, και χτυπούσε λες συναγερμό —μη προλάβει η νύχτα τίποτε ατελείωτο μισό— κι αύξαινε τη βουή, ήχους και θόρυβους λογής λογής, ανθρώπων, ζώων και πραγμάτων. Κι έτσι κρατούσε ζωντανό τον κόσμο, κατάκοπο μα αεικίνητον, κάτι που ήταν άγνωστο για το Νικόλα. Και που έμεινε άγνωστο για μian ημέρα ακόμη —εκείνη.

Γιατί, όταν ξανάνοιξε τα μάτια του, ήτανε χάραμα, μια άλλη μέρα. Θα πρέπει κάποιος να τον κλώτσησε, ή να τον φώναζαν, γιατί τινάχτηκε απότομα, αγριεμένος κι έκπληκτος. Μα ήταν μόνος με το δέντρο, ένα μόνο δέντρο (ό,τι ίσα ίσα του χρειάζονταν) ταπεινό, ξεμαδημένο, με το φύλλωμα σταχτί από το

χάνι: πανδοχείο για οδοιπόρους και υποζύγια.
μιλέτι: (λ. τουρκ.) φυλή, έθνος.

χώμα, που το σκέπαζε με υπομονή ποιος ξέρει πόσους μήνες με αναβροχιά, σιγανά και ύπουλα, λες και του είχε κηρυγμένο πόλεμο σιωπηλό και υστερόβουλο, τον δίχως λόγο. Ήταν μόνος, μόνος και αλαφιασμένος και τριγύρω ερημιά και σιωπή, σχεδόν σκοτάδι. Λοιπόν, θα πρέπει να 'ταν όνειρο, βραχνάς, κακό σημάδι και τον τίναξε — άλλο τι να σκεφτεί; Και ξανακάθισε.

Δεν ήθελε να κοιμηθεί, δεν το μπορούσε. Η ψύχρα της αυγής τον έκανε να ξανασηκωθεί: θα έπρεπε να βηματίσει πέρα δώθε, ίσως και να τρέξει. Όμως στεκότανε και κοίταζε όσο μπορούσε μες στο άτονο το χάραμα, στο φως των τελευταίων άστρων: τριγύρω του μια χέρσα αλάνα*, μία τόση δα, κλεισμένη από παντού με χτίσματα χωρίς παράθυρα, γιατί ήτανε το πίσω μέρος, εκεί που ίσως άφηναν τα ζώα τους, που ρίχναν τ' άχρηστα και τα σκουπίδια. Λοιπόν, δε θα 'πρεπε να ξαναρθεί να κοιμηθεί εδώ, δεν ήτανε η πολιτεία που ζητούσε, που του τάζανε, που έψαχνε ολόκληρο το καλοκαίρι περπατώντας, κάνοντας θελήματα, δουλεύοντας, μη κλαίγοντας, μονάχα καταπίνοντας σα μια ξερή γωνιά από την κόρα του προχθεσινού ψωμιού την πίκρα του, της μάνας του τη θύμηση, ακόμη και του γέρου του το άγριο ξεπροβόδισμα: «φοβάσαι τη δουλειά», του έλεγε, «και φεύγεις» — κι άλλο τίποτα.

Μα ποια δουλειά και πού στην πέτρινη πατρίδα, που ήτανε ολόκληρη των αλλωνών, όπου σε μία λάκκα από βράχο φέρναν και σώριαζαν το χώμα απ' αλλού, για να φυτρώσουν τρεις καλαμποκίες και να πηγαίνουν με τη μάνα του να τις φυλάγουν όλη μέρα τούτες τις λακκούβες, μη τύχει και τα ξεριζώσει τα φυντάνια κάποιο ζωντανό, μη τύχει και ξεθάψουνε τους σπόρους τα πετούμενα. Και κει καθόταν πάνω στη φιλόξενη την πέτρα η μητέρα του κι εκείνος πλάι πλάι, δίχως να μιλούν, μόνο αγναντεύοντας στο βάθος και στο πλάτος, ψάχνοντας μία απόκριση στην πείνα τους, στο πώς θα τη γελάσουν, ή άλλοτε μαζεύοντας ξερόκλαδα («δουλεύοντας», θα έλεγαν και θα γελούσαν πικραμένα), μασώντας χόρτα του βουνού που τα 'ξεραν, πριν να προλάβουν να ζεματιστούν και να περιχυθούν με ξίδι, ν' αποβάλουν την πικρίλα τους, να τους χορτάσουν.

Κάποτε η μάνα έφευγε: ήτανε δυο αδέρφια ακόμη — το ένα στα φασκιά —, ήταν και ο πατέρας που όλο γκρινίαζε, που ήθελε να γίνονται όλα στην ώρα τους, «σαν τους καλούς νοικοκυραίους», έλεγε, κρατώντας το πηρούνι του σα σκήπτρο, που ο Νικόλας δεν τους ήξερε και δεν τους είχε δει ποτέ του — μπορεί να πήγαιναν απ' άλλους δρόμους και να μη βρισκότανε ποτέ μπροστά τους. Μα ποια δουλειά; Ξανασκεφτόταν τώρα. Θυμόταν το παιδί που καθόνταν μονάχο μες στην ερημιά για να φυλάει μες στις πέτρες τις λιγνές

* αλάνα: πλατύς χώρος ακάλυπτος από δέντρα και οικοδομές.

καλαμποκιές και να κοιτάει πέρα στα περβόλια που πρασίνιζαν προκλητικά, όπου θα πρέπει να ευωδίαζαν και να σε χόρταιναν στον ύπνο και στον ξύπνιο σου· όμως ήταν των μπέηδων, του έλεγαν, και είχαν τους μπεχτσήδες*, σκύλους άγριους ή σκληροπέτσικους δραγάτες που σ' άφηναν μονάχα ν' αγναντεύεις από μακριά, ίσως γιατί δεν το μπορούσαν να σε διακρίνουν μες στα βράχια, τόσο βάθος, μάλιστα αν τύχαινε να ήσουν στα δέκα σου ή πιο μικρός ακόμα. Γιατί ήταν όλα αυτά «επιτουρκίας»* όπως αφηγιότανε αργότερα.

«Κι από ποιο χωριό κατέβηκες»; θα τον ρωτούσαν. Μα δεν θα ήξερε τι να τους πει· δεν είχανε χωριό που κατοικούσαν, δεν ήτανε γραμμένοι πουθενά για μόνιμα — μια καλύβα κάτω απ' τη ρίζα του μεγάλου βράχου κι ύστερα μια άκρη από ρεματιά και μια ξένη στάνη και αργότερα πιο κάτω, έξω απ' το τσιφλίκι κάποιου μπέη κι απ' τη μυρουδιά του — πάντα έξω· όμως ρίζωμα κανένα (πέτρα που κατρακυλά δεν πιάνει ρίζα, έλεγε ο πατέρας αυτοκρινόντας), πίσω από κάποια ξένα γίδια και χωρίς γεννήματα. Κι είπε ο Νικόλας, έτσι, από μέσα του, έχουμε και έχουμε κατρακυλήσει, ας τραβήξω για τη Σαλονίκη μήπως και ριζώσω.

Κάτω απ' το δέντρο έρχεται σιγά σιγά και στρώνεται το φως της μέρας κι έχει αρχίσει, δίχως να το καταλάβει το παιδί, μια οχλαγωγή· πρέπει να 'ναι από τη μεριά του δρόμου, από κει που θα ανοίγουν τα παράθυρα ετούτων των σπιτιών. Κάποτε ακούγεται και μια τσιρίδα, μοιάζει με γυναίκα που τη δέρνουνε (όπως σήκωνε το χέρι ο πατέρας οργισμένος ανεξήγητα, μα δεν άκουγε το κλάμα το παιδί, μόνο έβλεπε τη μάνα όλο ράχη, όλο πιο σκυμμένη στα «χωράφια» τους και κατόπι έτρεχε κι εκείνο και εσκάλιζε το χώμα — δάχτυλα με δάχτυλα χαιδεύοντας τη μάνα — λες και είχε λουλούδια ή μυριστικά διάφορα να καλλιεργήσουν κι έπρεπε να είναι δίχως χόρτα και ζιζάνια, ούτε μια αγκίδα)· ύστερα πληθαίνουν οι ήχοι, μοιάζει να ξυπνιούνται αναμεταξύ τους, να ξυπνούν την πολιτεία ή τη γειτονιά και να παίρνουνε το δρόμο για ποιος ξέρει πού. Τότε λείι ήρθε η ώρα, από μέσα του, και περνώντας το δισάκι του στον ώμο δίχως κόπο, βγαίνει το παιδί από το χάλασμα του φράχτη κι απαντιέται με την πολιτεία, πεινασμένο για να τη γευτεί.

Και τη γεύεται καλά πενήντα χρόνια, νιώθει και τη γλύκα και την πίκρα της, μα μια μέρα — τότε που νομίζει ότι είναι τέλος — παίρνει πάλι τα βουνά, να ξανασυναντηθεί μπορεί με τα χωράφια του. Όμως ήταν άλλος κόσμος πια

μπεχτσήδες· αγροφύλακες.

επιτουρκίας· στα τέλη του περασμένου αιώνα η Ήπειρος και η Θεσσαλονίκη δεν είχαν απελευθερωθεί από τους Τούρκους. Απελευθερώθηκαν οι περιοχές αυτές το 1912.

και κείνος άλλος άνθρωπος, άλλη η πεθυμιά του. Και ξαναγυρίζει στη Θεσσαλονίκη, τούτη τή φορά πραγματικά με σιδηρόδρομο κι απογοητευμένος — κι από τούτο. Μα στο μεταξύ τα χρόνια έγιναν πολλά: οι κακές ανάμνησες, οι εφιάλτες.

Ερωτήσεις

1. Για ποιους λόγους αναγκάστηκε ο Νικόλας να μεταναστεύσει;
2. Ποια είναι τα συναισθήματα του μικρού μετανάστη έξω από το μεγάλο αστικό κέντρο; Τα αποδίδει με πειστικότητα ο συγγραφέας; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
3. Πώς παρουσιάζει ο συγγραφέας την κοινωνική κατάσταση της υπαίθρου κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας;
4. Πώς παρουσιάζεται το κοινωνικό περιβάλλον της πατρικής οικογένειας του Νικόλα και πώς των απογόνων του; Να σχολιάσετε τις διαφορές.
5. Ο αφηγητής εξιστορώντας τα περιστατικά της ζωής του Νικόλα χρησιμοποιεί την τεχνική της διπλής αναδρομικής αφήγησης. Να εξετάσετε α) τη χρονική αφετηρία και το τέρμα της σε σχέση με την ηλικία του ήρωα, β) τις αναδρομές που γίνονται στη συνείδηση του δεκάχρονου παιδιού και τα ψυχολογικά αίτια που τις προκαλούν.

Νίκος Μπακόλας

Γεννήθηκε το 1927 και προέρχεται από τον κύκλο των πεζογράφων της Θεσσαλονίκης. Η πεζογραφία του κινείται στον εσωτερικό χώρο και ανιχνεύει τις οδυνηρές μνήμες που άφησαν στους ανθρώπους της γενιάς του τα γεγονότα της δεκαετίας του '40. Καλλιεργεί ένα ιδιαίτερα προσεγμένο προσωπικό ύφος, όπου συνδυάζονται η συμπύκνωση και η αφαίρεση με τη λυρική ροή του λόγου. Έργα του: Κήπος Πριγκίπων (1966), Ύπνος Θάνατος (1974), Μυθολογία (1977).

Βασίλης Βασιλικός

Το φύλλο (απόσπασμα)

Ο Λάζαρος, φοιτητής της Γεωπονικής στη Θεσσαλονίκη, μένει με την οικογένειά του στον έκτο όροφο μιας νεόδμητης πολυκατοικίας. Κλέβει μια γλάστρα με καλλωπιστικό φυτό από την αυλή κάποιου σπιτιού, όπου έμενε ένα νεαρό κορίτσι, και την τοποθετεί στο δωμάτιό του. Το φυτό αναπτύσσεται και παίρνει σιγά σιγά γιγαντιαίες διαστάσεις: οι ρίζες του απλώνονται σε όλα τα πατώματα, προκαλούν βλάβες και επικίνδυνους τριγμούς στην πολυκατοικία, ώσπου οι ένοικοι ξεσηκώνονται και το καταστρέφουν.

Κι ωστόσο η μάνα του είχε δίκιο όταν είπε ότι θα του πίνει όλο το οξυγόνο. Και να γιατί: όταν χθές το βράδυ, νύχτα της Τρίτης, κουρασμένος από τις χαρές και τις αγωνίες της πρώτης μέρας που ζούσε με το φύλλο του, έπεσε να κοιμηθεί, για πολλή ώρα δεν μπορούσε να κλείσει μάτι. Ξάγρυπνος από τη στρωσιά του παρακολουθούσε τη σιγανή μετατόπιση του φεγγαριού πάνω από το φύλλο που είχε πάρει μια χαλκοπράσινη θωριά. Όσο το φως του φεγγαριού γλιστρούσε από πάνω του, το φύλλο αφομοιώνονταν μες το σκοτάδι, ώσπου χάθηκε ολότελα και μόνο η σκιά του ξεχώριζε σαν αποτύπωμα πάνω στη νύχτα. Ήσυχος που το φύλλο του κοιμόταν, γύρισε τότε κι Αυτός από το άλλο πλευρό. Στις τρεις όμως ξύπνησε μ' ένα κακό όνειρο: είχε δει στον ύπνο του πως η μάνα του τάχα μπήκε μες το δωμάτιο κρυφά και με τα βαμμένα νύχια της ξέσκιζε τη σάρκα του φύλλου. Εκείνο δεν έβγαζε κραυγή και υπόφερε καρτερικά το θάνατό του. Τινάχτηκε. Δεν το 'δε αμέσως. Προχώρησε στα τυφλά, ώσπου σκόνταψε πάνω στη γλάστρα. Τότε ησύχασε. Ευτυχώς ήταν εκεί, κοιμόταν με την ανοιχτή φτερούγα του. Το χάιδεψε και στα δάχτυλά του απλώθηκε ένα μούδιασμα γλυκό, σαν πάχνη. Ήταν εκεί, δόξα τω Θεώ, απείραχτο, ανέγγιχτο. Και σήμερα το πρωί, πρωί της Τετάρτης, καθώς ξύπνησε, το είδε κολλημένο κατάστηθα πάνω στο τζάμι της μπαλκονόπορτας. Τρόμαξε. Το φως του ήλιου διαπερνούσε ανεμπίδιστα την υγρή σάρκα του κι έπεφτε πρασινωπό μες στην κάμαρα ασημίζοντας τα λεπτά νεύρα του, τις τρίχινες ίνες, το περίγραμμά του που σχεδιάζονταν δαντελωτό πάνω στο κρύσταλλο σε σχήμα μεγάλης καρδιάς. Με προσοχή μη το σκίσει το ξεκόλλησε από το τζάμι, όπου είδε σταματημένες σταγόνες ιδρώτα σαν κόμπους βροχής. Κατάλαβε τι είχε γίνει τη νύχτα κι άνοιξε χωρίς χρονοτριβή την μπαλκονόπορτα. Τότε είδε το φύλλο που ξεχύθηκε ασυγκράτητο προς τα

έξω σαν να φώναζε «αέρα! αέρα!» κι ανάσαινε άπληστα το φρέσκο πρωινό αγιάζι. «Τι θα πάθαινα!» σκέφτηκε. «Θα πέθαινε από ασφυξία.» Η μάνα του είχε δίκιο όταν έλεγε πως θα πίνει όλο το οξυγόνο της κάμαρας. Κι αποφάσισε, όχι για να μην πάθει τίποτα Αυτός, αλλά για να μην πάθει τίποτα το φύλλο του, ν' ανοίγει κάθε βράδυ την μπαλκονόπορτα προτού κοιμηθεί.

—Και πώς το λεν, επιστημονικώς βέβαια; τον ρώτησε ο πατέρας του καθώς σηκώνονταν από το τραπέζι και πήγαινε στην πολυθρόνα για να καπνίσει το τσιγάρο του.

—Ακόμα δεν ξέρω πού να το κατατάξω, απάντησε όσο πιο ψύχραιμα μπορούσε. Σε λίγες μέρες θα φανεί, θα εκδηλωθεί, όπως το λέμε στη Δεντρολογία.

Ο πατέρας του φάνηκε ικανοποιημένος με την απάντηση αυτή. Του έφτανε να ξέρει ότι ο γιος του είχε πραγματικά «το πάθος της επιστήμης του». Και άνοιξε την εφημερίδα.

Όμως Αυτός ήταν πολύ ανήσυχος. Από την πρώτη στιγμή που είδε το φύλλο εγκαταστημένο μέσα στην κάμαρά του, άρχισε να τον βασανίζει το ερώτημα για το τι θα γινόταν. Δυο δρόμους μπορούσε να πάρει: ή να γίνει μια αλλομπέτσα ή ένα φυλλόδεντρο. Και η ερώτηση του πατέρα του για το πώς το λεν αναμόχλευσε μέσα του την ανησυχία. Για την ώρα όλα του τα χαρακτηριστικά δείχναν πως θα γίνει μια αλλομπέτσα. Όμως δεν αποκλείονταν αργότερα να γύριζε σε φυλλόδεντρο μια που ο αγώνας για την επιβίωσή του μέσα στην κάμαρα έμελλε να `ναι σκληρός και τραχύς. Γιατί δεν ήταν μόνο η κλεισούρα που είχε ν' αντιπαλέψει, με τόσο λίγο αέρα και φως, αλλά κι αυτά τα έπιπλα ακόμα που πήραν απέναντί του στάση εχθρική. Το πρόσεξε πώς το κύκλωναν από παντού με τις αιχμηρές γωνίες τους στραμμένες κατά πάνω του σαν λόγχες. Και δεν μπορούσε να τα πετάξει όλα, όπως έκανε με τον μπουφέ, μια που το φύλλο, με τη ζωντάνια του και τη ζεστασιά του, τον βοήθησε να τα δει όπως ήταν: άψυχα σαν κενοτάφια και θαμπά σαν βερνικωμένα κιβούρια κι ολότελα περιττά σαν τους τύπους. Κι άρχισε να σκέφτεται γιατί ως τότε δεν τον είχαν ενοχλήσει καθόλου. «Μόνο όταν αρχίζεις, φαίνεται, ν' αποκτάς κάτι δικό σου, βλέπεις τι δεν σου ανήκει πραγματικά», είπε. Γι' αυτό κι ήταν πολύ ανήσυχος για την εξέλιξη που θα `παιρνε το φύλλο του. Αν έμενε μια αλλομπέτσα θα `χε την επιδερμίδα λεπτή και διάφανη, μαλακιά, χνουδάτη, ευαίσθητη στο φως και στις αλλαγές της ατμόσφαιρας. Και θα μπορούσε να πετάξει από τα πλάγια κι άλλα φύλλα, θα `ριχνε καταβολές, γιατί σαν θηλυκό που θα `ταν θα γεννοβολούσε, μα το ίδιο θα έμενε για πάντα απροστάτευτο μες στην εχθρότητα των επίπλων σαν κορίτσι που η

ομορφιά του γεννά το θάνατο. Ενώ αν γινόταν ένα φυλλόδεντρο, το δέρμα του θα σκλήραινε, τα νεύρα του θα χοντραίναν, θ' αποκτούσε σάρκα στέρεη σαν του κάκτου και θα πετούσε αγκάθια, αν το πολυζόριζαν. Θα 'ταν ένα αρσενικό. Και πιο άνετα θα μπορούσε να πολεμήσει τη ντουλάπα, τη βιβλιοθήκη, το τραπέζι, τις καρέκλες... Ούτε κι ο ίδιος ήξερε τι να ευχηθεί. Μια το 'θελε αλλομπέτσα, για να ταιριαξουν οι ευαισθησίες τους, μια το 'θελε φυλλόδεντρο, για ν' αντέξει στον αγώνα. Και για την ώρα, σε τούτη τη θολή εποχή της εφηβείας του, όλα ήταν πιθανά. Γι' αυτό στο βάθος ήταν πολύ ανήσυχος. Κι ενώ έβλεπε τον πατέρα του να σβήνει το τσιγάρο του στο τασάκι, σκεφτόταν: «Ο καιρός θα το δείξει. Οι μέρες, οι βδομάδες που θα 'ρθουν θα μου πουν για το πραγματικό φύλο του φύλλου μου».

Την άλλη Τετάρτη, μια βδομάδα ύστερα, κατά σύμπτωση είχαν πάλι σπανακόρυζο, ο πατέρας του τον ρώτησε:

—Πώς πάει το πείραμα;

—Καλά, απάντησε Αυτός αδιάφορα.

—Σε βλέπω, σε βλέπω, έχεις πέσει με τα μούτρα στο διάβασμα. Τελειώνει η εργασία σου;

—Δυστυχώς, είναι ακόμα στην αρχή της, είπε.

'Αληθινά, όπως το 'λεγε ο πατέρας του, είχε πέσει με τα μούτρα στο διάβασμα. Δεν έβγαине καθόλου έξω. Διάβαζε, διάβαζε ό,τι είχε σχέση με αλλομπέτσες και φυλλόδεντρα, ήθελε να ξέρει τα πάντα γύρω απ' αυτό, αλλά το φύλλο του καθημερινά διάψευδε τα διαβάσματά του. Κάθε πρωί το 'βλεπε διαφορετικό απ' ό,τι το 'χε αφήσει το βράδυ. Ωρίμαζε μες στο σκοτάδι και τη σιωπή, όπως τα φρούτα· κι έτριβε τα μάτια του για να το αναγνωρίσει. Χαίρονταν που θέριευε τόσο αλματικά κι αχρήστευε όλα τα επιστημονικά βιβλία. Μέσα σε αυτή την πρώτη βδομάδα ο μίσχος του έγινε κοτσάνι, κορμός, κοντάρι σημαίας κι ο κολεός* του θήκη που ζώνονται στη μέση τους οι σημαιοφόροι. Και το έλασμά του πλάταινε: από πιάτο που ήταν όταν το πρωτόφερε, έγινε μακρόστενη πιατέλα και τώρα έμοιαζε μ' ελλειπτική πλασταριά*. Η ύπτια επιφάνειά του έκανε κοιλιά και γέμισε χνουδί, όπως το φύλλο της ελιάς, και η πρηγής στραφτάλιζε όπως η θάλασσα στον ήλιο. Το μεσαίο νεύρο του, η ραχοκοκαλιά, τέλειωνε σ' ένα μικρό έλικα, όπως ήξερε Αυτός ότι συμβαίνει με την Φλαγελαρία τη Ίνδική. Και δεν είχε κρατημό στο μεγάλωμά του. Παράτησε τότε τα βιβλία που δεν του έλεγαν τίποτα, μια που το

κολεός: θήκη ξίφους, θήκη.

πλασταριά: πλατιά σανίδα, όπου ανοίγουν φύλλο για πίτες, πλαστήρι.

φύλλο του ξέφευγε από τους συνηθισμένους τύπους, τα καλούπια. Κι ήταν ακόμα χωρίς όνομα, όπως η κοπέλα που το είχε, και δίχως πρόσωπο, μια που άλλαζε πρόσωπο κάθε τόσο.

—Τώρα ξέρεις πώς το λεν, επιστημονικώς βέβαια; τον ρώτησε ο πατέρας του πάνω στο τσιγάρο.

—Το λεν αλλόφυλο, είπε παίζοντας με τις λέξεις και κάνοντας ένα συνδυασμό με τις δυο πιθανότητές του. Και συνέχισε, για να καλύψει τη βαθύτερη άγνοιά του: Ανήκει εξάλλου στην κατηγορία των λαιμάργων — δυο κανάτια νερό τη μέρα δεν του φτάνουν. Στην οικογένεια των υψικόρμων — ολοένα ανεβαίνει. Και στην ομάδα των δεξιοστροφών — μόνο που από προχθές, βρίσκοντας εμπόδιο τη ντουλάπα, το βλέπω που γυρίζει και γίνεται αριστερόστροφο...

Το φύλλο καθημερινά άλλαζε την προοπτική της κάμαρας και μίκραινε τους όγκους, των επίπλων. Γυρνούσε πότε εδώ, πότε εκεί, άλλοτε ίσιωνε και γινόταν παράλληλο με το ταβάνι, άλλοτε πήγαινε στη μπαλκονόπορτα και ζητούσε να βγει έξω — όμως Αυτός το προφύλαγε από τα μάτια του κόσμου — ή έπεφτε πάνω στο τζάμι σαν κουρτίνα. Μονάχα που καθώς βάραινε και το κοτσάνι του δεν φαινόταν τόσο ισχυρό για να το βαστάξει, αναγκάστηκε να δέσει πάνω του, μ' ένα γαλάζιο φιόγκο κοριτσιού, το πρώτο αντιστύλι.

Ήταν ένα στομάχι που άλλαζε το άμυλο της κοπριάς σε χλωροφύλλη κι ένας πνεύμονας που ανάσαινε με όλα τα κύτταρά του γεμίζοντας υδρατμούς το δωμάτιο. Κι όταν καθάριζαν οι υδρατμοί, έβλεπε το θώρακα γυμνό, ίδιο με ανθρώπινο θώρακα πάνω σε μια πλάκα ακτινογραφίας: κι εδώ όπως κι εκεί τόξα συμμετρικά τα πλευρά του που ξεκινούσαν από την σπονδυλωτή ραχοκοκαλιά. Κι εδώ όπως κι εκεί η νύχτα ανάμεσά τους. Και δεν έβλεπε πουθενά κανένα σημάδι, καμιά σκιά που θα τον έβαζε σε ανησυχία. Η πράσινη πλάκα, αντίκρου στον ήλιο, έδειχνε ότι το φύλλο του έσφυζε από υγεία και ζωή. Κι έπαιρνε ο ίδιος αντανακλαστικά κάτι από αυτή τη ζωντάνια. Πήγαινε από μακριά, για να το χωρά ολόκληρο η ματιά του: το καμάρωνε, όπως το ίδιο το φύλλο του καμάρωνε μες στον καθρέφτη της ντουλάπας, περήφανο, πλατύστερνο και λεβεντόκορμο σαν ένα φυλλόδεντρο κι ευαίσθητο μαζί σαν μια αλλομπέτσα. Μ' ένα πούπουλο που αγόρασε ειδικά γι' αυτό το ξεσκόνηζε από τις αράχνες, ανεβαίνοντας πάνω σε μια καρέκλα. Μονάχα τη νύχτα λιγάκι τον τρόμαζε, όταν με το ηλεκτρικό φως γινόταν εξωπραγματικό, απίθανο, σαν κάτι φυτά που αργοσαλεύουν αμίλητα μες στο βυθό της θάλασσας.

Τότε, στο τέλος της δεύτερης εβδομάδας, κάθισε κι έγραψε στο φίλο του τον Κώστα του Μονάχου* ότι δεν άκουγε πια κανένα θόρυβο, «γιατί το φύλλο μου, ωςάν στουπόχαρτο, τους πίνει όλους.» Με τι χέρια λοιπόν, τόσο παιδευμένα στη μοναξιά και στη στέρηση, να το χάιδευε, να το ευχαριστούσε; Με τι λόγια, άφθαρτα από την καθημερινή συνάφεια, να του εκδήλωνε την ευγνωμοσύνη του; «Κι έχει απλώσει γύρω μου», του έγραφε «μια πράσινη μεγάλη σκιά — κι είναι ευτυχώς ο θώρακάς του καθαρός, χωρίς σημάδια — μ' έχει διπλοτυλίξει μες στην πράσινη σιωπή του — κι είναι λαίμαργο, δυο κανάτες νερό τη μέρα δεν του φτάνουν — κι έχει ανοίξει μπροστά μου μια καταπράσινη κοιλάδα με ποτάμια χαράς και λιβάδια απάτητης χλόης, όπου σβήνουνε και πνίγονται τα πόδια των θορύβων...»

Το γράμμα αυτό δεν θα 'χε φτάσει ακόμα στον προορισμό του, όταν ένα πρωί καθώς ξύπνησε είδε μ' έκπληξη και τρόμο ότι το φύλλο του σκίστηκε, διαιρέθηκε σε μικρότερα φύλλα που κι αυτά σκιστήκανε, κάναν εσοχές, δάχτυλα. Και η κάμαρά του τώρα γέμισε παλάμες, παλάμες σε μια δέσμη, μ' ένα βραχιόνια, σαν χέρι τέρατος, παλάμες που ζητούσαν σπαραχτικά ανοιχτές, με ρυτίδες, ζητούσαν να σφίξουν γύρω από κάτι, γιατί αλλιώς θα πέφτανε, κι ανάπνεαν και κινιόταν δύσκολα, σαν χέρια ναυαγών, παλάμες, δάχτυλα, παλάμες...

Ερωτήσεις:

1. Ποια είναι η συναισθηματική σχέση του ήρωα με το φύλλο στην αρχή και στο τέλος του αποσπάσματος;
2. Σε ποια σχέση βρίσκεται ο ήρωας με τα άλλα πρόσωπα του οικογενειακού του περιβάλλοντος και, γενικότερα, πώς παρουσιάζεται σαν προσωπικότητα;
3. Ποιες είναι οι πιθανές ερμηνείες που μπορείτε να δώσετε στο συμβολισμό του φύλλου;

Βασίλης Βασιλικός

Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1933. Σπούδασε Νομικά και τηλεόραση. Είναι από τους πολυγραφώτερους συγγραφείς. Στην «τριλογία» του Το φύλλο, Το πηγάδι, Τ' αγγέλιασμα χρησιμοποιεί καινούρια εκφραστικά μέσα, για να δώσει με μοντέρνα, πυκνή και πολυσήμαντη γλώσσα το χαρακτήρα της εποχής του. Μερικά άλλα έργα του: «Z», Μαγνητόφωνο (1 και 2), Καφενείο Εμιγκρέκ, Γλαύκος Θρασάκης κ.ά.

Κώστας του Μονάχου: φίλος του ήρωα που σπούδαζε σκηνοθέτης στο Μόναχο.

† 13-12-43

Κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής εκτελέστηκαν πολλοί Έλληνες που πρόβαλλαν αντίσταση στον κατακτητή, αλλά και αθώοι πολίτες και παιδιά. Τέτοιες ομαδικές εκτελέσεις έγιναν π.χ. στα Καλάβρυτα, στο Δίστομο, στο Χορτιάτη και σε πολλά άλλα μέρη. Το διήγημα ανήκει στη συλλογή «Για ένα φιλότιμο» (1964).

Φτάνω στο σημείο να πω, πως ίσως θα 'ταν καλύτερα να μην είχα πατήσει ποτέ μου σε κείνο τον τόπο της ομαδικής εκτελέσεως. Κι άλλες φορές έτυχε βέβαια να επισκεφθώ τόπους μαρτυρίου ή ομαδικής ταφής· η γη της πατρίδας μας είναι παραγεμισμένη με κόκαλα παλικαριών· μα ποτέ μου δεν ταράχτηκα και δεν έκλαψα τόσο, όσο αυτή τη φορά. Αυτό ασφαλώς έγινε, γιατί την ώρα που βρέθηκα εκεί, μια γυναίκα κι ένας άντρας, αδέρφια, άνοιγαν τον τάφο του μικρότερου αδελφού τους, που είχε εκτελεστεί πριν από είκοσι χρόνια. Πλησίασα, κι όταν κατάλαβα τι συνέβαινε, σιγοκάθισα πάνω στα πόδια μου σε μιαν άκρη. Και τώρα, που η ψυχή μου έχει κολλήσει εκεί, μου φαίνεται πως θα μείνω για πάντα, σαν ένα αγριόχορτο, καθισμένος δίπλα σε κείνο τον τάφο. Και μακάρι να γινόταν έτσι.

Τότε που πρωτοζύγωσα, το σκάψιμο με την αξίνα είχε πρόχωρήσει. Εξάλλου δεν τον είχαν θαμμένο καθόλου βαθιά. Μάλλον γυναίκες θα είχαν φροντίσει για την ταφή του. Σε λίγο, ένα ένα, άρχισαν να ξεφυτρώνουν τα κόκαλα. Ήταν κατακίτρινα, με λίγο καστανό χρώμα κολλημένο πάνω τους. Η γυναίκα, μ' ένα τσεμπερί στο κεφάλι, σχεδόν γονατιστή, αφού τα ξέπλενε λίγο με κόκκινο κρασί, τ' αράδιαζε ευλαβικά μέσα σε μια κάσα χαρτονένια, απ' αυτές της αμερικάνικης βοήθειας. Σε όλα αυτά δεν υπήρχε τίποτα το αηδιαστικό ή το τρομαχτικό. Άλλωστε το παιδάκι ήταν δεκάξι χρονώ όταν μαρτύρησε. Και πιστεύω, χωρίς αμφιβολία, πως θα έχει αγιάσει. Στο χρώμα δίπλα ήταν μπηγμένο ένα κερί και στο θυμιατό σιγόκαιγε θυμιάμα. Ευωδίαζε όλος ο τόπος. Λέξη δεν έλεγαν, ούτε ακουγόταν κλάμα. Καταλάβαινα όμως πως τα μάτια τους τρέχαν, γι' αυτό έσκυψα το κεφάλι μου προς το χορτάρι και δεν προσπαθούσα, ούτε τολμούσα να τους κοιτάξω. Πολύ ήταν και που με άφηναν κοντά τους μια τέτοια ώρα.

Μονάχα όταν βρέθηκε το κρανίο, άκουσα τον αδελφό να λέει βραχνά: η χαριστική βολή. Ήταν μια μικρή τρύπα λίγο πιο πάνω απ' το μέτωπο. Είχα γίνει πια ένα με το χρώμα, έτσι ένιωθα. Τώρα σκέφτομαι πως έπρεπε να προσκυνήσω, αν και είμαι τόσο ανάξιος. Κοίταζα συνεχώς ένα βραχάκι κοντά μου

και τις λειχήνες του. Αυτό σίγουρα θα ήταν και τότε εδώ, και το παιδί θα το είδε: ίσως και να το ζήτησε. Μπορεί να ήταν και κείνο το αρκετά μεγάλο δέντρο, αν και δεν αποκλείεται να έχει μεγαλώσει πιο γρήγορα, εφόσον βρήκε άφθονο λίπασμα από τόσο αίμα και τόσες εκατοντάδες κορμιά. Καλά θα ήταν να μπορούσε να μεταμορφώνεται ο άνθρωπος, όταν πέφτει σε μεγάλο κίνδυνο, ή ν' ανοίγει η γη και να τον κρύβει. Εγώ τουλάχιστο έτσι παρακαλούσα, όταν βρέθηκα σε κάτι τιποτένιους κινδύνους, που είναι ντροπή και να τους σκέφτομαι ακόμα. Πάντως, θυμούμαι πώς εκείνες τις στιγμές, λάτρευα και πρόσεχα, όσο ποτέ, τα άψυχα, αλλά και τα έντομα και τα φυτά και τα πουλιά. Σ' αυτό ακριβώς στηρίζομαι και πιστεύω πως έτσι θα 'νιωσε κι αυτός εκείνη την ώρα. Εξάλλου ήταν της ηλικίας μου. Δεν είναι δυνατό να διαφέρω και τόσο πολύ απ' τους άλλους. Άνθρωπος είμαι και εγώ. Κι όμως η κάποια διαφορά είναι που με καίει.

Πάνω στην κορφή του λόφου έχουν στήσει ένα τεράστιο κάτασπρο σταυρό και παρακάτω, στην πλαγιά, είναι σχηματισμένη, με άσπρες πάλι πέτρες, η ημερομηνία: 13-12-43. Λογάριαζα, όταν γυρίσω σπίτι, να ψάξω για κείνο το ημερολόγιό μου, που μόρρεσα να κρατήσω, μέρα με τη μέρα, τότε. Τι να 'γινε άραγε εκεί σε μας αυτή τη μέρα;

Κι έτσι, καθώς είχα απομονωθεί κοιτάζοντας το ρηχό μνήμα του χωριαντόπουλου, άρχισα να ψιθυρίζω ανεπαίσθητα το αντρικό κείνο μοιρολόγι, που μόνο τα λόγια του ξέρω, και όχι το σκοπό:

*Μαστόροι Καλαβρυτινοί και μαρμαροχτιστάδες,
που πελεκάτε μάρμαρα και φτιάχνετε κιβούρια,
φτιάχτε και μένα 'να καλό, καλύτερο από τ' άλλα...*

Όμως ένα μπουλούκι εντόπιοι τουρίστες φάνηκε να μπαίνει μέσα στον ιερό περίβολο. Στάθηκαν γύρω απ' το ελεεινό για μια τέτοια θυσία κενοτάφιο. Φαίνονταν απ' τους μορφωμένους και δεν μπορώ να πω πως η στάση τους δεν ήταν σεμνή. Κατέθεσαν μάλιστα ένα καλοκαμωμένο δάφνινο στεφάνι και κατόπι κράτησαν ένα λεπτό σιγή. Κάποιος τους άρχισε να διαβάζει από ένα χαρτί το ιστορικό της εκτελέσεως των 1200 ανθρώπων. Ήταν τόσο ψυχρή η περιγραφή, ώστε αμέσως υπέθεσα πως σίγουρα θα τα είχε ξεσηκώσει απ' την τελευταία εγκυκλοπαίδεια. Ύστερα σκόρπισαν μιλώντας δυνατά ή χαχανίζοντας. Πολλοί ήρθαν τριγύρω μας. Και φυσικά αμέσως άρχισαν τις ερωτήσεις, ιδίως οι γυναίκες. Το παλικάρι με την αξίνα απαντούσε, πιέζοντας ολοφάνερα τον εαυτό του. Φαινόταν καθαρά πως θεωρούσαν σχεδόν ευτυχία τους και σπουδαίο συμπλήρωμα στις συγκινήσεις της εκδρομής την ανακομιδή, που πέτυχαν πάνω στην ώρα. Ο αδελφός μάλιστα ζαλίστηκε τόσο

για μια στιγμή, ώστε έκανε το λάθος να τους δείξει ακόμα και το κρανίο με τη χαρακτηριστική βολή. Αυτό όμως θα ήταν πέρα απ' τα όρια της αντοχής τους, γιατί αμέσως πρόσεξα μια κίνηση για απομάκρυνση. Κάποιος τους θύμισε πως η ώρα περνάει. Εκείνη τη στιγμή η σκυμμένη γυναίκα τους γύρεψε, αν έχουν, καμιά εφημερίδα για να σκεπάσει τα κόκαλα. Πολλοί προθυμοποιήθηκαν από εφημερίδες άλλο τίποτα, και τι εφημερίδες...

Πήραν να κατηφορίζουν. Μετά από λίγα βήματα άναψε ζωηρή συζήτηση ανάμεσά τους: σα να μην ήμασταν κι εμείς λίγο πιο πάνω. Ένας ακούστηκε να φωνάζει με θυμό: Καλά τους έκαναν αφού οι άλλοι σκότωσαν στρατιώτες του κατακτητή.

Κανένας δεν αντιμίλησε. Ήταν και κάποιος με στολή μαζί τους.

Μου 'ρθε να πέσω απάνω σε κείνη την άτιμη φωνή και να τη στραγγάλισω άγρια, προτού προφτάσει να προχωρήσει. Αλλά την άκουσαν βέβαια συγχρόνως και τα δυο αδέλφια κι έσκυψαν πιο πολύ κατά το χώμα, σα να 'φαγαν καμτσικιά, αλλά και σα μαθημένοι από κάτι τέτοια.

Κατόπι ο άντρας άφησε την αξίνα: δεν υπήρχαν άλλωστε άλλα κόκαλα. Η αδελφή του έσβησε το κεριά και πήρε το θυμιατό. Τα κόκαλα έμειναν ασκέπαστα. Η βρωμερή εφημερίδα κυλιόταν πάνω στα χόρτα.

Έμεινα ξοπίσω και με πήρε το παράπονο. Δεν ήμουν γνωστός τους ή συγγενής τους για να με πάρουν μαζί τους, όπως θα ήθελα. Εγώ τα 'χω καταφέρει να χωρώ και να παραιτώ μονάχα με κάτι τέτοιους σαν αυτούς του πούλμαν. Γι' αυτό ξεκίνησα για το πιο λαϊκό καφενείο, και στο δρόμο συνέχεια έλεγα: Θεέ μου, μη μ' αφήνεις, ούτε καλημέρα να 'χω πια με τέτοια, δέθεν εξευγεμισμένα, υποκείμενα.

Ερωτήσεις

1. Το πεζογράφημα αποτελείται από δυο ενότητες. Ποια περιστατικά από την κάθε ενότητα καθορίζουν τη στάση του συγγραφέα; Ποια είναι αυτή; Να βρείτε τις λέξεις και τις φράσεις που την αποδίδουν.

2. Στο πεζογράφημα δίνονται έμμεσα αρκετές πληροφορίες για την περίοδο της κατοχής αλλά και τα αμέσως μετακατοχικά χρόνια. Να τις επισημάνετε και να ανασυνθέσετε την κατάσταση που απεικονίζουν.

3. Να επισημάνετε υπαινιγμούς που αναφέρονται στη στάση των ανθρώπων κατά την κατοχή και κατά τη σύγχρονη (με το χρόνο συγγραφής του διηγήματος) περίοδο και να εξετάσετε το ρόλο που παίζουν μέσα σε όλο το διήγημα.

Γιώργος Ιωάννου

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1927. Σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Εργάζεται στη Μέση Εκπαίδευση. Έγραψε κυρίως πεζογραφήματα αλλά και ποιήματα και άλλα έργα. *Ποίηση*: Ηλιοτρόπια (1954), Τα χίλια δέντρα (1963), Πεζογραφήματα: Για ένα φιλότιμο (1964), Η σάρκοφάγος (1971), Η μόνη κληρονομιά (1974), Το δικό μας αίμα (1978), Ομόνοια (1980), Κοιτάσματα (1980), Επιτάφιος Θρήνος (1981), Πολλαπλά κατάγματα (1982). Άλλα έργα: Τα δημοτικά μας τραγούδια (1966), Μαγικά παραμύθια του ελληνικού λαού (1966), Παραλογές (1970), Καραγκιόζης τόμοι 3 (1971-1972), Θέατρο: Το αυγό της κότας (1981). *Μεταφράσεις*: Ιφιγένεια η εν Ταύροις (1969), Παλατινή Ανθολογία «Στράτωνος Μούσα Παιδική» (1980) κ.ά. Κύριο χαρακτηριστικό των πεζογραφήματων του είναι η προσωπική εξομολόγηση, που ταυτίζεται όμως με τα βήσανα και τις λαχτάρες μιας ολόκληρης ομάδας ανθρώπων, και δίνονται με έναν έντονο και ευθύβολο ρεαλισμό.

Ιάκωβος Καμπανέλης

Το παραμύθι χωρίς όνομα (απόσπασμα)

Το θεατρικό αυτό έργο του Καμπανέλη αποτελεί διασκευή του γνωστού ομώνυμου αφηγήματος της Πηνελόπης Δέλτα. Η Πηνελόπη Δέλτα (1874-1941) έγραψε βιβλία για παιδιά (Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου, Μάγκας, Τα μυστικά του Βάλτου, Τρελαντώνης κ.ά.) που γνώρισαν μεγάλη επιτυχία και που διαβόστηκαν και από μεγάλους. Τέτοιο είναι και το Παραμύθι χωρίς όνομα που γράφτηκε το 1910, όταν η Ελλάδα, με νωπή ακόμη την ταπείνωση του '97, προσπαθούσε να χαράξει μια πορεία αναγέννησης. Το «παραμύθι» της Δέλτα είναι υπαινικτικό. Με σκληρή αλλά καλοπροαίρετη σάτιρα, με πίκρα αλλά και με αισιοδοξία κρίνει την Ελλάδα, τους άρχοντες και το λαό της.

Ο Καμπανέλης έγραψε το έργο του το 1958-59. Το 1959 το έργο παίχτηκε από το θίασο του Βασίλη Διαμαντόπουλου και της Μαρίας Αλκαίου. Ο συγγραφέας κρατώντας τη γενική γραμμή, τη δράση και τα πρόσωπα του αφηγήματος, το διασκεύασε ελεύθερα, το διεύρυνε, το προσάρμοσε στην εποχή του και του έδωσε τους δικούς του στόχους και τους δικούς του υπαινιγμούς. Στην πικρή και δραματική σάτιρα της Δέλτα ο Καμπανέλης πρόσθεσε τη δική του, διατηρώντας όλη τη μαγεία και την αφέλεια του παραμυθιού και οικοδομώντας πάνω σ' αυτά ένα θεατρικό έργο με πολιτικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Στο έργο αυτό του Καμπανέλη υπάρχουν επιδράσεις από το «επικό θέατρο» του Μπρέχτ¹: αφηγηματικό, με κίνηση και δράση συνόλου και όχι ατόμων, με ένα μόνο πρόσωπο συνδεδετικό σε όλη την πορεία του έργου (εδώ η Φτωχομάνα), με έντονη κοινωνική κριτική, με πολλή σάτιρα και λαϊκή θυμοσοφία, και με ανθρώπους «καλούς» ή «κακούς», ανάλογα με τις συνθήκες που ζουν. Στις μπρεχτικές επιδράσεις ανήκουν και τα τραγούδια που συνδέουν τις θεατρικές εικόνες και που έχουν ένα «διδακτικό» περιεχόμενο.

Στη θεατρική εικόνα που ακολουθεί (δεύτερη εικόνα της πρώτης πράξης) δικάζεται ο Σιδεράς για κλοπή, ενώ στην πραγματικότητα είναι ο ίδιος το θύμα της κλοπής. Ένας άνθρωπος του παλατιού (αρχικαγκελάριος Πανουργάκος στο αφήγημα της Δέλτα, αρχικελαριτζής εδώ) άρπαξε από το Σιδερά τα τρόφιμα που είχε αγοράσει και τα έδωσε στο βασιλιά.

(Το τραγούδι του Σιδερά που ακολουθεί, στήνεται και τραγουδιέται κατά την κρίση του σκηνοθέτη, κατά τρόπο που να βοηθά το πέρασμα στη Β' εικόνα του έργου, και να προωθεί την εξέλιξη του.)

1. Ο Μπέρτολτ Μπρέχτ (1898-1956) είναι Γερμανός θεατρικός συγγραφέας από τους μεγαλύτερους του αιώνα μας.

ΤΟΥ ΣΙΔΕΡΑ

Ώρα κακή, στο σιδερά,
κακό έστησε καρτέρι
κι ο μάστορης, το δίκιο του φωνάζει
κι ας το ξέρει,
κάλλιο το χέρι να χτυπάς σε δίκικο μαχαίρι.

Αχ, είναι δύσκολο πολύ
να βγει η αλήθεια στο κλαρί
και να λαλεί, και να λαλεί
σαν πρωτοπέταχτο πουλί
αχ, είναι δύσκολο πολύ
και να λαλεί και να λαλεί.

ΕΙΚΟΝΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Η ΔΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ

(Δικάζεται ο ΣΙΔΕΡΑΣ, ο πατέρας της ΜΑΡΙΑΣ. Στέκει αριστερά με τα χέρια δεμένα. Στο κέντρο ο ΔΙΚΑΣΤΗΣ, όρθιος, πίσω από την έδρα του. Τη δίκη παρακολουθούν, η ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ, αδερφή του ΣΙΔΕΡΑ, ο ΜΙΧΑΛΗΣ, ο ΓΙΑΝΝΗΣ, ο ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ, ο ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ, ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ, κι άλλος λαός. Με το τέλος του τραγουδιού, παρακολουθούμε τη συνέχεια της δίκης.)

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Ορκίζεσαι ότι είπες την αλήθεια;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αυτήν έλεγε σ' όλη του τη ζωή, δεν το βλέπεις απ' το χάλι του;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Είναι κανείς που θέλει να παρουσιαστεί ως μάρτυς;
(Παύση).

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μη χασομεράς, χριστιανέ μου, προχώρει στην καταδίκη!

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Κανείς;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Κανείς. Σου το λέω γω.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Θα πάψεις;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μα δεν το βλέπεις χαρτί και καλαμάρι στο κούτελο ολονών;

Ορίστε! «Κορόιδο είμαι να ανακατευτώ;»

(Το πλήθος γελά).

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τι γελάτε, βρε χάηδες, δεν κοιτάτε το χάλι σας;
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Θα μ' αφήσεις να κάνω τη δουλειά μου;
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αμ αν είναι δουλειά αυτή που κάνεις κι εσύ!...
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Άλλο ένα τέτοιο καρφί και σε κλείνω να του κάνεις παρέα.
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μακάρι, αδερφός μου είναι. Έλα κι εσύ, Μαρία παιδί μου...
μας αναλαβαίνει το κράτος.
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Δεν έχω καιρό για αστεία!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μα ανακατεύτηκα εγώ στη δουλειά σου; Εσύ δικάζεις αυτόν
και γω δικάζω αυτούς.
(Το πλήθος γελά.)
ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Και πότε θα βγει η απόφαση;
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αμ έχει βγει, κακομοίρηδες!
ΣΠΥΡΟΣ: Δε μας τη λες γιατί δεν την ξέρουμε!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αν είχατε τόση δα τσίπα θα την ξέρατε. Αλλά πού τώρα πια.
Να το, βρε, το χάλι σας! Δικάζουνε μπροστά σας ένα αθώο και το ξέ-
ρετε πως είναι αθώος... κι όμως μου μασάτε μαστίχα αντί να σας πνίξει
το δίκιο και να τα κάνετε λίμπα εδώ πέρα.
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Σκασμός!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μην ανάβεις! Εντάξει, παραφέρθηκα, το παραδέχομαι! Κάν' τη
δουλειά σου.
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Ορκίζεσαι ότι είπες την αλήθεια;
ΣΙΔΕΡΑΣ: Πού ζεις, κύριε δικαστή μου, πού ζεις;
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Γιατί;
ΣΙΔΕΡΑΣ: Δεν τον ξέρεις καθόλου τον άνθρωπο και μου κάνεις κι αυτή την
περίπλοκη δουλειά;
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Μα τι γίνεται, που να πάρει ο διάολος! εγώ δικάζω εσένα, αυτή
αυτούς και τώρα εσύ εμένα;
ΣΙΔΕΡΑΣ: Μα ρωτάς κάτι πράγματα!
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Είναι τυπική νομική ερώτησις!
ΣΙΔΕΡΑΣ: Αυτά που σου είπα, χριστιανέ μου, δεν ήταν λόγια, ήταν αίμα και
συ με ρωτάς αν ήταν αλήθεια;
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Τέλος!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τ' ακούσατε; Είπε τέλος. Τώρα θα βγάλει και την απόφαση
και πάει... Τέλος και για σας δηλαδή.
(Μπαίνει η ΜΑΡΙΑ λαχανιασμένη.)
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Ησυχία!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Φχαριστώ. Λοιπόν, εγώ φεύγω τώρα, αλλά πριν να φύγω θα
σας κάνω να γελάσετε άλλη μια φορά... για να μη σας αφήσω κακοκαρ-

δισμένους. Σας μιλά μια γυναίκα που `μεινε ανύπαντρη και χωρίς παιδιά, με το έτσι θέλω. Καταλαβαίνετε τι πάει να πει αυτό; Κι ήμουν ωραία και λιμπιστή... Θα το θυμάστε οι συνομήλικοι. Ε, λοιπόν, εγώ σας λέω ότι γι' αυτό πεινάτε και κακομοιριάζετε και σωτηρία δεν έχετε. Γιατί χάσατε τη μπέσα και τη ζωηράδα σας. Και δεν υπάρχει χαρά στη ζωή χωρίς ζωηράδα και μπέσα. Όχι, δεν υπάρχει, κλαψομούρηδες!... Μη βιάζεσαι, κύριε Δικαστή!... Στάσου να φύγω πρώτα. Διάβασε καθαρά την απόφαση να την ακούσουνε. Κι αν κάνεις κάνα σκόντο, κάν' το γι' αυτούς, όχι για μας. Εμας μη μας λυπάσαι, μας φτάνει που `μαστε καθαροί. Πάμε Μαρία... Γειά σου Χρύσανθε!

ΣΙΔΕΡΑΣ: Γειά σου... Γειά σου Μαρία.

ΜΑΡΙΑ: *(Πάει να κλάψει μα η θεία της τη σταματά μ' ένα τράβηγμα.)*

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τι σου είπα;

(Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ τους κλείνει το δρόμο.)

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: *(Μπαίνει κρατώντας το καλάθι της.)* Μη φεύγεις.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: *(Στη ΜΑΡΙΑ).* Εσένα το λέει;

ΜΑΡΙΑ: Σε μένα.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Και ποιος είναι αυτός, να `χουμε καλό ρώτημα;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: *(Στη ΜΑΡΙΑ).* Μην το μαρτυρήσεις.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Δεν είμαστε καλά που θα `χει τώρα και μυστικά από μένα!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Μαρία, σε γύρευα.

ΜΑΡΙΑ: Τι να με κάνεις!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Βρε παιδάκι μου, εδώ καιγόμαστε, ερωτοδουλειές θα κοιτάμε;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Είχες δίκιο για τον πατέρα σου. Γι' αυτό σε γύρευα, για να σου το πω.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Να σε χαρώ. Αμ αυτό, νεαρέ μου, εμείς το ξέρουμε. Αν σου βαστά ανέβα κει πάνω να το φωνάξεις. *(Παύση.)* Πολλά γυρεύω ε;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ναι.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Πάμε *(Την τραβά.)*

ΜΑΡΙΑ: Τουλάχιστο χαίρομαι που το πιστεύεις.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αυτός είναι ο γιος του φαρμακοποιού;

ΜΑΡΙΑ: Όχι, το βασιλόπουλο.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τι;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Προς Θεού, ας μείνει μεταξύ μας!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Ε, όχι! ε όχι μεταξύ μας, αφού με μια σου κουβεντούλα αθώνεται ένας νοικοκύρης άνθρωπος. Αυτό είναι ανεσούμουνδο* αφέντη μου.

ανεσούμουνδο: αφύσικο, ακατανόητο.

ΜΑΡΙΑ: 'Ασ' τονε θεία!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Δεν έχει δικαίωμα να σπαίνει.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Έχεις μια γλώσσα!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Έχω. Και μετανιώνω που κατηγόρησα αυτούς τους ρεμπασκέδες. 'Αδικό είναι να τους θέλω καλύτερους από την υψηλότητά σου.

(Θόρυβος. Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ρίχνει μια ματιά θυμού στη ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ και πλησιάζει στην έδρα.)

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ένας μάρτυρας!

ΦΩΝΕΣ: Να εξετασθεί!... να εξετασθεί!

ΣΙΔΕΡΑΣ: Ωραία περνάμε, έτσι;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Λυπούμαι, κύριε μάρτυς, αλλά η διαδικασία έληξε. Τώρα διαβάζω την απόφαση.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Αφού δε διαβάστηκε ακόμη, έχω δικαίωμα να καταθέσω.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Μάρτυς υπερασπίσεως ή κατηγορίας;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Υπερασπίσεως.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Περίεργο! Ορκίζεσαι να πεις την αλήθεια;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ορκίζομαι.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Όνομα;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Θα φανερώσω ποιος είμαι, αλλά μόνο στο δικαστήριο.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Η δίκη είναι δημόσια, μυστικοί μάρτυρες δεν επιτρέπονται.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ο Σιδεράς είναι αθώος.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Μιλάς στον αέρα, η μαρτυρία σου δεν πιάνεται.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Μα είναι αλήθεια ό,τι σας είπε!

ΣΙΔΕΡΑΣ: Μην τον πιέξεις, λεβέντη μου! Μπορεί μαζί να φάγανε τις κότες και τη γλώσσα!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Όχι, δεν τα φάγανε αυτοί!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τότε γιατί τα κουκουλώνει;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Άλλους θέλει να κρύψει.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Και θα την πληρώσουμε μες;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Πολύ φωνάζεις, κυρά μου.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τότε πες του ποιος είσαι, αλλιώς δεν πετυχαίνεις τίποτα!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: *(Στον ΔΙΚΑΣΤΗ).* Θα 'ρθω να σε βρω σπίτι σου και θα σου πω ποιος είμαι κι όλα τ' άλλα.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Να μας ζήσει ο γιος του Βασιλιά!

(Θόρυβος και μετά νεκρική ησυχία.)

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Έρχεται και μας λέει πως έχουμε δίκιο... αλλά να μας δώσει

δίκιο ούτε κι αυτός δεν τολμάει. Τάλε κουάλε* αφέντης του σιναφιού του. Ψέματα;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: *(Πλησιάζει τρέμοντας το ΔΙΚΑΣΤΗ).* Ορκίζομαι να πω την αλήθεια.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Τι πας να κάνεις, αφέντη μου!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ο αρχικελαρτζής του παλατιού χτύπησε το Σιδερά, του πήρε τα πράγματα, και τα 'φερε στο παλάτι...

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Κύριε ελέησον!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Υψηλότατε, το ξέρει ο κηδεμών σας ότι ήρθατε δω;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: *(Δείχνει το ΣΙΔΕΡΑ).* Γιατί τον έχετε δεμένο; Δεν είναι κλέφτης!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Υψηλότατε, σας βεβαιώ εξ ιδίας πείρας, ότι όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρώνε οι κότες!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: *(Παραζαλισμένος όπως είναι, πίνει μόνο μια «λέξη»)* ...Την κότα και το χοιρομέρι τα φάγαμε ο μπαμπάς μου, η μαμά μου, εγώ και...

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: *(Σ' όλους).* Τ' ακούτε...;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Και τι μ' αυτό; Μια κότα υπάρχει στον κόσμο; *(Στον ΠΡΙΓΚΙΠΑ).* Για πέστε μου, υψηλότατε, πώς ξέρετε ότι η κότα που εφάγατε, ήταν η ίδια με την εν λόγω κότα;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Γιατί ήταν μαζί με το χοιρομέρι!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Θα πάμε και στο χοιρομέρι!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: *(Στον ΠΡΙΓΚΙΠΑ).* Ήπιατε και μαυροδάφνη;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: ...Εγώ δεν πίνω, ο μπαμπάς μου ήπιε...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: *(Στη ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ).* Μα τέλος πάντων... *(Στον ΠΡΙΓΚΙΠΑ).* Σας παρακαλώ, υψηλότατε, πώς ήταν αυτή η κότα; Είχε τίποτα στη γεύση που να αποδεικνύει ότι ανετράφη σε περιβόλι...;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: ...Ήταν πολύ νόστιμη...

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Χωριάτικη καλοθρεμμένη κότα!

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: *(Έξω φρενών.)* Ποιος τη μαγείρεψε υψηλότατε, είναι καλός μάγειρας;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Δεν ξέρω... *(Κοιτάζει έντρομος γύρω του κι ύστερα παίρνει δρόμο και φεύγει...)*

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Και πώς θα συνεχίσω τώρα εγώ... εεε; *(Μαζεύει τη δικογραφία, τ'*

τάλε κουάλε ολόιδιος.

άλλα χαρτιά, το σφυράκι του.) Διακοπή, διακόπτω, η συνεδρίαση διακόπτεται, διακόπτομεν...

(Φεύγει. Το ακροατήριο τόν γιουχάρει.)

(Η ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ κι η ΜΑΡΙΑ τρέχουν κοντά στο ΣΙΔΕΡΑ και σχεδόν ταυτόχρονα ο ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ που «κάτι» τον έχει φέρει πολύ μπροστά στο προσκήνιο, – μακριά απ' τους άλλους, φωνάζει...)

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Για σωπάστε όλοι!... Για σωπάστε...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τι τρέχει;

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Τι ακούς... (Στους άλλους που πλησιάζουν.) Τι ακούτε...;

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ταμπούρλο;

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Ταμπούρλο βέβαια!...

ΣΠΥΡΟΣ: Και καμπάνες!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τι να τρέχει;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Πυρκαϊά θα `ναι!...

ΜΙΧΑΛΗΣ: Και πού `ν' ο καπνός;

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ακούονται φωνές εκεί κάτω!

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Ναι, ναι, από κει!...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Μυστήριο πράμα!...

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Τι καθόμαστε δω, άντε πάμε να δούμε!

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: (Μπαίνει φουριόζος.) Κι εσείς εκεί πάτε;

ΦΩΝΕΣ: Ναι!...

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Πάμ' `όλοι μαζί!...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τι να `ναι, άκουσες;

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: (Στέκει, τους κοιτάζει μ' απορία.) Εεεε;... Δεν έχετε ιδέα;

ΦΩΝΕΣ: Όχι!...

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Ήρθε η βοήθεια!

ΦΩΝΕΣ: ...;... Ποια βοήθεια;

(Στέκουν μια στιγμή να το συνειδητοποιήσουν και ύστερα ξεσπάνε σε ζήτω, χοροπηδάνε, αγκαλιάζονται, φιλιούνται. Όλοι εκτός απ' το ΜΙΧΑΛΗ που τους κοιτάζει και κουνά το κεφάλι οϊκτίροντάς τους.)

ΜΙΧΑΛΗΣ: Τρίχες!

ΦΩΝΕΣ: (Στο ΦΙΛΙΠΠΟ.) Εσύ πού το `μαθες; Ποιος σου το `πε;

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Όλοι το λένε!

ΜΙΧΑΛΗΣ: Κουραφέξαλα!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Άντε πάμε...

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Πάμε... έλα Μιχάλη!...

ΜΙΧΑΛΗΣ: Άλλη φορά...

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Ήρθε το δάνειο!!!

ΜΙΧΑΛΗΣ: Δες το πρώτα κι ύστερα...!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: 'Αι φάε τη γλώσσα σου, παλιογρουσουζη, τζαναμπέτη άνθρωπε!...

ΜΙΧΑΛΗΣ: Κάνε πέρα!...

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ρε Μιχάλη, δε χαίρεσαι; 'Ηρθε σου λένε!

ΜΙΧΑΛΗΣ: Το 'δες!

ΣΠΥΡΟΣ: Βάρα του μια να σκάσει, ως εδώ μ' έχει φέρει!

ΜΙΧΑΛΗΣ: Για βάρα...

ΣΠΥΡΟΣ: *(Πάει και τον αρπάζει απ' το πουκάμισο.)* 'Ακου δω ρε παλιόστομα!

ΜΙΧΑΛΗΣ: *(Τον σπρώχνει.)* Κάτω τα ξερά σου.

ΣΠΥΡΟΣ: *(Τον πετάει κάτω.)* Κάτω τα δικά σου ξερά...

(Αρπάζονται στο ξύλο, πέφτουν κι οι άλλοι για να τους χωρίσουν, γίνεται μέγας σαματάς.)

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: 'Αντε λοιπόν σταματάτε, δε θα προλάβουμε... *(Σταματάνε τον καβγά και φεύγουνε αφήνοντας τον ξυλοδαρμένο ΜΙΧΑΛΗ καταγής. Ο ΣΙΔΕΡΑΣ – με λυμένα χέρια – η ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ κι η ΜΑΡΙΑ είναι ακόμη εδώ και έρχονται να βοηθήσουν το ΜΙΧΑΛΗ, να σηκωθεί. Με το τραγούδι του ΜΙΧΑΛΗ που ακολουθεί τελειώνει η εικόνα και κάνουμε πέραςμα στην επόμενη.)*

ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ

'Ασπρισε η κούτρα σου, Μιχάλη,
αλλά μυαλό δε λείει να βάλει.
Μωρ' λένε όχι στους πολλούς,
τα βάνουνε με τους τρελούς,
Μιχάλη μου, κύριε Μιχάλη μου!

Ξεχνάς τι λέγαν οι παλιοί,
που 'χανε γνώση πιο πολλή!
Κείνο που θέλουν οι πολλοί
σκύβ' ο ουρανός και το φιλεί,
Μιχάλη μου, κύριε Μιχάλη μου!

Κράτα το στόμα σου κλειστό,
κράτα για σένα το σωστό,
κι άσε με μένα τον κουτό
κατά πώς θέλω να γλεντώ
το χάλι μου, κύριε Μιχάλη μου...

Ερωτήσεις

1. Να αφηγηθείτε με δικά σας λόγια τη θεατρική σκηνή που διαβάσατε.
2. Τι σατιρίζει εδώ ο συγγραφέας; Να επισημάνετε τα κυριότερα θέματα.
3. Το αποτέλεσμα της σάτιρας είναι γέλιο ή κλαυσιέμος; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Η φτωχομάνα είναι λιγότερο αυστηρή με το δικαστή και περισσότερο με τον κόμο. Γιατί; Ευθύνεται ο κόσμος για ό,τι γίνεται;
5. Η φτωχομάνα είναι βασικό πρόσωπο του έργου. Να μελετήσετε το ήθος της.
6. Ποιες δυσκολίες δημιουργεί στο δικαστή η ομολογία του Πρίγκιπα;
7. Πού έγκειται η αντίθεση (και η σύγκρουση) του Μιχάλη με τους άλλους; Πώς παρουσιάζεται ο τύπος του Μιχάλη;
8. Να αναλύσετε το περιεχόμενο των δυο τραγουδιών. Πώς συνδέονται με τη θεατρική εικόνα και με την κοινωνική κριτική που ασκεί ο συγγραφέας;

Ιάκωβος Καμπανέλης

Γεννήθηκε στη Νάξο το 1922 και σπούδασε σχεδιαστής. Από τις αρχές του 1943 ως το Μάη του 1945 ήταν κρατούμενος των Γερμανών στο στρατόπεδο του Μασουντχάουζεν. Επιστρέφοντας άρχισε να ασχολείται με το θέατρο και αναδείχτηκε σε έναν από τους καλύτερους θεατρικούς συγγραφείς. Τα έργα του, που έχουν παιχτεί με επιτυχία από διάφορους θιάσους, περιλαμβάνονται σε τρεις τόμους με τον τίτλο Θέατρο Α, Β, Γ (εκδ. Κέδρος). Πιο γνωστά είναι Η αυλή των θαυμάτων, Η ηλικία της νύχτας, Οδύσσεια γύρισε σπίτι. Έγραψε επίσης σενάρια για τον κινηματογράφο (Στέλλα, Δράκος κ.ά.) και το πεζογράφημα Μασουντχάουζεν, χρονικό από την εμπειρία του στο στρατόπεδο των Ες-Ες.

ΣΤ' ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΓΓΛΙΑ

Άλφρεντ Τένισον

Οδυσσέας

Ο **Οδυσσέας** του Τένισον περιέχεται στη συλλογή του **Ποιήματα** (1842), που είναι επηρεασμένη από το κλίμα του ρομαντισμού. Ο Άγγλος ποιητής βασίστηκε σε κάποια μεθομηρική παράδοση σχετικά με τη ζωή του Οδυσσέα, που την ακολούθησαν οι συγγραφείς Πλίνιος, Σολίνο και Δάντης. Σύμφωνα με την παράδοση αυτή ο Οδυσσέας μετά την επιστροφή του στην Ιθάκη ρίχτηκε σε νέες περιπέτειες. Συγκέντρωσε τους συντρόφους του που απόμειναν, αρμάτωσε ένα καράβι και ξεκίνησε πλέοντας προς τη Δύση. Αφού πέρασαν το Γιβραλτάρ, έπλεαν δυτικότερα στον ωκεανό ως τη στιγμή που ένας ανεμοσίφουνας άρπαξε και βούλιαξε το καράβι πνίγοντας όλο το πλήρωμα. Παραθέτουμε από τη **Θεία Κωμωδία** του Δάντη λίγους στίχους, όπου ο Οδυσσέας εμπυχώνει τους συντρόφους του να συνεχίσουν το ταξίδι, για να δούμε τη βασική πηγή της έμπνευσης του Τένισον:

—Αδέλφια μου, που από εκατό
κιντύνους, κράζω, φτάσατε στη δύση
στην τόσο πια μικρή που μένει αγρύπνια
του νου και του κορμιού, μην αρνηθείτε,
τον ήλιο ακολουθώντας, να γνωρίστε,
στα πέρατα, τη γης χωρίς ανθρώπους.
Το ευγενικό σας σπέρμα μην προδώστε
σεις δεν πλαστήκατε σα ζα να ζείτε,
μα γνώση κι αρετή ν' ακολουθάτε!

(Κόλαση, Άσμα ΚΣΤ', στ. 112-120, μετφρ. Ν. Καζαντζάκη.)

Το ποίημα του Τένισον έχει τη μορφή ενός μονολόγου του Οδυσσέα. Ο ήρωας έχει επιστρέψει στην Ιθάκη, αλλά η πατρίδα του δεν μπορεί πια να τον κρατήσει. Οραματίζεται, στα λίγα χρόνια που του απομένουν ακόμη να ζήσει, καινούριες περιπέτειες και εμπειρίες.

Τι αξίζει, αν στην ατάραχη γωνιά μου
σαν οκνός βασιλιάς στέκω στο πλάγι
γριάς συντρόφισσας και σωστά μοιράζω
το δίκιο στους ανίψευς ανθρώπους,
5 που τρώνε, θησαυρίζουν και κοιμούνται
και δε με νιώθουν! Δεν μπορώ να πάψω
να γυροφέρνω πάντα σε ταξίδια·
θέλω να πιω της ζωής τη στερνή στάλα.
Εχάρηκα πολλά, πολλά έχω πάθει
10 μονάχος μου ή με όσους μ' αγαπούσαν
πότε σε ξένη γη, πότε στα μακρή
σκοτεινού πολυκύμαντου πελάγου.
Τ' όνομά μου εδιαλάλησεν η φήμη
κι η αχόρταγη καρδιά καινούριο πόθο
15 πάντα γρικόει κι ας έμαθα κι ας είδα
σε άλλες χώρες πώς ζουν, πώς κυβερνάνε.
Κι εγώ στερνός δεν είμαι, αφού με σέβας
με δέχτηκαν παντού κι έχω γνωρίσει
της μάχης το μεθύσι, πολεμώντας
20 με τους όμοιους μου μόνο μες στους κάμπους
τους βοερούς κι ανεμόδαρτους της Τροίας.
Κι είμαι εγώ καθετί που μου 'χει τύχει,
κι ό,τι είδα κι ό,τι ξέρω τώρα μοιάζει
με αφιδωτή στοά, που ανάμεσό της
25 φαίνεται κόσμος άγνωστος, μα πάντα
σαν σιμώσω τα σύνορα ξεφεύγουν...
Είναι άγνωμος ο πόθος που γυρεύει
να βρει τέλος κι ανάπαψη σαν όπλο,
που δεν αστράφτει πλια κι απορριγμένο
30 σκουριάζει. Όχι, δε ζει όποιος αναπνέει
μονάχα. Δεν αξίζει στριμωγμένοι
οι άνθρωποι να 'ναι ο ένας κοντά στον άλλο.
Κι αν τώρα ζωή λίγη μου απομένει,
μα και μίαν ώρα μόνο σαν μπορέσεις
35 απ' την αιώνια τη σιγή ν' αρπάξεις,
πολλά πράγματα νέα θα ιδείς, θα μάθεις!...
Θα ήμουν δειλός, αν ήθελα για λίγο
καιρό, που ακόμα θα χαρώ τον ήλιο,
προσεχτικά να ζήσω μετρημένα,

- 40 αφού ο πόθος φλογίζει την ψυχή μου
ν' ακολουθήσω τη γνώση σαν αστέρι
πέρα απ' τα ουράνια, εκεί που ο νους δε φτάνει.
Το θρόνο μου και το νησί χαρίζω
τώρα στο γιο μου, τον αγαπημένο
- 45 Τηλέμαχο, που ξέρει τη δουλειά του,
με φρόνηση σιγά σιγά ημερώνει
τ' άγριο πλήθος, γλυκότροπα του δείχνει
εκείνο που ωφελεί και που συμφέρει.
Κι είναι άσπιλος, πιστός στο κοινό χρέος
- 50 και στο στήθος θερμήν αγάπη κρύβει,
τους θεούς, που πιστεύουμε, λατρεύει
κι εγώ σαν φύγω μένει αυτός. Κι οι δυό μας
κάνουμε το έργο, που ποθεί η ψυχή μας.
Στο λιμάνι εκεί κάτω το καράβι
- 55 με πανιά φουσκωμένα περιμένει...
κι η θάλασσα η πλατιά πέρα μαυρίζει...
Ω ναύτες, που με ανδρεία ψυχή μαζί μου
στις έγνοιες, στους αγώνες και στους κόπους
δειχτήκατε με χαμόγελο πάντα,
- 60 μ' ελεύθερη καρδιά και περηφάνια,
κι αν έλαμπαν τα ουράνια ή κι αν βροντούσαν
είμαστε γέροι, αλλά δεν απολείπουν
από τα γερατειά το χρέος κι η δόξα.
Όλα τα κόβει ο θάνατος. Μα τώρα,
- 65 πριν φτάσει εμείς να κάμουμε μπορούμε,
έργο τρανό κι αντάξιο των ανθρώπων,
που ακόμη και στους θεούς αντισταθήκαν.
Στους βράχους φέγγουν λύχνοι από τα σπίτια,
η μέρα σβει και το φεγγάρι βγαίνει
- 70 κι ολόγυρα μυριάφωνο μουγκρίζει
το πέλαγος. Ελάτε, ω φίλοι, τώρα
δεν είναι αργά για κείνους που ζητούνε
νέους κόσμους. Σπρώχτε, σύντροφοι, το πλοίο
στ' ανοιχτά και καθίστε στην αράδα
- 75 σαν άξιοι λαμνοκόποι. Εμπρός τραβάτε
σχιζοντας ρυθμικά το βοερό κύμα,
αφού η καρδιά μου απόφασην επήρε

στη μακρινή χώρα να πάω ν' αράξω,
 πέρα απ' τη δύση, που βυθίζουν τ' άστρα.
 80 Κι αν δε μας πνίξει η τρικυμία, θα πάμε
 στα μακάρια νησιά, τον Αχιλλέα
 τον μεγαλόψυχο να ξαναϊδούμε!
 Αρκετά κατορθώσαμε, μα πάντα
 πολλά μένουν ακόμα, για να γίνουν,
 85 κι αν δυνατοί δεν είμαστε σαν πρώτα
 στα παλιά χρόνια, που δικά μας ήταν
 γη·κι ουρανός, είμαστε ακόμη κάτι,
 γιατί καρδιές ανδρείες δε θ' αλλάξουν
 κι αν ο καιρός κι η μοίρα τις κουράσουν,
 90 μα στο έργο σταθερή και στον αγώνα
 βαθιά τους ζωντανή θέληση μένει,
 που δύναμη καμιά δεν τη δαμάζει.

Μετάφραση: Μαρίνου Σιγούρου

Ερωτήσεις

1. Τι κρατάει ο ποιητής από την παράδοση του ομηρικού Οδυσσέα; (Προτού απαντήσετε να συσχετίσετε τους στίχους 6-11 του ποιήματος με ανάλογους στίχους από το προοίμιο της Οδύσσειας).
2. Να βρείτε και να σχολιάσετε στίχους του ποιήματος που εκφράζουν πνεύμα ανάλογο με τους στίχους του Δάντη που παραθέτουμε στο εισαγωγικό σημείωμα.
3. Ο Οδυσσέας ξεχωρίζει τον εαυτό του από την οικογένειά του και τους υπηκόους του: σε τι διαφέρει από το περιβάλλον του; Να εντοπίσετε τους σχετικούς στίχους.
4. Ο ποιητής παρουσιάζει αντιστραμμένους τους ρόλους των δύο ηλικιών: το νεαρό Τηλέμαχο ως συνετό και έμπειρο άνθρωπο, πρόθυμο να αναλάβει τις ευθύνες της χώρας του, ενώ τον ηλικιωμένο Οδυσσέα γεμάτο άπληστο πάθος για περιπέτειες και γνώση. Πώς εξηγείτε την αντιστροφή αυτή των ρόλων;
5. Το ποίημα αποτελείται από δύο μέρη: το πρώτο ως το στίχο 53 και το δεύτερο από κει και πέρα:
 - α) Πού αναφέρεται το πρώτο και πού το δεύτερο μέρος;
 - β) Σε ποιο μέρος ο τόνος γίνεται πιο λυρικός και με ποιες εικόνες ή άλλες εκφράσεις;
6. **Άσκηση για το σπίτι:**
 Αφού διαβάσετε προσεχτικά τους τελευταίους στίχους του ποιήματος (83-92) να αναπτύξετε γραπτώς το νόημά τους.

Άλφρεντ Τένισον (1809-1892)

Άγγλος ποιητής, ο κυριότερος, μαζί με τον Ρόμπερτ Μπράουνινγκ, εκπρόσωπος της βικτωριανής ποίησης (2ο μισό του 19ου αι.). Γιος εφημέριου ο Τένισον σπούδασε στο Τρίνιτι Κόλετζ του Καίμπριτζ και επηρεάστηκε στα πρώτα του ποιήματα από το ρομαντισμό του Βύρωνα και του Κητς. Αργότερα ξεπέρασε το ρομαντισμό συμφιλιωνώντας τον με τη φιλοσοφία και τους βαθύτερους πόθους του αιώνα του. Το 1850 έγινε δαφνοστεφής ποιητής (Poet Laureate) και το 1884 ονομάστηκε λόρδος. Έργα του: Ποιήματα κυρίως Λυρικά (1830), Ποιήματα (1842), In Memoriam (1847), Βασιλικά Ειδύλλια, Ένοχ Άρδεν, Μπαλλάντες κ.ά.

Κάρολος Μποντιέρ

Ανάταση

Το καλό και το κακό, η αμαρτία και ο εξαγνισμός, η πλήξη και η φυγή, ο πόνος και η λύτρωση, είναι οι βασικοί πόλοι γύρω από τους οποίους περιστρέφεται η ποίηση του Γάλλου ποιητή Κάρολου Μποντιέρ. Από την κατάσταση του "spleen" που είναι το κυρίαρχο ψυχολογικό του κλίμα (αίσθημα πλήξης για όλα, αηδία για τη ζωή) ο ποιητής αγωνίζεται να υψωθεί στις πνευματικές σφαίρες του ιδανικού, όπως δείχνει και το παρακάτω ποίημα από «**Τα Άνθη του Κακού**», τη μόνη ποιητική συλλογή του που εξέδωσε το 1857.

Πάνω από λίμνες, θάλασσες, πάνω απ' τις λαγκαδιές,
πάνω απ' τα δάση, τα βουνά, τα νέφη, τους αγέρες,
πάνω απ' τον ήλιο το χρυσό, πάνω από τους αιθέρες,
και πάνω από τις κάταστρες των κόσμων τις γραμμές,

ω Σκέψη* μου, ανυψώνεσαι, πλανιέσαι φτερωτή,

ω Σκέψη μου· δηλ. Πνεύμα μου.

και σαν καλός κολυμπητής μες το νερό ως λιγώνεις*,
με μια αναγάλια, τ' ουρανού τα τρίςβαθα αυλακώνεις
και με μια πρωτονόητη κι 'αντρίκειαν ηδονή.

Πέτα από τα μιάσματα της νέκρας μακριά
πήγαινε να καθαριστείς στον πιο αψηλόν αγέρα,
και πιες σαν καθαρό πιστό και θεϊκό εκεί πέρα,
τη φλόγα που λαμπρόφωτη τ' άπειρο πλημμυρά!

Πέρα απ' την πλήξη τη συγνή, τη θλίψη την τρανή,
που βάρος φέρνουνε φριχτό στη σκοτεινή μας ζήση,
καλότυχος όποιος μπορεί να γοργοφτερουγίσει,
και στη γαλήνιαν έκταση να πάει τη φωτεινή!

Όποιος, με σκέψεις που 'χουνε φτερά κορυδαλλών,
προς τα ουράνια λεύτερα κάθε πρωί πετάει,
που πάνω απ' τη ζωή τραβά κι ανάκοπα* γρικαίει,
το μίλημα των άφωνων κόσμων και των ανθών!

Ερωτήσεις

1. Με ποιους τρόπους ο ποιητής δίνει την εντύπωση της ανάτασης;
2. Γιατί την «ηδονή» που προσφέρει η πνευματική ανάταση την ονομάζει αντρίκεια;
3. Να αναπτύξετε την αντίθεση που υπάρχει στην 4η στροφή.
4. Να εξετάσετε τον τρόπο με τον οποίο αρχίζει και τελειώνει το ποίημα. Τι παρατηρείτε;

Κάρολος Μποντλιέρ (1821-1867)

Από τους σημαντικότερους Γάλλους ποιητές. Γεννήθηκε και πέθανε στο Παρίσι. Το 1857 εξέδωσε την ποιητική συλλογή 'Ανθη του Κακού που, όπως είπε ο Βίκτορ Ουγκό, έφερε ένα νέο ρίγος στη γαλλική ποίηση. Στα ποιήματα αυτά ο Κάρολος Μποντλιέρ, παρά το ιδίτυπο ψυχικό τους κλίμα, βαθαινει το ποιητικό αίσθημα και αναζητεί την τέλεια αρμονία του στίχου, σε αντίθεση με την πληθωρική ρομαντική ποίηση που επικρατούσε τότε. Οι κριτικές του επίσης για τη ρομαντική τέχνη δείχνουν τις αναζητήσεις του για μια νέα αισθητική. Εκτός από τα ποιήματα που αναφέραμε πιο πάνω, έγραψε Ποιήματα σε πρόζα και έκανε γνωστό στη Γαλλία, με τις μεταφράσεις του, το έργο του Αμερικανού ποιητή και πεζογράφου Έντγκαρ Άλλαν Πόε. Επηρέασε σημαντικά την ευρωπαϊκή ποίηση καθώς και την ελληνική (ιδιαίτερα εμφανείς είναι οι επιδράσεις του σε Έλληνες ποιητές της εποχής του μεσοπολέμου, π.χ. στον Κ. Ουράνη και στο Ν. Καββαδία).

ως λιγώνεις: όπως αισθάνεται αγαλλίαση ο καλός κολυμπητής μέσα στο νερό.
ανάκοπα: χωρίς κόπο.

Το κόκκινο και το μαύρο*
(τέσσερα αποσπάσματα)

*Την εποχή της Παλινόρθωσης** ο κ. ντε Ρενάλ, βασιλόφρων δήμαρχος της μικρής πόλης Βεριέρ στη Φρανς-Κοντέ, αποφασίζει να προσλάβει ως δάσκαλο των μικρών αγοριών του το νεαρό Ζυλιέν Σορέλ. Ο Ζυλιέν είναι γιος ενός ξυλουργού και προορίζεται να ακολουθήσει τη στρατιωτική σταδιοδρομία. Ο δήμαρχος είχε κάνει την πρόταση στον πατέρα του νεαρού, τον ξυλουργό Σορέλ, ο οποίος πάει να συναντήσει το γιο του στο πριονιστήριο, για να του ανακοινώσει τη συμφωνία. Βρίσκει το Ζυλιέν να διαβάζει κουρνιασμένος κάτω από τη στέγη: αντί να επιβλέπει τη λειτουργία των μηχανών, ο νεαρός διάβαζε.*

1. Πατέρας και γιος

Μπορούμε να παρατηρήσουμε εδώ την τέχνη με την οποία ο Σταντάλ, την κατάλληλη στιγμή, βάζει σε δράση τον ήρωά του. Η σκηνή στο πριονιστήριο, η παρουσίαση του Ζυλιέν, ο διάλογος ανάμεσα στον πατέρα και στο γιό, όλα συντελούν στο να δώσουν μια κυρίαρχη εντύπωση: ο Ζυλιέν Σορέλ είναι διαφορετικός από το περιβάλλον του. Και θα είναι έτσι σε όλα τα περιβάλλοντα όπου θα βρεθεί (I, 4-5).

Μάταια φώναζε δυο τρεις φορές το Ζυλιέν. Η προσοχή που έδινε ο νεαρός στο βιβλίο του τον εμπόδιζε, περισσότερο κι από το θόρυβο του πριονιού, ν' ακούσει την τρομερή φωνή του πατέρα του.

Τελικά, παρ' όλη την ηλικία του, εκείνος πήδηξε με μεγάλη ευκινησία πάνω στον κορμό που έκοβε το πριόνι του κι από κει στο μεγάλο δοκάρι που στήριζε τη στέγη. Ένα δυνατό χτύπημα έκαμε το βιβλίο που κρατούσε ο Ζυλιέν να βρεθεί στο ποτάμι, ένα δεύτερο χτύπημα, το ίδιο δυνατό, στο κεφάλι τον έκανε να χάσει την ισορροπία του. Θα έπεφτε από ύψος δώδεκα ποδιών, ανάμεσα στους μοχλούς της μηχανής που δούλευε, και θα γινόταν κομμάτια, αν ο πατέρας του δεν τον έπιανε με το αριστερό του χέρι την ώρα που έπεφτε.

— Έτσι λοιπόν, ακαμάτη! θα διαβάζεις τα καταραμένα βιβλία σου την ώρα που σε βάζω να φυλάς το πριόνι; Διάβασ' τα τουλάχιστον το βράδυ, όταν χάνεις τον καιρό σου¹ στο σπίτι του εφημέριου.

* Η επιλογή και η επεξεργασία των αποσπασμάτων αυτών βασίστηκε στο γαλλικό βιβλίο: Collection Littéraire Lagarde & Michard, Bordas, Paris, 1969.

** Η εποχή μετά την καταστροφή του Ναπολέοντα (1814) και την αποκατάσταση στο θρόνο των Βουρβώνων.

1. Για τον αμόρφωτο πατέρα του Ζυλιέν οι σπουδές είναι χαμένος χρόνος.

Ο Ζυλιέν ζαλισμένος από το χτύπημα και γεμάτος αίματα, πλησίασε στη θέση που του είχαν ορίσει, δίπλα στο πριόνι. Τα μάτια του είχαν γεμίσει δάκρυα, όχι τόσο από το σωματικό πόνο όσο για το χάσιμο του βιβλίου του που το λάτρευε.

«Κατέβα ζών, να σου μιλήσω.» Ο θόρυβος της μηχανής εμπόδιζε το Ζυλιέν ν' ακούσει κι αυτή την εντολή. Ο πατέρας του που είχε κατέβει από τη στέγη, μη θέλοντας να ξανακάνει τον κόπο ν' ανεβεί στο μηχανήμα, πήγε και βρήκε ένα μακρύ κοντάρι που το είχε για να κατεβάζει τα καρύδια από το δέντρο και τον χτύπησε μ' αυτό στον ώμο. Μόλις κατέβηκε ο Ζυλιέν, ο γέρο Σορέλ, κυνηγώντας τον, τον έσπρωξε προς το σπίτι.

«Ο Θεός ξέρει τι έχει να μου κάνει!» σκεφτόταν ο νεαρός. Περνώντας, κοίταξε θλιμμένα το ποτάμι όπου είχε πέσει το βιβλίο του: ήταν αυτό που αγαπούσε περισσότερο: Το «Ημερολόγιο της εξορίας του Ναπολέοντος στην Αγία Ελένη»². Τα μάγουλά του ήταν κόκκινα και είχε κατεβασμένα τα μάτια. Ήταν ένα παλικάρι δεκαεφτά δεκαοχτώ χρονών, αδύνατο με χαρακτηριστικά ακανόνιστα, αλλά λεπτά και μύτη γαμψή. Τα μεγάλα μαύρα μάτια του που, σε στιγμές γαλήνης πρόδιναν στοχαστικότητα και φλόγα, έλαμπαν τη στιγμή αυτή από την έκφραση άγριου μίσους³. Σκούρα καστανά μαλλιά που φύτρωναν πολύ χαμηλά του μίκραιναν το μέτωπο και σε στιγμές θυμού του έδιναν ύφος γεμάτο κακία. Ανάμεσα στις αμέτρητες ποικιλίες της ανθρώπινης φυσιολογίας δεν υπάρχει ίσως άλλη που να ξεχώριζε με πιο έντονη ιδιομορφία. Το σβέλτο και καλοσχηματισμένο κορμί του πρόδινε περισσότερη ευκινησία παρά ευρωστία. Από τα πρώτα νεανικά του χρόνια το εξαιρετικά στοχαστικό του ύφος και η μεγάλη χλωμάδα του έκαναν τον πατέρα του να νομίζει, πως δεν θα ζούσε ή πως θα ζούσε για να είναι βάρος στην οικογένειά του. Αντικείμενο περιφρονησεως για όλους μέσα στο σπίτι, μισούσε τ' αδέρφια του και τον πατέρα του: στα κυριακάτικα παιχνίδια στην πλατεία, πάντα έτρωγε ξύλο.

Δεν ήταν ούτε χρόνος που το ωραίο του πρόσωπο άρχιζε να κερδίζει συμπάθειες στα κορίτσια. Περιφρονημένος απ' όλο τον κόσμο, σαν πλάσμα ασθενικό, ο Ζυλιέν είχε νιώσει λατρεία για το γέρο στρατιωτικό χειρουργό που μια μέρα τόλμησε να μιλήσει στο δήμαρχο για τα πλατάνια.⁴

Ο χειρουργός αυτός πλήρωνε πότε πότε στο γέρο Σορέλ το μεροκάματο του γιου του και του μάθαινε λατινικά και ιστορία, δηλαδή ό,τι ήξερε από

2. Ο Ζυλιέν θαυμάζει κρυφά το Ναπολέοντα.

3. Ο Ζυλιέν έχει τάση για βίαια αισθήματα.

4. Είχε κριτικάρει τον τρόπο με τον οποίο ο Δήμαρχος κλάδευε τα πλατάνια της αλέας: χαρακτηριστικό τόλμης εκμέρους του στρατιωτικού χειρουργού, που ήταν «γιακωβίνος και βοναπαρτικός».

ιστορία: την εκστρατεία του 1796 στην Ιταλία.⁵ Πεθαίνοντας του άφησε το παράσημο της Λεγεώνας της Τιμής, τα καθυστερούμενα της συντάξεώς του και καμιά σαρανταριά βιβλία που το πολυτιμότερο είχε πηδήξει στο ποταμάκι που με τις γνωριμίες του ο κ. Δήμαρχος τού είχε αλλάξει κοίτη.⁶

Δεν πρόλαβε να μπει στο σπίτι, κι ο Ζυλιέν αισθάνθηκε να τον πιάνει απ' τον ώμο το στιβαρό χέρι του πατέρα του· έτρεμε περιμένοντας κάμποσο ξύλο.

—Απάντησέ μου χωρίς ψευτιές, του φώναξε στ' αυτί η τραχιά φωνή του γερο χωρικού, ενώ το χέρι του τον γύριζε απότομα προς το μέρος του όπως το χέρι ενός παιδιού γυρίζει ένα μολυβένιο στρατιωτάκι.

Τα μεγάλα μαύρα μάτια του Ζυλιέν, γεμάτα δάκρυα βρέθηκαν αντικριστά με τα μικρά γκριζα και κακά μάτια του γερο ξυλουργού, που φαινόταν να ήθελε να διαβάσει ως τα κατάβαθα της ψυχής του.

*

—Απάντησέ μου χωρίς ψευτιές, αν είσαι άξιος, βρωμοποντικές των βιβλίων· από πού γνωρίζεις την κ. ντε Ρενάλ, πότε της μίλησες;

—Δεν της μίλησα ποτέ, απάντησε ο Ζυλιέν, δεν είδα αυτή την κυρία παρά μόνο στην εκκλησία.

—Και δεν την κοίταξες αδιάντροπα ποτέ;

—Ποτέ! Ξέρετε πως στην εκκλησία δε βλέπω παρά μόνο το Θεό, πρόσθεσε ο Ζυλιέν, μ' ένα ύφος ελαφρά υποκριτικό, κατάλληλο, κατά τη γνώμη του, ν' απομακρύνει τις κατακεφαλιές.

—Ωστόσο κάτι συμβαίνει εδώ, είπε ο πονηρός χωρικός και σώπασε για μια στιγμή· μα δε θα μάθω τίποτε από σένα, καταραμένη υποκριτή.⁷ Η ουσία είναι πως θ' απαλλαγώ από σένα και το πριόνι μου θα δουλεύει έτσι καλύτερα. Κατάφερες τον αιδεσιμότατο ή κάποιον άλλον και σου βρήκε μια καλή θέση. Ετοίμασε τα μογαλάκια σου και θα σε πάω στον κ. ντε Ρενάλ, όπου θα γίνεις δάσκαλος των παιδιών του.

—Και τι θα παίρνω γι' αυτή τη δουλειά;

—Τροφή, ρούχα και τριακόσια φράγκα μισθό.

—Δε θέλω να είμαι υπηρέτης.⁸

—Και ποιος σου είπε, βρε ζών, πως θα είσαι υπηρέτης; Νομίζεις πως θα 'θελα εγώ να γίνει ο γιος μου υπηρέτης;

—Ναι, αλλά με ποιον θα τρώω στο τραπέζι;

5. Για την εκστρατεία αυτή ο Στανάλ θα κάνει ξανά αναφορά στην αρχή του μυθιστορημάτος του «Το μοναστήρι της Πάρμας».

6. Θέλοντας να αποκτήσει τον πρώτο χώρο του εργαστηρίου του Σορέλ, ο Ρενάλ έστρεψε το ρυάκι ως τον καινούριο χώρο του πριονιστηρίου.

7. Ο Ζυλιέν θα καταφύγει συχνά στην υποκρισία.

8. Τι φανερώνει αυτή η απάντηση;

Η ερώτηση αυτή έφερε σε αμηχανία το γερο-Σορέλ, κατάλαβε πως αν μιλούσε μπορεί να έκανε καμιά απερισκεψία· εξοργίστηκε με το Ζυλιέν, τον φόρτωσε βρισιές, κατηγορώντας τον για λαίμαργο⁹ και τον παράτησε για να πάει να συμβουλευθεί τους άλλους γιους του.

Ο Ζυλιέν τους είδε σε λίγο, ακουμπισμένους στο τσεκούρι τους να κάνουν συμβούλιο. Αφού τους κοίταξε για πολύ, ο Ζυλιέν βλέποντας πως δεν μπορούσε να μαντέψει τίποτα πήγε και κάθισε στην άλλη πλευρά της προνομηχανής για να μην τον προσέξουν. Ήθελε να σκεφτεί την απρόοπτη αυτή είδηση που άλλαζε την τύχη του, όμως ένιωσε πως ήταν ανίκανος για σκέψεις συνετές. Η φαντασία του ήταν ολοκληρωτικά προσηλωμένη σ' όσα πράγματα λογάριαζε πως θα έβλεπε στο ωραίο σπίτι του κ. ντε Ρενάλ.

—Πρέπει να τ' απαρνηθώ όλα αυτά, σκέφτηκε, προκειμένου ν' αφήσω να με υποχρεώσουν να τρώω με τους υπηρέτες. Ο πατέρας μου θα θελήσει να μ' αναγκάσει να δεχτώ καλύτερα να πεθάνω. Έχω βάλει κατά μέρος δέκα πέντε φράγκα κι ογδόντα λεπτά¹⁰, θα το σκάσω τη νύχτα· σε δυο μέρες, κόντοντας δρόμο από μονοπάτια όπου δεν έχω φόβο να συναντήσω χωροφύλακα, θα είμαι στην Μπεζανσόν· εκεί κατατάσσομαι στο στρατό κι αν χρειαστεί περνάω στην Ελβετία. Τότε όμως πάει η εξέλιξή μου, πάνε οι φιλοδοξίες μου, ούτε σκέψη πια για το ωραίο εκκλησιαστικό στάδιο που οδηγεί στα πάντα.¹¹

Ερωτήσεις

1. Πώς συμπεριφέρεται ο Σορέλ και οι άλλοι γιοι του στο Ζυλιέν και τι χαρακτήρα προδίδουν οι αντιδράσεις του τελευταίου;
2. Τι διαφορές παρουσιάζει ο Ζυλιέν από το περιβάλλον του;
3. Σε τι μας ξενίζει η υποκρισία του Ζυλιέν και σε τι τον κατανοούμε;
4. Ποιο κίνητρο τον ωθεί να ακολουθήσει το εκκλησιαστικό στάδιο; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

10. Ποια εντύπωση προκαλείται από αυτή την ακρίβεια;

11. Στον καιρό της αυτοκρατορίας ο καλύτερος τρόπος για να προκόψει κανείς, κατά το Ζυλιέν, ήταν να ακολουθήσει τη στρατιωτική σταδιοδρομία (το κόκκινο), ενώ στην Παλινόρθωση την ιερατική (το μαύρο).

8,9,10,11. Τελικά οι διαπραγματεύσεις καταλήγουν σε συμφωνία: ο Ζυλιέν δε θα τρώει με τους υπηρέτες. Στο επόμενο απόσπασμα τον βλέπουμε μπροστά στο κικκλίδωμα του σπιτιού του δημάρχου.

2. Πρώτα βλέμματα, πρώτη ευτυχία

Η δράση δένεται από αυτή την πρώτη συνάντηση της κυρίας ντε Ρενάλ και του Ζυλιέν Σορέλ, η οποία θα έχει αποφασιστική επίδραση στα αμοιβαία αισθήματά τους. Κατά το Σταντάλ «η μικρότερη έκπληξη μπορεί να γεννήσει τον έρωτα» έτσι η έκπληξη της κυρίας Ρενάλ την προετοιμάζει ώστε να ερωτευτεί ασυνείδητα το Ζυλιέν, ο οποίος από την πλευρά του θα κατακτηθεί αμέσως. Αλλά αυτή η σκηνή, η τόσο μυθιστορηματική στην απλότητά της, παρουσιάζει ενδιαφέρον και από μόνη της και από αυτό που προετοιμάζει (I, 6).

Με τη ζωντάνια και τη χάρη που έδειχνε αβίαστα, όταν βρισκόταν μακριά από τα βλέμματα των ανθρώπων,¹ η κ. ντε Ρενάλ έβγαине από την μπαλκονόπορτα του σαλονιού που έβλεπε στον κήπο, όταν αντίκρισε κοντά στην πόρτα της εξόδου το πρόσωπο ενός νεαρού χωρικού, σχεδόν παιδιού ακόμα² εξαιρετικά χλωμό, που φαινόταν να έχει κλάψει. Φορούσε κάτασπρο πουκάμισο και κρατούσε ένα σακάκι πολύ καθαρό από μενεξεδί μάλλινο ύφασμα.

Το χρώμα του μικρού αυτού χωρικού ήταν τόσο άσπρο, τα μάτια του τόσο γλυκά, που το κάπως ρομαντικό πνεύμα της κ. ντε Ρενάλ³ την έκανε να σκεφτεί στην αρχή πως μπορεί να ήταν κάποιο κορίτσι μεταμφιεσμένο, που ερχόταν να ζητήσει κάποια χάρη από τον κ. Δήμαρχο. Ένωσε λύπη για το κακόμοιρο αυτό πλάσμα, που είχε σταματήσει στην είσοδο και που ολοφάνερα δεν τολμούσε να σηκώσει το χέρι του ως το κουδούνι. Η κ. ντε Ρενάλ πλησίασε, ξεχνώντας για μια στιγμή την πίκρα που της προκαλούσε ο ερχομός του παιδαγωγού.⁴ Ο Ζυλιέν, στραμμένος προς την πόρτα, δεν την έβλεπε που προχωρούσε. Ξαφνιάστηκε όταν μια γλυκιά φωνή είπε πολύ κοντά στ' αυτό του.

—Τι ζητάς εδώ, παιδί μου;

Ο Ζυλιέν γύρισε απότομα, και έκπληκτος από το βλέμμα της κ. ντε Ρενάλ που ήταν γεμάτο καλοσύνη ξέχασε λίγο τη δειλία του. Γρήγορα όμως, κατάπληκτος από την ομορφιά της ξέχασε τα πάντα, ακόμα και γιατί είχε έρθει. Η κ. ντε Ρενάλ επανέλαβε την ερώτησή της.

— Έρχομαι ως παιδαγωγός, κυρία, της είπε τέλος, καταντροπιασμένος για τα δάκρυά του που τα σκούπιζε όσο μπορούσε καλύτερα.

1. Ο Σταντάλ ζωγράφισε την κυρία ντε Ρενάλ σαν «μια γυναίκα ψηλή, καλοφτιαγμένη», προικισμένη «με μια απλοϊκή χάρη, γεμάτη αθωότητα και ζωηράδα», χωρίς κοκεταρία και προσποίηση και μάλιστα «πολύ δειλή».

2. Κοίταξε την περιγραφή του Ζυλιέν στην 6 παράγραφο του προηγούμενου αποσπάσματος.

3. «Ήταν μια απλοϊκή ψυχή» (Κεφ. III).

4. Φανταζόταν ένα «χοντρό και κακοχτενισμένο πλάσμα», σκληρό και σκυθρωπό «που θα μαστίγωνε τα παιδιά της».

Η κ. ντε Ρενάλ έμεινε εμβρόντητη. Κοιτάζονταν από πολύ κοντά. Ο Ζυλιέν δεν είχε δει ποτέ του πλάσμα τόσο ωραία ντυμένο και προπάντων μια γυναίκα με τόσο λαμπερό πρόσωπο να του μιλάει με ύφος γλυκό. Η κ. ντε Ρενάλ κοίταζε τα χοντρά δάκρυα που είχαν σταθεί στα ωχρά στην αρχή μάγουλα του νεαρού χωρικού, που τώρα ήταν ροδοκόκκινα. Άρχισε να γελάει, τρελή από χαρά σαν κοριτσάκι, γέλοσε με τον εαυτό της και δεν μπορούσε ν' αναμετρήσει την ευτυχία της.⁵

Ερωτήσεις

1. Πού οφείλεται η χάρη της κ. ντε Ρενάλ; Γιατί ο Ζυλιέν είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σ' αυτό;
2. Κατά τη έκπληξη της κ. Ρενάλ μπορεί να την παρασύρει ώστε να ερωτευτεί ασυνείδητα το Ζυλιέν; Τον βλέπει ακριβώς όπως είναι; (Προτού απαντήσετε να διαβάσετε το προηγούμενο απόσπασμα και να συμβουλευτείτε τα σχόλια 4 και 5).
3. Ποια είναι η συμπεριφορά του Ζυλιέν; Τι αποκαλύπτει;
4. Η τέχνη του Σταντάλ: Να δείξετε πώς τα αισθήματα, τα λόγια, οι χειρονομίες των προσώπων και οι ενδείξεις που δίνει ο συγγραφέας συμβάλλουν στο να κάνουν αυτή τη σκηνη ζωντανή για τον αναγνώστη.

*

Περίληψη: Παρά την ευσέβειά της η κ. ντε Ρενάλ υποχωρεί στο πάθος της για το Ζυλιέν. Στη μικρή όμως πόλη δεν αργούν να μιλήσουν για τον έρωτά τους και ο Ζυλιέν πρέπει να φύγει. Μετά από παραμονή του στο ιεροδιδασκαλείο της Μπεζανσόν πήγε στο Παρίσι, όπου έγινε γραμματέας του μαρκήσιου ντε Λα Μολ. Η κόρη του μαρκήσιου η Μαθίλδη, τον ερωτεύεται. Αλαζονική αλλά ρομαντική, γοητεύεται από την πρωτότυπη ατομικότητα αυτού του πληβείου, ενώ οι νεαροί αριστοκράτες τής φαίνονται, κάτω από τη λουστραρισμένη τους στολή, χωρίς χαρακτήρα.

3. Ένα παλιό σπαθί

Μοιρασμένη ανάμεσα στο πάθος και την περηφάνια η Μαθίλδη ντε Λα Μολ, αφού έδωσε πρώτα αποδείξεις αγάπης στο Ζυλιέν, ξαφνικά παρουσιάζεται υπεροπτική και τον κρατά σε απόσταση: τη στιγμή που η Μαθίλδη δείχνει να ξεκόβει από αυτόν, ο Ζυλιέν την αγαπά αληθινά. Έτσι το πάθος φαίνεται σαν μια σύγκρουση δύο ανθρώπων, που ο καθένας τους παλεύει εναντίον του άλλου και εναντίον του εαυτού του. Αν ταπεινωθεί ο Ζυλιέν, είναι χαμένος. Μια ασυλλόγιστη όμως χειρονομία της πληγωμένης του περηφάνιας θα ξανακατακτήσει τη Μαθίλδη. Ψυχρή και γεμάτη πάθος συγχρόνως, ρομαντική αλλά και με λογική διαύγεια η Μαθίλδη δοκιμάζει έντονα, και με κάποια αισθητική απόλαυση, καινούρια συναισθήματα, αντιφατικά και ακραία, που αρχίζουν από την περιφρόνηση και φτάνουν στο θαυμασμό, από το μίσος στον έρωτα (II, 17).

5. Να βρει τόσο διαφορετικό δάσκαλο από ό,τι φοβόταν.

Ο κ. ντε Λα Μολ είχε βγει έξω. Μισοπεθαμένος ο Ζυλιέν πήγε να τον περιμένει στη βιβλιοθήκη.¹ Σε τι ψυχική κατάσταση βρέθηκε βρίσκοντας εκεί την δεσποινίδα ντε Λα Μολ;

Εκείνη, βλέποντάς τον να μπαίνει, πήρε ένα ύφος κακίας που ήταν αδύνατο να μη το προσέξει ο Ζυλιέν.

Παρασυρμένος από τον πόνο του, παραζαλισμένος από την έκπληξή του, ο Ζυλιέν είχε την αδυναμία να της πει με τον πιο τρυφερό τόνο που έβγαине μέσα από την ψυχή του: «Ώστε, δεν μ' αγαπάτε πια;»²

—Νιώθω φρίκη όταν σκέπτομαι πως παραδόθηκα στον πρώτο τυχόντα, είπε η Μαθίλδη κλαίγοντας από λύσσα εναντίον του εαυτού της.

—Στον πρώτο τυχόντα! φώναξε ο Ζυλιέν, και όρμησε να πάρει ένα παλιό ξίφος μεσαιωνικής εποχής που το είχαν στη βιβλιοθήκη σαν σπάνιο αντικείμενο.

Ο πόνος του, που τον νόμιζε όσο πιο μεγάλο γίνεται τη στιγμή που είχε μιλήσει στη δεσποινίδα ντε Λα Μολ, είχε γίνει εκατονταπλάσιος με τα δάκρυα ντροπής που έβλεπε να χύνει εκείνη. Θα ήταν ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος στον κόσμο αν μπορούσε να τη σκοτώσει.

Τη στιγμή που είχε τραβήξει το ξίφος, με κάποια δυσκολία,³ από την παλιά του θήκη, η Μαθίλδη ευτυχισμένη από μια τόσο καινούρια συγκίνηση,⁴ προχώρησε υπερήφανα προς το μέρος του· τα δάκρυά της είχαν στερέψει.

Η σκέψη του μαρκησιού ντε Λα Μολ, του ευεργέτη του, πρόβαλε έντονα στο μυαλό του Ζυλιέν. Θα σκοτώσω την κόρη του! σκέφθηκε, τι φρίκη! Έκαμε μια κίνηση να πετάξει το σπαθί. Σίγουρα, σκέφτηκε, θα σκάσει στα γέλια βλέποντας αυτή τη μελοδραματική αντίδρασή μου·⁵ χάρη σ' αυτή τη σκέψη ξαναβρήκε την ψυχραιμία του. Κοίταξε τη λεπίδα του παλιού ξίφους με περιέργεια και σαν να έψαχνε να βρει κάποιο σημείο σκουριασμένο, έπειτα το έβαλε πάλι στη θήκη και με τη μεγαλύτερη ηρεμία το κρέμασε στο επιχρυσωμένο μπρούντζινο καρφί του.

Όλη αυτή η κίνηση, πολύ αργή προς το τέλος, κράτησε ένα λεπτό· η δεσποινίς ντε Λα Μολ τον κοίταζε έκπληκτη. Λίγο έλειψε λοιπόν να με σκοτώσει ο εραστής μου! σκεφτόταν.

1. Ο Ζυλιέν μπροστά στην προποιοτή περιφρόνηση της Μαθίλδης απέναντί του, με το θάνατο στην ψυχή, αποφάσισε να φύγει. Πηγαίνει να ειδοποιήσει γι' αυτό το μαρκήσιο.

2. Σε τι διαπράττει αδεξιότητα;

3. Να προσδιορίσετε το αποτέλεσμα αυτής της παρατήρησης.

4. Η Μαθίλδη λαχταρά βίαιες συγκινήσεις, σπάνιες στο περιβάλλον όπου ζει.

5. Μόλις σκέφτεται ο Ζυλιέν γίνεται ευαίσθητος, γιατί φοβόταν τη γελοιοποίηση.

Η σκέψη αυτή την μετέφερε στα πιο ωραία χρόνια της εποχής του Καρόλου Θ' και του Ερρίκου Γ'.⁶

Ήταν ακίνητη μπροστά στο Ζυλιέν που μόλις είχε βάλει το ξίφος στη θέση του· τον κοιτάζε με μάτια όπου δεν υπήρχε πια μίσος. Πρέπει να παραδεχτούμε πως ήταν πολύ σαγηνευτική εκείνη τη στιγμή· ασφαλώς ποτέ γυναίκα δεν έμοιαζε λιγότερο με παριζιάνικη κούκλα (η έκφραση αυτή ήταν η μεγάλη μομφή εναντίον των γυναικών αυτού του τόπου).

Θα ξανακάνω κάποια πράξη αδυναμίας απέναντί του, σκέφτηκε η Μαθίλδη· μ' αυτή την πράξη θα θεωρήσει τον εαυτό του εξουσιαστή και κύριό μου, έπειτα από ένα δεύτερο σφάλμα μου, και ακριβώς τη στιγμή που του μίλησα τόσο έντονα. Έφυγε τρέχοντας.

Ερωτήσεις

Να συγκρίνετε το χαρακτήρα της Μαθίλδης α) με το χαρακτήρα του Ζυλιέν και β) με το χαρακτήρα της κυρίας ντε Ρενάλ. Ποιες διαφορές παρατηρείτε;

*

Περίληψη: Η αυταρχική Μαθίλδη καταφέρνει, όχι χωρίς κόπο, τον πατέρα της να συγκατατεθεί να παντρευτεί το Ζυλιέν. Ο Ζυλιέν γίνεται, με προνόμιο του μαρκήσιου ντε Λα Μολ, ιππότης Σορέλ ντε Λα Βερνέιγ, υπολοχαγός των ουσάρων. Ενώ οι επιθυμίες του· ήταν να εκπληρωθούν, συμβαίνει κάτι απροσδόκητο. Ο κύριος ντε Λα Μολ, που ζήτησε πληροφορίες για το μέλλοντα γαμπρό του, παίρνει από την κυρία ντε Ρενάλ μια απάντηση επιβαρυντική για το Ζυλιέν. Διατάζει την κόρη του να παραιτηθεί από τα σχέδιά της γι' αυτόν «το χυδαίο άνθρωπο». Ειδοποιημένος από τη Μαθίλδη ο Ζυλιέν την εγκαταλείπει απότομα, αφού πληροφορήθηκε για το γράμμα που ήταν μοιραίο για τις φιλοδοξίες του.

*

4. Ο Ζυλιέν πυροβολεί την κ. ντε Ρενάλ

Αυτή η σκηνή που δείχνει μια αποφασιστική καμπή στη δράση του μυθιστορήματος, είναι χαρακτηριστική για την τέχνη του Σταντάλ. Ο συγγραφέας που περιφρονεί, στην καρδιά του ρομαντισμού, τον αισθηματισμό και τη μεγαλοστομία, παρουσιάζει τη σκηνή με ένα ρεαλισμό όχι ντοκουμενταρισμένο αλλά ψυχολογικό, σύμφωνα με την οπτική του ίδιου του εγκληματία (II, 35-36).

6. Η Μαθίλδη, όπως ο Σταντάλ, αγαπά το 16ο αι., εποχή του ατομικισμού, των μεγάλων χαρακτήρων και του πάθους στην καθαρή του κατάσταση.

Ο Ζυλιέν έφυγε για το Βεριέρ. Στο γρήγορο αυτό ταξίδι του δεν μπόρεσε να γράψει στη Ματθίλδη, όπως σχεδίαζε: το χέρι του χάραζε στο χαρτί δυσανάγνωστα σχήματα. Έφτασε στο Βεριέρ Κυριακή πρωί. Μπήκε στο μαγαζί του οπλοποιού της περιοχής, που τον υποδέχτηκε με χείμαρρο συγχαρητηρίων για την πρόσφατη επιτυχία του.¹ Ήταν το μεγάλο νέο του τόπου.

Ο Ζυλιέν δυσκολεύτηκε πολύ να του δώσει να καταλάβει πως ήθελε ένα ζεύγος πιστόλια. Ζήτησε από τον οπλοποιό να τα γεμίσει.

Η καμπάνα χτύπησε τρεις φορές: σ' όλα τα χωριά της Γαλλίας ξέρουν πως αυτό σημαίνει πως η λειτουργία αρχίζει.

Ο Ζυλιέν μπήκε στην καινούρια εκκλησία του Βεριέρ. Όλα τα πάνω παράθυρα του κτιρίου ήταν σκεπασμένα με πορφυρά παραπετάσματα. Ο Ζυλιέν βρέθηκε λίγα βήματα πιο πίσω από το στασίδι της κ. ντε Ρενάλ. Του φάνηκε πως προσευχόταν με κατάνυξη. Η θέα αυτής της γυναίκας που τον είχε τόσο αγαπήσει έκαμε το χέρι του Ζυλιέν να τρέμει τόσο πολύ, που στην αρχή δεν μπόρεσε να εκτελέσει το σχέδιό του. Δε θα μπορέσω, έλεγε στον εαυτό του: το χέρι μου δε με βοηθάει, δε θα μπορέσω.

Εκείνη τη στιγμή ο νεαρός κληρικός σήμανε για την πρόθεση. Η κ. ντε Ρενάλ έσκυψε το κεφάλι της που για μια στιγμή βρέθηκε εντελώς σκεπασμένο από το σάλι της. Ο Ζυλιέν δεν την έβλεπε πια τόσο καθαρά: πυροβόλησε μια φορά και αστόχησε: πυροβόλησε δεύτερη φορά κι εκείνη έπεσε.

Ο Ζυλιέν έμεινε ακίνητος, δεν έβλεπε πια τίποτε. Όταν συνήλθε κάπως, διέκρινε όλους τους πιστούς να τρέχουν να φύγουν από την εκκλησία: ο ιερέας είχε εγκαταλείψει την Αγία Τράπεζα. Ο Ζυλιέν άρχισε να περπατάει με βήμα αργό πίσω από μερικές γυναίκες που έφευγαν φωνάζοντας. Μια γυναίκα που έτρεχε να φύγει πιο γρήγορα από τις άλλες, του έδωσε μια δυνατή σπρωξιά: έπεσε κάτω. Τα πόδια του είχαν μπερδευτεί σε μια καρέκλα που την είχε ρίξει κάτω: ήταν η στιγμή που σηκωνόταν, ένιωσε να του σφίγγει κάποιος το λαιμό: ήταν ένας χωροφύλακας με την επίσημη στολή του. Μηχανικά ο Ζυλιέν θέλησε να χρησιμοποιήσει τα πιστόλια του, όμως ένας δεύτερος χωροφύλακας του έπιασε τα μπράτσα.

Τον οδήγησαν στις φυλακές. Μπήκαν σ' ένα δωμάτιο, του έβαλαν χειροπέδες και τον άφησαν μόνο του: η πόρτα διπλοκλειδώθηκε: όλα αυτά έγιναν πολύ γρήγορα και δεν τα κατάλαβε.

—Στ' αλήθεια, τέλειωσαν όλα, είπε μεγαλόφωνα όταν συνήλθε... Μά-

1. Να εκτιμήσετε την πίκρα αυτής της ειρωνείας της τύχης.

λιστα, σε δεκαπέντε μέρες η λαιμητόμος... εκτός αν σκοτωθώ ως εκείνη την ημέρα.

Ο συλλογισμός του δεν προχωρούσε περισσότερο: ένωθε να πονάει το κεφάλι του σαν να του το έσφιγγαν πολύ δυνατά. Κοίταξε για να ιδεί μήπως τον κρατούσε κανένας. Έπειτα από μερικές στιγμές αποκοιμήθηκε.

Μετάφραση: Τάκη Δραγώνα

Ερωτήσεις

1. Να χαρακτηρίσετε τη διανοητική κατάσταση του Ζυλιέν σχολιάζοντας τις αποκαλυπτικές λεπτομέρειες.

2. Πώς συμφιλώνονται τα βαθιά αισθήματα του Ζυλιέν για την κ. ντε Ρενάλ με την επιθυμία του να τη σκοτώσει;

3. Να κρίνετε τη βαρύτητα του εγκλήματος με βάση τα επιβαρυντικά και ελαφρυντικά στοιχεία. (Προτού απαντήσετε να συμβουλευτείτε και την περίληψη ανάμεσα στο τρίτο και τέταρτο απόσπασμα.)

4. Δώστε με χαρακτηριστικά παραδείγματα τον κύριο χαρακτήρα του αποσπάσματος: σε τι ανταποκρίνεται αυτό α) στο λογοτεχνικό ιδεώδες του Σταντάλ και β) στη διανοητική κατάσταση του δολοφόνου; (Προτού απαντήσετε να διαβάσετε το βιογραφικό σημείωμα.)

*

Περίληψη: Το τραύμα δεν έβαλε σε κίνδυνο τη ζωή της κ. Ρενάλ, η οποία σκέφτηκε αμέσως να σώσει το δολοφόνο της. Απέτυχε όμως, όπως επίσης απέτυχε και η προσπάθεια της Μαθιλδής. Καταδικάστηκε σε θάνατο. Στη φυλακή ανακάλυψε ότι μόνο την κ. ντε Ρενάλ αγαπούσε, ενώ τα αισθήματά του για τη Μαθιλδή και η φιλοδοξία του δεν είχαν κανένα βάθος. Η φιλοδοξία του είχε πεθάνει μέσα του. Τώρα αισθάνεται τύψεις που αποπειράθηκε να σκοτώσει την κ. ντε Ρενάλ. Στην πραγματικότητα είναι σφοδρά ερωτευμένος μαζί της. Έτσι χάρη στην κ. ντε Ρενάλ που τον επισκέφεται στη φυλακή, οι τελευταίες του ημέρες είναι ημέρες ευτυχίας. Τέλος ο Ζυλιέν ανεβαίνει στο ικρίωμα. Λίγες μέρες μετά το θάνατό του πεθαίνει και η κ. ντε Ρενάλ αγκαλιάζοντας τα παιδιά της.

Σταντάλ (Ερρίκος Μπέιλ, 1783-1842)

Γεννήθηκε στην Γκρενόμπλ της Γαλλίας και το πραγματικό του όνομα ήταν Ερρίκος Μπέιλ. Έχασε σε μικρή ηλικία τη μητέρα του και διατήρησε άσχημες αναμνήσεις από το αυστηρό οικογενειακό του περιβάλλον. Στοχαστής, λυρικός ανατόμος και χρονικογράφος της εποχής του, ο Σταντάλ ανανέωσε το μυθιστόρημα κρατώντας ίση απόσταση από τα δύο βασικά τότε ρεύματα: τις λυρικές υπερβολές των ρομαντικών και τις εξαντλητικές αναλύσεις των ρεαλιστών. Ρομαντικός από κλίση προς τα βίαια πάθη, αναλύει με διαύγεια και μέτρο και κάποτε με ειρωνεία τους χαρακτήρες του. Παραγνωρισμένος στην εποχή του, απόκτησε φήμη μετά το θάνατό του. Έργα του: Η ζωή του Ναπολέοντα, Ρακίνας και Σαίξπηρ, Armançe, (1827), Το κόκκινο και το μαύρο (1831), Το μοναστήρι της Πάρμας (1839).

Γκαίτε

Φάουστ (απόσπασμα)

Ο Φάουστ είναι πιθανότατα ιστορικό πρόσωπο που έζησε το 16ο αιώνα στη Γερμανία και αποτελεί χαρακτηριστικό εκπρόσωπο του ανήσυχου και ερευνητικού πνεύματος του ανθρώπου της Αναγέννησης. Ήταν ένας παράξενος άνθρωπος που περιόδευε στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις και εμφανιζόταν ως γιατρός, αλχημιστής, αστρολόγος, θαυματοποιός και μάγος. Γρήγορα απόκτησε μεγάλη φήμη και τα κατορθώματά του έγιναν λαϊκός θρύλος. Το 1587 μάλιστα τυπώθηκε και μια λαϊκή φυλλάδα που απέδιδε τα κατορθώματά του στη συμμαχία του με το Διάβολο, στον οποίο είχε πουλήσει την ψυχή του. Αναπλάθοντας αυτούς τους θρύλους δυο αιώνες αργότερα ο Γκαίτε δημιουργεί το δικό του Φάουστ, ένα από τα μεγαλύτερα έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Το πρώτο μέρος – που είναι και το πιο σημαντικό – δημοσιεύτηκε το 1808. Στην ποιητική αυτή σύνθεση που έχει θεατρική μορφή με υπόθεση και δράση χωρισμένη σε σκηνές, με πρόσωπα και με βαθιές φιλοσοφικές προεκτάσεις, ο Γκαίτε κάνει τον Φάουστ αιώνιο σύμβολο της τιτανικής βούλησης του ανθρώπου και της ακόρεστης επιθυμίας του να γνωρίσει όλα τα μυστικά και να δώσει απάντηση σε όλα τα προβλήματα της ζωής. Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στον πρώτο μονόλογο του Φάουστ.

Αχ! σπούδασα φιλοσοφία
και νομική και γιατρική,
και αλί μου και θεολογία
με κόπο και μ' επιμονή
και νά με δω με τόσα φώτα,
εγώ μωρός, όσο και πρώτα!
Με λένε μάγιστρο, ακόμα δόκτορα,
και σέρνω δέκα χρόνια τώρα
από τη μύτη εδώ κι εκεί
τους μαθητές μου — και το βλέπω δεν μπορεί
κανένας κάτι να γνωρίζει!
Λες την καρδιά μου αυτό φλογίζει.
Ναι, πióτερα ξέρω παρά όλοι μαζί,
γιατροί, δικηγόροι, παπάδες, σοφοί
δισταγμοί, υποψίες δε με ταραίζουν,
κόλασες, διάλοιοι δε με τρομάζουν —
έτσι όμως κι η χαρά μου είναι φευγάτη,
δεν το φαντάζομαι πως ξέρω κάτι
καλό στον κόσμο να το διδάξω,
να τον φωτίσω, να τον αλλάξω.
Ούτ' έχω δα καλά και πλούτο,
δόξα, τιμές στον κόσμο τούτο.
Μήτε σκυλί έτσι θα 'θελε να ζει!
Γι' αυτό έχω στη μαγεία παραδοθεί,
μήπως το πνεύμα το στόμα ανοίξει
κι η δύναμή του μη μου δείξει
κάποια μυστήρια, ώστε άλλο εδώ
να μην παιδεύομαι να πω
ό,τι δεν ξέρω, να γνωρίσω τι
βαθιά τον κόσμο συγκρατεί,
κάθε αφορμή και σπόρο ν' αντικρίσω
και κούφια λόγια πια να μην πουλήσω.
Να 'βλεπες, φως του φεγγαριού,
τον πόνο μου στερνή φορά,
τις ώρες του μεσουραχτιού,
που εδώ σε πρόσμενα συχνά,
πώς σε βιβλία, χαρτιά σωρό
σύντροφο σ' είχα θλιβερό:
Αχ! να μπορούσα στις ψηλές

μ' εσέ ν' ανέβαινα κορφές,
με στοιχειά στα σπήλαια να πετούσα,
στο θάμπος σου λιβάδια να γυρνώ,
κάθε γνώσης τινάζοντας καπνό
στο δρόσος σου να ξαρρωστούσα!

Μετάφραση: Κώστας Χατζόπουλος

Ερωτήσεις

1. Να περιγράψετε τη σκηνοθεσία και την ατμόσφαιρα με βάση τα στοιχεία που δίνει το απόσπασμα.
2. Ποια είναι γενικά η ψυχική διάθεση του Φάουστ; Ποιες λέξεις ή φράσεις την αποδίδουν κυρίως;
3. Ποιες επιμέρους συναισθηματικές καταστάσεις μπορείτε να επισημάνετε στην εξέλιξη του μονόλογου;
4. Πού οφείλεται η ψυχική διάθεση του Φάουστ;
5. Στο α' μέρος του μονόλογου (στ. 1-32) υπάρχουν ορισμένες αντιθέσεις. Να τις επισημάνετε και να βρείτε τη σημασία τους.
6. Στο β' μέρος (στ. 33 κ.ε.) ο Φάουστ κάνει μια αποστροφή στο φως του φεγγαριού. Ποιο είναι το νόημά της και πώς συνδέεται με το χαρακτήρα του Φάουστ;

Γκαίτε Ιωάννης - Βόλφγκαντ (1749-1832)

Γερμανός ποιητής και φιλόσοφος και μια από τις μεγαλύτερες πνευματικές φυσιογνωμίες. Βαθύς γνώστης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, αλλά και των δημοτικών τραγουδιών μας, εξέφρασε σε πολλές περιπτώσεις τα φιλελληνικά του αισθήματα. Από τα έργα του τα πιο γνωστά και περισσότερο μεταφρασμένα είναι ο Βέρθερος και κυρίως ο Φάουστ. Ο Φάουστ έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από το Γ. Στρατήγη, τον Αριστ. Προβελέγγιο, τον Αλ. Ραγκαβή, τον Κώστα Χατζόπουλο, το Δ. Λάμψα, το Νίκο Καζαντζάκη κ.ά.

Φιόντορ Μιχαήλοβιτς Ντοστογιέφσκι

Αδελφοί Καραμάζοφ (απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα **Οι αδελφοί Καραμάζοφ** θεωρείται ως το κορυφαίο έργο του μεγάλου Ρώσου συγγραφέα. Σ' αυτό παρουσιάζεται η ζωή τριών αδελφών, που δεν έχουν τίποτε κοινό μεταξύ τους (του ορμητικού και αγάλινωτου στα πάθη Ντιμήτρι' του συγκρατημένου αλλά ψυχικά αδύνατου και άβουλου Ιβάν' και του αγνού ονειροπόλου Αλιόσα), σε συνάρτηση με την ακόλαστη και έκλυτη ζωή του πατέρα τους, του Φιόντορ Παύλοβιτς Καραμάζοφ, που τα εγκατέλειψε άστοργα, όταν ήταν ακόμη πολύ μικρά και ορφανά από μητέρα.

Στο απόσπασμα που παραθέτουμε, τα τρία αδέλφια, ενήλικα πια, συναντιούνται με τον πατέρα τους και συμφωνούν να επισκεφτούν το φημισμένο πάτερ Ζωσιμά, γέροντα (στάρετς) του μοναστηριού της περιοχής, για να ζητήσουν τη μεσολάβησή του για συμφιλίωση και λύση των διαφορών τους. Στη συνάντηση παρευρίσκεται και ο ξάδελφος της πρώτης γυναίκας του Παύλοβιτς, ο Πιότρ Αλεξάνδροβιτς Μιούσοβ, κτηματίας της περιοχής, που είχε αναλάβει την κηδεμονία του Ντιμήτρι.

Απ' την πρώτη στιγμή δεν του άρεσε ο στάρετς.* Πραγματικά, υπήρχε κάτι στο πρόσωπό του που και σε πολλούς άλλους εκτός απ' τον Μιούσοβ* θα μπορούσε να μην αρέσει. Ήταν ένας κοντός καμπουριασμένος ανθρωπάκος με πολύ αδύνατα πόδια, κάπου εξηνταπέντε χρονώ, μα που η αρρώστια τον έκανε να φαίνεται πολύ μεγαλύτερος, τουλάχιστο κατά δέκα χρόνια. Όλο το ξερακιανό του πρόσωπο ήταν γεμάτο μικρές ρυτίδες, ιδίως γύρω στα μάτια, που ήταν μικρά, φωτεινά, ζωηρά και λαμπερά, σαν δυο γυαλιστερές κουκίδες. Μονάχα στους κροτάφους του απόμεναν κάτι άσπρα μαλάκια, το γενάκι του ήταν πολύ κοντό, αραιό και μυτερό και τα χείλη του, που χαμογελούσαν συχνά, ήταν λεπτά σα δυο σπαγγάκια. Η μύτη του όχι και πολύ μεγάλη, μυτερή σα ράμφος πουλιού.

«Κατά πάσαν πιθανότητα είναι μια κακόβουλη και ψωροπερήφανη ψυχή», σκέφτηκε για μια στιγμή ο Μιούσοβ. Γενικά ήταν πολύ δυσαρεστημένος με τον εαυτό του.

Το ρολόι — ένα φτηνό ρολόι του τοίχου με βαρίδια — χτύπησε βιαστικά βιαστικά ακριβώς δώδεκα. Αυτό τους βοήθησε ν' αρχίσουν την κουβέντα.

— Ακριβέστατα η ορισμένη ώρα, — φώναξε ο Φιόντορ Παύλοβιτς,* — κι ο γιος μου ο Ντιμήτρι Φιοντόροβιτς ακόμα να φανεί. Σας ζητώ συγγνώμη για λογαριασμό του, πανοσιότατε στάρετς!* (Ο Αλιόσα ανατρίχιασε ακούγοντας αυτό το «πανοσιότατε στάρετς»). Όμως εγώ είμαι πάντοτε ακριβής στην ώρα μου, ούτε λεπτό δεν αργώ, γιατί πάντα θυμάμαι πως η ακρίβεια είναι η ευγένεια των βασιλιάδων...

— Όμως εσείς, όπως και να 'ναι, δεν είστε βασιλιάς,* — είπε αμέσως ο Μιούσοβ που δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί.

— Ναι, αυτό είν' αλήθεια, δεν είμαι βασιλιάς. Και φανταστείτε, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, αυτό το 'ξερα και μόνος μου. Μα το Θεό, το 'ξερα! Όμως, έτσι συμβαίνει πάντοτε. Όλο και κάτι θα πω που δε θα ταιριάζει με την περίπτωση! Αιδεσιμότητα! — ξεφώνισε με κάποιο ξαφνικό πάθος: — Έχετε τώρα

στάρετς (λέξη ρωσική): γέροντας ασκητής.

Μιούσοβ: ξάδελφος της πρώτης γυναίκας του γερο-Καραμάζοφ, πλούσιος κτηματίας. Έζησε και έκανε λαμπρές σπουδές στο Παρίσι. Ασπάστηκε τις φιλελεύθερες ιδέες και αναμείχτηκε στην παρισινή επανάσταση του 1848. Αντιπαθούσε τον κλήρο. Κίνησε δίκη κατά του μοναστηριού για κάποια δικαιώματα αλιείας ή υλοτομίας στην περιοχή που συνόρευε με το κτήμα του, όχι γιατί είχε καμιά οικονομική ανάγκη, αλλά γιατί το θεωρούσε καθήκον.

Φιόντορ Παύλοβιτς Καραμάζοφ: πατέρας των τριών αδελφών Καραμάζοφ.

Πανοσιότατε στάρετς: ο γερο-Καραμάζοφ πολύ συχνά καταφεύγει στην κολακεία και την υποκρισία.

δεν είστε βασιλιάς: ο Μιούσοβ δε χάνει ευκαιρία να στηλιτεύσει το γερο-Καραμάζοφ, για τον οποίο ένιωσε μίσος και περιφρόνηση.

μπροστά σας έναν γελωτοποιό, έναν πραγματικό γελωτοποιό! Έτσι και σας συσταίνουμε. Είναι μια παλιά μου συνήθεια, αλίμονο! Κι αν καμιά φορά λέω ξεκάρφωτες ψευτιές, αυτό το κάνω ξεπίτηδες μπορώ να πω, για να κάνω τους άλλους να γελάσουν και να γίνω έτσι ευχάριστος. Πρέπει δα να 'ναι ευχάριστος κανείς, ψέματα; Καταφτάνω που λέτε μια φορά, εδώ κι εφτά χρόνια, σε μιαν πολιτειούλα, είχα κάτι δουλιτσες εκεί και μόλις είχα φτιάξει μιαν εταιριούλα με κάτι εμποράκους. Πάμε το λοιπόν στον ισπράβνικ¹, είχαμε να τον παρακαλέσουμε για κάποιο ζήτημα και θα τον καλούσαμε σε γεύμα. Βγαίνει ο ισπράβνικ, ένας ψηλός, χοντρός, ανοιχτόξανθος και σκυθρωπός άνθρωπος. Για κάτι τέτοιες περιπτώσεις κάτι τέτοιοι είναι τα πιο επικίνδυνα υποκείμενα. Είναι βλέπεις το συκώτι, το συκώτι. Γυρίζω αμέσως και του λέω, (και ξέρετε, του το 'πα με τόση χάρη σα να 'μουν άνθρωπος των σαλονιών): «Κύριε ισπράβνικ, γενείτε, του λέω, ο Ναπράβνικ μας!» «Τι θέλετε να πείτε, μου λέει, με το Ναπράβνικ σας;» Το βλέπω πια απ' την πρώτη στιγμή πως δεν κόλλησε. Στάθηκε και σοβαρός, πεισμημένος μάλιστα: «Θέλησα, λέω, να κάνω ένα αστέιο για να ευθυμήσουμε όλοι μας. Αυτός ο κύριος Ναπράβνικ είναι ένας διάσημος Ρώσος μαέστρος και μεις ακριβώς χρειαζόμαστε για την αρμονία της επιχείρησής μας έναν άνθρωπο που να 'ναι κάτι σα μαέστρος...» Θα 'λεγε κανείς πως η εξήγηση κι η σύγκριση ήταν πολύ λογική, ψέματα; «Με συγχωρείτε, μου λέει, εγώ είμαι ισπράβνικ και δε σας επιτρέπω να κάνετε καλαμπούρια με το αξίωμά μου». Μου γυρίζει την πλάτη και φεύγει. Και γω φωνάζω ξωπίσω του: «Σωστά, σωστά, είστε ισπράβνικ κι όχι Ναπράβνικ!» «Όχι, μου λέει, μια και το είπατε πάει πιά, είμαι Ναπράβνικ». Και φανταστείτε. Η δουλειά μας πήγε στράφι! Κι όλο έτσι για το τίποτα την παθαίνω, μα την αλήθεια, για το τίποτα. Πάντα έτσι θα συμβεί που θα βλάψω μόνος μου τον εαυτό μου με την ευγένειά μου! Μια φορά, πάνε πια πολλά χρόνια, λέω σ' ένα πρόσωπο που θα μπορούσες να το πεις και σημαντικό: «Η γυναίκα σας παίρνει εύκολα φωτιά». Εννοείται πως αυτό το 'πα έχοντας υπόψη την τιμή και τα ηθικά προτερήματα, όμως εκείνος μου λέει αναπάντεχα: «Πώς το ξέρετε; Την ανάπατε καμιά φορά;» Δε βάσταξα τότε, σιάσου λέω μέσα μου να φανώ ευχάριστος: «Ναι, του λέω, την άναψα». Τότε λοιπόν μου τις άναψε κι αυτός για τα καλά... Μα όλ' αυτά είναι καιρός πια που γενήκανε, τόσο που δεν ντρέπουμε και να τα δηγιέμαι. Πάντα κάπως·έτσι θα βλάψω τον εαυτό μου!

—Αυτό κάνετε και τώρα, — είπε με αηδία ο Μιούσοβ.

Ο στάρετς τους κοίταζε σιωπηλός πότε τον έναν πότε τον άλλον:

—Για κοίτα κει! Σας βεβαιώνω, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, πως κι αυτό το 'ξερα

1. Διοικητής αστυνομικού τμήματος στη Ρωσία.

και μάλιστα, μπορώ να πω, ένωθα τι πήγαινα να κάνω απ' την στιγμή κιόλας που άρχισα να μιλάω. Και, ξέρετε, προαισθανόμουν ακόμα πως εσείς θα μου κάνατε πρώτος την παρατήρηση.² Κάτι τέτοιες στιγμές, αιδεσιμότατε, όταν βλέπω πως το αστέιο μου δεν πετυχαίνει, τα δυο μου μάγουλα αρχίζουν να κολλάνε στα κάτω ούλα, παθαίνω κάτι σαν σπασμούς. Αυτό το 'χω απ' τα νιάτα μου ακόμα, όταν ζούσα στα σπίτια των τσιφλικιάδων κι έτρωγα το ξένο ψωμί σαν παράσιτο. Ο γελωτοποιός, αιδεσιμότατε, είναι βαθιά ριζωμένος μέσα μου, από γεννησιμιού μου έτσι είμαι, δίκιο θα 'χετε και παλαβό να με πείτε. Δε λέω, μπορεί να 'χω και κανένα κακό πνεύμα μέσα μου, όμως, εδώ που τα λέμε, δεν μπορεί να 'ναι και πολύ μεγάλου διαμετρήματος, γιατί, αν ήταν, θα φρόντιζε να βρει κανένα σημαντικότερο μέρος να κάτσει. Πάντως ούτε και σε σας θα 'ρχόταν, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, γιατί και σεις δεν είστε δα και τόσο σημαντικός. Όμως εγώ πιστεύω, πιστεύω στο Θεό. Μόλις τώρα τελευταία άρχισα ν' αμφιβάλω, τώρα όμως κάθουμαι και περιμένω υπέροχα λόγια. Είμαι και γω, αιδεσιμότατε, σαν το φιλόσοφο Ντιντερό. Το ξέρετε άραγε, πανιερότατε πάτερ, πως ο Ντιντερό ο φιλόσοφος παρουσιάστηκε κάποτε στο μητροπολίτη Πλάτωνα; Ήτανε τον καιρό της αυτοκράτειρας Αικατερίνης. Μπαίνει που λέτε, κι η πρώτη του κουβέντα ήταν τούτη: «Δεν υπάρχει Θεός». Τότε κι ο άγιος εκείνος άνθρωπος σηκώνει το δάχτυλό του κι απαντάει: «είπεν ὁ ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ». Τότε και κείνος πέφτει αμέσως στα γόνατα και φωνάζει: «Πιστεύω και δέχομαι να βαφτιστώ». Έτσι λοιπόν τον βαφτίσανε την ίδια εκείνη ώρα. Η πριγκίπισσα Ντάσκοβα ήταν η ανάδοχος κι ο Ποτέμκιν νουνός...

—Φιόντορ Παύλοβιτς, αυτό είναι ανυπόφορο πια! Το ξέρετε κι ο ίδιος πως λέτε ψέματα και πως αυτό το ανόητο ανέκδοτο είναι παραμύθι. Τι θέλετε λοιπόν να παραστήσετε; — είπε ο Μιούσοβ που 'χασε την υπομονή του κι η φωνή του έτρεμε.

—Όλη μου τη ζωή το προαισθανόμουν πως είναι ψέματα! — ξεφώνισε παράφορα ο Φιόντορ Παύλοβιτς. — Γι' αυτό, καλοί μου κύριοι, θα σας πω όλη την αλήθεια. Ενδοξότατε σάρετς! Συχωρέστε με, μα κείνο το τελευταίο για το βάπτισμα του Ντιντερό, το σκαρφίστηκα τώρα μόλις μονάχος μου, τούτην ακριβώς τη στιγμή που τα ιστορούσα. Ως τα τώρα ούτε καν μου 'χε περάσει μια τέτοια σκέψη απ' το κεφάλι. Έτσι για να γίνει πιο πικάντικο το σκαρφίστηκα. Γι' αυτό κάνω μπαλαφαριές, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, για να γίνω πιο ευχάριστος. Εδώ που τα λέμε, ούτε και γω ο ίδιος δεν ξέρω για πδίο λόγο

2. Ο γερο-Καραμάζοφ, όταν πιάνεται επ' αυτοφόρω να ψεύδεται ασύστολα, δεν αιφνιδιάζεται, αυτοταπεινώνεται ακόμα περισσότερο, και έτσι παρασέρνει και τους άλλους, τους ταπεινώνει, τους χλευάζει, για να τους αποπλίζει, για να ορθωθεί πάλι και να δαγκάσει.

το κάνω αυτό. Όσο για τον Ντιντερό, κείνο το «είπεν ό ἄφρων», τ' άκουσα και γω πολλές φορές στα νεανικά μου χρόνια απ' τους ντόπιους τσιφλικάδες, όταν ζούσα στα σπίτια τους. Τ' άκουσα κι απ' τη θεια σας, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, τη Μάβρα Φομίνισνα. Όλοι αυτοί είναι και τώρα ακόμα βέβαιοι πως ο άθεος Ντιντερό πήγε στου μητροπολίτη Πλάτωνα για να συζητηθεί μαζί του για την ύπαρξη του Θεού...

Ο Μιούσοβ σηκώθηκε, γιατί όχι μονάχα έχασε πια την υπομονή του, μα σχεδόν δεν ήξερε τι έκανε απ' το θυμό του. Λύσαγε απ' το κακό του κι ένιωθε πως έτσι γινόταν γελοίος. Πραγματικά, στο κελί γινόταν κάτι πρωτοφανές. Σαράντα, ίσως και πενήντα χρόνια, απ' τον καιρό των ήπαλιών στάρετς ακόμα, μαζεύονταν εδώ, μέσα σ' αυτό το ίδιο το κελί, άνθρωποι διαποτισμένοι από βαθιά ευλάβεια. Όλοι όσοι μπαίνανε στο κελί είχαν τη συναίσθηση πως τους κάνουνε μεγάλη χάρη. Πολλοί πέφτανε στα γόνατα και δε σηκώνονταν παρά μονάχα, όταν τέλειωνε η επίσκεψή τους. Ακόμα και πολλά απ' τα «άνωτερα» πρόσωπα, άνθρωποι με μεγάλη μόρφωση και μάλιστα με ελεύθερες ιδέες που έρχονταν είτε από περιέργεια είτε για κάποια άλλη αιτία, μπαίνοντας στο κελί μαζί με τους άλλους ή παίρνοντας μια ιδιαίτερη συνέντευξη, θεωρούσαν πρώτιστο καθήκον τους, όλοι ως τον τελευταίο, να δείξουν βαθύτατο σεβασμό στον στάρετς και να φερθούν ευγενικά. Και τούτο γιατί φυσικά δεν επρόκειτο εδώ για λεφτά μα για αγάπη και για έλεος απ' τη μια μεριά κι απ' την άλλη για επιθυμία γαλήνης και δίψα να δοθεί μια λύση σε κάποιο δύσκολο ηθικό πρόβλημα ή σε κάτι που τους ταλανίζει το πνεύμα. Έτσι που ο Φιόντορ Παύλοβιτς με τις χοντροκοπιές του, τις ανάρμοστες σε τούτο το μέρος, έκανε τους παριστάμενους, μερικούς τουλάχιστο αν όχι όλους, ν' απορήσουν και να τα χάσουν. Να λέμε την αλήθεια, οι ιερομόναχοι δεν άλλαξαν καθόλου έκφραση και με σοβαρή προσοχή περιμένανε να δουν τι θα πει ο στάρετς. Φαίνεται όμως πως ήταν έτοιμοι κι αυτοί να σηκωθούν όπως κι ο Μιούσοβ. Ο Αλιόσα ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα και στεκόταν με χαμηλωμένο κεφάλι. Περισσότερο απ' όλα παραξενευότανε, γιατί ο μεγαλύτερος αδερφός του, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, που μονάχα σ' αυτόν είχε στηρίξει τις ελπίδες του και που ήταν ο μόνος άνθρωπος που 'χε τόση επιρροή στον πατέρα του, ώστε να μπορούσε τώρα να τον σταματήσει, καθόταν τούτη τη στιγμή εντελώς ακίνητος στην καρέκλα του, με χαμηλωμένα τα μάτια και φαινόταν να περιμένει με κάποια φιλόμαθη περιέργεια να δει πώς θα τελειώσουν όλ' αυτά, σα να 'ταν εντελώς ξένος εδώ. Ο Αλιόσα ούτε να τον κοιτάξει δεν μπορούσε τον Ρακίτιν (το σπουδαστή της θεολογίας) που ήταν πολύ γνωστός του και σχεδόν φίλος του, γιατί ήξερε τις σκέψεις του. (Άλλωστε ήταν ο μόνος που τις ήξερε σ' όλο το μοναστήρι.)

—Με συγχωρείτε... — άρχισε να λέει ο Μιούσοβ στον στάρετς, — ίσως

να νομίζετε πως και γω είμαι μέτοχος σ' αυτή την ελεεινή κωμωδία. Το λάθος μου ήταν που πίστεψα πως ακόμα κι ένας άνθρωπος σαν τον Φιόντορ Παύλοβιτς θα καταλάβαινε τις υποχρεώσεις του, όταν θα βρισκόταν μπροστά σ' ένα τόσο σεβαστό πρόσωπο... Δεν μπορούσα να 'χω υπόψη μου πως θα χρειαστεί να ζητήσω συγγνώμη, μόνο και μόνο γιατί μπήκα εδώ μέσα μαζί του...

Ο Πιοτρ Αλεξάντροβιτς δεν τέλειωσε την κουβέντα του. Συγχύστηκε εντελώς κι ήταν έτοιμος να βγει απ' το δωμάτιο.

—Μην ανησυχείτε, σας παρακαλώ, —είπε ο στάρετς. Σηκώθηκε ξαφνικά πάνω στ' αδύνατα πόδια του και παίρνοντας τον Πιοτρ Αλεξάντροβιτς απ' τα δυο του χέρια τον έβαλε να καθίσει ξανά στην πολυθρόνα. — Ησυχάστε, σας παρακαλώ. Σας παρακαλώ όλως ιδιαίτέρως να μείνετε φιλοξενούμενός μου. Έκανε μian υπόκλιση και ξανακάθισε στο ντιβανάκι του.

—Ενδοξότατε στάρετς, αποφανθείτε. Σας προσβάλω με τη ζωηρότητά μου ή όχι; — ξεφώνισε ξαφνικά ο Φιόντορ Παύλοβιτς κι άδραξε με τα δυο του χέρια τα χερούλια της πολυθρόνας έτοιμος να πεταχτεί απάνω ανάλογα με την απάντηση.

—Σας παρακαλώ και σας —είπε ο στάρετς με τον πιο υποβλητικό τρόπο — να μην ανησυχείτε και να μη νιώθετε καμιά συστολή μπροστά μου. Μην πιέζετε τον εαυτό σας, φερθείτε σα να 'σασταν στο σπίτι σας. Και, το κυριότερο, μην ντρέπεστε τόσο πολύ τον εαυτό σας, γιατί απ' αυτό ακριβώς προέρχονται όλα.

—Εντελώς σα στο σπίτι μου; Δηλαδή στη φυσική μου κατάσταση; Ω, αυτό είναι πολύ, πάρα πολύ, όμως το δέχομαι μ' ευγνωμοσύνη! Ξέρετε, πανιερότατε πάτερ, καλύτερα μη με παροτρύνετε να φερθώ φυσικά, μην το διακινδυνεύετε αυτό... ως τη φυσική μου κατάσταση ούτε και γω ο ίδιος δε θα φτάσω. Σας προειδοποιώ, για να προφυλάξω εσάς δηλαδή 'Όσο για τ' άλλα, εκείνα μένουν στο σκοτάδι, αν και μερικοί θα το 'θελαν να παραμουντζουρώσουν το πορτρέτο μου. Εσάς εννοώ, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς. 'Όσο για σας, πανιερότατε, σας εκφράζω τον ενθουσιασμό μου! — Ανασηκώθηκε κι υψώνοντας τα χέρια του πρόφερε: «Μακαρία ή κοιλία ή βαστάσασά σε και μαστοί οϋς έθήλασας», ο μαστοί προπαντός. Και τώρα με την παρατήρησή σας: «Να μην ντρέπουμε τόσο πολύ τον ίδιο τον εαυτό μου, γιατί από δω ξεκινάνε όλα» — με τη φράση σας αυτή με διαπεράσατε πέρα για πέρα και διαβάσατε μέσα μου. Γιατί έτσι ακριβώς γίνεται: 'Όταν μπαίνω πουθενά, μου φαίνεται πως είμαι ο πιο πρόστυχος απ' όλους και πως όλοι με νομίζουν για παλιάτσο. Τότε λοιπόν λέω και γω μέσα μου: «'Άσε να κάνω στ' αλήθεια τον παλιάτσο. Δε με νοιάζει για τη γνώμη σας, γιατί όλοι σας, μέχρι τον τελευταίο, είσαστε πιο ποταποί από μένα!» Γι' αυτό είμαι παλιάτσος, απ' τη ντροπή μου παίζω τού-

το το ρόλο, απ' τη ντροπή μου, ενδοξότατε στάρετς. Από φοβισμένη δυσπιστία κάνω όλη τούτη τη φασαρία. Γιατί, αν ήμουν βέβαιος πως, όταν μπαίνω κάπου, όλοι θα με δεχτούνε σαν τον ευγενικότερο κι εξυπνότερο άνθρωπο, Θεέ μου! τι καλός που θα 'μουν τότε! Δάσκαλε! — είπε και ξαφνικά έπεσε στα γόνατα. — Τι πρέπει να κάνω για να κληρονομήσω την αιώνια ζωή;

Ακόμα και τώρα ήταν δύσκολο να καταλάβει κανείς αν αστειεύεται ή αν πραγματικά νιώθει κατάνυξη.

Ο στάρετς τον κοίταζε και πρόφερε μ' ένα χαμόγελο:

—Το ξέρετε προ πολλού κι ο ίδιος τι πρέπει να κάνετε: είστε αρκετά μυαλωμένος. Μη μεθάτε και μη βρίζετε, μην αφήνεστε να σας παρασέρνει η φιληδονία. Μα πρώτ' απ' όλα μη θεοποιείτε τα χρήματα και κλείστε τα καπηλειά σας, αν δεν μπορείτε όλα, τουλάχιστο δυο τρία. Και το κυριότερο απ' όλα, μη λέτε ψέματα.

—Θέλετε να πείτε για τον Ντιντερό μήπως;

—Όχι, δεν εννοούσα τον Ντιντερό. Το κυριότερο είναι να μη λέτε ψέματα στον ίδιο τον εαυτό σας. Αυτός που λέει ψέματα στον εαυτό του και πιστεύει στο ίδιο του το ψέμα, φτάνει στο σημείο να μη βλέπει καμιάν αλήθεια ούτε μέσα του ούτε και στους άλλους — κι έτσι χάνει κάθε εκτίμηση για τους άλλους και κάθε αυτοεκτίμηση. Μην εκτιμώντας κανέναν, παύει ν' αγαπάει. Και μην έχοντας την αγάπη αρχίζει να παρασέρνεται απ' τα πάθη και την ακολασία, για ν' απασχοληθεί και να διασκεδάσει. Έτσι φτάνει στην απόλυτη χτηνωδία κι όλ' αυτά, επειδή λέει συνεχώς ψέματα στους άλλους και στον εαυτό του. Αυτός που λέει ψέματα στον εαυτό του είναι αυτός που προσβάλλεται πρώτος. Γιατί, καμιά φορά, είναι πολύ ευχάριστο να νιώθει κανείς προσβλημένος. Έτσι δεν είναι; Κι ας ξέρει πως κανένας δεν τον πρόσβαλε και πως μονάχος του φαντάστηκε την προσβολή κι είπε ψέματα από κοκεταρία, υπερέβαλε τα πράματα, για να τα εξωραΐσει, αρπάχτηκε από μια λέξη φτιάχνοντας ένα ολάκερο βουνό από έναν κόκκον σινάπεως, τα ξέρει όλ' αυτά και μόνος του κι όμως προσβάλλεται, προσβάλλεται, ώσπου να νιώσει ευχαρίστηση, ώσπου να νιώσει μεγάλη αγαλλίαση κι έτσι φτάνει στο σημείο να καλλιεργεί μέσα του το πραγματικό μίσος... Μα σηκωθείτε λοιπόν, καθίστε, πολύ σας παρακαλώ, κι αυτά εδώ δεν είναι τίποτ' άλλο από ψεύτικες χειρονομίες...

—Αγιότατε! Αφήστε με να σας φιλήσω το χέρι, — είπε ο Φιόντορ Παύλοβιτς και πηδώντας έφτασε τον στάρετς κι έδωσε ένα ηχηρό φιλί στο λιπόσαρκο χέρι του. — Ακριβώς. Ακριβώς αυτό συμβαίνει. Είναι ευχάριστο να νιώθεις πως προσβλήθηκες. Αυτό πολύ σωστά το είπατε. Από κανέναν άλλον δεν άκουσα μια τόσο σοφή κουβέντα. Ακριβώς. Ακριβώς, εγώ σ' όλη μου τη ζωή προσβαλλόμουν μέχρι ευχαρίστησης, προσβαλλόμουν από αισθητική ανάγκη,

γιατί δεν είναι μονάχα ευχάριστο μα και ωραίο να νιώθεις τον εαυτό σου προσβλημένο. Αυτό μονάχα ξεχάσατε να πείτε, ενδοξότατε στάρετς; Είναι και ωραίο; Αυτό θα το γράψω σε βιβλίο! Κι έλεγα ψέματα, έλεγα ψέματα κυριολεκτικά σ' όλη μου τη ζωή, την κάθε μέρα και την κάθε ώρα. Άληθώς λέγω υμίν, έγω είμι τό ψέμα καί πατήρ τοῦ ψέματος! Εδώ πού τα λέμε, μου φαίνεται πως δεν είναι ο πατέρας, βλέπετε μπερδεύω συνεχώς τα κείμενα. Ε, ας είναι κι ο γιος, αρκετό θα 'ναι κι έτσι. Μονάχα που... καλέ μου άγγελε, σεις... για τον Ντιντερό, επιτρέπεται να μιλάει κανείς καμιά φορά! Ο Ντιντερό δεν μπορεί σε τίποτα να βλάψει. Κάποτε μια λέξη μονάχα βλάφτει περισσότερο. Ενδοξότατε στάρετς, καλά που το 'φερε η κουβέντα, γιατί παραλίγο να το ξεχάσω. Κι όμως το 'χα αποφασίσει εδώ και τρία χρόνια ακόμα να ζητήσω από δω πληροφορίες, νά 'ρθω ξεπίτηδες εδώ και να ρωτήσω επίμονα, για να μάθω. Μονάχα πείτε στον Πιοτρ Αλεξάντροβιτς να μη με διακόπτει. Να τι θέλω να ρωτήσω: Είναι αλήθεια, ενδοξότατε πάτερ, πως κάπου στα *Συναξάρια* υπάρχει γραμμένη η ιστορία ενός άγιου θαυματουργού που βασανίστηκε υπέρ πίστεως και που, όταν στο τέλος του κόψανε το κεφάλι, εκείνος σηκώθηκε, πήρε από χάμω το κεφάλι του και το «ήσπάζετο εύλαβώς» και περπάτησε έτσι πολλήν ώρα «άσπαζόμενος αυτό εύλαβώς»; Είναι αλήθεια αυτό ή όχι, ευσεβέστατοι πατέρες;

— Όχι, δεν είναι αλήθεια, — είπε ο στάρετς.

— Σε κανένα *Συναξάρι* δεν υπάρχει τίποτα παρόμοιο. Για ποιον άγιο λέτε πως είναι γραμμένη αυτή η ιστορία; — ρώτησε ο ιερομόναχος, ο πάτερ βιβλιοθηκάριος.

— Ούτε και γω ξέρω για ποιον άγιο είναι γραμμένη. Δεν ξέρω, γιατί δεν το διάβασα. Με γελάσανε κείνοι που μου το διηγήθηκαν. Τ' άκουσα. Και ξέρετε ποιος το διηγόταν; Να, ο Πιοτρ Αλεξάντροβιτς Μιούσοβ, αυτός που μόλις πριν από λίγο θύμωσε για τον Ντιντερό. Αυτός ο ίδιος το διηγόταν.

— Ποτέ δε σας το διηγήθηκα αυτό. Εγώ ούτε μιλάω καν μαζί σας.

— Είν' αλήθεια πως δε μου το 'πατε εμένα προσωπικά. Όμως το διηγήθηκα σε μια παρέα, όπου βρισκόμουν και γω, πάνε τέσσερα χρόνια τώρα. Το ανάφερα, γιατί με τούτη την τόσο αστεία διήγηση μου κλονίσате την πίστη μου, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς. Εσείς δεν το καταλάβατε αυτό, δεν το υποπτευθήκατε, όμως εγώ γύρισα στο σπίτι με κλονισμένη την πίστη μου κι από κείνη την ώρα όλο και πióτερο κλονίζουμαι. Ναι, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, γίνατε αιτία ενός μεγάλου ξεπεσμού! Αυτό πια δεν είναι σαν την ιστορία του Ντιντερό!

Ο Φιόντορ Παύλοβιτςμίλαγε με πάθος, αν κι όλοι το καταλάβαιναν πια πως άρχισε και πάλι να παίζει κωμωδία. Όμως ο Μιούσοβ ένιωσε τον εαυτό του βαθιά πληγωμένον.

—Τι ανοησία! Όλ' αυτά είν' ανοησίες, — μурμουύριζε αυτός. — Ίσως πραγματικά κάποτε να είπα κάτι τέτοιο... Όμως όχι σε σας. Και μένα άλλοι μου το είπαν. Τ' άκουσα στο Παρίσι από 'ναν Γάλλο που μου 'λεγε πως τάχα στις εκκλησίες μας διαβάζουν τούτη την περικοπή απ' το *Συναξάρι* στην πρωινή λειτουργία... Ήταν ένας πολύ μορφωμένος άνθρωπος που έκανε ειδικές στατιστικές μελέτες για τη Ρωσία... έζησε πολλά χρόνια στη Ρωσία... Εγώ ποτέ μου δε διάβασα τα *Συναξάρια*... κι ούτε θα τα διαβάσω... Λίγες φλυαρίες λέγονται τάχα την ώρα του γεύματος;... Και μεις τότε γευματίζαμε...

—Αυτό είναι. Εσείς γευματίζατε, όμως εγώ τότε ακριβώς έχασα την πίστη μου! — τον κούρντιζε ο Φιόντορ Παύλοβιτς.

—Και τι με νοιάζει εμένα για την πίστη σας! — παραλίγο να φωνάξει ο Μιούσοβ, μα ξαφνικά συγκρατήθηκε και πρόφερε με περιφρόνηση: — Εσείς κυριολεκτικά βρωμίζετε το κάθε τι που θ' αγγίζετε.

Ξαφνικά ο στάρετς σηκώθηκε.

—Με σύγχωρείτε, κύριοι, που θα σας αφήσω για λίγα λεπτά, — είπε σ' όλους τους επισκέπτες του, — όμως με περιμένουν άλλοι που ήρθαν πιο πριν από σας. Και σεις πάψετε ωστόσο να λέτε ψέματα, — πρόστεσε εύθυμα γυρίζοντας προς τον Φιόντορ Παύλοβιτς.

Βγήκε απ' το κελί ο Αλιόσα κι ο δόκιμος έτρεξαν να τον βοηθήσουν να κατέβει τη σκάλα. Ο Αλιόσα πνιγόταν μέσα στο δωμάτιο κι ήταν χαρούμενος που βγήκε. Μα ήταν ακόμα πιο χαρούμενος, γιατί ο στάρετς δε φαινόταν προσβλημένος μα εύθυμος. Ο στάρετς προχώρησε προς το υπόστεγο για να ευλογήσει κείνους που τον περίμεναν. Μα ο Φιόντορ Παύλοβιτς τον σταμάτησε στην πόρτα του κελιού.

—Πανιερότατε! — φώναξε συγκινημένος. — Επιτρέψτε μου να ασπαστώ ακόμα μια φορά το χέρι σας! Ναι, μαζί σας μπορεί να μιλήσει κανείς, μπορεί να ταιριάξει! Νομίζετε πως εγώ όλη την ώρα λέω ψέματα και κάνω το γελωτοποιό; Μάθετε λοιπόν πως όλ' αυτά τα 'κανα ξεπίτηδες για να σας δοκιμάσω. Γι' αυτό φέρθηκα όπως φέρθηκα. Είναι γιατί όλη την ώρα σας βολιδοσκοπούσα: Μπορεί τάχα να ζήσει κανείς μαζί σας; Ήθελα να δω. Μπορεί να υπάρχει θέση για την ταπεινότητά μου πλάι στην ευλαβιά σας; Άριστα σας δίνω: Μαζί σας μπορεί να ζήσει κανείς! Και τώρα σωπαίνω, δε θα βγάλω πια τσιμουδιά. Θα κάτσω στην πολυθρόνα και δε θα μιλάω. Τώρα είναι η σειρά σας να μιλήσετε, Πιοτρ Αλεξάντροβιτς, τώρα εσείς είστε το σημαντικότερο πρόσωπο... για δέκα λεπτά...

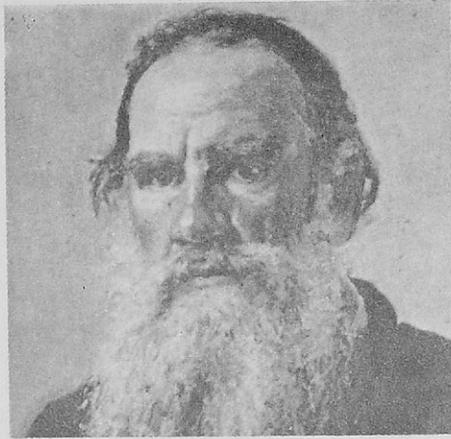
Μετάφραση: Άρη Αλεξάνδρου

Ερωτήσεις

1. Ο γερο-Καραμάζοφ αυτοσυσταίνεται ως γελωτοποιός, ως παλιάτσος. Να δικαιολογήσετε, με βάση τα λόγια και τη συμπεριφορά του, τον αυτοχαρακτηρισμό.
2. Γιατί ο ήρωάς μας συμπεριφέρεται με αυτό τον τρόπο; Τι θέλει να πετύχει; Την απάντηση θα τη βρείτε στο διάλογο του με το στάρτες Ζωσιμά.
3. Οι ψυχικές διακυμάνσεις του Καραμάζοφ δίνονται μέσα από ένα σωρό λόγια και απίθανες χειρονομίες. Τι πετυχαίνει με αυτό ο συγγραφέας;
4. Να χαρακτηρίσετε τα άλλα πρόσωπα του κειμένου (κυρίως το Ζωσιμά και το Μιούσοβ).

Ντοστογιέφσκι Φιόντορ Μιχαήλοβιτς (1821-1881)

Μεγαλοφυής Ρώσος μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε στη Μόσχα. Το 1837 μπήκε στη Στρατιωτική Σχολή Μηχανικού, αλλά δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον· αντίθετα αφοσιώθηκε στη μελέτη της λογοτεχνίας. Τελειώνοντας τις σπουδές υπηρέτησε για ένα χρόνο στην Πετρούπολη και παραιτήθηκε, για να ασχοληθεί αποκλειστικά με τη συγγραφή. Έζησε ζωή γεμάτη στερήσεις και περιπέτειες. Για τις φιλελεύθερες ιδέες του καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά τη στιγμή της εκτέλεσής του η ποινή του μετατράπηκε σε τέσσερα χρόνια καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία. Μετά την απελευθέρωσή του συνέχισε τον ιδεολογικό του αγώνα από τα περιοδικά Χρόνος (1861-1863) και Εποχή (1864-1865) μαζί με τον αδελφό του και άλλους διανοούμενους. Και οι δυο όμως αυτές επιχειρήσεις του έληξαν με δεινές οικονομικές συνέπειες, που τον συνόδευσαν ως το τέλος περίπου της ζωής του. Για να γλιτώσει από τα χρέη του κατέφυγε στο εξωτερικό και περιπλανήθηκε πάμφτωχος μαζί με την οικογένειά του στη Γερμανία, Ιταλία, Ελβετία και Γαλλία από το 1867 ως το 1871, όπου και του δόθηκε άδεια να γυρίσει στην Πετρούπολη. Τα έργα του μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δυο περιόδους: εκείνα που γράφτηκαν πριν, και κατά τη διάρκεια της εξορίας, και τα μετά την εξορία. Στα πρώτα (Οι φτωχοί, 1846· Οι λευκές νύχτες, 1848· Οι ταπεινοί και καταφρονεμένοι, 1861· Αναμνήσεις από το σπίτι των πεθαμένων, 1860-1862· Το υπόγειο, 1864 κ.ά.) μπαίνει ορμητικά στο διάλογο με τους δημοκρατικούς και τους σοσιαλιστές όλων των αποχρώσεων. Τα έργα αυτά έδωσαν τα πρότυπα –ιδέες και μορφές– για όλες τις μεγάλες δημιουργίες του Ντοστογιέφσκι: Έγκλημα και τιμωρία (1866), Ο ηλίθιος (1868), Οι δαιμονισμένοι (1871-1872), Ο έφηβος (1875), Οι αδελφοί Καραμάζοφ (1879-1880). Γιατί σε τελευταία ανάλυση το μοναδικό αντικείμενο του έργου του είναι η ανθρωπινή ψυχή με τις αντιφάσεις και τα τραγικά της πεπρωμένα.

Λέων Τολστόι

Πόλεμος και Ειρήνη (δύο αποσπάσματα)

1. [Να σκοτώσουν εμένα που όλοι μ' αγαπούν τόσο;]

Ο Ναπολέων μετά τη μάχη στην Ουλμ (1805), αφού κατέλαβε τη Βιέννη, επιχειρεί να αποκόψει την καταπονημένη ρωσική στρατιά από τις ενισχύσεις που έρχονταν από τη Ρωσία. Ο Ρώσος αρχιστράτηγος Κουτούζοφ, για να εμποδίσει το σχέδιο του εχθρού, διατάζει το στρατό του να σπεύσει με κατεύθυνση τα περίχωρα της Βιέννης, για να ενωθεί με τα στρατεύματα που έρχονταν από τη Ρωσία. Σε σύγκρουση των δύο στρατιών έξω από το χωριό Σεντγράμπεν ο δόκιμος αξιωματικός Νικολάι Ροστόβ, που υπηρετεί σε ένα σύνταγμα ουσάρων, θα αποκτήσει την πρώτη του πολεμική εμπειρία.*

—Ας γίνει, τέλος, μια ώρα αρχύτερα, κείνο που 'ναι να γίνει, — σκεφτόταν ο Ροστόβ νιώθοντας πως έφτασε τέλος η στιγμή να ζήσει την απόλαυση της εφόδου, που γι' αυτήν τόσα και τόσα του διηγόνταν οι συνάδελφοί του ουσάροι.

—Εμπγός, ο Θεός μαζί σας! — ακούστηκε η φωνή του Ντενίσοβ — απάνω τους! Μάγς!

Στην πρώτη γραμμή αναταράχτηκαν τα κορμιά των αλόγων. Ο Γράτσικ

ουσάρος: αυτός που υπηρετεί σε ιππικό που αποτελείται από ελαφρά οπλισμένους ιππείς.

Το πάρκο της Γισανάγια Πολιάνα, πατρίδας του Τολστόι.

τεντώθηκε και κάλπασε, χωρίς να περιμένει την παρακίνηση του Ροστόβ.

Ο Νικολάι έβλεπε δεξιά του τις πρώτες γραμμές των ουσάρων του συντάγματός του και μπροστά, πιο πέρα, διέκρινε μια σκούρα λουρίδα που δεν μπορούσε να ξεχωρίσει τι ήταν και που νόμιζε πως ήταν ο εχθρός. Ντουφεκιές ακούγονταν, όμως από μακριά.

—Ταχύτερα! — ακούστηκε το πρόσταγμα, κι ο Ροστόβ ένοιωσε πως ο Γράτσικ άρχισε ν' ανατινάζεται, έτοιμος να περάσει απ' τον τριποδισμό στον καλπασμό.

Μάντευε την κάθε κίνηση του ζώου και γινόταν κι ο ίδιος ολοένα και πιο ζηηρός, ολοένα και πιο χαρούμενος. Είχε διακρίνει κάποιο απομονωμένο δέντρο παραμπρός. Το δέντρο αυτό στην αρχή βρισκόταν μπροστά, στη μέση της γραμμής, του ορίου* που φαινόταν τόσο τρομερό. Όμως να, που τη γραμμή αυτή την πέρασαν κι όχι μόνο τίποτα το τρομερό δε συνέβη, μα αντίθετα η ζωηρότητα και το κέφι γίνονταν όλο και πιο έντονα.

—Ωχ! Πώς θα τον πετσοκόψω κείνον που θα φανεί μπροστά μου! — σκεφτόταν ο Ροστόβ σφίγγοντας στο χέρι του τη λαβή του σπαθιού του.

—Ζή-τω-ω-ω-ω!! — βούιζαν οι φωνές.

—Ε, ας βρεθεί τώρα μπροστά μου, όποιος να 'ναι! — σκεφτόταν ο Ροστόβ και σπιρουνίζοντας αλύπητα τον Γράτσικ, και προσπερνώντας τους συντρόφους του όρμησε μπροστά με ασυγκράτητο καλπασμό. Πιο μπρος διακρινόταν κίόλας ο εχθρός. Ξαφνικά μια δυνατή πνοή, σαν κάποια τεράστια σκούπα να κινήθηκε στον αέρα, χτύπησε πάνω στον ουλαμό. Ο Νικολάι ύψωσε το σπαθί του, έτοιμος να χτυπήσει, μα την ίδια στιγμή ο στρατιώτης Νικήτιενκο, που κάλπαζε μπροστά του, αποκόπηκε απ' αυτόν κι ο Ροστόβ αισθάνθηκε, σα μέσα σ' όνειρο, πως εξακολουθούσε να τρέχει με ιλιγγιώδη ταχύτητα και ταυτόχρονα πως μένει ακίνητος στην ίδια θέση. Πίσω του, ο γνώριμος ουσάρος Μπανταρτσούκ παρ' ολίγο να πέσει πάνω του και στράφηκε και τον κοίταξε θυμωμένος. Το άλογο του Μπανταρτσούκ ξαφνιάστηκε και προσπέρασε καλπάζοντας.

—Μα τι συμβαίνει; Δεν κινούμαι; Δεν προχωρώ; Έπεσα, είμαι σκοτωμένος, — την ίδια στιγμή ρώτησε και αποκρίθηκε ο Ροστόβ. Ήταν πια μονάχος μέσα στον κάμπο. Αντίς για τα άλογα που κάλπαζαν και τις πλάτες των ουσάρων, έβλεπε γύρω του να εκτείνεται μονάχα η ακίνητη γης κι ο θερισμένος κάμπος. Αισθάνθηκε κάτωθι του ζεστό αίμα.

— Όχι, είμαι πληγωμένος και τ' άλογο σκοτωμένο, — στοχάστηκε. Ο Γράτσικ έκανε ν' ανασηκωθεί στα μπροστινά του πόδια, μα έπεσε και ζούλιξε το

το όριο· η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα δύο αντίπαλα στρατεύματα.

πόδι του αναβάτη. Απ' το κεφάλι του ζώου έτρεχε άφθονο αίμα. Το άλογο παράδερνε και δεν μπορούσε να σηκωθεί. Ο Ροστόβ θέλησε να σηκωθεί, μα έπεσε και κείνος. Η ζώνη του είχε σκαλώσει στη σέλα. Πού βρίσκονταν οι δικοί μας, πού βρίσκονταν οι Γάλλοι — δεν ήξερε. Γύρω του δεν ήταν κανείς.

Αφού με χίλια βάσανα κατόρθωσε να ξαγκιστρώσει το πόδι του, ο Νικολάι μπόρεσε κι ανασηκώθηκε.

—Πού, από ποια μεριά είναι τώρα εκείνη η γραμμή, το όριο, που χώριζε τα δυο στρατόπεδα; — αναρωτήθηκε και δεν μπόρεσε να δώσει απάντηση. —Μην έπαθα τάχα κάτι κακό; Να τυχαίνουν τάχα τέτοιες περιπτώσεις, και τι πρέπει να κάνει κανείς σ' αυτές; — αναρωτήθηκε πάλι καθώς σηκωνόταν. Και κείνη τη στιγμή αισθάνθηκε σαν κάτι ξένο να κρεμόταν απ' τ' αριστερό του χέρι που το νιυθε τρομερά μουδιασμένο. Ο καρπός του χεριού ήταν σαν ξένος. Ο Νικολάι κοίταζε καλά καλά το χέρι, μάτια αναζητώντας να βρει πάω του ίχνη από αίματα.

—Α, να κι ανθρωποι, — σκέφτηκε με χαρά, βλέποντας μερικούς ανθρώπους που έτρεχαν προς το μέρος του. — Αυτοί θα με βοηθήσουν.

Μπροστά μπροστά απ' όλους εκείνους τους ανθρώπους έτρεχε ένας με καπέλο περίεργο, με μπλέ μαντύα, μαυριδερός, ηλιοψημένος, με μύτη καμπουρωτή. Τον ακολουθούσαν δυο ακόμα και πολλοί άλλοι παραπίσω. Ένας απ' αυτούς έπαιε κάτι σε μια παράξενη γλώσσα, όχι ρωσικά. Ανάμεσα στους παραπίσω, που όλοι φορούσαν όμοια περίεργα καπέλα, στεκόταν ένας ρώσος ουσάρως. Τον κρατούσαν απ' τα χέρια, κι άλλοι πιο πίσω κρατούσαν τ' άλογο του.

—Κάποιος δικός μας αιχμάλωτος, φαίνεται... Ναι. Τάχα θα με πιάσουν και μένα; Τι ανθρωποι είναι αυτοί; — όλο σκεφτόταν ο Ροστόβ, χωρίς να πιστεύει στα μάτια του. — Νά 'να Γάλλοι, τάχα; — Κοίταξε τους Γάλλους που κοντοζύγωναν και μολονότι πριν από 'να λεπτό κάλπαζε με μόνο σκοπό να φτάσει αυτούς τους Γάλλους και να τους πετσοκόψει, τώρα που πλησιάζανε του φαίνονταν τόσο τρομεροί, που δεν πίστευε τα μάτια του.

—Ποιοι είν' αυτοί; Γιατί τρέχουν; Για μένα έρχονται τάχα; Για μένα τρέχουν έτσι; Και γιατί; Για να με σκοτώσουν; *Εμένα*, που όλοι μ' αγαπούν τόσο;

Αναθυμήθηκε την αγάπη που του είχε η μητέρα του, η οικογένειά του όλη, οι φίλοι του, και του φάνηκε πως θα 'ταν αδύνατο να 'χουν οι εχθροί του την πρόθεση να τον σκοτώσουν...

— Ίσως ίσως και να με σκοτώσουν...

Στεκόταν παραπάνω από δέκα δευτερόλεπτα χωρίς να σαλέψει καθόλου και χωρίς να κατανοεί τη θέση του. Ο πρώτος Γάλλος με την καμπουρωτή μύτη είχε κοντοζυγώσει τόσο που ο Νικολάι διέκρινε πια τη φυσιογνωμία του και την έκφρασή του. Κι η ξαναμμένη, η ξενική φυσιογνωμία του ανθρώπου που

με τη λόγχη μπροστά, κρατώντας την ανάσα του, έτρεχε ανάλαφρα προς το μέρος του, τον τρώμαζε. Άρπαξε το πιστόλι και, αντί να πυροβολήσει, το πέταξε με φόρα ενάντια στο Γάλλο κι ο ίδιος μ' όλες του τις δυνάμεις έτρεξε κατά τα χαμόκλαδα. Τώρα δεν έτρεχε πια όπως έτρεχε στη γέφυρα του Ενς, με κείνο το συναίσθημα της μαχητικότητας και της αμφιβολίας, μα με το συναίσθημα του λαγού που ξεφεύγει απ' τα σκυλιά. Ένα ολοκληρωτικό συναίσθημα φόβου για τη νεαρή, για την ευτυχισμένη του ζωή, είχε κυριέψει ολοκληρο το είναι του. Πηδώντας γοργά τα χαντάκια, με την ορμή που 'τρεχε όταν ήταν παιδί κι έπαιζε κρυφτό, πετούσε στον κάμπο, γυρίζοντας κάπου κάπου το χλωμό, το αγαθό νεανικό πρόσωπό του, και ρίγος παγερό περνούσε τη ραχοκοκαλιά του.

— Όχι, είναι προτιμότερο να μην κοιτάζω, — σκέφτηκε, μα σα βρέθηκε κοντά στα πυκνά χαμόκλαδα, ξανακοίταξε άλλη μια φορά. Οι Γάλλοι είχαν μείνει παραπίσω και, μάλιστα τη στιγμή που ο Ροστόβ κοιτάζε, ο πρώτος είχε κάνει το βήμα του πιο αργό και μισογυρισμένος προς τα πίσω, κάτι φώναζε στο σύντροφό του. Ο Νικολάι σταμάτησε.

— Όχι. Δεν μπορεί. Κάτι άλλο θα συμβαίνει, — στοχάστηκε. — Δεν είναι δυνατό να 'θελαν να με σκοτώσουν.

Στο αναμεταξύ ένιωθε τόσο βαρύ το αριστερό του χέρι, σα να 'χαν κρεμασμένο απ' αυτό κάποιο βάρος εικοσιπέντε οκάδες. Δεν μπορούσε να τρέξει άλλο. Ο Γάλλος σταμάτησε και σκόπευσε. Ο Νικολάι έσκυψε μισοκλείνοντας τα μάτια. Δυο σφαίρες η μια ύστερ' απ' την άλλη, σφυρίζοντας, πέρασαν πάνωθ' του. Συγκέντρωσε τις τελευταίες του δυνάμεις, με το δεξί του χέρι κράτησε τ' αριστερό και τρέχοντας έφτασε τέλος στα χαμόκλαδα. Κει μέσα υπήρχαν Ρώσοι ακροβολιστές.

Ερωτήσεις

1. Να παρακολουθήσετε τις εναλλαγές των συναισθημάτων του Νικολάι Ροστόβ από την αρχή ως την άτακτη φυγή του.
2. Πώς εξηγείτε τη στάση του νεαρού αξιωματικού πριν και μετά τον τραυματισμό του;
3. «Αναθυμήθηκε την αγάπη ... να τον σκοτώσουν»: να σχολιάσετε τη φράση.

2. [Τι θαύμα σου είναι αυτή η Νατάσα μου.]

Ο νεαρός Νικολάι Ροστόβ, διοικητής μιας ίλης ουσάρων, επιστρέφει με άδεια στο οικογενειακό του αγρόκτημα στο Ατράντνογιε, για να επιβλέπει προσωπικά στην οικονομική διαχείριση της περιουσίας τους, που δεν ήταν καλή. Αφού προσπάθησε στην

αρχή να βάλει κάποια τάξη στις ατασθαλίες του επιστάτη τους, γρήγορα κατάλαβε ότι δε θα μπορούσε να τα καταφέρει καλύτερα από τον πατέρα του. Γι' αυτό αποφασίζει να επιδοθεί στο κυνήγι, μια διασκέδαση ασυνήθιστη γι' αυτόν. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Νικολάι και η αδελφή του Νατάσα φιλοξενούνται, μετά από το κυνήγι, στη φτωχική αγροικία ενός μακρινού θείου τους που δεν είχε δική του οικογένεια. Στην ειρηνική αυτή σκηνή του πατροπαράδοτου ρωσικού γλεντιού παρατηρούμε με πόση τέχνη ο μεγάλος συγγραφέας απεικονίζει τη μετάδοση της εύθυμης διάθεσης από τον ένα στον άλλο και τους ψυχικούς δεσμούς που ενώνουν τα πρόσωπα. Κυρίαρχη μορφή στο απόσπασμα είναι η Νατάσα, που συγκεντρώνει όλες τις χάρες της νεαρής της ηλικίας καθώς και πολλά κοινά στους Ρώσους χαρακτηριστικά.

—Εξακολουθήστε ακόμα, πολύ σας παρακαλώ, — είπε η Νατάσα απ' την πόρτα, μόλις έπαψε η μουσική. Ο Μίτκα* κούρντισε την μπαλαλάικα* του και ξανάπαιξε τη «Μπάρνια»* με διάφορα σκέρτσα και παραλλαγές. Ο θείος καθόταν κι άκουγε με το κεφάλι γερμένο απ' τη μια μεριά και μ' ένα αδιόρατο χαμόγελο. Το μοτίβο αυτό επαναλήφτηκε καμιά εκατοστή φορές. Συχνά ο Μίτκα ξανακούρντιζε την μπαλαλάικα και κάτω απ' τα μαστορικά του δάχτυλα ντιντίνιζαν οι ίδιοι ήχοι που οι ακροατές του δε βαριόνταν ποτέ να τους ακούνε. Η Ανίσια Φιοντόροβνα* μπήκε και στήλωσε το ογκώδες κορμί της στην κορνίζα της πόρτας.

—Σας αρέσει, —είπε στη Νατάσα, μ' ένα χαμόγελο που 'μοιαζε πολύ με το χαμόγελο του θείου. —Ο Μίτκα παίζει πολύ όμορφα.

—Να, όμως, σε τούτο το σημείο, δεν το πάει σωστά — παρατήρησε ξαφνικά, με μια επεξηγηματική χειρονομία, ο θείος. —Εδώ πρέπει να το παίζει πιο μπιχλιμπιδωτά, τη δουλειά μας, μαρς! μπιχλιμπιδωτά.

—Παίζετε μήπως και σεις; —ρώτησε η Νατάσα.

Ο θείος δεν αποκρίθηκε παρά μονάχα στράφηκε στην Ανίσια Φιοντόροβνα και της είπε χαμογελώντας:

—Για δες, Ανίσιουσκα,* είναι όλες οι κόρδες της κιθάρας μου εντάξει; Έχω τόσον καιρό να την πιάσω, τη δουλειά μας, μαρς! Τα παράτησα!

Η Ανίσια Φιοντόροβνα έτρεξε πρόθυμα με το ανάλαφρο βάδισμά της να εκτελέσει την παραγγελία του κυρίου της και γύρισε σε λίγο με την κιθάρα.

Ο θείος, χωρίς να κοιτάξει κανένα, φύσηξε τη σκόνη, χτύπησε ύστερα με

Μίτκα: ο αμαζάς του θείου της Νατάσας.

μπαλαλάικα: είδος έγχορδου μουσικού οργάνου.

Μπάρνια: η κυρά.

Ανίσια Φιοντόροβνα: η οικονόμος του σπιτιού.

Ανίσιουσκα: υποκοριστικό της Ανίσια.

Δημοτικά τραγούδια και χοροί της παλιάς Ρωσίας.

τα κοκαλιάρικα δάχτυλά του το όργανο, το κούρντισε και ταχτοποιήθηκε στην πολυθρόνα του. Έπιασε, με κάπως θεατρική χειρονομία, τεντώνοντας τον αγκώνα τ' αριστερού του χεριού, την κιθάρα απ' το χέρι κι αφού έγενεψε με τρόπο της Ανίσιας Φιοντόροβνας, κι αφού έκρουσε μιαν ηχηρή και καθάρια συγχορδία, άρχισε να παίζει σα να λάξευε, ρυθμικά, ήσυχα, σταθερά, όχι τη «Μπάρνια», μα το γνωστό τραγούδι «Στο δρόμο το λιθόστρωτο». Με το χρόνο, το ρυθμό, με κείνη τη μετρημένη και συγκρατημένη ευθυμία, την ίδια που ανάδινε όλο το είναι της Ανίσιας Φιοντόροβνας, αντήχησε ο ήχος του τραγουδιού μέσα στην ψυχή του Νικολάι και της Νατάσας. Η Ανίσια Φιοντόροβνα είχε κατακοκκινήσει και, κρύβοντας το πρόσωπό της στο μαντίλι της, έφυγε, γελώντας. Ο θείος εξακολούθησε όμορφα, με προσοχή και με σταθερότητα, να παίζει, κοιτάζοντας μ' ένα βλέμμα συνεπαρμένο, εμπνευσμένο, στο σημείο απ' όπου εξαφανίστηκε η Ανίσια Φιοντόροβνα. Αδιόρατα, ανάλαφρα, κάποιο χαμόγελο παιχνιδιζε στο πρόσωπό του απ' τη μια μεριά, κάτω απ' τ' άσπρο μουστάκι του και γινόταν πιο έντονο όσο προχωρούσε το τραγούδι, όσο ο ρυθμός του γινόταν πιο γοργός και στα τσακίσματα, σαν κάτι να κοβόταν.

—Θαύμα, θαύμα, θείε! Εξακολουθήστε ακόμα! — ξεφώνισε η Νατάσα, μόλις εκείνος έπαψε, και χωρίς να χάσει καιρό, τινάχτηκε απ' τη θέση της, έτρεξε, τον αγκάλιασε και τον φίλησε. — Νικόλινκα, Νικόλινκα! — συνέχισε κοιτάζοντας τον αδελφό της και σα να τον ρωτούσε: Τι είναι τούτο δω;

Και στο Νικολάι άρρασε, το ίδιο πολύ, το παίξιμο του θείου. Το χαμογελαστό πρόσωπο της Ανίσιας Φιοντόροβνας πρόβαλε πάλι στην πόρτα και πίσωθ' της κι άλλα πρόσωπα ακόμα... «Νερό δροσάτο της πηγής. Της λείει: ομορφονιά μου στάσου!» έπαιξε ο θείος πάλι ένα πετυχημένο σκέρτσο* και τινάζοντας ψηλά τα δάχτυλα και κουνώντας χαρακτηριστικά τους ώμους του σταμάτησε.

—Ελάτε, ελάτε, θείε μου, χρυσέ μου, — αναστέναζε με μια τόσο ικευτική φωνή η Νατάσα, σάμπως όλη της η ζωή να εξαρτιόταν απ' αυτό. Ο θείος σηκώθηκε και σα να βρίσκονταν μέσα του δυο άνθρωποι: ο ένας απ' αυτούς χαμογέλασε σοβαρά, ειρωνευόμενος το γλεντζέ κι ο γλεντζές πήρε με απέλεια, κανονικότατα, τη στάση του για το χορό.

—Έλα, ανιψιά! Μπρος! — ξεφώνισε, κινώντας προς το μέρος της Νατάσας το χέρι που 'χε αποσπαστεί απ' τις χορδές.

Η Νατάσα πέταξε το μαντίλι που είχε στις πλάτες της, έτρεξε μπροστά του και στηρίζοντας τα χέρια της στη μέση, έκανε μια κίνηση με τους ώμους και στάθηκε.

Πού, πώς και πότε βύζαξε αυτή τη ρωσική ατμόσφαιρα, που απόπνεε εκείνη η μικρή κόμισσα, η αναθρεμμένη από μια γαλλίδα εμιγκρέ,* αυτόν τον αέρα, αυτά τα τσακίσματα, που τα *ras de ch  tle** θα 'πρεπε να τα 'χαν από καιρό εκτοπίσει ολοκληρωτικά; Όμως ο αέρας και τα τσακίσματα ήταν εκείνα ακριβώς τα αμίμητα που δε διδάσκονται, τα καθαρά ρούσικα, που τέτοια τα περίμενε απ' αυτήν ο θείος της. Μόλις η Νατάσα άρχισε, κι αφού χαμογέλασε θριαμβευτικά, περήφανα, πονηρά και κεφάλτα, ο πρώτος φόβος που κυρίεψε το Νικολάι κι όλους τους άλλους μην τυχόν δεν θα τα κατάφερνε καλά, διαλύθηκε μονομιάς.

Τα κατάφερε με τόση ακρίβεια, με τόση απόλυτη ακρίβεια, που η Ανίσια Φιοντόροβνα, που της είχε φέρει το απαραίτητο για το χορό αυτό μαντιλάκι, δάκρυσε μέσ' από τα γέλια της, βλέποντας εκείνη τη λεπτούλα, τη χαριτωμένη, την τόσο ξένη γι' αυτή κόμισσα, την αναθρεμμένη μέσα στα βελούδα και στα μετάξια, να κατανοεί τόσο τέλεια όλα εκείνα που είχε μέσα της η Ανίσια κι ο πατέρας της Ανίσιας, κι η θεία της κι η μάνα της κι ο κάθε Ρώσος.

σκέρτσο· είδος ελαφρού και εύθυμου μουσικού κομματιού.

εμιγκρέ· ξένος, μετανάστης.

ras de ch  tle· βήμα γαλλικού χορού.

—Μωρέ μπράβο κόμισσα, τη δουλειά μας, μαρς! — Είπε ο θεός γελώντας χαρούμενα, όταν τέλειωσε το χορό του. — Μπράβο, κόμισσα, να μου ζήσεις, ανιψιά! Μονάχα να σου βρούμε κι ένα λεβέντη, που να σου ταιριάζει.

— Έχει βρεθεί πιά, — είπε χαμογελώντας ο Νικολάι.

— Ω; — έκανε ο θεός με κατάπληξη κοιτάζοντας ερωτηματικά τη Νατάσα. Η Νατάσα κίνησε καταφατικά το κεφάλι της, μ' ένα ευτυχισμένο χαμόγελο.

— Και να ξεράτε ποιος! — είπε η νέα. Όμως, μόλις ξεστόμισε αυτή τη φράση, μια άλλη σειρά από σκέψεις και συναισθήματα ορθώθηκε μέσα της. — Τι να σήμαινε το χαμόγελο του Νικολάι, όταν είπε «έχει βρεθεί πια»; — στοχάστηκε. — Είναι τάχα ή δεν είναι ευχαριστημένος; Μοιάζει σα να σκέφτεται πως ο Μπαλκόνσκι* μου δε θα επιδοκίμαζε, δε θα κατανοούσε τούτη μας εδώ τη χαρά. Μα όχι, όχι. Εκείνος θα τα καταλάβαινε τόσο καλά όλα. Πού να βρίσκεται τώρα; — και το πρόσωπό της έγινε μεριάς σοβαρό πάνω στη σκέψη αυτή. Μα αυτό δεν κράτησε, παρά μια στιγμή. Ας μη σκέφτομαι, ας μην τολμώ να το σκέφτομαι αυτό — είπε μέσα της και, χαμογελώντας, κάθισε πάλι κοντά στο θείο και τον παρακάλεσε να παίξει ακόμα.

Ο θεός έπαιξε άλλο ένα τραγουδάκι κι ένα βαλς. Ύστερα, αφού δώπασε λίγο, ξερόβηξε και τραγούδησε τ' αγαπημένο του κυνηγετικό τραγούδι:

*Τι όμορφα που αποβραδís
έπεφτε το πρωτόχιονο...*

Ο θεός τραγουδούσε έτσι ακριβώς που τραγουδάει ο λαός, με κείνη την απόλυτη και αφελέστατη πεποίθηση πως όλη η σημασία του τραγουδιού βρίσκεται μονάχα στα λόγια και πως ο ήχος έρχεται από μόνος του και πως ο ήχος είναι έτσι μονάχα για συνοδεία. Και για τούτο ακριβώς, αυτή η ασυνείδητη μελωδία, όπως και στο κελάηδισμα των πουλιών, έτσι και στο τραγούδι του θείου ήταν εξαιρετικά πετυχημένη. Η Νατάσα ήταν κατενθουσιασμένη απ' το τραγούδι του. Πήρε την απόφαση, πως θα σταματούσε πια τα μαθήματα της άρπας και θα εξακολουθούσε μονάχα κιθάρα. Πήρε την κιθάρα του θείου κι αμέσως βρήκε το ακομπανιαμένο του τραγουδιού.

Κατά τις δέκα τη νύχτα ήρθαν δυο αμάξια και τρεις καβαλαρέοι να τους παραλάβουν. Ο κόμης κι η κόμισσα δεν ήξεραν πού βρίσκονταν κι ανησυχούσαν πολύ.

Τον Πιέτια* τον πήραν στα χέρια και τον απίθωσαν κοιμισμένον στο ένα

Μπαλκόνσκι: ο πρίγκιπας Αντριέ Μπαλκόνσκι, υπασπιστής του αρχιστράτηγου Κουτούζοφ και μνηστήρας της Νατάσας.

Πιέτια: ο μικρότερος αδελφός της Νατάσας.

αμάξι. Η Νατάσα με το Νικολάι κάθισαν στο άλλο. Ο θεός βόηθησε τη Νατάσα να καθίσει στ' αμάξι και τη σκέπαζε απ' όλες τις μεριές με μια εντελώς καινούρια τρυφερότητα. Τους συνόδευσε πεζός ίσαμε τη γέφυρα, που έπρεπε να την παρακάμψουν, για να περάσουν με τα πόδια απ' τα ριχά του ποταμού, και πρόσταξε τους κυνηγούς να προπορευτούν με φανάρια.

—Γεια-χαρά, ανιψιά, αγαπημένη, — ακούστηκε μέσ' απ' το σκοτάδι η φωνή του, μα όχι εκείνη που ήξερε πάντα η Νατάσα, παρά η φωνή που τραγούδησε το κυνηγετικό τραγουδάκι.

Στο χωριό, που πέρασαν, ήταν αναμμένες φωτιές και μύριζε χαρούμενα ο καπνός.

—Τι θαύμα αυτός ο θεός! είπε η Νατάσα, σα βγήκαν στο μεγάλο δρόμο.

—Ναι, — αποκρίθηκε ο Νικολάι. — Μήπως κρυώνει;

—Καθόλου. Είμαι λαμπρά, περίφημα. Είμαι τόσο καλά, — είπε η Νατάσα με κάποια απορία μάλιστα.

Πολλήν ώρα σώπαιναν και οι δυο τους. Η νύχτα ήταν σκοτεινή και υγρή. Τ' άλογα δεν τα βλεπαν, μονάχα τ' άκουγαν να τσαλαβουτάνε μέσα σε αθώρητες λάσπες.

Τι να γινόταν τάχα μέσα σε κείνη την παιδιάστικη, την ευαίσθητη ψυχή, που τόσο αχόρταγα συλλάμβανε κι αφομοίωνε όλες τις πιο πολυποίκιλες εντυπώσεις της ζωής; Πώς όλ' αυτά συνταιριάζονταν μέσα της; Όμως εκείνη ήταν κατενθουσιασμένη. Κι όταν πια πλησίαζαν στο σπίτι τους, τραγούδησε ξαφνικά το κυνηγετικό τραγουδάκι, που τη μελωδία του, σ' όλο το δρόμο προσπαθούσε να τη θυμηθεί, και στο τέλος τη βρήκε.

—Α, το μαθες κιόλας! — παρατήρησε ο Νικολάι.

—Τι σκεφτόσουν τώρα δα, Νικόλινκα; — ρώτησε η Νατάσα. Συνήθιζαν και τους άρεσε πολύ να κάνουν αυτή την ερώτηση αναμεταξύ τους.

—Εγώ; — έκανε ο Νικολάι, προσπαθώντας να θυμηθεί. Να, στην αρχή σκεφτόμουν, πως ο Ρουγιάι, το κόκκινο σκυλί, μοιάζει με το θείο και πως, αν ήταν άνθρωπος, δε θ' αποχωριζόταν στιγμή το θείο, θα τον κρατούσε πάντα κοντά του, αν όχι για τίποτ' άλλο, τουλάχιστο για την καλή του καρδιά. Αλήθεια; τι λεβεντάνθρωπος αυτός ο θεός! Δε βρίσκεις; Καλά, και συ, τι σκεφτόσουν;

—Εγώ; Στάσου, στάσου! Ναι, στην αρχή σκεφτόμουν πως να, προχωράμε με τ' αμάξι και νομίζουμε πως πάμε σπίτι, ενώ εμείς ποιος ξέρει πού πάμε μέσα σ' αυτό το σκοτάδι και ξαφνικά θα φτάσουμε κάπου και θα δούμε πως δε φτάσαμε στο Ατράντινογιε, μα σε κάποιο μαγεμένο βασίλειο. Κι ύστερα σκεφτόμουν ακόμα... Μα όχι. Τίποτ' άλλο.

—Ξέρω, σίγουρα σκεφτόσουν εκείνον, — είπε ο Νικολάι, χαμογελώντας,

όπως κατάλαβε η Νατάσα απ' τον ήχο της φωνής του.

— Όχι, — αποκρίθηκε εκείνη, μολονότι, πραγματικά, μέσα σ' όλα σκέφτηκε και τον πρίγκιπα Αντριέ και για το πώς θα του φαινόταν ο θείος. — Κι ακόμα όλο λέω και ξαναλέω όλο αυτό το διάστημα τι όμορφα που φέρθηκε η Ανίσιουσκα... — συμπλήρωσε η Νατάσα κι ο Νικολάι άκουσε το ηχηρό, το αναίτιο, το ευτυχισμένο γέλιο της. — Ξέρεις όμως, Νικόλινκα,* — πρόσθεσε ξαφνικά — ξέρω πως ποτέ πια δε θα 'μαι τόσο ευτυχισμένη, τόσο ήρεμη, όπως τώρα.

— Άσε τις ανοησίες: αυτά είναι σαχλαμάρες, ψευτιές! — έκανε ο Νικολάι, μα μέσα του στοχάστηκε: — Τι θαύμα σου είναι αυτή η Νατάσα μου! Άλλη τέτοια φίλη μήτε έχω, μήτε θα 'χω. Και για ποιο λόγο τώρα να παντρευτεί; Θα γυρίζαμε όλο μαζί οι δυο μας παντού!

— Τι θαύμα είν' αυτός ο αδελφός μου! — σκεφτόταν την ίδια στιγμή η Νατάσα και πρόσθεσε δυνατά δείχνοντας τα παράθυρα της έπαυλης που έλαμπαν όμορφα μέσα στην υγρή, τη βελουδένια σκοτεινιά της νύχτας. — Ω, κοίτα! Ακόμα τα φώτα είναι αναμμένα μέσα στο σαλόνι!

Ερωτήσεις

1. Τι είδους περιβάλλον σκηνοθετεί εδώ ο συγγραφέας;
2. Ποια γυναικεία πρόσωπα εμπνέουν και ενισχύουν τη διάθεση όλων για διασκέδαση και με ποιον τρόπο;
3. Σε ποιο σημείο κορυφώνεται η γενική ευθυμία και πώς προετοιμάζεται;
4. Ανάμεσα στο θείο και την Ανίσα Φιοντόροβνα υπάρχει μια συμπάθεια και επικοινωνία που απεικονίζεται διακριτικά: να εντοπίσετε τα χωρία που την υποδηλώνουν.
5. «Πού και πώς και πότε ... ολοκληρωτικά;» Τι θέλει να τονίσει ο συγγραφέας με την παρατήρηση αυτή;
6. Να ηθογραφήσετε τη Νατάσα από τα λόγια, τις κινήσεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματά της.
7. Να προσέξετε πόσο διακριτικά ο Νικολάι και η Νατάσα εκφράζουν με τη σκέψη τους το δεσμό της αδελφικής αγάπης: Ποιες καταστάσεις προετοίμασαν αυτή την εσωτερική εξομολόγηση;

Λέων Τολστόι (1828-1910)

Κορυφαίος Ρώσος μυθιστοριογράφος και ένας από τους σημαντικότερους μυθιστοριογράφους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στη Γισανάγια Πολιάνα και έχασε από την τρυφερή παιδική ηλικία τους γονείς του. Η οικογένειά του ανήκε στην ανώτερη ρωσική αριστοκρατία, ο ίδιος όμως απομακρύνθηκε από την τάξη του και έζησε κοντά

Νικόλινκα: υποκοριστικό του Νικολάι.

στο Ρώσο χωρικό, για να μελετήσει και να εκφράσει τα ήθη και την ψυχολογία του. Χαρακτηριστικό είναι ότι στη γενέτειρά του, όπου έζησε μεγάλο μέρος της ζωής του, ίδρυσε ένα σχολείο για τους αγράμματους μικρούς χωρικούς, όπου δίδαξε και ο ίδιος. Είχε κλίση στη μελέτη των ηθικών, κοινωνικών και θρησκευτικών ζητημάτων και η ζωή του ήταν μια διαρκής πάλη ανάμεσα στον καλλιτέχνη και το στοχαστή. Πλάτυνε τα σύνορα του ρεαλισμού, ιδιαίτερα στη μέθοδό της ψυχολογικής ανάλυσης. Ανιχνεύει τα βάθη της καρδιάς των ηρώων του και ζωγραφίζει επικές σκηνές σε τεράστια κλίμακα. Συνδυάζει την ικανότητα να ζωγραφίζει μια ολόκληρη κοινωνία, να δημιουργεί τη γενική εικόνα ενός έθνους και συγχρόνως να παρατηρεί τις πιο λεπτές αποχρώσεις της εσωτερικής ζωής. Ο Πόλεμος και Ειρήνη είναι το μεγαλειώδες έπος του ρωσικού λαού κατά του Ναπολέοντα, όπου απεικονίζεται το σύνολο της ρωσικής κοινωνίας με όλες τις αντιφάσεις της. Έργα του: Παιδική, Εφηβική και Νεανική ηλικία (1851-1856), Πόλεμος και Ειρήνη (1863-1869), Άννα Καρένινα, Ανάσταση (1899), Ο θάνατος του Ιβάν Ιλίτς (1886), Σονάτα Κρόιτσερ (1889) κ.ά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α΄ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ

Εισαγωγή	σελ. 7
Α. Κάλβος: Βιογραφικό σημείωμα	» 11
<i>Ο Φιλόπατρις</i>	» 12
<i>Εις Αγαρηνούς</i>	» 16
<i>Εις Σάμον</i> (απόσπασμα) — Εκδ. Pontani	» 20
Δ. Σολωμός: Βιογραφικό σημείωμα	» 21
<i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i> (α. Εισαγωγικό σημείωμα	
β. Στοχασμοί του ποιητή): Σχεδιάσμα Α΄ — Σχεδιά-	
σμα Β΄ — Σχεδιάσμα Γ΄, ΄Απαντα, ΄Ικαρος (Λ. Πολίτης)	» 22
<i>Η Γυναίκα της Ζάκυθος</i> , Κεφ. 3-4, ΄Απαντα, ΄Ικα-	
ρος (Λ. Πολίτης)	» 45
Ι. Πολυλάς: Ερασιτέχνης — Βασική Βιβλιοθήκη, 14	» 49
Βιογραφικό σημείωμα	» 50
Γ. Τερτσέτης: Απομνημονεύματα αγωνιστών Έικοσιένα — Διεθνή	
βιβλίου	» 51
Βιογραφικό σημείωμα	» 52
Γ. Μαρκοράς: Πατρική Ευτυχία (ποίημα) — Βασική Βιβλ., 14	» 53
Βιογραφικό σημείωμα	» 54
Α. Λασκαράτος: Προβόδισμα (ποίημα)	» 55
Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς (απόσπασμα) — ΄Απα-	
ντα, ΄Ατλας, τομ. 5	» 56
Βιογραφικό σημείωμα	» 59
Λ. Μαβίλης: Λήθη (ποίημα)	» 60
Μούχρωμα (ποίημα) — Βασική Βιβλ., 14	» 61
Βιογραφικό σημείωμα	» 62
Α. Βαλαωρίτης: Φωτεινός (ποίημα, απόσπασμα) — Ερμής (Γ. Σαβ-	
βίδης)	» 63
Βιογραφικό σημείωμα	» 65

*Β΄ ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (1830 - 1880)*

<i>Εισαγωγή</i>	σελ.	67
<i>Γ΄ Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ</i>	»	72
<i>Ο δημοτικισμός: (Εισαγωγικό σημείωμα)</i>	»	77
<i>Γ. Ψυχάρης: Δυο λόγια (απόσπασμα από Το Ταξίδι μου) — Ερ- μής</i>	»	79
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	81
<i>Φ. Φωτιάδης: Το γλωσσικόν ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας ανα- γέννησις (απόσπασμα) — Βιβλιοπωλείο Εστίας ...</i>	»	82
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	83
<i>Α. Δελμούζος: Το ανθρωπιστικό ιδανικό (απόσπασμα) — Α. Δελ- μούζος (Ε.Π. Παπανούτσος) — Μορφ. Ίδρ. Εθν. Τραπέζης</i>	»	84
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	86
<i>Δ. Γληνός: Δημιουργικός ιστορισμός (απόσπασμα) — Εκλεκτές σελίδες, 1</i>	»	87
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	91

Ποίηση

<i>Κ. Παλαμάς: Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	93
<i>Το πανηγύρι στα σπάρτα (΄Απαντα, τόμ. 3ος, Γκο- βόστης)</i>	»	94
<i>Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου (απόσπασμα από τον Προφητικό — ΄Απαντα, τόμ. 4ος, Γκοβόστης) ...</i>	»	95
<i>Σατιρικά γυμνάσματα (δεύτερη σειρά 3,5 — ΄Απα- ντα, Γκοβόστης)</i>	»	98
<i>Γ. Δροσίνης: Τα πρωτοβρόχια (Θα βραδιάζει)</i>	»	104
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	105
<i>Κ. Κρυστάλλης: Στο σταυραϊτό (΄Απαντα, Μιχ. Περάνθη) ...</i>	»	106
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	108
<i>Ι. Γρυπάρης: Εσιτάδες (΄Απαντα, Βαλέτας)</i>	»	109
<i>Βιογραφικό σημείωμα</i>	»	111
<i>Κ. Χατζόπουλος: Δε γυρεύω ξένο</i>	»	112
<i>΄Ηρθες (Βραδινόι θρύλοι, Ελευθερουδάκης)</i>	»	112

<i>Μιλτ. Μαλακάσης:</i>	Ο Μπαταριάς (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14)	σελ. 114
	Βιογραφικό σημείωμα	» 118
<i>Απόστ. Μελαχρινός:</i>	Πάλι βρέχει (Βασ. Βιβλιοθήκη, 29)	» 119
	Βιογραφικό σημείωμα	» 120
<i>Λ. Πορφύρας:</i>	Το θέατρο (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14)	» 121
	Βιογραφικό σημείωμα	» 121
<i>Κ. Π. Καβάφης:</i>	Βιογραφικό σημείωμα	» 122
	Περιμένοντας τους βαρβάρους	» 123
	Ιθάκη	» 125
	Αλεξανδρινοί βασιλείς	» 127
	Νέοι της Σιδώνος 400 μ.Χ. (΄Απαντα ΄Ικαρος) ...	» 129
<i>Άγγ. Σικελιανός:</i>	Βιογραφικό σημείωμα	» 132
	Δείπνος	» 133
	Ιερά οδός	» 135
	Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι (Λυρικός βίος, ΄Ικαρος)	» 139
<i>Κ. Βάρναλης:</i>	Βιογραφικό σημείωμα	» 142
	Οι μοιραίοι	» 143
	Οι πόνοι της Παναγιάς (απόσπασμα, Κέδρος)	» 144

Πεζογραφία

<i>Εμμ. Ροΐδης:</i>	Αθηναϊκοί περίπατοι	» 147
	Βιογραφικό σημείωμα	» 150
	Μονόλογος ευαισθήτου (΄Απαντα, τόμ. 5ος, Ερμής)	» 151
<i>Δημ. Βικέλας:</i>	Λουκής Λάρας (απόσπασμα, Γαλαξίας)	» 155
	Βιογραφικό σημείωμα	» 159
<i>Γεώργ. Βιζυηνός:</i>	Βιογραφικό σημείωμα	» 160
	Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου (απόσπασμα, ΄Απαντα, Βίβλος)	» 161
<i>Αλέξ. Παπαδιαμάντης:</i>	Βιογραφικό σημείωμα	» 169
	Ο Αλιβάνιστος	» 170
	Το μοιρολόγι της φώκιας	» 181
	Πατέρα στο σπίτι (΄Απαντα, Βαλέτας)	» 185
<i>Ανδρ. Καρκαβίτσας:</i>	Τα τυφλοπόντικα	» 190
	Ναυάγια (΄Απαντα, επιμ. Νίκη Σιδερίδου)	» 194
	Βιογραφικό σημείωμα	» 197
<i>Ιω. Κονδυλάκης:</i>	Ο Πατούχας (απόσπασμα, Οι φίλοι του ωραίου βιβλίου)	» 198
	Βιογραφικό σημείωμα	» 209

<i>Μιχ. Μητσάκης:</i> Η αρκούδα (απόσπασμα Μιχαήλ Μητσάκη, Το έργο του, επιμέλεια Μιχ. Περάνθη)	σελ.	210
Βιογραφικό σημείωμα	»	216
<i>Κωνστ. Θεοτόκης:</i> Βιογραφικό σημείωμα	»	217
Κατάδικος (απόσπασμα, Εστίας)	»	218
<i>Κωνστ. Χατζόπουλος:</i> Το σπίτι του δασκάλου (Τάσω, στο σκοτάδι και άλλα διηγήματα, Εστίας)	»	224
Βιογραφικό σημείωμα	»	228
<i>Γρηγόριος Ξενόπουλος:</i> Βιογραφικό σημείωμα	»	229
Στέλλα Βιολάντη (απόσπασμα, Άπαντα, τόμ. 1, Μπίρης)	»	230
Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέρινας (απόσπασμα, Εστίας)	»	234
<i>Δημοσθ. Βουτυράς:</i> Παραρτάμα (Άπαντα, Δίφρος)	»	245
Βιογραφικό σημείωμα	»	248
<i>Νίκος Καζαντζάκης:</i> Βιογραφικό σημείωμα	»	249
Αλέξης Ζορμπάς (απόσπασμα, Δίφρος)	»	249
<i>Μάρκος Αυγέρης:</i> Ο Κάλβος και η εποχή του (Δοκίμια, απόσπασμα)	»	254
Βιογραφικό σημείωμα	»	259

Δ΄ ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: Πρώτη 10ετία του μεσοπολέμου (1922 - 1930)

<i>Εισαγωγή</i>	»	261
<i>Κ. Γ. Καρυωτάκης:</i> Βιογραφικό σημείωμα	»	262
Στο άγαλμα της Ελευθερίας που φωτίζει τον κόσμο	»	263
Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων (Άπαντα, Ίκαρος)	»	264
<i>Ρώμος Φιλύρας:</i> Μαδονα μιά (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14)	»	267
Βιογραφικό σημείωμα	»	267
<i>Ναπ. Λαπαθιώτης:</i> Νυχτερινό (Ανθ. Ηρ. Αποστολίδη)	»	268
Βιογραφικό σημείωμα	»	269
<i>Τέλλος Άγρας:</i> Αμάξι στη βροχή (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14)	»	270
Βιογραφικό σημείωμα	»	271
<i>Μαρία Πολυδούρη:</i> Κοντά σου (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14)	»	272
Βιογραφικό σημείωμα	»	272

<i>Μήτσος Παπανικολάου</i> : Εσωτερικό (Η Ανανεωμένη παράδοση, Σοκόλη)	σελ.	273
Βιογραφικό σημείωμα	»	274
<i>Νίκος Καββαδίας</i> : Πούσι (Ν. Καββαδία, Πούσι, 1947)	»	275
Βιογραφικό σημείωμα	»	276

Ε΄ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

<i>Εισαγωγή</i>		
<i>Ποίηση</i>	»	277
<i>Πεζογραφία</i>	»	281

Ποίηση

<i>Ζωή Καρέλη</i> : Του καλοκαιριού (Πρώτη μεταπολεμική γενιά, Σοκόλης)	»	284
Βιογραφικό σημείωμα	»	284
<i>Κώστας Μόντης</i> : Νύχτες (Τα τραγούδια της ταπεινής ζωής, Λευκωσία 1957)	»	285
Βιογραφικό σημείωμα	»	285
<i>Τάκης Σινόπουλος</i> : Ο καιόμενος (Μεταίχμιο Β΄, 1957)	»	286
Βιογραφικό σημείωμα	»	286
<i>Μίλτος Σαχτούρης</i> : Η αποκρία (Ποιήματα, Κέδρος)	»	287
Βιογραφικό σημείωμα	»	288
<i>Ελένη Βακαλό</i> : Πώς έγινε ένας κακός άνθρωπος (Του κόσμου, 1978)	»	289
Βιογραφικό σημείωμα	»	290
<i>Δ. Π. Παπαδίστας</i> : Βλαδίμηρε (Εντός παρενθέσεως α΄, 1945)	»	291
Βιογραφικό σημείωμα	»	292
<i>Άρης Αλεξάνδρου</i> : Με τι μάτια τώρα πια (Ποιήματα, Κείμενα)	»	293
Βιογραφικό σημείωμα	»	294
<i>Τάσος Λειβαδίτης</i> : Καντάτα (απόσπασμα, Καντάτα, 1960) ...	»	295
Βιογραφικό σημείωμα	»	296
<i>Μανόλης Αναγνωστάκης</i> : Επιτύμβιον	»	297
Νέοι της Σιδώνος 1970 (Τα ποιήματα, 1971, Πλειάς)	»	297
Βιογραφικό σημείωμα	»	298
<i>Τίτος Πατρίκιος</i> : Οφειλή (Μαθητεία, Πρίσμα)	»	299
Βιογραφικό σημείωμα	»	299

<i>Βικτωρία Θεοδώρου:</i> Εγκώμιο (απόσπασμα, Ανθ. Ηρ. και Ρένου Αποστολίδη)	σελ. 300
Βιογραφικό σημείωμα	» 301
<i>Κώστας Στεργιόπουλος:</i> Ο άγνωστος (Η σκιά και το φως, Δίφρος)	» 302
Βιογραφικό σημείωμα	» 302
<i>Κική Δημουλά:</i> Άωρα και παράωρα (Το λίγο του κόσμου, 1971)	» 304
Βιογραφικό σημείωμα	» 306

Πεζογραφία

<i>Δημ. Χατζής:</i> Ο Σιούλας ο ταμπάκος (Το τέλος της μικρής μας πόλης, Θεμέλιο)	» 307
Βιογραφικό σημείωμα	» 316
<i>Διδώ Σωτηρίου:</i> Οι νεκροί περιμένουν (απόσπασμα, Κέδρος) ..	» 317
Βιογραφικό σημείωμα	» 323
<i>Σπύρος Πλασκοβίτης:</i> Το φράγμα (απόσπασμα, Κέδρος)	» 324
Βιογραφικό σημείωμα	» 331
<i>Αντώνης Σαμαράκης:</i> Το ποτάμι (Ζητείται ελπίς, Εστίας)	» 333
Βιογραφικό σημείωμα	» 336
<i>Μαργαρίτα Λυμπεράκη:</i> Τα ψάθινα καπέλα (απόσπασμα, Γαλαξίας)	» 337
Βιογραφικό σημείωμα	» 340
<i>Τατιάνα Γκρίτση Μιλλιέξ:</i> Μια ιστορία της Αντίστασης (Επιθεώρηση Τέχνης, 1962)	» 341
Βιογραφικό σημείωμα	» 345
<i>Αντρέας Φραγκιάς:</i> Άνθρωποι και σπίτια (απόσπασμα, Κέδρος) ..	» 346
Βιογραφικό σημείωμα	» 354
<i>Μήτσος Αλεξανδρόπουλος:</i> Το σύννεφο (Φύλλα φτερά, Διογένης)	» 355
Βιογραφικό σημείωμα	» 359
<i>Αλέξ. Κοτζιάς:</i> Πολιορκία (απόσπασμα, Κέδρος)	» 360
Βιογραφικό σημείωμα	» 363
<i>Νίκος Μπακόλας:</i> Μυθολογία, η κάθοδος (απόσπασμα, Μυθολογία, Εξάντας)	» 364
Βιογραφικό σημείωμα	» 368
<i>Βασ. Βασιλικός:</i> Το φύλλο (απόσπασμα, Το φύλλο, Το πηγάδι, Τ' αγγέλιασμα, Εστίας)	» 369
Βιογραφικό σημείωμα	» 373

<i>Γιώργος Ιωάννου</i> : † 13-12-43 (Για ένα φιλότιμο, Διαγώνιος) σελ.	374
Βιογραφικό σημείωμα	» 377
<i>Ιάκωβος Καμπανέλης</i> : Το παραμύθι χωρίς όνομα (απόσπασμα, Θέατρο Β΄, Κέδρος)	» 378
Βιογραφικό σημείωμα	» 386

ΣΤ΄ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αγγλία

<i>Άλφρεντ Τένισον</i> : Οδυσσέας (μετάφραση Μ. Σιγούρος) ...	» 387
Βιογραφικό σημείωμα	» 391

Γαλλία

<i>Κάρολος Μποντλιέρ</i> : Ανάταση (μετάφραση Γ. Σημηριώτης) .	» 392
Βιογραφικό σημείωμα	» 393
<i>Σταντάλ</i> : Το κόκκινο και το μαύρο (απόσπασμα, μετάφραση Τάκη Δραγώνα)	» 394
Βιογραφικό σημείωμα	» 403

Γερμανία

<i>Γκαίτε</i> : Φάουστ (απόσπασμα, μετάφραση Κ. Χατζόπουλος)	» 404
Βιογραφικό σημείωμα	» 406

Ρωσία

<i>Φ. Πουστογιέφσκι</i> : Αδελφοί Καραμάζοφ (μετάφραση Άρης Αλεξάνδρου, Γκοβόστης)	» 407
Βιογραφικό σημείωμα	» 416
<i>Λέων Τολστόι</i> : Πόλεμος και Ειρήνη (δύο αποσπάσματα, μετά- φραση Άρης Αλεξάνδρου, Γκοβόστης)	» 417
Βιογραφικό σημείωμα	» 427

Κ.Α. 418 - ΕΚΔΟΣΗ Α΄ ΑΝΤΙΤΥΠΑ 320.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ: 3921 - 3925 - 3929/30-12-82

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: «ΓΡΑΦΙΣ» Ο.Ε. - «ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ» Α.Ε. - «ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΠΠΑΣ & ΣΙΑ» Ο.Ε. - «Σ. ΛΕΟΥΣΗΣ - Δ. & Γ. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ» Ο.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: «Δ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ & ΣΙΑ» ΕΠΕ - «ΑΦΟΙ ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΟΥ & ΣΙΑ» Ο.Ε.
ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΙΟΓΕΝΗΣ» - «ΦΩΤΟΓΙΟΥΝΙΚΑ ΕΠΕ»

ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΗΣΗ - ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ: «ΦΩΤΟΓΙΟΥΝΙΚΑ ΕΠΕ»

Handwritten signature or initials in the bottom right corner of the page.

